

קובץ גליונות

חג הפסח

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

7 חלקים במארז

לכל הלומדים החשובים
ברכת
פסח כשר ושמח!
מערכת
"קובץ גליונות"

לעילוי נשמת

ר' צבי הערש

ב"ר שרגא פייבל קנול ז"ל

נלב"ע י"ח ניסן תשי"ג

תנצב"ה

ראית איזה לאט החזון הזה מתפלל??

רעלשון הרע

מפסיקים לדבר
לשון הרע!!

איזה טוב יצא
לך מזה??

פרטים נוספים בעמ' הבא...

זמני השבת לפרשת צו - שבת הגדול

בחסות:

גינות דוד

לגור בבני ברק, לחיות על הפארק!

03-900-9944

עיר	הדלק"נ	מוצ"ש	ר"ת
ירושלים	6:19	7:32	8:12
בני ברק	6:34	7:33	8:09
קרית ספר	6:28	7:32	8:11
בית שמש	6:18	7:32	8:11
אופקים	6:28	7:34	8:10
חיפה	6:27	7:33	8:10

ניתן לשלם באשראי במכשירי קהילות ונדרים שבבתי הכנסת

להקדשות ע"ג הקובץ ניתן לפנות למס' 053-3145900 | k.gilyonot@gmail.com

תכלס, כלום לא יצא לך מזה...

מטרת הארגון: הגברת המודעות על חשיבות שמירת הלשון
ע"י שיעורים לצפייה, לימוד הלכות לשון הרע, מדבקות,
שלט תזכורת בכניסה לבית...ועוד...

חדש!!

לימוד הלכות לשון הרע בכל ערב ראש חודש
חבורות חבורות ברחבי הארץ (כמו שהנהיג החפץ חיים בתקופתו)

מי שמוענין להיות שותף להפצת המודעות על חשיבות שמירת הלשון
או להציע רעיונות חדשים...מוזמן ליצור קשר עם המערכת

0532487153

RALASHONHARA@GMAIL.COM

לעילוי נשמת הרב ר' **מרדכי**
ב"ר ישראל **יחיאל** ז"ל

מוקד השאלת מתיבתות
נא לפנות לנייד: 053-3119914

לעילוי נשמת

מרת **רבקה מירל**
בת ר' יהושע ע"ה **לרנר**
נלב"ע י"ח ניסן תש"פ
תנצב"ה

לעילוי נשמת

ר' **לוי יצחק בן שניאור זלמן** ז"ל
נלב"ע ג' ניסן
תנצב"ה

לעילוי נשמת

ר' **נחמיה** ב"ר שמואל אריה ז"ל **ושלר**
נלב"ע י"ח אדר תשפ"א
תנצב"ה

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **משה הגר** ז"ל
ב"ר יוסף דוד הי"ד
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז
תנצב"ה

גמ"ח חשמל כשר

לשבתות אירוח ונופש

תאורות חרום, פלטות חימום, מיכלי מים
מתקפלים, מאווררים נטענים וכו'.

טל: 1599-599-907

שלוחה 1 גמ"חים | שלוחה 5 מקומות נופש
bn324143@gmail.com

לעילוי נשמת

מרת **מלכה מחלה** ע"ה
בת הרב מרדכי זיסקינד סג"ל לנדא זצ"ל
נלב"ע ביום ג' אייר תשס"ו
תנצב"ה

לתשלום/לתרומות

במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבהכ"נ:
יש לבחור בלחצן קופות נוספות,
חיפוש, ולכתוב קובץ גליונות.

בטלפון:

נדרים פלוס: 03-7630585 שלוחה 486
קהילות: 073-2757000 שלוחה 4311

בהעברה בנקאית:

מרכנתיל-17 | סניף: 745 | מס' חשבון: 71262
ע"ש קובץ גליונות

להקדשות/לפניות

להקדשות ע"ג הקובץ / למעוניינים לפתוח מוקד
הפצה באיזור מגוריהם / לשאר ענייני הקובץ -
ניתן לפנות למו"ל:

טל': 053-3145900 פקס: 077-2092005

מייל: **k.gilyonot@gmail.com**

כתובת: **רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק**

לקבלת הקובץ במייל ניתן להצטרף
ע"י שליחת מייל לכתובת:

kovetz+subscribe@googlegroups.com

יו"ל בסיוע: יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע. ר.

**תפילת רשכבה"ג מרן שר התורה שליט"א
על תורמי "ועד הרבנים" בערב פסח
בעת קריאת אגרת הקודש מרבי שמשון מאוסטרופולי
שתקויים בהם הבטחתו הנוראה שהבטיח בזה הלשון:**

מובטח

לכל אותה השנה

**שהוא ניצול מכל מכשול ומיתה משונה
ובכל אשר יבנה יצליח**

ניתן לתרום לוועד הרבנים גם בכל עמדות "נדרים פלוס / קהילות"

1-800-22-36-36

ועד הרבנים
לענייני צדקה בארה"ק

גיליון מס' 423 חג הפסח
תשפ"א שנה תשיעית

לעילוי נשמת
ר' דוד יהודה ב"ר שנאור זלמן ז"ל
נלב"ע י"ד ניסן תשמ"ט
תנצב"ה

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א

יציאת מצרים שורש כל הגאולות

אז ישיר משה ובני ישראל וגו' (שמות ט"ו א') וע"ש ברש"י שהוא לשון עתיד והעיר גאון אחד כי הרי אמרו ברכות י"ג אי שלעתיד לבוא יהיו מצרים טפלים ע"ש שאמרו "שתהא שעבוד מלכויות עיקר ויציאת מצרים טפל לו" ומה יש לעת"ל לשיר על ענין יציאת מצרים? תשובה: יציאת מצרים היתה תחילת ושורש כל הגאולות ומשום כך בסיום הגלויות בעת הגאולה הגדולה - שייך לשיר את התחלת ושורש כל הגאולות.

יצר ה"מרידה"

ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב את עבדיו ואת מקנהו בשדה (שמות ט' כ"א) ובת"י איתא שזה היה בלעם. הנה במצרים ראו כולם שכל מה שאמרו להם הכל מתקיים, ונתנו להם עצה טובה לאסוף הביתה את המקנה שלהם כדי שלא ימותו, ואפ"ה יש שלא שם לבו אל דבר ה'. והיינו כמו שייסד לן מרן החזו"א (יומא סי' קכ"ו סק"ז) ש"החוטא אינו בעל דעה, אלא הטעת יצר, ואע"ג שנחשדו להימשך אחר תאוות ההמראה מ"מ לא נחשדו לעבור על השבועה", ע"ש. והיינו שכך הוטבע באדם, שיש יצה"ר של מרידה, בדווקא שלא לעשות!

קריעת ים סוף

רמב"ם הלכות יסודי התורה (פ"ח ה"א): "היה צריך להשקיע את המצריים קרע את הים והצליל בתוכו". וכבר העירו שבפשוטו קריעת הים היתה להצלת ישראל.

ואמר מו"ר שליט"א בזה, דהן אמנם קריעת ים סוף היתה לצורך ישראל, ועל ידה נשלמה יציאת מצרים וגאולת עם ישראל, אבל הרמב"ם מדבר על החלק הזה שהים עמד בקוץ גם לאחר שישראל כבר עברו בתוכו, וזה היה כדי להטעות את המצריים בשביל שיכנסו ליבשה שבתוך הים ואז חזר הים והטביעם, וחלק זה היה כולו לשם הטבעת המצרים!

ללא תורה - נהיים "רעים"

וירעו אותנו המצרים (הגדה של פסח) בשם הנצי"ב הביאו דהיינו שעשו אותנו ל"רעים". ולכאורה היכן כתוב זה בפסוק, או בדברי חז"ל.

תשובה: בזה שהעבירו את ישראל ולא למדו תורה - כשאין לומדים תורה ממילא נהיים רעים! (קונטרס תפילה ורפואה ר' משולם הרט פניני תורה מרבינו שליט"א מרשימות הגר"א מן)

תשובות מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שהשיב בכת"י

- א. אברך שיש לו ב' ילדים, אחד בגיל 11 - 12 ואחד בגיל צעיר יותר כבן 5 - 6 האם כדאי להשקיע יותר בסיפור יציאת מצרים לילד בגיל המבוגר או עדיף לספר לגיל הצעיר.
- ת. לשניהם.
- ב. ואם הבן אחד הוא כבר מעל גיל בר מצוה, ואחד קטן יותר, האם עדיף לספר לקטן יותר, או שאין הבדל.
- ת. קטן קודם.
- ג. במה עדיף להרבות בסיפור, על עשר המכות, או עדיף להרחיב יותר בגאולה ובנסים שהיו ביציאה.
- ת. בשניהם.
- ד. מה עיקר המסר שבסיפור שצריכים להעביר לילדים.
- ת. שהקב"ה גאלנו.
- ה. אברך שאבא שלו מבקש שיבוא אליו לליל הסדר, אמנם לילדים שלו יש יותר תועלת שיסאר בבית מה עדיף שיעשה.
- ת. כבוד אב.
- ו. היום שבחיידי כבר מספרים לילדים את רוב עניני הסדר, האם האבא בליל הסדר עדיף שיחזור שוב על דברים, או שינסה למצוא דברים חדשים.
- ת. איך שיעשה טוב.
- ז. כשנמצאים הסבא והאבא עם הנכדים, מי עדיף שיספר את הסיפור הסבא או האבא.
- ת. שניהם.

קובץ גליונות

מארז מיוחד לחג הפסח

קובץ גליונות 176 עמ'

דרכי החיזוק 48 עמ'

דברי שיח 64 עמ'

מאמרי חז"ל 32 עמ'

משנת החינוך 32 עמ'

והיא שעמדה 16 עמ'

לראותם 16 עמ'

שוברי הנחה מיוחדים מצורפים למארז זה בשיתוף:

יפה טף, אלתר ספרים, אור החיים, נ"פ, סולטן חובי

אין לכתוח מארז 474 תשלום 777

להצטרפות לרשימת מקבלי הגליון במייל ניתן לשלוח בקשה לכתובת: divreysiach+subscribe@googlegroups.com
ניתן לתרום ולהקדיש ע"ג הגליון לע"נ, לרפואה ולהצלחה וכד', נשמה לקבל עובדות, הנהגות, ושו"ת מרבינו.

מבחן המפתח במעונות אריות

לרגל הוצאת ספר המפתח על המשנ"ב הוצאת דרשו, הגיעו עורכי המפתח והנהלת דרשו לביתו של מרן שר התורה שליט"א להציג בפניו את הספר, הפתעה עצומה ציפתה לחברי המשלחת כאשר בנו חביבו של שר התורה רשכבה"ג **רבי חיים קנייבסקי שליט"א** הגאון **רבי יצחק שאול קנייבסקי שליט"א**, הציג כמה שאלות לעורכי המפתח, שאלות שבאמצעותן רגיל אביו הגדול לקיים לתלמידי חכמים "בוחן" על משנה-ברורה, והמתח מטבעו היה עצום ממש... והבוחן התחיל בשאלה הראשונה:

האם מותר לטרוף ביצים בקערה בשבת? זה גמרא בשבת ק"ט, אך לא הובא בשו"ע. דפדוף מהיר בדפי ספר המפתח.... והנה התשובה: **מופיע במפתח: עמ' לח / ביצה חיה / בשבת, עירוב החלבון בחלמון - מ"ב שכ"א סקס"ח**

ומיד נזכר הגר"ש שליט"א בשאלה נוספת: התחיל לברך על דבר - כגון 'מזונות' - ולקחוהו ממנו, האם יכול לסיים את הברכה על דבר אחר - כגון 'העץ'? דפדוף נוסף בספר המפתח והנה מיד התשובה: **מופיע במפתח עמ' נט / ברכה / לסיימה במה שלא כיוון אליו בתחילה - מ"ב סי' ח' סקמ"א**

שאלה נוספת מכבשון מבחנו של מרן שליט"א נזכרת לחלל האויר: האם "מעין החתימה סמוך לחתימה" מעכב, או שהוא רק לכתחילה? חיפוש מהיר ו: **מופיע במפתח עמוד פא / ברכה מעין שלש / טעה בנוסח מעין החתימה הסמוך לחתימה - מ"ב סי' ס"ו סקנ"ב / דרשו רח 44**

שאלה נוספת ומאתגרת: האם 'ברכת המזון' פוטרת ברכת 'בורא נפשות רבות'? מדפדפים במפתח ו: **מופיע במפתח: עמ' סו / ברכת 'בורא נפשות' / האם ברכת המזון פוטרת - מ"ב קצ"ז סקט"ז, ועי' ביה"ל סי' ר' ד"ה לחזור בשם הפמ"ג**

שאלה אחרונה לבוחן המפתיע: בירך ברכה אחרונה על היין - 'על העץ' - האם יצא? **מופיע במפתח: עמ' פא / טעה בפתחה וחתם כהונן, ולהיפך - ביה"ל רח יח מספק; דרשו נט 6; דרשו רח 56**

מעניני פסח

האם יהנה מצדקה לצרכי החג, או כיון שאמר "כל מזונותי של אדם קצובין לו חוץ מהוצאת שבת ויום טוב" אם כן למה יקח מצדקה?

צדקה זו הניתנת לו, היא זו שהובטחה לו מה' - שהזמין לו את הצדקה. ויקח מהצדקה. בקשתי ברכה לילד, שיש לווחם והקאות והמצב מאד קשה בגלל ערב פסח. רבנו בירך ואמר **זו טובה שזה בערב פסח, כי הרי גם הקושי הזה נכנס ועולה בחשבון ויוצאים ידי חובה תמורת קושי אחר, על ידי הקושי הזה.** בעומדי בצדי חדר רבנו ברכתי יהודי בטלפון שיבוא לקרן פסח לירושלים - למחר בערב פסח. הגיב לי האיש: כל הטיסות תפוסות ואין מקום בטיסה. שמע רבנו והגיב: **יש חברה ששמה כנפי נשרים שה' יביא בה את כולם.** בבוקר של ערב פסח, אמרתי לרבנו האם יתכן שעוד נזכה היום לנסוע לקרן לירושלים? [בבירור גמור:] **בבואו, זה אפשרי.**

האם נכון שאלהיו הנביא בא לכל בית בישראל בליל הסדר בשפוך חמתך וגו'? בתו הקטנה של רבי מרדכי בנט אמרה, הנה, הזקן שבא עתה - שותה מכוס של אליהו, אמר לה אביה לא כל מה שרואים צריכים לספר, ואחרי חצי שעה נפטרה, ואח"כ יוצאי חלציו מכרו בהרבה כסף את הגביע שהעידה עליו שאלהיו שותה ממנו. ויש מקור בספרים לכך שבא לכל בית בישראל.

מרן שר התורה שליט"א מעתיר על תורמי ועד הרבנים לאחר קריאת אגרת הקודש בערב פסח שעליה נאמר "מובטח לו שינצל באותה שנה מכל מכשול וממיתה משונה... ובכל אשר יפנה יצליח ובכל עסקיו ירויח",

סח רבינו, סיפרה לי אימי שאביה היה רב בקוסובה ויום אחרי פורים היו מתישבים קבוצה של כעשרים איש ולומדים עד פסח מסכת, דף לכל יום כדי לגמור את זה ולסיים בערב פסח. הם היו בכורים, ורצו להפטר מתענית בכורים. ופעם אמר אביה הרב דקוסבה, חבל שלא כל חודש צריך לעשות סיום! [שכן היו לומדים יותר]. ושאלתי לרבינו איזה מסכת הם למדו שזה בדיוק שלושים דף, רבינו החל לחשב הרבה מסכתות ולבסוף אמר, כנראה "מגילה" אף שזה שלושים ואחד דף, כנראה שדף אחד הוזדקק.

במנין שלנו אצל החזו"א זצ"ל כל הבכורים היו עושים סיום והיה שם ראש ישיבה אחד שהיה כל שנה עושה סיום על מסכת "בבא מציעא". היה עוד אחד שהיה לומד מס' מגילה, הוא היה מתחיל ללמוד יום קודם ערב פסח... כמובן שבדרך כלל הוא לא הספיק אז נפטר בסיום של אחר... ואח"כ היה משלים לבדו כל המסכת.

"אני גם הייתי מסיים שם, פעם אחת החזו"א קרא לי שאסיים והוא ישמע... היה זה בערב ראש השנה אני הייתי עושה סיום, החזו"א אמר לי, מדינא אני פטור מתענית בגלל הבריאות, אבל אם אפשר להיפטר על ידי סיום למה לא... הוסיף רבינו "אבא זצ"ל ג"כ היה בכור והיה עושה סיום מסכת בערב פסח".

(מנחת תודה)

ליצירת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

053-3145900 ☎ 077-2092005

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 03-7630585 - שלוחה-1586

קהילות 073-2757000 - שלוחה-4310

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• מרבנו מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

שיחה שנאמרה בישיבת פוניבז' לקראת בין הזמנים

מאהבת השם ואהבת התורה, אבל יחד עם זה צריכים גם יראה, ויהי מורא שמים עליכם. והביא על זה הברטנורא שם שכן אמרו חז"ל (ירושלמי סוף ברכות) "עבוד מאהבה עבוד מיראה, עבוד מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עבוד מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט", ע"כ.

והיינו שצריכים גם יראה וגם אהבה, והאהבה לבד אינה מספיקה, כי אם עושים רק מאהבה, אזי לפעמים יכול להיות שלא תהיה האהבה, כגון אם יש אהבה אחרת, שיש עוד משהו אחר שגם כן אוהבים אותו ונמשכים אליו. ועל זה צריך יראה, כי בלי היראה יכול להיות שאדם יבעט באהבה, מפני שיש אהבה אחרת המושכת אותו והוא רוצה בה, ואף על פי שהוא 'אוהב' אבל הוא 'בועט' ואינו עושה את מה שצריך לעשות, אבל כשיש יראה הוא כבר לא בועט, כי הוא מפחד וחושש לעשות כן.

אבל אף על פי כן, אם הוא עושה רק 'מיראה' אזי הוא 'שונא', כיון שעושה בעל כרחו, ואין זו תורה לשמה, כי הוא עושה רק מיראה מתוך פחד, שלא לשמה, ולכן צריך שתהיה גם אהבה, ואזי אין אוהב שונא.

ושני הדברים הללו, יראה ואהבה, הם העצות לחיזוק בתורה, וזהו החיוב! שיהיה גם יראת שמים, וגם טעם בלימוד שימשוך, ויראת שמים היינו יראת הרוממות או יראת העונש, ואמנם בשבילנו יראת הרוממות היא מדרגה, וצריכים לכל הפחות יראת העונש, שיש עונש בגיהנום וגם בעולם הזה, ויחד עם זה גם אהבה, כי על תורה נאמר (אבות ו, ד) אשריך בעולם הזה, כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל וכו', היינו במיעוט תענוג, ובתורה אתה עמל, ואם אתה עושה כן אשריך בעולם הזה!

ולכן כאמור צריכים את שני הדברים: חיזוק היראה וחיזוק האהבה, וחיזוק האהבה הוא על ידי צורת הלימוד, ללמוד בצורה המושכת ומתאימה לכל אחד לפי טבעו, כי אם אדם לומד נגד הטבע שלו, שהטבע מושך אותו ללמוד באופן מסוים והוא לומד בצורה אחרת נגד טבעו, אזי אין 'אהבה', וכל לימודו הוא רק 'מיראה', וכיון שכן הרי הוא עלול לשנוא, וצריך גם אהבה, שהלימוד ימשוך אותו. ושני הדרכים הללו הם העצות לחיזוק התורה בבין הזמנים.

וזהו שהביא רש"י מדברי חז"ל על הפסוק (דברים ו, ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצווך היום על לבבך, מהו 'היום'? כדיוטגמא חדשה שהכל רצין לקראתה, והיינו כמו דיוטגמא – חוק חדש מהמלך, שזה מעניין, וכולם נמשכים לזה ומתעניינים בזה, כפי שטבע בני אדם להתעניין בחדשות, כך צריך ללמוד ולעסוק בתורה מתוך התעניינות, שזה מעניין ומושך.

אבל דיוטגמא חדשה צריכה להיות גם עם יראה, יראת חטא [וראה במשנה ברורה סימן ס"א שהביא מדברי הטור: אילו מלך בשר ודם שולח פרוטגמא חדשה, בודאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה ויראה וכו'], והיראה עם האהבה הם המביאים לחיזוק בעסק התורה.

הדרכה למעשה לבין הזמנים

ולמעשה כיצד עושים את החיזוק בבין הזמנים, כבר דיברנו בעבר שיש כמה עצות לזה: ראשית צריכים להחליט מראש על **דבר קבוע מה לומדים**, איזה מסכת או איזה פרק, כי לפעמים עד שחושבים מה ללמוד, בינתיים מתחילים לחלוט והזמן עובר, ולכן צריך שיהיה מוחלט כבר לפני בין הזמנים מה ללמוד.

וגם יש להחליט על **מקום קבוע היכן ללמוד**, ועדיף מחוץ לבית, כי בדרך כלל בבית יש הפרעות, וגם צריכים לעזור בבית, ובפרט בימים אלו ערב פסח צריכים לעזור, ולכן יש לסכם עם בני הבית מהו הזמן לעזור, ואחר כך ילך למקום אחר ללמוד, במקום תורה, ובמקום קבוע.

וגם צריכים שיהיה **זמן קבוע ללימוד**, וכמו שאמרנו לסכם עם בני הבית מהו הזמן לעזור בבית ומהו הזמן שבו הוא לומד, בזמן קבוע.

וגם צורת הלימוד, יש ללמוד בצורה **שהלימוד ימשוך** ולא יהיה משעמם, ובאמת רבים אמרו לי שבבין הזמנים הם נהנים יותר מהלימוד, והלימוד יותר מעניין אותם, כי בבין הזמנים לא משועבדים לצורת לימוד מסוימת, ואין מסגרת המחייבת מה ואיך ללמוד, וכל אחד לומד לפי מה שנוח לו וכפי

טבע הרפיון בבין הזמנים

אנו עומדים סמוך לבין הזמנים, ובדרך הטבע בין הזמנים גורם לרפיון, כמו שמצינו בדור המדבר לאחר מתן תורה, שהיו בהר סיני, וכתוב אחר כך (במדבר י, לב) ויסעו מהר השם, ואמרו חז"ל (ילקוט בהעלותך הובא ברמב"ן שם ובתוס' שבת קטז) שנסעו בשמחה "כתינוק הבורח מבית הספר", והיינו כמו ילד שלומד בבית הספר, בחידור, וכשנגמר הלימודים הוא שמח ורץ מהר הביתה, ואילו כשהולך לחידור הוא לא רץ, אבל כשחוזר מהחידור הוא רץ ובורח מהר, שכן טבע האדם.

ולא רק 'תינוק' טבעו כן, אלא אפילו דור המדבר, מקבלי התורה, שהיו במתן תורה, ושמעו את קול השם! כמו שאמרו (מכות כד, א) אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, וגם זכו לקריעת ים סוף, שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואה (מכילתא בשלח ג), ובשירת הים אמרו זה קלי ואנוהו (שמות טו, ב) ופירש רש"י שהיו מראין אותו באצבע ואומרים 'זה' קלי, כזו מדרגה! אף על פי כן כשנסעו מהר סיני היו בשמחה כתינוק הבורח, כי זה טבע האדם.

ולכן כשמגיעים לבין הזמנים, מצד הטבע של כל אחד ואחד הוא כתינוק הבורח, כי בישיבה יש סדרים המחייבים, עם זמנים קבועים לתפילה לתורה ולמוסר, על הכל יש זמנים קבועים, ושמחים בזה, באמצע הזמן שמחים ומרוצים מזה, ועושים את זה בשמחה, אבל כשמגיע בין הזמנים הטבע הוא שיש שמחה כתינוק הבורח, ועוזבים בשמחה.

כל אחד צריך חיזוק

ומה העצה לכך? הנה אמרו בגמרא (ברכות לב, ב) ארבעה צריכים חיזוק, והדבר הראשון הוא תורה, עסק התורה, ופירש רש"י שם מהו חיזוק? "שיתחזק אדם תמיד ובכל כוחו", והראיה שצריכים חיזוק, למדו בגמרא שם מיהושע, שהקב"ה אמר לו חזק ואמץ, והוא ציווי מיוחד שהיה ליהושע, 'חזק ואמץ' – תעשה חיזוק ותתאמץ, למען תשכיל וגו'.

והרי על יהושע כתוב (דברים לד, ט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו, וכמו שפירש רש"י בפרשת פינחס (במדבר כז, כג) שסמך עליו בשתי הידיים ועשאו ככלי מלא וגדוש, מלא רוח חכמה!

ואף על פי כן הוא היה צריך חיזוק, ולא רק בבין הזמנים, אלא אפילו באמצע הזמן, תמיד צריך חיזוק, אפילו יהושע! שעליו נאמר (אבות פ"א) משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים, את כל התורה כולה, אף על פי כן נאמר לו ציווי בנבואה רק חזק ואמץ, חזק בתורה ואמץ במעשים טובים, כי כל אחד צריך חיזוק, לעשות חיזוק.

והחיזוק הוא כמו שפירש רש"י תמיד ובכל כוחו, להתחזק במעשים של חיזוק, תמיד בלי הפסק, ובכל כוחו כל אחד לפי כוחותיו, להתחזק כדי ללמוד ולעסוק בתורה, ונתבונן כיצד עושים את החיזוק.

שני דרכים לחיזוק – אהבה ויראה

הנה יש שתי סיבות שמחייבות את האדם ללמוד, יש יראה ויש אהבה, יראה היינו יראת שמים, יראת העונש או יראת הרוממות, ויש אהבה, אהבת תורה, שהאהבה מושכת להמשך הלאה.

ועל אהבה מצינו בגמרא (עירובין נד, ב) שהובא הפסוק "באהבתה תשגה תמיד", ואמרו כן על רבי אלעזר בן פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי וסדינו מוטל בשוק העליון, והיינו שהיה לומד ושקוע כל כך בתורה עד ששכח שבגדו העליון נמצא במקום אחר, והוא נגד הטבע לשכוח כך, אבל זהו הכוח של אהבת תורה, שכאשר אדם עוסק בתורה אזי עסק התורה מושך אותו, וידוע שכל מה שיותר לומדים הרי זה יותר מושך, כמובן מי שלומד בצורה המתאימה לו, ככל שלומד יותר זמן הרי זה יותר מושך, וכמו שכתוב באהבתה תשגה תמיד. וזהו אהבה, שאהבת התורה נותנת את הכוח שזה מושך להמשך הלאה.

אבל הרי לפעמים יש הפרעות לתורה, ולכן אמרו בפרקי אבות (א, ג) הו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם, והיינו שמצד אחד צריכים לעבוד את השם שלא על מנת לקבל פרס,

הטבע שלו, וממילא הלימוד מושך מאד. וזה חשוב מאד, ללמוד לפי טבעו, בעיון או בבקאות, כל אחד איך שהטבע שלו מושך אותו.

לידע חשיבות התורה וקדושתה

אך דבר נוסף צריכים גם לדעת מה החשיבות של תורה, ומה המעלה של עסק התורה, חוץ מהאהבה והיראה, לדעת גם מה המדרגה של אדם שלומד, בשעה שהוא לומד מה המדרגה שלו.

והרי אמרו (אבות ג, ו) עשרה שיושבי ועוסקי בתורה שכינה שרויה ביניהם, וכשהשכינה נמצאת הרי המקום קדוש ויש בו קדושה, ונמצאים בתוך הקדושה! אם כן מי שלומד תורה – הקדושה מקיפה אותו, ולא רק עשרה שעוסקים בתורה, אלא כמו שאמרו שם אפילו חמישה ושלושה ואפילו אחד, כשעוסק בתורה הוא מוקף בקדושה.

ומעשה היה עם מרן החזון איש זצ"ל שהלך פעם עם מישו, ברחוב חזון איש כיום, וכשהגיע למקום מסוים אמר: עכשיו במקום הזה אני מרגיש קדושה, ומדוע? כי לא מזמן היו פה שני בחורי ישיבה ודיברו בלימוד, וכיון שדיברו בלימוד נשארה קדושה במקום, ואפשר להרגיש את הקדושה! ואמנם לא כל אחד מרגיש, אבל החזון איש הרגיש, שיש כאן קדושה, כי כשעוסקים בתורה זה מקדש את המקום, ואנו איננו מרגישים בזה, אבל החזון איש הרגיש, וכך המציאות.

כשאדם עוסק בתורה לא רק שהוא בעצמו קדוש, אלא הוא גם מקדש את המקום שנמצא בו! ועכשיו שאנו יושבים ועוסקים בדברי תורה הננו מקדשים את המקום – נוסף לקדושה שאנו מתקדשים, גם המקום מתקדש, ומשפיעים קדושה על המקום, ואף שהמקום קדוש כבר, מכל מקום מוסיפים עוד קדושה, כי אין שיעור לקדושה, כמו שמצינו (ברכות ו, א) שבעשרה קדמה שכינה ואתיא, ויש הרבה מדרגות בקדושה.

תורה 'תבלין' – ההנאה הגדולה בעולם

והתורה היא גם תבלין ליצר הרע, כמו שאמרו (קידושין ל, ב) בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, ונקטו חז"ל בלשון 'תבלין', שהתבלין הוא דבר שנותן טעם, ומפני שהיצר הרע גם כן מפתה ונותן טעם ומושך לדברים המושכים, לכן התורה היא 'תבלין' עם טעם יותר גדול! ועסק התורה הוא תבלין שנותן טעם והנאה יותר גדולה מהיצר הרע.

וזהו שאמרו על העוסק בתורה (אבות ו, ד) אשריד בעולם הזה, ואשריד פירושו שזה האושר הגדול ביותר שאין למעלה ממנו, ואין בעולם הזה הנאה יותר מההנאה של תורה, עם דרכה של תורה, פת במלח ומים במשורה, במיעוט תענוג, כשעוסקים בתורה עם מיעוט התענוגים ובלי שאיפות של עולם הזה, אזי אשריד בעולם הזה ואין אושר יותר גדול מזה!

והמשיך התנא שם 'וטוב לך לעולם הבא', ולכאורה מה החידוש, הלא פשוט שמגיע לו עולם הבא, ולמי יהיה עולם הבא אם לא לאדם כזה שעוסק בתורה מתוך הדחק עם פת במלח ומים במשורה?

אכן כבר דיברנו בעבר שיש פה חידוש, כי הרי ידוע שבדרך כלל מי שיש לו הנאות העולם הזה הוא מפסיד בהם מהעולם הבא, וכל הנאות העולם הזה באות על חשבון העולם הבא, כמו שכתב באיגרת הגר"א שכל ההנאות ייהפכו בקבר למרה, וההנאות בעולם הזה הם נגד העולם הבא.

ואם כן אדם שהוא כל כך מאושר ושמוח בעולם הזה מלימוד התורה, אשריד בעולם הזה, לכאורה זה על חשבון העולם הבא, וחדש התנא כי הנאה כזו של תורה אדרבה זה מוסיף עולם הבא! ורק הנאות העולם הזה גשמיים כמו אכילה ושתייה וסתם הנאות זה מוריד מהעולם הבא ומקלקל את העולם הבא, אבל הנאה של 'אשריד בעולם הזה' שנהנה מרוחניות של עסק התורה, אין זה מוריד אלא מוסיף עולם הבא.

תורה לשמה – מאהבת התורה עצמה

ושנינו עוד באבות (ריש פרק ששי) רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, ולא אמר מה הם הדברים הרבה [ופירש ברוח חיים] כי אינם דברים המושגים לכתוב איכותם, ואחר כך המשיך ואמר ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו ונקרא רע אהוב וכו' ומגלן לו רזי תורה ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמתגבר וכו' ומגדלתו ומרומתו על כל המעשים, המון דברים נפלאים שזוכה מי שעוסק בתורה לשמה, ונוסף לזה עוד 'דברים הרבה' שלא מפורש מה הם.

אבל יש בזה תנאי, שילמד 'לשמה', ומשמע לכאורה שאם הוא לומד בשביל ה'דברים הרבה' כבר אינו זוכה לזה, כי זה נקרא שלא לשמה! שאינו לומד מאהבת התורה עצמה, אלא מפני שרוצה דברים הרבה, ורוצה את המדרגות המיוחדות של רזי תורה ומעין המתגבר, וכשלומד בשביל זה כבר

לא יזכה לזה, ורק כשעוסק בתורה 'לשמה' – שאינו חושב על עצמו ועל המעלות והמדרגות המיוחדות שישגו, אלא הוא לומד מפני שאוהב ללמוד, מאהבת תורה! וזהו תורה לשמה וזוהי יזכה לדברים הרבה.

וצריך ללמוד מפני שהוא חייב ללמוד והלימוד מעניין אותו, וליהנות מהלימוד עצמו, כמו שהביא הנפש החיים (ד, ג) מפירוש הרא"ש בנדרים כי תורה לשמה היינו כשלומד כדי לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלוכל.

התפילה זכות לקנין תורה

והנה באבות פרק ששי מנו חכמים ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, ונוסף לזה מצינו בגמרא (נדה ע, ב) שאמרו מה עשה אדם ויחכם? ירבה בישיבה, ואמרו שם כי זה לבד לא מספיק, אלא צריך גם לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. ונמצא שיש עוד דבר חוץ מהארבעים ושמונה דברים, שצריך גם לבקש רחמים בתפילה, וזה לא כתוב בארבעים ושמונה דברים, ומוזכרים שם הרבה דברים אחרים כגון: ענוה ושמחה והתמדה ומידות טובות, אך תפילה לא כתובה שם.

והטעם בזה מפני שתפילה אינה מהקניינים, כי קנייני התורה הם ה'מעשים' והדרכים שמביאים להצלחה בתורה, אבל תפילה היא ה'זכות', ועם תפילה יש זכויות לקנין תורה, אבל בלי תפילה לא יועילו הקניינים! וכמו שאמרו בגמרא שם 'הרבה עשו ולא עלתה בידם', שהרבו בישיבה ואף על פי כן לא הצליחו, מפני שצריכים תפילה ובקשת רחמים. ואמנם בלי תפילה גם כן שייך איה הצלחה, אבל זו לא הצלחה אמיתית, וכדי להצליח בתורה ממש, עם ה'כתר תורה', צריכים רחמי שמים, ולכך צריך זכויות על ידי תפילה ובקשת רחמים.

ולכן יש בנוסח התפילה הרבה בקשות על תורה, כגון בתפילת שמונה עשרה חנונו מאתך דעה, השיבנו אבינו לתורתך, ובברכות התורה ובאהבה רבה, וכן בברך שמה בפתחת ההיכל דתפתח לבאי באורייתא, ובעוד הרבה מקומות מבקשים על תורה.

תפילה ובקשה בלב על רוחניות

ומסתבר שגם תפילה בלב היא תפילה, ואמנם בתפילות החובה שמתפללים שלוש פעמים ביום צריך להוציא בשפתיו ולא מספיק בלב, אבל בתור בקשה חוץ מתפילות החובה, גם בקשה בלב היא תפילה.

וכבר סיפרתי בזה מעשה שהיה באחד שלא היה מאמין והגיע מחוץ לארץ לכותל המערבי, ושם התעורר והתחיל לחשוב, שהרי ישנם מאמינים, וחשב בלבו כי אם באמת נכונה האמונה שאנכי השם אלוקיך, הוא מבקש ורוצה בלבו שמן השמים יעזרו לו לדעת זאת, ורק הרזה כן בלבו, ולא הוציא בשפתיו, ומיד באותו הרגע שחשב כך, נישא אליו אחד מהפעילים שמחזירים בתשובה והציע לו אם הוא רוצה לדעת מה זה יהדות! כזו סייעתא דשמיא זכה באותו הרגע על ידי בקשה בלב, כי גם בקשה בלב היא תפילה, ואם אדם מבקש בלבו מהקב"ה זוכה לסייעתא דשמיא.

וזה יכול להועיל אף יותר מנוסח התפילה הקבוע של תפילות החובה, כי את הנוסח הקבוע יתכן שאומרים עם פחות כוונה, ואילו כשמבקש בלב הרי זה יותר כוונה, וכשמבקש על רוחניות ודאי שזה עוזר, כמו שידוע מרבי ישראל סלנטר שבדק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת ומתקבלת, ואם מתפללים על הצלחה ברוחניות, על הצלחה בתורה וסייעתא דשמיא בעניינים רוחניים, בדוק ומנוסה שזה עוזר!

והראו בזה לדברי החפץ חיים בקונטרס ליקוטי אמרים פרק י' שכתב ממש כדברים הנ"ל, וזה לשונו: ולא יסתפק האדם במה שמתפלל השמונה עשרה שלוש פעמים בכל יום, אלא כמה פעמים ביום צריך לשפוך תפילות ובקשות בינו לבין עצמו וכו', כי השלושה תפילות הם אצלו כבר שגורות בפיו ואינו נותן לב להם כל כך, מה שאין כן אם יתבונן כל אדם בינו לבין עצמו ויעשה חשבון הנפש על מצבו ומעמדו וכו', ואזי ישפוך לבו כמהים נגד השם יתברך, והתפילה תצא אז בכוונה עמוקה ובלב נשבר ורוח נמוכה, תפילה כזו בודאי לא תשוב ריקס. עכ"ל.

אם כן יש לנו הרבה דרכים האיד לזכות להצלחה בתורה ובכל העניינים הרוחניים, על ידי ריבוי בישיבה ובקשת רחמים בתפילה, וגם אהבה ויראה, והדרך לחיזוק ביראה היא על ידי לימוד ספרי המוסר, שהם התבלין ליצר הרע, וכמו שכתב המשנה ברורה בסימן א' בשם קדמונים כי תורת היראה שבספרי המוסר זהו התורה תבלין. אלו הן עצות להצלחה ברוחניות, והשם יעזור שבאמת כלנו נצליח בעניינים הרוחניים.

הופיע הספר! **משולחנם של רבותינו עיני העדה**
רבינו מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א
רבינו מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

לעילוי נשמת
רבי **שמואל אריה שציגל** זצ"ל
בן הגה"צ רבי מתתיהו זאב זצ"ל
נלב"ע כ"ז אדר ב' תשנ"ב - תנצב"ה

לעילוי נשמת הרה"ג
רבי **פינחס וילמן** זצ"ל
ב"ר דוד הכהן זצ"ל
נלב"ע ד' ניסן תש"פ - תנצב"ה

בס"ד יצא לאור 'דרכי החיזוק' גיליון ה-500 (48 עמ') ובו חמש מאות פניני חיזוק והדרכה משיחות רבינו שליט"א ניתן להשיגו א"ה בשבוע הקרוב במארזי 'קובץ גיליונות' לחג הפסח, ולאחר מכן בחלוקה הקבועה

ממגד

גרש ירחים

פניני הלכה אגדה ומוסר משלחנו של רבינו הגדול
מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א

גליון חג הפסח תשפ"א (שנה ב') לפ"ק * גליון 63 * עיה"ק ירושת"ו * כתבי תלמידים

זכר ליציאת מצרים

טעם זכירת יציאת מצרים

בחג הפסח יש חיוב סיפור יציאת מצרים, כמו שכתוב (שמות יג, ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא וגו'', וכן בכל יום מזכירים יציאת מצרים בפרשת ציצית, ובשבתות וימים טובים בקידוש, וביום טוב גם בתפילה מזכירים יציאת מצרים, וכן בעשרת הדיברות, הדיברה הראשונה היא 'אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים', ויש להתבונן מהו הטעם לחיוב זכירת יציאת מצרים, אמנם יש טעמי המצוות שהם מסתרי תורה, ואפילו שלמה המלך בחכמתו לא השיג הכל כמו שכתוב (קהלת ו, ג) אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני, אבל ידוע שכל מצוה יש בה גם תועלות גלויות, וכפי שמבאר בספר החינוך את "שרשי המצוות", והיינו התועלות שאדם מקבל ברוחניות מקיום המצוה.

והרמב"ן בסוף פרשת בא (יג, טז) האריך בזה וביאר כי יש מצוות רבות שנאמר בהן 'זכר ליציאת מצרים' וכן נצטוונו להזכיר בכל יום יציאת מצרים, וז"ל שם – "וכן כל כיוצא בהן מצוות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא יישכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת האלוקים, כי הקונה מזוה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בעניינה כבר הודה בחידוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכו', עכ"ל.

והיינו שהענין בזכירת יציאת מצרים הוא לחיזוק האמונה, שביציאת מצרים היו הרבה ניסים שלא כדרך הטבע, וכמעט במשך שנה היו עשרת המכות [עיין רש"י שמות ז, כה, שכל מכה במצרים נמשכה חודש], וכן בקריעת ים סוף היו עוד מכות שקיבלו המצרים על הים, וכשראו את כל הניסים הגלויים התחזקו באמונה, עד כדי כך שאפילו פרעה הרשע שבתחילה אמר (שם ה, ב) "לא ידעתי את השם", כשקיבל את המכות הודה ואמר (ט, טז) "ה' הצדיק", וכן בקריעת ים סוף אמר "מי כמכה באלים ה'" [כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר מב-מג].

הצורך בחיזוק תמידי באמונה

ואמנם עיקר חיזוק האמונה היה בשעתו, בזמן יציאת מצרים וקריעת ים סוף, שאז ראו את יד השם ואת מלכותו, וכפי שאנו אומרים בתפילה "מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה", ועל ידי זה "המליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד", אבל במשך הזמן נחלשה האמונה, וכשהיו במדבר התלוננו כמה פעמים על משה ועל אהרן, וגם היו חטאים נגד האמונה, והקב"ה אמר (במדבר יד, יא) "ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבם", כי כך הטבע, אפילו שרואים ניסים גלויים בחוש, היצר הרע חזק מאד, ומפתה לשכוח את האמונה.

ומשום כך זכירת האמונה צריכה חיזוק תמידי, ונתבאר שדרך החיזוק באמונה הוא על ידי זכירת יציאת מצרים, ובאמת דבר זה מבואר כבר בעשרת הדיברות (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", היינו שיציאת מצרים היא ראיה על "אנכי השם אלוהיך", שהקב"ה הוא המנהיג את כל הבריאה, ולזה צריכים לזכור תמיד את יציאת מצרים.

ואמנם בלי מעשים מיוחדים קשה לזכור, ולכן יש הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים, שעל ידם נזכור את האמונה, ומריבוי המצוות לתכלית זו נמצאו למדים את חשיבות הענין של חיזוק האמונה.

יציאת מצרים מביאה לאמונה בהשגחה

ובעשרת הדיברות, במצות האמונה נאמר "אנכי ה' אלוהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", ולא מוזכר כאן בריאת העולם, אלא "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", וזהו כי לא די באמונה בבריאת העולם, וצריכים גם להאמין בהשגחה, שהקב"ה גם משגיח על כל הברואים, ומנהיג את העולם בהשגחה פרטית, וענין זה לומדים מיציאת מצרים, ששם ראו את השגחת הקב"ה בכל האותות והמופתים שעשה במצרים.

והרמב"ן בפרשת בא ממשיך ואומר "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו עונשו, הכל בגזירת עליון".

והיינו כי לא די להאמין שיש מציאות השם, שברא את העולם, ושהיתה קבלת התורה במעמד הר סיני, וכוודאי מאמינים בזה, אבל צריכים גם יותר מזה להאמין ש"כל דברינו ומקרינו", כל דבר קטן, הכי קטן, הכל, "אין בהם טבע" אלא הכל בהשגחה ברצון השם! כל דבר הקטן ביותר הוא רצון השם, ורצונו פועל ומנהיג את כל הפרטים ופרטי הפרטים שבעולם, כל אחד מן הברואים, וכל מה שיש בעולם, הכל מונהג ברצון השם!

וזהו העיקר הראשון ב"ג עיקרים" אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, היינו לא רק שהוא בורא, אלא הוא גם מנהיג, ומה הפירוש "מנהיג"? – שהוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, כל מעשה שנעשה בעולם, הכל הוא לבדו עושה! ואין שום כוחות טבעיים, רק רצון השם הוא המחדש והמחיה את כל הכוחות בבריאה בכל רגע ורגע.

לחיות אמונה

ואמנם צריכים לא רק להאמין שהעולם נברא ויש השגחה, אלא גם שההנהגה בפועל תהיה לפי האמונה, ומי שהוא בעל אמונה, זה משנה לו את כל החיים! שיועד שכל מה שקורה בעולם, ובפרט מה שנעשה איתו, הכל בהשגחה מן השמים, ומתנהג בהתאם לזה, וכמו שכתב הרמב"ן בדבריו שם "שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו עונשו, הכל בגזירת עליון".

ולמשל, כשאדם חי עם האמונה, כל דבר טוב שיש לו, הוא מרגיש שחייב להודות להקב"ה עליו, ובכל התפילה יש הרבה דברי שבח והודאה, כגון בברכת "יוצר אור" אנו מודים ומשבחים להקב"ה שיצר את המאורות, וכן באהבה רבה מודים להקב"ה על התורה, ועל שבחר בנו מכל עם ולשון. ויש לפרש "הבוחר בעמו ישראל באהבה" – שהקב"ה הוא זה שעשה אותנו למובחרים, ואין זה כמו אדם שבוחר דבר משני דברים, שלא יצר את חשיבות הדבר ההוא, ורק בחר בו מבין הדברים הקיימים, אבל הקב"ה הבוחר בעמו ישראל, הוא יצר את החשיבות של עם ישראל, וכל הקדושה שיש לנו היא ממנו, ועל זה אנו מודים בתפילה. וכן בכל דבר טוב שיש לאדם, אם הוא חי עם האמונה, הרי הוא מכיר טובה ומודה להקב"ה על זה.

וכן להיפך כל צער וקשיים שיש לו, אין בלבו שום תרעומת עליהם, אלא מבין שהכל לטובתו, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות ס, ב) כל דעביד רחמנא לטב עביד, ואפילו צער שבא בידי אדם, שאדם אחר פוגע בו ומצער אותו, בדרך הטבע יש שנאה וכעס על מי שפוגע בו, אבל לפי האמונה אין שום מקום לכעס ולשנאה, מפני שמבין שהכל בידי שמים, ובבית דין של מעלה פסקו עליו שחייב לקבל את הצער. ומסתמא הסיבה לזה מפני שיש לו איזה חטא שצריך תיקון, ומן השמים נותנים לו צער כדי שיתעורר ויחזור בתשובה, שכל דיני שמים אינם נקמה, אלא תיקון לנפש האדם, שעל ידי הצער יתעורר לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה, ובזה נעשה מתוקן.

לכן מי שחי עם האמונה שהכל בידי שמים, אינו כועס ואינו מקפיד, ואינו שונא את מי שציער אותו, שהרי הוא יודע שהצער בין כך היה מגיע לו, וגם אם אותו אדם לא היה מצער אותו, היו שולחים מן השמים אדם אחר שיצער אותו, ואמנם המצער הוא בעל מידות רעות וצריך לרחם עליו ולהתפלל שיחזור בתשובה, שעל זה מבקשים בתפילה "השיבנו" בלשון רבים – שכל כלל ישראל יחזרו בתשובה, אבל אין שום מקום לכעס וקפידא, רק צריך לחשוב מה פשעי ומה חטאתי שמגיע לי צער מן השמים.

עיונים בענייני הפסח

בענין תמיד קודם לפסח

דבר דסדר ההקרבה הוא שתמיד קודם לפסח, א"כ ממילא דלא הוי הקרבן פסח בכלל איסורא דהשלמה, כיון דמצותו בכך וזהו סדר העבודה.

אבל הא דילפינן מקרא דאותו שעבודת הנרות היא העבודה המאוחרת, אינו איסור לעבוד אחר עבודת הנרות, אלא דכך הוא סדר העבודה לאחר עבודת הנרות לכל העבודות, ומעתה תו אי אפשר לומר דמדכתיב ביה בפסח בערב ובין הערביים יש לנו לאחרו בתר הנרות, כיון דבהדיא גלי קרא בנרות דסדרן להיות מאוחרין לכל העבודות, והוי כאילו כתיב להדיא דהנרות סדרן בתר בערב ובין הערביים דפסח.

[**לכאורה** יש ליישב הקושיא גם בלי חילוק זה, אמנם החילוק נכון].

ועיין ברמב"ן בסה"מ שמנה לעשה דהשלמה במניין המצוות, והוא משום דהוי איסורא ולא דין בסדר העבודה, דא"כ לא הוי מצוה בפנ"ע, ולא מנה לעשה הא דאין לך עבודה לאחר הנרות, והוא כמשנ"ת משום דלא הוי רק דין בסדר העבודה

ולא איסורא. אבל אין ראיה זו נכונה, שהרי פסק **הרמב"ם** כאידך תנא דלא דריש 'אותו' לזה.

(מס' הערות וביאורים ע"ס הרמב"ם)

פסחים נט,א תמיד קודם לפסח וכו' יאחר דבר שנאמר בו בערב ובין הערביים לדבר שלא נאמר בו אלא בערב בלבד, אי הכי קטרת ונרות נמי נקדמו לפסח וכו', שאני התם דמיעט רחמנא 'אותו' דתניא 'מערב עד בקר' וכו' אין לך עבודה שכשרה מערב עד בקר אלא זו בלבד, מאי טעמא אמר קרא 'יערוך אותו אהרן מערב עד בקר' אותו מערב עד בקר ואין דבר אחר מערב עד בקר, ואיתקש קטרת לנרות. ע"כ.

והקשה לי ש"ב הב' חיים ברמב"ן נ"י מאי שנא מתמיד ופסח דאע"ג דדרשינן בתמיד 'עליה השלם כל הקרבנות כולן' והו"ל לפסח להיות קודם לתמיד, מ"מ כיון דאית לן למימר 'יאחר דבר וכו' לא משגחינן אדינא דהשלמה, ואמרינן דלא קאי אפסח, ה"נ נימא אע"ג דכתיב אותו לומר אין לך עבודה שכשרה מערב וכו', מ"מ אתא קרא דבערב ובין הערביים דלא נקדים הפסח להנרות, וקרא דאותו נוקים לעבודה אחרת דלא תהא לאחר הנרות.

ולכאורה היה נראה בפשוטו, דמה דילפינן מקרא דעליה השלם וכו' ומה דילפינן מאותו דעבודת הנרות היא המאוחרת, תרי ענייני הם, דהא דילפינן מקרא דעליה השלם אינו דין בסדר ההקרבה, כי אם איסורא בעלמא להקריב קרבן אחר תמיד של בין הערביים, וכיון דגלי לן קרא דיאחר

ביאור חמץ בשבת ויום טוב

רש"י בביצה כז: ביאר דהא דאסור לבער קדשים טמאים ביו"ט הוא אף ע"י הדלקת הנר לצרכו שמותרת ביו"ט, או ע"י אכילת בהמתו שאין בה מלאכה, דגזרת הכתוב היא שאין קדשים טמאים מתבערים ביום טוב, דרחמנא אחשבה להבערתן, דכתיב באש ישרף (ויקרא ז), הלכך מלאכה היא.

והרמב"ן בשבת (כג): ביאר כונתו וז"ל - פי' לפירושו משום דעיקר כוונתו של אדם בשריפה זו למצוה של גבוה וצורך הדיוט ממילא הוא דאית.

והקשו האחרונים ע"ד רש"י (הפנ"י בביצה שם, וכה"ק בנוב"י

וחת"ס) מדאמר רבא **בפסחים ה.** דר"ע דיליף ד'ביום הראשון תשבתו' קאי על י"ד ניסן ולא על ט"ו משום דאסור להבעיר

ביו"ט, ס"ל כר"י דמצות השבתה בשריפה, **ופירש"י** שם - דאי השבתתו בכל דבר סבירא ליה, לוקמיה ביום טוב ויבערנו בדבר אחר, יאכילנו לכלבים או ישליכנו לים, עכ"ל, ומאי שנא ביעור חמץ מביעור קדשים, הא כיון דבקדשים דמצוה לשרוף מהני הא דאחשביה רחמנא לאסרו ביו"ט ה"נ נימא בביעור חמץ שיאסר ביו"ט כיון דאשביה רחמנא.

ותירץ רבינו שליט"א (נדפס בקובץ מבקשי תורה) דחלוק מצות שריפת קדשים מביעור חמץ, דביעור קדשים טמאים יש בזה קיום מצד מצות הקדשים, וכיון שכך הרי יש חשיבות בעצם מעשה הביעור, וכיון דאחשביה רחמנא שפיר אסור ביו"ט, אבל בחמץ אין המצוה אלא לצורך כילוי החמץ לבערו מן העולם, דזהו המצוה 'תשבתו שאור מבתיכם', ואי"ז סיבה ליתן חשיבות מצד המצוה לגוף הביעור, ושפיר י"ל שיכול לעשותו ביו"ט באופן המותר.

[ובביאור גדר מצות ביעור קדשים פסולים יעוי"ע **בחזו"א**

בכורות ס"ח **ובכתבי הגר"ז** תמורה לג]

(פני יום טוב-ביצה)

ב"י בחמץ שיש בו איסור הנאה אחר

כתבו האחרונים (מנח"ח מצוה ט' אות ה' ושו"ת תורת חסד או"ח ס' כ"ד) שחמץ שיש בו איסור הנאה נוסף, כגון כלאי הכרם וכדו', אינו עובר עליו משום כל יראה, דהא איסורי הנאה אינן ברשותו, ואף שחמץ עשאתו תורה כאילו ברשותו אי"ז לענין

שאר איסורין. אכן **הפמ"ג** בפתיחתו להל' פסח (פ"א אות ט') נסתפק בזה אי עובר עליו בכל יראה.

ולכאורה יש לפשוט כהאחרונים הנ"ל ממה שכתב **בשיטה**

מקובצת ב"ק (צו) דהנגזל אינו עובר בכל יראה, והטעם צ"ל משום שאינו ברשותו, מבואר א"כ מדבריו דאע"ג דעשאו הכתוב כאילו ברשותו אי"ז אלא לגבי איסור הנאה דחמץ

עצמו. אך אולי ס"ל כשיטת הראשונים שאם אין החמץ בביתו אינו עובר.

ואמנם באמת דבעיקר דינא שאמרו בפסחים (ו:) דבור ברה"ר וחמץ בפסח אינן ברשותו של אדם ועשאתו תורה כאילו ברשותו, **ופרש"י** דהני ב' דברים אינן שלו, יל"ע לכאורה

דבשלמא לשיטת הראשונים (ע' **רשב"א בתשו' ח"א** תשמ"ו

ובריטב"א סוכה לד: **בשם הראב"ד**) דאיסוה"נ אין בו בעלות ולא חשיב לכם לענין ד' מינים, ה"נ בחמץ כיון שאסור בהנאה הוצרכנו לעשאתו תורה וכו' כדי לעבור עליו, אבל לדעת

הראשונים (ע' **ריטב"א** בסוכה שם **ור"ן** נדרים מז.) דיש בעלות לאיסוה"נ, צ"ב אמאי חמץ בפסח לא יחשב ברשותו לענין כל יראה, הא אף שאסור בהנאה, מ"מ שלו הוא.

ובמקו"ח תירץ דחמץ בפסח כו"ע מודו שאינו שלו, דכיון דאית ביה מצות השבתה ואסור להשהותו, אין לך דבר המופקר

יותר מזה שהכל מצווין לבערו ולהשבתו, וכ"כ **בשו"ת חת"ס** (או"ח סי' ק"פ).

ולדבריהם לא שייכי דברי האחרונים הנ"ל לענין חמץ של איסור הנאה, דהא שפיר יש בעלות באיסוה"נ ואינו סיבה שלא יעבור עליו, וכיון שמצד חמץ ג"כ הוי ברשותו ה"ז עובר

בכ"י, ואלא דיעוי' **בקצה"ח** (סי' ת"ו סק"א) דמבואר מדבריו דלא כהמקו"ח, אלא דלהני ראשונים דאיסוה"נ שלו, ה"נ גם חמץ הוי שלו, ולדבריו אכתי צריך יישוב לקושיא הנ"ל (אכמ"ל, ועי' עוד אריכות בזה באסיפת שמועות פסח).

(ע"פ אסיפת שמועות וס' הערות וביאורים ע"ס הרמב"ם)

טעם מצות אכילת מצה

מצות מצה מעוררת לזכירת הניסים, כפי שאנו מזכירים בהגדה "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם".

ואף על פי שגם בפסח מצרים היה חיוב אכילת מצה כמו שכתוב (שמות יב, ח) 'מצות על מרורים יאכלוהו', ואם כן לכתחילה היו צריכים לאכול מצות, ולא רק מפני "שלא יכלו להתמהמה", מכל מקום לא היו צריכים להיזהר שלא יחמיץ הבצק, כיון שעדיין לא היו מוזהרים בכל יראה כמו

שכתב **הר"ן בפסחים** (דף כ"ה ע"ב מדפי הרי"ף), וכל מה שלא הספיק בצקם להחמיץ זה מפני הנס שיצאו בחיפזון ולא יכלו להתמהמה, וזהו טעם אכילת מצה לזכור את הנס ולהתעורר לחיזוק האמונה.

חג הפסח

יציאת מצרים - יציאה מתאונת החומר המביא לידי אמונה בה'

א

עומדים כעת באמצע ימי הפסח. שהם זמן מסוגל ביותר להתחזק בענייני אמונה. שהלא האמונה שלנו אינה מבוססת על בריאת העולם משום שאנו לא ראינו את זה, אלא יש לנו מסורת מאבותינו שראו את הניסים הגדולים שהיו ביציאת מצרים והעבירו הלאה את מסורת האמונה מדור לדור עד היום.

ולכן הימים הללו מסוגלים ביותר, ויש בהם כח רוחני מיוחד להתחזק בהם בענייני אמונה, שכאמור, יסוד אמונתנו הוא ביציאת מצרים. ואולם, כאשר מתבוננים בתהליך של יציאת מצרים, מהו בדיוק השלב שבו נהפכו כלל ישראל למאמינים, מתעוררת כאן תמיהה גדולה, שהרי כלל ישראל ודאי האמינו בה' כבר בעת יציאת מצרים בתחילת ימי הפסח, והפסוק אף משבח אותם על שיצאו למדבר - "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה". אך הנה, בפסוק בפרשת בשלח לאחר שטבעו המצרים בים נאמר "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" ונראה מן הפסוק הזה שרק לאחר קריעת ים סוף כשראו את הניסים הגדולים שבקריעת הים החלו להאמין בה', ודבר זה טעון ביאור מדוע כתוב שהגיעו לידי אמונה רק בקריעת הים בעוד שודאי האמינו גם בעת יציאת מצרים.

ואמנם, הביאור הוא שקיימים דרגות שונות באמונה, וביציאת מצרים הגיעו לדרגה מסוימת באמונה, ולאחמ"כ בקריעת הים השיגו מעלה נוספת באמונה.

ב

ובכדי לבאר את הדברים נקדים לבאר מהו התוכן הפנימי של האומה 'מצרים', ועוד יבואר על אותו הדרך מהו עומק השעבוד של כלל ישראל למצרים:

המלבי"ם בפרשת וישלח, בענין שרו של עשו שלחם עם יעקב כותב, שכשם שיש באדם הפרטי יצה"ר ויצ"ט, כך גם בעולם הכללי יש את היצה"ר הכללי של העולם וכן היצ"ט של כלל העולם. היצה"ר הכללי של העולם, אומר המלבי"ם שהוא שרו של עשו, וכנגדו עומד כח הטוב - כח הקדושה - כלל ישראל.

והנה קיימים בעולם שתי אומות שהם ראשי הגויים. על עמלק נאמר "ראשית גויים עמלק" (במדבר כד, כ), וכן מצרים הוא ראשית גויים (עי' היטב פחד מאמר כ"ד אות א'), והיינו ששניהם הם ראשי טומאת הגויים. אמנם ודאי הוא, שלשני האומות הללו ישנם מאפיינים שונים בתוך כוח הרע של העולם, ויש לברר מהו החילוק שבין מצרים לעמלק, מהו כוחו המיוחד של כל אחד מהם.

הנה מרן הגר"ס זי"ע מביא ב'איגרת המוסר' ב' שיטות מהם יצר הרע ויצר הטוב. השיטה האחת היא שיצר הטוב הוא כח הקדושה המושך את האדם לעניינים שבקדושה. והיצה"ר הוא כח הטומאה, שגורם לאדם לעבור עבירות גם אם אין בהם שום הנאה, אלא רק מצד עצם הטומאה שבעבירה. והשיטה השניה היא שהיצה"ר הוא הכוח השכלי ששוקל בשכל ישר מה טוב ומה לא, מה צריך לעשות ואחרי אלו דברים לא ראוי להיגרר, ואילו היצר הרע מושך את האדם להיגרר אחרי מה שנראה טוב ונחמד לפי שעה, ועי"ז האדם נמשך לתאוות החומר, הנראות כדבר ערב. ומסכם הגר"ס בסוף דבריו, ששתי השיטות הללו נכונות, היצר הטוב מורכב גם מכח הקדושה וגם מכוח השכל, ולעומת זאת היצה"ר מורכב גם מכוח הטומאה וגם מכח התאוה לחומריות, עיי"ש בדבריו.

וכפי שראינו בדברי המלבי"ם, יש את הכח הפרטי של היצ"ט והיצה"ר בכל אדם, ובמקביל לזה יש יצ"ט ויצה"ר כללי של העולם. ועל כן, כאשר נבוא להבין מהם הכוחות של היצרים הכלליים בעולם הגדול, נוכל ללמוד זאת מן הכוח של היצה"ר באדם הפרטי, שהלא הם מקבילים זה לזה.

ונמצא לפי"ז שקיימים בעולם הכללי שתי כוחות של יצר הרע, כח הטומאה וכוח התאוה לחומריות, במקביל לכוחות הקיימים באדם הפרטי.

והנה, הלא ידוע שעמלק הוא שורש הרע, ומצרים הוא שורש החמריות, שהמצרים הם שטופי זימה. ונמצא לפי"ז שהיצה"ר הכללי של העולם הוא הכוח של עמלק והכוח של מצרים, מצרים הוא הכוח החומרי ועמלק הוא כח הרע שהם שתי חלקי היצה"ר, אש על כן מוגדרים הם מצרים ועמלק "ראשית גויים".

ולאור הדברים הללו נוכל להבין מה היה עומק פנימיות השעבוד למצרים. הרי הכוח של מצרים הוא כח התאוה לחומר, ועל כן העבדות למצרים טומנת בפנימיותה את העבדות לחומריות, שמעבר לשעבוד החיצוני שהשתעבדו בגופם לעבודת הפרך שבמצרים, היה ג"כ שיעבוד פנימי שכלל ישראל היו משועבדים לחומר.

כעת נראה כי הדרך להגיע לידי אמונה בה' היא ע"י שמשחררים משעבוד התאוה לחומר - מהשעבוד למצרים. ידועים ומפורסמים הם דבריו של הגאון ר' אלחנן וסרמן הי"ד בספרו 'קובץ מאמרים', שמביא את דברי הרמב"ם בסה"מ שמנה את מצות האמונה למצוה הראשונה, ומק' ר' אלחנן, כיצד ניתן לצוות אדם שיאמין בה', והלא מצות האמונה אינה כחובת האיברים שניתן לצוות אדם לעשות פעולה מסוימת, אלא זו מצוה שבלב, ואם אדם מאמין בה' הלא אין צורך לצוותו על האמונה. ואילו אם אינו מאמין, כיצד ניתן לצוות עליו להאמין בלב והרי הוא לא מאמין, ועוד הק' שם מספר קושיות, עיי"ש.

ומבאר ר' אלחנן, שהאמונה היא בעצם דבר פשוט ומוכרח לכל בר דעת. אלא שהרי "השחד יעור עיני חכמים", שהרצון שבלבו של האדם מעור את עיניו וגורם לו שלא יראה את האמת גם אם היא פשוטה ומוכרחת. וכאשר אדם נמשך אחר תאוותיו אינו מאמין משום שהרצון התאווני מעור את עיניו ולא נותן לו להכיר באמת הפשוטה. וכאן באה התורה ומצווה את האדם שיעבוד על תאוותיו באופן שכבר לא יהיה משוחד, וממילא יאמין בה', עיי"ש באריכות וביתר ביאור.

ונבאר את אותו היסוד בדרך שונה: מצות האמונה אינה מסתכמת רק בידיעה שהקב"ה ברא את העולם וכו', אלא שבנוסף לידיעה הזו עלינו להפנים שהקב"ה הוא 'אלוקינו' וכלשון הפסוק "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כך מבואר בספר החינוך וברמב"ם בתחילת הל' יסודי התורה (א, ו).

וביאור הענין שה' הוא אלוקינו - שנקבל על עצמנו עול מלכות שמים, שנקבל עלינו את מלכותו ונעשה כל מה שמצוה אותנו. ואולם, אדם שהוא עבד לחומר אינו מקבל על עצמו עול מלכות שמים שהרי ה'מלך' שלו - שמכוון את כל הנהגתו - הוא החמריות (והרי גם היצה"ר נקרא 'מלך זקן וכסיל', שהוא מולך על האדם), וככל שהוא נמשך ומשתעבד יותר לחומר, כך לעומת זה הוא יוצא עוד ועוד מהשעבוד להקב"ה ונהפך להיות עבד לחומר, וזהו הציווי להיות עבדים להקב"ה בלבד, וכפי שדרשו "עבדי הם - ולא עבדים לעבדים". זה מה שקרה לכלל ישראל שהיו משועבדים למצרים החמרית והיו עבדים לחמריות, עד שנמנע מהם להשיג את האמונה בה'.

(עמלק לעומת זאת התנגד לקבלת התורה, שכפי שביארנו, עמלק הוא כח הרע והתורה היא כח הטוב - "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" והיתה התנגדות בין הכוחות של רע לטוב. אולם ההתנגדות של מצרים לא היתה בין רע לטוב, אלא התנגדות החומריות לרוחניות).

והעולה מכל זה, שרק ע"י שכלל ישראל יצאו ממצרים, הם יכלו להשיג את האמונה בה' משום שיציאת מצרים כללה גם את היציאה מהשעבוד לחומר, ורק לכשהתנתקו משעבוד זה היה באפשרותם לקבל על עצמם עול מלכות שמים. והנה, לאחר שכלל ישראל יוצאים ממצרים, פרעה רודף אחריהם במטרה להחזירם. עובדה זו מלמדת אותנו כי השעבוד למצרים עדיין לא נגמר, אלא שהיה למצרים שעבוד מסוים נוסף על כלל ישראל שמחמת שליטה זו נתנו למצרים כח מן השמים להמשיך ולרדוף אחריהם.

וביאור הענין הוא, שהלא למצרים היה כח מיוחד לשעבד את כלל ישראל, וזהו 'גלות מצרים', כלומר שלמצרים הייתה עליונות מסוימת על שאר האומות שניתן להם באופן מיוחד כח לשעבד אותנו. אולם בנוסף לשעבוד הזה, הלא יש שעבוד כללי של כלל ישראל לאומות - 'שעבוד מלכויות'. ואמנם המצרים כבר לא יכלו לשעבד את כלל ישראל בתור 'עבדים למצרים', אכן עדיין הייתה להם את השעבוד מלכויות' הרגיל, שגם זוהי שליטה מסוימת על כלל ישראל, שליטה של כלל האומות ובתוכם גם האומה מצרים. ולכן, הגם שכלל ישראל כבר יצאו מהשעבוד המיוחד למצרים, ואכן השיגו בזה חלק מן האמונה, אולם לא היתה זו אמונה מושלמת, משום שהמצרים עדיין שלטו בהם ברמה מסוימת. ורק לאחר שטבעו המצרים בים היתה כאן יציאה **מוחלטת** מהשעבוד למצרים, שכעת פקע ממצרים גם הכוח של שעבוד מלכויות הכללי, ואז השיגו כלל ישראל את האמונה באופן מושלם.

ובזה מבואר היטב מה שהקשינו בתחילת הדברים, האם כלל ישראל השיגו את האמונה ביציאת מצרים או בקריעת הים, וביארנו שהשגת האמונה הייתה בשני שלבים ומשום, שאמנם ביציאת מצרים כלל ישראל כבר נהפכו למאמינים משום שיצאו מהעבדות הגמורה לחומר, אמנם עדיין נשארו משועבדים לחומר במידה מסוימת ולא יכלו להשיג את האמונה לגמרי, וזו כונת הפסוק "וירא ישראל את ה'".

הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו", שבקריעת ים סוף השיגו את השלמות של האמונה בה', שכעת יצאו לגמרי מהשעבוד למצרים.

ד.

ונרחיב יותר ביסוד של יציאת מצרים - יציאה מן החמריות, ונראה היכן זה נוגע לנו במהלך החיים: הרמח"ל במסילת ישרים פרק ו' מאריך לבאר את מידת הזריזות והעצלנות, ובתוך דבריו שם כותב **'ותראה כי טבע האדם כבד מאד כי עפריות החומריות גס על כן לא יחפוץ האדם בטורח ומלאכה ומי שרוצה לזכות לעבודת הבורא יתברך צריך שיתגבר נגד טבעו עצמו ויתגבר ויזדרז שאם הוא מניח עצמו ביד כבודו ודאי הוא שלא יצליח'**, ומבואר בדבריו שהסיבה לעצלנות של האדם היא בגלל שהאדם הוא חמרי, והחומריות מושכת אותו לכבדות ועצלנות.

ועוד כותב המסילת ישרים בפרק ט' 'הנה מפסידי הזריזות הם הם מגדילי העצלה והגדול שכולם הוא בקשת המנוחה הגופית בתשלום כל תנאיהם כי הנה אדם כזה ודאי שתכבד עליו העבודה לפני בוראו כובד גדול כי מי שירצה לאכול אכילותיו בכל הישוב והמנוחה ולישון שנתו בלא טורח וימאן ללכת אם לא לאטו וכיוצא בדברים אלה, הנה יקשה עליו להשכים לבתי כנסיות בבקר או לקצר בסעודתו מפני תפילת המנוחה בין הערבים או לצאת לדבר מצוה אם לא יהיה העת ברור כל שכן למהר עצמו לדבר מצוה או לתלמוד תורה ומי שמרגיל עצמו למנהגות האלה איננו אדון בעצמו לעשות הפך זה כשירצה כי כבר נאסר במאסר ההרגל

הנעשה טבע שני. מבואר בזה שהעצלות הבאה מצד החומריות של האדם הופכת להיות ה'אדון' שלו, שנמכר ביד עצלותו עד שהוא בגדר עבד לחומר, וכפשוטו.

ובהמשך הדברים מבאר המסילת ישרים כיצד לצאת מן השעבוד לעצלות החומר: **'ואמנם צריך שידע האדם כי לא למנוחה הוא בעולם הזה אלא לעמל וטורח ולא ינהג בעצמו אלא מנהג הפועלים העושים מלאכה אצל משכיריהם... וכדרך יוצאי הצבא במערכותיהם אשר אכילתם בחיפזון ושנתם עראי ועומדים תמיד מוכנים לעת קרב... וכשירגיל עצמו על זה הדרך ימצא העבודה קלה עליו ודאי כיון שלא יחסר בעצמו ההזמנה וההכנה אליה'.**

המסילת ישרים מבאר שהדרך להגיע לזריזות בעבודת ה' היא ע"י שמכירים היטב בחובה לעבוד את ה' ושעלינו לטרוח בכך בכל מאונו, שהכרה זו תגרום לנו להתחזק בעבודת ה' ולגבור על העצלות, משום שכאשר אדם מכיר בערך ובחובה של מה שעושה הוא מזדרז לעשות זאת מחשש פן יפסיד את הדבר, או גם מעצם זה שרוצה מאד לקיים את הדבר.

ה

ונבאר את הדברים בצורה הנוגעת לעניינינו: כשנתבונן מעט באורח החיים שלנו, נגלה שאנחנו חיים בצורה מאד חיצונית. כאשר אדם מתפלל או לומד או מקיים מצוה וכו', יש דבר מסוים המניע אותו לעשות זאת. ואמנם אנו רואים את עצמנו במבט חיובי של עבדי ה' ונדמה לנו שאנו מקיימים מצוות אך ורק מחמת הרצון לעבוד את השם, אולם האמת היא שהמניע שלנו הוא מניע חיצוני. אנחנו מתפללים ולומדים וכו' לא מחמת הכרה אמיתית בערך העליון של לימוד התורה, אלא משום שכך עושים כולם, או בכדי להיות מוערכים בחברה, או סתם בגלל שהתרגלנו לכך, וכן התפילה שלנו נובעת בעיקר מהסיבות החיצוניות הללו, אנחנו לא מתפללים מכח ההכרה שצריכים לעבוד את הקב"ה אלא חלק גדול מהרצון להתפלל נובע מהמחשבה 'מה יאמרו עלינו', או מחמת ההרגל שהורגלנו אליו.

חיים אלו אינם מוגדרים כעבודת ה' אמיתית. עבודת ה' אמיתית הינה כאשר המניע שלנו הוא מניע פנימי, אנחנו מכירים בערך התורה והמצוות ויודעים שזו התכלית בחיים, עובדים את ה' בלי להתייחס לכל מה שקורה בחוץ, אבל המציאות היא שאנו רחוקים מחיים כאלו.

וכאשר חיים רק עם מניעים חיצוניים אז האמת היא שאנו לא עובדים לה', אלא כל מה שמקיימים מצוות ואפילו בזריזות הוא חיצוני בלבד. הנה כאשר לא יהיה לנו דחף חיצוני נגלה עד כמה אנו שקועים בתוך העצלות והחמירות.

וליסוד הזה יש קשר אמיץ עם יציאת מצרים על הדרך שביארנו עד עתה. שהנה דרשו חז"ל **'ושמרתם את המצוות - ר' יאשיה אומר אל תקרא כן אלא ושמרתם את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה מצוה לידך עשה אותה מיד'** (לשון המכילתא שמות יב, יז), ומבואר שהאופן להכין את המצה הוא דוקא ע"י הזריזות - 'כשם שאין מחמיצין את המצה'. ולפי דרכנו מבואר כאן באופן נפלא שהיסוד של המצה הוא הזריזות, היפך החמירות,

וכמו"כ הלא יציאת מצרים היתה בחיפזון שזה ההפך הגמור של החמירות. א"כ היסוד של פסח, מה שהיה ביציאת מצרים הוא לצאת מן החמירות ולהגיע לידי הזריזות בעבודת ה', וכשיוצאים מן החמירות ניתן לקבל עול מלכות שמים ולעבוד את ה' כראוי שזו התכלית של יציאת מצרים. באופן שהאמונה בה' וכן הזריזות - שאת שתיהן מצאנו באופן בולט ביציאת מצרים - הם בעצם שתי צדדים של מטבע אחת.

ולדבר זה עלינו להתעורר כעת בחג הפסח, כפי שראינו בדברי המסילת ישרים, שיש להכיר בחובה של עבודת ה' ומכח הכרה זו לצאת מן השעבוד לחומר ולהזדרז בעבודת ה', שרק ההכרה בחובת העבודה תשנה אותנו באמת בתוך הפנמיות שלנו שלא נהיה עבדי החומר אלא עבדי ה', אך כל עוד הפנמיות אינה מתוקנת ומעשינו הם חיצוניים, אזי האמת היא שאנו משועבדים לחמירות ורק שמקיימים מצוות במקרה מכל מיני גורמים חיצוניים. וזו הסגולה של פסח, זהו הכח של המצה, לצאת מן החומר, וכתוצאה מכך להשיג את הזריזות בעבודת ה'.

וכפי שביארנו, זהו הכוח המיוחד של חג הפסח - לצאת מן החמירות ולהכיר במלכות ה' ושצריכים לעבוד אותו. וזוהי עבודתנו בתקופה זו, לבנות מערכת חיים פנימית עם הכרה בערכה האמיתי של עבודת ה' ועי"ז לצאת מעצלות החומר ולהזדרז בקיום המצוות מתוך הכרה פנימית שזו חובתנו וזו תכלית חיינו.

[נערך ע"י א. רוגוזניצקי | 052-7198746]

בס"ע תא דשמיא יצא לאור
קונטרס הערות ועינים ע"ס הדף בפי' ערבי פסחים,
מרבין רה"י שליט"א

משיעורים שנמסרו בבין הזמנים פסח תש"פ

ניתן להשיג בישיבה הק', וכן בפלא' 053-3153964 \ 052-7155596

דברי יושר

משיעורי הגאון רבי מאיר גריינימן שליט"א במשנתו של רבנו הגדול מרן החזו"א זללה"ה

בדין שתית ד' כוסות

כתב השו"ע ס"י תע"ב ס"ט דלכתחילה ישתה כל הכוס של ד' כוסות או רובו, ועי' משנ"ב שם ס"ק ל' דהיינו כולו לכתחלה או רובו בדיעבד.

והנה לענין קידוש במקום סעודה איתא ברמ"א או"ח סימן רע"ג ס"ג דצריך לאכול לאלתר או שיהא בדעתו לאכול שם מיד אבל בלא"ה אפי' אכל במקום קידוש אינו יוצא, וכתב במשנ"ב ס"ק י"ד שאם לא היתה דעתו לאכול מיד אלא להפסיק בדברים אחרים והפסיק לא יצא וכתב עוד ונראה דאם היה ההפסק מחמת הדברים שהם צורך סעודה לא חשיב הפסק, ויש לדון בהפסק של אמירת ההגדה מהו, ויש שהעיר דמכיון דעכשיו צ"ל ההגדה לפני כוס שני [ואף בדיעבד בשתה כוס שני בלי אמירת ההגדה בינתים יש נידון אם יצא עי' במשנ"ב ובבה"ל שם ס"ח] שכך הוא תיקון חכמים ואח"כ נט"י וסעודה, הוי זה שפיר קידוש במקום סעודה, (ומ"מ יש לזהר להכין הכל שלא יצטרכו לצאת מהחדר כפי שאנו נוהגין עפ"י מרן החזו"א ז"ל שלא לצאת מהחדר אחרי קידוש משום קידוש במקום סעודה, ומרן ז"ל הי' נוטל ידיו בחדר שקידש). והנה כשאין הפסק רב ע"כ דשפיר דמי שהרי זהו מה שצריך לעשות ויוצאין ידי קידוש, ועי' תוס' פסחים ק"ג ב' ד"ה רב שכתבו דהגדה והלילה לא הוי הפסק לענין קידוש במקום סעודה, אמנם כנהוג אצלנו ההפסק גדול, ועי' שעה"צ שם אות ב', וראיתי בהגדות מובא מרשב"ם וכל בו גבי מעשה דר"א ורבי יהושע וכו' שהיו מסובים בב"ב כתוב דזה ודאי אחר אכילה דהא חוטפין מצה בלילי פסח בשביל שלא ישנו כבפסחים ק"ט א' ועי' ברשב"ם שם, ועכ"פ לדידן שיש הפסק גדול וכנ"ל יש לדון, ואולי בכגון דא נימא פוק חזי מאי עמא דבר, והרי סו"ס יש הפסק חשוב ואין כ"כ נפקא מינה בשיעורא, ולא אשכחן בפוסקים להעיר בכך.

ואם באנו לפקפק קצת ולחוש להחמיר לצאת מידי ספק, את זו ראיתי למרן החזו"א ז"ל כשהייתי אצלו בליל הסדר ששתה כוס ראשון ואחרון כולו ולא רובו (והאמצעים שתה רק רוב כפי שראיתי עכ"פ בשנותיו האחרונות, ואכ"מ), וכפי שזכורני כמדוי' שהי' חושש משום קידוש במקום סעודה, והרי איכא שיטה דאם שותה כל הרביעית סגי בזה לקידוש במקום סעודה כמש"כ בשו"ע סימן רע"ג ס"ה בשם הגאונים, [ואם כי איכא דס"ל שצריך ב' רביעיות ואיכא דס"ל דג"י אין מועיל כבמשנ"ב שם ס"ק כ"ז ובשעה"צ שם, וכתב בשעה"צ שם שברביעית אחד אין להקל עכ"פ בקידוש הלילה ואף ב' מסתפק שם ע"ש מ"מ לדעת הגאונים בשו"ע שם מהני].

ומצאתי במכתב מאביו אב"ד קוסובא זצ"ל (נדפס בשערי תבונה בסופו) שכתב לו (לחזו"א) שאם לא ישיג יין ענבים רק יין צימוקים שלא יחמיר לשתות כולו משום קידוש במקום סעודה (שהי' הדבר כנראה קשה לבראותו) ויסמוך על השו"מ שנקרא בלא"ה קידוש במקום סעודה, ע"כ. ומסתייעין הדברים שכנראה חששו לזה אלא שבשעה"ד וכנ"ל יסמוך להקל, ומיהו אחרי שמתמא היו גם שמאריכים טפי ולא מצאנו בפוסקים שיעירו ע"ז, כנראה לא חששו לכך מדינא, אף אם אפשר דאיכא מ"מ איזה שיעור לדבר וכ"ש אם כבר נתעכל היין (ועי' רשב"ם ק"א א' ד"ה אף), מ"מ כפי הרגיל י"ל דלא האריכו כ"כ שיבא לידי חשש,

(ואמנם צ"ע כמה הוא שיעור העיכול דין).

ואמנם דא עקא דלאידך גיסא אם היו שותין כוס ראשון רק רוב (אף דלכתחלה עדיף בכוסות לשתות כולו וכמש"כ במשנ"ב כנ"ל) לא היו באים לידי חשש הפסד של ברכה אחרונה [עי' סימן ר"י ס"ב ובמשנ"ב ס"ק י"ב] באם יגיע לידי שיעור עיכול ובאמת יש להעיר למה אין מדקדקין להקפיד ע"ז שלא יבואו לידי שיעור עיכול (ומיהו בדליכא שיעור עיכול אין חשש וכבמשנ"ב סימן תע"ג ס"ק י"א וסימן תע"ד סק"ג), ויעויין בבה"ל סימן ק"צ ד"ה אחר, שכבר העיר דמפסידין הברכה אחרונה בכה"ג על מה שכבר נתעכל יעויי"ש, ועי' בשו"ת מהר"ח או"ח סימן ר"יג שכבר חש לזה להדיא על יין של ליל הסדר (וגם על הכרפס) יעויין שם, ועי' סימן קפ"ד ובמשנ"ב ובה"ל שם בזמן של שיעור עיכול, ועי' לשון המ"ב סימן ק"צ סק"ח, ואפשר לקיים את שניהם לשתות כולו כמצותו ולזהר שלא יעבור זמן עיכול, ועי' שו"ת גינת ורדים או"ח כלל ג' סימן כ'.

ויש עצות טובות להנצל מהחשש שיעבור שיעור עיכול שלא להפסיד ברכה אחרונה, עצה אחת לשתות מיץ ענבים (שאינו משכר) קודם מזיגת כוס שני (ולא באמצע ההגדה שאסור אז לשתות, עי' מלחמות) ועל עצה זו העיד ח"א שהציע הדבר לפני מוריני אחי הגר"ח ז"ל ואמר שנכון לעשות כן. וכן יש ח"א שנוהג להרבות יותר באכילת הכרפס (למאי דנוהג כהגר"א והחזו"א לאכול כזית כרפס) כדי ששיעור העיכול יתמשך יותר ולא יפסיד הברכה אחרונה.

בדין הסיבה בפני רבו

תלמיד בפני רבו אינו צריך הסיבה דמורא רבך כמורא שמים, ואפשר דאין טעם הפטור משום דהוי כעין עוסק במצוה ופטור מהסיבה אלא דלא שייך כאן ענין הסיבה שאין זה דרך חירות דמורא דרבי' עלי', והנה ענין ההסיבה הוא להרגיש כאילו הוא עצמו יצא ממצרים דתנן לה קט"ז ב' וכמבואר ברמב"ם פ"ז מחמץ ומצה שזה מענין מצות הלילה המבואר בקרא, וקבעו חכמים מעשה ההסיבה לעזר הרגש, ואמנם כשפטרו לתלמיד מזה י"ל דאין כאן ענין להשתדל לצאת מהפטור כדי לקיים מצות הסיבה, דשפיר מתקיים יסוד הדבר ביין ובהרגשת הענין בלי עזר ויוצא בזה ידי חירות, ולא מצאנו בגמ' ופוסקים שיהדר לקיים מצוות הלילה הטעונים הסיבה שלא בפני רבו כדי שישב ויקיים מצות חירות שענינו מן התורה.

וכשהיינו אצל מרן החזו"א ז"ל בליל הסדר הלכתי לבקש ממנו רשות להסב בפניו בשבילנו, ודחה אותי, והשיבני כעין בבדיחותא וכי אתה גם וכו' (בתמי').

בענין נטילת ידים לכרפס

כתב המשנ"ב סימן קנ"ח ס"ק כ"ו דאם הדרך לאכול בכף אף אם נוגע בו בדרך מקרה בתוך הכף א"צ נט"י וכן נוהגין, וצ"ב אם ה"ה באם אוכל לגמרי בידיו בלא כף, ומקורו בט"ז, ועי' בספר דבר שאול על ידים סי' ג' סק"ט וז"ל, ה"ט"ז בסק"ט כתב דבמבשל עיסה במים אף שיש רוטב ל"צ והט"ז נטילה, משום דלא עביד דנגע בעיסה ההיא ביד אלא אוכל בכף בתוך הקערה, ומדמי לה לשותה דלא בעי נטילה משום שאין דרכו ליגע במשקין. ולפ"ז צ"ל דאפילו כשאירע ואוכל תבשיל כזה בידו, נמי לא צריך נטילה, שלא תקנו בזה כלל נטילה, [וכמ"ש המ"א בס"ק י"א דגם שותה

מנהר בידו ל"צ נטילה]. ואם הי' בו דין נטילה לא הי' מועיל שיאכל בכף, דהיכא שחייב ליטול כשנוגע יש לומר דלא פלוג. וכן הסכימו ש"א, וכן כתב המ"ב לדינא סי' קנ"ח ס"ק כ"ו. [ומרן זללה"ה בחזו"א ידים סי' ג' ס"ק י"ד כתב דאין מקור נאמן לזה, ויש מקום לומר שלא חילקו בטיבולו במשקה, אלא שכבר המנהג כן]. ועי' בדינים והנהגות חזו"א פרק ז' אות ב'.

ואולי יהי' נפקא מינה אם לוקחין לכרפס תפוז"א מבושלים, (לפעמים הם כמעט שלימים וגם נתייבשו וצ"ב אם יש גם רגילות לאכלם ביד), ואף להחזיק יעקב שהובא בשעה"צ אות ס"ט דאפי' אותן שאין נוטלין כל השנה, בליל הסדר יטלו כדי שיהי' גם שינוי זה כדי שישאלו התינוקות, ומ"מ הרי הנוטל ידיו לפירות הרי"ז מגסי הרוח, ואפשר דהקילו ליטול רק משום דיש מחמירין בטיבולו במשקה, ולכן הלילה יחמירו כמותן, אבל באופן שלכו"ע פטור אולי שאני, ומיהו י"ל דכיון דאינו נוהג כך אלא פעם אחת בשנה משום שינוי אין כאן משום גסי הרוח, ואם נימא שא"צ ליטול בתפוז"א אפשר שראוי לקחת מין אחר שראוי ליטול עליו, ואנן נוהגין ליטול בתפוז"א, וכ"ז להעיר וצ"ב.

בשיעור אכילת הכרפס

כתב השו"ע סי' תע"ג ס"ו דיקח מהכרפס פחות מכזית, וטעם הדבר לפי שבכזית יש ספק אם צריך לברך ברכה אחרונה עי' משנ"ב, [וכ"כ בשו"ת מהרש"ל סימן פ"ח לאכול פחות מכזית מה"ט], ומצד מצות טיבול דעת רוב הפוסקים שא"צ כזית כמ"ש הבי"ב בשם הרשב"א [משום דאינו בא אלא להיכר, וכ"כ הג"מ דכיון דאין טיבול זה אלא להתמיה התינוקות בכל דהו סגי ע"ש] והרא"ש ומהרי"ל (וע"ש בשם הרי"ש) וכ"ה במנהגים.

ואמנם הרמב"ם כתב כזית [ובהג"מ שם כתב בשם מהר"ם שא"צ כזית ובלשון הרמב"ם נראה לו שהוא ט"ס, ויעוי' בב"י ריש סימן תפ"ו, ובב"י סימן תע"ג כתב בשם מהרי"ל על הרמב"ם דמחו לה כמה עוכלי בעוכלא], וכן במרדכי כתב דנותן לכאז"א כזית, וכן באבודרהם כתב כזית, ועי' יבין שמועה וע"ע במחזור ויטרי ובספר המנהיג ובשו"ת מהר"ח או"ז סימן ר"ג.

ובמעשה רב להגר"א ז"ל כתוב שאכל כזית, ועי' בב"ח (ד"ה ומ"ש ואין) שכתב להוכיח מן הגמרא שאוכלין כזית יעוי"ש וע"ע שם בד"ה ולענין, [ועי' פרי"ח סימן תע"ג ס"ו שכתב לדחות הראיה], וכמדו' שכן אמר גם מרן החזו"א זללה"ה שכן מבואר בגמרא, והי' נוהג לאכול כזית וכמ"ש במעשה רב הנ"ל, ובמשנ"ב לא הביא להעיר בד"ז.

והנה באכל כזית מהכרפס, כתב במשנ"ב שלא יברך אחריו לפי שברכה ראשונה קאי גם על המרור וע"כ ברכת המזון שפוטר את המרור שאוכל בתוך הסעודה קאי גם על הכרפס שאכל מקודם, וצ"ח לבה"ל בשם הגר"א ושם כתב דלדידן דמברכין על כל כוס בורא פה"ג יש לברך לאחריו אך דן אם לפי דברי המג"א נדחו דברי הגר"א יעוי"ש בדבריו, ובמעשה רב כתב שלא בירך אחריו, [אף שכתוב שם שברך על כוס שני, וצ"ע].

ולצאת קצת מידי ספק דברכה אחרונה הי' אפשר להרהר ברכת בורא נפשות ע"פ מ"ש"כ בבה"ל סימן ס"ב ס"ד ד"ה יצא, דכ"ה דעת הרמב"ם והסמ"ג שיוצאין בהרהור וע"ש בשם הח"א ועי' מ"ב שם סק"ח לענין מי שצמא בלילה ע"ש, (ועי' מ"ש"כ באמרי יושר ברכות ס' ב'), ואמנם בחו"ב ברכות סימן ה' סק"ב פירש שאין כן דעת הרמב"ם וכן הסמ"ג שהביאו ע"ש, ותו דא"כ הרי יפסידו את הברכה על המרור שהרי נהגין לכין לפטור את המרור בברכת הכרפס וכמ"ש במשנ"ב, ועוד שמעתי להעיר דאף לחשוב על תנאי אם המרור פטור מחמת דברים הבאים מחמת סעודה יש כאן לברר משום כל דבר שאינו בשליחות אינו בתנאי, ויעויין בחו"ב קדושין סימן י' סק"ז בזה.

ואמנם עצם ברכה אחרונה לירקות אם הוא חובה, אמר מרן

החזו"א ז"ל דמהא דאמר רב אשי סוף פרק כיצד מברכין אנא זימנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו משמע דברכה אחרונה במים אינו חיוב גמור אלא כעין רשות, ונראה דגם ירקא כמ"א כדמשמע בסוגיא בברכות מ"ד.

ומיהו אחרי שרוב הפוסקים והשו"ע והמשנ"ב הסכימו על פחות מכזית שפיר יש לסמוך ע"ז, ואמנם הנוהגין הרבה דברים כהגר"א ז"ל ומרן החזו"א ז"ל כך נהג לאכול כזית אית לן רשותא לנהוג כרבותנו בפרט בדבר שחשבוהו למשמעות הגמ' כמ"ש בב"ח וכדהבאנו ממרן החזו"א ז"ל.

בשיעור הכזית דמצה ומרור

בענין שיעור כזית למצות מצה ומרור, כתב בחזו"א בקונטרס השיעורים (או"ח סימן ל"ט ס"ק י"ז) וז"ל, והלכך צריך להוסיף בכזית כל שהו על ביצה קלופה דידן, אבל אפשר לסמוך על דעת הרמב"ם שהכזית ב' שלישי ביצה שלנו עם קליפתה.

ולענין לשער הכזית במשקל כתב שם וז"ל שיעור המצה צריך לקבוע ע"פ אמד העין, אבל קשה לקבוע משקל, שהמשקל משתנה בין יבש גמור ללח קצת ובין ספוג לעב, וגם אי אפשר לשער במים שהוא מפיל, שאין לחם מפיל כל כך מים כמו ביצה שהביצה אינה בולעת והלחם בולע מים ואינו מפיל כל כך, ואם המצה מפילה ב' שלישי ביצה יהי' הכזית גדול ביותר, ומ"מ אפשר לקבוע ע"פ משקל שיעור שלא יהי' בו ספק שיהי' כזית ודאי, אלא שיהי' בזה חומרא שיהי' ע"כ יותר מכזית מצומצם עכ"ל.

ואצל מרן החזו"א ז"ל לא עשו ע"פ משקל, וגם לעשות ע"פ משקל לחומרא שלא יהי' ספק, אינו קל כי כבר ראינו דיעות שונות ע"פ ניסויים במשקל ואם כל דכפין ינהוג בזה כמדו' שיכולים להכשל גם לפעמים המשקל אינו מדויק [ואסור גם להחזיקו בבית מטעם זה, ויעויין ב"ב פ"ט ב' ובחו"מ סימן רל"א ס"ג], גם אין כ"כ נחיצות כהיום בזה טפי מדורות קודמים ותמיד ישנם שקשה להם לשער ומחמירים ואוכלים קצת יותר, מספק.

והנה במרור כפי שאנו נוהגין בחרי"ן (תמכא) מפורר אפשר לשער השיעור ע"י כלי שמדתו הוא כשיעור כזית (הידוע לבקיאים) ובפרט למי שקשה לו לשער ואכילתו קשה עליו ורוצה לצאת מן הספיקות, ואצל מרן החזו"א ז"ל היו משערין הכזית מרור לאחר ריסוקו מבלי למעכו (עי' חזו"א טהרות עוקצין סי' ג' וי"ל). [ויש שהעיר שלפעמים יפיג מדאי חלק החיצוני כמו מלמעלה או מהצדדים ואם הוא פסול למצות ואוכלו ביחד עם החריץ אולי יבטל הרשות את המצוה או שיחסר השיעור כשיצרפו, וצ"ע].

בשיעור זמן אכילת הכזית

לענין שיעור כדי אכילת פרס כתב בחזו"א (שם ס"ק י"ח) להשיב על ראיית החת"ס לקבוע שהוא תשע דקות וז"ל אבל נראה דט' מינוט ודאי סגי הואיל ונפיק מפומי' דגאון ז"ל, אמנם לענין כזית מצה ומרור אין לשהות ט' מינוט, וצריך נסיון של אדם בינוני, ונראה דכל שיעור פרס הוא בתנאים שאמרו עירובין ד' א' בבית המנוגע פת חטין ומיסב ואוכל בלפתן, ואכילת הכזית הוא בכלל שיעור פרס וכדתנן כריתות י"ב ב' מתחלה ועד סוף עכ"ל, וע"ש עוד דצריך לשער האכילה בבינוני, וכפי שזכור כמדו' דיברו על שתיים או ארבע דקות, וכמדו' שא' אמר פעם משמ"י דמרן החזו"א ז"ל שלוש דקות וצ"ב, ובשיעורין של תורה כתב דהחת"ס מצדד שתי דקות ועכ"פ יזהר שלא יותר מארבע דקות.

והנה שיעור פרס הוא הרי כמה ביצים [אמיתיים ולא ביצים של זמנינו כידוע דעת האחרונים ז"ל וכמבואר באורך בחזו"א שם שכן עיקר] ואנן כזית צריכין וא"כ אכילה רגילה ואף בלא לפתן ודאי שיגמור כזית בכדי אכילת פרס וכ"ש לדעת הרמב"ם הנ"ל שכזית הוא פחות (עי' או"ח סי' תפ"ו ובמשנ"ב שם), ומרן החזו"א

ז"ל הי' אוכל את המצה דמצוה במהירות ולא הי' מכניס לפיו בבת אחת אלא מעט מעט, ואם כי השיעור הוא כזית ואילו כדי אכילת פרס הוא כמה ביצים אמנם מפני שהמצה והמרור הם קשים לאכילה ובפרט כשהמצה עבה (ובלי לפתן) אכילתה ובליעתה במתון לכן יש להזדרז ולאכלה טפי במהירות.

חינוך קטנים באכילת מצה

כתב הרמב"ם בפ"ו מהל' חמץ ומצה ה"י דקטן שיכול לאכול פת מאכילין אותו כזית מצה, והעתיקו החיי אדם כלל ס"ו דין ב', וכ"כ במהרי"ל, ונראה פשוט דה"ה קטנה מכיון שנשים חייבות במצה. (והכתב המ"מ בפ"ו שם שלמד רבנו זה ממה שאמרו סוכה מ"ב שקטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח מ"ט וכו' רי"א כו' משמע התם דכל שיודע לעשות הדבר מחנכין אותו עכ"ל [נודע דחינוך צריך להיות כדן הגדול דהיינו שיהי' כדיני התורה וז"ל הביה"ל ס"י תרנ"ז ד"ה כדי, ופשוט דצריך שיהיו ד' מינין כשרין כמו בגדול עכ"ל]).

וראו להכין בשביל נשים וקטנים וכיו"ב מצות דקות ביותר, כדי שיוכלו לגמור הכזיתים (עכ"פ) בכדי אכילת פרס.

בענין חסא שאינה מרה

חסא שהיא מתוקה לגמרי שאין בה מרירות אם יוצאים בה ידי מרור, אף דבחסא צבי סימן קי"ט משמע דיוצאין וכ"כ הפר"ח וכ"כ הגר"ז והח"א ע"ש וגם לשון הבי"י רה"ט כך, [ואמנם הבי"י א"צ לכך כדהעירוני דעיקרו אף שאינו מר כ"כ מ"מ יש בו מצוה ויעויין לשון הרי"ו המובא שם בב"י], מ"מ הדבר צ"ע דבחזו"א או"ח סימן קכ"ד לדף ל"ט העלה מהסוגיות שאין יוצאין במתוק דאמרין בפסחים ל"ט ב' כללו של דבר כל שיש בו טעם מרור יוצאין בו וכל שאין בו כו' ושם בדף קט"ו ב' לא נשהי אינש מרור בחרוסת כו' ובעינן טעם מרור וליכא, ועוד שם בלע מרור לא יצא וי"ג יצא משום דטעים טעם מרור גם בבליעה אבל בלע מצה ומרור לא יצא ופרש"י משום דלא טעים טעם מרור, והביא החזו"א את הירושלמי דמשמע דיוצאים בו במתוק והקשה דא"כ בחזרת הדין נותן דמותר לשהויי בחרוסת ויוצאין בה בבלע מצה ומרור ויוצאין בה בכבושין ועוד הקשה כמה קושיות ופירש הירושלמי באופן שלא יסתור זה וסיים דצריך לזהר שלא לצאת בו עד שיתמרר ובסופו הוא מר כלענה כמ"ש הח"צ וצריך ליקח קדם שיתמרר כל כך יעוי"ש, וצ"ע בדעת האחרונים הנ"ל איך יישבו כל הני ואפילו אם הירושלמי סבר כך מ"מ בכולי גמ' דילן לא משמע כך, ולא אשכחן בגמ' דילן שיוצאין בחזרת כשהוא מתוק, ואולי י"ל דדעתם דכיון דעיקר השתמשות פריז הוא בשעת מתיקוהו ואז הוא גמר פריז ע"כ לפרש שיוצאין בו מטעם דתחילתו מתוק וסופו מר מכיון שקיבלו חכמים שזהו המין שיוצאין בו, וצריך לטעום טעמו בשעת אכילתו (ואולי יש בו מעין הרגשת דבר ששייך בו מרירות וסגי בזה), ולכך אין יוצאין בו בבלע ובכבוש, ומיהו אכתי צ"ע הא דאמרו סתמא דלא לשהויי בחרוסת והרי אם הוא מתוק מה לן בשהייתו ועי' בדף קט"ו ב' משום קפא ולפרש"י שם הוא ארס שבחזרת, ועי' רא"ש סימן כ"ה שיש בו חשש סכנה, ומשמע לכאורה שהוא מר ולא מתוק, ועי' בתוס' זבחים ע"ח א' ד"ה אלא, דחוזק המרירות מבטל טעם מצה ע"ש.

והנה מלבד מה שלא מצאנו בש"ס דילן שיוצאין במתוק ואדרבא משמע בפשוטו שהוא מר, גם בפוסקים לא אשכחן שיביאו

הירושלמי לקבוע שא"צ בחזרת שיהא מר, ואין לדקדק ממה שלא מצאנו בגמ' ופוסקים שצריך לזהר לקחתו דוקא כשהוא מר, ד"ל לגודל הפשיטות שא"צ לצאת ידי מרור בדבר מתוק שהרי אין בו טעם מרור כלל ולא מרור הוא, והארצות שהשתמשו בחסא יתכן שהי' להם חסא מר, וכפי הנראה אין מסורת ע"פ גדולי הדורות בזה ואצלנו בחז"ל הרי השתמשו רק בתמכא (חרי"ן) שזה היה המין המצוי בפסח והידוע למין מרור יעוי' בח"צ שם והח"צ הוא שהעיד על סאלא"ט שהוא חסא עי' בתשובתו שם ובחזו"א שם.

ומרן החזו"א ז"ל היה נוהג לאכול גם בא"י חרי"ן מרוסק, ולענין הלכה הנה דעת מרן החזו"א ז"ל שאין לצאת בחסא מתוקה ומאחר דפשטא דמילתא שמצות מרור הוא לאכול מר ולא מתוק, ולהתיר לצאת במתוק הוא מחודש, בודאי מן הראוי להזהר בזה, ומה דקשה ע"ז מירושלמי הרי יישבו מרן החזו"א ז"ל, וכן בלבוש סימן תע"ג מבואר שהוא מר קצת וכ"מ לשון רי"ו שבב"י.

אם יש מצוה באכילת מצה כל שבעה

כתב בספר מעשה רב אות קפ"א שבעת ימים תאכל מצות כל שבעה מצוה ואינו קורא לה רשות אלא לגבי לילה ראשונה שהיא חובה ומצוה לגבי חובה רשות קרי לה אעפ"כ מצוה מדאורייתא הוא. והיה מחבב מאד מצות אכילת מצה כל שבעה וביו"ט אחרון היה אוכל סעודה שלישית אע"פ שלא היה אוכל שלש סעודות בשאר י"ט מפני חביבת מצות אכילת מצה שזמנו הולך לו, ע"כ. והובא במשנ"ב בהלכות סוכה ס"י תרל"ט ס"ק כ"ד.

וכמדומה שמרן החזו"א ז"ל לא הוי נחא ל"י בזה, כנראה מכיון שלא מצאנו בש"ס לדרוש כן ולומר דאיכא מצוה במצה כל שבעה, אין לנו לחדש דברים, ואולי חשש שאינו מהגר"א (וכמו עוד ממה שיש בספר מעשה רב שסבר מרן החזו"א ז"ל שאינם מהגר"א וכמו בענין שלא יהי' הפסק בין המזוזה למשקוף שמבואר בגמרא דמניחה בגובתא דקניא, ואכמ"ל), וצ"ב.

ואחד מהראיות שהובא שם במעשה רב מהא דיו"ט א"צ אות דתפילין, דבפסח איכא מצה ובסוכות איכא סוכה, ומשמע דפירש דא"צ אות משום דאיכא מצוה מעשית ולא משום שאסור לאכול חמץ, ואמנם בסוכה דא"צ אות, א"צ להך דהגר"א שהרי באמת יש מצוה בסוכה כל שבעה, ואולי יש לדון דישנו גם ענין של יום יום מצד תשבו שבעת ימים ושלא יעדר יום שלם בדבר של חובה כמו שינה ואולי סגי בדברים של רשות כטיו"ב שמקיים בהם מצות סוכה אבל אין ענין דוקא באכילה, אלא במצה דייקין אאכילה מדכתיב בלשון של שבעת ימים תאכל מצות ולא כתיב שבעת ימים לא תאכלו חמץ, משא"כ בסוכה דעכ"פ אין דיוק לענין אכילה, ואף אם איכא איזה דיוק שיש ענין של שבעה ימים לכתחילה שלא יעודר יום אחד בלא סוכה, מיהו היינו לענין ישיבה בסוכה כדיני סוכה, אבל לאו דוקא אכילה, וכן במעשה רב לא הזכירו שיאמר כן גם על סוכות להדר לאכול פת בסוכה, וגם לא אשכחן שהידר לעשות סעודה שלישית בסוף סוכות (איברא שהוא בערב יו"ט ואולי לא רצה לאכול).

ומיהו לישנא דשבעת ימים תאכל מצות משמע מצוה, וכן במצות ישיבת סוכה, וצ"ע אם יש דיוק בזה שהרי צריך לכתוב בסוכות תשבו שיש מצות עשה כל שבעת הימים, ותימא על המשנ"ב שם שנסתפק לפי דברי הגר"א אם איכא מצוה לאכול פת בסוכה כל שבעה דבסוכה עכ"פ לא מצאנו אכילה אלא תשבו וגו'.

ניתן להשיג את הקונטרס **אמרי יושר בדיני ליל הסדר** ברחוב רוזנהיים 7 בני ברק משפחת גריינימן

ובכולל הלפרין רח' סימטת האר"י 3 (ע"י כולל חזו"א) או בטלפון: 055-6770468

מכתב בדין אם מותר להיכנס לחדר שנמכר לגוי ובטעם דסגי מחיצה לפירודים ואין צריך למוכרם

(נסוב על מש"כ הגאון שליט"א בספרו דינים והנהגות מהחזו"א)

תוכן השאלה

כתב החזו"א או"ח ריש סי' קכ"ד וז"ל ומיהו מכירה לנכרי ודאי מהני אם עושה לו מחיצה, והלכך אם יש לו מקומות שטורח עליו לבדוקן יכול למכור את החמץ שאינו ידוע לו או הידוע לו שבמקומות ההם ויעשה להם מחיצת י' ויהא פטור מבדיקתן, וכן יכול להניח חדר אחד בלא בדיקה ויסגור את הדלת במסמר כדי שלא יכנס לתוכו בפסח, ואם מכר גם את החדר לנכרי אפשר שא"צ סגירת הדלת ואף אם נכנס בו באקראי לית לן בה דהא לא אסרו חכמים ליכנס לביתו של נכרי בפסח. ולפי"ז שאלו האם מותר להיכנס מאחורי המחיצה במקום שנמכר לגוי.

ובספר דינים והנהגות פ"ח אות י"ד כתב דהספרים שהיו משאירים לחג הפסח, היו בודקין אותם דף דף שלא יהיו בהם פירורין, וכל יתר הספרים [וכן הספרים שבביהכ"נ שבביתו] עשו להם מחיצה בסדין, וכן היו עוד מקומות שהיה קושי בבדיקתם ועשו להם מחיצה י'. וזה עפ"י המבואר בחזו"א הנ"ל, ושאלו למה לא כתב שם שמכר את החמץ שבהם לגוי כמש"כ בחזו"א שם. ועוד שאלו דהנה מה שעשו מחיצה לספרים הוא ע"פ מש"כ בחזו"א או"ח סו"ס קט"ז וז"ל שם נראה דלענין חיוב מחיצה שתקנו חכמים כדאמר לעיל ו' ח', אין חילוק בין פירורין לגלוסקא יפה, והלכך חייבין לבדוק את הספרים משום חשש פירורין אף שאין בהם כזית, ואי נימא דבאמת הפירורין צריכין מכירה הרי אינם שלו דממילא בטלי [אבל לא מועיל להם מחיצה דהא כתב החזו"א שם בריש סי' קכ"ד וז"ל, נראה דבחמץ שלו אע"ג דביטלו לא סגי במחיצת י', וכתב החו"ב דמפשטות לשונו משמע דאף בחמץ שביטלו, וכן כתוב בדינים והנהגות שם אות ט"ו אין מחיצה מועלת אלא לחמצו של נכרי אבל לא לחמצו של ישראל אע"ג שביטלו] ואם כן צריך לכוון לזכות בהם כדי שיוכל למוכרם.

מכתב תשובה מהגאון שליט"א

מש"כ ידידי נ"י בדבר ליכנס לביתו של נכרי וכוונתו למש"כ בחזו"א או"ח ריש סימן קכ"ד, שם אינו אלא במכר את החדר שאין החדר שלו כלל (וגם ע"ז כתב בלשון "אפשר" שא"צ סגירת הדלת כו' ע"ש), אבל אנו לא מוכרים החדר (והרי אסור למכור דירה בא"י לעכו"ם), איברא שמשכירים לגוי וצ"ע ומיהו ע"פ רוב הרי זה רק מקום קטן מסויים בביתו ואם יתרגלו להשתמש שם הרי מורגש התבטלות ההיכר דמחיצה, עי' בדינים והנהגות פרק י"ח אות כ"ד. [א. ה. וז"ל פ"א שכחו דבר נחוץ מעבר המחיצה שעשו למקום שאינו בדוק [כדין חמצו של נכרי שעושה לו מחיצה] וכמדומה שהתיר מחמת הדחק לפתוח ולהוציא, ואח"כ הוצרכו לעוד דבר נחוץ ולא רצה להתיר, ואמר שאם יפתחו לכל צורך מבטלין ענין המחיצה].

ובעיקר שאלתו בדבר מחיצה לספרים וכיו"ב, הרי צריך שיהי' חמצו של נכרי, יעיין נא שכתבנו בדינים והנהגות שם מיד בסעיף שאח"ז סעיף ט"ו שאינו מועיל לחמצו של ישראל אע"ג שביטלו וגם כונת החזו"א בפירורין ובספרים, היינו כדינם ואם אין בודקים ועושים מחיצה צריך שיהי' כדיני מחיצה.

אמנם עומקן של דברים, שבסעיף י"ד לא הוזכר ענין מכירת החמץ, ורק בסמוך לו, הוא מפני שבד"ז נתקשינו אחרי פטירתו ז"ל ולא זכינו לשאול, שהרי מבואר בגמ' שפירורין ממילא בטלי, וא"כ מה מועיל המחיצה והרי לא נמכרו, וכ"ת שיזכו בהן שיוכלו למכרן, זה לא שמענו, ובספר חדושים ובאורים לאחי הגאון זללה"ה בפסחים סי' ב' ס"ק ט' כבר האריך לתרץ ד"ז שנתקשינו בו כנ"ל, ואחרי שכתב דבפשוטו משמע שאין מועיל מחיצה אף לפירורין, ויצטרכו לזכות ולמכור, כתב דנראה דבהשכרת מקומן לנכרי סגי ואף דלהפקידם אצל גוי לא יועיל אף בדביטל (כדפלפל בזה בדברי מרן ז"ל) מ"מ בפירורין אין לחשוש שיבא ליטלם מן הנכרי, וצידד דצריך להשכיר כל המקום שאינו בדוק היינו כל החדר ולא רק מקום הפירורין שהרי א"כ ישאר חלק שאחר המחיצה בחלקו של ישראל, ואף שבחמצו של נכרי שעושה מחיצה אפשר דא"צ ממש סמוך לחמץ התם מינכרא שלחמץ עבידא וצ"ע, א"ד שם בקצרה ויעויי"ש, עכ"פ מובן הבעי' שהיתה לן בכאן בספרנו.

"ממעין החיים"

מאמרי מוסר מהמשגיח הגה"צ רבי חיים וואלקין שליט"א

'חג הפסח' – מהות ההתבדלות וההרחקה מאומות העולם

העולם, וכל עוד נמשיך לשמור על התקנות והסייגים שקבעו לנו חז"ל כדוגמת 'יין נסד' ו'פת עכוס', כך גם אנו נמשיך להנצל ולהשמר מכל פגעי ונוקי התקופה. וכאשר ממשיך בעל ההגדה ואומר 'לא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות לעקב אבינו' - מניחים אנו את היין ומגלים המצות, שבכך אנו מראים על מצב בו אין את שמירת הסייגים כ'יין נסד' ו'פת עכוס'. ואנו עונים לאותם התועים לחשוב שבהתקרבותם לאומות העולם יינצלו וירווח להם: 'צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות לעקב אבינו' – שאין לך התקרבות יותר גדולה מאשר התקרבותו של יעקב אבינו ללבן 'אבי נשיו', ובכל זאת התקרבות זו של יעקב אבינו 'סמל הגלות', הפכה את המצב לגרוע עוד יותר - כי 'פרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל! הרי לנו 'מעשה אבות סימן לבנים' שכל שנתקרב ונדבק יותר באומות העולם כך גם יבקשו הם להזיק יותר ולעקור את הכל. [ובעניין זה מובא בספרו 'מצח אהרן' (דרוש ל"ב): "הנה הצרות נחוצים הם מאוד לישראל כי בלא זה לא היו שומרים את התורה, והצרות הם הערבים בעד שמירת התורה, דאם לא ישמעון מעצמם ומרצונם הטוב בקול ה' וילך בדרכי תורתו אז ידי עשיו יחזירום למוטב". - רואים אנו איך שה' דאג לעם ישראל שלא יתקרבו לאומות, וקבע בגלות שכל שיתקרבו לאומות, כך יוזקו יותר].

וזהו ביאור טעם המנהג שכתב השל"ה להגביה היין ולכסות המצות בעת אמירת 'והיא שעמדה', כי זהו עיקר מהות ומטרת חג הפסח להחדיר לעצמנו ולצאצאינו את סוד קיום עם הנצח בגלות לאורך כל הדורות. וכדי שנדע לדורות כי הדרך ליציאת מצרים - ליציאה מהגלות שבה אנו נמצאים, היא רק ע"י הדרך של היבדלות והיפרדות מאומות העולם.

כן ראינו ב'משך חכמה' שכתב כדברים הללו, עה"פ ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו, וז"ל: "הנה המתבונן יראה כי במצרים נשתכח מהם גופי תורה, שהיו 'גוי מקרב גוי' - 'הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה' וכן הפרו ברית מילה, אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול. כמו שאמר במכילתא: 'שלא שינו שמם לא שינו לשונם שלא גילו מסתורין' וכו' ולכן הרבה התורה בסייגים גבי פסח וחמץ ב'בל יראה' מפני שעל פי הגדרים והסייגים נגאלו, ולהורות נתן שילא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר' שכל אדם יהא נגדר ומקושר

השל"ה הקדוש כותב שנוהגים להגביה את הכוס ולכסות המצות כאשר אומרים בהגדה של פסח 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו'. ופשטות טעם המנהג הוא: כי הכוס מסמל את 'הכוס ישועות' של 'ברוך שומר הבטחתו' - שהקב"ה שומר עלינו בין הגויים. וכדי שלא לביש את המצות מכסים אותם, ורק לאחמ"כ כשגומרים לברך ולהודות להקב"ה על שמירת הבטחתו שוב מגלים את המצות כדי להמשיך ולהגיד עליהם את ההגדה, ואלו הם פשוטם של דברים.

זקני הגאב"ד דפינסק רבי אהרן וואלקין זצ"ל היה נותן טעם נוסף ונפלא במנהג זה. כי הנה אנו יודעים מן נסיונו בגלות, שאין לך כלי מחזיק ברכה וטובה לישראל אלא ההרחקה מאומות העולם והיותנו 'עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב' - כי בעצם היותנו נבדלים ונפרדים משאר האומות, הוא היסוד לעיקר הצלחתנו - להמשיך להחזיק ולקיים את התורה שבידינו כנתינתה מסיני, למרות כל הצרות והרדיפות שליוו אותנו לאורך כל שנות גלותנו, וזהו הסוד להמשך קיומנו כ'עם'. ולכן קבעו חז"ל תקנות וגזרות כדי להפריד ולהבדיל את עם ישראל משאר האומות, וזאת כדי לשמר את ייחודיותו ועצמיותו של העם היהודי. ומעיקרי התקנות שתיקנו חז"ל הם: 'יין נסד' ו'פת עכוס' - שמהווים יסוד ואבן דרך להיותנו יהודים. אך לאורך כל הדורות קמו אחים תועים ומתעים מקרבנו, בטוענם כי לא זו הדרך ללכת בה ואין להתרחק כ"כ מאומות העולם - והדרך הנכונה היא דוקא להתקרב לאומות העולם, בחשבם שכך יינצלו וייטב להם! לכן דוקא בליל הסדר שבו אנו חיים וחווים מחדש את 'יציאת מצרים' - את היציאה מהגלות שהיתה במצרים, אז אנו גם חווים, חיים, ומחזקים את היסוד ליציאת מצרים' הפרטית בגלות שלנו, שהוא: ע"י ההיבדלות וההיפרדות מאומות העולם, מתוך שמירה על עצמיותו של 'עם ישראל'. וזוהי הסיבה לכך שנהגו כלל ישראל בכל מקום דוקא בליל הסדר, לנהוג כפי שכתב השל"ה: שכאשר בעל ההגדה כותב 'והיא שעמדה לאבותינו ולנו' - מהו הסוד והסיבה להישרדות הפלאית של העם היהודי בגלות!! אז מרימים אנו את כוס היין - המסמל את השמירה מ'יין נסד', ומכסים אנו את המצות - שמסמל את השמירה והזהירות מ'פת עכוס'. ובנוהגנו כך אנו עונים: כי הננו מבינים ויודעים בידיעה ברורה ש'היא שעמדה' - שהסוד והסיבה לנצחיות עם ישראל והתורה שבידו לאורך כל הדורות הוא: 'ההיבדלות וההיפרדות מאומות

עוד שמעתי מאבי מורי זצ"ל שאמר בבדיחות הדעת, אך הדברים נכונים מאוד ומתאימים לדברים שאמרנו. הרי ידענו כי היהדות מורכבת היא ממגוון עדות וחוגים - והפגלים ביהדות הבאים כל אחד מרקע אחר, לא מסתדרים כל כך ביניהם, ומהי הסיבה לכך?! אמר אבי ז"ל: מכיון שלאורך הגלות נאלצנו לגלות ולהתערב בין הגויים - אז גם נכנסו והתערבו בנו השפעות וטבעים מהאומות והגויים שהתיישבו בתוכם, וממילא נכנס בכל יהודי ויהודי במבנה אישיותו - אחוזים מסוימים של 'גוי'. והיה מסיים אבי ואומר: "היהודים מסתדרים מצוין אחד עם השני, אך מי שלא מסתדר זהו ה'חלק הגויי' שבתוך כל אחד ואחד" - הרוסי, ההונגרי, והליטאי, הם אלה שלא מסתדרים, אך העם היהודי 'הן עם לבדד ישכון'! והדברים נפלאים.

כל שנה בליל הסדר עומדות מול עינינו באופן מוחשי ב' שיטות: הא' התבדלות והרחקה מהאומות, והב' התחברות והתקרבות לאומות - ותוצאותיהן של כל אחת ואחת מהן ברורות! ובעל ההגדה מראה לנו בחוש את הדרך הנכונה ואומר 'והיא שעמדה' - שהדרך הנכונה היא 'ההתבדלות וההרחקה מהאומות', כי 'והיא' זו לשון של הבדלות, וכפי שראינו במצרים שהסיבה המובלטת היא 'שלא שינו שמם לשונם ומלבושם', כך אנו גם מבינים ששמירת הסייגים והגדרים היא היא הסיבה ל'יציאת מצרים'. ולכך כתב השל"ה לנהוג באמירת 'מי שעמדה' להגביה היין ולכסות המצות - כי מנהג זה הוא יסוד בסיסי ועמוק לכל מהות ומשמעות חג הפסח, שמראה על ההנהגה וההקפדה לאורך כל הדורות בשמירת הסייגים והגדרים שתיקנו לנו גדולי האומה! ולכך חשוב דוקא בימי הפסח יותר מכל לקיים את הציווי של 'ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו' - לחזור חזרה לתוך הבית היהודי עם כל גדריו וסייגיו, ולאכול את ה'מצה' - הבסיס היהודי הטבעי, ללא 'חמץ' ח"ו שמסמל דוקא את ההתקרבות וההדבקות לאומות בפרצת גדרות וסייגים היהדות. ורק כאשר נקפיד על שמירת הגדרים והסייגים - נצליח לעבור את הגלות ולזכות ל'יציאת מצרים' הפרטית בדור שלנו.

[נכתב ע"פ הבנת השומע ובאחריותו]

העלון לחודש אייר

יצא בעד"ה בשבוע פרשת אחרי מות - קדושים

ניתן להוריד עלונים ולקבל תוכן נוסף באתר 'ממעין החיים':
www.memayan.com

ללאומתו בסייגים וגדרים, שכל זמן שלא יהיה אור האלוקי מופיע עליו גלויה לעיני כל הסכנה גדולה שלא יתערבו בין האומות ויאבדו קיומם". יעו"ש. הרי לנו דברים נפלאים, שאע"פ שבני ישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה ו'הפרו ברית מילה' - בכל זאת עדיין היה להם רצון עז ורגש עמוק לשמור על הזהות היהודית ולא להיטמע ח"ו בגויים, וזכות זו שהכירו באומתם ובאבותיהם ו'שלא שינו שמם לשונם ומלבושם', עמד להם להנצל ולצאת ממצרים. ולכך הועמדו ימי הפסח הללו כסימן לדורות - כי מהותם של ימים אלו היא: ההכרה וההבנה שהדרך הבטוחה והשמורה ביותר לעבור ולצאת מן הגלות היא רק ע"י ההיבדלות וההיפרדות מהאומות, וזהו ע"י שמירת הסייגים והגדרים שנתקנו עבורנו בידי גדולי האומה. ולכך גם הורתה וצויתה עלינו התורה 'ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו' - שעל כל יהודי ויהודי מוטל בימי הפסח להיות 'נגדר ומקושר ללאומתו בסייגים וגדרים'. וזהו גם הטעם לכך שתורה הרבתה התורה בימי הפסח בגדרים וסייגים, כדי להדגיש ולחדד עבורנו: ששמירת התקנות והסייגים הינם המפתח להישרדותנו ויציאתנו מהגלות, והן הן הדברים.

במגילת אסתר ראינו שכאשר המן עומד לפני אחשורוש ומנסה לשכנעו בטענות שונות ומשונות לכתוב אגרת 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים' - הוא גם עומד וטוען על עם ישראל: 'ודתיהם שונות'. ולכאורה טענה זו תמוהה היא ביותר, כי הרי כל דת שונה היא מחברתה וכל עם מאופיין באופי ולשון משלו, ומהי טענת המן בדוקא על העם היהודי?! אך הביאור בזה הוא כרעיון דברינו: כי אף אמנם שכל דת שונה היא מחברתה, אך בדת היהודית מה שהפריע להמן יותר מכל, הוא: 'ודתיהם שונות' - שכל משמעות ומהות ה'דת' של העם היהודי הוא 'להיות שונה'! ובניגוד לכל דת שהשוני הוא דבר שולי ולא עיקרי - בדת היהודית השוני הוא חלק עיקרי מעיקר מהות הדת, להיות שונה ולא להיסחף כהוא זה אחר הליכות ומנהגי הגוי. כי הוא מקור כוחו ושוורשו של העם היהודי, וזה מה שהפריע להמן ולאחשורוש יותר מכל - אך זהו גם יסוד כוחו של עמנו באי טמיעתו בגויים לאורך הגלות כולה.

אצל אבי מורי הרש"ד וואלקין זצ"ל החלק המרגש ביותר של ליל הסדר היה בסוף הלילה - בעת אמירת 'שפוך חמתך'. שלאחר שמזגו את כוסו של אליהו הנביא וירדו לפתוח את הדלת, אבי ז"ל היה מתפרץ בבכי וברגש לומר את 'שפוך חמתך' - כאשר נחלי דמעות היו נגררים מעיניו בהעלותו על ליבו את כל זכרון הצרות והרדיפות. והיה אומר: "רק כאשר אנחנו יודעים וזוכרים היטב את הגוי וכל שנאתו אלינו - אז מראים אנו לאלהינו הנביא שאנו זכאים ומוכנים לגאולה, כי רק כאשר הראנו את סלידתנו והתרחקותנו מן האומות ושלא התבוללנו בין הגוים - אז הננו ראויים להגאל ולצאת מן הגלות". ואלו הם ממש המשך דברינו.

לעילוי נשמת הבחור ישראל דוד ז"ל ב"ר שמעון שיכלהט"א

- נלקח לבית עולמו בחודש אדר תשפ"א -

ת.נ.צ.ב.ה

לקבלת העלון במייל - בעברית, אנגלית, ובספרדית, להפצה באזורכם ניתן לכתוב ל: memayan7@gmail.com

מאמר מהגאון הגדול רבי אריה לייב לוי שליט"א

ראש ישיבת הנגב שכר שכיר וחבר מועצת גדולי התורה

שביעי של פסח

בשביעי של פסח לא נצטוונו במצווה מיוחדת – 'מצוותו של יום', הגם שאז נעשה נס קריעת ים סוף, והיתה אז שירת ישראל על הים וכל המסתעף מזה. והדבר צריך תלמוד.

א

א. שמות י"ג ח' – 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים'. יעוין באבן עזרא שעמד על כך דלפ"ר ביאור הכתוב הוא מפני מה אני מחויב בכל המצות, ולפי"ז היה צריך הכתוב לומר שסיבת חיוב המצות הוא 'בעבור שעשה ה' לי', ואילו לשון הכתוב מעיד שבא לפרש ולבאר מדוע ה' עשה לי בצאתי ממצרים.

ונעתיק לשונו של הרב אבן עזרא. 'רק פירוש בעבור זה, בעבור זאת העבודה שהיא אכילת המצה ולא יאכל חמץ. שהוא תחילת המצות שצוה לנו השם. עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרים. והטעם, לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו, ככתוב 'בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה', וכתוב 'אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים' ותוכן דבריו, שהציאת מצרים הייתה בשביל 'לעבדו' ול'היות לכם לאלקים', אולם יש מעליותא מיוחדת במצות מצה ואיסור חמץ שהם תחילת המצות.

ובביאור גדר מעלת 'תחילת המצוות', הרי דרך האדון לקנות את עבדו במה שהעבד עושה מלאכת-עבד עבד אדונו, שעל ידי תחילת מלאכת-עבד זו הוא נכנס להיות עבד לאדונו, וממילא כל מה שיעשה אחר כך כעבד, בא מכח אותה תחילת מלאכת-עבד שהכניסה אותו למצב זה של עבד המחויב לאדונו בכל מה שירצה. נמצא, שקיום מצוות אכילת מצה איננה קיום מצווה ככל המצוות שבתורה, אלא שמצווה זו היא שמחילה על האדם דין עבד להשם והיא שמכניסה אותו למצב עבדות להשם [ועוין עוד ברמב"ן סו"פ בא טעם חיוב כרת באוכל חמץ ובמבטל קרבן פסח שהם לזכרון האותות והמופתים. והחמירה תורה בכ"ז].

ב. ובזה יבואר חידוש הגר"ח שמדקדק מדברי הרמב"ם ריש פרק ז' מחמץ ומצה, דלא סגי במה שמספר כל הניסים שנעשו בליל ט"ו, אלא דבעינן שידע שניסים הללו אירעו כהיום בליל ט"ו. ולפ"ר צריך ביאור בטעמא דמילתא, וכי בכל זכירת יציאת מצרים צריכים אנו לזכור אימתי היה זמן יציאת מצרים.

ונראה סברת הדברים על פי דברי האב"ע הנזכרים, שהרי מצוות ליל ט"ו הן תחילת מעשה עבדות והכניסה אל מצב העבדות, ולפיכך השתא כשמקיים את המצוות חייב לידע שהן תחילת המצוות וד"ז הוא תנאי שידע קודם שהיום הוא ט"ו ומצוות לילה זה הן המכניסות אותנו ופועלות בנו קניין עבדות להשם ולמצוותיו.

ג. והיא היא ההלכה דחייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הואיל וקיום מצוות ההגדה הוא 'תחילת המצוות' ו'עשייתו לעבד', ואילו לא יראה האדם את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכעת הוא נכנס

להיות עבד השם, הרי מצוות ההגדה תהיה כמצווה בעלמא וכשאר מצוות שהוא מחויב מתוקף היותו כבר עבד.

ומהאי טעמא תנאי ההגדה וסיפור יציאת מצרים שיהיו דווקא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, שהרי כפי דברינו ענינם של אלו הוא דהו"ל מעשה הקניין לעבדות.

ב

ד. כעת נבוא לבאר עניינו וגדרו של יום – שביעי של פסח, הנה לא מצאנו מצוה מיוחדת לשביעי של פסח, ונראה לבאר ע"פ הירושלמי (פסחים פרק י' הלכה ו' ובמפרשים) שכל דשביעי של פסח הוא 'גמר גאולתן של ישראל'. וכפי שהראנו לעיל, מצוות ליל ט"ו הרי הם במהותם תחילת המצוות ומעשה הכניסה אל מצב העבדות, אלא שעד שביעי של פסח עדיין לא נשלמה גאולת ישראל וכדברי הירושלמי. ואם כנים אנו בזה, הרי שביום שביעי של פסח, לקבוע מצווה כעבד המחויב כבר לאדונו - אי אפשר, שהרי עדיין לא קיבלנו את התורה, אולם לקבוע מצווה המכניסה אותנו אל מצב העבדות - גם כן אי אפשר, שהרי כבר בליל ט"ו נכנסנו ב'תחילת המצוות'. אם כן מה הוא 'מצוותו של יום' ביום שביעי של פסח.

ה. וכשנתבונן בסדר הדברים איך שפרעה שולח את העם ולאחר מכן רודף אחריהם להחזירם למצרים, כל זה היה שלא בדרך הטבע, שהרי בליל ט"ו בזמן מכת בכורות בא פרעה לפני משה ואהרן וביקש לשלוח את בני ישראל, וידועים דברי המדרש בילקוט שמעוני פ' בא [רמז ר"ח, ד"ה קומו צאו בא"ד] וז"ל: **'אמרו לו, ומבקש אתה לכלות את המכה הזו ממך, אמור הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדיו של הקב"ה. התחיל פרעה צוח לשעבר הייתם עבדי, אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, צריכין אתם להלל להקב"ה שאתם עבדיו'.**

הרי שלאחר-מכן חרטת מצרים ורדיפתם אחרי בני ישראל להחזירם למצרים, הייתה מפני שהקב"ה נתן בלבם הרהורי חרטה, על מנת להראות את חיבתו לבני ישראל.

ו. והבדל ברור יש לעומת ליל ט"ו, במכת בכורות, בה עדיין לא הגיעו ישראל למדרגה של ראיית פני השכינה. משא"כ במעמד קריעת ים סוף זכו ישראל לראות את השכינה לישראל עד שאמרו 'זה אלי'. ומתוך 'זה אלי' זכו ישראל למעלה נוספת בקריעת ים סוף – שהיא 'ואנוהו' 'אני והוא' לשון חיבה, וממעמד זה נתחדשה פרשה שלימה – פרשת 'הידור מצוה'. וכבר עמדו בזה שבשירת הים לא הזכיר כלל הצלת בני ישראל, ובאמת שכל עיקרה של השירה היא ב'סוס ורוכבו רמה בים' – בהידור שעשה הקב"ה לבני ישראל בשביעי של פסח, הידור שנוסף על עצם הוצאתם ממצרים ביום ט"ו, הידור בו ה'א'ה' הקב"ה לישראל את חיבתו להם. וזהו עיקרו של יום שביעי של פסח – 'זה אלי ואנוהו'. הידור מצווה.

ז. וידוע יסודו של הבית הלוי שהידור אינו יכול לעמוד לבדו אלא כתנאי להיות מצטרף לעצם המצווה, גם כאן בשביעי של פסח, היא היא גמר גאולתן של ישראל כדברי הירושלמי, שהכניסה למצב של עבדות בתחילת המצוות, לא נסתיימה עד החידוש של הידור מצוה שנתגלה בשביעי של פסח, שהיא החיבה של קוב"ה וישראל, והוא עיקרו של יום.

(מכתבי תלמידים)

מערכי תורה

פסח

משיעורי מרן הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת עטרת שלמה

הגדה של פסח

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. יש לבאר תוכן פתיחה זו, דהנה המצה היא זכר לשני דברים, היא זכר לעבדות, וכמו שכתב הרמב"ן בפרשת ראה, דהמצה היא זכר לעבדות שהיו במצרים, שאכלו לחם צר ומים לחץ. וכן איתא בספרי (פר' ראה), אמר רבי שמעון למה נקרא מצה לחם עוני, על שם עינוי שנתענו במצרים. וכעין זה מבואר בגמ' בפסחים (דף קט"ו ע"ב), לחם עוני, עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה. ומבואר דהמצה היא זכר לעבדות.

אכן עוד קיום של זכרון יש בהמצה, דהיא זכר לחרות וגאולה, וכמו שאומרים בהגדה, מצה זו שאנו אוכלים על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים וגאלם. הרי מבואר דהמצה היא זכר לשעבוד, וזכר לחרות וגאולה. והנה מה דהמצה היא זכר לחרות, זהו מה שאומרים בסיום ההגדה, מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם וכו', ואם כן יש לומר, דכאן בתחילת ההגדה אנו מבארים שהמצה היא זכר לשעבוד ולעוני, וזהו שאומרים הא לחמא עניא.

ויש להוסיף עוד דלכן אומרים זאת כאן בתחילה ולא בסוף, כשאומר מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, דהנה בתחילת סדר ההגדה מתחיל בגנות ובסיפור השעבוד, ואז המצות משמשות זכרון לעוני שהיה במצרים, וכמבואר בדברי הגמ' (דף ק"ח ע"א) לגבי ד' כוסות, דתרי כסי קמאי לא בעי הסיבה, דאכתי עבדים היינו קאמר, הרי דבתחילה הוא זכרון השעבוד, ועל כן כאן בתחילת סדר ההגדה, שייך הענין שהמצה היא זכר לשעבוד, ולכן מזכירים דוקא כאן, דזהו המצה שאכלו אבותינו בארעא דמצרים, ובהמשך הסיפור, כשמגיעים לשבח ולסיפור הגאולה, בזה מזכירים שהמצה היא זכר לחרות, שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ וכו'.

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישאל השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. מה שכפל ואמר, לשנה הבאה בארעא דישאל, לשנה הבאה בני חורין, יש לבאר דהנה כתב א"ז מרן הגרי"ז זצ"ל דבברית בין הבתרים נאמרו שתי עניינים, האחד גרות וגלות, ושנית, עבדות ועינוי, וכמבואר בפסוק שכתוב 'דוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם וגו', הרי נאמרו בזה שני דברים, גם גרות וגלות, וגם עבדות ועינוי.

ולפי זה יש לפרש דכפילות הדברים של בעל ההגדה, הוא כנגד שתי העניינים הנ"ל, דלשנה הבאה בארעא דישאל, זהו כלפי חלק הגלות והגירות, ואומר דלשנה הבאה נהיה בארץ ישראל שהגלות תפסק, ועוד אמר לשנה הבאה בני חורין, זהו כלפי חלק העבדות והעינוי, דלשנה הבאה נהיה בני חורין דהשעבוד והגלות יפסקו ונהיה בני חורין.

ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה. יש להבין מה השייכות של הודאה על נתינת התורה, בתוך הענין של כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

ויש לבאר בזה, דהנה מצינו דבכל מקום שיש תוספת מצוה וחיידוש ענין בעסק של תלמוד תורה, יש קביעות ברכה נוספת על התורה, וכמו דבקריאת התורה בציבור, תיקנו ברכה לפניה ולאחריה, והיינו משום דיש בזה תוספת ענין בעסק של ת"ת.

וכן יש לפרש בהא דבשירת האזינו נאמר 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו', והיינו ברכת התורה, וכמבואר בגמ' בברכות, ואף דגם עד עתה למדו תורה מפי משה, ובודאי דברכו ברכות התורה גם עד עתה, מ"מ נאמר כאן שוב דין של ברכת התורה על שירה זו, ומשום דהיה ציווי מיוחד ללמד את השירה דהאזינו, ושימה בפיהם, והיה בזה חיידוש ענין בהמצוה הכללית של תלמוד תורה, משום כך היה צורך לברכת התורה מחודשת.

ולפי זה י"ל דמאחר וסיפור יציאת מצרים, הוא אופן מסויים ומיוחד של אמירת הדברים, והוא אופן מיוחד ומסויים של תלמוד תורה, המחוייב בלילה זה, ממילא צריך ברכות התורה מיוחד על הקיום דין תלמוד תורה המיוחד באופן זה.

חכם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. הנה בכתוב בפר' ואתחנן, כתוב תשובה אחרת על שאלת החכם, דכתיב שם עבדים היינו וגו', וצ"ב למה לא הביא בעל ההגדה התשובה הכתובה בפסוק.

עוד צריך ביאור דתשובה זו ד'כהלכות הפסח' לא כתיבא בקרא כלל.

ונראה לבאר דבשאלת החכם מה העדות וכו', נכללו בה שתי עניינים, האחד מהו טעם הענין. והב', מה פרטי ההלכות והדינים שנאמרו. והנה התשובה הכתובה בתורה, באה על השאלה דמהו טעם הענין, ועל זה התשובה היא עבדים היינו וגו' ואותו הוציא משם וגו', ויצונו ה' לעשות

את כל החוקים וגו'. והנה תשובה זו כבר אמר בעל ההגדה קודם לכן, דמיד אחר שאלת מה נשתנה, באה התשובה דעבדים היינו ויוציאנו, ועתה מבאר בעל ההגדה את החלק שבשאלת החכם כפשוטו, מה העדות והחוקים, מה הם הדינים וההלכות ופריטיהם, ולשאלה זו, התשובה הראויה היא לאמור לו כהלכות הפסח.

והנה בתורה לא נאמר תשובה על חלק השאלה הזה, משום דזה דבר פשוט שאם שואל ההלכות צריך לענות לו כפי שאלתו, וכל מה שנצרך לכתוב בקרא תשובה לשאלת החכם, הוא רק על החלק שבשאלתו על טעם הדברים.

ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, אני ולא מלאך וכו'. כבר עמדו המפרשים דבפסוק (י"ב, כ"ג) כתוב 'ולא יתן המשחית לבוא אל בתיכם לנגוף', ובתרגום יונתן כתוב 'ולא ישבוק מלאכא מחבלא למיעול לבתיכם', ומשמע דהייתה ההכאה ע"י שליח.

ויש לומר דהנה במכת בכורות כתוב 'וה' הכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו' עד בכור השבי אשר בבית הבור וגו', וכתב רש"י, ובכור שפחה בכלל היה, שהרי מנה מן החשוב שבכולם עד הפחות, ובכור השפחה חשוב מבכור השבי. וצ"ע דכיון דבכור השפחה חשוב מבכור השבי, א"כ מאי טעמא בהתראה שהתירה משה את פרעה לא אמר אלא את בכור השפחה, ולא התירה גם על מיתת בכור השבי, כמו שכתוב 'ומת כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה וגו' עד בכור השפחה וגו'.

ונראה לבאר בזה, דהנה בטעם שמתו גם בכור השבי, כתב רש"י שתי טעמים, א' שהיו שמחים לאידם של ישראל, ועוד, שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות.

והנה לפי הטעם השני דלקו בכורי השבי בשביל שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות, א"כ באמת הכאתם אינה מכלל עצם המכה, וכל הכאתם הוא רק בשביל לסלק אמירתם, ועל כן אף על פי שלקו, לא הוצרך להתרות על זה, דאין זה מעצם המכה, ולא בתורת מכה מתו, דרק על מה שהוא מעצם המכה צריך התראה, ומבואר היטב מאי טעמא בהתראה לא התירה משה את פרעה שבכורי השבי ימותו.

ונראה דגם להטעם הראשון שהיו שמחים לאידם של ישראל, יש לדקדק דגבי בכור השפחה כתב רש"י לעיל שלקו מפני שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם, ומחמת שנשתעבדו בישראל שייכו להמכה כמו מצרים, אבל גבי בכור השבי כתב רש"י רק ששמחו לאידם של ישראל, ולא הזכיר דנשתעבדו בישראל, וא"כ באמת מתו רק על מה ששמחו לאידם.

ולפי זה יש לומר דכיון דרק שמחו לאידם ולא נשתעבדו בישראל, אז מיתתם אינה נחשבת חלק מעצם המכה, אלא רק בטפילות לעונש מצרים, ועל כן אין צריך התראה על זה.

ולפי זה יש לדון, במה שדרשו שמכת בכורות היה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אם זה גם על בכורי השבי, וגם מיתתם הוא בכלל זה שהוא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, או דנימא דרק על מיתתה שהיא מעצם המכה, הוא דנאמר דיהא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, אבל מה שמתו בכורי השבי, שזה אינו מעצם המכה, אלא מטעם אחר וכמו שנתבאר, מיתתו זו יכולה להיות גם ע"י שליח ומלאך.

ויש לומר דבאמת מיתת בכור השבי היה ע"י שליח ולא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ועל המלאך המשחית הזה, הוא דנאמר ולא יתן המשחית, שהיה זה מלאך שמשחית.

פסח שהיו אבותינו אוכלים וכו' על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו וכו'. הנה הטעם של מצות פסח דורות, הוא לזכרון והודאה על שנגאלו מצרים, והטעם של מצות פסח מצרים הוא בשביל שעל ידי זה יצילו, כמו שכתוב ולא יהיה בכם נגף למשחית בהכותי את מצרים, ונמצא דטעם מצות פסח מצרים וטעם מצות פסח דורות, הם שתי טעמים נפרדים, והדבר צריך ביאור, והרי שתייהם נכתבו בפרשה אחת, ודיניהם נכללו יחד.

ונראה לבאר בזה דהנה במדרש איכה איתא ד' מלכים היו, מה שתבע זה ולא תבע זה, דוד אסא יהושפט וחזקיהו. דוד אמר ארדוף אויבי ואשיגם, אמר לו הקב"ה אני עושה כן וכו', עמד יהושפט ואמר אני אין בי כוח להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה וכו'. ומבואר במדרש גדר חדש בענין השירה, דבפשוטו השירה באה בהודאה על הניצחון והנס שכבר נעשו, [והגר"ח אמר בביאור הכתוב בתהלים 'ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתיך אשירה לה' כי גמל עלי' שאמירת שירה אפשר רק אחר שבאה הישועה בפועל], אמנם במדרש מבואר שעל ידי אמירת השירה קודם הנס, זה גופא סיבה שיבא הנס, ויהושפט תלה את נצחונו, שעל ידי אמירת השירה יבא לו הניצחון, וזה שעל ידי שמעמיד עצמו במדריגה של אומר שירה אף קודם הניצחון, זה גופא הוי סיבה שיבוא הנצחון והנס, כדי שיהא לו על מה לומר שירה, דכך היא ההנהגה שאם האדם מתעלה ומגיע למדריגת אומר שירה, ומתהלל בקב"ה תמיד, נותנים לו סיבה להגדת שירה, ולא הנס הוא סיבה להשירה, אלא השירה היא סיבת הנס.

וכן מבואר בתהלים 'מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע', ופירשו המפרשים דאומר דאף קודם הניצחון אני מהלל את ה', ועל ידי זה אני נושע, יעו"ש באבן עזרא וברד"ק. ומבואר דאמירת ההלל והשירה היא גופא סיבה וטעם להביא את הניצחון והישועה.

ולפי זה נראה לבאר, דהטעם דפסח מצרים היה סיבה שעל ידי זה יצילו, הוא משום דבזה שנהגו את הקרבת הפסח שעיקרו הוא לזכרון והודאה על הנס וההצלה, והם נהגו את ההודאה על הנס, גם קודם שנעשה להם הנס, זה גופא הוא סיבה להביא להם את הישועה ולהצילם מיד מצרים, דע"י שכבר עתה קודם הגאולה, הם נוהגים את ענין הצלתם וישועתם, זה יהיה טעם שלא יתן המשחית לנגוף.

ונמצא דבאמת ענין הפסח במצרים ופסח דורות אחד הוא, שפסח מצרים הוא גם הפסח של הודאה על הנס והגאולה, וזה גופא שעשו אותו גם קודם שנגאלו, היא הנותנת הזכות שיגאלו, וכדרך שכתוב אצל דוד מהולל אקרא ה' ומן אויבי אושע.

הלשכה

בבית

ליל הסדר

מוסרי התורה ממורינו המשגיח הגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א

הכנה לליל הסדר

חלק א'

הכינוס הזה הוא כינוס לשם שמים, הכנה לקראת הימים המיוחדים, ימים שנבחרנו בהם לעם, אני רוצה להקדים ולומר שכל דבר שבא עם הכנה לפניו התועלת היא בכלל לא בהשוואה לדבר שמגיע ללא הכנה.

אדם שנכנס לחג מתוך השגרה וההרגל שלו שהוא יודע שאחרי מעריב צריך לעשות קידוש, ובסעודה הוא נזכר מה צריך לעשות, וכך הוא עובר את החג, הרי הוא מפספס ומפסיד, וחלילה לזלזל במצווה על כל מצווה יש שכר, אבל הכאב הוא שיכול היה להיות בן עליה, ובגלל חוסר הכנה הוא מפסיד הפסד גדול.

וכפי גודל ההכנה כך תגדל ההצלחה של העבודה שלנו, והנה צריך לדעת שיש הכנה מעשית ויש הכנה נפשית, וכדי להתכונן בצורה מעשית צריך ללמוד את ההלכות, אני לא מדבר על מה שהאריכו בספרי מוסר, יראה והחסידות, אלא לראות את המשנ"ב ללמוד את ההלכות שנוגעות לחג ואח"כ אפשר לראות עוד ספרי יראה.

ידוע הנידון אם הדין ששואלני ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום הוא רק בחג הפסח או שהוא נוהג בכל חג וחג, אולם זה ברור שבפסח נאמר דין זה וזה מחייב אותנו ללמוד את ההלכות.

הכנה מתוך מחשבה

וההכנה הנפשית הנצרכת נלמד ממש"כ החיד"א: 'ומן הראוי לשים נגד עינינו מה שכתב מורי זקני, הרב החסד לאברהם זללה"ה כי בכל שנה, שלושים יום קודם הפסח, הקדוש ברוך הוא עושה לישראל משוא פנים, ברוב חסדיו, ומתחיל להוציא נפשות מהיכלות הטומאה, מעט מעט, שיעור חלק אחד משלושים בכל לילה, באופן, שבלי לביעור חמץ, כל פושעי ישראל עומדים בפתח מהיכל החיצון. והענין בשר לו, יכון לקראת אלו קינו, ויטיב מעשיו שלושים יום קודם לפסח, ובפרט, בליל התקדש החג, יעורר לבו ורעיונו, כי הלילה הקדושה הזו בחסדיו הרבים הוציאנו משעבוד הסטרא אחרא, והיתה מסילה לדבק בו, יתברך, ובתורתו'. (ספר לב דוד) ולפי נכונות האדם ככל שנרבה להתכונן כך נזכה להיטהר עוד ועוד. יש לנו יום גדול ועצום שזה חג הפסח והוא יסוד האמונה והמשך הדורות, הרי כלל ישראל עבר כ"כ הרבה צרות ורדיפות כל הדורות, וידעו כל אומות העולם שיש 'ליל הסדר' זה מושג שכל האומות יודעים עליו, וחלקם עמדו בהתפעלות מרוממות החג, והיו הרבה רשעים ארורים שהעלילו עלילות דם, (זה הרי דבר כ"כ מופרך אין מקום לזה ולא צריך להביא ראיות אבל כמה אנחנו נזהרים לא לדבר ליד החיטים כדי שלא יהיה טיפת מים, ורק מתוך שנאת שונאי ישראל הם הגיעו לעלילות אלו, ארורים הרשעים האלו המעלילים וכ"ש שהמציא את העלילות האלו, אבל זה בא מקנאה בייחודיות של עם ישראל בליל הסדר) והיו כאלה שניצלו את ה'כל דיכפין' והיו נכנסים לאכול בשר ודגים וכל מטעמים כולם ידעו שיש מושג של ליל הסדר, ובתקופת השואה ג"כ עמדו היהודים במסיני לשמור על ליל הסדר.

(היה פה ביישיבה יהודי קראו ר' צבי הוא היה ניצול שואה והיה מנהל משק של הישיבה, הוא היה אדם נחמד ויקר עם לב זהב, והוא סיפר לי שבתחילת השואה הוא היה בצ'כיה ואסור היה לעשות שום דבר דתי, ומי שעשה הכניסו אותו לבית הסוהר, ור' צבי לא וויתר על מצות לחג הפסח, והיות שהוא היה חייל שם התאפשר לו לאסוף קמח ולאפות מצות, אח"כ הלשינו עליו והוא נכנס לבית הסוהר, ובתקופה שהיה בבית הסוהר נכנסו הנאצים לצ'כיה והוציאו להרג את כל היהודים שהיו שם והוא בגלל שהיה צריך לרצות עונש לא לקחו אותו והוא ניצל, שאיתי אותו מי הלשין עליך הוא אמר לי מלאך. אותו ר' צבי התחפש לגוי (ואמר לי, תאמין לי יותר קשה להיות גוי מיהודי), והוא סיפר שהנאצים לקחו את כל הבנות למחנות, והיה להם חוק שאם יש בת אחת שמאורסת

לגוי לא לוקחים אותה, והוא רצה להציל אחת מהם, ואחרי בירור נודע לו שיש בחורה אחת שהיא נכדה של הרב'ה שלו מהחיידר, ואמר עליה שהיא ארוסתו וכך הוא הציל אותה, והסוף היה שהוא התחתן איתה והייתה אשתו עד סוף ימיו והיה לו המשך הדורות בן ובת ונכדים).

עכ"פ ליל הסדר זה מושג, ויש לכך משמעות מיוחדת, אחי ורעי בני עלייה אני רוצה לומר לכם אנחנו בונים בתים ומחנכים ילדים וליל הסדר זה דבר נשאר לילדים לעולם, וחלילה חלילה אם יקרה שיהיו נפילות הסדר החם ישמור ויחמם אותם, א"א לתאר מה שזה משאיר, וחבל שהשטן תוקע את האף שלו בזמנים הכי קשים, אנחנו אומרים בהנחת תפילין 'ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע' יש קשיים אבל העבודה העצומה היא להתכונן כראוי לקיים את ההלכות בשמחה ובחביבות להראות את המתיקות של המצווה.

לימוד ההלכות המעשיות

נדבר קודם על הערב פסח ואח"כ על פסח, יש לנו הרבה מצוות הלוואי שילמדו את כל ההלכות פסח מתכ"ט עד הל' יו"ט, אבל לא תמיד מספיקים הכל אז רציתי להציע שלכה"פ ילמדו את ההלכות שממש נוגעות למעשה, להתחיל סימן תכ"ט עד תל"ה ועד בכלל, אח"כ סימנים - תמ"ג תמ"ד תמ"ה ורצוי גם תמ"ו, לאחמ"כ חובה ללמוד ס' תנ"ד סעיף ד' עם המשנ"ב בענייני ממונות ואח"כ ס' ת"ע עד סוף הל' פסח כולל ספירת העומר, ולמי שיש פנאי כדאי גם ללמוד את סימנים תמ"ב תמ"ז תנ"א, ועוד צריך ללמוד את סימן תקכ"ט - דיני שמחת יו"ט, ומי ייתן שיזכו ללמוד את כל ההלכות.

מי שלומד את גמ' פסחים זה מצוין, אבל חייבים גם ללמוד את ההלכות, וע"י לימוד ההלכות יש כח טבעי וכח סגולי, באופן טבעי מי שלומד יודע והוא מרגיש קשר לכל הלכות החג, אבל יש גם ענין סגולי, כתוב בספרים שהאור של המצווה טמונה בהלכות המצווה, ואם לומדים את ההלכות יש טעם אחר בחג.

ועצה טובה לחינוך הילדים, מי שלומד משניות תלמדו איתם משניות פסחים, אח"כ בליל הסדר הילד יקשר בין מה שהוא למד למה שהוא רואה עכשיו וזה ייתן לו לחבר את הלימוד למעשה שזה דבר מפליא, ומי שיותר גדול אפשר ללמוד אתו ערבי פסחים, וזה לא יסולא בפז, ומי שיכול ללמוד קצת טור שו"ע ומשנ"ב זה מפליא פלאות, ע"י זה נכנסים לחג ברוממות הנפש שאין לשער ואין לתאר.

השראת אוירה נעימה בבית

מטבע הדברים בערב פסח יתכן שיהיה לחץ בבית, אבל צריך לתת אוירה טובה, יש הלכה מפורשת לא לזלזל בנשים כשהם מנקות את הבית, בד"כ הבעל אומר לאשה מה את צריכה להילחץ כ"כ צריך להיזהר, (היה רב חשוב שאשתו אמרה לו, אם נסמך עליך ואתה תעשה את הפסח, יהיה אסור להיות בבית בפסח) אלו הם הנשים צדקניות שלנו, נכון אפשר להרגיע אבל לא לזלזל ח"ו, וצריך שתהיה שיתוף פעולה בעבודות הבית, אני לא מתערב כמה, אין בזה כללים, צריך מצד אחד להתמיד וגם לעזור, מי שיש לו בנות גדולות שהם גם עוזרות יכול יותר להתמיד, אבל כ"א חייב לקבוע עיתים לתורה. נתאר לעצמנו אם האשה חלילה יושבת ואוכלת כל הערב פסח, והוא רומז לה שצריך לנקות והיא אומרת לו, הרי מדאורייתא בביטול סגי, ופרורים ממילא בטלי, וגם מוכרים לגוי... הרי ברור שכ"א רוצה להאשה תכין את הבית לחג הפסח, אז אדרבה מוכרחים לתת הרגשה טובה בבית.

היו הרבה ילדים של"ע לא הלכו בדרך שההורים רצו, ואחת הסיבות היא, שהם ראו את השבת והחג כדבר מלחין, וצריך לתת את החביבות של המצווה בבית, שתהיה הרגשה טובה ונעימה, וצריך להיזהר מאוד לא

את עצמו לפני החתונה אז הוא ענה לו כבר אחרת את הזמן, אבל אנחנו לא אומרים 'כבר הפסדת' נכון שאסור לדחות, צריך לתפוס עכשיו, כמה שיותר צעירים אבל אף פעם לא מאוחר מדי.

הקב"ה נתן לנו תורה ומצוות, ונתן לנו מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, כדי שנוכל לקבל את כל האמונה הטהורה ולהנחיל לילדים שלנו, וכל חג עם הייחודיות וההתרוממות שבחג.

לילה כיום יאיר

כעת נתמקד על הלילה הגדול, לילה כיום יאיר, רק נזכיר שדיברנו שבוע שעבר שצריך הכנה מעשית ונפשית, הן בהלכה, הן בהגדה והן בהתעוררות, ועכשיו נתקדם הלאה הלכה למעשה מה ואין לעשות בלילה זה.

למדנו ששואלין ודורשין לדעת את כל ההלכות, כתוב בספרים וכן מובא מהרבי מקוצק שהאור של המצווה טמונה במסכתא גמ' שקשורה למצווה, וזה גם ענין טבעי, וגם ענין סגולי, זה טבעי כי הוא חי את הלימוד, וזה גם סגולי שזה גורם להתרוממות הנפש.

אח"כ צריך ללמוד הלכה למעשה את המשנ"ב, זה דבר שכל יהודי צריך לדעת, לא שייך בלי משנ"ב, אם כי יש היום ב"ה הרבה ספרים שנכתבו על דברים שהתחדשו שלא היו בעבר הרי הטכניקה חידשה הרבה דברים כל הספרים חביבים ונחמדים, אבל א"א בלי משנ"ב, החזו"א כבר פסק שמשנ"ב זה כמו לשכת הגזית, ואחרי שלומדים משנ"ב אפשר להמשיך הלאה לעוד ספרים.

וכן צריך לדעת לקיים את מצוות הלילה בהידור, יש מצוות דאורייתא ויש דרבנן, אכילת מצה וסיפור יציאת מצרים הם מצוות דאורייתא, ומרור וארבע כוסות הם דרבנן, הלוואי שמשיח יבוא וגם מרור יהיה דאורייתא ויהיה לנו גם קרבן פסח, וכל ברכה וברכה זה עוד מצווה דרבנן, ובתוך מצוות הלילה יש לנו גם מצוות תמידיות כגון אמונה, וכמובן יש עוד מצוות כחוסד וכיבוד אב ואם, וכל מצווה שאדם עושה זה עוד רצון ה' ועוד נחת רוח.

לפום צערא אגרא

עלינו לדעת מה שאומר הרמב"ם: אדם שעונותיו מרובין על זכותיו מיד הוא מת ברשעו שנאמר על רב עוונך, וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנאמר זעקת סדם ועמורה כי רבה, וכן כל העולם כולו אם היו עונותיהם מרובין מזכויותיהן מיד הן נשחתין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם, **ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעונות אלא לפי גדלם, יש זכות שהיא כנגד כמה עונות שנאמר יען נמצא בו דבר טוב, ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה**, ואין שוקלין אלא בדעתו של קל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות. (תשובה פ"ג ה"ב).

ואפשר לקרב דבר זה לשכל ע"פ דרך הפשט, שכל מצווה השיקול הוא איך עושים אותה, אחד מקיים מצווה בהידור מעשי ולבבי כמו שהחרדים מביא דברים לחשיבות המצווה, אחד עושה מתוך קושי - ולפום צערא אגרא, ואחד עשה בצורה חביבה פחות, לא שייך להשוות את האחד לשני, ומי שמקיים מצווה עם כל השלמות המצווה הזאת יכולה להכיל הרבה עברות.

וח"ו גם בהפך אחד שעשה עברה מובא ממרן הקדוש ר' איצ'לה מפטרבורג ששנים שעשו עברה אחד נאנח והשני לא, שניהם צריכים תיקון ותשובה, אבל ההבדל ביניהם הוא יותר משמים וארץ וכך היא גם המשמעות של עברה שנעשית בחשק גדול שמשקלה רב יותר מכמה מצוות.

קראנו בפרשת השבוע (שמות לב, ז) וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים, ואח"כ כתוב (בפסוק יט) ויהי כאשר קרב אל המחנה וכו' ויחר אף משה וכו', ולכא' מה התחדש למשה כעת והרי הקב"ה כבר אמר לו כי שחת עמך, ומסביר הספורנו: **כשראה שהיו שמחים בקלקול שעשו**, כענין כי רעתכי אז תעלוזי ובה התקצף ונואש שיוכל לתקון המעוות באופן שיחזרו לתמותם ויהיו ראויים לאותן הלוחות.

הנה בעצם ההכנה למצווה שאנחנו מתכוננים ורוצים כולנו שנוכל לקיים את המצוות בהידור רב, זה כבר מראה חביבות למצווה, ואשריו ומה טוב חלקו של מי שיתכונן למצווה.

כאילו הוא יצא ממצרים

והבאנו את דברי החינוך שכל מצוות החג הם זכר ליציאת מצרים, אבל יש מצווה מיוחדת שחייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, ומצווה זו היא עבודה לא פשוטה, וידוע שמרן הרב מבריסק היה מתאמץ על מצווה זו ביותר, הלא המילה 'חייב' מחייבת אותנו עד מסירות נפש.

להיות לייט, כי הבנים כבר מקלים יותר מהאבא ח"ו, אלא אדרבא כשהבן רואה את האמת של האבא והיראת שמים עם מתיקות עם תחושה של אשרינו מה טוב חלקנו, והוא אומר לילדים ב"ה שאנחנו יהודים, ולא הפשט שזה קל, אלא שמחים על העבודה ועל הטרחה שלנו למען כבוד שמו, זה עושה טוב לילדים יותר מהכל.

לאחר כל ההכנות מגיעים לליל הסדר, כל שנה צריך להשתדל לישון בערב ליל הסדר כדי להיות עירניים ולקיים את המצוות כראוי, וכן לדאוג שהאשה תישן שלא תבוא תשושה אחרי כל עבודות הבית, אבל השנה זה קצת יותר קל מכל שנה, כי הערב פסח הוא בשבת קודש ואמנם לא אומרים בפה שישנים בשביל הלילה אבל שינה בשבת תענוג, בשבת זו נוהגים כולם להתפלל וותיקין, וגומרים מוקדם את הסעודה ויש מספיק זמן לנוח, וכך נכנסים יותר רגועים לליל הסדר, א"כ ודאי שצריך להגיע לחג עם רוממות ובלי שום לחץ.

לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו באותה שעה

בהגדה אנחנו אומרים, יכול מראש חודש ת"ל ביום ההוא אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה, בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, ולכאורה א"כ מדוע לא כתוב בפסוק בלילה ההוא, ומדוע כתוב 'ביום ההוא', ואפשר לומר שהכוונה שליל הסדר הוא לילה כיום יאיר, הוא לילה גדול מאוד, וכל שנה מתעורר ההתעוררות שהייתה בליל הסדר הראשון, וצריך לעורר את הילדים לזה.

ועצה טובה למי שיכול להספיק ללמוד את החינוך שמסביר לנו את שורשי המצוות, וממצווה ה' החינוך מתחיל להסביר את המצוות של חג הפסח, בעלי המוסר אומרים שהפשט בשורשי המצווה שזה בא להוסיף טעם בקיום המצווה כי הרי עצם קיום המצווה היא משום שכך ציוונו הבורא, אבל הקב"ה רוצה שנדע מה הוא רוצה מאתנו.

ולמשל מצווה ה' - שחיתת הפסח כ' החינוך: כדי שיזכרו היהודים לעולם הנסים הגדולים שעשה להם השם יתברך ביציאת מצרים. וזה גם ביאור מצווה ו' אכילת הפסח, ובמצווה ז' כ': וזהו שנצטוונו לאכול צלי דווקא, לפי שכך דרך בני מלכים ושרים לאכל בשר צלי, שהוא מאכל טוב ומטעם, אבל שאר העם אינם יכולים לאכל מעט בשר שתשיג ידם, כי אם מבשל, כדי למלא בטנם. ואנו שאוכלים הפסח לזיכרון שיצאנו לחרות להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש, ודאי ראוי לנו להתנהג באכילתו דרך חרות ושרות.

וכן במצווה ח': וזה שנצטוונו שלא להותיר ממנו, הענין הוא כדרך מלכים ושרים, שאינם צריכים להותיר מתבשילין מיום אל יום, ועל כן אמר, שאם יותר ממנו, שיישרף כדבר שאין חפץ בו, כדרך מלכי אדמה. וכל זה לזכר ולקבע בלב, שבאותו זמן גאלנו השם יתברך ונעשינו בני חורין וזכינו למלכות ולגדלה.

ובהמשך במצווה ט"ז לגבי ועצם לא תשברו בו, הביא החינוך: **ועל כן בתחילת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כוהנים וגוי קדוש ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו בה באותה שעה**. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושים, נקבע בנפשותינו הדבר לעולם. ובהמשך מצווה זו מאריך החינוך ביסוד גדול וכלשונו כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעלו ודיברנו בזה בעבר ומאוד חשוב ללמוד את החינוך הזה.

והיות ויש השפעה של היום ההוא שנהיינו לעם, אז כ"א צריך לדעת מי הוא - אתה בן מלך, תדע מי אתה, אצל החסידים אמרו שליל הסדר זה מסדר את השנה, תראו איזה לילה גדול זה, ויש עוד הרבה מה להוסיף ומי שיכין את עצמו נפשית והלכתית אין לתאר את התועלת שתהיה לו בע"ה. הבא לטהר מסייעים אותו הקב"ה יסייע לכולם שיהיה לכל אחד בית מלא ברכת ה', ונחת בלב שמח, יעזור ה' שתזכו לעולם הזה ולעולם הבא, ולכל הברכות האמורות בתורה.

הכנה לליל הסדר

חלק ב'

אני רוצה שוב לדבר עם אחי ורעי מה שהתחלנו בשבוע שעבר, ולהמשיך ביתר שאת את החיזוק הזה ואת הוועד הזה, אין חיזוק ואין וועד שלא חשובים רק שיהיה בדרך התורה כמו שהקב"ה רוצה, אבל הכינס הזה הוא שורש של כל העתיד שלנו, עתיד החינוך תלוי בהכנה שלנו לימים הגדולים האלו ויפה שעה אחת קודם.

אני רוצה להגיד לכם יסוד שאנחנו חוזרים עליו תמיד, אדם צריך לדעת שתמיד מאוחר אבל אף פעם לא מאוחר מדי, היה פעם אחד ששאל את רבו מאיזה גיל עליו להתחיל לחנך את בנו, והוא רצה לרמוז לו שצריך לחנך

התבוננות נוספת מובאת בחיי עולם למרן הסטייפלעו, שכל מהלך יציאת מצרים הייתה כדי להראות לעם ישראל שהקב"ה הוא יחיד ומיוחד והכל בידו יתברך, ובעשר מכות הי"ת הראה לנו שהוא שליט על כל חלקי הבריאה, ברצונו יהיה דם וברצונו מים, ובאותו כוס יתכן שחצי יהיה מים וחצי דם, וכן הוא שליט על כל הבריאה על הבכורים שברגע אחד מתו, על העופות ועל החיות וזה התכלית של יציאת מצרים לדעת שאין עוד מלבדו, והוא לבדו השליט.

ויש עוד טעם לסדר המכות וזה מובא במדרש רבה ובתנחומא שהנהגת הקב"ה היא מדה כנגד מדה ומעניין שגם המצריים ידעו את ההנהגה של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה כמבואר בגמ' בסוטה: א"ר חמא ברבי חנינא באו ונחכם למושיעין של ישראל במה נדונם, נדונם באש כתיב (ישעיה סו, טו) כי הנה ה' באש יבא וכתוב כי באש ה' נשפט וגו', בחרב כתיב (ישעיה סו, טז) ויבחרבו את כל בשר, אלא בואו ונדונם במים שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר (ישעיה נד, ט) כי מי נח זאת לי וגו' והן אינן יודעין שעל כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת הוא מביא אי נמי הוא אינו מביא אבל הן באין ונופלין בתוכם. (יא, א.).

בכל מקום ומצב מוטלת עלינו חובת עבודת היום

אני רוצה לעצור לכמה רגעים ולדבר על ענין חשוב, שנה שעברה בליל הסדר היינו כולנו שבעים מבידודים וכל אחד ישב עם משפחה מצומצמת בליל הסדר והשנה אנחנו מקוויים שבע"ה נוכל לשבת יחד, וקורה לפעמים שאברך יש לו כבר כמה ילדים והכי נחמד זה להיות בבית עם הילדים בליל הסדר, אבל לפעמים האבא והאמא רוצים שיבואו אליהם ולפעמים גם יש סבים וסבתו שיש להם כבר נינים אבל כולם חייבים לבוא לליל הסדר, והוא אומר לעצמו מה אני יעשה שם בליל הסדר הוא רוצה להיות בבית. צריך לזכור, איפה שאתה נמצא שם תעבוד את ה', קשה להיכנס לפרטים יש הרבה שאלות אבל דבר אחד צריך לזכור איפה שלא תהיה שם צריך לעבוד, וכמו שלמדנו כל הזמן בתקופת הנגיף והבאתי כבר הרבה פעמים את מה שאמר החפץ חיים הקדוש על הפסוק של נעלך מעל רגלך כי המקום אשר אתה עומד שם אדמת קודש וכו' אומר הח"ח שפסוק זה מדבר על כל הדורות, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, כל מקום שאתה נמצא שם זה העבודה שלך, והלואי שנוכל לנצל את הכי טוב שיכול להיות.

יש כאלו שרוצים להיות אצל ההורים אבל מחויבים לשווער, זה אולי קשה אבל שם תהיה העבודה, לא להיות בצורה של אשליית היצר, אני פטור כי נקלעתי למקם שאני לא רוצה, ההרגשה צריכה להיות אני עושה מה שאני יכול, ואז תראו פלאים, בכל מקום שאתה נמצא הקב"ה שם, מלא כל הארץ כבודו.

ומדי דברי בו, במאמר המוסגר אני חייב להגיד לכם שהייתה עכשיו התעוררות גדולה וזה לא קשור לפה אבל אני לא יכול להתאפק, ביקשו ממני לכתוב לאיזה מקום על מטפלים רגשיים שמנתקים זוגות מההורים, רשעים, יכול להיות מצב שהורים מלחצים ולא שייך כבר להמשיך אבל צריך לזה ב"ד של כ"ג, ללכת לעשות מזה שיטה פשוטה לנתק זוגות מהורים, ה"י, היו מטפלים ששאלו רב רק שהם שאלו מה שהם רצו לשאול, וגם אחרי שהם כבר שאלו הם עשו פי עשר ממה שהרב אמר.

אם יש מתח עם ההורים והלכים לטיפול הפסיכולוג גם יכול לגרום לאדם להתאבד, פתאום אין טלפונים פתאום אין קשר, למה כי המטפלים האלה פועלים מרצון של שליטה על הזוגות, כל היופי הוא עם ההורים יחד, גם אם יש מצב קשה עם ההורים זה כמו אדם שיש לו כאב גדול ובמקום לעשות טיפול קשה מגיע רופא ועם אקמול הוא מרפא.

בא אלי אדם חשוב מאוד, ואמר לי בקול בוכים, הוא אומר לי החתן שלי אני אוהב אותו כבבת עיני ופתאום הוא נעלם, מה קרה הוא התייעץ ואמר לי בטיפול אל תהיה בקשר עם ההורים, אח"כ לא יודעים למה יש צרות ה"י, הלוא איתא בקידושין השוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום.

אם יש דברים חריגים צריך להתייעץ עם רב, זה כל היופי שלנו שלשלת הדורות, ואם יבוא המקנטר ויגיד לי האם אתה מדבר מתוך סבל וכאב פרטי, אומר לו אודה ה' בפי רבים ב"ה כל הילדים שלי אנחנו קשורים בלב ונפש, לא סבלתי בעצמי, אבל אני כואב עם אחרים בסיפורים שלהם, צריך להתפלל לה' שהמצב יחזור לאיתנו.

כל צרות הגלות הם סיבה לישראל להושיעם תשועת עולמים

בואו ונראה את לשון הרמב"ם מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן (פ"ז מחו"מ הלכה א) **בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים** שנאמר 'ואותנו הוציא משם' וגו'. ועל דבר זה צווה הקדוש ברוך הוא בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחרות ונפדית (שם הלכה ו).

וכן לשון רבנו מנחם: וזהו שהתקינו לומר אח"כ בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו וכו', ובזכירה הזאת תהיה יראת ד' על פניו תמיד בראותו השגחת ה' שהייתה בישראל ולא יסור לבו ממנו ית' לעולם, ואם יצר לו זמנו מאד יבטח בה' מקווה ישראל מושיעו בעת צרה, וכמו צרת

גלות מצרים הייתה סיבה להיטיב להם באחריתם, כן כל צרות הגלות הזה **הם סיבה לישראל להושיעם תשועת עולמים**. (רבנו מנחם על הרמב"ם פ"ז מחו"מ ה"ה). מרגש עד מאוד, זה הכנה לגאולה להגיד לילדים אנחנו נגאלנו ה' הבטיח לנו שנגאל לא היה נראה שיש תקווה ובסוף יצאנו. וכדברי הספורנו בפרשת מקץ: **ויריצוהו מן הבור כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאומרו כי קרובה ישועתי לבוא, וכאומרו לו עמי שומע לי וכך היה ענין מצרים כאומרו כי גורשו ממצרים וכן אמר לעשות לעתיד כאומרו ופתאום יבא אל היכלו האדון.**

החובה לקיים דברי חכמים

הגמ' בנדרים מביאה: אמרה ההיא מטרונתא לרבי יהודה מורה ורבי אמר לה הימנותא בידא דההיא איתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבעה כסי דפסחא וחוגרני צידעי מן הפסח עד העצרת. (מט, ב). רבי יהודה עבר את כל העבודה של ספירת העומר והכנה לקבלת התורה מתוך הכאב והעיקר לא להפסיד את מצוות חכמים, אבל וודאי שאם זה מצב של נפל למשכב וזה כבר לא דרך חרות לית לן בה וכדברי המשנ"ב סי' תע"ב סעיף י'. וכמה מרגש המסירות נפש בשביל קיום המצווה.

אחרי כל המצוות של ליל הסדר אזי אנו שמחים מכל עבודת היום, ואין לנו מושג כמה שהמשפחה והילדים קיבלו מהדוגמא האישית החיה והמרוממת בכל המצוות, והלואי שלא תהיה באמצע כל התכנית היפה הזאת מריבה בין שני ילדים וכו' ובכ"ז צריך להתאפק ולהעביר לא לתת ליצר הרע לשלוט.

חסל סידור פסח

אחר כל זאת מגיע הזמן לפיזטים, זה נחמד אבל כמה שהילדים יכולים לסחוב, כל הניסים שהיו בלילה הזה מאברהם אבינו ועד יציאת מצרים, זה תוספת למי שיכול.

ורציתי לומר לאחי ורעי הרגשה שהייתה לי בשנים האחרונות להסביר איך נכנס לליל הסדר הפיזט של אחד מי יודע, וידוע מבעל התניא ז"ע שהמשיל לאדם שיש לו עת שמחה והוא מוציא את כל האצרות שיש לו ומראה אותם לבניו וידידיו, כן הוא הלילה הזה של ליל הסדר אנחנו מראים לכולם את האצרות והמעלות הרבות שיש לנו.

אמנם הווארט הזה מסביר את אחד אלוקינו, שני לוחות הברית, שלשה אבות וכו' שאלו הם מעלות של בני"ע על שאר האומות אבל בתשעה ירחי לידה מה המעלה של כלל ישראל, והתעורר לי לפי הגמ' בנדה: ומלמדן אותו כל התורה כולה שנאמר ויורני ויאמר לי יתמן דברי לבך שמור מצוותי וחיה ואומר בסוד אלוה עלי אהלי מאי ואומר וכי תימא נביא הוא דקאמר תנ"ש בסוד אלוה עלי אהלי וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה. (ל, ב).

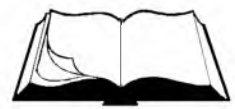
כל אחד היה במעי אמו, וכל הש"ס וכל התורה כולה היה אצלנו, וכשיצאים לאוויר העולם בא מלאך סותר על פיו ושוכחים, וא"כ מקשה הגאון ז"ע למה באמת מלמדים את התינוק הרי משכיחים לו את לימודו, והוא מסביר שנותנים לו את הכוחות והיסודות ואומרים לו לזה אתה מסוגל, ועוד מובא בשם הגר"א ז"ע שאחרי המאה ועשרים באים מלאכים והם בודקים מה האדם יודע ממי שהוא למד, ולכן נכנס הענין של תשעה ירחי לידה לרמז שבלילה כה גדול נעשה שטייגען גדול כדי שנלמד את מה שלימדו אותנו. וצריך לזכור לקום בבוקר בזמן, לומר הלל בשמחה, וכל הפסח להיות בהתרוממות הרוח, ונסיים שנזכה שהקב"ה יגאל אותנו, פתאום יבוא, אשרי מי שמתכוון שלא ייבוש ולא יכלם, ואם הוא בדרגה של רצון להתעלות אז כשהמשיח יבוא הוא יהיה בדרגה גבוהה יותר, הבא לטהר מסייעים אותו, הקב"ה יעזור שנצל את החג כראוי וללא הפרעות ונזכה לבנין ביהמ"ק ולהקריב קרבן פסח, ונהיה עבדים נאמנים לקב"ה.

לעילוי נשמת הרבנית הצדקנית
מרת מינה בת הגאון רבי יצחק אליעזר הלוי זצ"ל

לע"נ
הרב הגאון ר' אהרן
בן הרב ר' ירחמיאל יצחק לסקר זצ"ל
תלמיד מרן בעל 'הפחד יצחק' זצוק"ל

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח').

גליון 429

ערב פסח שיזל בשבת (א)

ניסן תשפ"א

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"ל "דברי שיר" ב"ב

שבת הגדול

מקדימים לדרוש דרשת שבת הגדול בשבת לפני כן בכדי שיהא זמן לעם לידע המעשה אשר יעשו, ולהכין לפני צרכי הפסח (ע"י משנ"ב סי' תל"א ס"ק ב').

ויש שכתבו שכמו כן הפיוטים שאומרים בחזרת הש"ץ בתפילת שחרית בשבת הגדול, שכתובים בהם הדינים הנצרכים קודם הפסח, יש להקדים לאומרם בשבת הקודמת (מהרי"ל בשם אבנ"י ריינוס, ו"בלקוטי מהרי"ח"). ויש סוברים שאין לשנות, ויש לאומרו ככל שנה בשבת ערב פסח (פמ"ג, מ"ז ס"ק א', "אליהו רבה" ס"ק ב', "חק לישראל" סי' ע"א) וכן נהג בעל "שבט הלוי" זצ"ל. ויש נוהגים שאין אומרים כלל הפיוטים בשבת הגדול שחל בערב פסח ("לוח א"י").

יום חמישי, י"ב ניסן – תענית בכורים

יום ה', הוא תענית בכורים (כאשר י"ד בניסן חל בשבת, וכיון שאינו בזמנו, טוב יותר להקדימו ליום ה'). והמנהג שכל החייבים בתענית בכורים פוטרם עצמם בסעודת סיום מסכת או שאר סעודות מצווה ביום ה', ושוב אין חיוב תענית עליהם ביום ו' (ע"י שו"ע סי' ת"ע ורמ"א שם, שו"ת "אגרות משה" או"ח ח"ד סי' ס"ט ס"ק א', "חק לישראל", בשם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שכן המנהג בירושלים, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). (ואף דמבואר ברמ"א סי' תרפ"ו ס"ב לענין תענית אסתר שצריך לצום למחר, י"ל לענין תענית בכורים שהוא רק מנהג, וגם יש סוברים שבשנה זו אין מתענים כלל, כמובא בשו"ע סי' ת"ע סעיף ב', די בזה שעושים סיום ביום ה' ("כף החיים" ס"ק ב').

ובעל "קהילות יעקב" זצ"ל נהג וכן נוהג יבלחט"א בנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, לעשות סיום גם ביום ה' וגם ביום ו' ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' נ"ז, וע"י "ספר מקראי קודש" סי' כ"ג דיכול לאכול משיירי הסיום גם ביום ו').

מכיון שהוא "תענית מוקדם", דינו קל יותר משאר שנים, ואם יש לבכור איזה מיוחד א"צ לצום (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, ובלאו הכי המשנ"ב ס"ק ב' מיקל בכל השנים במיוחד בתענית בכורות).

שכן ולא התענה ביום חמישי, יתענה ביום שישי (כמשי"כ המשנ"ב סי' תרפ"ו ס"ק ג' לענין תענית אסתר, הגרי"ש אלישיב זצ"ל ו"דיני ערב פסח שחל בשבת" להגר"ש דבליצקי זצ"ל).

מכירת חמץ

אלו שכל השנה מוכרים החמץ ביום י"ג, בכדי לפטור עצמם מחיוב בדיקת חמץ במקומות אלו, השנה צריכים למכור ביום י"ב ניסן, מכיון שבהתחלת ליל י"ג כבר חל חיוב בדיקת חמץ.

ליל י"ג ניסן – בדיקת חמץ

בערב ליל י"ג ניסן שהוא ליל שישי ערב שבת, הוא חיוב בדיקת חמץ (שו"ע סי' תמ"ד סעיף א'). ואסור לאכול קודם הבדיקה (שו"ע סי' תל"א סעיף ב') וגם הבכורים שהתענו ביום אסורים לאכול קודם הבדיקה, ומותר לטעום מעט קודם הבדיקה (מיני מזונות עד כביצה, ושאר מאכלים ומשקים אף יותר מכביצה, שזה לא נקרא רק טעימה, חוץ מיין שלא ישתה שמא תטרף דעתו. (שעה"צ ס"ק י', והגרי"ח זוננפלד זצ"ל) או יצוה לאחר לבדור והם יאכלו (משנ"ב סי' ת"ע ס"ק ו').

לאחר הבדיקה

מברכים על הבדיקה כמו בכל שנה, ולאחר הבדיקה מיד יבטל כמו כל שנה, ויאמר "כל חמירא" וכו'. ומצניעים את החמץ שנמצא וכן את כל החמץ שמשייר לאכול למחרת לצורך ב' סעודות שבת בתוך כלי בכדי שלא יתפזר, ולאחר כל אכילה (ולא בשבת) ינער המפה במקום הפקר שיאכלו העופות משם, ולא ינערם במקום דריסת בני אדם, וכן יש להיזהר מאוד על הקטנים באכילתם שלא יפזרו פירורים בכל מקום (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

לא בדה בליל י"ג

שכן לבדוק בלילה, יבדוק ביום, באור הנר, ויברך עליה (שו"ע סי' תל"ג סעיף א'). אם נזכר רק בליל ש"ק, יש מתירים לומר לעכו"ם להדליק נר ולטלטלו לצורך הבדיקה (שו"ת "אבני צדק" או"ח סי' נ')

ערב שבת, י"ג ניסן – מכירת חמץ

אין נוהגים זהירות להשכים לבית הכנסת כמו שאר שנים, מכיון שמותר לאכול חמץ כל היום (ע"י משנ"ב סי' תכ"ט ס"ק י"ג) ובתפילה אומרים מזמור לתודה ולמנצח ("לוח א"י") ולא חיישין שמא יבואו לטעות לומר כן בשאר שנים בערב פסח, אבל אין אומרים תחנון כמו בכל חודש ניסן (שו"ע סי' תכ"ט סעיף ב').

ומעיקר הדין יכול למכור לעכו"ם כל היום, אך נוהגים למכור בבוקר קודם זמן שריפת חמץ, וכמו בשאר שנים. אבל כותבים בשטר המכירה, שהמכירה תחול סמוך לכניסת השבת, ויכתבו שעה מפורטת. ("ידעת תורה" סי' תמ"ד ס"ב בשם "זכור לאברהם". שו"ת "מהר"ם שיק" או"ח סי' ק"כ). וכן יזהרו בשטרי מכירה לכתוב יום י"ג ניסן ולא יום י"ד כמו שאר השנים (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל).

חנויות שעדיין מוכרות חמץ כל היום, יכולות למכור את החמץ עד סמוך לשבת, היות שמכרו לעכו"ם בבוקר ומתנה עם הגוי שהקנין יחול סמוך לשבת (ע"י "ידעת תורה" שם).

שריפת חמץ

טוב לבער בערב שבת קודם חצות כדי שלא יבוא לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות (שו"ע סי' תמ"ד סעיף ב'), אבל אין אומרים "כל חמירא" וכו' כמו בשאר השנים, מכיון שעדיין אוכל החמץ עד שבת בבוקר (משנ"ב שם ס"ק י'). ויש להקפיד לכתחילה לשורפו בסוף שעה חמישית כמו בשאר שנים ("חיי אדם" סעיף קכ"ט סעיף ט', "סדר ערב פסח שחל בשבת" להגרי"ח זוננפלד זצ"ל, ו"כף החיים" ס"ק כ"ב, ובמשנ"ב ס"ק ט' כתב בתחילת שעה שישיית כמו שאר שנים ע"כ. וקצ"ב דבשאר שנים חייב להיות לפני שעה שישיית. וע"ע משנ"ב שם ס"ק כ"ב) ויש סוברים שאין צריך להקפיד על שעה לפני חצות אלא מותר לשרוף כל שעה שישיית, וכסתימת לשון השו"ע (מהר"ם ב"ידעת תורה"). ואלו שאומרים "יהי רצון" לאחר שריפת החמץ, יאמרוהו ביום ו' לאחר השריפה ("תשובות והנהגות" ח"ב סי' ר"א).

אכילת חמץ בערב שבת לאחר הביעור

יש מנהגים שקבלו עליהם לא לאכול חמץ לאחר הביעור עד שבת, (כסתימת לשון השו"ע לאחר הביעור משיירין מזון ב' סעודות היינו רק לשבת), כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים ("טעמי המנהגים" דף ר"כ ע"ב שכן נוהגים בכמה מקומות. וע"ע במנהגי מהר"ש רבו של המהרי"ל סי' שעי' אות ב') אמנם מנהג העולם לא לחשוש לחומרא זו, ואוכלים חמץ בערב שבת כל היום ("ערוך השולחן" סעיף ב'. שו"ת "מהר"ם שיק" סי' רמ"ד) וכן בעל "קהילות יעקב" זצ"ל לא חשש לחומרא זו ("ארחות רבינו" ח"ב עמ' י').

אכילת מצה בערב שבת לאחר חצות

מי שלא מחמיר שלא לאכול מצה מר"ח ניסן או ממורים, מותר לו לאכול מצה ביי"ג ניסן שחל בערב שבת, ואין לחשוש שמא יבוא לאוכלה כבשאר שנים בערב פסח ("דיני ערב פסח שחל בשבת" להגר"ש דבליצקי זצ"ל) ויש מחמירים בזה. (וכעין שמחמירים לשרוף חמץ בבוקר משום גזירה אטו שאר שנים "חק לישראל" להגר"י ועל"ז, סעיף ט"ז, בשם שו"ת "פרי השדה" ח"ג סי' קפ"ז).

הגעת כלים בערב שבת

וכמו כן מותר להגעיל כלים של חמץ עד סמוך לכניסת השבת, ולא חיישין שמא יבוא לטעות בשאר שנים, שאסור להגעיל כלים לאחר שעה חמישית ("חק לישראל"), ויש שסוברים שלכתחילה יגעיל עד שעה חמישית כמו בכל שנה בערב פסח.

שיניים תותבות, שן או מילוי זהב

לבעלי שיניים תותבות, יש להגדיל אותם בערב שבת, ולהזהר לא להשתמש בהם בחמץ חם כ"ד שעות לפני כן. וכן מי שיש לו שן זהב, או מילוי זהב בתוך השן, אף שלא שייך להגדילו, עכ"פ יזהר כ"ד שעות לפני זמן איסור אכילת חמץ (יום שישי בבוקר) לא לאכול עמו חמץ חם, וכן בשבת ערב פסח, יזהר מאד לנקות הפה מהחלה, לפני שאוכל מרק חם או שותה תה חם (**הגר"נ קרליץ** זצ"ל). וכמו כן יקפידו שלא לטבול חלה או עוגה בין שרף או שאר משקאות חריפים או לאכול דגים של חמץ בחריין, משום שדבר חריף מבליע בשיניים כמו דבר רותח.

עשיית מלאכה בערב שבת לאחר חצות

ה"ביאור הלכה" (סי' תס"ח ד"ה מחצות) מסתפק אם מותר לעשות מלאכה בערב שבת, או שמא אסור כמו שאר שנים בערב פסח (שלפי הטעם שאיסור מלאכה הוא משום שלא יהא טרוד, וישכח בעור חמצו ותיקון מצה לצורך הלילה, גם בערב שבת שייך טעם זה, אבל לפי הטעם בירושלמי שהביאו הפוסקים משום שחיתת הפסח, זה לא שייך בערב שבת זה שהוא רק י"ג ניסן). והרוצה להחמיר, יחמיר (**ישערי תשובה** סי' תמ"ד בשם **"ידרשות מהרי"ל"**). אמנם סתימת הרבה פוסקים להתיר מלאכה ביום זה, וכמו בכל ערב שבת (**שע"ת** בשם **בעל כנה"ג**). בסדר ההגדה **"פסח מעובים"**, כתב שלא ראה נזהרים אפילו דרך חומרא, וכ"כ ב"מחזיק ברכה" בשם **"זרע אמת"**.

אפיית מצות של ערב פסח

הנוהגים לאפות מצות כל שנה בערב פסח, בשנה שעבר פסח חל בשבת, לשים ואופים בערב שבת לאחר שש שעות (**שו"ע** סי' תנ"ח) משום זכר לשאר השנים (**משנ"ב** סי' ק"ו). מנהג העולם הוא לומר הלל כמו שאר השנים. ויש סוברים שאין לומר הלל לפי שאין זה זמן הקרבת הפסח (**שו"ת "מנחת אלעזר"** ח"א סי' נ"ד סי' ק"ד, **"חק לישראל"**). ואין צריך לבטל את הפירורים והבצק כמו בשאר שנים (**"לוח א"י"**).

מנהג ה"חתם סופר" זצ"ל ורבותיו **הגר"נ אדלר** ובעל **"ההפלאה"** זצ"ל לאפות המצות במוצש"ק, לפני עריכת הסדר, אולם כבר כתב **המשנ"ב** (סוסי"ק ד') בשם הפוסקים שאין כדאי לכתחילה לנהוג כן משום כמה טעמים.

מכיון שלא שייך לאפות בזמן השחיטה שהוא בשבת, ואינו אלא זכר לשאר שנים, אין צורך לחזר אחריה כשאנו מצוי בנקל או שמוכרים במחיר מופרז, אבל בלאו הכי אין לשנות (**"דיני ערפ"ב"**).

והנה בכל השנים רוב ישראל אין נוהגין לזוהר אפילו במצת מצוה ללוש בערב פסח (**משנ"ב** סי' תנ"ח סי' ק"ג) וכן **הגר"א** לא היה מקפיד לאפות את מצת המצווה בער"פ אחר חצות (**"מעשה רב"** אות קפ"ח). וכן **גאון בריסק הגר"ח והגר"ז** זצ"ל לא נהגו לאפות מצות בער"פ (**הגש"פ "מבית הלוי"**). וכן **החזו"א** זצ"ל לא היה נוהג לאפות מצות בער"פ, ולא אכל מצות מערב פסח (**"ארחות רבינו"** ח"ב עמ' ל"ג), וטעמים כמבואר ב**משנ"ב** שם, דחישו משום שמא ישאר פירור בצק ויחמץ, ואחר חצות אסור במשהו ואינו בטל.

חלות לשבת

חייבים להשאיר חלות לשבת שיספיק כזית לכל אחד לליל שבת, וכן לסעודת בוקר, ולכתחילה גם לסעודה ג' (ועי' לקמן לענין מצה עשירה ומצה שלא לשמה).

וכמובן שמשפירים בצמצום כדי שיוכלו לאכול ולבער הכל בשבת, שאם ישאר לחם, לפעמים קשה לבערם בשבת. והרבה מכינים פיתות לשבת זו שאינה מתפוררת. ואם יש צורך יכול לצרף לחם משנה מצה כרוכה במפה או בניילון שלא תיגע בחמץ (**חזו"א** **"קובץ אגרות"** ח"א סי' קפ"ח).

הכנת אוכלין לשבת זו

אין מבשלים לשבת זו שום תבשיל של קמח (חמץ) או גריסים של חיטים לפי שהם נידבקים בכלי, וא"א לנקותם היטב בלי שידיתם, ונמצא שטורח שלא לצורך שבת. ובכל זאת, אם בישל דברים אלו מותר לכתחילה לקנחו באצבעו ולאכול. ואם א"א לקנחו יש להדיחו מעט להעביר החמץ. ועדיף להדיחו ע"י עכו"ם אם אפשר (**שו"ע** סי' תמ"ד סעיף ג' ו**משנ"ב** שם). וכן כתב מרן ה"חזו"א איש"י בהוראותיו לבני ביתו שיבשלו סעודת ליל שבת בכלי חמץ נקיים היטב, ולא לערב בהם שום חמץ ולא שום קטניות (**"קובץ אגרות"** ח"א סי' קפ"ח). ויזהר מאוד שלא לחממו על הגז שמוכן לפסח.

הרבה מדקדקים ונוהגים להכשיר המטבח עם הגז לפני שבת, ומבשלים לשבת את האוכל בכלים של פסח (ביחד עם האוכל של יום טוב), ורק משיירים כמה צלחות וכוסות של חמץ לצורך שבת. ובה צריכים להזהר לא להריק בכף של פסח מסיר שבישל בו, לתוך צלחת של חמץ אף שהיא נקיה, רק מערה מקדירה של פסח לתוך צלחת של פסח, שהוא נחשב לכלי שני, ואז בכף של פסח מערה לקערה של חמץ (ועדיף לערות לקערה שלא השתמשו בו בחמים תוך מעלי"ע, (**משנ"ב** סי' ק"ד, ו**שעה"צ** שם).

ובזמנינו שמצויים כלים חד פעמיים, הרבה נוהגים להשתמש בהם לסעודת הלילה והשחרית, ולהשליכם לאשפה.

ההכנות הנדרשות מערב שבת

יש להכין בערב שבת כל מה שאסור לעשות ביו"ט:

◀ **הפרישת חלה מהמצות**, מכיון שאין יוצאים במצה של טבל, ובארץ ישראל אסור לאכול בלי להפריש. ובחול שמותר לאכול ואח"כ להפריש, עכ"פ יזהר מאד להפריש את החלות שמשייר לשבת, מכיון שאסור להשאיר שום חמץ, ואינו יכול להפריש לאחר שבת, וא"כ יכשל באיסור טבל באכילת החלות.

◀ **צליית הזרוע** (עי' לקמן).

◀ **בדיקת התולעים מהכרפס והמרור**.

◀ **הכנת מי מלח**, יש סוברים שלכתחילה אין לעשותן ביו"ט עצמו רק לפני כן (**"חיי אדם"** כלל ק"ל סעיף י"ט, **קישו"ע** סי' קי"ח סעיף ד') ואם לא הכינו לפני יו"ט, יש לעשותן ביו"ט בשינוי, דהיינו קודם המים ואח"כ המלח (ועי' **"סידור יעב"ץ"**). אבל מדברי **המשנ"ב** (סי' תע"ג סי' ק"א) משמע שלכתחילה יכול לעשות ביו"ט כרגיל.

◀ עשיית החרוט כדאי לעשות מערב שבת הגם שמלאכת לישה מותרת ביו"ט, מ"מ הרי צריך לטחון ולכתוש את האגוזים, ולזה לכתחילה צריך שינוי (עי' **שו"ע** סי' תק"ד).

◀ פתיחת בקבוקי היין.

◀ פתיחת שקיות וקופסאות של מצות.

◀ הדבקות הנרות מערב שבת לצורך מוצש"ק (עי' **משנ"ב** סי' תקי"ב סי' ק"ח).

ולאילו שיש להם נרונים בתוך הזכוכית, יכולים להוציא במוצש"ק את המתכת, ולכתחילה יעשו זאת בשינוי.

עלי החסה

◀ יש להזהר שעלי החסה לא יתייבשו עד מוצש"ק, דיש סוברים שאין יוצאים אם הם כמושים (עי' **משנ"ב** סי' תע"ג סי' ק"ד) אבל להשאירם בתוך מים כל השבת אי אפשר, דאז הוי כבוש וגם בזה אין יוצאים כמבואר ב**שו"ע** (שם סעיף ה'). אלא העצה היא להניחם במקרר בתוך שקית ואז ישארו טריים עד מוצש"ק.

הכנת החריין

◀ אלו שטוחנים חריין לצורך המרור, ואם ירסקו מערב שבת יפוג טעמו, יש נוהגים לרסק במוצש"ק שהוא ליל הסדר (**משנ"ב** סי' תע"ג סי' ק"ד) ליו בשם **"הגר"א"** וכן נהגו **"חזו"א"** ו**"הקהילות יעקב"** זצ"ל כמובא ב"ארחות רבינו" ח"ב) ועצה טובה לרסקו מערב שבת ולשומרו היטב בכלי אטום שלא יפוג טעמו, ובה יוצאים לכתחילה לכו"ע.

הלכתא למשיחא

כמה לאכול מקרבן פסח הבא בטומאה

◀ **שאלה:** היות שמתכוונים להקרבת קרבן פסח במהרה בימינו, ואם לא נצליח להיטיה בפרה אדומה לפני פסח, בכל זאת מותר להקריבו בטומאה (משנה פסחים ע"ו):, האם מותר גם לאכול מקרבן פסח שמביאים בטומאה, והאם יכולים לאכול כמה שרוצים או שצריכים להוסיף אנשים כדי שכל אחד יאכל רק כזית?

תשובה:

א. בכל קרבנות הציבור שמביאים בטומאה מותר להקריבם אבל לא לאכול מהם, משא"כ בקרבן פסח שעיקרו בא לאכילה, מותר לאכול מהם בטומאה, ועשה של אכילת פסח דוחה כזית של אכילת קדשים בטומאת הגוף (משנה פסחים ע"ו):.

ב. פלגי בגמרא (**פסחים** ע"ו): אם טומאה הותרה בציבור או דחוייה בציבור, לכאורה למ"ד טומאה הותרה בציבור מותר לאכול כמה שרוצים, ואם להלכה כמ"ד טומאה דחוייה בציבור (וכן ק"ל) כמבואר ברמב"ם הל' ביאת המקדש פרק ד' הל' ט"ו). לכאורה לא התירה התורה אלא שיעור כזית ולא יותר, וא"כ יימנו על כל קרבן הרבה בני אדם באופן שלא יגיע לכל אחד יותר מכזית. אולם מלשון **הרמב"ם** (הל' קרבן פסח פרק ז' הל' ח'): 'פסח שהקריבוהו בטומאה נאכל כטהור', משמע שמותר לאכול כמה שרוצים כבכל פסח, ולא אמרו רק כזית (**"שפת אמת"** פסחים שם).

שבירת עצם של קרבן פסח הבא בטומאה

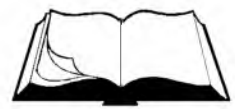
◀ **שאלה:** אם לא נספיק לטהר את עצמנו מטומאת מת ונעשה פסח בטומאה, האם יהיה מותר לנו לשבור את העצמות כדי להוציא בשר פסח משם, או שאסור לשבור את העצמות כמו בקרבן פסח בטהרה וכמשנ"ב ב' (א שמונת י"ב, מ"ו): **"וע"פ לא תשפירו ביו"ט"**?

תשובה: כתב **הרמב"ם** (הל' קרבן פסח פרק י' הל' א') פסח הבא בטומאה אם שבר בו עצם אינו לוקה, מפי השמועה למדו **"לא תשפירו ביו"ט"** בטהור ולא בטמא, עכ"ל. ומבואר בגמרא (**פסחים** פ"ד): היות שטומאה דחוייה בציבור, לכן נחשב כמו פסול, ועי' **"מנחת חינוך"** (מצ' ט"ז סי' ק"ב) שמסתפק האם רק אין מלקות, אבל איסור תורה יש ואסור לשבור, או שמא אין אפילו איסור דרבנן, ע"י שם. ויש סוברים שיש בזה איסור דרבנן (**"שפת אמת"** פסחים פ"ד, רש"ש פסחים ע"ו):.

נ"ש לדון כשיש כזית בשר בתוך העצם אם יבוא העשה' דאכילת קרבן פסח וידחה האיסור דרבנן של שבירת עצם).

מִי יֵרֵם הָיִם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 430

ערב פסח שיזל בשבת (ב)

ניסן תשפ"א

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

ליל שבת

◀ הרבה נוהגים ללבוש בגדי יו"ט מליל שבת (ועי' לקמן).

◀ יש מאד להזהר מפירוורים של חמץ שלא יתפזרו בתוך הבית, ובפרט כשיש ילדים קטנים בבית. ועדיף לאכול פת בצמצום, כדי שלא יהיו הרבה פירוורים. ויש נותנים עצה להשתמש עם פיתות שיש בהם פחות פירוורים.

◀ אלו שלא נוהגים איסור באכילת מצה מפוירים או מראש חודש ניסן עד ערב פסח, יכולים לאכול מצה בליל שבת אבל לא בבוקר, וכן יש להקל לקטנים (ועי' משנ"ב סי' תע"א סי"ב), (שאיסור אכילת מצה בער"פ הוא רק מהבוקר) וכן נהג מרן החיד"א לאכול מצה בסעודת ליל שבת זו. (הובא בסדר עפש"ב להגר"ש דבליצקי זצ"ל).

◀ אולם יש אוסרים מצה מתחילת ליל י"ד (וכך משמע ברמב"ן ב"ספר המלחמות" מסי' פסחים, וכ"פ המג"א סי' תע"א). מ"מ הרבה מקילים בלילה ("חק ליעקב", "אליה רבה", הגר"ז ו"חיי אדם"), ויש סוברים דאף שאין למחות באוכלים מצה בליל שבת, מ"מ ראוי לחוש לסברת המג"א ולהחמיר (שו"ת אגר"מ או"ח סי' קנ"ה).

מצה עשירה

◀ לפי מנהג בני ספרד, יכולים לאכול בשבת זו מצה עשירה, וגם לקיים בזה מצות סעודה שלישית (שו"ע סי' תמ"ד סעי' א'). וכן מברכים על זה המוציא וגי' ברכות גם לבני ספרד, כיון שקובעים עליה סעודה (ועי' "שערי תשובה" סי' קס"ח סי"ק ט'), "כף החיים" שם סי"ק מ"ח, ושו"ת "אגרות משה" ח"א סי' קנ"ה), אולם לפי מנהג בני אשכנז, אין אוכלים מצה עשירה בפסח מפני חשש חמץ, משום דחוששים שמא נתערב בהן מעט מים וממחר להחמץ (רמ"א סי' תס"ב סי"ד, ומשנ"ב סי' ט"ו). וגם לבני אשכנז אם אוכל כגון פיתות העשוי במי פירות, כיון שאוכלים בתורת סעודת שבת נחשבות כקובע סעודה וברכתן "המוציא". ויש להסתפק עדיין לענין סעודה שלישית (בבוקר שמחלק הסעודה לשנים) דשמא מאחר שאין חיוב פת אולי לא שייך לומר שקובע לענין ברכת "המוציא" (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

מצות שלא לשמה

◀ יש שרוצים להקל בשעת הדחק גדול, לאכול בשבת זו מצות שנאפו בפירוש שלא לשמה, מכיון שא"א לצאת בהם בלילה (ועי' מאירי ומהרש"א ריש פרק ערב פסחים).

◀ אולם רוב גדולי ופוסקי זמנינו אסרו לאכול מצות אלו בערב פסח, מכיון שיש בהם אותו טעם מצה, ואסור מעיקר הדין (ועי' שו"ת "מנחת יצחק" ח"ח סי' ל"ג, ועי' "אורחות רבינו" ח"ב עמ' י"ב, שכן דעת הגר"ש איועב"ד זצ"ל עי' שם, ומרן הגר"מ שך זצ"ל חתם נגד היתר זה עי' "מכתבים ומאמרים" ח"ג עמ' ע"ב).

צירוף מצה ללחם משנה

◀ יש סוברים, שמצת מצה שאפאה בערב פסח, כיון שבדאי לא ישתמשו בה אלא רק לליל הסדר, וכן בודאי לא יתנה לקטנים לאכול בשבת, אסור לטלטלה בשבת משום דהוה מוקצה מחמת חסרון כיס (פמ"ג סי' תמ"ד א"א סי"ק א' ובסי' תע"א סי"ק ח', ובא"ח פ' צו) ולפי זה אי אפשר לצרף מצה זו ללחם משנה. אולם שאר המצות המיוחדות לפסח, הגם שאסור לאוכלן בשבת ערב פסח, מותרות בטלטול שראוי ליתנן לקטנים (פמ"ג), ויכול לצרפן ללחם משנה.

תפילת שחרית

◀ בבוקר משכימים להתפלל, והרבה מתפללים כמנהג ותיקין, ואין להאריך ב"מי שברך", כדי למהר לסעודת שחרית (ועי' משנ"ב סי' תמ"ד סי"ק ד'), שאחר שלשי היום אסור לאכול חמץ (והיום נחשב לענין זה מעמוד השחר). ועכ"פ לא יתפללו במרוצה (בא"ח פ' צו). ומנהג ארץ ישראל להפטיר "וערבה" ("אורחות רבינו" ח"ב, עמ' א' שכן נהג החזו"א זצ"ל, ו"לוח א"י"). ויש סוברים שאין אומרים "וערבה" כשחל שבת הגדול בערב פסח אלא דווקא שבת הגדול שלא חל בערב פסח (מנהג הגר"א, מובא ב"מעשה רב" סי' קע"ו), (ולענין אמירת פיוטים עי' לעיל).

התעורר מאוחר בשבת בבוקר

◀ מי שהתעורר מאוחר בשבת בבוקר, מעט זמן סמוך לפני זמן איסור

סעודת שחרית

◀ אחר התפילה מזדרזים לקדש ולאכול מיד, בכדי לגמור הסעודה קודם זמן איסור אכילת חמץ. וכל זה באלו שאוכלים עדיין מאכלי חמץ שלא יחל בכלל ברכה שאינה צריכה (משנ"ב סי' תמ"ד סי"ק ח'). ויש את כל פירוורי החלות לפני הזמן יכולים להמשיך גם לאחר הזמן.

◀ מי שיודע שלא יכול לקום מוקדם בבוקר (כגון זקן או חולה וכד') ולא יספיק לאכול כלל פת בבוקר לפני זמן איסור אכילת חמץ, יכול לאכול ב' סעודות של פת בלילה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

המחלקים סעודה לשניים, כמה זמן ישנה

◀ כתבו האחרונים, דטוב שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים, דהא י"א דיוצא בזה סעודה שלישית לאלו שסוברים שצריך דוקא פת, ונכון לעשות כן. וכל זה אם יש לו שהות לברך בינתיים ולהפסיק איזה זמן, כדי שלא יהא בכלל ברכה שאינה צריכה (משנ"ב סי' תמ"ד סי"ק ח'). ויש מפסיקים קרוב לחצי שעה ביניהם, וכן נהג החזו"א זצ"ל ("קובץ אגרות"), וכל זה לכתחילה אבל מעיקר הדין מספיק בהפסק מועט כמבואר בשו"ע (סי' רצ"א סעי' ג'), שמפסיקים בשבת בברכת המזון ("הבאר היטב" שם כתב להפסיק קצת ביניהם, והוסיף המשנ"ב שם סי"ק י"ב, וילך מעט בינתיים), והנשארים במקומם לא יצאו ידי חובתם דהוי כסעודה אחת עי' שם (ועי' "חמד משה" סי' תמ"ד סי"ו, וקישו"ע סי' קט"ו סעי' ד').

סילק ידו מן הפת

◀ אם מתחיל הסעודה עם לחם, וממשיך לאחר זמן איסור אכילת חמץ לאכול שאר דברים הכשרים לפסח, אין זה נחשב כסילק ידו מן הפת כמבואר בשו"ע (סי' קע"ז סעי' ב'), שחייב לברך על שאר האוכלים, משום דהתם עצם צורת הסעודה, שלא אוכלים אוכל זה עם פת, משא"כ בזה מצד הסעודה היה ממשיך עם פת, ורק משום איסור חמץ לא יכול לאכול. עדיין כל האוכלים נחשבים טפל להפת, ונפטר בברכת המוציא, (הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ זצ"ל, ועי' ספר "וזהו הברכה" סי' ח' דסברא זו מבואר בפירוש רבי יהודה חסיד ברכות מ"א: לענין אכילת קרבן פסח לאחר, ועי' שו"ת "מנחת יצחק" ח"ו סי' מ"ח).

ויהיה מאוד שלא לפזר פירוורים, ורצוי לאכול הפת בשיעור מיד לאחר "המוציא" בתוך שקית ניילון כדי שלא יתפזרו פירוורים.

היכן יברך ברכת המזון

◀ שאלה: כשאוכלים פת במקום אחד, וממשיכים את הסעודה במקום אחר (כדי שלא יהא חמץ ליד כלי הפסח), האם אפשר לברך ברכת המזון במקום השני, או חייב דוקא לחזור למקום הראשון? יסוד השאלה הוא, כמו שמצינו לענין שיעור כדי שביעה, גם שאר הדברים מצטרפים לפת לחיוב ברכת המזון מה"ת, שמא זה מספיק גם לענין לברך בשבת המזון.

תשובה: אולם מסתימת השו"ע (סי' קפ"ד) שכתב שאם אכל פת במקום אחד, ועבר למקום אחר, אם אוכל פת במקום השני (ועי' משנ"ב סי"ק ט') שאפילו פת כל שהוא סגל, משמע שצריך דוקא אכילת פת שם ולא שאר דברים, וא"כ לכתחילה צריך לחזור למקום הראשון שאכל שם פת כדי לברך שם ברכת המזון (וכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל), אם לא יכול לראות המקום הראשון מהמקום השני, וא"כ הכל נחשב למקום אחד, כיון שהוא תחת גג אחד.

ועצה טובה לכך, שלפני שגומר לאכול הפת, ישאיר חתיכה אחרונה של פת בתוך פיו, ויעבור למקום השני, ויבלע שם, דהרי עיקר שם אכילה הוא הבלעיה ולא הלעיסה (וכמו שמצינו לענין שיעור כדי אכילת פרס, מתחיל מזמן הבלעיה הראשונה) והיות שבלע משהו, ואפילו פחות מכזית (וכמשנ"ב הנ"ל) במקום השני, יכול גם לברך שם ברכת המזון.

בית הוראה ע"י ביהכ"נ "דברי שיר", רח' זכריה 4, בני ברק. פתוח בימות השבוע (א'-ה'):

אחרי"צ, בין השעות 13:45 - 14:15. טל': 03-6194741

אחר גמר הסעודה

בגמר הסעודה מנער המפה מהפירורים ומנקה היטב את הרצפה, וזורק הפירורים לתוך בית הכסא או בביתו ע"ג הקרקע, וכיון שהם נדרסים, ואין בהם כזית, הרי הם בטלים ממילא (**משנ"ב** סי' תמ"ד ס"ק ט"ו). וכן כל אחד יבדוק בכיסו בגדיו או אצל ילדיו, וכן בתוך מכפלת המכנסים, אולי נפלו שם פירורים. וכן שוטף בין שיניו משאריות החמץ קודם סוף זמן איסור אכילת חמץ, כי חמץ אסור במשהו (**"כף החיים"** ס"ק ל"ב).

אם השתמש בכלי חמץ ויש חשש פירורים ינקה ע"י קינוח באצבעו, ואם א"א יוכל אף לשוטט מחשש פירורים, אם אפשר ידיהם ע"י עכו"ם (**משנ"ב** ס"ק י"ג-י"ד) ויצניעם היכן שהצניע את שאר כלי החמץ. ואם נשארו לו חתיכות של חמץ, יכול ליתנו לגוי (אע"ג שמוציא לרשעה"ר אבל לא יאמר לו להוציא), אלא שאם יש רשעה"ר יתן רק כדי סעודה אחת שלא יהא מוכרח שהגוי יוציא. ואם הוא רק בכרמלית, מותר אפילו לצוות לגוי להוציא דהוה שבות דשבות במקום מצוה (**משנ"ב** ס"ק י"ט-כ') או אם יש ערוב כשר, יכול בעצמו להוציא למקום הפקר במגרש ריק וכד'.

ניקוי הרצפה מפירורי לחם

יש נמנעים לכבד במטאטא של שערות, מפני שקשה אח"כ לנקותו מהפירורים. ואפשר לנקות במקל גומי וכד', ובלבד שלא ישוטף במים משום שאסור לעשות כן בשבת.

מברשת שיניים

לפני שממשיך לאכול עם הכלים של פסח, ינקה פיו היטב מכל פירורי חמץ, ויכול להשתמש עם מברשת שיניים של ניילון (בלי משחה) כדי לנקות השיניים מהפירורים. ואם רגיל שיצא דם עיניו, אסור לעשות כן בשבת (**הגר"נ קרליץ** זצ"ל ע"פ דברי **משנ"ב** סי' שכ"ח ס"ק צ'), ושיניים תותבות בודא יש לנקותם היטב ע"י מברשת שיניים.

ביטול חמץ

אומרים "כל חמירא וכו' ", הנוסח שאומרים כל שנה לאחר שריפת חמץ, ויזהר לגמור הביעור והביטול לפני שעה שישית (**שו"ע** סי' תמ"ד סעיף ו' **ומשנ"ב** שם) וקורא לבני ביתו ואומר לפניהם הנוסח, וכולם אומרים יחד (נוסח **הגר"ח זוננפלד** זצ"ל).

שכח למכור חמצו לעכו"ם לפני שבת

אם שכח למכור חמצו בערב שבת, צריך ליתנו לעכו"ם בקנין מועיל, דהיינו הגבהה או משיכה שמשכנו העכו"ם לרשותו. ואם יש חמץ הרבה, יקנה לו החדר במסירת המפתח (**משנ"ב** סי' תמ"ד ס"ק כ'). והיום הרבה רבנים נוהגים למכור לעכו"ם, גם עבור אלו ששכחו לבוא, ויגיעו אח"כ למכור, וחלה המכירה מדין זכין לאדם שלא בפניו (ע"י **שו"ע** סי' תמ"ג סעיף ב', ו**מג"א** סי' תל"ו ס"ק י"א, **שו"ת "חתם סופר"** אה"ע סי' י"א, **שו"ת "באר יצחק"** סי' ב', ו**חזו"א** אה"ע סי' מ"ה ס"ק י"א, וע"ע **שו"ת "דברי מלכאל"** ח"ד סי' י"ח).

אכילת מצה לקטנים

כמו בכל שנה קטן או קטנה שאינם יודעים מה שמספרים בלילה על יציאת מצרים, מותר להאכילם מצה בערב פסח (**שו"ע** סי' תע"א סעיף א', ו**משנ"ב** שם), והיינו עד גיל חמש או שש (בעל **"שבט הלוי"** זצ"ל).

מנחה

מתפללים מנחה גדולה (הטעם שמקפידים לזה, לא משום אכילת סעודה ג'. דהרי מותר לאכול בשר ודגים לפני מנחה, ולא דמי לכל שבת כמבואר ברמ"א (סי' רצ"א ס"ב), אלא משום זכר למקדש שהיו מקדימים הקרבת התמיד משום קרבן פסח ("לוח א"י" בשם **הגר"ח ברלין** זצ"ל) ועוד כדי לומר סדר קרבן פסח לאחר מנחה, **הגר"נ קרליץ** זצ"ל) ואלו שאומרים את ההגדה של פסח במנחה של שבת הגדול, אומרים אותה עכשיו (**משנ"ב** סי' ת"ל ס"ק ב', וכן נהג בעל **"קהילות יעקב"** זצ"ל). ומנהג **הגר"א** זצ"ל הוא שלא לאמרו כלל בשבת הגדול, משום דאיתא בהגדה "יכול מבעוד יום" וכו' (**"ביאור הלכה"** שם, וכן נהג **החזו"א** זצ"ל).

סעודה שלישית

אוכלים מיד סעודה שלישית קודם סוף שעה תשיעית של היום כדי שיאכל אכילת המצוה בלילה לתיאבון (**הגר"ח זוננפלד** זצ"ל) ואוכלים בלי מצה ויין רק דגים, בשר וכדו'. ואלו שאוכלים שרויה יכולים לאכול קניידלעך של פסח עד שעה עשירית (**משנ"ב** סי' רצ"א ס"ק כ"ה, ו**שו"ע** סי' תע"א סעיף א'). אבל אסור לאכול עוגות או בייסקוויטס שיש בהם קמח מצה, מכיון שהוא נאפה ויש עליו שם פת, ואסור לאכלם בערב פסח (**רמ"א** שם ו**משנ"ב** ס"ק י"ט).

ויש מהדרים לאכול מז' מינים ולברך עליה ברכה מעין ג' כדי לצאת בו סעודה ג'. וכל דבר שאין אוכלים בפסח משום מנהג, אסור לאכול מזמן איסור אכילת חמץ כגון אורז וקטניות.

בגמר סעודה ג', או אח"כ נכון שיתעסק בדינים של קרבן פסח, ויחשוב לו הקב"ה כאילו הקריב בפועל (**משנ"ב** סי' תע"א ס"ק כ"ב).

הכנה לצורך הלילה

אסור להכין מיטות ומצעות של הסבה והקערה ושום דבר של הסדר קודם הלילה, שאין שבת מכין ליו"ט. וכן אין להחליף בגדי שבת בבגדי יו"ט סמוך לשקיעה, משום איסור הכנה וזלזול שבת (**"יחזק לישראל"**).

אלא ילבישם מבעוד יום ויכוון בהם גם לכבוד שבת, או שלא ילבשם עד שיהיה ודאי לילה (**"כף החיים"** סי' תקכ"ט ס"ק כ"ג) והרבה נוהגין ללבוש בגדי יו"ט מפני שבת, ויש להזהר מאוד שלא יפלו בהם פירורי חמץ.

שינה בשבת אחה"צ

מותר לישון בשבת אחה"צ כדי שיהיו ערים בליל פסח ולעסוק בסיפור יציאת מצרים, אבל לא יאמרו בפה שהולכים לישון עבור זה. (ע"י **משנ"ב** סי' ר"צ ס"ק ד').

מוצאי שבת

לאחר צאת הכוכבים, הנשים אומרות (בלא שם ומלכות) "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" ומדליקות נרות של יו"ט עם הברכות, ומתחילות לבשל התבשילים של יו"ט, ולעשות צרכי הסדר.

הכנת נרות יו"ט

אם לא הכין נרות יו"ט לפני שבת, יזהר לא לחמם הנרות ביו"ט, דיש בזה איסור ממחק (ע"י **משנ"ב** סי' תקי"ד ס"ק י"ח בשם **מג"א**). ולאחר שהדליק לא יזרוק גפרור בוטר אלא יניחנו בזהירות כדי שלא יעבור על כיבוי.

תפילת ערבית

בתפילת ערבית אומרים "ותודיענו". ואם שכח אין צריך לחזור (**משנ"ב** סי' תנ"א ס"ק ד').

לאחר גמר התפילה הולכים לבתייהם ומסדרים המיטות של הסבה, והקערה, וכל מה שצריך לסדר (אם לא הכין מערב שבת).

אסור לעשות מלאכה עד שאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" או שאומר "ותודיענו" בתפילה.

זרוע וביצה בקערת הסדר

נוהגים להניח גם בלילה זה זרוע וביצה, שהוא זכר לקרבן החגיגה, אף שלא היה קרבן חגיגה דוחה שבת, דלא פלוג רבנן, כיון שהוא רק זכר בעלמא (**משנ"ב** סי' תע"ג ס"ק כ"ב). ואם לא צלאם מערב שבת, יכול לצלאם בליל הסדר, ואז צריך לאכול אותם בשחרית, דבלילה אסור לאכול בשר צלי כלל, והביצה הצלויה יכול לאכול אפילו בלילה.

הבדלה על הכוס

ומקדשים יקנה"ז על כוס ראשון, ואין מברכים על בשמים (**משנ"ב** סי' תע"ג ס"ק ג'). כשמבדילים על הכוס מסיימים "ברוך וכו' המבדיל בין קודש לקודש", ואם שכח ואמר "המבדיל בין קודש לחול" לא יצא (שו"ת **"שבט הלוי"** ח"ח תשובה ק"ח, וע"י **"ארחות רבינו"** ח"ב עמ' קי"א). אבל לא יברך שוב בפח"ג (ע"י **משנ"ב** סי' רע"א ס"ק ע"ח ושע"צ ס"ק פ"ד).

שכח להבדיל

אם שכח לומר הבדלה בשעת קידוש, ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, יבדיל על כוס שני. ואם נזכר באמצע סעודתו, חייב להפסיק סעודתו ולהבדיל מיד, ולא יאמר ברכת הגפן, שכבר יצא בהגפן שבירך על כוס שני, ואם נזכר תוך ברהמ"ז יבדיל על כוס שלישי, ואם נזכר לאחר ששתה כוס ג', יבדיל על כוס ד' (**משנ"ב** שם ס"ק ה').

נשים

נשים הגרות לבד, אע"פ שבכל השנה מקפידות לכתחילה לא להבדיל לעצמן, אעפ"כ ביקנה"ז, שזה היחד עם קידוש, נוהגות לעשות בעצמן (ע"י **משנ"ב** סי' רצ"ו ס"ק ל"ה, ו**"שבט הלוי"** ח"ד סי' נ"ד, וכאן עדיף, מכיון שהוא כוס של קידוש, וכן מבואר בשו"ת **"באר משה"** ח"ו סי' קל"ו, וכעין דאיתא ב**שו"ע** סי' רצ"ו סעיף ב', הגם דאין מבדילין על הפת, אבל במוצש"ק שחל בו יו"ט מקדשים על הפת, משום דאגב קידש שהוא העיקר, אומרים כל היקנה"ז על הפת).

נער בר מצוה

נער שהוא בן י"ג שנה ויום אחד לכתחילה לא יוציא ביקנה"ז מפני שיש בו הבדלה (ע"י **משנ"ב** סי' רע"א ס"ק ג').

אבוקה

כשמברך על הנר, יחזיק שני נרות כדי שיהא אבוקה ("אלף המגן" שב"מטה אפרים" סי' ת"ר ס"ק ג'). ויכול לקחת בזה נרות יו"ט שהדליקם לכבוד יו"ט (כיון שבמקורם להאיר הם עשויים). ויש שנוהגים שלא יגעו הנרות זה בזה דכשמפרידן אח"כ, יש בו איסור כיבוי (ספר **"ויגד משה"** סי' ט"ו אות ט') בשם כמה פוסקים, ומקורם עפ"י **הרמ"א** סי' תקכ"ב סעיף ב', "מותר ליקח עץ הדלוק מצד זה של מדורה ולהניחו בצד אחר הואיל ואינו מכוון לכיבוי", וכתב **המשנ"ב** ס"ק כ', ויש מחמירין בזה, ונכון להחמיר ע"כ. ולפ"ז לכתחילה אין להפריד ב' נרות אע"פ שאינו מכוון לכיבוי).

ברכת "אשר גאלנו"

כל שנה אומרים "ונואל שם מן הזבחים ומן הפסחים" משום שאוכלין קרבן חגיגה לפני קרבן פסח שהוא על השווע. וכשחל ליל פסח במוצש"ק, יש אומרים "ונואל שם מן הפסחים ומן הזבחים", מכיון שאין החגיגה נאכלת אז, שאינו דוחה השבת, ו"הזבחים" הם התחינה ושלמי שמחה שמקריבין למחר (**משנ"ב** סי' תע"ג ס"ק ע"ב, ושע"צ שם בשם **מהרי"ו**). ויש סוברים שאין לשנות הנוסח, מכיון שאנו מתפללים על שנה הבאה, ואז לא יהא במוצאי שבת (שע"צ שם), וכן נהג **"חזון איש"** זצ"ל ("ארחות רבינו" ע"מ ס"ב).

שו"ת הלכה למעשה משולחן ראש בית ההוראה במשנת מדרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל

סיפור יציאת מצרים חיוב הנשים

שאלה האם אם מצווה לספר לבנה מדרן "והגדת לבנך".
תשובה "והגדת לבנך" זהו חלק ממצוות הסיפור, שכל אחד ואחד חייב בעצמו. ולמרות שהוא מצות עשה שהזמן גרמא, חייבת במצווה זו כחייב שאר מצוות הלילה (ש"ע תעב, יד), משום שאף הן היו באותו הנס.

חיוב האב גדול מחיוב האם

בן להורים גרושים. האב טוען שעליו מוטל חיוב "והגדת לבנך" יותר מהאם.

בוודאי יש צדק במענת האב, שזו מצוותו. ומה שאשה מצווה לספר לבנה, מכל מקום בוודאי עיקר החיוב הוא על האב. ולכן כשהאפשרות היא שהאב יספר או האם, האב עדיף, אך בתנאי שלא יגרום בכך ח"ו לצער ופגיעה.

בית בנו או בית בתו

שאלה אב שיש לו אפשרות לנסוע לליל הסדר לבית בנו או לבית בתו.

תשובה יעדיף את בית בנו ויספר לבנו, כפשטות לשון הפסוק "למען תספר באזני בנך וכן בנך" (שמות יב). ואומנם אינו פטור מלספר לבת, אך עיקר חיובו כלפי הבן. וכשאנו יכול לקיים שניהם, יעדיף את הבן, אם הדבר מסתדר בקלות ולא יגרום ח"ו לצער או קנאה בין הבנים והבנות.

כשבנו אינו מחויב ביו"ט שני

שאלה אב השומר יו"ט שני מתארח אצל בנו המתגורר בארץ. האם עדיף שיחגוג את ליל הסדר השני בקרב חבריו השומרים אף הם יו"ט שני, או בבית הבן.

תשובה ישתדל לעשות הסדר בבית הבן ולספר לו ביציאת מצרים. ולמרות שאצל הבן אינו יום טוב, בכל זאת חיוב האב לספר לבן, וככל כן קטן שאינו חייב בעצמו בדיני הסדר, אך אביו חייב לספר לו בניסים.

סיפור לבן חכם וגדול

האם יש גבול לגיל הבן, כגון בן בגיל ארבעים. האם חייב במצוות "והגדת" כלפיו.

אין הבדל בגיל. "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה כולה, מצווה עלינו לספר" (מתוך ההגדה של פסח).

מי קודם - בן או נכד

כשיושבים לפניו בן ונכד, מי מהם קודם לשאול "מה נשתנה".
חיוב הבן - קודם. "למען תספר באזני בנך וכן בנך" (שמות יב).

כאשר בנו גדול וחכם, ואילו נכדו קטן, האם יהא הדין שונה. יש קדימה לספר לנכד שאינו בקי כל כך בפרטי סיפורי הנסים.

סגולת ליל הסדר: לדלג על ההרים ולקפץ על הגבעות בעבודת ה'

ישראל, שלא רצו לצאת ואכן נשארו לבסוף במצרים (רש"י שמות יג, יח).

הוציאנו הקב"ה ממצרים בדילוג על כל התחתות, בבחינת מדלג על ההרים, מקפץ על הגבעות (שיר השירים ב, ח) בלא שהמתין לראות אם אנו מוכנים וראויים מספיק לשלמות הגאולה.

ואכן היינו בדיוטא תחתונה עד כי תמחו המלאכים לפני הקב"ה מדוע לאחר שהוציאנו הוא קורע לנו את הים, והרי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה (שמות רבה כא, ז).

ובכל זאת בבא העת הוציאנו ה' בחיפזון בלא עצירות בדרך להעלותנו עוד ועוד בדרך לאותה רוממות נשגבה, הישר ממ"ט שערי טומאה, אל גילוי שכינה וזכייה לנסים רמים ונשגבים.

לעתים אדם בא לליל הסדר ומרגיש שאינו מחובר מספיק לדברי השל"ה הקדוש (פסחים א, כט) "שונה הוא הלילה הזה מכל הלילות, בקדושה מיוחדת השורה עליו. קדושת לילה זה, וכל הדינים הנוהגים בו, היא קדושה רבה עד מאד" - אולי אף יותר מקדושת שבת - "כי אז בחר בנו ה' יתברך, מכל העמים, וקדשנו במצוותיו".

השל"ה אכן הצליח לחוש בכך, אך שמא אתה בעוונותיך לא הכנת עצמך כראוי לקדושה נעלית זו, ואפילו כעסת כבר כמה פעמים, ואתה עייף ויגע מכל הטרדות הרבות של ערב החג. מה יהיה איתך בלילה הזה, ואיזו דרגה תשיג בלילה קדוש ונישא שכזה.

דע לך כי בלילה הזה כל מי שרק רוצה, הקב"ה מרומם אותו ומעלה אותו לגבהי מרומים, גם אם לא באת בהכנה ראויה מספיק. הקב"ה ידלג אתך על ההרים, יקפץ אתך על הגבעות, וירומם אותך למעלה למעלה עד שתחוש בקדושת הלילה. רק נדרש ממש לחצות להתרומם, ולא להיות כאותם ארבע המישיות מעם

העומדים לקלקל את אוירת הלילה המרומם.

“ויעשה כל דבר בשמחה עצומה”

היסוד ושורש העבודה (1,2) מתאר את גודל מעלת לילה זה ומסיים “והעיקר שבכל דבר יכוון שעושה זאת לנחת רוח ליוצרו ובוראו. ויעשה כל דבר בשמחה עצומה, ורחמנא ליבא בעי”.

בקריאת מילים אלה עולה תחושה כי אמנם בעל היסוד ושורש העבודה אכן התרגש והוריד דמעות רבות בכל מהלך עבודתו, וכפי שנראה בספרו, שאף בימי החול הרגילים כותב לשונות רבים מעין אלו “וישמח עד שיוריד דמעות מעיניו. ויודה ויהלל ליוצרו ובוראו על שזיכהו לזה” וכן על זה הדרך.

אך אם ננסה תחושה קטנה בלב פנימה שאנו בקטנותנו לצערנו לא שייכים למעלות רמות אלה, נבאר בסיד מהי הדרך בה ניתן לזכות לזה.

ראשית כל, כיהודים מאמינים, בטוחים אנו, כי הדרך לזכות בכל דבר ועניין, אף בכל מעלה רוחנית ותחושה עילאית, בא מכח התפילה. ודאי שבקשה על כך, שנוכה לחוש ברוממות לילה קדוש זה ולשמח בו, תועיל עד מאד.

את חומרותיו הגדולות והנהגותיו הקפדניות בחג הפסח של הגאון רבי מאיר סולובייצ'יק זצ”ל – בן מרן הגר”י מבריסק – הכירו רבים, אך לא רבים ידעו את שסיפרה אלמנתו כי בכל שנה כשבוע קודם הפסח היה מסתגר בחדרו ובוכה ממוש בדמעות לפני הקב”ה שזיכהו לקיים את כל מצוות החג, בהידור ובדקדוק, בחשק ובשמחה. הוא ידע שלמרות כל הכנותיו ודקדוקיו, לא יצליח להשיג מאומה ללא תפילה.

הזהר, כאמור, גילה לנו כמה הקב”ה שמח ומשתבח בנו בשעה שאנו מספרים את ההגדה בליל הסדר. השל”ה הקדוש אמר שבלי לילה זה ישנה קדושה רבה עד מאד. היסוד ושורש העבודה מוסיף ואומר שכל דבר ועניין בלילה זה פועל תיקונים עצומים בעולמות העליונים.

אם רק היו נפקחות עינינו והיינו זוכים לחזות במראות אלוקים כיצד יושב הקב”ה בשיבה של מעלה כאשר כל הפמליה של מעלה סביבו והוא שמח ומתפאר ואומר להם: בואו תראו את בני חביבי ראובן, זלמן, שלוימי ואת יוסף המספרים כעת בגאולת מצרים, הרי מיד היו פורחים העייפות והכעס לטובת שמחה של מצוה ורוממות הלילה.

עלינו לסמוך על הזהר הקדוש, האומר לנו שהקב”ה יושב ומשתבח בנו ואומר: בואו ותראו איך בני שמחים ומספרים בגאולתי ובה מתווסף כח וגבורה למעלה, להשפיע עלינו טובה וברכה. והרי לנו עצה נוספת היאך להגיע לתחושות ומעלות גבוהות בלילה זה. להאמין באמונה פשוטה לדברי רבותינו.

“מצה זו” – שלך

היצר הרע משתדל תמיד להקטין את מעשינו, שלא נעריכם כיאות ולא נתפעל מהם כמו שצריך. מי אתה ומה חייך, אם פמליה של מעלה יסתכלו עליך, יראו שעשית עבירה כזו, ונכשלת גם שם, ובתוך כל ההכנות

לליל הסדר והטרחת סביב המצות הרי נכשלת בכעס וכיו”ב, ודאי שלא עליך נאמרו הדברים. אך כבכל דבר, עלינו להילחם עמו ולדעת שבוודאי עליך ובמיוחד עליך מדבר הזהר הקדוש, ובך הקב”ה משתבח, ושמח בסיפור ההגדה שלך. וכפי שאומרים בתשובה לבן החכם “בעבור זה עשה ה’ לי בצאתי ממצרים” ומפרש רש”י בעבור זה – המצה ומרור הללו, שמונחים כעת על שולחני עשה ה’ לי בעצמי והוציאני ממצרים. הוא לא גאלנו ממצרים בשביל המצה והמרור של השל”ה הקדוש, אלא בשביל המצה והמרור הללו, המונחים כעת על השולחן שלי.

הרשע הוציא עצמו מן הכלל, באמרו “מה העבודה הזאת לכם – לכם ולא לי”. אם עולה חלילה תחושה שלא עליך נאמרו דברי הרוממות על הלילה הקדוש הזה, הרי הוא מוציא עצמו בזה מן הכלל, וחלילה אם היה במצרים, לא היה נגאל. בשולחן ערוך (תע”ג) נפסק שבאמרו “מצה זו שאנו אוכלים” יגביה את המצה ויצונו בפני המסובים, כדי לחבב את המצה, משום שכאשר יידעו שעל המצה הזו המונחת כעת כאן על שולחן הסדר נאמרו הדברים ובשבילה – בכדי שנאכל את המצה הזו – נגאלו ישראל, חיבה יתירה תהיה כלפי המצה וכלפי כל מצוות הלילה הקדוש.

ומוסיף שיש להגביה דווקא את פרוסת המצה שנשארה בשולחן, שהיא כלחם עוני, ללמדנו שאף מי שהוא עני בדעת, יש להגביה ולרוממו מעלה בעבודת לילה זה.

וכן את המרור, לא אוכלים רק בכדי לזכור שמיררו המצרים את חיי אבותינו אלא כסמל על המרורים הרבים, שאנו סובלים מהם בחי היום יום.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח, לא יצא ידי חובתו: פסח, מצה ומרור. ומבאר על שום מה הם באים (פסחים קטז, א). ופירש הרשב”ם שלא יצא ידי חובה, כשלא פירש טעמן.

תמה הגר”י סלנטר (אור ישראל ח) שבכל התורה כולה לא דורשים טעמא דקרא בעצם קיום המצווה ואנו עושים משום שכן ציונו הבורא יתברך. ומדוע בליל הסדר, לא יוצאים ידי חובה בלא שמבארים את טעמו של רבן גמליאל, והמצוה איננה בשלמות.

ועוד מקשה, שהרי לפי הסדר הכרונולוגי של הדברים, לא היינו צריכים להביא בסוף את המרור, סמל

ה ש ע ב ו ד ,

מוקד ההלכה שע”י בית ההוראה

0722-133-466

Beithorah.co.il

לתרומה להנצחת בגיליון ולקמחא דפסחא באמצעות בקופת בית הוראה הכללי וירושלים שע”י מכון ציוני ההלכה

ניתן לשלוח שאלות וכן לקבל העלון מדי שבוע בדוא”ל: Beithorah@gmail.com

שהרי היה עוד קודם הפסח שמסמל את היציאה, ולזכר שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים ואף קודם המצה שבאה לזכר שלא הספיק בצקם להחמיץ ביציאתם.

ומיישב כי מדברי רבן גמליאל אנו למדים לא רק על הגאולה שהיתה בעבר במצרים אלא על הגאולה של כל אחד ואחד מאיתנו מהצרות והשעבודים הטורדים אותו מדי יום, ועל הגאולה השלימה העתידית.

התפילה בשעת צרה

כי אמנם מי ששרוי בסבל וייסורים, קשה עליו התפילה. וכפי שמתארת הרבנית וולבה ע”ה בספרה ‘ואמונתך בלילות’ כי בימי עבודתה במחנות הכפייה בשואה האיומה, שכחה את מילות התפילה. מרוב צער ויגון אפשר ל”ע לשכוח איך להתפלל, ואין דעה מיושבת בכלל לתפילה.

אך עם ישראל, למרות קושי השעבוד הנורא במצרים, התחזקו והתפללו. ולכן דווקא התפילה הזו, שבאה מתוך הצער, התקבלה במרומים. וממילא נגאלו דווקא מחמת המרור, כיון שבשמים מעדיפים “אחת בצער, ממאה שלא בצער” (אבות דרבי נתן ג, י).

וכונת הפסוק “ותעל שוועתם אל האלוקים, מן העבודה” (שמות ב, כ).

שעלתה והתקבלה שוועתם, דווקא מחמת שבאה מתוך העבודה. ולמרות שהיו שקועים במ”ט שערי טומאה, בכל זאת התפילות הללו הן שהכריעו את הקף, והביאו לגאולה השלימה.

רבן גמליאל בא ללמדנו בזה על מצבנו, שאף אם אדם חש, שיש לו קושי בשמירת התורה והמצוות, עליו לדעת שחביבה עד מאד לפני הקב”ה, התגברותו במצבו השפל. וכונת המשנה “אחת בצער” כמובן הן לצער רוחני והן לצער גשמי.

אף אם סביבך אף אחד לא מקיים מצוות, כגון שנקלעת למקום שמזלזלים בנטילת ידיים ואתה מקפיד קודם הסעודה ליטול ידיים כראוי, וייתכן אף שמזלזלים בך מחמת כן, עליך לדעת כי המעשה הזה חביב לפני הקב”ה יותר מאלף נטילות ידיים במקום שמקפידים על כך. צריך לשמוח על זה כמוצא שלל רב ולדעת שכל מעשה שכזה, ודאי שכל תפילה במצב שכזה, מוערכת ונחשבת עד מאד בעיני הקב”ה.

ואנו מדברים על המצה שהיא המסובב – הגאולה, ואומרים שהיא באה דווקא מחמת המרירות והקושי, כלומר שהמרור הוא הסיבה, “והגם שבמעשה הסיבה קודמת למסובב. אכן בסיפור הדבר, הוא להיפך. בתחילה מספרים המסובב, ואח”כ סיבתה”.

מיושב בזה שהמרור בא בסוף, מאחר ואין מטרתו לבכות על המרירות שסבלו אבותינו אלא הוא בא ללמדנו על המרירות שלנו בתלאות העוברות עלינו, שדווקא מכוחו תבוא גאולתנו במהרה בימינו אמן.

יֵאֵיר בְּזֵרֵי

מאת מורנו הגאון רבי ניסן גולדברג שליט"א מראשי ישיבות אור ישראל וראשון לציון

גליון 49 – צו – פסח תשפ"א

למען תספר באזני בנך

פסח כנגד יצחק

נהגו ליקח ג' מצות בליל הסדר. והנה איתא בדעת זקנים (וירא יח, יד) שהם כנגד ג' אבות אברהם יצחק ויעקב. והנה אנו אוכלים את הכזית של המצה לשם מצוה, וכן אפקימן מהמצה האמצעית שהיא כנגד יצחק שכך דכתבו שגם רמזו בשמו ענין השבירה, ושניצלם בזכותו, דהנה תמיד נקרא יצחק, ובתהלים נקרא ישחק. והבדל בניהם הוא רד"ו כמנין רד"ו שנים. והיינו ששוברים את המצה לומר שלא היינו בגלות שלימה רק חישב הקב"ה את הקץ ונגאלנו לאחר רד"ו שנים, אכן צריך תלמוד מדוע אכילת המצה שהיא של הגאולה מישך שייכי ביצחק אבינו.

איתא בטור שג' רגלים הם כנגד ג' האבות, ופסח כנגד אברהם שאפה מצות [וזה היה בערב פסח שהרי אמרו לשנה הבאה יולד יצחק, וכן בערב הגיעו לסדום ואפה לוט מצות]. ושבועות כנגד יצחק, וסוכות כנגד יעקב ולמקנהו עשה סוכות. אכן בהזוהר הק' איתא סדר אחר, שהם כנגד שלשה דברים שהעולם עומד, וסוכות יסודו הוא חסד כאשר מאסף התבואה אל הבית. ויצחק כנגד פסח, עמוד העבודה ונולד בפסח. ושבועות עמוד התורה כנגד יעקב שהיה איש תם יושב אהלים בבתי מדרשות של שם והקול קול יעקב בתורה ותפילה. הנה גם בזה רואים שייכות חג המצות ליצחק, שהוא כנגד יצחק אכן כבר מצאנו מעט פשר שיצחק עמוד העבודה שייך לחג המצות זמן האמונה והעבודה. ובה ג"כ מובן אשר מצאנו שהמשכן גמרו הם בחנוכה וכי רש"י שחיכו עד חודש ניסן שבו נולד יצחק. והיינו כמשנ"ב שבמשכן מקום העבודה יצחק. אכן קצ"ע מהו השייכות יצחק לכאורה העיקר היה צריך להיות זמן העקידה וכדו'.

הנה בגזירת השיעבוד של ישראל במצרים כתוב כי זרעך בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה. ביאר רש"י שארבע אמות בגלות התחיל מלידת יצחק כמזכיר גר' יהיה זרעך ואף שאברהם כבר היה חי, מנין השנים מלידת יצחק כדכתיב זרעך. וא"כ רואים כי הגלות של מצרים וגלות ראשונה מישך שיכא ליצחק, לידתו היה זמן הגלות ומזמן ברית בין הבתרים עברו ארבע אמות ושלשים כדכתיב בסוף פרשת בא. אבל הגזירה מלידת יצחק. וצריך ביאור שייכות הדברים ליצחק בגלות וגאולה ממצרים ולא מאברהם שלפי הגמ' הוא היה סיבת הגלות שאמר במה אדע וצ"ב.

יסוד האמונה מדור לדור

ואשר נראה בזה שיסוד יצ"מ השעבוד והגאולה הוא להעמיד את עם ישראל משעובדים להקב"ה עבדי ה' לדורותם, וענין האמונה בה' הוא עיקרה ע"י מסירת האמונה מדור לדור האב הנוטע בלב בנו את האמונה מגיל הרך.

ועוד ע"י ברמב"ן שעיקר תכלית האדם שיודה שה' בראנו וכו' ומן הנסים הגלויים אדם מודה בנסים הנסתרים, וכתב הרמב"ן והאריך בזה בכוזרי הוא ע"י המסירה מדור לדור מאב לבנו את אשר ראינו במצרים וא"כ במסירת הנסים הגלויים הוא מסירה מדור לדור.

ועוד אחר כל זאת, עיקרה של אמונה הוא במסירה והעמדה של ישראל כעם הוא מאב לבנו וא"כ עמדנו בקרן אורה שהמוסר הראשון מאב לבנו הוא אברהם יצחק שהוא זרע ישראל הראשון [ישמעאל בן השפחה אין מתייחס אחר אברהם, ולא עוד שלהרמב"ן אברהם היה

כישראל משעת מילתו בן תשעים ותשע אחר שנולד ישמעאל] וא"כ היסוד של יצחק הוא הנולד הראשון הנמסר הראשון בתורת ישראל. ולכן גם הגזירה שהיתה על אברהם מחוסר אמונה רק שאמר במה אדע התחיל בגלות זרעו, חסר בשלימות בזרעו ולכן הגלות לתקן ולהשלים האמונה התחיל ביסוד ה' להעובר לבניו לכן כתבה התורה גר יהיה זרעך ולא רק בנך רק זרעך היינו שרשת הדורות שביצחק האמונה מדור לדור שאחריו.

וא"כ זכינו היטב שיצחק שהוא יסוד הענין של האמונה מדור לדור הוא יסוד הגאולה ויסוד חג הפסח במצה שנבצע ונאכל לשם חירות בפסח, אם חודש ניסן יצחק שבו התחיל והגדת לבנך והוא יצחק יסוד שישודה העברה מדור אחר, והביאו בשם האריז"ל שפסח על שם פה סח. שישודו הוא הסיפור העברה מדור לדור, לספר בפה שיהיה פה סח, להעביר לאחרים.

וכן בער"פ כאשר נגלו המלאכים אל אברהם כשנתבשר ששרה תוליד בן, מתבשר בהפיכת סדום ונבחר אברהם מכל הבריהא באמונה משום כי ידעתינו בנו אחריו ושמרו דרך ה', היינו יסודו של אברהם לדורות הבאים, וזה היה בער"פ כשבאו המלאכים לבשר יצחק שהיה בפסח. וביום זה יסוד יסודו הוא והגדת למען אשר יצוה.

ובהגדה מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו ועכשיו קרבנו ה' אלקינו לעבודתו. תחילת ההגדה אבותינו עובדי ע"ז, המסר היה ע"ז, ובזכות אברהם זכינו למסירה של אמונה.

ובשופטים בגדעון אומר למלאך אמש הקרני אבא בצאת ישראל ממצרים, המסירה העיקרית ידע מיצ"מ אבל כשבא למלאך בא אדם במסורות כך אבא אמר שיצאנו ממצרים לחירות עולם, ואז בא בטענה א"כ מדוע היום משעובדים הרי יש לנו מסורת, וכן הוא עיקרו של יום והגדת לבנך, וכנגד ארבע בנים דברה תורה כל אחד בשפתו להחדיר בו את האמונה אבל לכולם צריך לומר אמונה. רק הדרכים שונות לבן החכם דרך התורה שבה יראה את האמונה, לרשע דרך העונש. לבן התם ע"י סיפורי דברים, ולשאינו יודע לשאול את המציאות הקיימת, ה' הוא מלכנו ולו אנו עבדים.

איתא בזוהר הק' שבליל הסדר נפתחים אוצרות השמים בשעת אמירת ההלל וטללי ברכה בעולם, ומה היא הברכה מצינו בתורה בליל זה היה ברכת יצחק לבניו ברכת הבנים, מטל השמים מושך ברכות מאב לבנו, יום העברה מאב לבן זהו יום של ברכה לבנים ולזרע.

כוח העבודה בירושה

וענין העבודה הוא בירושה יותר מהתורה שאינו ירושה היא לך, אבל כה"ג מעביר בירושה את עבודתו לבנו אחריו. ובגמ' ר' מנחם בר סימאי בן של קדושים היה. וע"י בתוס' שם שמו היה מנחם היה קדוש, אכן בגמ' מוזכר שהיה בנם של קדשים. אכן הביאור שקדוש זה בנו של קדשים כמו שהבינו תוס' שלא היה קדוש ג"כ.

הנה בזוה"ק (ח"ב עמ' קפב) כפי עבודתו של האדם בסדר כך יוכה בר"ה. ונראה הביאור עפ"י הרמב"ן שתכלית הבריהא שנודה לו ברבים ובבתי כנסיות וא"כ יום הגדול ביותר הודאה הוא ליל הסדר וא"כ כל השנה כדאי כדי להגיע לליל הסדר. והנה זכות הר"ה הוא

לזכור בשופר עקידת יצחק את האמונה של יצחק האמונה של יצחק ויסוד הליל הסדר כמשנ"ב המסו"נ לאמונה בזכות יצחק. איתא בספרים שכל האדם יזכה לראות בגאולה השלימה של הודאה והתודה והלל בליל הסדר. ורמז לזה אמרו כי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, כמו שימי צאתך כן אראנו, והיינו בתחילה שאומרים ותחינה עניינו לא כך שיהיה גאולה לראות בעינינו את הגאולה, לא כלוט שלא זכה לראות במפתלה של סדום, והיינו מידה כנגד מידה המאמין והמודה בניסים זוכה לראות שהרי יודה על הנסים שיהיו. יתן ה' שנוכה בקרוב לראות בבנין ירושלים בבו"א.

ליל הסדר קבלת עבדות

קבלת עבדות

הנה ספירת העומר סופרים אנו מיום השני של פסח והקשה החנוך שהיה ראוי לספור ביום ראשון שמצפה למעמד הר סיני וקבלת התורה. ומתוך שיום ראשון אינו מן הענין אלא עומד לעצמו והאריך בזה.

ונראה ביאור הדברים שביום א' של פסח בליל הסדר ויומו אנו נהפכים ומקבלים על עצמינו להיות עבדי ה', וזהו יסודו של יום ראשון של פסח עבד ה'.

והיינו שכתב החינוך שביום א' נהיינו עבדים ואח"כ מיום ב' מתחיל הספירה וכלשון החינוך הספירה עבד ישאף צל היינו זהו הלב השני אחרי שנהיינו כעבדים אנו סופרים כבר כעבדים השואפים להיות בצילא דמהימנותא.

בהלל שאנו אומרים, וביחוד הלל בליל פסחים מדין שירה הפרק השני בצאת ישראל ממצרים זהו הפתיחה אחרי ההקדמה בפרק הראשון והנה הפתיחה לכל היא הללו עבדי ה'. ובמצודות כתב ואם אתה לא עבדי ה' שלא יגיד "ויאמר לרשע למה לך לספר חוקי". ההקדמה להלל על יצ"מ, הללו עבדי ה' קבלת עבדות ה' אחר שראינו מלכותו באמונה שלימה נקבל עבדותו, וכך גם בליל הסדר אחר עשיית הסדר בסיפור יצ"מ ואכילת מצה בא ההלל הללו עבדי ה'.

במצרים היינו עבדי פרעה, בלילה הזה ליל ט"ו יצאנו לחירות אבל לא לחירות אלא מעבדי פרעה להיות עבדי ה' מעבר מעבדות לעבדות, וזה שהיה בליל ט"ו בני חורין משעבוד בשר ודם ועבדות לה' יתברך.

ברש"י בסוף פרשת שלח איתא שמונה חוטים בציצית כנגד שמונה ימים שבין יצ"מ לקריעת ים סוף שירת הים. מהו ציצית בתוס' במנחות מביא מחז"ל חותם העבדות הציצית שחותמה עבד, בזה נהיינו לעבדים ביצ"מ אזי נהפכנו לעובדי ה'. [ועי' להלן שחוט תכלת הוא חותם בנים וזה היה בקר"ס].

הנה הרבה מצות אנו מזכירים שהם זכר ליצ"מ, ובודאי זכרון האמונה שראינו בחינוך נוסף לא רק אמונה, אלא גם הודאה שנקם נקמתנו. אכן לדברינו יסוד הלילה הזה הוא קבלת מלכות ה', יסוד האמונה כי הוא מלכנו הוא גאולנו, וממילא אנו עבדיו. ובמה יעבוד העבד זה מצפה במ"ט יום עד מתן תורה, אבל קבלת עבדות היינו בליל הסדר הללו עבדי ה'.

הודאה על גלות

מובא בשם התורת חיים שכוס בגימטריא שמונים ושש כנגד שמונים ושש שנים שהיו במצרים בעינוי מלדת מרים שהיתה גדולה ממשה בשש שנים א"כ השעבוד שמונים ושש שנים, ובאמת היו צריכים לעבוד ארבע מאות ושלשים שנה ביחד חמש כוסות. רק הקב"ה ברחמיו הקדים הקץ. וכוס אחת שתינו אבל לעת"ל כוס של אליהו חמישית שותים ת"ח שיודעים שגם שנות השעבוד כולם הם ברכה. והברכה הגדולה זהו כור הברזל ישראל שהם גרוועים שבאומות.

עי' בגר"א (שיר השירים א, ו) שהביא שנשמעת עכו"ם היא מהשמים ולכן מקבלת מזונות וחיי עוה"ז בגלות אפי' בלי מעשים. אבל ישראל משולים לארץ רק ע"י עבודה זוכים לעוה"ז והעוה"ב, והיינו עבדות לה' וזהו כור הברזל לחנך ישראל כמה דורות להיות עבדי ה'.

והנה בפרשה שלישית שבק"ש, שכולו קבלת מלכות שמים להיות עבדי ה'. הפרשה היא ציצית שהוא חותם העבדים, והסיום יציאת מצרים ששם נהיינו עבדי ה', וציצית ויצ"מ חדא פרשה היא קבלת עבדות ה'.

לישאר עבד לכל השנה

בפרשת ראה על ליל הסדר כתיב "שמור את חודש האביב וגו'". קיום כל פרשת ליל הסדר בקרבן פסח מצה ומרור. אבל נוסף בפרשה "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך" באברבנאל מבואר שהאומר בכל לבו פרשת יצ"מ בליל הסדר זוכה לזכור כל השנה יצ"מ. והיינו דכמשנ"ב יסוד יצ"מ עבדות, והמקבל עבדות ה' בכל לבו זוכה להיות כל השנה בזכירת יצ"מ להיות עבד ה'.

הנה אכילת מצה תרתי איתניהו בה, דבר אחד כמאכל העבדים כמש"כ האבן עזרא. וגם רמז לגאולה שלא הספיק בצקם להחמיץ, והכל דבר אחד. שחותם העבדות במצה שהיינו עבדים לפרעה ולא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים, דהיינו שאוכלים מצה כזכר לגילוי שכינה בעם ישראל שאנו עבדי ה' מעבדי פרעה לעבדי ה' וכל דבר אחד מצה מאכל עבדות, רק למי העבדות בזה אוכלים בהסיבה להראות עבדי ה' לחרות עולם, וטעם המצה שנשאר לנו לכל הלילה שזהו יסוד הסיפור עבדי ה'.

כל ההכנה לתפילת שמונה עשרה הוא סיפור יצ"מ, בברכת ויציב והיינו ההקדמה של תפילה שהיא עבודה שבלב עבדות לה' דלית ליה מגרמיה כלום, בזה ההקדמה היא יצ"מ קבלת עבדות ומלכות ה'.

בירושלמי (פסחים פ"ה ה"א) איתא שהטעם להסיבה במצה וד' כוסות, אמר רב לוי ולפי שדרך עבדים להיות אוכלים מעומד וכאן להיות אוכלים מסובין להודיע שיצאנו מעבדות לחירות, יסוד ההסיבה לא עבדים בני חורין לא עבדי פרעה רק עבדי ה'.

היסוד של הסדר הוא ההלל שזהו עיקרו של סיפור, כדברי רש"י בפסחים (לז, א) עונים דברים הרבה הלל וסיפור יצ"מ. והנה הפתיחה הללו עבדי ה' והחתימה א-לי אתה ואודך אלקי ארוממך. ביסוד ושורש העבודה כותב שפסוק י-ה הוא תכלית כל ההלל להגיע לא-לי אתה. שמילה זו מצינו רק בקרי"ס באמונה שלמה זה א-לי ואנוהו מראים באצבע, כן בהלל, להגיע בהלל למראים באצבע אמונה גמורה שהוא א-לי ואני עבדו.

[עוד א-לי מצינו עיין בנזר המועדים על פורים שהבאנו שישראל ומיכאל בלי א-לי זה רש ומוך. ומהו חסרון א-לי בלי עמל התורה שהיה בזמן פורים התרשלו בתורה ושם א-לי הוא עבד ה' אשר עבדו ולא עבדו שונה פרקו מאה פעמים, או מאה פעמים ואחת אזי נהיה א-לי].

תכלית הלילה הזה עבדי ה', זה א-לי ואודך אלקי ארוממך.

אורו של ליל הסדר

במשנ"ב (ס"י תע"ג סקנ"ה) הביא שט"ז פעמים מנטפים מהכוס בדם ואש ותמרת עשן וכו', וכתב דזה כנגד י-ו בשם יתברך. ונראה דהנה בעוה"ז השם הוא רק י-ה ורק לעתיד לבא יהיה השם שלם וא"כ י-ו שייך לעת"ל דהיינו לגילוי גמור של ה' יתברך. ומבואר שבליל הסדר ובמצרים היה גילוי שכינה כ"כ גדול כמו לעת"ל ויש בו הארה מעלמא דעתיד וע"כ שייך לעשות כנגד י-ו.

ובהגדה של הגר"י אלשיב מביאים שלא הספיק בצקם להחמיץ כתב שהיינו שאף שלא עשו הכנה לגילוי שכינה כסדר המסילת ישירים נתגלה עליהם הקב"ה בעודם עוסקים בבצק, והוסיף שבכל שנה רואים כן המרגשים בקרבת ה'.

בלילה הזה הקב"ה עם כל הפמליא של מטה באים לבתי ישראל לראות איך שעושים את הסדר מבהיל וכמו במצרים גילוי שכינה אבל צריך שנהיה ראויים, והוסיף יש כאלה שמרגשים את הגילוי שכינה גם היום.

והנה ברמב"ם (פכ"ה מסנהדרין ה"ב) כי "יוכן אסור לו לנהוג בהן קלות ראש אף על פי שהן עמי הארץ, ולא יפסיע על ראשי עם הקדש, אף על פי שהן דיוטות ושפלים בני אברהם יצחק ויעקב הם וצבאות השם שהוציא מארץ מצרים בכך גדול וביד חזקה". מבואר שכל מי שיצא ממצרים נחשב כצבאות ה' כמו דכתיב בקרא ועי"ז הוא משובח מהו השבח להיות צבאות ה'.

ואמר ידידי הגר"י קולדצקי שליט"א ע"פ הגר"י הנ"ל שכל שנה נחשב כאילו יצא ממצרים ויש לכל אחד גילוי שכינה וא"כ נחשב כ"א צבא ה'.

עוד מבואר שכל מי שיצא ממצרים מקבל תואר צבאות ה' לראות את היד הגדולה וחסדי ה' כבר אדם אחר ראוי לכבוד ונכבד.

עניני שבת הגדול

קריאת שבת הגדול

כ' השני"ע (ס' ת"ל) "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו". וכבר דנו מהו שבת הגדול ומאי נפק"מ שכן נקרא, והביאו בשם החיד"א (מחזיק ברכה ס' תל סק"ב) וכן הורה מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהכונה שיאמר אחד לשני "שבת הגדול שלום" להזכיר בברכה שהוא גדול, ולפי"ז יגדל יותר התימה שההזכרה כזו לא מצינו דוגמא כזו בכל מקום.

ואשר נראה, דהנה כבר הקשו גדולי האחרונים (עי' ב"י וב"ח וט"ז בס' הנ"ל) אמאי הנס של משכו וקחו לכם משתייך לשבת ולא לעשור לחודש שבו היה מקחו בעשור, שהרי בעשור נצטוו משכו וקחו כדי שיתעסקו ויזכו לגאולה שעסקו בקרבן פסח ואמרו למצרים שעומדים לשחטו לקרבן פסח אף שהיה ע"ז של מצרים, וא"כ במה שונה מעל המאורעות שמתייחסים לשבת ולא ליום החדש.

ונראה דהנה שבת היא מקור הברכה, ובאה"ח (שמות טז, ה) כ' שבשבת נקבע כל העתיד להיות באותו השבוע, וביום השבת נברא כל העתיד להיות בכל ימי השבוע, וא"כ גאולת מצרים יסודה הוא כבר בשבת קודש, דכבר אז נברא שבח הימים העתידיים ביום ט"ו לחודש שיצאו ממצרים.

ועי"ז היו צריכים את המסירות נפש של שבת לקחת את הקרבן פסח במסירות נפש שיתעסקו בו כדי לזכות לשבת שתשפיע ביום זה, מקור הברכה לגאולת מצרים.

והנה כבר נתבאר בנזר התורה (פר' בראשית ענ"י ריט) שענין הגדול אינו ענין לגדלות במציאות כמו שמצינו שהשמש נקראת המאור הגדול יותר מכוכבים הגדולים ממנה עשרת מונים, אלא מושג של גדלות הוא לפי שעור שמעניק לאחרים בזה נחשב גדול ביחס לקטן שמעניק מעט, ולכן כיון שהשמש מעניקה יותר אז ממילא נחשבת גדולה יותר.

וא"כ מובן היטב במה נקרא השבת כשבת הגדול, שהרי בשבת זו היה השבת שהעניקה הכי הרבה בברכה מכל שבתות השנה, שהוענק לנו חירות עולם לגאולה השלימה, וא"כ מברך אחד את חברו בשבת הגדול שלום שהיה גדולתו בשלימות.

עוד בטעם קריאת שבת הגדול

המהר"ל על הגדה ביאר, מהו שנקרא שבת הגדול. וכתב שהנה אמרין בגמ' (ברכות יג, א) דלעתיד לבא יהיה ניסים גדולים שיציאת מצרים תהיה טפל כלפי העתיד כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות [והיינו שבהכרח שיהיה יותר, כיון שכתוב שימי ארץ מצרים אראנו נפלאות, וכיון שכבר היו ניסים כאלו של דם וכדו' א"כ אם הנסים שלעת"ל יהיו באותו דרגה יחסר ההתפעלות מהם, לכן ע"כ שהם יהיו יותר].

וא"כ שבת הרי ענינה גם לדעת את ה', כמו שאומרים במזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת. וכן בתפילת מנחה שאומרים "אתה אחד ושמן אחד", שזה כנגד שבת שלעת"ל [שג' תפילות של שבת הם כנגד היה הזה ויהיה]. וא"כ בשבת זו מזכירין שהוא גדול יותר מאשר יצ"מ, שזוכה לשבת דלעתיד, וזה אם נכון עצמנו.

ומה הכנה הימים האלו, שיש בו את כל הגאולות לישראל, וכדאמרין בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל [ובאבן שלמה (במהדורה החדשה עמ' קעו) כ' שאם הגאולה תהיה בניסן זה יהיה ברחמים ואם תהיה הגאולה בתשרי זה יהיה בדין] והכנה לזכות לגאולה היא לידע להתחזק באמונה בה'. דעי' ברשב"א בהגדה שכתב שניסים נעשים רק למי שמאמין ובוטח בה'. בכל לב, וא"כ הנסים שלעת"ל התנאי לזכות בהם, הוא שאנו נאמין בכל לבנו בנסים לידע שאין עוד מלבדו ואפס זולתו, וזה המפתח לזכות שתחזינו עינינו בשופך לציון ברחמים, וכמש"כ הגר"א שגאולה תהיה אבל אם אנחנו נזכה לראות, זה יהיה כאשר נשכיל להתכונן היטב באמונה אמיתית בבורא עולם.

וברמ"א (ס' ת"פ) איתא וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו ולפתוח הפתח כדי לזכור שהוא ליל שימורים ובזכות אמונה זו יבוא המשיח וישפוך חמתו על המכחישים בה'. והיינו כמ"ש שע"י האמונה נזכה לראות את הגאולה בקרוב.

שבת שלא כדרך הטבע

הנה יש טעמים רבים על השם שבת הגדול, ששחטו הפסח ועיני המצרים כהות.

אכן הנה בנפש החיים (שער ד') איתא שגדול קיים רק בתורה ובשאר מצוות הוא רק משתפר, אבל לא גדול. וא"כ מהו שבת "הגדול".

ונראה שהכונה ששבת זו היא שלא כדרך הטבע, בימים אלו מדלג על ההרים אפשר להעלות בצורה שאין כדמותה.

וכן מצאנו בכמה מקומות שבנ"י לא יהו ראויים לנס במצרים רק בחמלת ה' עלינו גאלנו ממצרים עי' בקרא וברש"י ישעיהו (מג, ג) דאיתא שם "נתתי כפרך מצרים - והם היו לך לפדיון שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי נצלת והייתם חייבים כליה כמו שנאמר (ביחזקאל כ) ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרים".

עי' בחיד"א שהיה כינים בארץ גושן כדי לחזק את לב ישראל שהיו ג"כ שטופים בע"ז, והיינו שזה כח השבת לעלות ולהתעלות שלא כדרך הטבע, ושפיר הרי זה בכלל גדול.

שבת של מסירות נפש

נשאלתי מה מיוחד ששבת קודם הפסח נקראת שבת הגדול, וצ"ע הרי כל שבת נקראת שבת גדולה כמו שאנו אומרים בברכת המזון ברצה, רצה והחליצנו ביום השבת הגדול והקדוש, הרי כל שבת נקראת גדולה. ונראה שהמושג גדול הוא מושג יחסי, גדול ביחס לדבר אחר, יש תלמיד שהוא גדול ביחס לחבריו, אכן קטן ביחס לרבותיו. אכן יש גדול שהוא גם מרבותיו. וא"כ נראה שכל שבת היא גדולה ביחס לימות החול ששבת גדולה מכל הימים, אבל שבת הגדול היינו גדולה משאר שבתות השנה בגדלותה.

ומהו גדלות הבאנו לעיל שהמושג גדול זה המעניק לאחרים, וכמו דמצינו שהריח נקרא המאור הגדול, והיינו שהריח בשבילו הוא גדול ביחס לכוכבים בלהעניק, וא"כ הגדלות של שבת הגדול הוא להעניק לכל שבתות השנה והיינוכח האמונה.

במה כוחה של שבת זו מכל שבתות השנה, בשבת זו היה מסי"נ ליקח עי"ז של מצרים ולומר להם שנקריב אותו קרבן כמה מסי"נ מונח בדברים, והכל למען כבודו.

הקשו הראשונים והאחרונים מדוע חוגגים אנו את הנס הגדול שלקחו העי"ז של מצרים לשחוט והיו שיניהם כהות מתייחס לשבת ולא לתאריך החודש ב' בניסן.

ותירץ הפנ"י שמכת חושך היתה עד י"ג בניסן, כמו שמבואר בחז"ל, ועוד הוסיף שבשבת לא היו המכות [ואולי י"ל כיון ששבת לא עבדו בישראל] וא"כ ביאר שג' ימים ראשונים במכת חושך היתה קודם השבת ואז היה רק חושך וג' אחרונים היה אחרי שבת וזה היה כבר לא קמו איש מתחתיו. וא"כ כל הנס והנסיון היה בגלל שבת שלא היתה המכה, וראו המצרים שבני ישראל לקחו הכבש לקרבן וא"כ השבת היא הגורמת שיהיה הנס.

ומהו שבת זו שבת של מסי"נ שבת של הקרבה להקב"ה באמונה, לא להתפעל מה יאמרו אחרים.

הלל בליל פסח שחילקו לשנים קודם הניסים הגלויים ומכח זה הניסים הנסתרים בחציו השני אחר גמר ההגדה.

ונפלאים בזה דברי המשך חכמה (בראשית ה, א) שביאר את הפסוקים באשרי, "יודוך ה' כל מעשך וחסידך ישבחוך, כבוד מלכותך יאמרו וגבורותיך ידברו". וביאר החסידים שרואים בכל דבר יד ה' כבוד מלכותך יאמרו ואח"כ וגבורותיך ידברו, אבל להודיע לבני אדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותך, היינו לשאר בני אדם קודם מראים את גבורותיו, ואח"כ כבוד הדר מלכותו לבני אדם קודם זה הגבורות, ואח"כ מלכותו. היינו קודם הניסים הגלויים שמתוכם ילמדו הניסים הנסתרים.

שייך גדול מעלי

בחת"ס (דרשות ענ"י רמז, ב) ביאר שזה נקרא שבת הגדול עפ"ד הגמ' מגילה (יא, א) שדוד היה נחשב הקטן ושמואל הקטן וכו'. וצ"ב מהו המעלה שנחשבים כקטן. וכתב שקטן וגדול שייך רק כאשר יש יחס ושיכות לאחר ועי"ז השייכות אם כקטן או כגדול, ועליהם אמרו חז"ל, שכ"כ היו דבוקים בבורא יתברך שע"ז היו נחשבים כקטנים אע"פ שהיו מלכים אבל הקשר לבורא עולם עשה אותם כקטנים, וזהו גדלותם.

וכך יהודי שמגיע פסח אזי מהדק הקשר לבורא עולם חי את האמונה, חי אין עוד מלבדו, אזי מרגיש קטן ושיש גדול מעליו וזהו שבת הגדול. והוסיף ידידי הג"ר עקיבא סופר שליט"א "והייתם ליי" כותב החת"ס במקו"א "לי" הם האות הגדולה והאות הקטנה, ובזה מראה שהוא הבורא הגדול ואנו הקטנים, וביחד הוא עי"ז והייתם "לי", אני ה'.

העבודה של הימים האלו אמונה, אמונה להרגיש קטן ושהכל שלו, וכמו שמצינו ברוקח שהאוכל מצה שבעה ימים הרי הוא נחשב כשותף לה' יתברך במעשה בראשית. עם האמונה, יש כוח להיות שותף בבריאת העולם, וכמו השומר שבת שהוא שותף למעשה בראשית, כי באמונה שנברא לידע שיש בורא לבירה.

פנינים בעיני פסח

אכילת שריה אצל חמיר

מספרים על הרב אברהם שפירא שהיה חתן של החשב סופר שבתקופה שבין התנאים להחתונה הזמינו זקינו גאב"ד פרעשבורג לסעוד על שולחנו באחד מימי הפסח. והוא שהיה מורגל מביתו בכל מיני חומרות בפסח לא ידע לשית עצות בנפשו היות ואצל זקינו נהוג לאכול שריה ושאל את מרן גאב"ד טשעבין ז"ל מה לעשות.

השיבו מרן ז"ל הנה בגמ' עירובין דף מ"א איתא תניא א"ר אלעזר ברבי צדוק אני מבני סנאה בן בנימין פעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו את התענית מפני שיו"ט שלנו היה פירוש שמשפחת מנאה הביאו אז קרבן עצים למזבח כמבואר שם. והק' שם התוס' ד"ה ממי איך אמר ר' אלעזר ברבי צדוק שהוא מבני בנימין הלא מבואר בגמ' בכורות ל"ו שהיה כהן ותרצו התוס' שמא חתנם היה והיה עמהם בסייעתם הרי שד אלעזר ברבי צדוק לא התענה בת"ב מפני שמשפחת חותנו לא התענו א"כ גם אתה יכול לאכול אצל זקינך, כי מותר לאכול אצל משפחת חותנך שרויה.

אחד מי יודע

סיפר לי דודי הגר"צ ברוך זצ"ל שהתארח פעם בחוה"מ פסח והיה שם גם הגר"צ בער ועוד גאון אחד, ושרו 'אחד מי יודע', והם עברו על כל הש"ס בבלי וירושלמי ותוספתא מה יש באחד ומה בשנים וכך הלאה שעה ארוכה בבקאות נשגבה.

אתה בחרתני

פ"א כשחזרתי מביקור אצל אחי באוסטרליה, בטיסה ארוכה זו, יש בדרך כלל שתי חניות ביניים, בגרמניה ובבומבי. כשטס המטוס מגרמניה לבומבי הייתי היהודי החרדי היחיד במטוס. לידי ישבו שני יפנים אשר במשך שעה ארוכה לא גרעו ממני עין. עד שתפסו אומץ ושאלו אותי האם אתה יהודי? השיב להם בחיוב ברגע הוארו עיניהם והם הציעו לי תפוז, הבעתי את תודתי וסרבתי לקחת. לאחר התלבטות ארוכה בניהם שאלו אותי בהתרגשות האם אנו יכולים לנגוע בך? משהשבתי בחיוב נגעו בחליפתני ובאותו רגע הנהרה שהשתפכה על פניהם מדהימה – לא היה מאושר מהם.

וידוע המעשה שסיפר האדמו"ר מצאנז זצ"ל: בימי האימים נשלחתי לגיטו וורשא לעבוד עבודת פרך בחומר ובלבנים באחד הימים כאשר עמדנו בגובה אחד הבתים ניתן עלינו לפתע גשם שוטף וחזק ואילו הרשעים האיצו בנו לאמור כלו מעשיכם ולא להרפות הדבר היה כמעט למעלה מכח אנוש. והנה אחד הנדכאים שהכירני פנה אלי וצווח האם תמשיך עוד לומר 'אתה בחרתנו' ותשמח כבן לעם סגולה.

ונענית לו על אתר שאמנם עד היום לא אמרתי זאת בכוונה הראויה אולם מעתה כאשר אגיד אתה בחרתנו מכל העמים אכוון יותר ויותר ואגיל ואשמח בלבבי בלי שיעור וגבול מכיון שראיתו משתומם ותמה על דברי הוספתי והסברתי לו שבודאי כך הוא הדבר שאם לא שאתה בחרתנו מכל העמים הרי הייתי הופך גם אני לצורר ומוטב לי להישאר במצבי הנוכחי מאשר להיות כאחד מהם חס וחלילה ואשרי חלקי.

חקירה על יהודי אחד

כע"ז שמעתי מהרב גרילוס שליט"א שהיה בבית כלא ברוסיה, ושם היו מגלחים את זקנו בעל כרחו, ושהיה ביום חול היה מתנגד אבל בשבת לא התנגד כי חשש שיגרום בזה למלאכה, ואחרי תקופה כתבו לו מהנהלה הראשית שהם חקרו טובי המונחות למה יש זמנים שהוא מתנגד ויש זמנים שלא וגילו שבשבת הוא לא מתנגד לכן מעכשיו יגלחו אותו רק בשבת.

והוא ראה בזה כמה כוח יש ליהודי אחד שהחוקרים הרוסים יושבים ובודקים למה הוא מתנגד ולמה לא [כדרך אגב סיפר שהיה לו נידון לגבי זמני היום ושלח מכתב לרב אחד ולאחר מאמצים רבים קיבל תשובה ע"י תפאת ישראל בהקדמה לשבת ולא ידע הרב הנ"ל שהוא במקום בלי ספרים ובלי כלום].

הזקנים יצילו את עם ישראל

הגר"ע קודם פטירתו נשאל שהשיגו כמה סקרפטים לעלות לארץ ישראל האם לתת לצעירים שיבנו בתים ויקימו דורות, או לזקנים. וענה הגר"ע ודאי שיש להציל את הזקנים הם עוד יצלו את כלל ישראל, כי רק עם הזקנים נזכה להקים את ארץ ישראל האמיתית.

זהירות בפסח

חמי היה רגיל לנסוע בפסח במיוחד ליסודות ולקנות חלב הישר מהפרות, כדי שלא יהיה ספק חמץ, ולהכין מזה גבינה וחלב לפסח, כדי לא לעבור בספק איסור חמץ!! באחד השנים אחרי אפית החבורות מצות, היו כמה קילו מצות שהם ח"י רגעים מהשולחן, והם נודעו להיות לטחינה קודם הפסח, ואמרו את זה לחמי, וחמי חשש שיש בזה איזה קולא באיסור חמץ, ואמר בכאב הרי אני במחנות מסירת את נפשי לא לאכול אפי' לא פירור חמץ, ועכשיו שיש בכוחי ובממוני ללשם, אני צריך למצוא איזה קולא באיסור חמץ?!

בס"ד יצא קונטרס חזר המועדים – חידושים שיחות ממורנו הגאון רבי ניסן גולדברג

שליט"א בעיני פסח וספירת העומר (ר' עמ')

ניתן להשיגו במחיר סמלי בבני ברק מש' גולדברג אבן גבירול 2 א

או במיל המערכת

0527680034@okmail.co.il

כמו"כ את הקובץ באור פניך על עיני פסח ב' חלקים מאת בן מורנו, הרב ישראל גולדברג שליט"א ניתן להשיג במיל הנ"ל [המהדורה המודפסת אזלה]

יצחק ירנן

מדברי חמי רב יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל נלב"ע ב' תשרי תשפ"א

עקב היותנו בשנת האבל לפטירתו של היקר באדם – חמי זצ"ל נביא אי"ה מידי שבוע דברים ועובדות הקשורות לפרשה ליכור

פסח במחנה

ימי הפסח של שנת תש"ה התקברו. צדיקי המחנה התחילו לחשוב איך ניתן להמנע מאכילת חמץ בפסח. רצוני לציין שהיה זה המקום היחיד מכל המחנות הגרמניים, בפרט בדכא, שבו הכשירו חלק מהמטבח לפסח. קשה להאמין, אך הצלחנו לייחד דוד אחד לאוכל כשר לפסח. אף אחד מאלו שהיו במחנות הקשים והאיומים בגרמניה אינו מאמין שדבר כזה היה במציאות, אך אני בעצמי נכחתי שם ואכלתי מהאוכל הכשר בימי חג הפסח. כמה אנשים יראים וצדיקים באו לאבא בבקשה שיכשיר להם דוד לימי הפסח ויבשל שם רק את מנת תפוחי האדמה שמגיעה להם ללא כל תוספות. כרגיל, היו מכניסים למרק אבקת סולת, תמציות טעם ומעט בשר, וכמובן הכל היה חמץ ובשר נבלה.

אבא ביקש מהם שידברו עם סגן ראש המחנה אדון בורגר ויקבלו את הסכמתו האילמת לכך. הוא היה האחראי על המטבח, ואבא רצה לקבל ממנו רשות בשתיקה להכשיר דוד בישול לפסח. אבא היה מוכן לסכן את חייו כדי לזכות את הרבים, אבל לא הסכים להעלים זאת מאדון בורגר. אדון בורגר היה מבחין מיד שבדוד אחד מבשלים את המרק הרגיל ובדוד השני מבשלים רק קצת תפוחי אדמה במים. אדון בורגר הסכים לעשות את הכל בשקט ובזהירות כדי שדבר לא יגובב לאוזניהם של הגרמנים ראשי המחנה. הלאגר-פירר וסגנו דאגו שאנשי המחנה יקבלו את ההקצבה שלהם ויאכלו אותה עד תומה כדי שיחזיקו מעמד בעבודה הקשה, לכן היה כה חשוב שהם לא ידעו על המתרחש.

חששנו מיום בואן של הטבחיות הגרמניות, אך בינתיים התחלנו להתארגן להכשיר דוד של מאתיים וחמישים ליטר לבישול המרק הכשר לפסח. עשו רשימה של כל מי שרוצה להצטרף לאוכלי המזון הכשר לפסח. היתה זו מסירות נפש של ממש, שהרי המרק היה המזון היחיד שנתן קצת שבוע וזכו בעבודה. כמאתיים חמישים יהודים מתוך שמונה מאות רצו להצטרף ולאכול את המרק הכשר בימי הפסח, ביוזעם שיצטרכו כמעט לצום שמונה ימים.

הגרמנים חילקו הקצבת סוכר למטבח לפי חישוב של שלוש מאות וחמישים גרם לאדם בחודש. הסוכר והסוכרין שימשו להמתקת התה בבוקר. באו אנשים לאדון בורגר, והציעו שבחודש מרץ - לפני פסח - ימתיקו את התה רק בסוכרין, ואת הסוכר יחלקו לכל אחד כדי שיוכל לשמור לעצמו לימי הפסח. כל אנשי המחנה הסכימו לכך ביוזעם שאנשי המטבח לא ייטלו גרגיר סוכר לעצמם. אדון בורגר הסכים. אנשים הביאו שקי נייר מהעבודה, קרעו אותם לשמונה מאות פיסות קטנות, סובבו את הנייר עד שהתקבלה צורת חרוט, והכניסו פנימה שלוש מאות וחמישים גרם סוכר. לא היה להם משקל, אך הם בדקו לפי העין שהכל מחולק שווה בשווה. דבר לא היה קשה לאבא - העיקר שיהודים במחנה יוכלו להישמר בפסח מאכילת חמץ. חלק גדול מאנשי המחנה לא יכלו להתגבר על הרעב, ואכלו מיד את הסוכר שקיבלו. אנו החבאנו את הסוכר והשאירו אותו לימי הפסח כדי שנוכל לשתות מים ממותקים ולהשקיט את הרעב. שמרתי את הסוכר בין הבגדים כפי ששומרים זהב וכסף. אדון בורגר בקש מאנשי המטבח ומאנשי המחנה שלא ידברו על כך כדי שלא יודע לגרמנים דבר. הוא ידע שהוא מסכן את חייו וזהו פשע גדול לעשות זאת מבלי להודיע מאומה לראשי המחנה ולבקש את רשותם. נהייתי להיות בזמן חלוקת הסוכר במטבח ולראות את אנשי המטבח מודדים את המנות לפי מבט העין, וכל הזמן מורידים ממנה אחת ומוסיפים למנה אחרת. אחר כך הם הרימו את כל השקיות ביד וניסו להרגיש אם המשקל שווה. כמה ימים לפני פסח חולקה מנת הסוכר לאנשי המחנה ושימשה אותנו כמצה בפסח.

למעשה, לגרמנים כבר לא היה באותו זמן תה, והם נתנו צמחים יבשים כתחליף לתה. בפסח לא השתמשנו בצמחים אלה. בבוקר קבלנו מים רותחים כשרים מהדוד המיוחד שהוכשר לפסח, ומהלנו בתוכם את הסוכר.

כעת היה על אבא להכשיר את הדוד הגדול ואת שאר הכלים הנלווים. הדוד היה מעין סיר לחץ, והמכסה נסגר הרמטית על הדוד הגדול כדי למחר את בישול מאות הליטרים של המים למרק. בתוך זמן קצר רתחו המים, ואז נשמעו צפצופים. לאחר מכן שחררו את לחץ האדים, פתחו את המכסה הצמוד ושפכו לתוך הדוד את כל המצרכים של המרק. השאלה ההלכתית היתה - איך ניתן להכשיר את הדוד, שהרי המים מוכרחים לגלוש החוצה בזמן הגעלה. המכסה גם הוא היה בעיה קשה מפני שלא ניתן להסירו מהדוד. ראשית כל, רחץ אבא את הדוד וניקה את המכסה עד שהבריקו מנקיון, וחיכה עשרים וארבע שעות. במשך הזמן הזה הוא לא בישל שום דבר בדוד. לאחר מכן לא היתה לו ברירה והוא עשה עירוי מים רותחים מכלי ראשון על המכסה, ואז עטף את כל המכסה בשקי בד ריקים כדי שהוא לא ייסגר בצורה הרמטית. היתה בעיה עם זוויות הברזל שחיברו את המכסה לדוד, מפני שכידוע ההלכה היא שחיבור ברזל - חם מקצתו חם כולו. אבא תפר וקשר חתיכות בד על זוויות הצירים של החיבור, וכך אפילו בטעות לא יוכלו להניע את המכסה ולסגור את הדוד. בנוסף, בדי השקים החלישו את העברת החום בין הדוד לצירים של המכסה. ברירה אחרת לא היתה לו. הוא מילא את הדוד הגדול במים עד למעלה והרתח את המים. בתוך בחוץ הוא הדליק אש ושם בתוכה אבנים, ולאחר רתיחת המים הוא רזק את האבנים הלוהטות לתוך הדוד הענק. המים גלשו מדפנות הדוד החוצה, וכך הוכשר הדוד. אבא מיהר לשפוך את המים הרותחים החוצה ולמלא את הדוד במים קרים.

נותרה לנו בעיה עם הכלים שבהם אכלנו. הכל היה טרף, וכדי להכשיר צריך לחכות עשרים וארבע שעות בלי מגע עם אוכל כדי לפגום את הכלי. אולם, היה לנו רק כלי אחד לכל אחד - ובמה נאכל בעשרים וארבע שעות הללו? אבא יתץ שכל שני אנשים ישתמשו בכלי אחד, ולאחר שיסיים הראשון את מנתו - יאכל השני באותו הכלי. בינתיים ישאירו את הכלי השני ריק עשרים וארבע שעות, ולאחר שיכשירו אותו - יאכלו שניהם בפסח בכלי הכשר. כולם רצו לקיים את המצווה בתכלית הכשרות ואמרו שאם הם כבר מוסיפים את נפשם לרעוב שמונה ימים - שהכל יהיה בהיזר. רצינו להרגיש פעם בשנה שמסרנו נפשנו על קיום המצווה של אי-אכילת חשש חמץ בפסח. לא היו לנו חומרים כדי לרחוץ היטב את כלי האכילה שלנו, ואבא הציע שנשפשף אותם בחול כדי שיהיו נקיים בתכלית. כולנו התאמצנו לעשות זאת עד שהיו הכלים כחדשים, ואז אבא הרתיח בדוד הכשר מים וכל אחד ניגש אליו עם הכלים שלו. אבא בדק כל כלי וידא שהוא נקי ואין בו חלודה. לאחר שראה שהכל בסדר, הכשיר את הכלים לפסח. אפשר היה לדמיין שאין מלחמה כלל והמשגיח התלמיד-חכם עומד ליד דוד הכשרת הכלים ובדוק כל דבר קטן. אבא הכשיר לכל מי שרצה לעשות כמוהו. לאחר כל ההכנות, היה לנו דוד של מאתיים וחמישים ליטר לבישול תפוחי אדמה וכן דוד של מאה ליטר להתרחות מים לתה.

אבא הכניס את עצמו בסכנה גדולה, מפני שהטבח השני לא הכשיר את הדוד שלו ובישל כרגיל. אם חס ושלום היה הגרמני איש ח.ס.ס. מבחין שאבא לא מבשל לפי ההוראות, ויותר מכך - תפר שקים על המכסה הגדול של הדוד, היה תולה אותו באמצע מגרש המחנה. למה אבא מסר את נפשו על כך? הוא לא חשב על עצמו, מכיוון שלעצמו היה יכול להכשיר פח קטן ולבשל בו תפוחי אדמה. אלא, עמדו לפניו דברי הגאון רבה של קובנה, בעל ה'דבר אברהם': כאשר אנו נמצאים בידם של הרוצחים אין די בקיום מצוות כרגיל, אלא נדרשת מסירות נפש של עם ישראל כדי לזכות לרחמי שמים. היינו כמעט מוזלמנים וכל פיסת אוכל היתה בגדר הצלת חיים, אך ויתרנו על החמץ והיינו מוכנים לרעוב עד כדי סכנת נפשות, הכל כדי לא להכשל באכילת חמץ בפסח. אבא לא יכול היה לעמוד מנגד והרגיש שהוא מוכרח למסור את נפשו עבור עם ישראל. אבא רעד מפחד, אך בניסי ניסים לא היתה כל תקלה במשך ימי הפסח ואף גרמני נאצי לא נכנס למטבח. איני מבין איך אבא, שהיה אדם חלש וחולה, עמד בכזו סכנה איומה. המראה של אבא עומד ומכשיר את הכלים הזכיר את הכהן הגדול בעבודתו בבית המקדש. הוא בדק כל קמט וכל סדק כדי להיות בטוח שהכל נקי וללא חלודה.

המשך מדברי חמי רב יצחק אלחנן גיברלטר זצ"ל נלב"ע ב' תשרי תשפ"א

"ואילו לא הוציא ה' אלקינו משם הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים".

והק' הנצי"ב וכי לא היה תהפוכות בעולם, בנחריב בלבד את כל האומות, וא"כ ודאי שבמשך השנים היינו משתחררים כבר ממצרים, וכמו דראינו דהעבדים באפריקה גם כן השתחררו, וא"כ כיצד אנו יכלים לומר שלא היינו יוצאים ממצרים.

ותי' "דבר חדש" דכל תהפוכות של העולם הוא בגלל ישראל, ואם ישראל לא היו יוצאים ממצרים לא היה שום תהפוכות בעולם, כל מעשה העולם, בכל ארץ וארץ, הכל קורה בגלל ישראל, ואם ישראל לא היו יוצאים ממצרים לא היה משתנה כל השנים שום דבר.

"וכל המרבה לספר ביצ"מ הרי זה משובח".

נראה לבאר על פי הפסוק (דברי הימים א פט"ז פל"ה) "להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך", ומבואר בקרא דע"י הלל לה' הרי נעשה משובח לפני המקום האדם המושבח. וע"י במצודות שם דביאר "להשתבח בתהלתך - לשבח את עצמנו בתהלתך כי לשבח יחשב להדבק בה' המהולל מאד". וא"כ בסיפור יצ"מ דהוי שבח והודאה למקום א"כ שפיר הרי זה משובח, דאדם נעשה משובח ע"י תהלות ה' עכ"ד. (פסח תשנ"ז)

לפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר

הנה על דתן ואבירם לא אמרו שהם לא יצאו ממצרים אפי' שהיו רשעים גמורים, ומאי שנא.

ונראה דהעיקר זה להיות עם הכלל, והם שהיו חלק מהכלל ממילא הם ניצלו, אבל הרשע שהוציא את עצמו מן הכלל, כבר אין לו שייכות לעם ישראל, וממילא לא היה יוצא ממצרים.

הכה את שיניו

היה אחד מחשובי תלמידי ישיבת סלבודקה, הוא תכנן להתחתן ולאחר מכן לקבל רבנות חשובה בליטא, ובינתיים היה דורש בלילות שבת בקובנה בבית המדרש הגדול החדש. בית המדרש החדש נבנה ע"י רבה של קובנה, הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור, והיו בו למעלה מאלף מקומות ישיבה. בלילות החורף הארוכים בליטא ובלילות שבת היו בתי הכנסת ובתי המדרש בקובנה מתמלאים באלפי אנשים שבאו לשמוע דרשות או שיעור בגמרא ובפרשת השבוע על ידי המלמד המפורסם הרב סטרליץ.

כאשר הייתי בן שמונה, היה בא בן דודי בן התשע - הקדוש ישראל כהן הי"ד - לקחת אותי לבית המדרש הגדול בלילות שבת. הדרשן הנפלא שאת דרשותיו היינו הולכים לשמוע היה אותו יהודי שחיכה לנו כעת בנמל פמגוסטה בקפריסין.

נזכרתי בדרשה שנשא באחד הלילות שבת שלפני פסח. הוא דיבר על ארבעת הבנים מההגדה, וכאשר הגיע לבן הרשע אמר. "עם הרשע אסור להתווכח מפני שהוא לא רוצה לשמוע תירוץ אלא רק לומר דברי כפירה. הפסוק לימד אותנו - הקה את שיניו, לשון הכאה". הדרשן קמץ את ידו בצורת אגרוף והראה לכולם, באומרו. "במקום להתווכח איתו ולהגיד לו תשובה יש להכניס לו את האגרוף בשיניים ולשבור את שיניו כדי שלא יוכל יותר להשמיע דברי כפירה". האנשים ששמעו את הדרשה נבהלו, אך הוא חזר על דבריו ואמר שהוויכוח עם הרשע מביא לדברי כפירה וזוהמה ולכן צריך לשבור באגרוף את שיניו. אנשים הסתכלו אחד על השני בפתח. צריך להבין שלפני המלחמה היתה ליטא שלווה ושקטה, ותושביה לא פתחו את פיהם בריב אחד על השני. הדברים נכנסו לעומק לבי למרות שהייתי אז ילד בן שמונה, והמסר החד חלחל בי. בשום אופן אין להתווכח עם עוזבי הדת מפני שהם ינסו לשכנע אותך בדברי הכפירה שלהם.

"וירד מצרימה אנוס ע"פ הדיבור".

אולי יש לבאר אמאי מודגש כאן שהיה אנוס ע"פ הדיבור, דבא בעל הגדה לומר דאם יעקב היה יורד מעצמו ומרצונו למצרים, היה בזה כפרה על סיבת הגלות, דכיון דהיה מקבל ע"י את הגלות היה כאילו כבר גלה והיה בזה גאולה, אך יעקב ירד אנוס ע"פ הדיבור ולכן היה גלות במצרים.

חמשים מכות

סיפר לי אחי ר' יוסף ע"ה שהסבא הגאון רבי משה לייב כהן זצ"ל מרבני קובנה, היה יושב ודורש כל ליל הסדר בעניני המכות, והאריך להסביר את כל החמשים מכות שהיו במצרים וכיצד נכנס בפסוקים של עברה וזעם וגו'.

על איזה עבודה זרה מבקשים לבטל

עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם. פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו. אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחו. ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יגו בגרונם. (תהלים קטו, ד - ז)

צ"ע שינוי הלשון שבפה ועין כתיב עין להם, פה להם, ואילו ביד ורגל כתיב רגליהן, ידיהן, וביאר החנוכות התורה עפ"ד הגמ' בע"ז (מא, א במשנה) דמבואר שם "המוצא שברי צלמים הרי אלו מותרין, מצא תבנית יד או תבנית רגל הרי אלו אסורין, מפני שכווצא בהן נעבד", ולכן בשאר האברים, נאמר "להם" לפי שרק כאשר הם מחוברים לעבודה זרה נחשבים כעבודה זרה, משא"כ יד ורגל שאף כשהן נפרדות מהעבודה זרה נחשבות כעבודה זרה, ולכן נאמר בהן ידיהם וכו' רגליהם וכו'.

וק' דבתהלים (קלה, טז) כתיב עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו וגו' ולא הוזכר ידיהן ורגליהם בנפרד. ונראה דבהלל עוסקים אנו על הע"ז לכך מתייחסים לכל סוגי ע"ז אבל בתהלים קלה' מיירי בביטול כוחה די לנו בחלק מאברים.

קמח אחר הפסח

כותב ח"א : הנה על פי בדיקה שבדקו מומחים ורבנים התברר שהחטה הזאת אינה יכולה להגיע לידי בקיעה גם אם ישהו אותה הרבה זמן בלחות הזאת מחמת שהלחות מועטת, מאד ולאחר זמן החטה מרקיבה ומתעפשת ולא נבקעת. וכך אמר לי הר' גיברלטר מנהל טחנת הקמח בבני ברק, שהרבה רבנים בדקו את הקמח במטחנה וראו שכן הוא.

וכשנכנס לנהל את הטחנה, וזכה שע"י נשמר איסור חדש בכל ארץ ישראל שהוא עמד על המשמר בזה ועל ידי כך כל הטחנות הלכו בעקבותיו.

מישפטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

לווה יין יקר מחוסר ידיעה, כמה משלם?

שאלה

אדם הבחין כשחזר מבית הכנסת בליל שבת, שאין ברשותו יין או מיץ ענבים לצורך הקידוש, לפיכך ביקש משכנו שבבנין להלוות לו בקבוק יין או מיץ ענבים לצורך הקידוש, ואכן הלווה לו השכן בקבוק יין, כאשר שניהם מבינים שאחרי שבת הלווה ישלם לו את שוויו הכספי של הבקבוק שלו.

ביום ראשון הביא הלווה שלושים ₪ למלווה עבור בקבוק היין שלו, אולם המלווה אמר לו, שעלות בקבוק היין שלו הינו שלוש מאות ₪, ושהיה איכותי במיוחד, ולכן מבקש ממנו שישלם לו את הסכום הנ"ל. או שישלם לו לפחות מאתיים ₪ שהם שני שליש משוויו, וכפי שחייבו חז"ל את מי שנהנה מאוכל של חברו בשגגה.

לעומתו טוען הלווה, שאמנם בריר בחנויות, והיין שלו אכן שווה שלוש מאות ₪ כטענת המלווה, אולם מאחר והוא איננו מבין כלל ביינות, וכל שבת הוא עושה את הקידוש במיץ ענבים שעלותו לכל היותר שלושים ₪, ובמחיר הזה ניתן להשיג גם בקבוק יין באיכות רגילה. ומאחר ואמר למלווה שהוא רוצה ללוות יין או מיץ ענבים לצורך קידוש, ממילא היה עליו להבין, שאינו זקוק ליין איכותי, אלא ליין הזול ביותר, ולכן המלווה היה צריך ליידע אותו מראש מהו הסכום ששווה היין שמלווה לו, ואם היה יודע שהיין שנתן לו שווה שלוש מאות ₪ - היה מקדש על החלות. ומאחר והמלווה לא יידע אותו מראש - לכן המלווה הפסיד לעצמו.

מי צודק?

תשובה

השכן שלוה צודק בדבריו, ולכן הוא פטור מלשלם שלוש מאות ₪, או מאתיים ₪ כדין נהנה. אמנם מאחר וקידש על יין ולא על חלות, לפיכך עליו לשלם כפי ששווה לו לשלם, כדי להדר ולקדש על יין ולא על חלות. 1.

מקורות

1. מאחר וגם המלווה מסכים שהשכן שלוה אמר לו שרוצה יין לצורך קידוש, אם כן דעת בני אדם כשאומרים יין לצורך קידוש כוונתם - ליין רגיל שנמכר בחנות מכולת שכונתית, ולא מתכוונים ליין איכותי, שרק אנשים בעלי אמצעים כספיים או אנשים שיש להם הבנה מיוחדת ביינות איכותיים קונים אותם. לפיכך אם יין מהסוג הרגיל נמכר בחנות השכונתית במחיר שבין שלושים לארבעים ₪ וכדומה, יכל המלווה לבקש ממנו גם ארבעים ₪, כי גם סכום זה הינו בגדר הסבירות שאדם רגיל ישלם עבור היין. אולם בנידון השאלה מכיון שנתן לו יין איכותי שמושתמש בו רק אנשים שמבינים ביי, ושיש להם את האפשרות הכספית לרכוש אותו, לפיכך עליו היה מוטל ליידע מראש את הלווה את מחירו, כדי שידע מה הוא לווה. או לפחות אם בגלל קדושת השבת היה נמנע מלדבר על שוויות כספית, צריך לומר לו בשעה שהלווה - שיין זה הינו מיוחד, וניתן להשיגו רק בחנויות לממכר יין איכותי, וממילא הלווה היה מבין שמחירו יקר בהרבה ממחיר יין פשוט. ובאופן הזה אם בכל זאת היה השכן לווה ממנו את היין, היה מתחייב לשלם לו את מלוא תמורתו, אפילו אם לא ידע את מחירו האמתי, מאחר וידע מראש שלוה יין יקר.

ועיין במה שכתבו: הים של שלמה ב"ק פ' הכונס (ס"ד), קצוה"ח (ס"ד) רצא ס"ק ד), ש"ך חו"מ (ס"ד עב ס"ק ח), ובנתיבות שם בחידושים (ס"ק כח), בנידון דומה, לגבי שומר שקיבל שמירה על יהלום ופשע בשמירתו ואבד היהלום, ולפיכך גם בנידון דנן, אם ידע שלוה יין יקר אלא שלא ידע את מחירו, דומה הדבר לשומר שקיבל שמירה על יהלום אלא שלא ידע את מחירו, שאם פשע בשמירתו - מתחייב השומר לשלם כפי עלות היהלום בשוק, למרות שהשומר חשב שהיהלום שווה הרבה פחות.

למה שלא ישלם הלווה מדין נהנה?

והנה לכאורה היה מקום לטענת המלווה, שישלם לו הלווה לפחות מאתיים ₪ מדין "נהנה". וכמו שמבואר בגמ' בב"ק (ק"ב). לגבי יתומים שאביהם נפטר בפתאומיות והניח להם פרה שהיתה שאולה, והם לא ידעו מכך אלא חשבו שהיתה שייכת לאביהם, ולכן שחטו אותה ואכלו את בשרה, שמבואר שם בגמ', שישלמו שני שליש משוויית הבשר, כי אמדו חז"ל בדעתם שזה המחיר שאדם מוכן לשלם אם נהנה מהאוכל של חברו. או לפי רש"י בב"מ (מ"ב): שזוהי תקנה מיוחדת של חז"ל מדין פשרה, ועי"ש בתוס'. ולפי"ז טוען המלווה בנידון דנן, מכיון שנהנה מיין איכותי, אפילו אם פשעתי כשלא אמרתי לך מראש את מחירו, אבל מדין "נהנה" תשלם לי שני שליש משוויו.

אלא שלענ"ד חלוקים הם המקרים. מאחר ולגבי היתומים הם רצו לאכול את הבשר הזה וגם נהנו ממנו, אלא שבטעות חשבו שהיא שייכת לאביהם ולא ידעו שהיא שאולה, ולכן ישלמו כפי השווי הזול ביותר ששוה להם להנות מבשר זה, ואמדו חז"ל שזה שיעור של שני שליש מהמחיר הרגיל בשוק. משא"כ בנידון דנן, הלווה לא היה מעוניין כלל להנות מהיין האיכותי, וגם אינו מרגיש שום הבדל בטיב היין, ודרכו לקדש תמיד במיץ ענבים ורצה יין רק לצורך קיום המצוה. נמצא שלגבי היין בנידון דנן משמש כחפצא של מצוה בלבד כמו אתרוג ולולב. ולו יצויר שכדי לצאת ידי חובת קידוש היה מספיק להחזיק את בקבוק היין, היה ג"כ טוב בשבילו, ורק בגלל שחז"ל אמרו שצריך לשתות את היין, לכן הוא שותה אותו כדי לצאת את מצוות קידוש, ולא כדי להנות מטעמו, ולו כאמור, אין שום הנאה מיוחדת ביין האיכותי. לפיכך בנידון דנן לא שייך לחייבו מדין נהנה לשלם שני שליש מיין איכותי.

שוויות הידור המצוה לקדש בליל שבת, על היין ולא על החלות

אמנם מאחר ומבואר בשו"ע אור"ח (ס"ד ערב, ט) שחייב הקידוש בליל שבת הינו לכתחילה ביין ולא בפת, ולדעת ר"ת לעולם אין מקדשין על הפת. למרות שלדעת הרא"ש רוב הראשונים והפוסקים, אפשר לקדש בלילה על הפת כשאין לו יין, אבל ודאי שלכתחילה לפי כולם צריכים לקדש על היין וכדרשת חז"ל על הפסוק "זכור את יום השבת" - לקדשו, וזכרוהו - על היין. לפיכך גם בנידון דנן צריך לשאול את הלווה, אם היית מגיע ביום שישי לחנות ולא היה ניתן להשיג שם יין רגיל שנמכר ב-ארבעים ₪, כמה כסף היית מוכן להוסיף כדי להדר במצוות קידוש ולקנות בקבוק יין שיקר יותר ולא לקדש על החלות. ואם למשל יאמר שעד שמונים ₪ היה מוכן לשלם עבור בקבוק יין, ומעבר לכך היה מקדש על החלות, אם כן זהו המחיר שגם בנידון דנן ישלם למלווה עבור בקבוק היין שלוה. אמנם כאמור, התשלום אינו מדין נהנה מטעמו של היין, אלא משום השוויות של הלווה לקיים את הידור המצוה, ולקדש בליל שבת על היין ולא על החלות.

הגאולה שתבוא במהרה מקבילה לגלות מצרים

הנביא אומר "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" ולמדו מכאן חז"ל, שגם הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו, תהיה מעין גאולת מצרים. וכפי שרמזו האר"י הקדוש, שהגאולה האחרונה עתידה לבוא גם ע"י משה רבינו, וכמו שנרמז בקהלת (א, ט) "מה שהיה הוא שיהיה" שבראשי תיבות אלו נרמז שמו של משה, וכשם שהוא היה השליח לגאול את בני ישראל ממצרים, כך הוא יהיה השליח לגאול אותנו במהרה.

והנה מאחר ונאמר בפסוק הנ"ל, שמה שהיה - הוא שיהיה, נמצאנו למדים, שתהליך הגאולה הקרובה יהיה באותו אופן ובני ישראל יהיו במצב דומה למה שהיו בני ישראל במצרים לפני גאולתם, ולכן שומה עלינו להתבונן באיזה מצב היו בני ישראל במצרים, ואלו מאורעות עברו עליהם שם בתקופה האחרונה שלפני גאולתם.

מבואר בחז"ל שרוב בני ישראל במצרים, למעט שבט לוי, עבדו עבודה זרה. כלומר, למרות שבליבם הם האמינו בקב"ה, שהרי כשאמר משה לקב"ה שהם לא יאמינו לי וכו', מיד הענישו הקב"ה ע"י המטה שנהפך לנחש וכו', מכיון שישאל במהותם - קדושים הם, ומאמינים בני מאמינים בקב"ה ובצדיקים עושי דברו. ואפילו אלו שמתנהגים בחיי היום יום שלא כראוי, זה רק בגלל הכניעה ליצר הרע ולתאוות שמתגברות עליהם, אבל אין זה מהותם הפנימית של בני ישראל. אמנם כדי שיהיו ראויים לגאולה עוד לפני הזמן שנקבע לכך, העמידם הקב"ה במצרים בנסיגות קשים, הן בעבודת הפרך שהעבירו אותם המצריים, והן באכזריותם הגדולה של המצריים שזרקו את ילדיהם הקטנים ליאור, וכן שהניחו את התינוקות בקירות הבנין במקום המלט והאבנים שהיו צריכים לשים שם. כמו כן הם התנסו באמונה במשה רבינו שהיה גדול הדור, ובאהרן אחיו הנביא שהתנבא להם עוד במצרים, וכפי שאמרו למשה ואהרן (שמות ה, כא) "ירא ה' עליכם וישפוט" וגו'. והיסורים הרבים והקשים שעברו לפני גאולתם, הם שגרמו להם לקירוב גאולתם. ונגאלו מהשעבוד מאה ותשעים שנה לפני הזמן שנקבע להם בברית בין הבתרים.

באופן הזה אומר לנו קהלת, לפי הסבר האר"י הקדוש, שכך תהיה גם גאולתנו מהגלות הקשה שבה אנו נמצאים. ולכן אנו עדים לכך, שבמאה שנים האחרונות עבר עם ישראל צרות וטרגדיות נוראיות שאינן מובנות כמו: השואה, רציחות אכזריות מצד הערבים, הישמעאלים, והמתאבדים למיניהם, מחלות קשות ונגיפים קטלניים במיוחד ר"ל, וכן קשיים נוספים שחווים אנשים פרטיים וכו'. והנה דברים אלו גרמו לחלקים מעם ישראל ספיקות באמונה בקב"ה ובגדולי הדור ומנהיגיו, וחלק מהספיקות נובעות מהשאלה הנצחית - למה נראה שצדיק ורע לו, ואילו לרשע טוב וכו'. אולם מהתקופה שקדמה לגאולת מצרים למדנו, שכל הדברים האלו הינם חלק מהנסיגות של הקב"ה שנועדו בכוונה תחילה לנסות את העם כדי לבדוק כל אחד מאתנו, כמה הוא איתן באמונתו בקב"ה, למרות הקשיים הרבים שעוברים עליו, ועל בני משפחתו ועל עמו. ואדרבה, כל זה נעשה דווקא כדי לזרז את הגאולה, כדי שתבוא לפני הזמן שנקבע לה, וכמו שבמצרים דווקא בגלל קושי

השעבוד והנסיגות הקשים, התקצרה תקופת השעבוד ונגאלו מאה ותשעים שנה לפני הזמן שנקבע מראש.

המסר מגאולת מצרים לימינו

נמצאנו למדים מיציאת מצרים, את חובתנו להאמין ולחיות עם האמונה הזאת, שכל מה שעובר על כל אדם ומשפחתו ועל כל האומה היהודית הינו מדוקדק, ונעשה בכוונה תחילה ע"י הקב"ה לטובתנו בלבד, ולמרות שאיננו מבינים זאת. ומה שנראה לפעמים, שרשע וטוב לו - ברוב המקרים זהו הטעיה ואחיות עיניים זמנית ולתקופה קצרה. וכשמסתכלים לאחור לאחר עשרות שנים נוכחים לראות, שאצל רוב ככל ההולכים בדרך ה' ית"ש, וגם מתנהגים כפי הוראת רבותינו גדולי הדור ומנהיגיו, ומבלי להטיל ספק בהוראותיהם, הם ומשפחתם הינם מאושרים בחייהם, ויש להם כדי פרנסתם עבור צרכיהם ההכרחיים. ולעומת זאת אצל פורקי עול תורה ומצוות, שבעבר היה נראה שטוב להם, מתברר לבסוף במבט לאחור שמצבם גם בעולם הזה גרוע מכל הבחינות לאין שיעור ר"ל.

והנה במצרים לימדונו חז"ל במדרשים, שרוב העם למרות שבליבם האמינו בקב"ה, אולם עבדו גם לפסילים ולאלילים מצרים, וכפי שקיטרגו עליהם המלאכים כשעברו בים סוף: "הללו [כלומר, המצרים] עובדי ע"ז והללו [כלומר, בני ישראל] עובדי ע"ז. ולמרות שעדיין לא נטהרו כראוי מעוונותיהם [למעט שבט לוי] ולא היו להם זכויות ומצוות כדי להצדיק את גאולתם והניסים הרבים שיעשו להם, וכלשון הפסוק "ואת ערום וערירה", בכל זאת מכיון שבליבם האמינו בקב"ה ובמשה עבדו, והסכימו לקיים מכאן ואילך את המצוות, לפיכך סובב להם הקב"ה לפני יציאתם שתי מצוות שהן: מילה, וקרבת פסח וזריקת דמו על המשקוף ומזוזות הבית, שבדיעבד יספיקו להם הזכויות של מצוות אלו כדי לגאלם ממצרים.

אם כן, גם בזמן הזה המצב הוא כך, שגם אותם יהודים שאינם מתנהגים בחיי היום יום כרצון התורה, בכל זאת הם מגדירים את עצמם שהם מסורתיים או מאמינים בלב, ואע"פ שאין במילים אלו לאחר מתן תורה מלפסור אותם מלקיים את המצוות בפועל, והם ייענשו על מעשיהם, אבל עדיין הם מצהירים שמקושרים לקב"ה ולא ניתקו עמו את הקשר הפנימי. וכמו כן רובם ככולם עושים ברית מילה, והינם גומלי חסדים וצדקות ועוד. ובנוסף לכך, יש את שבט לוי של דורינו, שהם לומדי התורה ועמליה ומשפחתם, וכמו כן יש לפחות כשני מליון איש הגרים בארץ ישראל ובעולם כולו, ששומרים תורה ומצוות ובראשם לומדי התורה ועמליה. כך שלכאורה אנו נמצאים במצב כמעט זהה למצב שהיו בני ישראל לפני שנגאלו ממצרים, וכמדומה שבהרבה דברים עוד טוב מהם, הן מבחינת כמות האנשים שמקיימים תורה ומצוות, ומשתייתם את חייהם באמונה בקב"ה. והן בכמות היהודים שעושים בגופם ובממונם צדקה וחסד אחד עם השני, באופן מופלא ביותר. ולכן הקב"ה יעזור לנו ברחמי הגדולים למען שמו יתברך, שיקויים בנו הבטחת חז"ל: שכשם שממצרים נגאלו בחודש ניסן, כך נגאל במהרה בחודש ניסן עוד השנה, ונוכה במהרה לבנין בית המקדש השלישי.

זכויותיהם של גבאי צדקה השכונתיים

שקלים (ב. - ג.):

שאלה

קופת צדקה שכונתית נקלעה לאחרונה לקשיים כספיים רבים, ולשם כך הוחלט לעשות מגבית חירום, שגבאי הקופה יעברו מבית לבית בשכונה כדי להתרים את התושבים להצלת קופת הצדקה השכונתית.

כעת ברצונם לברר מבחינה הלכתית, וכן לצורך השקיפות והישרות, האם צריך שהגבייה בבתיים תעשה ע"י שני אנשים שילכו ביחד או מספיק שגבאי אחד ילך?

תשובה

א. בזמן הזה מכיון שאין סמכות לגבאי הצדקה לכופף את האנשים לתת צדקה, לפיכך מספיק גובה אחד שייגבה מטעמם. 1

ב. אם הנהלת קופת הצדקה או כל מוסד תורני אחר ראו לנכון, שיקבלו יותר תרומות במידה ושני גבאים ילכו במשותף מתורם לתורם כדי לגבות את התרומות - הם רשאים לשלוח שני גבאים שייגבו את הכסף עבורם. היתר זה קיים, גם במקרים שהדבר יגרום להם הוצאות כספיות נוספות. 2

ג. לצורך השקיפות והישרות בעיני הציבור שהם משרתים אותם, ראוי לקופת הצדקה לפרסם בשכונה פעם בשנה דו"ח כללי בלבד של הוצאות והכנסות, מבלי לפרט בצורה פרטנית עלות של כל סעיף וסעיף ממרכיבי ההוצאות וההכנסות. וכך גם נוהגים במקרים רבים קופות צדקה שכונתיות או הנהלות בתי כנסת שכונתיים. 3

מקורות

1. מבואר במשנה בשקלים (ב.) שבזמן שבית המקדש היה קיים, היו מכריזים החל מהיום הראשון של חודש אדר בכל ערי ישראל, שכל אחד יביא מחצית השקל לצורך קניית קרבנות הציבור לכל השנה, שהתחילה בחודש ניסן עד סוף חודש אדר בשנה הבאה. ומבואר במשנה (בדף ג.) שבחמשה עשר באדר היו יושבים גבאי בית הדין שבכל עיר בישראל, ומבקשים בנחת מכל אחד שעדיין לא נתן, שיתן את מחצית השקל שחייב. אולם מ-כה באדר, החלו גבאי ביה"ד למשכן את מי שלא נתן. כלומר, נכנסו לבתים של האנשים שלא מלאו את חובתם, ולקחו מהם בעל כורחם משכון, שיחזירו להם אותו רק לאחר שיתנו את מחצית השקל, שמחוייב כל אחד מישראל לתת אותו לצורך קניית קרבנות הציבור שהיו מקריבים מידי יום ביומו, ושנועדו לצורך כל אחד מישראל.

והנה מבואר בגמ' ב-ב"ב (ח:) אמר מר: אין עושין שררות כלומר - כפיה, על הציבור בפחות משני אנשים. והמקור לכך אומר שם רב נחמן שנלמד מהפסוק (שמות כח, ה) "והם יקחו את הזהב וגו' וממשיכה שם הגמ', שאמר רב נחמן בשם רבה בר אבוב, שהתורה נתנה כח לשני גבאי הצדקה שיבואו ביחד לכפות כל אחד מתושבי המקום לתת צדקה, כפי הסכום שהעריכו אותו הגבאים שביכולתו לתת. ולצורך כך הם יכולים להכנס לביתו אפילו בערב שבת, שזה זמן דחוק שבו כל אחד עסוק בהכנות לשבת, וכך פסק גם השו"ע ביו"ד בהל' צדקה (ס"א רמח"ב). נמצאנו למדים מכאן, שבכל המקרים שישנו חיוב על האדם לתת צדקה - מותר לגבאי הצדקה לכופו על כך, ואפילו בזמנים דחוקים, למרות שאסור להזמין להתנדין בביתו בזמנים אלו כמבואר בשו"ע חו"מ (ס"ה, ב.).

כמו כן התבאר בגמ' ב-ב"ב (ח:) שהכפיה הנ"ל שנלמדת מהתורה, צרי"כ להעשות ע"י שני גבאים שיבואו ביחד, ואין גבאי יחיד רשאי לכופף על הצדקה, ואפילו אם אותו גבאי הינו גדול הדור והרב של העיר. וכמו שכתבו שם התוס' בד"ה כי הא וכו', שאפילו לרבא שהיה רב העיר ורבים של ישראל, היה אסור לכופף לצורך גביית הצדקה אם אינו מצרף אליו אדם נוסף וע"ש. ולפי"ז מתבאר, שגם הכפיה של גבאי ביה"ד לתת את מחצית השקל המבוארת בתחילת מסכת שקלים, היתה צריכה להעשות ע"י שני גבאים שבאו ביחד למשכן את החייב במחצית השקל.

אמנם דין זה קיים רק כאשר יש לגבאים את הסמכות לכופף את תושבי העיר לתת את מחצית השקל או את הצדקה השכונתית. אבל בזמן הזה [שהחל כבר לפני שנים רבות מסיבות שונות, ואכמ"ל] - אין סמכות לאף רב או גבאי צדקה לכופף על נתינת הצדקה, וביכולתו רק לבקש ולהפציר בדיבורים בפני התורם, אם יודע שיש באפשרותו הכספית לתת את סכום הצדקה שמבקש ממנו, אולם אינו רשאי לכופו על כך ולקחת ממנו בכפיה כסף או רכוש לצורך הצדקה או החזקת תורה ללא הסכמתו. נמצא שלפי זה, כל הנידון בזמנינו הינו ביחס לנאמנותו של גבאי כשהוא יחיד, ולגבי נידון זה מבואר שם בגמ' ב-ב"ב, שגם לגבאי צדקה יחיד יש נאמנות להחזיק בידיו את כספי הצדקה ולנהלם כהבנתו, וכך גם נפסק בשו"ע יו"ד (ס"ה, חג) וע"ש.

לאור האמור, מכיון שבזמן הזה גביית כספי הצדקה לצורך העניים או להחזקת תורה וכו' אינה נעשית בכפיה, לכן רשאי גם לכתחילה גבאי קופת הצדקה השכונתית ללכת לבדו ולבקש את כספי הצדקה מהאנשים. ודין זה קיים, גם אם אדם אוסף לצורך מוסדות פרטיים שהוא או שולחיו הקימו אותם, וגם אם אוסף עבור צרכי צדקה אחרים.

2. מבואר בשו"ע חו"מ הל' אפטרופוס (ס"א, רצ, ד) וז"ל: רשאי האפטרופוס פוס על היתומים ללבוש בגדים נאים מנכסי היתומים כשזה לתועלתם, כדי שיהיו דבריו נשמעים, ובתנאי - שיהיה ליתומים תועלת מכך. וכן מבואר בשו"ע חו"מ (ס"א, רפ, ב) שכאשר האח הגדול מטפל בצורכי אחיו ואחיותיו היתומים, מותר לו להוציא מכספי הירושה המשותפת כספים עבור קניית ביגוד נאה עבורו וכו', אם ע"י כך הוא יוכל לטפל בצורה טובה ויעילה יותר עבור צורכי היתומים וע"ש. לאור האמור, כך הוא הדין גם לגבי גבאי הצדקה השכונתיים או גבאי מוסדות התורה והח"ס האחרים, שבכל אופן שייראה לעוסקים במלאכת קודש זו, שיוכלו לקבל יותר תרומות אם ישקיעו כספים בפרסומת והמסתעף מכך, או אם יבואו שני גובים לתורם ולא גובה אחד, זה יגרום לתורם לכבדם ולתת תרומה גדולה - רשאים הם גם לכתחילה להוציא מכספי הצדקה עבור הוצאות נוספות אלו. ובתנאי, שלפני כן יודאו עם המבינים בדבר, שאכן הוצאות נוספות אלו גורמות במקרים רבים שההכנסה שתתקבל תהיה מרובה על ההוצאה.

3. מבואר בשו"ע וברמ"א יו"ד הל' צדקה (ס"ה, חג, ב) וע"ש גם בבאור הגר"א (ס"א, א) ופ"ת שם (ס"ק ב.).

שקלים (ד.:

קבלת כסף מגוי לבניית ביהכנ"ס או לצורך עניים

שאלה

באחת ממדינות העולם גר גוי ערירי עשיר בסמיכות לקהילה חרדית מפוארת. ועקב הכרותו מקרוב את חיי הקהילה, והתפעלותו הרבה מהינינון היהודי הטוב של התושבים וילדיהם, שמושתת גם על הנהגות

דרך ארץ, וכיבוד הורים ומבוגרים כרצון התורה, לפיכך ברצונו לתרום חלק ניכר מכספו, שמסתכם במליוני דולרים, למוסדות הקהילה. כעת מסתפקים ראשי הקהילה, היות וצרכי הקהילה מרובים, לאלו מטרות מותר להשתמש עם כספים אלו? וכן האם מותר להם להנציח את שמו על בנין או על מקומות שנעזרו או נבנו מכספו?

תשובה

א. מותר לבנות עם הכספים שתרם הגוי בתי כנסת, ישיבות, תלמודי תורה, בתי ספר לבנות וכדומה. כמו כן מותר להשתמש בכספים אלו לצורך החזקה שוטפת של בית הכנסת, לקניית מגורים, שולחנות וכי סאות לבהכנס' ולמוסדות חינוך.

ב. מעיקר הדין מותר להנציח את שמו של הגוי שתרם כסף או חפצים עבור צורכי בהכנס' או מוסדות חינוך. אולם זה גנאי גדול ליהדות. ולכן אם הגוי התורם לא מבקש להנציח את שמו - אסור לעשות לו הנצחה. וכמו כן גם אם הגוי מבקש הנצחה, כדאי מאוד לשכנעו בתירוצים שונים למה לא כדאי לו לעשות כך. אולם בדיעבד אם אין ברירה, והגוי מתנה את תרומתו רק אם יונצח שמו, ואין לקהילה או למוסד פתרון כלכלי אחר להוציאם מהמצוקה בה הם נמצאים, אפשר לקבל ממנו את התרומה, אבל ישימו את שלט ההנצחה בבנין שתרם במקום צדדי ומוסתר שאינו ניכר לרבים. או ינציחו זאת על חדר שמשמש כמחסן או שירותים או על כתה בבית ספר לבנות וכדומה. 1

ג. אסור לשקר ולגנוב את דעתו של הגוי. כלומר, אסור לקבל מהגוי את הכסף או החפץ שתרם, ולא לקיים בפועל מה שהתחייבו לו תמורתו.

לפיכך אם הגוי התנה את תרומתו בכך שהנצחת שמו תהיה למשל, בקדמת הבנין שתרם בלבד - חייבים לעשות כך. ולכן אם היה תנאי כזה מהגוי, אם ניתן להסתדר בלי תרומתו - ימנעו מלקבל ממנו את תרומתו, למרות שמעיקר הדין גם באופן הזה מותר להנציח את שמו, אלא שיש בכך גנאי גדול ליהדות, וראוי להמנע מהגנאי הזה. 2

ד. אסור לקבל מהגוי כסף או מצרכי מזון לצורך החזקת עניים. ובכ"ל העניים, כלול גם תמיכה כספית לצורך מחייתם של בחורי ישיבה או אברכי כולל שלומדים תורה, שגם הם נחשבים עניים. לפיכך בנידון השאלה - אין להשתמש בכספי הגוי לצורך מטרות אלו. 3

מקורות

1. מבואר בגמ' שקלים (ד) וכן בגמ' בערכין (א), ששיטת רב יוחנן שכשהתחילו לבנות את בית המקדש, אסור היה לקבל מהגויים שום תרומה. כלומר, בין אם התרומה הייתה דבר מסוים דהיינו, שתרמו חפץ לצורך מטרה מסוימת, והתרומה נמצאת במקום גלוי שנראה לכולם. ובכלל האיסור כלול, שאסור לקבל מהגויים חפץ שרשום שמו של הגוי עליו, מאחר וזה גנאי עבורנו. וכן שהגויים מתפארים שתרמו חפץ לצורך בית המקדש של היהודים, כמבואר ברש"י בערכין שם בד"ה דבר וכו'. כמו כן אין מקבלים מהגויים כסף או מים ומלח לבניית ביהמ"ק משום שחוששים, שמא הם מתכוונים להרפות את ידי היהודים שבונים את ביהמ"ק. או מהטעם שכתב התוס' שם בערכין בד"ה הא לכתחילה וכו', שמא לאחר זמן יחזרו בהם מתרומתם וירצו לקבלו בחזרה, ויאמרו שיש לנו חלק בבית המקדש. וזהו מה שכתוב בספר עזרא (א, ד) "לא לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו".

אבל לאחר שהושלם ביהמ"ק, ורוצה הגוי לתת תרומה לצורך בדק הבית, אם זה דבר מסוים, שאז יידעו שהגוי תרם זאת - אין מקבלים מהם, כי זה גנאי ליהודים שהגוי תרם לביהמ"ק, ובפרט שהוא מתפאר על כך ברבים. משא"כ דבר שאינו מסוים כמו כסף ומים וכו' מותר לקבל

מהם, מאחר וביהמ"ק כבר בנוי, ולא ניכרת תרומתם כי כספם מעורב עם שאר כספי היהודים, ולכן אין גנאי בכך.

ההבדל בין תרומת הגוי לבהמ"ק לבין תרומתו לבהכנס'

והנה כתב רש"י בערכין (א) בד"ה שלא במקומינו וכו', שכל האיסור האמור לעיל קיים רק לגבי בניית ביהמ"ק ותחזוקו. אולם ביחס לבניית בית הכנסת - מותר לקבל מהגויים גם לכתחילה כסף וכלים לצורך זה כמו: שולחנות, ספסלים, מגורות וכדומה. וכך גם פסק הרמב"ם בהל' מתנות עניים (פ"ח, ח) וכן השו"ע והרמ"א יו"ד (סי' רנט, ג-ד) ומבואר שם, שהיתר זה קיים אפילו אם שמו של הגוי שתרם את החפצים רשום עליהם. וכך גם נקטו להלכה בשו"ת חת"ס יו"ד (סי' רכח), שו"ת מהר"ם שיק יו"ד (סי' רלא) והמהרש"ם בדעת תורה יו"ד (סי' רנד). אמנם הרמב"ם והשו"ע הגבילו את קבלת התרומה מהגוי בתנאי שיאמר או שהישראל יתנה עמו מראש, שהוא תורם על דעת ישראל, ולא לצורך העבודה זרה, וכן שלא יקדיש את תרומתו לשמים לצורך הקב"ה, שבאופן הזה לא יוכלו להשתמש עמה. אולם בערוך השולחן יו"ד (סי' רנט, אות יד) כתב שבזמן הזה מכיון שסתם גויים לא עובדים ע"ז, ולא מקדישים לשמים, לא חוששים שמא כוונתו לע"ז או לשמים. ולכן אפילו לא התנו מראש עם הגוי שתורם על דעת הישראל, ג"כ אפשר לקבל את תרומתו, וכך הוא המנהג, וכך גם הביא בספר דרך אמונה הל' מתנות עניים (פ"ח ס"ק נב - נד) וע"ש.

והנה, ההיתר ההלכתי לקבל מהגויים כסף או חפצים לצורך בהכנס' נפסק גם ברמ"א יו"ד (סי' רנד, ב) וביארו שם הט"ז (ס"ק ד) והש"ך (ס"ק ד) שטעם הדבר הוא, שכשם שקיבלו מהגויים קורבנות כשנדבו להקריבם בבהמ"ק, הוא הדין שמותר לקבל מהם כספים או חפצים עבור בהכנס', כי אין התרומות למטרות אלו מכפרות על חטאיהם, ולכן אינן מאריכות להם את שלטונם. אמנם נדגיש, שלמרות שישנו היתר הלכתי, בכל זאת ידוע שהרבה מגדולי ישראל במשך הדורות, וביניהם אדמו"רים וגדולי ראשי הישיבות, ובכללם החפץ חיים זצ"ל, נמנעו מלקבל תרומות מהגויים לצורך זה, מאחר ואין סיעתא דשמיא וקדושה ראויה, במקומות שנועדו להשראת השכינה, אם הם נבנים מכספי הגויים.

והנה למרות ההיתר ההלכתי שהתבאר ברמב"ם ובשו"ע שצוינו לעיל, בכל זאת כתבו רבותינו האחרונים שחלקם צוינו לעיל ובשו"ת נוספים, שיש להמנע ככל הניתן מלהנציח את שמו של הגוי על מבנה בהכנס', ישיבה, תלמוד תורה וכדו', מאחר ויש בכך גנאי גדול ליהדות, וכמו שטען רב יוחנן לגבי הנצחת שמם על חפצים שנתרמו לבית המקדש, וכפי שהתבאר לעיל.

2. שו"ע חו"מ (סי' רכח, ו).

3. מבואר בגמ' ב"ב (י) ובשו"ע יו"ד (סי' רנד, ב) שאסור לקבל מהגוי כסף לצורך פרנסת עניי ישראל. והטעם לכך הוא, מאחר וזכות מצוות צדקה לעניי ישראל - מכפרת להם על חטאיהם, ומאריכה את שלטונם. ונאמר בפסוק "ביבוש קצירה - תשברנה" כלומר, כשיגמרו זכויותיהם - הם יאבדו את שלטונם בעולם. ומבואר בט"ז שם (ס"ק ב) שאיסור זה קיים אפילו אם הם מקבלים צדקה מגוי יחידי ולא רק ממלך, שר או כל רשות שלטונית אחרת. ולכן אין להשתמש בכספי הגוי בנידון השאלה לצורך פרנסת עניים או אברכים, בחורי ישיבה וכדומה, כי זה נחשב כצדקה לעניים.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה

חקרי לב

משיעורי רבינו הגאון רבי חיים קלופט שליט"א

"בית המדרש נפש החיים"

גליון מס' 4

חג הפסח תשפ"א

ליל שימורים לדורות

א הנה אנו מתקרבם ללילה הגדול - "ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים". מסביר הרשב"ם "ליל שימורים לה' - שמימות אביהם היה מצפה ללילה הזה, ולשראל הוא ליל שימורים לכל דורותם שמצפים לזה הלילה לדורותם לחוג בו חג הפסח כמשפטו". ורואים כאן איך שצריכה להיות ההכנה והציפייה ועבודת הימים הנשגבים, שבהם מחכים 'לחוג את חג המצות', לקיים את המצוות.

אבל דבר זה צריך הבנה, הרי בכל דבר ראשית יש את התוכן של הדבר בעצמו, ואח"כ את ההכנות אליו. יש יום טוב, ומחכים אליו. אבל האם שם היום טוב הוא במה שמחכים אליו? וא"כ למה כאן נקרא שם הלילה כלילה שמחכים אליו.

מעין זה כתוב ברמב"ן, "הוא הלילה הזה לה' כלומר מקודש לשמו". יש קדושה מיוחדת בלילה הזה. "שימורים לכל בני ישראל לדורותם - שישמרו אותו באכילת הפסח וזכירת הניסים, ולתת הלל והודיה לשמו".

מסביר האור שמח בדברי הרמב"ן, שאין כאן רק מצוה של סיפור יצי"מ, אלא עוד מצוה מיוחדת לשמור, שה"ו לא תתבטל המצוה של סיפור יצי"מ. וגם זה פלא, כל מצוה צריך לשמור? וכאן זה תוספת חיזוק על חיזוק.

עוד צריך להתבונן, מה פירוש ליל שימורים לה', הרי אנוהו יודעים שתכלית הטוב להיטיב, וכל המצוות הם הטבה בשבילנו, ואילו כאן כתוב "ליל שימורים לה'", משמע שזה הטבה בשבילו, שהוא מחכה לזה. וצריך להבין מה הפשט בזה.

ב והנה הרמ"ד ואלי זצ"ל [מגדולי תלמידי הרמח"ל] מעמיק בדבר זה, וכך הוא כותב: "הנה כבר ידוע שהשי"ת שהוא טוב ומטיב לכל, ומצפה תמיד לזמן לעשות את הטוב", יסוד כל הבריאה כולה זה 'עולם חסד יבנה' תכלית הטוב להיטיב, שזה מה שמתגלה ברצון שיש בבריאה, שהוא טוב ומטיב [וזה נקודה חשובה שצריך לזכור, לא להרגיש ח"ו נרדפים בעבודת ה'. צריכה להיות הסתכלות והתבוננות שהכל זה 'לטוב לנו כל הימים', שכל מצוות ה' הם 'לטוב לנו'. לא 'דורך' ה', וגם לא תועלתו שמפיקים מהמצוות, אלא המצוה בעצמה היא לטוב לנו]. ממילא כשרואים הסתר פנים, כשרואים עבדות, בפשטות אפשר לחשוב שיש שני מצבים בבריאה, טוב ורע, והמצב הרע הוא מצב זמני, ואחריו יגיע הטוב.

אמנם אומר הרמד"ו שזה אינו נכון, "כי הרע הקודם אינו אלא כור ומצרף להבאת הטוב", וכך מסביר המהר"ל בכמה מקומות, שהבריאה היא כולו טוב, רק שיש מצב של 'המתנה'. הרע הוא לא מצב הווה, אלא רק המתנה והיצי תמצית לטוב.

והדוגמה לזה - "כרופא הזה שנותן רפואות המרות אל החולה, כדי לגרש הלחות הרעות מגופו שהיו גורמות את החולי, וע"י הרפואות עצמן חוזר אח"כ לבריאותו כבתחילה", האם הרופא הוא לפעמים רע ולפעמים טוב? בודאי שלא, אלא הקושי הוא הכנה לרפואה.

ולכן עבדות מצרים נקרא עיבור, כי עיבור בעצמו הוא זמן המתנה. ויש על זה פסוק מבהיל בישעיהו (לז, ג) כשסותרים בא להחריב את ירושלים בזמן חזקיהו, חזקיהו המלך שלח לישעיהו "כי באו בנים עד משבר, וכח ללידה איך". היינו שבעצם צריכה להיות ישועה, שזה הלידה, אבל צריכים כח ללידה, ואין כח.

ג וממילא מסביר הרמד"ו, שזה הפירוש 'ליל שימורים', שהלילה הזה שיצאנו ממצרים, הוא הלילה שהקב"ה ישב וציפה מימות אבותם, וכל העבדות היתה היצי תמצית וסיבה לגאולה.

וממשיך - "ולא באותו הדור בלבד, אלא בכל דור" הוא הלילה הזה לה', שבעל הרחמים מצפה בכל שנה ושנה לעזור ולהמשיך את החסד שלו כדי לתקן על ידו נשמותיהם של ישראל ולהוציאם משעבוד הקליפה". הלילה הזה תמיד לילה של ציפייה שצריך לצאת הגאולה.

שהרי הגר"א אומר שהגאולה תהיה על סדר הימים טובים, בר"ה תהיה ההמלכה, וביו"כ תהיה סליחה, וכו', שהימים טובים מביאים את הגאולה. אז בליל שימורים צריך להיות ה'פועל יוצא' של הגאולה, וכל פעם מחכים שהנה עכשיו זה יצא..

א"כ כמה גדולה העבודה שלנו בליל הסדר, שע"י המצוות של ליל הסדר אנוהו פועלים גאולה! ע"י המצה וארבע כוסות פועלים גאולה! כמו שרואים כ"כ הרבה מדרשי חז"ל על ארבע כוסות, 'ארבע כוסות של גאולה', 'ארבע כוסות של פורענות על הגוים'.

הולכים לזרוק על הגויים ארבע כוסות של פורענות, ארבע כוסות של דם וצפרדע וכו'. [אבי זצ"ל היה מספר, שאצלם היה מנהג בליל הסדר שהיו שופכים את כל הטיפות לכוס מיוחדת, ובסוף היו נותנים את הכל לעוזרת לשתות. כי באמת זה מה שעושים, משקים את הגויים ארבע כוסות של פורענות...].

'מצפים לחג הפסח', לא סתם בשביל לקבל אגוזים, אלא היות והיה המתנה וצריכה להיות הלידה, עכשיו זה 'ליל שימורים', לילה של ציפיה, הנה מתגלה אור הגאולה. 'הוא הלילה הזה לה' הקב"ה פועל את טובתו, בגלל שתכלית הטוב להיטיב, ע"כ זה בא מצידו ית' שרצונו לפעול את טובתו. "שבוע הרחמים מצפה הלילה הזאת בכל שנה ושנה לעורר ולהמשיך את החסד שלו, כדי לתקן ע"י נשמותיהם של ישראל ולהוציאם משעבוד הקליפה".

"וזהו הטעם שאמרו ליל שימורים שמור מן המזיקין", זה לא פשט אחר, אלא "שהלילה הזה שמור מהקליפות והמזיקים עצמן הן הן הקליפה, ומאחר שכוונתו ית' להוציא את ישראל משעבודו, כ"ש שישמרם מתוקף אחיזתם. אלא שנתן להם את חלקם להשתיק ולהשקט את קיטרוגם". נותנים להם קצת חלק בליל הסדר, [ואולי לכן משקים את המשרתים, ובהמשך דבריו הוא מבאר שזה ענין העצמות שנותנים לכלבים, לתת להם חלק ובוה להשקט אותם].

'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', אומר הבית הלוי ההבטחה לאברהם אבינו היתה שבלי שימורים יגמר כל העיני ותהיה גאולה שלימה, אבל היות ועם ישראל לא עבר את הצירוף, והגאולה היתה לפני הזמן, כי היו בסכנה ליפול ל' שערי טומאה, לכן צריכים את הדי' מלכויות לצרף עוד את עם ישראל עד שתהיה הגאולה השלימה. ולכן הגאולה העתידה היא גם באותו לילה של ההבטחה, ליל שימורים.

ד] והכח הזה הוא בראשית הבריאה, כמו שרואים בפרקי דר"א: "הגיע ליל פסח אמר להם אדם לבניו, בלילה זה עתידין ישראל להקריב קרבנות פסחים, הקריבו גם אתם לפני בוראכם", ורואים שליל שימורים זה לא במקרה שהגיע אז ביציאת מצרים וכו'. אלא זה שמונ בבריאת העולם.

וכך מבארים ה'העמק דבר' והמלבי"ם, שיש בריאה של תשרי שהיא בריאת הטבע, ויש בריאה של ניסן שזה בריאה של מעל הטבע, בריאת המציאות של עם ישראל [שגם זו צורה של בריאה מתחילת העולם, כמש"כ בגמ' בר"ה שיטתו ר' יהושע שבניסן נברא העולם, ומבד' במהר"ל ועוד שאלו הם שני יצירות].

תנמיד אנחנו מתפללים 'בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל', האם זה סתם זמן מסוגל? אבל כאן רואים שזה השלמה של גאולת מצרים שכלולה בהבטחה של אברהם אבינו, שצריכה להיות היציאה מכור הברזל מטומאת מצרים.

'עבדי הזמן' ו'עבדי ה'

א] הנה בשו"ת 'ממעמקים' (לר' אפרים אשרי, שהיה רב בגטו קובנא), מביא שאלה ששאלוהו בגטו בזמן השעבוד הנורא. כל יום לפני עבודת הפרך היו מתאספים היהודים לתפילה, והיה להם ש"צ קבוע שהיה מתפלל מברכות השחר עד סוף התפילה. יום אחד כשביקר הש"צ בקול 'שלא עשני עבד' עמדו כמה יהודים ומחו כנגדו, 'ברכה לבטלה', 'איך אפשר לברך שלא עשני עבד?', וכן למחרת השתיקו אותו ולא נתנו לו לברך.

הלך ההון אל הרב ושאלו עם מי הצדק. והרב הראה לו מהאבודרהם ששואל כן על שבו אם יכול לברך שלא עשני עבד, ופוסק שיכול לברך, כי הוא חייב במצוות.

אמנם באמת צריך להתבונן בזה, מה בין חיוב למצוות לברכת שלא עשני עבד.

ב] יש פיוט של ר' יהודה הלוי: 'עבדי הזמן עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבדו חופשי. על כן בבקש כל אנוש חלקו, חלקי ה' אמרה נפשי'. וכן בכוזרי הוא כותב: 'כי השעבוד לו הוא החרות, והכניעה לו היא הכבוד האמיתי'. וצריך להתבונן, למה 'הוא לבדו חופשי', אמנם לא 'עבדי פרעה', אבל הוא עבד ה', הוא כנוע לרצון ה'.

אלא יש כאן ענין נפלא. אומר הרמ"ק, אין לנו השגה בבעל הרצון, אבל יש לנו השגה ברצון. צריך להתבונן, הרי אין לנו שום השגה במהות הבורא, א"כ מה היחס שלנו אליו? אלא כל מה שאנו יודעים מהבורא זהו רצונו ית'. 'מה' דורש מעמך'.

אז האדם צריך לרצות כל הזמן רק רצון ה'. לא להתעסק כל הזמן בתיקונים וענינים, אם יש ענין או אין ענין, אלא לבחון כל הזמן מה רצון ה'. [אף שיש דברים של הידור, יש דברים של תבוא עליו ברכה, וכדו', אבל הכל מגיע לרצון ה']. וזה הגילוי שלנו בבורא.

וזהו האדם! הכח של האדם הוא שיש לו רצון. כי לולי רצון מה בין אדם לבהמה? וכי לחיה אין בחירה? היא גם יכולה לבחור אם לאכול או לא, אם לישון או ללכת, אז למה זה נקרא שאין לה בחירה?

אלא הביאור שאצל חיה זה לא החלטות שכליות, אלא אינסטינקטים ודחפים, עכשיו הגוף שלה דוחף אותה לאכול, ואח"כ הוא דוחף אותה לישון, וכן הלאה. אבל אין כאן החלטות שכליות. [הפסיכולוגים הכופרים אומרים שהאדם גם נדחף ע"י יצרים, אבל זה כפירה גמורה! אדם הוא בעל רצון גמור, ויש לו דעת להחליט אם לרצות או לא].

ורק לעבד אין רצון עצמי. אין לו כח ההלטה אם לעשות או לא לעשות. עבד זה לא דוקא מי שעובד קשה, היו עבדים שהגישו כוסות ותה, ומאידך יכול להיות פועל שעובד בעבודות קשות מאוד, אבל הוא לא עבד.

מה ההבדל בין פועל לעבד? אומרת הגמ' 'פועל יכול לחזור בו בחצי היום'. הוא בחר לעבוד כי הוא רוצה את הכסף. אז זה בחירה. אבל עבד נטול בחירה. האדון יכול להחליט שהוא כל היום רק גייש כוסות תה, ואפי' יעמוד במקום אחד. הכניעה זה העבדות הכי גדולה.

וזה מה שהיה במצרים, חוץ מהעבודה הקשה לא היה להם רצון עצמי. ולכן הגר"ז אומר שמשם רבנו ציווה לפרעה שיגיד להם 'הרי אתם משוחררים, הרי אתם קנויים לעצמכם'. כי הם היו קנויים לו.

ג וזה היסוד שאומר לנו ר' יהודה הלוי: 'עבד ה' הוא לבדו חופשי'. למה הוא חופשי, הוא עבד ה'? לא, זה צריך לבוא מתוך בחירה. וכמו שאומר המ"מ בסוף הל' לולב (פרק ה' ה"ו) "שאינן ראוי לו לאדם לעשות המצוות מצד שהן חובה עליו והוא מוכרח ואנוס בעשייתן, אלא חייב לעשותן והוא שמח בעשייתן. ועשה הטוב מצד שהוא טוב ויבחר באמת מצד שהוא אמת". העיקר שאדם צריך לעשות מצוות מתוך בחירה, שלא יהיה מוכרח ואנוס בעשייתם. בוראי שלא עושים מצוות בגלל שמתחשק, חייבים לעשות מצוות, אבל יש כאן עבודה לבחור בטוב.

א"כ כל אחד צריך לשבת עם עצמו מפעם לפעם, ולחשוב לעצמו 'אני רוצה ללמוד', 'אני רוצה להתפלל'.. וכך מפורש ברבנו יונה בשע"ת, שיש מעלות העלינונות שנמסרו במצוות עשה, ואחד מהן 'לבחור בחיים', להפעיל את הרצון. שלא נהיה מכונות, אלא שתהיה התבוננות של בחירה ורצון.

'עבד ה' הוא לבדו חופשי', כי זהו רצון ה', שתנצח לעבוד אותו. שתגיע לדרגה של התבוננות ובחירה בעבודת ה'. וזה גופא החיוב. זה השלמות האמיתית שאדם בוחר בטוב.

לפעמים יש מצב שעובדים במצב אוטומטי, אבל צריכה להיות עבודה לעורר את הרצון ואת הבחירה. וזה אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, שהוא בוחר בעצמו.

אבל 'עבדי הזמן עבדי עבדים הם', מי שנגרר אחרי מה שכולם עושים, הוא עבד הזמן. הבחירה נמצאת בתורה, בהלכה. לא ברחוב. המצוות תלמוד תורה ללכת עם למדנות ויגיעה להגיע לרצון ה' באמת, לברר ולדעת את רצונו. 'דעת אלקים תמצא'.

אז צריכה להיות הסתכלות אחרת, לא עושים מה שמתחשק לנו, לא ממציאים ענינים ומצוות חדשות, זה הרי כל כך מסיח את הדעת, שהיצר מפתה למצוא כל מיני ענינים. שלא להתחייב לתרי"ג מצוות כמו אל 'תרי"ג ענינים', ומצד שני לא כמו 'תרי"ג בעיות' שצריכים לפתור אותם. אלא לדעת שזה 'תרי"ג רצונות', תרי"ג ציוויים. מה אני רוצה? מה שה' רוצה! וזה הדרגה הכי גבוהה 'שוחר טוב יבקש רצון' - רצון ה'.

אז צריכה להיות התרגשות עצומה וציפייה לפני ליל הסדר 'שמצפים לזה הלילה', לרצות וחכות לליל שימורים. 'לחוג את חג הפסח ככל חוקתו', בזכרון הניסים ואכילת מצה וכל עבודת ה' שבלילה הזה, המקודש לשמו..

ועוד צריך לזכור שעבודת ה' לא מתחילה ברגשות, אלא ברצון ה', ושם צריכים להפעיל את הרגשות. כי עבודת ה' בעצמה אינה ענין רגשי בעלמא, אלא ענין של חכמה גדולה, רצון ה'. ואח"כ צריכה להיות ההתרגשות בעשיית רצון ה'. שהולכים לזכות במצוות. הולכים להיות 'עבדי ה'', שמפעילים את רצוננו בעבודת ה'. ולא עובדים לפרעה במצרים, כמו שאומר הרמב"ם 'פרעה הוא באמת היצר הרע'. יצרים הם דברים שנדחפים אליהם, ועבדי ה' הם ההופשיים. 'הכניעה לו היא הכבוד האמיתי'.

וצריך לדעת להעריך את כל מחשבותינו ודיבורנו, את הערך של יהודי שיושב ואומר שבהים לקב"ה, כמש"כ בזוהר שכל הבריאה יורדת להקשיב את השבחים שאומרים לקב"ה. וכשנרצה והזכיה לעשות את רצון ה' באמת, מזה יגיע השמחה האמיתית והברכה האמיתית.

- - - נערך מכתבי תלמידים - - -

לע"נ מרן פוסק הדור

רבי שמואל ב"ר יוסף צבי הלוי וואזנר זצ"ל
בעל 'שבט הלוי' - נלב"ע ט"ו ניסן תשע"ה

לע"נ המשגיח הגה"צ

רבי שלמה ב"ר משה וולבה זצ"ל
בעל 'עלי שור' - נלב"ע י"ז ניסן תשס"ה

לתרומות ולהנצחה להפצת הגליון: נדרים פלוס < חיפוש מוסד < ישיבת קהלות יעקב < קטגורית "עלון חקרי לב"

או להשאיר הדועה ב"ק בית המדרש נפש החיים" במספר: 077-26-111-78, או במייל: ky6880427@gmail.com

לפניות, הערות והארות בכל נושא הגליון, וכן למסירת דברי תורה בכל טשא מרבינו שליט"א, ניתן ליצור קשר באופנים הנ"ל.

— כל שיעורי רבינו שליט"א ב"ק בית המדרש נפש החיים: 077-26-111-78 —

הרב ישראל דנדרוביץ
ראש בית המדרש 'באר האבות'
מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערד

"עפרא לפומיה": מנהג אכילת עפר בליל הסדר

בני איטליה היו מכניסים "חומר ולבנים" אל תוך החרוסת ואילו בני אלג'יר היו משליכים את המרור לעפר! רבי חיד"א מביא העתקה מכתב ידו של רבי מנחם די לונזאנו בה הוא מזדעזע מהמנהג האיטלקי: 'נבהלתי מראות שגזעון כזה' ומשער כי כל המנהג אינו נובע אלא כתוצאה של טעות סופר פשוטה

כתב רבינו צדקיה הרופא בספרו המפורסם 'שבולי הלקט' (סדר פסח סימן ריח):

"ויש משימין בה מעט חומר או גרידת לבניה זכר לטיט".

וממנו העתיק בספר 'תניא רבתי' (סימן מז):

"ויש משימין בה מעט חומר זכר לטיט".

רבותינו הראשונים הללו, גדולי ארץ איטליה, מתייחסים כאן למנהג ייחודי ומפתיע, אותו הוא מכירים ממקומם: המכין את החרוסת, בה מטבילין את המרור בליל הסדר, יכניס בתוכה "מעט חומר", היינו: עפר ממנו מכינים טיט, או לחילופין: "גרידת לבניה", פירורים של לבנים המשמשות לבניין! כך שהאוכל את המרור עם שיירי החרוסת בה הוטבלה המרור, אוכל פירורי עפר ולבנים! שהם חלק בלתי נפרד ממרכיבי החרוסת.

מנהג זה של הנחת "מעט חומר או גרידת לבניה" בא כזכר לעבודת בני ישראל בארץ מצרים, עליה נאמר (שמות א יד): **"וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעֶבְדָּה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבְלִבָּנִים וּבְכָל עֲבָדָה פְּשָׁדָה אֶת כָּל עֲבָדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפָרָה".** ומהיות שחייב כל אדם לראות את עצמו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, מהראוי שיאכל "חומר ולבנים" כסימן מובהק לכך.

תצורה משוכללת יותר של מנהג זה אנו מוצאים ברבות הימים, ועדיין בארץ איטליה. וכך כותב הגאון רבי יוסף דוד משאלוניקי בספרו 'בית דוד' (שאלוניקי ת"ק, או"ח סימן רנג):

"וכן שמעתי מפי זקנים שהיו נוהגים בשאלוניקי, בב' קהילות איטאליא, להטיל בחרוסת אבן 'קייילרמיני' כתוש הדק שהוא אדום דומה לחומר".

המהדרין מן המהדרין במנהג זה לא הסתפקו במועט "מעט חומר או גרידת לבניה" אלא בקשו להדמות ככל האפשר ל"חומר ולבנים" המקורי שהיה במצרים. מהיות ולהבנתם החומר והלבנים במצרים היו בצבע אדום (כפי הנראה: לבני חרסית, המשמשים לבניה עד היום באירופה, והיו בשימוש כבר בתקופה העתיקה), לכן היו בני שלוניקי נוהגים לכתוש אל תוך החרוסת גרידה של אבן בשם "קייילרמיני", בצבע אדום בוהק, ובכך היו מקיימים את המנהג בצורה מובחרת.

רבי אברהם כלפון מטריפולי, מעיד כי גם בליוורנו האיטלקית נהוג היה מנהג זה. ואלו דבריו בספרו 'לקט הקציר' שנדפס בימינו (הלכות פסח אות פו):

"ובהיותי בליוורנו שנת התקט"ו ראיתי נוהגים לעשות מעט מלבינה והיא גם כן אדומה".

אמנם מנהג זה אינו מוכר כהיום הזה, ומתברר שכבר מאות בשנים הוא כמעט ולא היה נוהג. צא ולמד ממה שכתב הגאון רבי חיד"א בספרו 'ברכי יוסף' (או"ח סימן תעג): **"אבל כמדומה שברוב העיירות לא נהגו מנהג זה".** ולפניו כבר כתב הגאון רבי יוסף אישקאפא בספרו 'ראש יוסף' (אזמיר ת"ח, הלכות פסח, סימן תעג אות ד): **"ולא מצאתי בשום אחד מהמחברים שיש לי שיאמרו בדבר הזה, והרמב"ם בסדר עשיית החרוסת לא הזכיר דבר זה כלל, ומשום הכי אין נוהגים ליתן דבר זה בחרוסת כלל".**

אולם ברור שאצל בני איטליה, בקהילותיהם השונות, מנהג זה קיים היה בצורות שונות, וייתכן מאוד שמנהג זה קיים עד עצם היום הזה (השווה: 'מחזור מנהג ספרד בקהילות קדושות... ואיטליא יצ"ו, וינה תרח"ץ, עמוד קמו: **"אותם הנוהגים לכתוש לבנה וליתנה בחרוסת זכר לטיט - יפה עושים"**), וראויים הם תופסי מנהג זה שנעסוק ונברר את מקחם.

מנהג אלג'יר: השלכת המרור על הארץ

ואתה דע לך כי מצאתי מנהג בעל מוטיב דומה, שהעוסקים בו לא הבחינו כי ייתכן ואף מנהג זה שואב את כוחו ממנהג ערבוב העפר בתוך

הנה כך כותב רבי אליהו גיג בספרו 'זה השולחן', והוא 'מנהגי קהילה קדושה אלג'יר' (אלג'יר תרמ"ט, ס' נג אות ב):
"נהגו, כשאומרים מרור זה יקחו בידם עלה ירק מן המרור, ויאמר 'מרור זה' שלשה פעמים, ואחר כך משליכין אותו להארץ".

ובהערות 'ויגש אליהו' על אתר:

"נראה לי הטעם שנהגו כן, כדי שיראו התינוקות וישאלו, על דרך שכתב הרמב"ם, והביאו הרב אשל אברהם (ס"י תעב), שנהגו שחוטפין המצה זה מזה, מטעם זה כדי שיראו התינוקות וישאלו, וכתב הח"י מזה הטעם שיש מנהג שמניחין התינוקות לחטוף אפיקומין, יעוין שם, הכי נמי דכוותה נימא הכי".

לדבריו, ביקשו האלג'ירים לעורר את התינוקות שישאלו, ובדומה לדברים אחרים המעוררים תמהון הנוהגים בליל הסדר ונועדו להביא את התינוקות לשאול את הוריהם מה זה ועל מה זה ואת הוריהם לספר להם ביציאת מצרים, כך הוא גם מנהג זה של השלכת המרור לארץ קודם אכילתו.

רבי שם טוב גאגין, בספרו 'כתר שם טוב' (ח"ג עמוד 851) מביא את מנהג זה, והוא מכתירו בתואר "מנהג מוזר" בו החזיקו בני ספרד שבאלג'יר:
"מנהג מוזר נוהגים הספרדים שבערי אלג'יר, שכשאומר 'מרור זה' אומרו שלשה פעמים ומשליכו לארץ, ואחר כך מרימו מעל הארץ ומחזירו בקערה".

גם הוא מנסה לתת טעם למנהג זה, כשהוא מקדים ומחדד כי הוא חיפש הדק היטב בספרי הקדמונים לדעת פשר דבר, ולא עלתה בידו. ועל כן הוא מנסה להציע טעם אחר: השלכת המרור על הקרקע באה כרמז על תפילתנו שיותר לא ימררו אומות העולם את חיינו, וזה לשונו בהערות על אתר:

"המנהג הזה כתבו הרב 'זה השולחן'. ואני חפשי חיפוש מחיפוש בספרן של ראשונים לדעת טעם להזיה זו ולא מצאתי. וגם, מדוע חוזר ואומר שלש פעמים 'מרור זה' קודם שזורקו לארץ ואיך לא חשו לביזוי אוכלין כמו שאמרו רז"ל 'אין נוהגין בזיון באוכלין'... ואיך עושים כן, ובפרט שכאשר מחזירו בקערה כשיגיע זמן אכילתו עליו לברך והוא מלוכלך ומטונף.

אולי אפשר לומר, שכוונת ההשלכה לארץ כאילו רוצים להביע: הסירו מין זה הנקרא מרור מן בינותינו, דבר הבא למה שמררו חיי אבותינו, וכאילו רוצים לומר שהמרור נזרק לארץ ולא ישוב ה' למרר חיינו פעם אחרת".

נבחין בדברי רבי שם טוב גאגין שהמרור כשהוא חוזר לקערה הרי הוא כבר "מלוכלך ומטונף" בעפר, עד שלדעתו יש בכך "ביזוי אוכלים". אולם ייתכן שדווקא פרט זה מאיר את עינינו לכך שמנהג זה מתכתב היטב עם המנהג האיטלקי להכניס עפר בחרוסת עמה נאכל המרור, כזכר לחומר וללבנים.

וייתכן מאוד להעלות את שני מנהגים אלו בקנה אחד ולומר, כי אם בני איטליה היו עושים את הזכר לחומר וללבנים בכך שהיו מכניסים "מעט חומר או גרידת לבונה" או כתישת אבן "קילירמיני" אל תוך החרוסת עמה נאכל המרור, הרי שבני אלג'יר היו מעפרים בעפר את המרור עצמו מאותה סיבה בדיוק.

'נבהלתי מראות שגעון כזה'

לפני כארבע מאות וחמישים שנה נרשם הפקפוק הראשון על מנהג זה. על גליון הספר 'שבלי הלקט', המקור הראשון, וכמעט היחיד, של מנהג זה, העלה על הכתב הגאון הנודע רבי מנחם די לונזאנו, דברים תקיפים נגד מנהג זה, ואת דבריו "מכלי ראשון" העתיק הגאון רבי חיד"א בספרו 'ברכי יוסף' (או"ח סימן תעג):

"וכתב בגליון הרב המקובל מהר"ם די לונזאנו זלה"ה בכתב ידו ממש: נבהלתי מראות שגעון כזה, אולי גם בפורים יוציאו מהם דם זכר לגזרת ההריגה, והלא צריכין להפך היגון לששון והרע בטוב. ויצא שבוש זה מטעות סופר שנפל בפירוש רשב"ם ופירוש רש"י פרק ערבי פסחים (קטז א), שכתוב 'וחרס שכותשין בו הדק זכר לטיט'. ואני בדקתי בפירוש כתב יד ישן נושן וכתוב בו 'וחרוסת שכותשין בו הטב זכר לטיט', והוא מוכרח שהוא פירוש על מה שאמרו שם חרוסת זכר לטיט, עכ"ל".

הוצאת דם מהגוף ביום הפורים

ההתנגדות של רבי מנחם די לונזאנו (להלן: רמד"ל) למנהג, וכדבריו, שנבהל בראותו "שגעון כזה", היא רעיונית, תחילה לכל. רמד"ל סבור שאנו "צריכין להפך היגון לששון והרע בטוב", ולא לעסוק בדברים מעציבים ומצערם, כמו באכילת "חומר ולבנים" שהם סמל השיעבוד. כמין ראייה, מוסיף ומביא רמד"ל, שהרי כמובן לא יעלה על הדעת שמהיות וביום הפורים אנו מצינים את נס ההצלה מגזירת אחשוורוש והמן 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים', שנעשה "זכר לנס" על ידי שנחבול בעצמנו ונוציא דם מהגוף! המצאה כזאת היא משוללת הגיון לחלוטין, ומשכך, קובע רמד"ל כי אכילת עפר בליל הסדר כמוה כהוצאת דם ביום הפורים. ויבוא זה וילמד על זה.

אלא שהגאון רבי דניאל טירני, בעל 'עיקרי הד"ט', אינו מסכים עם הדימוי של הוצאת דם בפורים לאכילת עפר בפסח. אכן הוצאת דם מהגוף היא דבר מופרך, שהרי פעולה כזאת היא נזק לגוף, ולא יעלה על הדעת שנעשה כזאת. אולם אכילת מעט עפר אין בה נזק גופני.

לא נכנס כאן להבטים הבריאותיים של אכילת עפר, אך נציין שהמדע הרפואי מכיר סכנות שונות המצויות באכילת עפר, החל מחסימת מעיים וכלה בהדבקות במיני חיידקים וטפילים המצויים באדמה. אמנם, בכמות מזערית כנראה אין מקום לחששות, אך עדיין אכילת עפר היא פעולה שאינה בריאה בעליל.

עוד זאת, טוען בעל 'עיקרי הד"ט', שראיה יש לו שאין כל מניעה להצטער קימעא באכילת העפר בחרוסת, צא ולמד מעצם מצות אכילת המרור, שמאכל מר הוא ועם כל זאת נצטוונו להצטער ולאכול, ואם כן מה חילוק יש בינו לבין העפר בחרוסת.

את דבריו הנזכרים כותב בעל 'עיקרי הד"ט' בהסברה ארוכה, ולפנינו תורף דבריו (או"ח סי' יט אות כב):

"וכתב עוד דכבר מהר"ם לינאזנו תמה על מנהג זה וקראו 'מנהג שגעון', דאם כן גם בפורים יוציאו מהם דם זכר לגזירת ההריגה, והלא צריכין להפך היגון לששון והרע לטוב..."

ועל טעמו וממשו של מהר"ם ז"ל יש להשיב, דשאני פסח שאנו עושים בו דברים המורים חירות ודברים המורים עבדות, כגון מצה זכר לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו, והמרור זכר לעבדות משום וימררו את חייהם וכו', וכפירוש רש"י ז"ל על פסוק מצות ומרורים יאכלוהו כל עשב מר זכר לוימררו את חייהם וכו', עכ"ל.

ועודנו מהר"ם ז"ל תמה יקרא על הטלת החרס הבטל במיעוט, שאין אדם מקפיד עליו להיותו בלתי נרגש בין השינים, ירבה לתמוה על אכילת מרור אשר מרירותו נרגשת לכל חיך יטעם לו. ומכל מקום להיותו דבר המביא לידי זכרון הצער שנצטערנו לשעבר, וסוף סוף אף שהוא מר אינו מאכל המזיק לשום אדם, לא נוזז מחבבו לזכר הנס שנעשה לנו שהצילנו מאותו הצער. ומה דמות נערוך להוצאת הדם מגופנו ולהזיק לעצמנו לזכר ההריגה, אין ספק דצער דגופא עדיפא מהנאת זכירת הצער שנצטערנו וניצולנו ממנו, מה שאין כן בחרס ומרור דלא שייכא האי טעמא, נכון וישר הוא לעורר את הלבבות ואין זה יגון ואנחה בימי שמחה וששון, אדרבא ביותר וביותר תגדל אצלנו שמחתנו בימי חירותינו...

ואם לדין יש תשובה, כי ברור ופשוט שדעתו של רמד"ל אכן היא כי גם המרור הוא ירק מתוק לחלוטין ואין כל צער באכילתו, ודיו לבא מהדין להיות כנידון, שאם המרור אין בו צער בוודאי שעל החרוסת להיות שלא באופן המצער.

את עניין זה שהמרור, בשונה משמו, הוא למעשה ירק מתוק, מצאנו מפורש בתלמוד הירושלמי (פסחים פ"ב ה"ה):

"התיבון, הרי חזרת מתוק, הרי אינו קרוי חזרת אלא מתוק. רבי חייה בשם רבי הושעיה: כל עצמן אין הדבר תלוי אלא בחזרת, מה חזרת תחילתה מתוק וסופה מר, כך עשו המצריים לאבותינו במצרים. בתחילה 'במיטב הארץ הושב את אביך ואת אחיך' ואחר כך 'וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים'..."

וזהו ההלכה הרווחת בכלל ישראל, כפי שכבר פסק בעל 'שולחן ערוך הרב' (סי' תעג סעיף ל):

"ואף על פי שהחזרת אין בה מרירות, מכל מקום כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאוד ומפני כך היא נקראת מרור, ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה..."

ואכן כבר עורר הגאון בעל 'חכם צבי' לבל יטעו ויאכלו למרור כל ירק המזיק באכילתו, כי אכילה שכזאת סכנה היא ואינה מצוה, וכך כתב (שו"ת 'חכם צבי', סימן קיט):

"לזכות את הרבים בענין מצות אכילת מרור ראיתי כי טוב להודיע שהחזרת השנוי במשנתנו ובלשון חכמים חסא שמצוה לחזור עליו כי הוא הראש וראשון השנוי במשנתנו הוא הירק הנקרא בלשון אשכנז סאלא"ט ובלשון ספרד סאלאט"א ושם העצם שלו הוא לטוגא בכל הלשונות ששמעתי בתורגמא ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות והטבע וקורין אותו לאטוגא סאלאט ואין בו שום ספק ופקפוק בעולם ויש לו הסימנים האמורים בגמ' שרף ופניו מכסיפין ותחלתו רך וסופו קשה ותחלתו מתוק וסופו מר כלענה ומפני שבארצות אשכנז ופולוגיא שהן קרות אינו מצוי בזמן הפסח לא הורגלו לקחת לחובת מצות מרור או מפני שלא היו בקיאים בטיב פתרון שמות הירקות כאנשי ארצות הקרובות לארץ ישראל ובבל לא ידעו מה הוא ולקחו הקרי"ן שהוא תמכא לפי דעת מקצת חכמים ונפק מיניה חורבא כי הן רבים עתה עם הארץ שאינם אוכלין אפי' כחצי זית מחמת חורפיה ושהוא מזיק באכילתו חי ומבטלים מצות מרור ואף החרדים אל דבר ה' ואוכלים כזית מהקרי"ן מסתכנים בו כי באמת במקום שחזרת שהוא האלטיגא סלאט שכיח כמו בערי אמשטרדם והמבורג ושאר ערי אשכנז אף שהוא עודנו קטן מאוד קורא אני על הקרי"ן סכנה ואין בו מצוה וכל אשר נגע אלקים בלבו יקיים מצוה כתיקנה ויקנה האלטוגא סאלאט לשם מצות מרור אף אם הוא ביוקר: והירק שקורין בהמבורג אינדבין ובאמשטרדם אנדייבי הוא עולשין השנוי במשנתנו וגם בו יוצאין ידי חובת מצות מרור אם אין לאטוגא סאלא"ט מצוי..."

ומחוורתא שאין כל מקום לראיה מעצם מצות אכילת מרור נגד טענת רמד"ל על העפר בחרוסת, כי אכן בפשטות קיום מצות המרור נעשית באופן של אכילת ירק מתוק ואין כל סיבה שאדם יצער את עצמו עם עפר בתוך החרוסת.

הדמיון למנהג אכילת אפר בערב תשעה באב

הערה נוספת על טענת רמד"ל כותב הגאון בעל 'בית ארזים' בתוך ספרו 'ספר הגליונות' (גליונות על ספר ברכי יוסף, שם):

"שם, באותו דיבור, נבהלתי מראות שגעון כזה, תמה אני למה לא נבהל כל כך מדברי הרמ"א (באו"ח סימן תקנב ס"ו), במה שכתב 'ויש מחמירין לטבל פת באפר', וכל הפוסקים קיימוהו וקבלוהו, והרי הוא סמוך ונראה למ"ש בסעיף הקודם 'ויש נוהגין לאכול ביצים קשים שהוא מאכלי אבלים', והמשיך אותו המנהג לכאן לפנינו (בסימן תעו ס"ב) שכתב כאן וז"ל 'ונוהגין לאכול בסעודה ביצים זכר לאבלות', אם כן מהו השגעון בזה להמשיך גם הסעיף הזה שדומה לו גם כן לכאן, הרי טעם אחד להם שם וכאן וילכו שניהם יחדיו לאחדים.

ואם תמצא לומר, למה כאן חומר ושם אפר, יש לומר, משום טעם הנוסף שבכאן 'זכר לטיט', ואדרבה גם שם אין יסוד לאפר דוקא, שהרי במקרא נאמר חצץ 'ויגרס בחצץ שיני' וחצץ יותר יתכן גבי כתישת לבנה מלגבי אפר. ועכ"פ מצינו גם אפר שקרוי עפר וכ"ש חצץ.

והגם שלמעשה גם אנחנו מסכימים שלא לחדש דבר שלא נמצא לא ברוב הפוסקים ולא במקובלים אבל תימה הוא לתאר דבר כזה בלשונות מבוהלים כל כך ולהקל בכבודן של חכמי ישראל על לא דבר שח"ו אין במנהג הזה שום בהלה והיזק לא לאמונה ולא לאיסור והיתר ודי לדחותו לומר שלא ראינו נוהגין כן, ומי שירצה לנהוג כן הברירה בידו שאין בו שום רע ח"ו ויש לו על מי לסמוך, אותן הגדולים שנהגו כך".

טוען איפוא בעל 'בית ארזים' שמנהג הנחת העפר בחרוסת בליל הסדר הוא המקבילה של טבילת הפת באפר בערב תשעה באב, ובדיקו כשם שלא נמצאו עוררין על מנהג זה כך אין לבטל את המנהג עליו אנו דנים.

אולם פלא עליו שלא שם אל ליבו שעיקר טענת רמד"ל היא אכן שדווקא בליל הסדר או בחג הפורים אין מתאים להתנהג בדברים שהם היפך השמחה והחירות, ומה מקום לראיה מערב צום תשעה באב, בו אכן מסתגפים ומענים את הנפשות. מה גם כי אכן סכנה וצער יש באכילת עפר יותר מאשר טיבול קל באפר, והבוחר יבחר.

טעות לעולם חוזרת

בהמשך דבריו מעלה רמד"ל רעיון מפתיע ולפיו כל הורתו ולידתו של מנהג זה לא בא אלא כתוצאה של טעות סופר גרידא בדברי רבותינו הראשונים, מפרשי מסכת פסחים.

בכדי להבין את טענתו של רמד"ל עלינו להעתיק את דברי הגמרא במסכת פסחים אודות המצוה שיש בחרוסת (קטז א):

"רבי לוי אומר: זכר לתפוח. ורבי יוחנן אומר: זכר לטיט. אמר אביי: הלכך צריך לקהוייה, וצריך לסמוכיה. לקהוייה - זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה - זכר לטיט. תניא כוותיה דרבי יוחנן: תבלין זכר לתבן, חרוסת זכר לטיט. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כך היו אומרים תגרי חרץ שבירושלים: בואו וטלו לכם תבלין למצוה".

ופירש הרשב"ם:

"זכר לתפוח. במסכת סוטה (יא ב) שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב שלא יכירו בהן מצריים... לסמוכיה. לכתוש בו ירקות הרבה כדי שיהא עבה. וצריך לקהוייה. להטיל בו תפוחין דאית ביה קיוהא זכר לתפוח וצריך לסמוכיה זכר לטיט. תבלין. בשמים שמטילין בחרוסת זכר לתבן וחרס שכותשין בו הדק זכר לטיט. תגרי חרץ... חנוונים היושבים אצל חנויותיהן ומוכרין".

כיוצא בזה גם פירש רש"י, ובין דבריו כתב:

"תבלין - ירקות שמטילין בחרוסת זכר לתבן, וחרוסת שכותשים בו הדק זכר לטיט".

ניתן כבר כעת להבחין בחילוק המצוי בין הרשב"ם לרש"י, שבעוד שהרשב"ם כתב: **"וחרס שכותשין בו הדק זכר לטיט הנה רש"י כותב 'וחרוסת שכותשים בו הדק זכר לטיט'. ובכן, עלינו לדעת במה מדובר כאן: חרס או חרוסת?**

בפשטות נראה שבעל 'שבלי הלקט', וכמוהו כל הסוברים שהיו מכניסים חרס אל תוך החרוסת, היה גירסתם הן ברש"י והן ברשב"ם: **"וחרס".** ולהבנתם, באה הברייתא לומר שהחרוסת קבלה את שמה מחמת החרסים המצויים בה, שהיו כותשים היטב את חרסים ומכניסים את הפירורים אל החרוסת כזכר לטיט.

אולם רמד"ל שולל פירוש זה בתוקף ולדבריו הגירסא הנכונה, הן ברש"י והן ברשב"ם, היא **"וחרוסת"**, והוא מציין שהוא בעצמו בדק **"בפירוש כתב יד ישן נושן"** ושם הגירסא היא אכן **"וחרוסת"**. ואין כוונת הברייתא אלא לומר, שהסיבה שיש לכתוש היטב את מרכיבי

החרוסת היא בשל כך שהחרוסת כשהיא כתושה היטב הרי היא דומה לטיט.

נוסיף ונטעים, שלפי פירושו של רמד"ל, שאין החרוסת מקבלת את שמה מחמת החרסים המצויים בה, צריך לומר ש"חרוסת" הוא כינוי לכל תערובת של דברים "חמוצים", וכך מפורש בדברי רש"י (פסחים ל ב): **"בית חרוסת - כלי שנותנין בו חומץ, וכל דבר שיש לו קיהוי, ורגילין ליתן בו קמח ועשוי לטבל בו בשר כל ימות השנה, והקמח מתחמץ מחמת הקיהוי, ולשון חרוסת - קיהוי"**. ואת תערובת דברים חמוצים זו יש לכתוש היטב עד שהיא תהיה סמיכה ועבה, וזכר לטיט.

נמצא איפוא ששורש המחלוקת בין בעל 'שבלי הלקט' לרמד"ל תלוי ועומד על הגירסא בדברי המפרשים: **"וחרס" או "וחרוסת"**. שבעל שבלי הלקט סבור כי "חרוסת" מקבלת את שמה מחמת החרסים הכתושים המצויים בה, והגירסא היא **"וחרס שכותשין בה"**. ואילו רמד"ל סבור כי הגירסא היא **"וחרוסת"**, ואין שמה של החרוסת בא לה אלא מפני שמרכיביה חמוצים וקחים.

הברעות החיד"א ובעל 'עיקרי הד"ט'

רבי חיד"א, מעתיק שמועתו של רמד"ל, ממשיך בספרו 'ברכי יוסף' שם ומכריע כדברי רמד"ל:

"ופירוש רש"י בנסחא שלפני כתוב נמי וחרוסת, שכותשין וכו'. אך הרב בית דוד (סימן רנג) הביא משם רש"י ורשב"ם חרס שכותשין, ותמה על הרמב"ם וסמ"ג והטור שלא כתבו כן, וכתב דבשלונקי העידו זקנים שהיו נותנין בחרוסת אבן קיילרמיני כתוש. ע"ש באורך. ומאי דסמך אמאי דכתיב בפירוש רש"י ורשב"ם, כבר העיד הר"מ די לונזנו שבנסחא כ"י ליתיה, ונראית נסחה נכונה."

ומנהג איזה קהילות שבשלונקי אפשר שנתפשט על פי נסחת רש"י ורשב"ם או על פי שבלי הלקט. אבל כמדומה שברוב העיירות לא נהגו מנהג זה."

הוא מביא איפוא אסמכתאות לצדקת גירסתו של רמד"ל מהגירסא שהייתה ברש"י לפניו, והוא מכריע כי נוסחת כתב היד שהייתה לפני רמד"ל "נראית נסחה נכונה".

ברם, דעתו של בעל 'עיקרי הד"ט' כי דווקא הנוסחה 'וחרס' היא הנראית נכונה:

"ואני בעניי לא ידעתי איך תתישב הגהה זו מחרס לחרוסת, דאחד הרואה ברש"י ורשב"ם בפסחים, דף קיו, אי אפשר להגיהו כך, שכך כתב וז"ל 'תבלין וירקות שמטילין בחרוסות זכר לתבן וחרס שכותשין בו הדק זכר לטיט' עכ"ל. ואי גרסינן 'וחרוסת' במקום 'וחרס' אין בו משמעות, והעיקר חסר מהו הדבר שכותשין בו."

אמנם שותא דמר בעל 'עיקרי הד"ט' לא ידענא, שבוודאי לא הזכירו רש"י והרשב"ם 'מהו הדבר שכותשין בו', כי אין כוונתם לומר את מרכיבי החרוסת, אלא לומר שמרכיבי החרוסת, יהיו אשר יהיו, עליהם להיות כתושים היטב כזכר לטיט.

כך נחלקו התוספות יום טוב והמלאכת שלמה

כמחלוקת זו בדיוק גם נחלקו בעל 'תוספות יום טוב' עם בעל 'מלאכת שלמה', שני המפרשים הבסיסיים של המשנה. כי הנה כך כתב ה'תוספות יום טוב' (פסחים פ"י מ"ג):

"וחרוסת... ועל שם זה נקרא חרוסת מלשון חרס בגמרא, דף קיו, בבביתא, חרס זכר לטיט, ופירש רש"י, חרס שכותשין בו הדק זכר לטיט."

היינו: החרוסת מקבלת את שמה בשל החרסים המצויים בה, והגירסא היא 'חרס שכותשין'.

אולם בעל מלאכת שלמה, מביא את דבריו והוא אינו מסכים לכך, כשלדבריו כך גם שמע מ"כמה חכמים מעיינים", וזה לשונו:

"ואני הדיוט זכורני כי בילדותי נסתפקתי בהבנת לשון זה אם הוא כדבריו, וחקרתי גם שאלתי את פי כמה חכמים מעיינים, ושום אחד מהם לא מלאו לבו לומר שלא שלשון רש"י מוטעה, וצריך להגיה 'וחרוסת שכותשין אותו הדק' וכו', וזהו אף על פי שיש קצת רמז לדבריו בספר תניא."

ה'רמז' עליו מתכוון בעל 'מלאכת שלמה' הוא כמובן המנהג המצוטט בראש המאמר מתוך 'שבלי הלקט' ואחריו 'תניא רבתי', לפיו היו מכניסים חרס אל תוך החרוסת, אם עם כל זאת לא מסכים בעל 'מלאכת שלמה' לומר כי המקור של מנהג זה הוא בדברי רש"י, ולדבריו ברור כי מדובר בטעות סופר, והגירסא הנכונה היא "וחרוסת".

אמנם, בעל 'מלאכת שלמה' אינו מסביר מדוע אף אחד מהחכמים 'לא מלאו לבו לומר' כי כוונת רש"י היא שמכניסים חרסים אל תוך החרוסת, אך ברור שטעמו ונימוקו עימו כפי שכבר כתב רמד"ל, ולרוב הפשיטות לא היה צריך לומר מדוע ההגיון מתנגד למנהג כזה.

פשרת בעל 'ראש יוסף': יניחו מעט ואם לא יועיל לא יזיק

מעניין להיווכח כי הגאון רבי יוסף אישקאפה, בעל 'ראש יוסף', כותב שהוא לא ראה את הדיון על נושא זה של הכנסת חרסים אל החרוסת

בשום ספר, וכלשונו המובא לעיל: **"ולא מצאתי בשום אחד מהמחברים שיש לי שיאמרו בדבר הזה"**, הגם שכאמור הדברים נפתחים בספר 'שבלי הלקט' ו'תניא רבתי'.

ועם כל זאת דן בעל 'ראש יוסף' בינו לבין עצמו, האם הגירסא הנכונה בדברי רש"י והרשב"ם היא 'חרס' או שמא 'חרוסת', כשבכך הוא כורך את גורלו של מנהג החרסים.

את דבריו פותח בעל 'ראש יוסף' בכך שהגירסא שלפניו ברש"י וברשב"ם היא 'חרס', ומתוך כך הוא מבין כי צריכים לתת חרסים בחרוסת: **"וכתב רש"י וגם רשב"ם 'חרס שכותשין בו, נראה מדבריהם אלו, שנותנים בחרוסת חרסים כתושים היטב וזוהי זכר לטיט"**. אלא שמעצמו הוא תמה על כך, כעין טענת רמד"ל: **"ודבר תמוה הוא, דאי נותנים בו דבר המזיק לגוף דאין לסמוך על זכות המצוה"**. הוא מסכים כי יש מקום לומר כי 'חרוסת' בא מלשון 'חרס', אך עדיין הוא תמה שלא ראה נוהגים כך: **"על האמת דלשון 'חרוסת' הכי משמע לשון 'חרס', וחזינו דלא נהגו כן לתת דבר זה בחרוסת"**.

ולכן מציע בעל 'ראש יוסף' שיש כאן טעות בגירסא, וכדברי רמד"ל ובעל 'מלאכת שלמה':

"לכן נראה דהאי דכתוב 'חרס' וכו' רוצה לומר 'וחרוסת זכר לטיט', וחרוסת הוא מאי דכתב רשב"ם 'שכותשין הרבה ירקות', ונראה 'דהרבה מיני פירות', וכמו שכתבו התוספות דכל פירות שנדמו ישראל נותנים בתוכן".

אפס כי הוא אינו שלם עם עצמו, ולדבריו קשה לומר כי אותו שיבוש נפל הן אצל רש"י והן אצל הרשב"ם. ולכן מנסה בעל 'ראש יוסף' לבוא לידי פשרה ולהציע כי יניחו בחרוסת רק מעט שבמעט חרסים כתושים, שבוזה אין לחשוש לסכנה, ואם לא יועיל לא יזיק:

"ומכל מקום נראה דמעט חרס מיעוטא דמיעוטא הוא כתוש הרבה בהרבה מן החרוסת לא יבא לידי היזק כלל, ואין כאן הפסד אם יתנו לתוכו מעט, דכיון דכתוב כן בפירוש רש"י ורשב"ם בכולן כחד לישנא אין לומר דבשניהם נפל שיבוש, ובפרט דאתי לשון נופל על הלשון חרוסת מחרס והוא טיט גם כן".

משום מה, בסיום דבריו נסוג בו בעל 'ראש יוסף' מאותה פשרה והוא שולל אפילו הנחת מעט חרס בתוך החרוסת, כשלדבריו ראיה מוכחת לכך שהרמב"ם וכמוהו שאר הספרים אינם מזכירים כלל את עניין זה: **"ומשום הכי אין נוהגים ליתן דבר זה בחרוסת כלל, ובפרט כפי מה שכתבתי דיש קצת סכנה"**.

דעת הבית דוד: כבר פשט שלשון חרוסת הוא חרס

דיון סביב מנהג זה גם מצאנו אצל הגאון רבי יוסף דוד משאלוניקי, בעל 'בית דוד'. לעיל הבאנו כי הוא הכיר את מנהג זה כמנהג קהילות מסוימות במקומו, ואכן הוא יוצא לדון בדברי הטור שכתב את עניין החרוסת ולא הזכיר ולא כלום כי ראוי להניח חרס בתוך החרוסת, בעוד שכבר מפורש כך ברש"י וברשב"ם, לפי גירסתו:

"כתב הטור (בסימן תעג), 'והחרוסת הוא זכר לטיט'... ויש להקשות, דבגמרא פרק ערבי פסחים אמרינן... 'חרוסת זכר לטיט', פירש רש"י 'חרוסת, חרס שכותשין בו הדק זכר לטיט', וכן פירש רשב"ם ז"ל. ואם כן, למה כתב הטור 'חרוסת' סתם ולא פירש דהיינו חרס שכותשין בו הדק".

מפלפל בעל 'בית דוד' בדברי הגמרא במסכת פסחים, ולדבריו יש לומר ששורש המשמעות של 'חרוסת' שנוי במחלוקת בין רבי לוי לרבי יוחנן, שאם טעם המצוה הוא 'זכר לתפוח' אין שם 'חרוסת' אלא מחמת החמיצות, ואם טעם המצוה הוא 'זכר לטיט' בא שם 'חרוסת' מטעם החרסים ששמים בו. ואם אכן נקטינן שהחרוסת הוא זכר לשניהם, בוודאי שראוי להניח חרסים בחרוסת, מצד 'זכר לטיט'.

ומשכך, מחדש בעל 'בית דוד' חידוש נפלא מאין כמוהו: **כל אותם הראשונים שלא הזכירו את עניין החרס בתוך החרוסת אין זה אלא לרוב פשיטותו, שמהיות וכבר פשט שחרוסת הוא מלשון חרס, הרי שלא היו צריכים להזכיר כי יש להניח חרסים בחרוסת**.

ואלו דבריו:

"אברא, דלר' לוי דאמר 'זכר לתפוח' מוכרח דאין שם חרוסת על שם חרס כתוש, אלא צריך לומר דשם חרס הוא חמוץ וקהיון, כמו שכתב רש"י... ובהא פליגי ר"י ור"ל, ר"ל סבר דחרוסת... לשון קהוי לכך אמר זכר לתפוח דאית ביה קיוהא, ור"י סבר דחרוסת.... הוא לשון חרס כתוש, ולכן אמר זכר לטיט".

אבל מכל מקום כיון דנקטינן כתריוהו, לעשות זכר לטיט כר"י וזכר לתפוח כר"ל, היה צריך לומר 'שנותנין בו חרס כתוש זכר לטיט', ונראה שקצר הטור ז"ל וסמך על שפשט לשון חרוסת הוא חרס, והוי כאילו כתב והחרוסת מחרס כתוש זכר לטיט ומדברים חמוצים זכר לתפוח, דהיינו כשני הפירושים הנ"ל, פירוש של ר"ל ושל ר"י, ונגרר אחר לשון הגמרא שלא אמר אלא צריך לסמוכי, דהיינו שיהא עב ולא הזכיר חרס כתוש, וכן צ"ל על הסמ"ג (עשין מא) שלא כתב רק שתהא עבה ולא הזכיר חרס וכן על הרמב"ם ז"ל (ספ"ז מהלכות חמץ) שכתב לוקחין תמרים או גרוגרות כו' ודורסים אותם ונותנים לתוכן חומץ ומתבלין אותם בתבלין כמו טיט בתבן כו', הרי שכתב כמו טיט בתבן לרמוז שיהא עב כטיט ולא זכר חרס."

בהמשך מציע בעל 'בית דוד' אפשרות נוספת, שהחרוסת קרויה על שם היותה דומה לטיט, אולם הוא סבור כי פירושו הראשון ברור יותר:

"ועוד יש לומר דהטור ז"ל אינו מפרש כפירוש רש"י ורשב"ם אלא כפירוש הערוך (ערך חרוסת) וז"ל חרוסת זכר לטיט ע"כ עושים אותה מכל מיני מתוקים ומרורים וחומץ כמו הטיט שיש בו כל דבר ע"כ, ונראה שלדעתו ז"ל נקראת חרוסת על שם שהוא כמו טיט וחרוסת היינו טיט, ומכל מקום קשה דהוה ליה לטור ז"ל לפרש, והראשון נראה יותר".

לגופו של עניין ברור שדברי בעל 'בית דוד' דחוקים עד למאוד, וכמעט ולא יעלה על הדעת לומר שפרט מהותי כמו זה שיש להניח חרסים בתוך החרוסת ייחשב כדבר פשוט שאין צורך לאמרו.

גם כבר הבאנו לעיל שאין כל מניעה לומר שגם לרבי יוחנן שהחרוסת היא 'זכר לטיט' עדיין ייתכן שהשם 'חרוסת' בא לו על שם חמיצותו, ומכל מקום טובלים בחרוסת לפי שבהיותו עבה וסמיך הרי הוא זכר לטיט.

ירושלמי: למה נקרא שמו 'חרוסת'?

היבט נוסף לכללות עניין זה הוא דברי התלמוד הירושלמי, אשר אמנם אינם מצויים לפנינו, אולם כמה וכמה מרבתינו הראשונים מצטטים אותו.

כתב בעל 'הרוקח' (הלכות פסח סימן רפג):

"ירושלמי: למה נקרא שמו 'חרוסת', זכר ללבנה שהיא מעשה חרסין".

וכן כתב רבינו המרדכי (פסחים, רמז תריא)

"בירושלמי דערבי פסחים, למה נקרא שמו חרוסת זכר ללבנה שהוא מעשה חרסית".

עיננו הרואות שהתלמוד הירושלמי להדיא תלה את שם 'חרוסת' בכך שהוא זכר ללבנה ולחרסים! האם אכן מדברי הירושלמי נוכל ללמוד כי דעתו הייתה שיש להכניס חרסים אל תוך החרוסת, שהרי אין אנו יכולים לומר לשיטתו כי השם בא מחמת החמיצות או מכל סיבה אחרת מלבד סיבה זו שבחרסים הדבר תלוי? האמת תאמר שיש שסברו שבודאי שזו דעת הירושלמי, אבל ברור לחלוטין שאין כל הכרח לומר כך, כי גם אם אכן שמו של החרוסת נשאב כתוצאה של היותו זכר לחרס, אך ייתכן כי עצם היותו עב כטיט הוא הזכרון לחומר וללבנים, גם אם לא מכניסים בו חרסים ממש.

עוד נציין כי בדברי רבתינו הראשונים מצאנו הסברים נוספים לעצם המושג 'חרוסת', אשר גם מהם ניתן ללמוד כי אין הכרח ש'חרוסת' בא מחמת השימוש בחרסים להכנתו, וקצר המצע מהשתרע.

עפר אכיל

את מאמרנו נחתום באנקדוטה מעניינת: קיים עפר מסוים בצבע לבן, שניתן לבשלו או לאפותו, והוא מזין ומשביע.

תחת הכותרת 'גדולים מעשה אלהינו' מספר רבי דוד גאנו, תלמידו של הרמ"א והמהר"ל, בספרו 'צמח דוד' (ח"ב. מהדו' ווארשא תרל"ח, עמ' 781):

"בשנת ש"ן, אלף תק"צ לנוצרים, אשר השנה ההיא שנת בצורת הייתה במדינה זו מדינת ביהם. ויהי איש אחד בכפר אחד סמוך לעיר קיידישים, ה' פרסאות מפראג, איש עני אשר בנפשו יביא לחמו ובניו צעקו ושאלו ללחם ופורש אין להם ויבך האיש בלילה ההוא ביגון ואנחה ויצעק אל ה'. וישכם בבוקר ויצא בפחי נפש לחפור משא חומר, ויהי כאשר חפר שם מצא בהאדמה אפר ואבק לבן אשר לא ידע מה הוא, ויביאהו לביתו ויעש ממנו תבשיל דייסא, ויאפה ממנו לחם ויאכלו וישבעו. וידע הדבר וילכו שם למאות ולאלפים ויקחו גם הם מן העפר לטרף ומזון בני ביתם.

גם אני הכותב ראיתי זאת העפר בעיני ולקחתי ממנה להיות לי למשמרת".

גם הגאון רבי ידידיה מונסונייגו בספרו 'קופת הרוכלים' (ח"ב קונטרס הזכירה אות ש מערכת שינויים בטבע ובבריאה סעיף יט) מספר על מאורע דומה:

"בשנת שפ"ג מצאו הכפרים קמח בארץ אשר הוא טוב למאכל וטוב למראה".

האם מומלץ לערבב עפר מסוג כזה בחרוסת? מחד גיסא אין בו חשש חימוץ, אך מאידך גיסא אין צבעו אדום! אולם כנראה שלנידון דידן אין זה מעלה או מוריד, שהרי ברור שעפר מסוג כזה אינו טוב להכנת חומר ולבנים, ונמצא שאין בו כל זכר לחומר וללבנים שהיו במצרים.

דעת ואמונה

מתורתו של

הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א

פסח תשפ"א

גיליון מס' 17

גיליון מורחב לחג הפסח

- אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'
- 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים'
- סדר קריעת ים סוף
- שני דינים במצוות מצה

אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה'

ה' ית' הוא מנהיגנו ונלחם את מלחמותינו

א. אחד מיסודות היהדות, הנוסך במתבונן בו עידוד ותקווה, בטחון, עוז ועצמה, הוא הידיעה וההכרה שאלוהי עולם ה', בורא קצות הארץ ומנהיגה (השולט שליטה מוחלטת בכל ישות הבריאה ואשר לו הכח והממשלה לעשות בעולמו כרצונו), הק- ל הגדול הגבור והנורא, התחייב לאבותינו ולנו בחוזה ברית המילה שעשה עם אברהם אבינו (ובכמה מקומות), להיות לנו לאלוהים, דהיינו שיהיה מנהיגנו ומלכנו (כמלך טוב ונאמן לעמו, שמוסר נפשו על טובת עמו), כן כביכול קוב"ה הוא מלכנו הרב את ריבנו והלוחם את מלחמותינו.

וכמו שכתוב (דברים ט): "שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך וגו', עם גדול ורם בני ענקים וגו', וידעת היום כי ה' אלקיך הוא העובר לפניך אש אוכלה, הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך וגו'".

ואמת זו קובעת להלכה גם לדורות כמו שכתוב בפרשת המלחמה (דברים כ): "כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך המעלך מארץ מצרים, והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם ואמר אליהם אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (והוא לאו דאורייתא, עיין רמב"ם פ"ז מהל' מלכים הט"ו), "כי ה' אלוהיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם, להושיע אתכם וגו'".

וביאור הדבר, שכלפי ישראל אין כל נפק"מ ממה שהאויב הינו חזק ובעל כח רב, ואין בזה כל סיבה שיצליח האויב לגבור במלחמה, משום שה' הולך עמנו להילחם לנו, ואם יפלו ישראל במלחמה אין זה משום כחו של האויב אלא שכך גזר היי"ת, וגם אם היה כח האויב חלש, היו נופלים, לכן יש איסור לירא מהם ומהומנם, אלא צריך להתחזק ולהילחם בעד עמנו וערי אלקינו, והי' הטוב בעינינו יעשה.

וגם בזמן הגלות וההסתער פנים שכעס עלינו הקב"ה, מ"מ לא נתן למוט רגלינו, ולא ינום ולא יישן שומר ישראל להציל צאן מרעיתו משבעים הזאבים העומדים עליהם תמיד, וכמו שהבטיחנו הקב"ה: "וואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפך בריתי אתם, כי אני ה' אלקיהם". והיא (הבטחה זו) היא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם.

ונאמר בתורה (דברים ז): "כי עם קדוש אתה לה' אלוהיך ובך בחר ה' אלוהיך להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה", ופירש"י: סגולה - אוצר מלכים. וכמו שמלכים שומרים על סגולתם, אבנים יקרות וכלים יקרים, כן הקב"ה שומר עם סגולתו. וגם נכרים הכירו בזה שה' שומר ישראל, וכמפורסם שמלך צרפת לואיז החמשה עשר, ביקש מכומר אחד שיוכיח לו שיש השגחה עליונה, וכל יום היה הכומר מרצה לפני המלך ומביא לו הוכחות ע"ז. והמלך היה דוחה כל ראיותיו, עד שיום אחד אמר המלך לכומר, שכבר עייף מהרצאותיו שאינם משכנעות, והוא נותן לו רק עוד פעם אחת לדבר ועליו להביא ראיה שאין עליה תשובה. חשב הכומר הרבה, ויום אחד בא ואמר, שיש לו ראיה שאין עליה תשובה, והיא: הקיום וההישרדות של העם היהודי מוכיח על ההשגחה האלוהית. ואישר המלך שזו ראיה מוכרחת [והוא פתגם מפורסם בצרפתית בשם המלך הנ"ל: LA RESISTANCE DU PEUPLE JUIF PROUVE LA PROVIDENCE DIVINE].

והנה חוזה וברית זו שעשה הקב"ה עם אברהם אבינו שיהיה לנו לאלוהים, אינו כחוזה חגנה עם אומה מן האומות (צרפתים או אמריקאים) המוגבלים בכוחם, ואין בטחון שלא ישנו דעתם, אלא עם אלוהים חיים ומלך עולם, הקל הנאמן שומר הברית והחסד.

וכשאנחנו נגשים בתפילה לפני בורא עולם, גישתנו אליו ותחילת שיחנו אתו, שאומרים לפניו את האמת הזו, שהוא מלך העולם אחראי עלינו ומנהיג אותנו ואת אבותינו, פטרנו של אברהם פטרנו של יצחק ושל יעקב, ומזכירים גדלו וגבורתו ומוראו הגדול הגבור והנורא. ואלוהי זה הוא מגיננו בעבר ובהווה, ומושיענו לעתיד לבא בהבאת הגואל. וחותרים ומברכים אותו על דבר זה ועל תואר זה, שהוא מגן אברהם וזרעו אחריו. וכן אנחנו אומרים בכל יום עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור וכו' אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם, לאבות ובנים.

ביציאת מצרים ראו כל העולם כי ה' נלחם לישראל

ב. והנה, כל ההיסטוריה של אומתנו מוכיחה עובדה זאת. ובתחילת היותנו לעם, גילה הקב"ה אהבתו אלינו ובכחו הגדול לחם בשבילנו עם המעצמה המצרית, במכות קשות ונוראות, והתגלה לעין כל שהבורא עצמו לחם עם המצרים [וכמו שהכירו הם בעצמם, כדכתיב "ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים"]. וכל עמי עולם, בראותם דבר משונה זה, שמעצמה גדולה נהרסה ונחרבה באסונות טבע משונים, כמו

והתרגשו שמא יכבשו ישראל כל העולם ויהיו להם לעם עובד. 'אלופי אדום' – 'נבהלו', אבל לא רעדו, כי אינם משבעת העמים שהצטוו להורגם, ועדיין לא הגיע הזמן שישלטו בהם ישראל [כי קני וקניזי וגרגשי שהם אדום, לא כבשו אבותינו והיא הבטחה רק לעתיד לבוא, והיינו מה שכתוב והרבך מאבותיך עיין ב"ב דף נ"ו]. 'אילי מואב' – 'יאחזמו רעד', שהם קרובים לא"י, וחששו שמא ישראל ישלטו וירדו בהם. 'חיל' – 'אחז יושבי פלשת', שמא יעברו דרכם וישמידם. ויתכן, כיון שהם היו יושבים מאשקלון עד נחל אל עריש, כל רצועת עזה, והרי הם חלק מא"י, חששו יותר לארצם ולשלטונם, אף שאין עליהם הלאו ד"לא תחיה כל נשמה". 'נמוגו' – 'כל יושבי כנען', נמס לבנם שהם חששו לחייהם כדכתיב בהם "לא תחיה כל נשמה".

עוצמת הפחד שנפל על כל עמי הארץ מישראל

ה. והנה נראה דהפחד הזה שנפל על העמים היה מכוון מהקב"ה, בכדי להכין נפילתם וכיבושם [וכידוע במערכת המלחמות, שחלק מן המלחמה, הוא להטיל בהלה ופחד באויב]. ומקרא מלא הוא (שמות כג, כז): "את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל אויביך אליך עורף".

תדע עוד שכן הוא, שהרי כשגרם חטא המרגלים והתעכבו במדבר ארבעים שנה, ונשכחו קצת מעמי העולם הנוראות שעשה הקב"ה במצרים, לפי שהאנשים שהיו בזמן יציאת מצרים הזדקנו בארבעים שנה, ונולדו אנשים חדשים שלא הרגישו את גודל הפחד שהיה בשעתו בקריעת ים סוף, לכן הוצרך שוב הקב"ה להטיל פחד ומורא בקרב העמים שייראו מעם ישראל, כחלק מן המערכה של כיבוש מלכי ארץ כנען, ע"י כיבוש סיחון ועוג. וכמו שנאמר (דברים ב, כה): "היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון את שמעך ורגזו וחלו מפניך" [כי כיבוש סיחון ועוג הכה בתדהמה את כל העמים, שעליהם ועל כחם סמכו עמי האזור כלו, וכמו שאמר בלק: "הנה עם יצא ממצרים הנה כסה את עין הארץ", וכמו שפירש"י שם שסיחון ועוג שעליהם היו סומכים – נאבדו. וכנראה שיותר קל היה לכבוש את עצמת מצרים מלכבוש את סיחון ועוג].

ו. ולבאר את גודל הפחד שנפל על העמים בקריעת ים סוף, אמרתי תמיד דוגמא לזה ממלחמת העולם השנייה. כשהיטלר ימשי"ו איים בתחילה על פולין, והזהר ע"י צרפת ובריטניה שיכנסו למלחמה אם יכבוש את פולין, והוא [לאחר שעשה הסכם חשאי עם רוסיה על חלוקת פולין ביניהם בשביל להשתיק את הרוסים], לא שת לבו אליהם וכבש בסערה את פולין. והנה מזה שראו שאינו נבהל מהם, וגם מזה שריסק את פולין בעשרה ימים עדיין לא גרם הדבר פחד בעמים ממנו, לפי שפולין לא היתה מעצמה צבאית כמו צרפת ואנגליה, אולם כשהתחיל במלחמה עם צרפת, והרבה סברו בתחילה שעכשיו יפול במלחמה, אבל בפועל הוא בתוך שבועיים הכניע את כל כחה הצבאי של צרפת [ע"י כיבוש קו ההגנה קו מגיינו שהיה לאורך הריין], והכריח את צרפת לחתום על חוזה כניעה מביש בוורסאי, אז העולם התחיל להיות נדהם.

ואולם למרות שראו כל זה, עדיין סברו שכחו של היטלר לא מגיע לכוחה של רוסיה ואמריקה. ואולם כשבשנת 42, כבש בשלושה חדשים את רוסיה עד מוסקובה, והרג למעלה ממיליון חיילים רוסים, ונחל ניצחונות עצומים, אז ממש נפל פחד גדול ממנו על כל העמים. ואולם בכ"ז ידעו הכל, שכחו כח אנושי, מוגבל, ואם יתעצמו ויתחברו יחד אמריקה ואנגליה ורוסיה יוכלו להדוף אותו ולהכניע אותו. והיה זה אדם אחד צירייל ראש ממשלת אנגליה, שהיה בו [והיה מפיח תמיד] רוח גבורה ולחימה להכניע את היטלר [וכאשר היה לבסוף באמת, שלאט לאט הדפו אותו למדינתו, ולבסוף הרסו אותו עד היסוד].

וכשנתבונן ביציאת מצרים נראה כי באותה שעה הוכח לעין כל, שאין כחם של ישראל כח אנושי מוגבל, אלא כח עליון, גבוה מעל גבוה, בגבורה שאין מי שיעמוד כנגדה [וככתוב: ימינך ה' נאדרי

מכת הדם שנהפך היאור וכל המים לדם, ושבוע ימים להקות של רבבות של צפרדעים ששרצו בכל ארץ מצרים והבאישו אותה וחיבלו בה, דבר משונה שלא ראינו באף ארץ. ואחריה מגיפת כנים גדולה בכל הארץ. ואחריה, חיות רעות מכל מינים הופיעו וכילו בהם, מה שלא קרה ואינו קורה בשום ארץ מיושבת כדבר הזה. ואחרי כן מגיפת דבר נוראה שמת כל המקנה ואחריה מחלות השחין בגופם של המצרים, שלא שמענו כמוה בשאר העולם. ומכת ברד משונה ומופלא, שמלבד גודל כדורי הקרח של הברד [וגם בזמננו לפני למעלה מעשור, התפרסם בעתונות שבנגלחדש, ניתך ברד, שכל כדור בו שקל קילוגרם אחד, ונהרסו 20.000 בתים. ולפני חמש שנים ניתך ברד בבאר שבע בחג הסוכות, בגודל ביצה כל כדור ברד], מלבד זה היה פלא עצום בברד של מצרים שאש התלקח מתוכו. וכמה הרס וחורבן זה גרם. ואח"כ ארבה שלא היה כמוהו מעולם, והכל עפ"י הודעה מראש ע"י משה רבינו בשם הבורא. ואח"כ החושך שכל זה משונה מאוד שלא נשמע דבר זה באף מקום בעולם שיחשיך פתאום ג' ימים. ולבסוף הביא הקב"ה עליהם מכה איזומה ונוראה שלא ידוע לנו כמוה [אפי' בעידן האטום], בדיוק שלה ובהיקפה ובעוצמתה, שבשניה אחת מתו כל בכורות מצרים מבכור אדם עד בכור בהמה בכל מקום שהם בכל מחבואיהם [וראו שזחות כל בכור וכתובתו ידועה לבורא], ומתו כששית או שביעית מאוכלוסיית מצרים, ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר אין שם מת, והוא נורא מאד למתבונן עוצמת המכה [ויהי להשוות מעט למה שראינו בעינינו, כמה אבל יגון ובכי, ואיזו צעקה היתה בכל שכונה בארץ, כשנודע שנפגע ומת אחד מן החיילים של השכונה, בזמן מלחמת הגליל, ובאינתיפאדה הנוכחית. ועל אחת כמה וכמה במצרים, שלא היה בית אשר לא היה שם מת איזה אבל ואיזו זעקה היתה].

ואחרי כל מלחמת ההתשה הנוראה הזו שעשה הקב"ה במעצמה המצרית במשך עשרה חודשים, עדיין לא אמר הקב"ה די, אלא רצה לרסק ולחסל כל שארית הכח הצבאי של מצרים, שלא ישאר מי שירים ידו במצרים, ובטכסיס עשה מלחמה שפיתה אותם לרדוף את ישראל עם כל הרכב והפרשים שנשארו (ובלי שישאירו צבא לרזרבה) ולהיכנס לים שהתייבש, ואח"כ להטביע את כלם, לא נשאר אף אחד [ונעשתה מצרים פרוצה ופתוחה לכל, שכל הרוצה לשדוד אותה יכול לעשות זאת, כי לא נשאר שום כח שיתנגד], כי היה ריסק טוטלי של כל החיילים ומפקדיהם ומלכם בראשם. קטסטרופה כזאת בפעם אחת ובאופן מדהים זה, לא נשמע בהיסטוריה באומות אחרים וכדכתיב כי שאל נא לימים ראשונים וגוי הנסה אלוקים לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים.

ג. והנה צריך לדעת, שמצרים דאז היתה מעצמה אדירה, שהרי ע"י שנות הרעב התעשרה מאוד, ובנוסף לזה, היא היתה מדינה מאורגנת היטב במסים, ע"י ארגונו של יוסף שקנה כל אדמות מצרים עבור פרעה, והחכיר לתושבים האדמות תמורת עשרים אחוז מהיבול [דומני שלא היתה אז עוד מדינה שהיתה מאורגנת במס הכנסה כ"כ טוב כמו מצרים]. והיה לממלכה גם כח עבודה יצרני בחינם, עם שלם של עבדים. והכסף יענה את הכל, שעל ידי עוצמת הכלכלית הפכה גם להיות גדולה במדע, בצבא ובנשק, כידוע מהנביאים שהרכב והסוס המצרי היו אז לשם דבר.

ואחרי מלחמת ההתשה הנוראה הזו שערך בהם הקב"ה, וריסק כל שארית כחם הצבאי, כל גאוותה של מצרים נפלה לזמרי, מאיגרא רמה, לבירא עמיקתא.

ד. וכל עמי העולם שהיו עדים לכ"ז ראו בחוש, שכח עליון שאין גבול לכחו ולנוראותיו לוחם בעד ישראל ועשאו בן חורין עם שאיפות לכבוש את ארץ כנען. לכן רעדו כולם, וכמו שנאמר: "ישמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת, אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען". והנה יש כאן חמש דרגות של פחד, וחמש אומות, כלומר שלפי גודל הסכנה שהיתה לאומה – כך גודל פחדה. ה'עמים' הרחוקים, שלא היתה להם סכנת כליה מעם ישראל – 'ירגזון', רגזו

בכח ימינך ה' תרעץ אויב]. שכל מכות מצרים, ומכת בכורות, ולבסוף הטבעת כל צבא מצרים בים סוף, אינם כלל כח אנושי אלא כח עליון [השולט בכל כוחות הטבע הנוראים ומשתמש בהם] הוא שלוחם נגד המצרים. כאן ניתן לתאר את הפחד והתדהמה שנפלה על העמים, שכולם הכירו שה'יכול-יכולי שולט בכל העולם, ולוחם מלחמות ישראל ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואין מי שיעמוד נגדו, וכמו שאמרו המצרים עצמם: "ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים". וכן רחב אמרה (יהושע ב) "כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן לסיחון ולעוג אשר החרמתם, ונשמע וימס לבבנו, ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם, כי ה' אלקיכם הוא אלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת".

וכל מתבונן יבין את גודל התדהמה שנפלה בעולם ע"י יציאת מצרים ומלחמת סיחון ועוג. ובספר יהושע (ה, א) נאמר: "ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי הכנעני אשר על הים את אשר הוביש ה' את מי הירדן מפני בני ישראל עד עברנו (עברם קרי) וימס לבבם ולא היה בם עוד רוח מפני בני ישראל", והוא ג"כ מטעם הנ"ל, שראו כח עליון השולט בטבע לוחם בשבילם, ומי יכול ללחום נגד זה.

ז. ובה נבין היטב למה עמלק ואומתו, נעשו אויבי ושוואיו של הקב"ה, שעליהם - ורק עליהם - מצאנו דבר נורא זה, שנשבע הקב"ה בעצמו, למחוק אותם מתחת השמים, ו'מלחמה לבורא עולם בעמלק מדור דור', והטעם משום שאחרי שכל העולם הכירו שה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והוא הוא ששידד מערכות הטבע להילחם במצרים, ולא מקרה ח"ו המה כל מכות מצרים, בא רשע זה, והכחיש וכפר בכל, כי כל מי אשר לו מוח בקדקדו לא היה בא ללחום עם ישראל אחרי הנוראות והנפלאות שנעשה להם ע"י הקב"ה, וע"כ דרשע זה בא ואומר, הכל מקרים טבעיים שקרו, ואין לפחד כלל להילחם בישראל. והרי בזה הוא מכחיש האמונה באלוקים חיים ומלך עולם ושכל מקרי הטבע חוזרים אליו. והחליש וקירר הקידוש ה' שהיה בכל העולם כולו.

כנסת ישראל – אינה אומה ככל האומות

ח. וכאשר ראה בלק שאין בכח אנושי וצבאי שבעולם יכולת ללחום נגד מלכו של עולם, הלוחם לישראל, חפש הוא ובלעם הקוסם עצות ותחבולות איך להסיט את אהבת הקב"ה מישראל, ואיך להרגיזו עליהם. לפי שסברו רשעים אלה, שבעצם ראוי היה להיות יחס שווה מהבורא עולם לכל האומות בשווה, שכולם בריותיו של הקב"ה, ומה עדיפותם של ישראל מעם אחר, וע"כ משום דאבותיהם היו רצויים לפניו יתברך, אמרו א"כ, גם אנחנו נקריב קרבנות ונרצה עצמנו להקב"ה [והם המזבחות והקרבנות שעשו בלעם ובלק], ואחר שנסיט את אהבתו אלינו יוכל בלעם הרשע - שהיה יודע מתי הקב"ה כועס - לקלל אז את ישראל, ויטיל את כעסו של הקב"ה עליהם. אמר להם הקב"ה, אין ישראל אומה ככל האומות רק שזכתה לסייעתא דשמיא יותר, אלא ישראל וקוב"ה חד, והלוחם אתם כלוחם נגד הקב"ה עצמו. ולכן האריכה תורה בפרשת בלעם ובלק, מה יעצו רשעים אלה [על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך לאמר לכו ונכחידם מגוי], להראות לנו יסוד זה, שעם ישראל אינו אומה ככל האומות רק רצויה יותר לפניו יתברך, אלא אומה שהבורא יתברך שמו, קשור אתה בחושים ובריתות, וכדכתיב: "והי האמירך היום להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה".

ט. וכשעברו ישראל את הירדן בצורה פלאית, וכבשו את יריחו שלא בדרך הטבע [ע"י הקפות ישראל עם ארון העדות, ותקיעת הכהנים בשופרות, ששה ימים פעם אחת כל יום, וביום השביעי שבע הקפות, ואח"כ בתקיעה האחרונה הארוכה של הכהנים ותרועת העם נפלה חומת יריחו ונבלעה תחתיה], נראה לעין כל שממשיך הקב"ה ללחום בעד ישראל לא בחנית ולא בחרב, אלא

שלא בדרך הטבע. ונתאר לעצמנו, כשראו אנשי יריחו שהחומה נעלמה וישראל נכנסים מכל צד, רק המחזה המבהיל הזה גרם להם מוג לב ותדהמה, שלא יוכלו כלל ללחום ולהתגונן, ועי"ז לא נפקד מבני ישראל אף אחד. כזו היתה מלחמתו של הקב"ה באויבי ישראל.

ונוכל לומר ולהרגיש ולצעוק דברי משה רבינו ע"ה והתפעלותו מהדבר הזה, ככתוב בפרשת וזאת הברכה [ואלה הם המלים האחרונות שאמר משה רבינו ע"ה עלי אדמות]: **"אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך"**.

שתי מטרות בסיפור יציאת מצרים

י. והנה במצות סיפור יציאת מצרים, יש שני היבטים, א) כדי שנדע כחו הגדול של הקב"ה ששולט בטבע לעשות בעולמו כרצונו. כמו שנאמר בפרשת בא: "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אותותי אשר שמתי בם, וידעתם כי אני ה'", והיינו כדי שנדע שה' הוא הויה המהוה את הטבע, ומחדשו כל רגע, ויכול לעשות בו כרצונו. ב) מה שנאמר בפרשת וארא: "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ה' אלוהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים", והיינו ידיעת מה שהתבאר במאמרינו, שהבורא ב"ה, הוא מלכנו ומושיענו, גואלנו גואל אבותינו.

וכל מצוות ליל פסח, סיפור יציאת מצרים, אכילת קרבן פסח, מצה, ומרור, ד' כוסות וכו', ציונו אותם הקב"ה, בשביל לחזק אצלנו את היסוד הזה, ועיין בספר המצות עשה קנ"ז שמשמע מהר"ם שחלק שני זה עיקר במצוות סיפור יציאת מצרים, ובמק"א הארכת בזה.

יא. ומה נואלו הסכלים והאווילים שמבני עמנו, ששוכחים את העבר המפואר של עם ישראל, ויחודו וחשיבותו בבריאה אצל הבורא עולם, ועוזבים ומנתקים עצמם ממקור מים חיים, לחצוב להם בארות נשברים אשר לא יכילו המים [נכחי ועוצם ידי], ו"ככל הגויים בית ישראל" רח"ל.

והנה זה קרוב לאלפים שנה שלא היה ליהודים שום שלטון או כח פרטי לגונן על עצמם, ובכ"ז עם ישראל עבר את הגלות ועדיין קיים ב"ה, ובמרבית המקומות חיו וחיים גם היום חיים שקטים ושלוים משונאי ישראל, ולא שומעים עליהם שום אסון ושום רדיפות, אם כי אין להם שום נשק או גודד שיגן עליהם, אלא בחסדי ה"ת על עמו ששמרם לכל אורך הגלות, ממשיך גם עתה לגונן עליהם [ע"י כל מיני סיבות, של זכויות האדם, ועמים נאורים וכו']. וכאן בארצנו הקדושה, שיש שלטון וממשלה של יהודים וצבא ומשטרה יהודית, נהרגים יום יום יהודים וחיים בפחד. ולו חכמו ישכילו זאת, איך העזו פניהם הערבים ללחום ולרצוח במצח נחושה, מה שלא היה דבר זה לפני כמה שנים, שהיו הערבים ידועים בפחדנותם. וע"כ "מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים הלא זו ה' חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך". וכבר נאמר: "לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי".

ואנו בני התורה, מה עלינו לעשות בתקופה זאת, רק להתחזק בתורה ויראת שמים, ובבטחון בו יתברך שלא יטשנו ולא יעזבנו [שאין לנו להישען אלא על אבינו מלכנו שבשמים], וכמו שנאמר: "אף חובב עמים כל קדושו בידך והם תכו לרגליך ישא מדברותיך". ונאמר: "אשרי אדם עוז לו בך", "אשרי איש שלא ישכחך ובן אדם יתאמץ בך". ויקויים בנו מקרא שכתוב: "ויראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". "ישראל נושע בה' תשועת עולמים, לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד".

זכורני, לפני שש שנים באתי לבית מו"ר הגרא"מ שך זצ"ל לביקור חג בשביעי של פסח, ושאלתי אותו: מה הלקח שעלינו לקחת מחג הפסח? ענה בקצרה: "והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו' שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם". והוא כמשי"כ לעיל סוף אות י.

"חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים"

לזה הטעם שבפרשת ויגש התורה מאריכה לספר את כל הענין הזה, ולכאורה אינו מובן מה אנו צריכים לידע את ההיסטוריה של מצרים ואת ההסדר הכספי שנערך בין התושבים לבין המדינה. אלא באה התורה לומר לנו את עושרה של מצרים, ומתוך זה נבין עד כמה היתה גדולה וחזקה גם מבחינה צבאית, וכך יכלו לשלוט ביד קשה על ישראל. וכן עלה שמם והתגדל בעיני כל העולם כמעצמה מדעית גדולה וחזקה, ועיי' כאשר עשה בהם ה' שפטים התקדש שמו לעיני כולם, שראו כיצד נלחם במעצמה כמו מצרים ששלטה בכל העולם.

ועוד מקור עושר יש להם למצרים, מעצם הדבר שהעסיקו עם שלם של עבדים, שפיתחו את המדינה מכל הבחינות, בחקלאות, בבנייה, בתעשיית הנשק ובכל עבודה. ואילו לא היתה יציאת מצרים, הרי שהתעשייה הכלכלית הזו היתה ממשיכה לפרוח ולשגשג, והיו המצרים העם העשיר ביותר בעולם, ולא היה בכוחה של אף מדינה להילחם כנגדה.

ד. שמא תאמר, עדיין היה לישראל יכולת להשתחרר מכבלי מצרים, אם היו יום אחד באים ומתאגדים כולם למרוד במצרים, על ידי זה היו יוצאים מעבדות לחירות.

אלא שגם זה לא יתכן כלל. צא ולמד מה שכתב האב"ע בפרשת בשלח (יד, יג), על הפסוק "ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'", והקשה שם מדוע כל כך פחדו ישראל, הרי הם היו רבים מחיל מצרים שנסע אחריהם, והיו יכולים להילחם כנגדם, ועל מה ראו לירא בצורה קשה כ"כ.

ותירץ, שנפש העבד שפלה ונכנעת לאדונו, ואין לו את האומץ והיוזמה להילחם כנגד אדונו [שעל ידי שכל הזמן הוא מדוכא תחתיו בעבודת פרך, מתרגלת נפשו לכניעה ושפלות]. לכך לא היו ישראל יכולים להביא עצמם להתקומם ולמרוד כנגד המצרים.

מלבד זה, מסתבר שהמצרים במשך כל השנים שעבדו בישראל, עשו כל שביכולתם לדאוג שלא תהיה מרידה מצד בני ישראל, וממילא לא היתה שום היתכנות מציאותית שיתאגדו ישראל למרוד במצרים ולברוח משם.

ה. למדנו, שדברי חז"ל שאמרו "שאילו לא הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים" – הוא כפשוטו ממש. ולא כפי שראיתי אחד שפירש, שכוונתם לומר שאילו היו נשארים שם עוד קצת זמן, היו נכנסים אל תוך חמישים שערי טומאה ולא היו יכולים לצאת לחירות רוחנית. ואף אם במשך הדורות יתגלגלו העניינים ויוכלו לצאת לחירות גופנית, עדיין תהיה נפשם בגלות מצרים. זה אינו, ולא יתכן שהתורה תחייב אותנו להרגיש כאילו אנו עבדים עד עצם היום הזה, רק משום סיבה זו, למרות שיתכן והיינו יכולים לצאת גם בדרכים אחרות.

אלא הדבר הוא כפשוטו ממש, וכפי שנתבאר, שאילו לא היה הקב"ה מוציא אותנו, לא היתה יכולה להיות לנו שום דרך ואפשרות לצאת ממצרים. וממילא כל אחד ואחד מישראל חייב את חירותו לבורא ית'.

א. יש לעמוד על דבר נחוץ מאוד, והוא מעכב בקיום מצות סיפור יציאת מצרים, והוא ביאור המשנה (קטז, ב) "חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", שנאמר 'בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', וכן פסק הרמב"ם (פ"ז מה' חמץ ומצה ה"ו) "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא עתה ממצרים", ועיי' דהרמב"ם מיייתי לה מקרא דכתיב "ואותנו הוציא משם וגו'", ועל דבר זה ציוה הקב"ה "וזכרת כי עבד היית, כלומר אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית", עיי' ש.

ובהגדה של פסח איתא דאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים. וביאור הדבר, דהנה המצרים עצמם ודאי שלא היו משחררים את עם ישראל, כי איזה מלך יוותר על אוצר זה של עבודה זולה, של עם שלם גיבורים ונבונים. וכן הרי כל כלכלת מצרים היתה תלויה בהם, בניית שיכונים ובניינים, החקלאות, פיתוח כבישים וגינות, תעשיית הנשק, בכל זה עבדו היהודים.

והרי אצלנו בזמן תחילת האינתיפאדה, כאשר היו עושים סגר, היתה המדינה משתתקת בחלקה, מאחר שהבנייה והחקלאות היתה תלויה בעבודת הערבים והוצרכו להביא פועלים זרים, וקיי' במצרים, שהיתה להם אומה שלימה של שני מיליון בני אדם, שהיו עובדים עבודה קשה בכל שטחי הכלכלה, בשכר מינימלי לחיות, ויותר על אוצר זה יגרום הרס לכל כלכלת המדינה.

ב. שמא תאמר, שבמשך הדורות עלול לבוא עם חזק, שיכבוש את מצרים (כמו שסנחריב ואלכסנדר מוקדון כבשו את מצרים), והוא ישחרר את ישראל. ומעתה מניין לנו שאם לא היה מוציא ה' את ישראל עדיין היינו משועבדים לפרעה, הלא יתכן שבצורה אחרת היו משתלטים על המצרים ומוציאים את ישראל.

אולם גם זה לא יתכן, כי הרי כובשים שבאים לכבוש מדינה, מטרתם היא לנצל את המדינה הכבושה ואת אוצרות הטבע שלה, ולטיול את כל רכושה. וכי הם יוותרו על אוצר שכזה? הלא פשוט שאם היו כובשים את מצרים היו נוטלים את ישראל להיות עבדים להם [וכמו שראינו שכל הקולוניות של צרפת אנגליה באפריקה ואסיה ושאר מדינות, הכל היה למטרת ניצול אוצרותיהן של כל המדינות הללו עיי' הכובש].

ג. ואם תאמר עוד, הנה קמה ארצות חברית ולחמה בעבדות, עד שביטלה אותה מן העולם, ואם היינו משועבדים עדיין למצרים, יש מקום להניח שהיתה ארה"ב קמה ללחום כנגד התופעה הזו בכדי לשחרר את ישראל משם.

על זה צריך לדעת, שעוצמתה של ארה"ב [המדעית והצבאית], נובעת בגלל היותה מעצמה כלכלית. ומצרים לפני יציאת מצרים היתה המעצמה הכי עשירה בעולם מכמה סיבות: א) מהכסף שנכנס לפרעה בשנות הרעב. ב) מהמס שסידר יוסף שכל אדמות מצרים יהיו שייכות לפרעה [היינו של המדינה], והחכיר להם אותן בשכר שיתנו חמישית מהיבול. ולא היתה שום אומה מסודרת במס הכנסה בצורה כל כך טובה, כפי שהיו המצרים מסודרים.

סדר קריעת ים סוף

להבין הענין, עלינו להשים פעמינו לשורש ענין קריעת ים סוף, כיצד ארע הדבר ומה היתה צורת הנס.

הנה בפשיטות נדמה כי הנס היה שנבקעו המים לשני חלקים, חציים הלכו לצד זה וחציים לצד זה, וישראל צעדו על היבשה שהתגלתה מתחת למים. אך אילו היה כן, נמצא שהיתה דרכם קשה ומפותלת, שהרי בעומק הים הולכת האדמה כלפי מטה, וכפי שניתן לראות בבירור בחוף הים, שככל שנכנסים פנימה אל

א. בפיט 'כמה מעלות טובות למקום עלינו' שבחגדה של פסח, ישנו נוסח "אילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה דינו". וזה תמוה ביותר, כי הרי כל נס קריעת ים סוף היה בכדי להציל את ישראל, כאשר התקרבו המצרים אליהם וסגרו בעדם, ולא היה להם להיכן לברוח, עשה הקב"ה נס ובקע את הים, ועיי' ניצלו מהמצרים. אך אם היה רק בוקע את הים ולא מעביר אותנו בתוכו, על מה היה לנו להודות, הלא לא היה בזה כל הצלה מיד המצרים, וזה פלא עצום.

המים עד שנעשו חומה גדולה. ומבואר בחז"ל שנערמו המים עד לגובה עצום שהיה נראה למרחוק.

נמצא א"כ שבבקיעת הירדן אכן עברו ישראל על הקרקע ממש, ולא כבקיעת ים סוף שעברו ישראל על מים קפואים.

ועל פי הדברים האלו, כתב הגר"א (בביאורו לישעיה שם) לבאר באופן נפלא לשון הגמ' (סנהדרין צד, ב) שהתפללו מלאכי השרת לפני הקב"ה על חזקה, שיעשה לו נס "כדורכי הים וכעוברי הירדן" [כ"ה לגירסת הגר"א בגמ'], וביאר מדוע גבי הים נקטו לישנא ד'דורכי הים', ואילו גבי הירדן נקט 'עוברי הירדן', לפי שבקריעת ים סוף הלכו ישראל על הים ממש, שהרי המים התחתונים קפאו ועליהם היו הולכים, וזהו 'דורכי הים', אבל בירדן לא הלכו על המים אלא על הקרקע, ועל זה אמרו 'כעוברי הירדן'.

ג. בלילה שקדם לקריעת ים סוף, הביא ה' רוח קדים עזה כל הלילה, וכך בבוקר קפאו המים בעמידה, ויצרו שלש עשרה חומות שביניהם י"ב שבילים, לכל שבט ושבט נעשה שביל בפני עצמו [כמבואר באבות דר"נ פ"ג]. ואפשר כי זה המכוון בפסוק "וברוח אפך נערמו מים", ולפי פשוטו נראה כי 'נערמו' הוא מלשון ערימה, שהתאספו המים. אך התרגום פירש "כחימו מיא", מלשון ערמה. ומה היא החכמה של המים: נס זה שנחלקו לייב שבילים זו היא חכמתם, מהיכן ידעו כי עליהם להעמיד עצמם בצורה כזו? ומהיכן הבינו כי יש בישראל י"ב שבטים ולכל שבט ושבט מגיע שביל לעצמו? אלא ש'כחימו מיא'.

ואלו הם דברי הכתוב: "וברוח אפך נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים" – המים העליונים נעמדו בחכמה, והעמידו לישראל י"ב שבטים ללכת בהם, "קפאו תהומות בלב ים" – זה המים שלמטה מהם, שהם קפאו בשביל שיוכלו ישראל לצעוד עליהם.

ד. כאשר ראו המצרים שישראל נכנסים אל תוך הים, נכנסו אף הם אחריהם. ואז עשה הקב"ה נס, שהביא רוח חמה שתפשיט את כל הקרח, וכך טבעו המצרים. והנה לא כל הקרח הפשיר בבת אחת, אלא רק הקרח שעמד כחומה לעשות לישראל שביל, הוא שהפשיר תחילה, וכדרכו של קרח שככל שהוא עבה יותר ומוצק יותר כן יארך לו זמן רב יותר להפשיר, על כן הקרח שעמד כלפי מעלה, וספג את הרוחות החמות מכל צדדיו, הוא הפשיר במהירות על ראשם של המצרים, אך הקרח שהיה תחתם, שהיה עבה יותר, הוא נותר קרח כשהיה.

וכך המים שהפשירו הטיחו את כל המצרים על גבי הקרח שצעדו עליו, ומה לבד ספגו המצרים מכות נוראות וייסורים קשים, שהרי הקרח הוא חומר קשה וחזק מאוד, כמו אבן חזקה, כאשר הגיעו המים שמעליהם והשליכו אותם על גבי הקרח, היו נחבטים בחבטות עזות, וכל גופם השתבר מהחבטות הללו.¹

ומבואר בחז"ל, שכאשר יצאו ישראל מהים פחדו שמא יעלו המצרים אחריהם ויבואו להרגם, ואמרו "כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר" (פסחים ק"ח, ב), מה עשה הקב"ה – הראה להם את המצרים מתים על שפת הים, ועל זה נאמר "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים". וכאשר ראו את המצרים שוכבים מתים, אמרו זה לזה: הנה המצרי שהיכה אותי, ראה כיצד הוא מוכה וחבול, וראו כולם כיצד הקב"ה התנקם במצרים כענין שנאמר "לי נקם ושילם". הרי שבאמת היו רואים על המצרים כיצד הם חבולים, וכל זה הוא מחמת המכות שקבלו מהקרחים הללו, שהיו ניתזים עליהם בעוצמה מרובה, באופן ששיבר את כל עצמותיהם.

ה. והנה כתב האבן עזרא, שעוד כאשר היו ישראל בתוך הים, לפני שיצאו ממנו, כבר אז נכנסו אחריהם המצרים אל הים ונטבעו בו, כלומר שמצד אחד היה הים מחולק לגזרים ועברו בהם ישראל, ובחלקו האחר כבר הפך כל הקרח להיות מים. וזה נס גדול, שהרי המים הופשירו ע"י שבאה עליהם רוח חמה, נמצא שנעשה נס שבמקום אחד תהיה רוח חמה להפשיר המים, ובמקום אחר תימשך הרוח הקרה לשמור על הקרח שלא יפשיר.

תוך המים נעשים המים עמוקים יותר, ובתוך הים – האדמה נמוכה מאוד וממילא המים עמוקים מאוד, ויש מקומות בים שהעומק יכול להגיע עד לגובה של אחד עשר קילומטר. נמצא אם כן, שלאחר שהתגלתה האדמה היה להם לרדת לעומק של מאות מטרים מתחת לקו החוף, ואולי אף יותר מכך, ולעלות שוב ביציאתם מהים.

אכן מבואר בדברי הגר"א (בביאורו לישעיה, סוף פרק ח), כי לא כן ארע הנס, לפי שהקב"ה לא רצה להטריח את ישראל ללכת בדרך קשה זו, על כן מה עשה? הקפיא את כל המים שבגובה החוף, כך שלא יצטרכו ישראל לצעוד על האדמה שתחת המים, אלא על המים הקפואים, והלכו במישור ללא מעלות ומורדות.

אלא שעדיין נצרך היה גם הנס של 'קריעת ים סוף' – כלומר שיבקעו המים ויחצו לשנים, ולא היה מספיק רק להקפיא את המים שיוכלו לצעוד עליהם. והטעם, כי הנה לנו נדמה שהים מכיל את כמות המים שיכולה קרקעיתו להכיל, וכמו שהכוס והקערה יכולים להחזיק מים בכמות כזו שמגיעים עד דפנותיהם, ואם תכניס בהם עוד מים – אלו ישפכו לחוץ, כן גם הים מכיל מים בכמות כזו עד שמגיעים לדפנות המכתש. אך המציאות היא לא כן, הים מכיל הרבה יותר ממים מיכולת הקיבולת שלו [וניתן לראות זאת במציאות, כאשר הולכים על חוף הים ומביטים לעומקו, ניתן לראות כי המים גבוהים יותר מקו החוף].

על כן לא היה די רק להקפיא את המים שבגובה החוף, אלא עוד הוסיף ה' לעשות להם נס, שבקע את כל המים שמעל הגובה הזה לשנים, כך שהלכו ישראל על הקרח – בתוך הים. ויתכן שלא כל המים קפאו עד לקרקע, אלא די אם יקפאו המים שבחלק העליון, וכבר יוכלו ישראל ללכת על זה. וכידוע כאשר מי הנהר קופאים, תמיד יהיה הקרח למעלה והמים למטה, משום שמשקלו של הקרח נמוך ממשקלם של הים [לפי שמים קפואים הם מורחבים יותר ממים רגילים, ולא ככל שאר הדברים שהרגילות היא שהחום מרחיב והקור מכווץ]. וממילא משקלו הסגולי של הקרח, נמוך ממשקלם של המים, ותמיד כאשר תשים מים וקרח יחדיו, יצוף הקרח מעל המים].

וראה לשונו של התוס' שאנן (כתובות יז, א) "וכן עשה הקב"ה, בקע הים בשליש אמצעי, ועשה מן הים ג' שלישים, שאם יבקענה בשליש התחתון צריך שירדו למטה בתוך הים, ואם יבקענה בשליש העליון צריך שיעלו למעלה, דק"ל גודשא תילתא, והבקעה בשליש באמצעי, לא למעלה ולא למטה וכו', ונפקא ליה מדכת"ב 'בלב ים', וקיימא לן דלבו של אדם הוי בשליש גופו", והן הן הדברים, שלא קרע ה' את כל הים, כי אם את חלקו העליון, ואילו החלק התחתון הפך לקרח. וזהו שאמר הכתוב "קפאו תהומות בלב ים", שמשליש האמצעי ומטה – קפאו כל המים.

ועל פי זה יתבאר דברי בעל ההגדה: אילו קרע לנו את הים, היינו שרק היה קורע את כל הים כולו, ואז היינו צריכים לרדת למטה אל קרקעית הים, מה שהופך את הדרך לקשה יותר – ולא העבירנו בתוכו בחרבה, גם אז ידנו, כי גם בזה היה לנו הצלה מן המצרים. על אחת כמה וכמה, שגם קרע לנו את הים, וגם העבירנו בחרבה, כלומר שיישר את הדרך שלא יהיו בה מעלות ומורדות.

ב. והנה פעם נוספת זכו ישראל לנס זה של בקיעת המים, והוא בזמן יהושע כאשר נכנסו לארץ, בקע להם ה' את הירדן. נתבונן כיצד ארע שם הנס, ונבחין כי הוא שונה מנס זה של קריעת ים סוף. הירדן הוא נהר הזורם מצפונה של ארץ ישראל, למרגלות הר חרמון [במפלים המכונים כיום 'מפלי הבניאס'], ונמשך עד לכינרת, ומשם ממשיך הלאה ונשפך אל ים המלח.²

וכאשר חפצו ישראל להיכנס לארץ, אמר הקב"ה להם שיבואו הכהנים עם ארון ברית ה' ויניחו את כף רגליהם בנהר הזורם מצפון, ובאותה נקודה יפסיקו המים לזרום. וכך היה, שכל המים שהגיעו עם זרימת הנהר, במקום להמשיך הלאה כטבעם של המים שיוורדים ממקום גבוה למקום נמוך – עלו ונערמו

¹ ובחצייתו את הכינרת, יש הטוענים כי פלא נעשה עמו שאותם מים שנכנסים לכינרת מנהר הירדן, הם אלו שיוצאים בצידה השני של הכינרת, כלומר שזרימת הנהר ממשיכה לזרום אף בתוך הכינרת, ועוברת מצד לצד. ואיני יודע מקור לזה.

² ואמנם לא כל המצרים ספגו ייסורים שווה בשווה, וכמו שכתב רש"י עה"פ "ירדו במצולות כמו אבן" – "הרשעים כקש הולכים ומטרפין עולין ויורדין, בינונים כאבן, והכשרים כעופרת".

מרצון, ואילו ישראל עבדו מתוך טירוף הדעת, שהיו שרויים בעבודת פרך ועבודה קשה וזו גרמה להם לעבוד ע"ז.

ולפי דברי האבן עזרא נמצא הדברים מדוקדקים ביותר, שבתחילה כאשר רק ישראל היו בתוך הים ועברו בו, אז נאמר 'והמים להם חומה', כי אז לא היה לו למקטרג לומר 'הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז', ורק לאחר מכן כאשר נכנסו אף המצרים, ונעשה דבר פלא שבצידו אחד המשיך הים לעמוד ובצידו השני הטביע את המצרים, אז נאמר 'והמים להם חמה', שנתעורר קטרוג על האפליה בין ישראל למצרים, בעוד ששניהם עובדי עבודה זרה.

ולפי דבריו נמצא דקדוק נפלא בלשון הכתוב, תחילה נאמר "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", ושם נאמר 'חומה' מלא [עם וא"ו], ולאחר מכן מספרת התורה שנטבעו המצרים בתוך הים, ושוב נאמר "והמים להם חמה מימינם ומשמאלם", ושם נאמר 'חמה' חסר, ודרשו על זה שהוא מלשון 'חימה וכעס', לפי ששרו של ים היה מקטרג וטוען "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה", ומדוע לישראל נעשה נס שיעברו בשלום, ואילו את המצרים ה' מטביע בתוך הים. ענה לו הקב"ה, שוטה שבעולם מה מקום יש לדמות בין ישראל למצרים, הם עובדים ע"ז במזיד

שני דינים במצוות מצה

א. המהר"ל (גבורות ה' פמ"ח) כתב שאסור לאכול בע"פ מצה עשירה, ואף שאין אוכלים אותה למצוות מצה, דהא בעינן לחם עוני, מ"מ כתב לחדש שבדיעבד יוצאים בה ידי חובה, והובאו דבריו במג"א (תע"א ס"ק ה).

ודבריו תמוהים מאוד, כיון שילפינן מקרא דבעי' לחם עוני, וממעטים מזה מצה עשירה, מה טעם יש לומר שבדיעבד יוצאים בה ידי חובה, הלוא לא על מצה זו דיבר הכתוב.

ונראה ביאור דבריו, דבמצוות מצה יש שני חלקים: א) זכר לעוני, ב) זכר לחיפזון. וכפי שנאמר בתורה: "שבת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים" (דברים טז, ג), היינו שיש בו מצד אחד בחינה של 'לחם עוני', והוא הלחם שאכלו אבותינו במצרים, כפי שאנו אומרים בתחילת ההגדה "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", וביאר האב"ע הטעם שאכלו דווקא מצות במצרים, משום שהוא קשה לעיכול ומעיף, וגם בכדי שלא יאכלו הרבה. ומאידך יש בה בחינה של זכר ליציאה ממצרים שנעשתה בחיפזון, וכפי שאנו אומרים לאחר מכן: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין". ואין זה סותר את הנאמר תחילה 'הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים', כי באמת שני עניינים יש במצות, גם זכר לעוני שהיה במצרים וגם זכר לחיפזון שהיה ביציאה ממצרים.

ומעתה נאמר, כי סבירא ליה למהר"ל, ששני חלקים אלו שיש במצה אינם מעכבים זה את זה, וממילא מי שיש לו בליל פסח רק מצה עשירה, למרות שבמצה זו לא מתקיים החלק של 'לחם עוני', ואינו זכר לעניות שבמצרים, אך מ"מ מתקיים בו החלק השני של 'זכר לחפזון', ולפיכך אפשר לאכול אותה בברכה ולצאת בה ידי חובה. ולפיכך אסר המהר"ל לאכול מצה עשירה בערב פסח.

וסברתו זו היא דלא כשיטת רבינו תם (פסחים לג, ב ד"ה מי פירות), דס"ל שמותר לאכול מצה עשירה בערב פסח, והיינו משום דס"ל שאפילו בדיעבד אין יוצאים בה ידי חובה מצה. וטעמו משום שאפילו שיש במצה גם חלק של 'זכר לחיפזון', מ"מ אי אפשר להפריד ביניהם, ושני חלקים אלו מעכבים זה את זה, ובמצה שלא מתקיים בה 'לחם עוני', א"א גם לקיים בה 'זכר לחיפזון'.

ב. אכן יש להקשות טובא על דברי המהר"ל, מסוגיית הגמ' (פסחים לח, ב) גבי לחמי תודה, שנחלקו שם רבה ורב יוסף בטעם פסול לחמי תודה למצה, האם משום שאינה ראויה לכל שבעה [שלאחר יום ולילה הו"ל נותר], או משום דבעי' שימור לשם מצה, ולא לשם לחמי תודה. והקשו שם, למה לי הנך טעמים, תיפול' משום דמצות אלו הן מצה עשירה, לפי שנותנים בהם שמן, עיי"ש.

ולדברי המהר"ל קושיא זו מעיקרא ליתא, שהרי פסול זה ד'מצה עשירה' אינו פסול בדיעבד, ואם אין לו מצה אחרת יכול לקיים מצות מצה במצה עשירה, ולפיכך הוצרכו רבה ורב יוסף להביא טעמים אחרים לפסול לחמי תודה לגמרי [שור' שהקשה כן המג"א שם].

ונראה לומר, דהנה הנך דרשות שדרשו רבה ורב יוסף לפסול לחמי תודה למצה, דרשו כן מקרא דכתיב "ושמרתם את המצות" [דבעי' שימור לשם מצה], ומקרא דכתיב "שבעת ימים מצות תאכלו" [ודרשי' מצה הראויה לכל שבעה]. ופסוקים אלו, שניהם נאמרו בפסח מצרים, והם המשיך לאמור למעלה בתחילת הפרשה "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שיה לבית". ובאמת במצה דפסח מצרים, לא היה שם הענין של זכר לחיפזון, שהרי הם אכלו המצות עוד קודם שיצאו ממצרים, ובמצות אלו לא היה רק הענין של זכר ללחם עוני שהיה להם במצרים, וא"כ יתכן לומר שכל מה שס"ל לרבה ורב יוסף לפסול לחמי תודה, אי משום דבעי' לשם מצה, ואי משום דבעי' ראויה לכל שבעה, אין זה אלא בדין 'לחם עוני', כלומר בחלק של המצה שהיא זכר לעניות שהיתה במצרים, אבל מה שהצטוונו לדורות לאכול מצה, ונאמר בה הלכה נוספת שתהיה המצה זכר לחיפזון, בזה לא נאמרו פסולים אלו.

ואל תתמה על הדבר, דמאי טעמא יש לומר שפסול מצה שאינה ראויה לכל שבעה, או מצה שאינה נאכלת בכל מושבות – אין פסולתם אלא בדין 'לחם עוני', ולא בדין 'זכר לחיפזון'. דהביאור בזה הוא, דגדר הדבר שפסלה התורה את הלחמי תודה מאיזה טעם שלא יהיה, הוא משום קדושתו ומעלתו של הלחמי תודה, והוא משום דלמצוות מצה בעינן מצה שאין בה כל מעלה וחשיבות אחרת, שלא תהיה קדושה לא בקדושת קדשים קלים ולא בקדושת ביכורים. ופסול זה שייך רק כלפי החלק של 'לחם עוני', שלגביו ישנו חיסרון כאשר הלחם הזה הוא לחם חשוב וקדוש, דאז כבר אי אפשר לקרוא לו לחם עוני, אבל לגבי החלק של 'זכר לחיפזון', לזה לא אכפ"ל מה שיש בלחם הזה מעלות נוספות.

הוצאות הגיליון מרובות
לתרומות נא ליצור קשר
בטל' 052-7602449

ניתן להאזין לשיעורים ושיחות ממורינו הרב שליט"א במערכת "קול
יהודי מרוקן" 0747962335 שלוחה 2-2-2 שמעו ותחי נפשכם

הדברים המובאים בגיליון זה – חלקם נלקחו מתוך ספרי הרב, וחלקם נכתבו ע"י הבנת הכותב מתוך שיחות שונות שממר
לקבלת הגיליון במייל מידי שבוע, ניתן לשלוח בקשה לכתובת מייל: m0548468875@gmail.com

ליל יו"ט במוצ"ש

הובא בשם החת"ס דאף שבכל פעם שאוכל פרוסת המוציא טובלה במלח (ע' ס' קס"ז ס"ה) אבל בליל שבת אין טובל במלח, ופי' משום שהמלח הוא כנגד מה שמולחים את הקרבנות, והרי בליל שבת אין קרבנות דאף שהקטרת איברים ופדרים כשרה בלילה, אבל איברי חול אין קרבים בשבת כמבואר בפסחים נ"ט ב'.

והנה לפי"ז ה"ה בליל יו"ט אין להטביל במלח משום שאיברי חול אין קרבים ביו"ט, אבל כשחל יו"ט במוצ"ש הרי מבואר בפסחים שם שאיברי שבת קרבים ביו"ט וא"כ שוב יש מקום להטביל במלח.

ובשו"ע תע"ה ס"א גבי ליל פסח שטובל במלח, וברמ"א כ' "ואין המנהג לטבול במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח", ולכא' מוכח דלא כחת"ס הנ"ל דלפי החת"ס בלא"ה אין מטבילין בליל יו"ט.

ולחנ"ל שבליל יו"ט במוצ"ש הרי נתבאר שמתבילין במלח, וא"כ יש נפ"מ במחלוקת השו"ע והרמ"א לענין ליל פסח שחל במוצ"ש, ומ"מ פשוט ל' השו"ע משמע שבכל ליל פסח מטבילין במלח.

והנה ע' במג"א ס' רס"ז ש' להקדים תפילת ערבית בליל שבת משום שערבית כנגד איברים ופדרים שקרבים בלילה, והרי איברי חול אין קרבים בשבת, ואמר יד' **מוהר"ר ישראל קנטור** שכמו כן יש להעיר שאם היה ליל יו"ט במוצ"ש ל"ש ד"ז שהרי איברי שבת קרבים ביו"ט.

והנה במחצית השקל שם הביא מב"י ס' רס"ג שלכך אין אומרים והוא רחום בערבית של ליל שבת משום שאומרים והוא רחום כיון שמקטירים איברים ופדרים ויש בהם כפרה ע"כ אומרים והוא רחום ואילו בליל שבת וכמו כן בליל יו"ט אין מקריבים איברים ופדרים ע"כ אין אומרים והוא רחום, ויש להעיר כנ"ל שבליל יו"ט שחל במוצ"ש כיון שאיברי שבת קרבים ביו"ט א"כ יאמרו והוא רחום, גם יש להעיר שלהמג"א שתפלת ערבית בליל שבת משום שבילה אין מקריבים איברים ופדרים של חול, וא"כ אם מקדימין ערבית של שבת מבעוד יום בזמן שאפשר להקריב איברים ופדרים א"כ למה אין אומרים והוא רחום כל ליל שבת, (ואגב יש האומרים והוא רחום בערבית של ליל יו"ט).

בענין יקנה"ז

בפסחים ק"ב ב' ק"ג א' נחלקו ביו"ט שחל במוצ"ש דיש סוברים להקדים הבדלה לקידוש וי"א להקדים קידוש להבדלה.

והנה בנוסח הבדלה אומרים המבדיל בין קדש לקדש וגם אומרים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, ונמצא שאומרים נוסח של קידוש, וברשב"ם מבואר דמה שאמרו בגמ' שאין בזה חסרון של אין אומרים שתי קדושות על כוס אחד הוא משום שגם בהבדלה מזכיר את קדושת היום, וא"כ לכא' ק' למ"ד שהבדלה קודמת אמאי לא יצא ידי קידוש בברכת ההבדלה, ואיך חוזר ואומר אח"כ ברכת קידוש.

והנה בפסחים קי"ז ב' ילפי' שצריך להזכיר יצ"מ בקידוש, ומה"ט הק' על מג"א בסי' רע"א שיצא ידי קידוש מדאורייתא בתפלת שבת והרי אין מזכירים שם יצ"מ, ולפי"ז י"ל שהרי בנוסח הבדלה לא נזכר יצ"מ, וע"כ לא יצא בו ידי קידוש.

ועו"ל שהרי בקידוש מזכירים את שם היו"ט אבל בנוסח הבדלה מזכיר רק יו"ט אבל אינו מזכיר שם היו"ט, תי' זה **ממוה"ר ישראל קנטור**, והנה במ"ב ס' תפ"ז ס"ק י"א ש' ואם לא אמר אתה בחרתנו וגם לא יעלה ויבא רק והשיאנו אע"פ שאמר מועדי קדשך אם לא הזכיר חג פלוני בפרט לא יצא [דה"ח אבל בפמ"ג מסתפק בזה],

והנה בחיי אדם כלל כ"ח דין ט"ו כ' "טעה בשמיני עצרת ואמר את חג הסוכות הזה נ"ל דאם כבר עקר רגליו אינו חוזר, וכ' בנשמת אדם דהא בודאי אם לא אמר רק ותתן לנו מועדים לשמחה וסיים הברכה יצא וא"כ לא גרע מהזכיר מאורע שאר ימים בתפלה דא"צ לחזור בשוגג", ומבואר שאף בלא הזכיר שם היו"ט ג"כ יצא, והשתא לפי תי' הנ"ל א"ש לפי מ"ב בסי' תפ"ז בשם דרך החיים, אבל להנשמת אדם ששובר שיצא וכן לפמ"ג שנסתפק ליתא לתי' הנ"ל.

הערות בענין ותודיענו

א. מעשה ששכח לומר ותודיענו במקומו ונזכר אחר שאמר ותתן לנו ד' אלקינו כו', אם יחזור ויאמר ותודיענו.

ויש לפשוט ד"ז ממש"כ במשנה ברורה סימן תקפ"ב ס"ק ט"ז גבי עשייתו ושכח לומר וכתוב שאינו חוזר וכ' ע"ז רק שסיים אותה ברכה ר"ל שאמר השם של הברכה אין לחזור משום חשש ברכה לבטלה אבל כל זמן שלא אמר השם של הברכה יכול לחזור

אע"פ שיש כמה שמות (כגון בוכל החיים) וא"כ ה"נ הכא שאף שאמר שם יחזור לומר ותודיענו, והנה ע"ש במטה אפרים ש' שאם אמר שם לא יחזור ובמ"ב נקט לא כן, אבל י"ל שאף לפי מטה אפרים י"ל שזה רק בכתוב שאינו מדינא דגמ', וע"כ לא יחזור אם כבר הזכיר שם, אבל ותודיענו שהוא חיוב גמור להבדיל בתפלה יחזור כל זמן שלא סיים את הברכה. ומלבד זאת אפשר שיאמר ותודיענו לפני יעלה ויבא ולא יצטרך לחזור ולומר שם ד' שנית ונמצא שלא אמר שם לבטלה.

ב. קימ"ל שבליל יו"ט שחל במוצ"ש אומרים ותודיענו באתה בחרתנו ע' ברכות ל"ג רמב"ם פ"ב מתפילה הי"ד ושו"ע ס' תצ"א. והנה בליל יו"ט אם התחיל אתה חונן הרי צריך לסיים את הברכה וכמבואר בסי' רס"ח ס"ג, והרי בכל מוצ"ש אומרים הבדלה בתפילה באתה חונן וא"כ יש לדון בליל יו"ט שחל במוצ"ש והתחיל אתה חונן אם יאמר ותודיענו בברכת אתה חונן או ימתין לאתה בחרתנו, ספק זה הביא בסי' עובר אורח להגאון האדר"ת ס' קמ"ג, ומסקנתו שימתין לאתה בחרתנו.

ובברכות ל"ג א' הבדלה בחונן הדעת. מאי טעמא אמר רב יוסף מתוך שהיא חכמה קבועה בברכת חכמה, ורבנן אמרי מתוך שהיא חול לפיכך קבועה בברכת חול.

והנה לענין ותודיענו י"ל דל"ש הסברא מתוך שהיא חול כו' שהרי היא הבדלה בין לקדש לקדש, אך הסי' מפני שהיא חכמה שייכא גם בותודיענו, אלא שמ"מ אפשר שכבר נקבע לאתה בחרתנו.

שריפת חמץ שנמכר לגוי בפסח ע"י קטן

הנה בזמנינו שנוהגים למכור את כל החמץ שיש לו לנכרי, הרי שאם מצא חמץ תוך הפסח מעיקר הדין אין חייב לבערו.

ואם בא לבערו הר"ז גזול חמץ של הגוי ואם גזל גוי חייב באחריות עובר ע"כ בבל יראה כדן חמץ שקיבל אחריות, אלא א"כ מתנים עם הגוי שלא יקפיד אם יקחו חמץ וממילא שאין זה גזל, ועמש"כ בצה"ל פסחים ס' ל'.

והנה א' רצה לבער וכדי שלא להכשל בהנ"ל הביא את בנו הקטן אל החמץ ואמר לו לבערו.

ויש לדון דהנה מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב, כמבואר בב"ק נ"ו ב' וד' התו' שם שחייב משום שן ורגל והוא נחשב כבעלים, וד' הרשב"א שחייב כמו אדם,

ונפ"מ אם העמיד ברה"ר דמשום שן ורגל פטור ברה"ר אבל משום אדם המזיק חייב, וברמ"א חו"מ ס' שצ"ד ס"ג כ' שחייב גם ברה"ר דהוי כאדם המזיק.

וע' במש"כ בצה"ל ב"ק ס' צ' שמעמיד בן קטן על חפץ של חבירו והזיקו יש לדון אם יש לחייבו משום מעמיד, (ומצוי בהעמיד בנו קטן ליד תבנית ביצים ושבר ביצים).

וע"ש שנתבאר עוד שבגמ' ב"מ ה' ב' מבואר שרועה חשיב גזלן משום שמרעה בהמות בשדה חבירו, וצ"ב איך עובר על לאו של גזל, ונתבאר

שכיון שמעמיד בהמה על קמת חבירו ואוכלת הוי גזלן.

ולפי כל הנ"ל מעמיד קטן על החמץ של הגוי חשיב מעמיד וחייב משום גזלן ושוב יתחייב באחריות על החמץ ויעבור בבל יראה.

אלא שיש לומר שכיון שקטן לאו בר קנין הוא א"כ הגבהתו לא חשיבא להתחייב על גזל ורק אם אוכל וכדו' חשיב גזלן, אבל כל זמן שלא אכל או הזיק לא חשיב גזלן, וא"כ כל זמן שעדיין לא הזיק את החמץ לא חשיב עליו גזלן ואחר שהזיקו אה"נ דמתחייב משום גזלן אבל שוב אין כאן חמץ שיתחייב עליו באחריות.

סכין של פסח

בפסחים ס"ו א' אמרו לו רבי שכח ולא הביא סכין מע"ש מהו, א"ל הלכה זו שמעתי ושכחתי אלא הנה להן לישראל אם אין נביאים הן בני נביאים הן, למחר מי שפסחו טלה תוחבו בצמרו מי שפסחו גדי תוחבו בין קרניו. וצ"ב למאי הוצרכו כל אחד להביא סכיניו מביתו, דאטו לא היו סכינים בעזרה, ואמנם אפשר דמשום ריבוי הפסחים לא היה די סכינים, ומ"מ הרי משמע בגמ' שכל אחד היה מביא סכין וזה צ"ב.

ובשו"ת חת"ס חיו"ד ס' קי"ד כ' דהרי פסח אין נאכל אלא למנויו, ואי בית השחיטה רותח אין יכול לשחוט פסח בסכין ששחט בה כבר פסח אחר, כיון דמבליע מפסח זה לפסח אחר, אא"כ יעשה הכשר בין זה לזה, וע"כ הביא כל אחד סכיניו מביתו.

והנה בחולין ח' ב' נחלקו בסכין ששחט בה טריפה אי צריכה הגעלה או הדחה וקימ"ל דסגי בהדחה, ועיי' ברש"י דאף אי בית השחיטה רותח מ"מ הסכין שהוא קשה אינו בולע, אלא דמ"מ י"ל דהיו מביאין כל אחד סכיניו כדי שלא יצטרכו אף הדחה. ועי' בזרע אברהם סי' ז' אות ג' (והוא מהגר"א לופטביר ז"ל), שכי' ג"כ ע"ד החת"ס אלא שכי' דלמ"ד דסכין ששחט בה טריפה א"צ הגעלה מ"מ הביאו כל אחד סכיניו כדי שלא יצטרכו נעיצה, וכוונתו ע"פ המבואר בשו"ע יו"ד סי' י' ס"ג דסכין ששחט בה כמה טריפות צריך נעיצה, ועי' תוס' חולין שם ד"ה והלכתא.

והנה בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ש"ה כ' במי שהיה לו בכור ורוצה שלא יתערב בשאר בהמותיו, ועיי' רוצה לקשור עליו חבל או רצועה קטנה לסימן שלא יכשלו בו, וכי' בחת"ס דמותר דלאו עבודה היא כיון שהיא לצורך הבכור, וכמו לענין פרה אדומה דלצרכה לא חשיב עבודה, והובא בפ"ת יו"ד סי' ש"ח סק"א. והי' ק"ל ע"ז דהרי בפסחים ס"ו ב' אי' שבשבת ע"פ היה כל אחד תוחב בסכין בצמרו או בקרנו של הפסח והקי' בגמ' דהא עביד עבודה בקדשים, ות"י שלא היה מקדיש הפסח אלא בעזרה, והתוס' הביאו מירושלמי שתי' דכל עבודה שהיא צורך הקרבן אין בה משום מעילה והביאו רא"י מפרה ע"ש, וכפי הנראה דהבבלי ס"ל דאיסור עבודה בקדשים הוא אפילו במה שצורך הקרבן, וא"כ צ"ע מה שהתיר החת"ס מה"ט, (ועי' בס' מקור ברוך ח"א סי' כ"ו דגם להבבלי אינו אסור אלא מדרבנן, אך מ"מ ק' מה שהתיר בחת"ס), ולהנ"ל י"ל דס"ל להבבלי דזה לא חשיב צורך קרבן, כיון דבאמת היו סכינים בבית המקדש, ורק כדי שלא יהא צורך להכשיר בין שחיטה לשחיטה היה מביא כל אחד סכיניו, וי"ל בזה, ועי' בשפ"א.

ובפי' וירא (פכ"ב ו') ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו, ובמלבי"ם כי שעדיין לא הקדישו, דאילו הקדישו היה אסור, וכ"ה בחת"ס, ועי' במשנת חיים שבסליחות של צום גדלי' בעקידה אי' רץ אל הנער והקדישו ונפשו קשורה בנפשו עטרו בעצים כו' יחיד רך הוקל כצבי ענה אומר אבי הנה האש והעצים נביא ותשורה אין להביא כו', ולכא' להנ"ל אין איסור להניח עליו הסכין כיון שהוא לצרכו, וכאן לא הי' אפשר למצוא סכין אחר במקומו.

אכילה שלא למנויו

הנה הר"ש כ' בפ"י לתו"כ פ"י צו (ג' ו') דאין כלל איסור לאכול שלא למנויו, אלא דקיום מצות אכילת פסח הוא דוקא במנויים, וכשאוכל פסח שלא נמנה עליו אין בזה קיום מצות אכילת פסח, ובד' הראב"ד פ"ט מק"פ ה"ו מפורש דיש איסור, וכבר תמחו ע"ד הר"ש מגמ' ערוכה בפסחים דף ע"ו דאין צולין שני פסחים כאחד מפני התערובת מאי לאו תערובת טעמים וקשיא ללוי כו' ופירש"י דפטמי מהדדי ונמצא פסח נאכל שלא למנויו, וחזינו להדיא דיש איסור אכילה שלא למנויו וטעמו אסור, ובס' חיי הגרמ"ז (להגר"ר מנחם זמבא ז"ל) סי' ד' כי' לת' דהנה הרמב"ם כ' בפ"י מהל' ק"פ ה"א כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר ואוכל כו' וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה לפי שאין מנקין אותו כשאר הבשר ואין מחתכין אותו אלא צולין אותו שלם כו', ובהשגות הראב"ד כ' ע"ז "א"א בחיי ראשי אין איסור גדול מזה שיצלה הפסח עם גיד הנשה ועם שמנו ועם תרבינו דתותי מתנא ועם קרומות שבראש ואם אזכה ואוכל פסח ויביא לפני כזה הייתי חובטו בקרקע לפניו", ועיי' בכס"מ דגם הרמב"ם מודה דחלב שאסור מה"ת מוציאין קודם צליה ואין כוונתו אלא על חלב שאסור מדרבנן או גיד הנשה דאין בגידין בנותן טעם, עיי' ובחי' הגרמ"ז כ' דמבואר ברמב"ם דכיון דהמצוה לעשותו מקולס ע"כ צולין אותו אף שנבלע בו טעם איסור וא"כ מותר לאכול משום עדל"ת ול"ש ת"י הגמ' בזבחים צ"ז, וכ"ז בפסח עם חלב של עצמו ומשום דבהכי חייב רחמנא, אך מ"מ אסור לצלותו עם חלב של פסח אחר, וא"כ אפ"ל דמה שאמרו בגמ' תערובת טעמים הוא משום טעם החלב שבפסח עיי'. ולפי"ז לא נוכל לפי' את מה שהיו מביאין כל אחד סכין מביתו משום בליעות הפסח דהוי שלא למנויו וכמשי"כ בחת"ס ובזרע אברהם, משום דבזה אין בליעות של חלב.

והנה בראב"ד פ"ט מק"פ ה"ז מבואר דאכילה שלא למנויו יש בה לאו, אך בד' כס"מ שם בד' הרמב"ם מבואר שהוא איסור עשה, ועי' מנ"ח מצוה י"ד שמבואר כן, (ועי' בעמודי אור סי' י"ג והובא באחיעזר ח"ג סי' פ"א), ויש לדון לפמשי"כ בנודע ביהודה דאין איסור טכע"ק על איסור עשה והובאו דבריו בפתי תשובה יו"ד סי' צ"ח, א"כ שוב יקשה מהגמ' הנ"ל דתערובת טעמים שמבואר דיש דין טעם כעיקר על איסור שלא למנויו, א"כ נימא כתי' הגרמ"ז דקאי על חלב.

ובעיקר ד' הרמב"ם פ"י מק"פ שצולין את הפסח כשהוא שלם ורק אח"כ מוציאין גיד הנשה והרי ק' ע"ז שנבלע בבשר הפסח מהגיד הנשה, ויש שתי' דאתי עשה דאכילת פסח ודחי ל"ת, ועי' בישועות מלכו על הרמב"ם שם, ושמעתי מכב' **רבנו הגר"ד לנדו** דקי' לרי' שמעון דאמר פסחים צ"א נשים בפסח רשות א"כ איך אפ"ל בהו עדל"ת, ומזה רצה להוכיח דעשה קיומי דוחה ל"ת וכד' הראב"ד ריש תו"כ ועמשי"כ בס"י ע"ה, אלא שדחה זאת ע"פ ד' הגר"ח שאף שלר"ש נשים בפסח רשות היינו בהבאת הפסח אבל באכילת הפסח הרי הם חובה, ובאמת שצ"ב אם א"צ להביא איך חייבות לאכול, ואפשר

שהכוונה שאם הביאו חייבות לאכול, אך הגר"ח הוכיח מנדרים דף ד' דלהכי יש בל' תאחר ביולדת משום שמתירה לאכול קדשים ופי' הר"ן שמתרת עיי"כ בפסח, והיינו שסתם קדשים אינם סיבה לבל תאחר אלא פסח שהוא חובה, והרי הסוגי' שם אליבא דר"ש והרי ר"ש סובר נשים בפסח רשות, ועיי"כ שבאכילה הם חובה, ואם נימא דהיינו רק אחר הבאה אכתי אינו מובן כ"כ, שאם אינם חייבות להביא רק אם הביאו חייבות לאכול למה יהא בל תאחר.

חגיגת יו"ד על החמץ

פסחים דף ע' עמוד א' בן תימא אומר חגיגה הבאה עם הפסח הרי היא כפסח, ואינה נאכלת אלא ליום ולילה. ובגמ' מבואר דה"ה לענין זכר בן שנה מכבשים, ודנו בגמ' לענין שבירת עצם, יל"ע לענין לאו דשוחט על החמץ.

מתי מתו הבכורים

ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים, (י"ב ל"ג) וברש"י "כולנו מתים אמרו לא כגזרת משה שהרי אמר ומת כל בכור וכאן אף הפשוטים מתים ה' או י' בבית א' (מכילתא)", ועי' במכילתא שנשתייהם היו מזוגות מאנשים אחרים ועיי"כ היו בכורים מאב והם לא ידעו מזה ועל כן אמרו כולנו מתים, ועדיין צ"ב שהרי המכה היתה בחצות, וכבר נגמרה המכה ולמה להם לחוש עוד שימותו.

אולם מצינו דבר חדש בתחילת מס' שמחות, וכך אי' שם "ויהי בחצי הלילה וד' הכה כל בכור בארץ מצרים וגו', וכתוב (במדבר ג' י"ג) כי לי כל בכור [וגו'] ביום הכותי כל בכור וגו', (והיינו דמשמע שהיה ביום ולא בלילה), אמר ר' יוחנן אף על פי שהכה אותם מכת מות מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר, משל הדיוט אומר נתת פת לנער הודע את אמו, אף הקב"ה אמר אודיע לבני המיתה המשתקת הזאת ששונאיהם היאך מתים בה, אלא תשמור נפשותם עד הבוקר כדי שיראו בני בשונאיהם", והובא בקיצור בפ"י חזקוני ופי' הריב"א עה"ת (י"ב כ"ט), ומבואר כאן שאף מכת בכורות היתה בחצות אבל לא מתו עד הבקר, וא"כ עדיין לא נגמרה המכה, וזהו שפחדו שמא ימותו אף הם, (ועי' בפ"י ראב"ע לפ' בהעלותך פ"ח י"ז "ביום הכותי זמן כמו אתה עובר היום", וכנראה שהוקשה לו שמכת בכורות היתה בלילה ולא ביום, וזה שכי' לבאר שאין הכוונה ביום ממש אלא בזמן).

ועי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' מ"ג שהביא דהשי"ך כי נוהגים לעשות פדיון הבן ביום, ובסדור ר' יעקב עמדין כי לעשות בלילה שמכת בכורות היתה בלילה, וכי' מהרש"ם שלפי המסכת שמחות הרי גמר המכה היה ביום ועיי"כ עדיף לעשות ביום.

והנה בתפלת ערבית אמרי' המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל לחרות עולם, והיינו שקדמה הכאת הבכורים ליציאת בני ישראל, אבל בתפלת שחרית אומרים ממצרים גאלתו ד' א-לקינו ומבית עבדים פדיתנו כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת, ונמצא שמזכירים את הגאולה קודם הריגת הבכורים, ושמעתי לבאר ע"פ מס' שמחות הנ"ל דהכאת הבכורים היתה בלילה וקדמה ליציאת בני ישראל וכנוסח התפלה בערבית אבל מיתת הבכורים היתה ביום והגאולה קדמה לזה.

בכור לאב ובכור לאם

הנה כתיב (י"ב כ"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ובמכילתא אי' ע"ז מגיד משנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע כו', ובפי' רש"י הוסיף על זה ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער, ועי' ברמב"ן דמה שפי' רש"י דבלילה יש רשות למחבלים ולא פי' דניתנה רשות למכת בכורות היינו משום דמכת בכורות היתה עיי' הקב"ה בעצמו ולא עיי' משחית, אלא דאכתי ק' לפירש"י דא"כ כל לילה לא יצאו מפתח הבית ועיי' ברמב"ן. והנה לכאוי' א"א לומר דניתנה רשות משום מכת בכורות כיון שמכת בכורות היתה בחצות ולמה נאסר להם לצאת עד בקר. והנה יעוי' ברש"י ברכות דף כ"ו דהקב"ה עצמו נגלה ברגע חצות לילה ובמשך חצי לילה עד בקר היה עיי' שלוחיו ועיי"כ ציוס שלא יצאו איש מפתח ביתו עד בקר, והיינו דלפי"ז א"ש ב' הקו' הנ"ל דכיון דבזמן זה היה על ידי שלוחים על כן היה שייך בזה כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, וגם א"ש דהיו צריכים להזהר עד בקר, אלא דאכתי ק' דאחר שהכה הקב"ה כל בכור בחצות מה היה להכות על ידי שליח, (ואולי אתי שפיר על פי מס' שמחות הנ"ל).

אכן מצינו בשם הגרע"א (נדפס בס' חוט המשולש) טעם למה נתקדשו רק בכורים שהם פטר רחם ולא בכורים מאב, והרי המכה היתה על בכורים בין מן האב ובין מן האם, וביאר הגרע"א דהרי כתיב (י"ב י"ב) ועברתי בארץ מצרים וגו' ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ד' ודרשו חז"ל אני ולא השליח, ואילו לקמן (פסוק כ"ג) כתיב ולא יתן המשחית וגו', אלא דיש חילוק בין בכור מאב לבכור מאם, דבכור מאם ניכר גם למלאך, משא"כ בכור מאב וכדאי' בבבא מציעא דף ס"א ע"ב אמר הקב"ה אני הוא שהבחנתי בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, ולפי זה ביאר הגרע"א דמה שנעשה על ידי מלאך שייך בזה כיון שניתנה רשות אינו מבחין בין צדיק לרשע, ועל כן היה בזה הצלה מיוחדת על בכורי ישראל, ועיי"כ נתקדשו בכורות מאם שעליהם היתה

הצלה מהמשחית, משא"כ בכורים מאב שמתו ע"י הקב"ה בעצמו דבזה אינו נס מה שלא הרג את בכורי ישראל ועל כן לא נתקדשו בכורות מאב.

ועל פי זה שפיר אפ"ל על דרך הרש"ש דהקב"ה הרג את הבכורים מאב בחצות, ואילו בכורים מאם שהיה ע"י שליח היה עד הבקר, ומיושב הפסוק ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, שאמרו על זה במכילתא כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין, והיינו דהבכורות מאם מתו על ידי שליח עד בקר. ואתי שפיר גם מה שפחדו המצרים שימותו גם הם כיון דהמכה נמשכה עד הבקר.

(ובעיקר מאי דכתיב ולא יתן המשחית, ע"י בפי' חזקוני (י"ב כ"ג) שתיירץ באופן אחר "ומה שאמרו רבותינו ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך היינו שלא ישלח מלאך במקומו אלא הוא בעצמו בכבודו ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם", וע"ע בשו"ת חתם סופר יורה דעה סי' שמ"ו אות י"ב).

בכורי מצרים בארצות אחרות

תהילים ע"ח ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם, והנה מבואר בחז"ל שבכורים מאומה אחרת שהיו במצרים וכן בכורי מצרים שהיו במדינה אחרת גם מתו, ובפי' המלבי"ם מבואר שזה כוונת הכתוב ויך כל בכור במצרים היינו שכל בכור שהיה במצרים אף מאומה אחרת מת וכן ראשית אונים באהלי חם היינו בכורי מצרים שהיו במדינה אחרת כמו שאר בני חם, וע' במדרש פ' בא שמבו' כן אבל מילפוטא אחרת, ומיהו מבו' במלבי"ם שראשית אונים היינו בכור מאב ובכור היינו בכור מאם או גדול הבית כשלא היה בכור, פי' דראשית אונים באהלי חם שבכורי מצרים שהיו במדינה אחרת מתו היינו בכורים מאב שהיו במדינה אחרת, ומה שכתוב ויך כל בכור במצרים היינו בכורים מאם שהם מתו אף אם היו משל אומה אחרת ששהו במצרים, וצ"ב החילוק למה רק בכורים מאם ממדינה אחרת שהיו במצרים מתו ולא בכורים מאב, וכן צ"ב למה רק בכורות מאב של מצרים שהיו במדינה אחרת מתו ולא בכורים מאם וי' על פי ד' הגרע"א שבכור מאב מת ע"י הקב"ה בעצמו שרק הקב"ה יכול להבחין בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור, אבל המשחית אינו מבחין בכך, ולפי"ז י"ל דבאמת הרי צ"ב למה בכורים ממדינה אחרת שהיו במצרים ג"כ מתו, ולזה י"ל דכיון שמתו על ידי המשחית והרי כיון שניתנה רשות למשחית אינו מבחין בין טוב לרע ורק בבכורי ישראל היה הצלה מיוחדת אבל בכורים של אומה אחרת לא היתה עליהם הצלה וע"כ המשחית הרגם, ומשום הכי אי אפשר שהמשחית יהרג בכורים מאם גם של מצרים שהיו במדינה אחרת דכיון שניתנה לו רשות ישחית את כולם וע"כ לא ניתן לו רשות להשחית חוץ ממצרים, אבל בכור מאב שהקב"ה עצמו הרגם בזה הרי ל"ש כיון שניתנה רשות אינו מבחין ועל כן בכורי מצרים מאב שהיו במדינה אחרת מתו ובכורים אחרים לא.

ובמכילתא פ' בא פרי' י"ג וד' הכה כל בכור שומעני ע"י מלאך או על ידי שליח תלמוד לומר והכתיב כל בכור לא על ידי מלאך ולא ע"י שליח, וד' הכה כל בכור בארץ מצרים אפי' ממקומות אחרים, בכורי מצרים שהן במקומות אחרים מניין ת"ל למכה מצרים וגו' בכורי חם כוש ופוט ולוד מניין ת"ל ויך כל בכור במצרים וגו'.

והנה בד' המכילתא וד' הכה כל בכור בארץ מצרים אפי' ממקומות אחרים, משמע דלא כהנ"ל שהרי נתבאר שבכורות ממקומות אחרים שהיו במצרים היו רק בכור מאם שהיה ע"י שליח, והרי במכילתא פ' בזה את הכתוב הכה כל בכור והרי אמרו קודם לכן שהיה על ידי הקב"ה בעצמו ולא ע"י שליח וצ"ע.

והנה במכילתא מבואר כאן ג' חילוקים חדא בכורות ממקומות אחרים שהיו במצרים, ב' בכורי מצרים שהן במקומות אחרים, ג' בכורי חם כוש ופוט ולוד וזה למדו מהפסוק ראשית אונים באהלי חם, ומשמע דלא כש"נ לעיל שכוונת הפסוק לבכורי מצרים שהיו במקומות אחרים, אלא זה קאי על בכורים של בני חם, וצ"ע למה מתו גם בכורי חם שלא היה להם שייכות למצרים.

ובמדרש רבה פ' בא פרי' י"ח אות י' וכל מי שרצו שלא יגאלו ישראל מת עם הבכורים שנאמר (ותהילים ע"ח) ויך כל בכור במצרים, וצ"ב שהרי בפסוק נאמר בכור, ואיך מוכח מכאן שגם מי שרצו שלא יגאלו ישראל מתו, ובס' אהל משה ח"ב סי' קל"ה כ' שהכוונה להמשך הפסוק ואונים היינו בעלי חכ.

מכת בכורות ע"י הקב"ה

בהגדה אמרי' ר' אליעזר אומר מנין שכל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים עברה אחת וזעם שתים וצרה שלש משלחת מלאכי רעים ארבע אמור מעתה במצרים לקו ארבעים מכות, רבי עקיבא אומר מנין שכל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של חמש מכות שנאמר ישלח בס חרון אפו עברה וזעם וצרה משלחת מלאכי רעים חרון אפו אחת עברה שתים וזעם שלוש וצרה ארבע משלחת מלאכי רעים חמש אמור מעתה במצרים לקו חמישים מכות ועל היס לקו חמישים ומאתים מכות, ונמצא שגם במכת בכורות היתה של ארבע מכות ובכללם משלחת מלאכי רעים, והרי בהגדה נאמר קודם לכן שמכת בכורות היתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י מלאך ולא ע"י שרף.

וצ"ל דאה"נ שמכת בכורות עצמה היתה רק ע"י הקב"ה, אבל הרי בכל מכה היתה של ד' מכות או של ה' מכות ושאר המכות הנלוות עם כל מכה היו ע"י שליח.

ולפי"ז אפ"ל דלהכי אמר ולא יתן המשחית משום שאף שמכת בכורות עצמה היתה ע"י הקב"ה ולא ע"י שליח, אבל המכות הנלוות עם מכת בכורות היו ע"י שליח וכמו שכתוב משלחת מלאכי רעים, וע"ז נאמר ולא יתן המשחית.

בכורים עוברים

ה. בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' י"ז כ' דלמי שנולד בן בכור אחר חצות ליל י"ד ניסן, א"צ האב להתענות תענית בכורים בשנה זאת, וע"ש שכי' בתחילה משום שכל תענית מתחלת מהערב ואף שמותר עדיין לאכול, ובאותו זמן לא נתחייב עדיין, וראי' מאם ניעור משנתו בלילה שאין יכול לאכול ע"ש, ושוב כ' דבכור שנולד במצרים אחר חצות ליל ט"ו לא היה מת, (והביא ראיה מדלא תי' כן בריש מס' שמחות הני"ל), ותענית י"ד במקום ט"ו ואילו היה תענית בכורים בט"ו לא היה צריך להתענות כמו כן אף שהוקדמה התענית לי"ד אין צריך להתענות, והו"ד בשערי תשובה סי' ת"ע וע"ש שהביא חולקים בזה. וק' ע"ז דבמדרש רבה פ' בא פרשה י"ז אות ה' אי' ועבר ד' לנגוף את מצרים י"א ע"י מלאך וי"א הקב"ה בעצמו ומהו שאמר לנגוף מלמד שאף המעוברים שהיו ראויים לילד הפילו ומתו האמהות והמשחית יצא וחבל כל מה שמצא ואין לנגוף אלא מעוברים שנאמר ונפגו אשה הרה ע"כ, ונמצא שמתו העוברים ולא משכח"ל שנולד אחר חצות, וק' דלמי שאשתו מעוברת בכור יצטרך להתענות, ואף דשמא הולד נקיבה, אך לשו"ע סי' ת"ע דגם בכורה מתענה א"כ יצטרך להתענות וצ"ע.

מעשה שנמצא חמץ בפסח

א. מעשה שקנו כמה שקיות ממתקים בחזקת שהם כשרים לפסח, ונתנו מקצתם לאחרים בפסח, ושוב נמצא שכתוב שיש שם קמח חטה, ונמצא שיש שם חמץ וא"כ צריך לבערם. והנה במ"ב תלי"ה ס"ק ה' כ' ואם כבר בדק וביטל כדינו קודם פסח ומצא חמץ בפסח יש דעות בין האחרונים אם צריך לברך, כיון שכבר בדק וביטל כדינו וקיים תקנת חכמים, אפשר דברכה ראשונה שבידך אז קאי על כל מה שימצא אף בתוך הפסח וספק ברכות להקל.

אולם הביאו מפמ"ג סי' תמ"ו סק"א ומגן האלף סי' תמ"ה סק"ב שאם נתחמץ לו בפסח יברך, והטעם כ' במגן האלף שלא היתה דעתו בברכה על חמץ חדש, וא"כ לפ"ז אותו שקיבל בחוה"מ צריך לברך שלא היה דעתו ע"ז, ואותו שקנה לפני פסח הרי תלוי במח' אם צריך לברך. ויש לדון אם חשיב שדעתו על מה שקנה לפני פסח ולא ידע שהוא חמץ. אבל בזמנינו שאדם מוכר כל חמץ שיש לו, הרי מעיקר הדין א"צ כלל לשרוף וגם אפשר שאין לו לשרוף שגזל את הגוי וע"כ כך אפשר שמתחייב באחריות ועובר ע"י הלקיחה, אלא שיי"א שמתנים עם הגוי שיוכלו לשרוף חמץ שימצאו, אבל עכ"פ ד"ו אינו מחייב ברכה. ומה"ט גם אותו שקיבל אין חייב מעיקר הדין אף שאינו בכלל מכירתו אבל הוא בכלל מכירת הראשון.

ועוד שהרי המקבל לא ידע שהוא חמץ ואילו ידע בודאי לא היה מתרצה לקבל וא"כ הרי"ז טעות, וע' שו"ע חו"מ סי' רל"ד שמוכר דבר ונמצא שהוא אסור הוי מקח טעות, ולא חשיב שקנה את החמץ וא"כ לא נתחייב בביעורו. ואמנם בלא"ה מקשים כל קונה חמץ איך זכה בו והרי הוי איסורו, וכ' בחזו"א סי' קי"ח ס"ק ו' דאף דלא זכה אך הרי כל מה שלא זכה הוא משום דחמץ אינו ברשותו של אדם, והרי כל חמץ אינו ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו ברשותו וכדאי' בדף ו', וא"כ ה"נ כשקונה חמץ בפסח אמרי' בזה דאינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו ברשותו, אבל כשהוא טעות לא חשיב מעשה קנין כלל ואין ע"ז עשאו הכתוב כאילו ברשותו.

[וצ"ע בנושא אשה ונמצאת חייבי לאוין או שניה שאין לה כתובה אבל משמע שצריכה גט, ע' רמב"ם פכ"ד מאישות ה"ב ויבמות דף פ"ה, ולמה אינו מקח טעות, וע' חת"ס כתובות דף ק' ע"ב].

ב. והנה אופן הביעור כ' במ"ב סי' תמ"ו ס"ק ו' גבי מצא חמץ ביו"ט שכופה עליו את הכלי שיי"א דוקא בביטלו אבל בלא ביטלו צריך לבעור ביו"ט וכ' במ"ב "מותר לטלטלו ולהשליכו לנהר או לבית הכסא או לפרו ולזרוק לרוח", וכן במ"ב סי' תמ"ה ס"ק ה', ובחזו"א סי' ק"ח ס"ק ג' כ' דזה הוי כמו חמץ שיחידו לשיבה דמהני רק קודם זמן איסורו אבל אחר זמן איסורו צריך לבעור מן העולם וע"י שמשליכו לביה"כ עדיין לא נתבער מן העולם, כבר כ' שביה"כ שבזמנינו גם להחזו"א חשיב ביעור מן העולם וע"כ מהני גם אחר זמן איסורו. ע' במ"ב ממהדורת דרשו סי' תמ"ה ס"ק ו'.

ויש להעיר בבאה"ל סי' תקפ"ו כ' שאין לעשות מצוה במקום מטונף, והנה בבאה"ל שם כ' ב' טעמים חדא שמצות צריכות כוונה והכוונה הרי היא כמו ד"ת שאסור במקום מטונף, עוד טעם שעבודת ד' אין לעשות במקום מטונף.

ובמק"א כ' לדון גבי נר חנוכה למי שאין לו מקום להדליק רק בביה"כ, וכ' שיש לדון אם יוכל להדליק ע"י נר ארוך מבחוץ, דלטעם ראשון מותר, ולטעם שני צ"ע, וה"נ יש לדון לענין לעמוד בחוץ לזרוק החמץ לתוך ביה"כ, אך בבה"כ שבזמנינו ק' לעשות כן, (וע' חזו"א סי' י"ז לענין ביה"כ בזמנינו אם חשיב ביה"כ דפרסאה כיון שאין הטינוף נשאר שם אלא מתגלגל למקום אחר, או שכיון שמתחילה עומד שם חשיב ביה"כ).

- א. היכן מצינו אופן שאפר חמץ, יהא חמור יותר מהחמץ עצמו.
- ב. היכן מצינו מצה שמותר לאכלה בליל פסח ראשון, ואסור לאכלה בפסח שני.
- ג. היכן מצינו מצה שאסורה בפסח ראשון, ומותרת בפסח שני.
- ד. האם עבד כשר לצלית הפסח.
- ה. ד' הרמב"ם שקונה חמץ בפסח לוקה משום בל יראה, האם יש סברא לומר שסומא שקונה אף שעובר בלאו מ"מ לא ילקה.
- ו. מצינו אופן שע"י ששורף חמץ מבטל תשבתו ועובר על בל יראה.
- ז. מצינו אופן שעשה מלאכה בשבת ומותר בשבת ליהנות ממנה ובמוצ"ש יהא אסור. [דוקא בכעין שנה זו]
- ח. מצינו דין 'בסיס לדבר האסור' שלא בהל' שבת.

א. לענין דבר שיש לו מתירים, מצאנו שאפר חמץ יהא חמור יותר מהחמץ עצמו, עיין ביד אפרים (סי' תמ"ה), שכתב דאף להמרדכי דחמץ לא חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שחוזר ונאסר בפסח בשנה הבאה, אבל אפר חמץ להסוברים שאסור, חשיב דבר שיש לו מתירים, משום שאין חוזר ונאסר לשנה הבאה, כיון דלגבי שנה הבאה חשיב חרום קודם זמנו.

ב. מצה מדמאי מצאנו שמותר לאכלה בליל פסח ראשון, ואסור לאכלה בפסח שני, דהנה איתא בפסחים (דף ל"ה ע"ב), "דמאי, והא לא חזי ליה, כיון דאי בעי מפקר לנכסיה הוי עני ואוכל דמאי, השתא נמי חזי ליה, דתנן מאכילין את העניים דמאי", והתוספות (ד"ה יוצאין), כתבו "מסופק ר"י, אי בעי למימר יוצא דוקא דיעבד, כדאמרין הואיל ומפקיר לנכסיה וחזי ליה, מכל מקום עדיין לא מפקיר להו, אי נמי יוצאים אף לכתחלה, הואיל ושרי לעניים, ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות".

והנה הזכר יצחק (סימן פ' אות ב'), כתב שבמצה יש שתי מצוות, חדא מצות בערב תאכלו מצות והוא המצה הנאכלת לשם חובת אכילת מצה בעצמה אף כשאין קרבן פסח, ועוד מצוה לאכול הפסח עם המצה כדכתיב בקרא על מצות ומרורים יאכלוהו, וזה אינו מחיוב המצה עצמה אלא חיוב משום הפסח, וא"כ י"ל דבכל הדינים שנאמרו במצה שלא תהא מצה עשירה, ושתהא נאכלת בכל מושבות, ובאנינות, ושאסורה משום בל תאכל חמץ, ולא משום בל תאכל טבל, היינו רק במצה הנאכלת משום חיובא דבערב תאכלו מצות, משא"כ במצה הנאכלת עם הפסח לשם חיובא דפסח, בזה לא בעינן כל פרטי מצה הנ"ל, וכמו שמסתבר כן בפסח שני דבעינן שיאכל מצה עם הפסח, ולא בעינן כל דיני מצה ורק בעינן שלא תהא חמץ, והכא נמי בפסח ראשון המצה שאוכל עם הפסח לא בעינן בה כל הני תנאים.

ובמקור ברוך הביא שגם הצ"ח (ברכות דף ל"ז ע"ב), כתב שבפסח שני אין צריך לכל פרטי דיני מצה, [אלא דהצ"ח כתב לבסוף שלבו נוקפו לחלק כן ע"ש, ועיין עוד בקהלות יעקב (קדושין סימן ל'), ובטעמא דקרא פרשת בא].

והשתא יש לדון שהואיל ומבואר בתוספות דמה שמותר לאכול מצת דמאי משום שהיא אכילת עניות, א"כ כל זה בפסח ראשון, אבל בפסח שני שאין דין לחם עוני יהא אסור, ונמצא חומרא בפסח שני יותר מבפסח ראשון.

ג. במצה שעשויה מחדש מצאנו שאסורה בפסח ראשון, ומותרת בפסח שני, דהנה התוספות בקדושין (דף ל"ח ע"א, ד"ה אקרו) כתבו "בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש, ויבא עשה דבערב תאכלו מצות, וידחה לא תעשה דחדש, ומתרץ דאין עשה דקודם הדבור, דוחה

לא תעשה דאחר הדבור", והנה עשה של מצה בפסח שני, נאמר בפרשת בהעלותך שהוא אחר הדיבור, וא"כ יש לדון שהעשה של אכילת מצה בפסח שני ידחה לאו של חדש, ועיין בשאגת אריה (סי' צ"ו), שדן בזה.

ד. עבד וודאי כשר לצלית הפסח, וכדאיתא במתני' בפסחים (דף ע"ד ע"א), "אמר רבי צדוק, מעשה ברבן גמליאל שאמר לטבי עבדו, צא וצלה לנו את הפסח על האסכלה".

ה. סומא שקונה חמץ יש מקום לומר שלא ילקה, דהנה בדברי הרמב"ם (פ"א מחמץ ה"ג), שהקונה חמץ בפסח לוקה, הקשו מהגמ' (פסחים דף צ"ה ע"א), דהלאו הוא לאו הניתק לעשה ואי הכי הרי אין לוקין עליו, ורבו התיירוצים בזה, ועיין בשאגת אריה (סי' ע"ח), שכתב דהנה הואיל ויש שני לאוין, ועשה מנתק רק לאו אחד, משום כך לוקה, ומדויק ברמב"ם שולקה אחד, ובכסף משנה (שם), מבואר שחמץ מוטמן עובר רק בלא ימצא, ואין עובר בלא יראה, ובמנחת חינוך (מצוה כ' אות א'), דן בסומא שאין רואה אם עובר רק בלא ימצא, והשתא אם עובר רק בלא ימצא, נמצא שאין כאן שני לאוין, ושפיר העשה מנתק את הלאו ואין בו מלקות, ומהאי טעמא יש מקום לומר שסומא לא ילקה.

ו. בפסחים צ"ה מבואר שבל יראה ניתק לעשה דתשבתו, ובמכות דף ט"ז מבואר גבי לאו שניתק לעשה דלמ"ד ביטלו ולא ביטלו לא משכח"ל אופן שיבטל את העשה ועי"כ ילקה אלא זאת ועוד אחרת, ובשו"ת הגרע"א קמא סי' י"ט הק' בזה ג' קושיות, והיינו שהגרע"א שם סובר שאם ביטל חמץ ברוב היתר ועתה מותר באכילה מה"ת, אף שעתה ע"י הביטול אין איסור חמץ מ"מ הביטול ברוב לא חשיב קיום של תשבתו, ועוד כ' שם הגרע"א שגם אם ישרוף הכל לא יקיים תשבתו כיון שנתבטל הרי נעשה להיתר ואין בו יותר קיום תשבתו, נמצא שביטל את האפשרות לקיים עשה דתשבתו וא"כ יתחייב מלקות.

ולפ"ז הק' הגרע"א דמשכח"ל שקנה חמץ ואח"כ ביטלו ברוב, ולכא' הרי מבואר ברמ"א יו"ד סי' צ"ט סעיף ו' "איסור שנתבטל, כגון שהיה ס' כנגדו, ונתוסף בו אח"כ מן האיסור הראשון, חוזר וניעור ונאסר, ל"ש מין במינו ל"ש מין בשאינו מינו, לא שנא יבש ל"ש לח", א"כ לא חשיב שמבטל תשבתו, כיון שיש אפשרות שיוסיף עוד חמץ ויהא חוזר וניעור ועי"כ יוכל לקיים תשבתו, וכ"כ באבני נזר או"ח סי' שליו אות י"ב. וע"ש שכ' שאין לומר שע"י שמוסיף וחוזר וניעור ע"ז גופא יש לאו דבל יראה, כיון שזה הוי כמו משהחמץ על מנת לבערו שאינו עובר עליו כמבואר בתו' פסחים כ"ט ב'. ד"ה רב אשי.

ורבנו הגר"ד לנדו אמר דמשכח"ל שביטלו ברוב ושוב שרפו, ונמצא דכיון שביטלו ברוב א"י לקיים תשבתו אך אמר שאפשר להוסיף חמץ ויהא חמץ ויהא חוזר וניעור אבל כיון ששרפו שוב א"א שיהא חוזר וניעור. ולפ"ז נמצא שע"י ששורף חמץ מבטל תשבתו ועובר על בל יראה.

ז. שוחט בשבת לצורך חולה שיש בו סכנה מותר לבריא לאכול דל"ש כאן חשש שמא ירבה בשבילו כמבואר בסי' שי"ח ס"ב, אבל במ"ב שם ס"ק ה' כ' אם היה במו"ש יו"ט אפי' עשה בהיתר כגון לחולה שיש בו סכנה אבל אסור לבריא ביו"ט דאין שבת מכין ליו"ט.

ח. פסחים פ"ג וחולין כ"ה לגבי עצמות ששימשו בשר נותר.

נדבת ידידנו מאצ"ל בני ישראל בעיר מאנסי. ידיד נעורים
למוד וממערציו, הרבני אברהם אביש גאלדמאן שליט"א.

ברכת ד' תלווהו בכל דרכיו ויוחג את חג המצות בדיעות.

וידבר משה

דרשות הגאון ר' משה נתן יונגרייז זצוק"ל

פנינים וביאורים על סדר ההגדה

הא לחמא עניא -

אור ה' שהיה בעת יציאת מצרים

יזנחנו ולא יטשנו, וזהו אפילו כולנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר על עצם הגאולה ממצרים (דרשות חת"ס רס"ב טור ב').

ולעיל (רנ"ד טור א') כתב לפרש עוד, ש'דווקא לחכמים ולנבונים מצוה להרבות ולהאריך בגדולת ישראל ביציאת מצרים, אבל מי שאינם חכמים ונבונים, יאריך לספר בעיניו מצרים כדי שידע שמה כה ייעשה לו ג"כ, אבל הנבונים אינם צריכים לכך, ע"כ המצוה לספר ביציאה ולא באיכות המרירות והשעבוד, עכ"ל.

בעבודת ליל הסדר, אנו רוצים להמשיך עלינו אור ה' שהיה שופע על אוכלי פסח ומצה בליל התקדש חג בעת היציאה ממצרים, שהרי בכל דור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים על כן נכון לומר הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. (דרשות חת"ס רס"א טור ד')

שאלת הרשע - כפירה בהשגחה פרטית

המפרשים שואלים מה הטענה על הבן הרשע שבשאלתו כפר בעיקר, הא לכאורה גם הבן החכם שאל (דברים ו, כ) 'מה העדות וגו' אשר ציוה ה' אתכם', ומדוע הוא סמל לרשע ואילו הוא חכם, ובדרושי בית דוד (דרוש ז' אות כ') הביא שעמדו בזה גדולי מפרשי ההגדה ובכל דבריהם לא נתקררה דעתו.

ולחלן (דרוש ט אות י"ב) כתב לבאר ע"פ מה שפירש את המקראות בפרשת ניצבים (כט, יז-כ) פן יש בכס איש או אשה וגו' אשר לבבו פנה היום מעם ה' אלוקינו ללכת לעבוד את אלהי הגוים וגו'. והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמור שלום יהיה לי כי בשררות לבי וגו'. לא יאבה ה' סלוח לו וגו'. ובפשוטו אינו מבואר איזה טעם שיאמר בשרירות ליבי הלך אחר שישמע את כל הקללות.

וביאר רבינו הנחל"ד שרשע זה כופר בהשגחה פרטית והנהגה מדוקדקת לכל אדם לפי מעשיו, ולזה הוא סובר בדעתו הנפסדת שיוכל לקבל שפע ברכה אגב כלל ישראל שראוי לברכה באופן כללי, וא"כ גם אם יחטא לא יענש, ולזה הזהירו הקב"ה שיבדילו לרעה מכל שבטי ישראל, ויענש כל אלות הברית [ובדרוש לפרשת ניצבים הובאו דבריו בהרחבה].

ועל דרך זה ביאר שהבן הרשע טוען כטענת הרשע שבפרשת ניצבים, שעבודת הפסח היא עבודה נפלאה היא אך אינה שייכת אליו ומספיק שיש יהודים שמקיימים אותה, וזוהי אמרתו מה העבודה הזאת לכם', ואמר בעל ההגדה לפי שהוציא עצמו מן הכלל כפר בעיקר, שכיון שסובר שיש הנהגה על הכלל, שאינה מתחשבת בכל פרט ופרט במעשי האדם - כפר בעיקר.

והוסיף עוד שזהו גם עצם טענת הרשע 'מה העבודה הזאת לכם', היינו מדוע כל אחד ואחד צריך לעשות קרבן פסח, מדוע לא יעשו קרבן פסח אחד לכל קהל עדת ישראל כקרבנות ציבור, אך כנגד טענה זו אמרה תורה (יב, כז) ואמרת זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל', והכוונה היא שהחיוב של קרבן פסח הוא כנגד הפסיחה והדילוג מבית לבית אע"פ שכלל ישראל היו נפוצים ומפוזרים בין המצריים וכמבואר בחז"ל (ע"י מד"ר יח, ב) וזהו גילוי עוצם ותוקף ההשגחה פרטית אשר היו בעת ההיא.

ולזה עונים לו 'ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו 'בעבור זה עשה ה' לי' - לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל. והכוונה להשיב לו

לחם עוני ועני - כפי הקרי והכתיב

בפרשת ראה (טז, ג) נאמר 'לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזו יצאת מארץ מצרים וגו'. ובפסחים (קטו, ב) אמרו שהמצה נקראת 'לחם עוני' לפי שעונין עליו דברים הרבה. וביאר החת"ס (שם) שעונים עליו דברי חירות, שכן 'עונה' הוא לשון הרמת קול שמחה, אך מאידך הוא גם 'לחם עני' זכר לעניות ופרוסה.

שהרי כידוע יש במצה ב' טעמים א' זכר לעניות שהיה אוכלים כן במצרים כדרך העבדים שמאכלים אותה לחם שלא נתחמץ באשר שמשביע מהר ואינו רעב מאותו אכילה כ"כ מהרה, וגם דרכם בפרוסה לקבל פרס משלחן רבם, והטעם השני זכר לחירות שלא הספיק בציקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם.

ובזה כתב ליישב מה שהקשה המהרש"א (קין, ב) מה הטעם שאכילת מצה היא קודם חצות, והרי העובדה שנגלה עליהם ממ"ה הקב"ה היה אחר חצות, ולפי המבואר כתב שמחמת הטעם הא' שהוא זכר לעבדות צריך לאכול קודם חצות. עוד כתב שזהו שאמרו שאחר שפרס את המצה האמצעית כדרך העני, שאז עדיין עבדים, אומרים 'כהא לחמא עני' די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים שאז הוא רק זכר לעניות ולא לחירות.

ונמצא שכאשר אמרה תורה שהמצה הוא 'לחם עני' נכלל בו תרתי, שמצד הקרי הוא לחם 'עוני' שעונים עליו דברים הרבה וזכר לחירות, אולם ב'כתיב' הרי נאמר לחם 'עני' שהוא זכר לעבדות וכו"ל, ועי' בזה באור דוד (ח"ב קלח).

אפילו כולנו חכמים -

לא מאסתים ולא גאלתים

אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו', היינו שאע"פ שכעת אנחנו עדיין בגלות, מ"מ גאולת מצרים היא 'חרות עולם', וגם בזמנינו זמן הגלות הרי אמרו חז"ל (מגילה יא, א) ואף גם זאת וגו' לא מאסתים וגו' שהעמדת להם של בית רבי וחכמי הדורות, היינו שהקב"ה עמד ושתל צדיקים בכל דור להגן עלינו, ועל כן גם בתוך הגלות אנו בני חורין.

ונראה שעניין זה נרמז בפסוק (איכה ג, לא) כי לא לעולם יזנח ה' - 'יזנח' ר"ת יודעים זקנים נבונים חכמים שהם בכל דור ודור וע"י לא

מצה ומרור מונחים לפניך, שמתבאר בזה שההצלחה בחינוך הבנים זהו בזמן שאדם מקיים את כל המצוות ומשמש כדוגמה אישית, אז יש מעלה וערך לחינוכו. וקלס' מרן.

והוספתי שנכלל בזה עוד, שכשהבן רואה את אבא חזק באמונה בכל המצבים, שהפסח מצה ומרור מונחים 'לפניך', היינו שאבא בעצמו גם בזמן 'פסח ומצה' - זמן גאולה, וגם בזמן שהוא 'מרור' - כשיש שעבוד וקשיים, הוא חזק באמונה וביטחון בה' יתברך, אז יש השפעה וקיום לחינוך שלו, ודו"ק.

טעם שבעל ההגדה הביא דווקא את פסוקי יידי ביכורים

בעל ההגדה מפרש את הפסוק (דברים כו, ו) 'וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה', וירעו אתנו כמה שנאמר הבה נתחכמה לו וכו', ושמעתי להעיר מדוע בעל ההגדה נקט דווקא את הפסוקים האמורים בווידי ביכורים שנזכרו בהם השעבוד והיציאה ממצרים, והרי סיפור יצ"מ נאמר בהרחבה בפרשיות שבתחילת חומש שמות, וכן נזכר הרבה פעמים בתורה.

וביאר שכל שאר המקומות נזכרה יציאת מצרים כשכלל ישראל עדיין היו במדבר, ובוודאי שבמצב כזה כלל ישראל צריכים לזכור ולחיות את יציאת מצרים, אבל פרשת וידוי ביכורים מדבר על וידוי הנאמר בזמן שבית המקדש קיים - כשנהיה במצב של שלימות, ולזה הביא בעל ההגדה שגם במצב של שלימות צריך לזכור את היסוד שלנו 'יציאת מצרים', ודו"ק.

ובאמת שכשאנו אומרים בהגדה כמה מעלות מעלות טובות למקום עלינו אילו הוציאנו ממצרים וכו', ומסיימים 'ובנה לנו בית הבחירה לכפר על כל עוונותינו', היינו שגם לאחר שקיבלנו ט"ו מעלות טובות צריך לזכור את כל הטובות שקיבלנו, והראשית והיסוד של הכל היא יציאת מצרים.

מכת בכורות - הקדמה למסכת שמחות

בפתיחת מסכת שמחות איתא 'ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור, וכתבי ביום הכותי כל בכור, א"ר יוחנן, אף על פי שהכה אותם מכת מוות, מחצי הלילה היתה נפשם מפרפרת בהם עד הבוקר, משל הדיוט אומר נתת פת לנער - הודיע את אמו, אף הקדוש ברוך הוא אמר אודיע לבני המיתה וכו' ששונאיהם היאך מתים בה, אלא תשמור נפשותם עד הבקר כדי שיראו בני בשונאיהם.

ובפירוש הנחלת יעקב (שם) עמד בזה מה שייכות עניין זה כפתיחה למסכת שמחות, ומאי נפקותא לדינא בזה, וביאר ע"פ הא דאיתא בסנהדרין (לט, א) 'אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו אלוקים כהן הוא דכתיב 'ויקחו לי תרומה' כי קבריה למשה במאי טביל וכו' ע"ש, וכתבו תוס' (שם) שזה לא הקשה היאך נטמא כלל למשה לפי שישאל נקראו בנים למקום והם כביכול בכלל השבעה קרובים.

ומעתה עדיין יקשה היאך הכה הקב"ה בכבודו ובעצמו במצרים את הבכורות, הרי כלפי המצריים לא שייך תירוצי התוס' שנטמא להם משום שהם כבנים, אכן כל זה אם הקב"ה המיתם מיד, אבל אם נשארו גוססים עד הבוקר א"כ פשוט שלא שייכת שאלה זו, וזהו שהקדימו תז"ל בפתיחה זו כהקדמה למשנה הבאה שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, שאם הוא מטמא כמת, א"כ יקשה קושיית התוס' היאך נטמא למצריים, ודו"ק.

שכל כך הייתה שם השגחה פרטית עד שגם הוא עצמו אף אם היה מעורב בתוך קהלת עדת ישראל היה ה' משגיח עליו שלא לגאלו, ולכן חיובנו בקרבן פסח לכל יחיד ויחיד.

התשובה על שאלת הרשע - כטפל לאינו יודע לשאול

במפרשים התקשו בדברי בעל ההגדה שתשובת הרשע היא 'בעבור זה עשה ה' לי', וצ"ע הרי בתורה נראה שהתשובה על השאלה 'מה העבודה הזאת לכם' היא 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל וגו', ומדוע בעל ההגדה מביא את הפסוק 'בעבור זה עשה ה' לי' שמדבר במי שאינו יודע לשאול, שאת פתח לו.

וביאר הבית דוד שבעל ההגדה דייק בלשון הכתוב שבכל הבנים מופיעה בתשובה התייחסות לבן כמו שנאמר 'ואמרת לבנך עבדים וגו', 'ואמרת אליו בחזק יד', ואילו בן הרשע נאמר 'ואמרתם זבח פסח', ולא נאמר כלל שהאמירה מתייחסת אליו, ולזה דייק בעל ההגדה ש'ואמרתם זבח פסח' אינה תשובה אל הרשע, כי לעוצם רשעות שאלתו שיש בה ממינות ואפיקורסות אסור כלל לענות לו ולהתווכח עמו, בכדי שלא ידבק בנו איזה משהו מדבריו. אכן לפוטרו בלא כלום אי אפשר, שלא יחשוב בדעתו ששאלותיו הן שאלות שאין להן תשובה, ולזה אמרה תורה שאגב התעסקותו בלימוד הבן שאינו יודע לשאול, תהיה בזה תשובה מן הצד לאותו רשע ע"ש.

בעבור זה עשה ה' לי - תשובה לשאלה 'מה הטורח הזה לכם'

כתיב (יג, ח) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', וכתב רש"י מדברי חז"ל שהוא 'רמז תשובה לבן רשע לומר, עשה ה' לי ולא לך, שאלו היית שם לא היית כדאי ליגאל', ויש להתבונן מדוע התשובה לבן הרשע נרמזה בפסוק שאמר בו 'בעבור זה' ודרשו חז"ל לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, והוא עניין השייך לכל כלל ישראל.

וביאר בספר באר משה שהרי אמרו חז"ל בפסחים (קטז, ב) 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים', וזוהי שאלת בן הרשע 'מה העבודה הזאת לכם' - מה זה נוגע אליכם היום יציאת מצרים עד שאתם מראים כאילו אתם בעצמכם יצאתם ממצרים, ועונים לו 'בעבור זה עשה ה' לי' היינו שיציאת מצרים הוא דבר שמתמשך, ובכל שנה מתעוררת שוב ההשפעה של היציאה מגלות מצרים ומטומאתה, ומתכוונים לרמוז לו שגם הוא יצא ממצרים שלו כשיפסיק מרשעותו.

ובירושלמי (י, ד) איתא 'תני ר' חייא כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, בן חכם, בן רשע, בן טיפש, בן שאינו יודע לשאול וכו' בן רשע מהו אומר, מה העבודה הזאת לכם 'מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה' ע"ש, ונראה שהן הם הדברים שטענת הרשע שיציאת מצרים היא נחלת העבר ואינה שייכת כבר לדורות הללו שצריך לטרוח עבור זה בכל שנה.

לא אמרתי אלא בזמן שפסח מצה ומרור מונחים לפניך

ראיתי בספר שימושה של תורה שרב אחד פירש קמ" מרן הרב שך צוק"ל מה שדרשו חז"ל 'בעבור זה' לא אמרתי אלא בזמן שפסח

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב

בהגדה אנו אומרים 'רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב', וכתב בהגהות מימוני (על הרמב"ם בנוסח ההגדה) בעניין חלוקת סימנים אלו, שיש מפרשים שטעמם ש'דם צפרדע ע"י התראה תחלה עד לא הוכו - כנים בלא התראה, וכן ערוב ודבר בהתראה - ושחין בלא התראה, וברד וארבה בהתראה - וחשך בלא התראה.

אבל ראב"ן פירש כי דצ"ך היו על ידי אהרן במטה, עד"ש היו ע"י משה שלא במטה, באח"ב על ידי משה במטה, ולכך סימנם רבי יהודה. וריב"א פירש דלהכי נקט להו הכי שאות שלישי של הסימנים דהיינו כנים שחין חשך, כל אחד היה משמש עם חברו, כשהיו הכנים היו עמו חשך ושחין אלא שהיו כנים עיקר המכה וכו' ע"ש.

וכתב עוד לבאר בשם הר"ח שבא רבי יהודה להשיענו שבסדר הזה היו קוראים מביאי הבכורים, ולא היו משנים וקוראים כפי הסדר שכתוב בתהילים בפרקים ע"ח וק"ה, ובדרשות החת"ס (דף רמ"ז טור ב') כתב שלכאורה צ"ב מדוע באמת דוד המלך ע"ה הפך את הסדר.

וביאר שבעצם יש סכנה להזכיר את שמות המכות שהם יכולים להזיק, ולכן דוד המלך ע"ה הפך הסדר וכיון שהצינורות שלהם מהופכים לא יוכלו להזיק, משא"כ בליל שמורים יכול לאומרים על הסדר, והנה כשלומדים עם התינוק קודם הפסח מהפכים לו את הסדר מפני הסכנה, אבל נותנים לו סימן דצ"ך וכו' שככה יאמרו בליל פסח עכ"ד.

[וייעו' בתוס' יו"ט באבות (פ"ה מ"ד) מה שכתב לפרש בנוטריקון של דצ"ך 'נראה לי לקרותן דצ"ך ע"ש באח"ב ומשמעותן כאילו הקב"ה אומר שמחתך כשאדוש באבחת חרב שע"ן ואל"ף מתחלפין, ויש בזה גם עניינים נשגבים וכפי שהאריך בזה מהר"ש מאסטרופולי ונדפס בחלק מההגדות].

מצה זו על שום מה - והמה נפלא ממני

רבן גמליאל אומר כל שלא אמר שלשה דברים האלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח זה על שום מה וכו' הרי נאמר טעם של פסח מצה ומרור, היינו שידועים טעמי מצות הללו. ומאידך במדרש רבה (אמור ל, טו) נאמר עה"פ במשלי (ל, יח) 'שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים', שלשה המה - פסח מצה ומרור ע"ש, הרי שטעמם נפלא ומכוסה.

והנה הגם שנראה לנו שאנו מבינים שורשי הדברים ואנו אומרים מצה על שום מה וכו', בכל זאת יש בהם עומק עצום ודברים מופלאים, עד שאפילו שלמה המלך ברוב חכמתו אמר ש'המה נפלאו ממני' ולא ידעתים, ורמז יש מזה גם לשאר מצוות תורתנו הקד', יזכנו הקל הטוב להבין נפלאות תורתו הק'.

ואת 'בתינו' הציל - לא רק את הבכורות

ובעיקר מה שנאמר (יב, כז) 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל וגו'. לכאורה יש להעיר מדוע נאמר ואת 'בתינו' הציל, והלא ההצלה הייתה שניצלו בכורי ישראל במכת בכורות, וא"כ היה לומר 'ואת בכורינו' הציל.

ובחת"ס (פ' בא ד"ה מה העבודה) העיר עוד דלהלן (בסוף הפרשה) נאמר 'ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרוג ה' כל בכור בארץ וגו' על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה', וכאן לא נזכר כלל ואת בתינו הציל.

וביאר החת"ס שבעצם הרי כל כלל ישראל נקראים בכורות וכמו שנאמר (ד, כב) 'בני בכורי ישראל' ולפיכך שניתנה רשות למשחית להרוג את הבכורים היו כל כלל ישראל בסכנה, ולכן היו צריכים שמירה מיוחדת ודילוג על בתיהם ולזה נאמר ואת 'בתינו' הציל שהוא מתייחס לכלל כלל ישראל, אך בפרשת קדושת בכור מבואר שהקדושה היא זכר למה שהרג את הבכורות במצרים, וענין זה אינו שייך להצלת בתי ישראל. (ולכן לא נזכר בעניין פדיון הבכורים 'ואת בתינו' הציל).

מרור - זהירות יתירה כשהרע אינו ניכר

בפסחים (לו, א) איתא 'ת"ר יכול יוצא אדם ידי חובתו בביכורים, תלמוד לומר בכל מושבתיכם תאכלו מצות, מצה הנאכלת בכל מושבותיכם יצאו ביכורים שאין נאכלין בכל מושבותיכם אלא בירושלים דברי ר"י הגלילי, ר"ע אומר מצה ומרור, מה מרור שאינו ביכורים אף מצה שאינה ביכורים וכו' ע"ש בסוגיא. וכתבו תוס' להקשות שמצאנו מרור בביכורים זית חייב בביכורים והוא מר, ותיצו, מ"מ למרור בעינן מין זרעים ואילו זית הוא פרי, ועוד כתבו ליישב שבזית האילן מר ולא הפרי.

והחת"ס בדרשות (דף רכ"ט טור ב') הקשה שבגמרא סוכה (ג, א) איתא 'הני מרריתא דאגמא אדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, מיתביה אזוב ולא אזוב יון וכו' ולא אזוב שיש לו שם לווי, אמר אב"י כל שנשתנה שמו קודם מתן תורה וכו', רבא אמר הני מרריתא סתמא שמייהו והאי דקרי להו מרריתא דאגמא משום דמשתכח באגמא, ועכ"פ מבואר שאם אינו נקרא סתם מרור אין יוצאים בו ידי חובת מרור בפסח, וא"כ צ"ע מה הקשו תוספות שייצאו בזית ידי חובת מרור הלא יש לו שם לווי ואינו נקרא מרור סתם, וביאר שענין זה האם שם לווי פוסל תלוי הוא בפלוגתא תנאים, וע"י בזה בארוכה גם בדורש לציון לרבינו הנוב"י (דרוש י"א).

ובעיקר הפסול במרור שיש לו שם לווי, וביאר החת"ס להלן (ר"ל טור א) דידוע שהמרור הוא זכר לעבדות, וכן מצה היא לחם עוני זכר לעבדות, אלא שיש חילוק בין שתי הזכירות האלו, שבמצרים היו שני מיני גלויות גלות הגוף כפשוטו, וגלות הנפש שהיו שקועים במ"ט שערי טומאה והיו עובדי ע"ז, והמצה היא לחם עוני כנגד גלות הגוף, ואילו המרור כנגד גלות הנפש.

וביאר שהמרור מרמז לתוקף יצר הרע, שהרי מרור בגימטריא 'מות', והוא יצר הרע הוא מלאך המות (ב"ב טז, א) ואית ליה קפא הממית רח"ל (פסחים קטז, ב), לכן 'זימדרו חייהם' חיי נפש בעבודה קשה, ואמרו חז"ל (שמו"ר ו, ו) דהיינו עבודה זרה, שתחילתו מתוק וסופו מר כלענה (ירושלמי פסחים ב, ה).

והוסיף עוד בדרך הלצה, כי ידוע שכל זמן שהיצר הרע עושה שליחותו כדרכו לאמור עבור עבירה פלונית אזי אין הפסד כל כך, אך כשמחליף את שמו ואומר שהוא יצר הטוב ומטעה לומר על עבירה שהיא מצוה, זה יותר מסוכן, ולכן מרור שרומז ליצר הרע כשיש לו שם לווי ונשתנה שמו - פסול הוא, לפי שצריך להיות שמו יצר הרע כפשוטו.

ובדומה לזה הביא בשם רבו הפלא"ה שביאר מה שאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (פו, יד) 'אלוקים זדים קמו עלי, ועדת עריצים בקשו

הזה מי עשה כן, מי צוה כן, מי גזר כן? לא יחידו של עולם?!, וביאר התחת"ס שזהו דבר מופלא שהטהור בתכלית הטהרה יכנס אל מקום הטומאה ובהכרח שמי פעל זאת 'יחידו של עולם' שהוא אלוקי השמים והארץ ויש אדון אחד שפועל הרע והטוב והוא אחד יחיד ומיוחד והוא שהרג בלילה הזה הבכורים ומאידך הוציא את בני ישראל לתכלית הטובה.

וזהו 'אחד מי יודע' היינו מי יכול להשיג את האפשרות שאחד פועל שני הופכיים, אבל אני יודע מיציאת מצרים שנודע לי הלילה הזה כי אחד הוא אלוקינו בשמים ובארץ שפועל על הכל השמימי והארצי, ובשאר הדברים שייך גם שנים ושלושה.

חד גדיא דזבין אבא - שה פזורה ישראל

בגמרא במכות (כד, א) אמר רב מסתפינא מהאי קרא 'ואבדתם בגוים', מתקיף לה רב פפא דלמא כאבדה המתבקשת, דכתיב 'תעיתי כשה אובד בקש עבדך' וכו', ע"ש. וביאר המהרש"א שהמשך הפסוק 'כי מצותיך לא שכחתי', והיינו כשה אובד שמתבקש ע"י בעליו, כן תבקש את עבדך האובד בגלות, שאף שפשע העבד כך, הנה מצוותיך לא שכחתי והם גם עמי בגלות, וראוי לך לבקש אותי בשביל מצוותיך אשר עמי.

והוסיף לפרש בדרך צחות מה שאמרו באלו מציאות (כז, א) ש'שה' שנאמר בפרשת אבדה לכו"ע קשיא שמיותר הוא ואינו מלמד כלום, וע"ז אמר כביכול הנני אומר 'תעיתי כשה אובד' - כשה האובד האמור בפרשת אבדה דלא איצטריך ליה בקרא, אבל הוא מרמז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבדה שבתורה, שה' יתברך ב"ה הוא בעליו של אותו השה ומבקשו להוציא אבדתו מן הגלות.

ואפשר שנכלל בדבריו, שאותו 'השה' הוא 'קשה' לכו"ע, היינו שכל אומות העולם רוצים לאכלו, אך הקב"ה שומר עליו ונשאר קשה שלא יוכלו לאכלו. וכמו שכתב בדרשות חת"ס (רע"ח טור א') לפרש מה שבשיר חד גדיא חוזרים בכל פעם על כל השתלשלות המאורעות, שלפי דמיון השונרא חשבה שאכלה כבר לגדיא, אך זה אינו, שאע"פ שנשכה לגדיא נשאר הגדיא ורואה איך השונרא ננשכת, והכלב לוקה וכן כולם, ולבסוף לא נשאר כי אם הקב"ה עם חד גדיא שלו, שאע"פ שישאל נאכלים בכל פה, מ"מ הקב"ה מסר ביד עבדיו הנביאים (ירמיהו מו, כח) ש'אל תירא עבדי יעקב נאם ה', כי אתך אני, כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' ואתך לא אעשה כלה וגו', ולבסוף יישאר רק הגדי - כלל ישראל עם הקב"ה.

והנה בליל הסדר אנו מבקשים ועושים את סימני הסדר כדי לעזור את הזכות להיגאל, עד שמגיעים לסוף ההגדה ושרים 'חד גדיא דזבין אבא וגו', היינו שהבורא עולם יגאל את הגדי - שה פזורה בין הגוים, וזהו 'נרצה' היינו שאם נעשה את כל סימני הסדר בכוונה כמו שצריך, נזכה ע"י זה להיגאל גאולה רוחנית וגופנית בכל העניינים בגאולה השלימה שתהיה בב"א.

ויש להוסיף בדרך צחות, שהרי הדין הוא שאם 'אמר את האבדה ולא אמר סימניה לא יחזיר לו', והכוונה בזה, שאם רק יודע שעם ישראל שה אבודה, ואינו אומר את הסימנים עדיין אינו מקבל את האבדה, אבל אם אמר סימניה - סימני הסדר שמרמזים על הגאולה של השה פזורה, ועושה את מצוות הסדר בכוונה ובדביקות, אזי זוכה לחד גדיא דזבין אבא וגו', ודו"ק.

נפשי ולא שמוך לנגדם וגו', היינו שלא שמו את ה' יתברך כמתנגד כנגד לדבריהם, אלא שמחליפים את העבירה ומראים כאילו הוא דבר טוב ומצווה, ואלו הסכנה והמכשול הגדולים ביותר.

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב

בפיוט שבסימן 'נרצה' אומרים 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב', ויש להתבונן מהו הביטוי כלפי הקב"ה ש'אדיר הוא'. ובגמ' במנחות (ג, א) איתא 'יבא אדיר, ויפרע לאדירים, מאדירים, באדירים. יבא אדיר זה הקב"ה דכתיב אדיר במרום ה', ויפרע לאדירים אלו ישראל שנאמר ואדירי כל חפצי בם, מאדירים אלו המצרים דכתיב צללו כעופרת במים אדירים, באדירים אלו מים שנא' מקולות מים רבים אדירים משברי ים'.

וביאר המהרש"א בח"א (שם) שלשון אדיר מלשון חוזק ואומץ בדרך הידור במתחכם להתחזק על דבר מה, ולזה אמר המצריים נקראו אדירים ע"ש שהתחזקו להתחזק על ישראל וכו', לאדירים אלו ישראל ע"ש שמתחזקים להתחזק בעבודת בוראם וכו'. יבא אדיר שהוא הקב"ה אשר לו האדרת והחכמה ונתן חכמה ודעת למי הים לשנות טבעם שיתחזקו עצמם בקריעתם על עמדם עד שיבאו המצריים לתוכו וכו', והוא פירוש הכתוב אדירים משברי ים - אדירים היו להתחזק כדי להתחזק על המצריים גם שהם בעלי טבע ואינם בעלי דעת, היה זה כי אדיר במרום ה' לתת חוזק וחכמה למים היפך טבעם'.

וזהו השבח המיוחד שבחר הפייט בבקשה על הגאולה והישועה לישראל, שבכוח ההנהגה שהקב"ה הוא 'אדיר', שכביכול מתחזק בחוזק ובאומץ כנגד כוחות הטבע וסדרי ההנהגה הקבועים, יבנה את ביתו בקרוב ויגאלנו שנית, ודו"ק.

אחד אלוקינו שבשמים ובארץ

בפנים יפות (בעל ההפלא"ה, ריש חוקת) כתב ש'טמא' הוא בגימטריא 'נ' שמרמז על 'נ' שערי טומאה, ואמרו חז"ל שכל שלא הגיע לשער החמישים ח"ו יש לו תקנה כמ"ש במצרים (זוה"ק בשלח מו, א) שירדו ישראל עד שער החמישים, וביאר, שזהו שנתחלק מילת 'טמא' ל'מט' - 'א', היינו שעד שלא הגיע לשער האל"ף האחרון יש לו תקנה, אבל לעתיד כשיכלה הקב"ה את הרע לגמרי אף אותו אחד יש לו תקנה ע"ש.

וביאר הדברים כש"כ בדרשות ח"ס (ר"ס טור א') שעמד בפזמון 'אחד אלוקינו שבשמים ובארץ', שלכאורה אין מובן מה שייכות שכל הדברים שזכרו שם לעניין היום שהוא יציאת מצרים, וביאר שידוע מאמר האפיקורסים שאומרים שאי אפשר להיות שני הופכיים בנושא אחד ופועל הטוב בהכרח אינו פועל הרע, ולכן בטעם האיזולת החליטו שיש שתי רשויות, אחד שמימי שפועל טובות והשני ארצי שפועל רעות.

והנה זה נודע לנו בלילה הזאת, כי ה' בעצמו ובכבודו נגלה עליהם והטיבם לעולם, והכה לבכורי מצרים ועשה באלוהיהם שפטים כידוע ונגלה לעין כל, וגדולה מזו הלא ה' הקדוש והטהור נכנס בעצמו ובכבודו לשער המ"ט שבטומאת מצרים ערוות הארץ והוציא עמו בששון וברינה את בחיריו.

ובזה ביאר מה שאמרו חז"ל במדרש רבה (ריש חוקת) 'זאת חוקת - זה שאמר הכתוב (איוב יד) 'מי יתן טהור מטמא לא אחד', כגון אברהם מתרח וכו' ישראל מעובדי כוכבים, העולם הבא מעולם

שׁוֹבֵי שְׁלֹמֹה - שׁוֹבֵי נַחֲזָה בְּ עֶרְפ־תְּשֻׁעָה

מַפְנֵי מַה מוֹעֲדִים שֶׁבֶבֶל שִׁמְחִים

[א] **בַּגְמָרָא** בִּשְׁבֹּת (קמָה, ב) אֵיתָא, 'מַפְנֵי מַה מוֹעֲדִים שֶׁבֶבֶל שִׁמְחִים, מַפְנֵי שְׁלָא הִיוּ בְּאוֹתָהּ קִלְלָה, דְּכָתִיב (הוֹשֵׁעַ ב, יג) וְהַשְׁבַּתִּי כָל מוֹשׁוֹשָׁה חֲגָה חֲדָשָׁה וְשַׁבְתָּהּ וְכָל מוֹעֵדָה, וְכָתִיב (יִשְׁעִי א, יד) חֲדָשִׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שְׁנָאָה נִפְשִׁי הִיוּ עָלַי לְטָרָה. מָאִי הִיוּ עָלַי לְטָרָה, אִמְר רַבִּי אֲלֵעָזָר אִמְר הַקָּב"ה לֹא דִיִּין לְיִשְׂרָאֵל שְׁחֻטָּאִין לִפְנֵי אֱלֹא שְׁמִטְרִיחִין אוֹתִי לִידַע אִיזוּ גִזִּירָה קֶשָׁה אֲבִיָּא עֲלֵיהֶן. אִמְר רַבִּי יִצְחָק אֵין לָךְ כָּל רַגְל וְרַגְל שְׁלָא בָּאתָה בּוֹלֶשֶׁת לְצִיפּוֹרִי, וְאִמְר רַבִּי חֲנִינָא אֵין לָךְ כָּל רַגְל וְרַגְל שְׁלָא בָּא לְטַבְרִיָּה אֲגָמוֹן וְקַמְטוֹן וְכַעַל זְמוּרָה'.

וְבִיָּאֵר הַמַּהֲרֵשׁ"א 'מִשּׁוּם דְּכָתִיב בְּמוֹעֲדִים אֱלֹהִים מוֹעֲדֵי ה' וְגו', רְצֵנוּ לִזְמַר, שְׁגָם הַשְׁמַחָה יִהְיֶה לָהּ לִשְׁם שְׁמִים, אֲבָל חֲדָשִׁיכֶם 'וּמוֹעֲדֵיכֶם' הֵם שְׂאֵתֶם מִשְׁמַחִים בְּהֵם שְׁלָא לִשְׁשׁ, וְהִיוּ עָלַי רַק לְטוֹרָח לִידַע אִיזוּ גִזִּירָה אֲבִיָּא עֲלֵיהֶם, מֵאַחַר שֶׁהֵם מְקִיִּימִים שְׁמַחָת יוֹם טוֹב אֱלֹא שְׂאִינוּ לִשְׁשׁ רַק לְהַרְבוֹת וּלְמַלֵּא תַּאוֹתֶם, וְאִמְר שׁוֹז הַגִּזִּירָה מְבִיָּא הַקָּב"ה - אֵין לָךְ כָּל רַגְל וְרַגְל וְכו', שְׁחִיל הַמֶּלֶךְ יִטְלוּ סְעוּדָתָם וּמִבְטֵל מֵהֶם שְׁמַחָתָם שֶׁהִיא לָהֶם שְׁלָא לִשְׁשׁ'.

וּמִתְבָּאֵר שֶׁאֵם הַמוֹעֲדִים הֵם מוֹעֲדֵי ה' וּמוֹנָצִלִים אוֹתָם לְהַתְחַזֵּק וּלְהַתְקַדֵּשׁ, זֶה מֵרָאָה שֶׁהֵם קוֹדֵשׁ לָהּ, אֲךָ אִם הֵם מוֹעֲדֵיכֶם וּשְׁמַחִים בְּהֵם שְׁלָא לִשְׁשׁ אֱלֹא לְהַנָּאת עֲצָמָם, מִמִּילָא שְׁנָאָה נִפְשִׁי ח"ו וְהִיוּ עָלַי לְטוֹרָח, לְדַעַת אִיזוּ גִזִּירָה לְהַבִּיָּא עֲלֵיהֶם לְבַטֵּלֵם מִמוֹעֲדֵם.

וּבְגַמְ' שֶׁם אֵיתָא עוֹד 'מַפְנֵי מַה מוֹעֲדִים שֶׁבֶבֶל שִׁמְחִים מַפְנֵי שֶׁהֵם עֲנִיִּים, וּפִירֵשׁ רִשִׁי' 'מוֹעֲדִים שֶׁבֶבֶל שִׁמְחִים - רַגִּילִים לְשִׁמּוּחַ בְּמוֹעֲדִים יוֹתֵר מֵאַרְצֵי יִשְׂרָאֵל. מַפְנֵי שֶׁהֵם עֲנִיִּים - וְכָל הַשְּׁנָה אֵין לָהֶם שְׁמַחָה בְּמֵאֵל וּמִשְׁתָּה, וְאֵין לָהֶם מִרְגּוּעַ מִמֵּלָאכָה, לְפִיכָךְ בְּמוֹעֲדִים כָּל שְׁמַחָתָם'.

וְכָתֵב בְּדִרְשׁוֹת חֲתָ"ס (עַמ' רמ"ו טוֹר ג') שְׁכִיִן שֶׁבֶבֶל הִיוּ עֲנִיִּים לִכֵּן הִיוּ שְׁמַחִים שְׁמִי שֶׁמִּסְתַּפֵּק בְּמוֹעֵט אֵינוּ מִפְסִיק לְשִׁמּוּחַ וּלְהוֹדוֹת לְעוֹלָם, אֲךָ הַעֲשִׂירִים שְׁדוּאָגִים עַל רֹב עוֹשֶׁרֶם אֵינֶם שְׁמַחִים, וְכָתֵב שֶׁזֶה הַבִּיָּאֹר בְּמָה שְׁאֻמְרִים 'כֵּן ה' אֱלֹקֵינוּ יִגְעֵנוּ וְגו', הֵינֵנו שְׁכֵשֶׁם שְׁאֵנוּ שְׁמַחִים עֵתָה בְּעִנְיֹתֵנוּ, כֵּן נִזְכֶּה בְּהִיּוֹתֵנוּ בְּרֹב טוֹב בִּירוּשָׁלַיִם נִשְׁמַח אֲזוּ, וְלֹא יִהְיֶה רְבוֹת נִכְסִים לְהַרְבוֹת דָּאָגָה ע"ש'.

וּבְפִרְשֵׁי שְׁעִינִין זֶה שִׁיִּךְ גַּם לֵהָא דֵּאֵיתָא לְהֵלֶן (שֵׁם) 'הַבָּאִים יִשְׂרָשׁ יַעֲקֹב יִצְיָן וּפְרַח יִשְׂרָאֵל תִּנִּי רַב יוֹסֵף אֱלֹו תִּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבֶבֶל שְׁעוֹשִׂין צִיָּין וּפְרָחִים לְתוֹרָה, שְׁמִתוֹךְ הַסְתַּפְקוֹתֶם בְּמוֹעֵט, זֻכִּים לְאַשְׁרִיךְ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְטוֹב לָךְ לְעוֹלָם הַבָּא בְּרִיבּוֹי הַתּוֹרָה בְּעִשְׂיִית צִיָּים וּפְרָחִים לְתוֹרָה, וְלִכֵּן אֲצֵלֶם גַּם הַמוֹעֲדִים שִׁמְחִים שֶׁהִי לֹא נִיֵּתָנוּ מוֹעֲדִים אֱלֹא כְּדֵי שִׁיעֲסֻקוּ בְּתוֹרָה.

[וְגוֹדֵל קְדוּשַׁת הַמוֹעֵד מִתְבָּאֵר גַּם בִּילְקוּט שְׁמַעוֹנִי פְּרִשְׁתָּה בְּהַעֲלוֹתָךְ (רַמְזוֹ תְּשֻׁלָּה) שְׁאִמְרוּ שֵׁם 'אֲסַפְּהָ לִי שְׁבָעִים אִישׁ כְּנֶגֶד שְׁבָעִים יָמִים טוֹבִים שְׁנֹתָן לָהֶם הַקָּב"ה, וְאֵלּוּ הֵן שְׁבָעָה יָמֵי פֶסַח, וְשְׁמוֹנֶה יָמֵי חֹג וְרָאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְעֶצְרַת וּנ"ב שְׁבָתוֹת הֵרִי שְׁבָעִים, וְלִמְדֵנוּ א"כ שֶׁהַמוֹעֲדִים הֵם כְּנֶגֶד הַשְּׁבָעִים זְקִנִים מוֹסְרֵי הַתּוֹרָה].

אַרְבַּע פְּעָמִים נֹאמַר 'שׁוֹבֵי' - כְּנֶגֶד ד' מַלְכוּיּוֹת שִׁישְׁרָאֵל נִכְנָסִים לְתוֹכָם וְיוֹצֵאִים בְּשָׁלוֹם

[ב] בְּשִׁיר הַשִּׁירִים (ז, א) כָּתִיב 'שׁוֹבֵי שְׁלֹמֹה שׁוֹבֵי שְׁלֹמֹה וְנַחֲזָה בְּךָ מִהַ תַּחֲזוּ בְּשׁוֹלְמִית כְּמַחֲלַת הַמַּחֲנִים'. וּבְמִדְרַשׁ רַבָּה

(בְּרַאשִׁית סו, ב) 'אַרְבַּעַה פְּעָמִים כָּתִיב שׁוֹבֵי, כְּנֶגֶד אַרְבַּע מַלְכוּיּוֹת שִׁישְׁרָאֵל נִכְנָסִין לְתוֹכָן לְשָׁלוֹם וְיוֹצֵאִין בְּשָׁלוֹם. הַשְׁלֹמִיטָה - אֹמְרָה שְׁשָׁלוֹם חֵי הָעוֹלָמִים מִתְנַהֵּג בָּהּ מֵאַהֲלָ לְאַהֲלָ, הַשְׁלֹמִיטָה - אֹמְרָה שֶׁהַכְּהֵנִים מְשִׁימִין לָהּ שָׁלוֹם בְּכָל יוֹם, שְׁנֹאמַר (בְּמִדְבָר ו) וְשָׁמוּ אֶת שְׁמִי, וְכָתִיב וַיִּשֶׁם לָךְ שָׁלוֹם, הַשְׁלֹמִיטָה - אֹמְרָה שְׁשָׁלוֹם הָעוֹלָמִים דָּר בְּתוֹכָהּ, שְׁנֹאמַר (שְׁמוֹת כה) וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכֶם, הַשְׁלֹמִיטָה - אֹמְרָה שְׁשָׁנִי עֵתִיד לִיֵּתֵן בָּהּ שָׁלוֹם, שְׁנֹאמַר (וִיקְרָא כו) וְנִתַּתִּי שָׁלוֹם בְּאַרְצִי, הַשְׁלֹמִיטָה - אֹמְרָה שְׁשָׁנִי עֵתִיד לְנִטּוֹת אֵלֶיהָ שָׁלוֹם, הַה"ד (יִשְׁעִיָּה סו) כֹּה אִמְר ה' הֲנִנִי נוֹטָה אֵלֶיהָ כְּנֶהֱרַ שָׁלוֹם וְכו' ע"ש. [וְדַבְרֵי הַמִּדְרַשׁ הַזֶּה בְּדִרְשׁוֹי בֵּית דּוֹד (דְּרוֹשׁ ה', וט"ז)].

וּמִבְּאֵר בְּמִדְרַשׁ שְׁכָלֵל יִשְׂרָאֵל בְּכָל אַרְבַּע הַגְּלוּיּוֹת יוֹצֵאִים וְנִכְנָסִים בְּשָׁלוֹם, כְּשִׁמְתִּיקִים בְּהֵם ה' תִּנָּאִים שֶׁהֵם בְּבַחֲיִנַת הַשְׁלֹמִיטָה, וְעַל זֶה מְרֻזָּם אַרְבַּעַה פְּעָמִים שׁוֹבֵי כְּנֶגֶד אַרְבַּע הַגְּלוּיּוֹת, וְע"י בַּחֲיָנָה זֹו יִגְאֻלוּ גְּאוּלָּה שְׁלִימָה לְעֵתִיד לְכוּא.

וּבְפִירֻשׁ עַץ יוֹסֵף עַל הַמִּדְרַשׁ הַנ"ל כָּתֵב וז"ל שְׁלִימוֹת הָאֱמוּנָה קָאמַר, כִּי אַע"פ שֶׁנִּכְנָסוּ לְגָלוּת אֲשֶׁר לֹא הוֹרְגָלוּ בָּהּ, מ"מ לֹא הִמְיָרוּ דָּתָם אֱלֹא נִתְקִיִּימוּ בְּשְׁלִימוֹת אֱמוּנָתָם, וְכֵן אַע"פ שִׁיתְאַרְךָ הַגְּלוּת, מ"מ יִתְקִיִּימוּ תְּמִיד בְּשְׁלִימוֹת אֱמוּנָתָם וְיוֹצֵאִים בְּשָׁלוֹם וְכו' ע"ל. וְלִמְדֵנוּ א"כ שֶׁשְׁלִימוֹת הָאֱמוּנָה בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב וּבְתוֹרָה שֶׁבַע"פ, שְׁלָא נִפְגַּמְתָּ בְּאוֹרֵךְ הַגְּלוּיּוֹת וְכָלֵל יִשְׂרָאֵל מִמְשִׁיךְ לְקִיָּים דָּתוֹ בְּשְׁלִימוֹת, הִיא הַזְּכוּת שֶׁתְּבִיָּא אֶת הַגְּאוּלָּה הָעֵתִידָה בְּקִרְבּוֹ. [וְכָבֵר נִתְבָּאֵר בְּמִקוּ"א מִדְּבַרֵי הַחֲתָ"ס שְׁגָם גְּאוּלָּת מִצְרַיִם הֵייתָה ע"י שְׁלִימוֹת הָאֱמוּנָה בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב וּשְׁבַע"פ וְכֻמוּ שְׁנֹאמַר 'וַיֹּאמִינוּ בָּהּ' וּבְמִשָּׁה עֲבָדוּ].

שׁוֹבֵי הַשְׁלֹמִיטָה - תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב וּשְׁבַע"פ

[ג] וְנִרְאָה לְהַתְבַּוֵּן בְּדַבְרֵי הַמִּדְרַשׁ מַה הֵן חֲמֵשׁ בַּחֲיֹנוֹת שֶׁל 'הַשְׁלֹמִיטָה' שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּדַבְּרֵינוּ. א. 'אֹמְרָה שְׁשָׁלוֹם חֵי הָעוֹלָמִים מִתְנַהֵּג בָּהּ מֵאַהֲלָ לְאַהֲלָ, נִרְאָה שֶׁזֶה מְרֻזָּם עַל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָּב הֵינֵנו תְּרִי"ג מִצְוּוֹת, וְלִכֵּן לְשׁוֹן הַמִּדְרַשׁ 'חֵי הָעוֹלָמִים', וְכָתֵב הַהִפְלָא"ה בְּכַתּוּבוֹת (עו, ב) ש'קֵל חֵי' בְּמִלּוּאוֹ אֵלֶּף לְמַד חֵי יוֹד עוֹלָה תְּרִי"ג [וְהַבָּאֵנוּ דְּבַרֵינוּ בְּמִקוּ"א בְּהַרְחָבָה], וְלִכֵּן הַשְׁלֹמִיטָה רֻמּוֹ 'שְׁשָׁלוֹם חֵי עוֹלָמִים' מִתְנַהֵּג בָּהּ מֵאַהֲלָ לְאַהֲלָ הֵינֵנו שֶׁהִתְנַאֵי הָרָאשׁוֹן לְכָל דָּבָר הוּא לְהִיּוֹת צְמוּדִים לְתִרְ"ג מִצְוּוֹת, וְזֶהוּ יִסוֹד 'וַיֹּאמִינוּ בָּה'.

תִּנָּאִי ב. 'שֶׁהַכְּהֵנִים מְשִׁימִים לָהֶם שָׁלוֹם בְּכָל יוֹם', נִרְאָה שֶׁהַכּוֹנֵה בֹּזֵה לִיסוֹד תּוֹרָה שְׁבַע"פ, וְנִתְבָּאֵר [וְנִתְבָּאֵר אֲצִלְנוּ בְּכֻמָּה מִקוּמוֹת], דִּהְנָה בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (בְּרַאשִׁית מג, ח) 'מֵהִיכֵן זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִרְכַּת כְּהֵנִים, רַבִּי יְהוּדָה ור' נַחֲמִיָּה וְרַבֵּנָן, ר"י אִמְר מֵאַבְרָהָם 'כֹּה יִהְיֶה זֶרַעךָ, כֹּה תִּבְרַכּוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ר' נַחֲמִיָּה אִמְר מִיִּצְחָק שְׁנֹאמַר 'וְאֵנִי וְהַנֶּעַר נִלְכָּה עַד כֹּה', לְפִיכָךְ אִמְר הַמֶּקוֹם כֹּה תִּבְרַכּוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְרַבֵּנָן אִמְרֵי מִיַּעֲקֹב שְׁנֹאמַר 'כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב' וְכֻנְגְדוּ כֹה תִּבְרַכּוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'.

וּבְפִרְשֵׁי דְרָכִים (דְּרוֹשׁ ב') כָּתֵב לְבָאֵר עַל פִּי מַה שֶׁנַּחֲלָקוּ הָרָאשׁוֹנִים מִמִּתִּי כָלֵל יִשְׂרָאֵל קָבְלוּ דִין 'יִשְׂרָאֵל' הָאֵם מְבָרִית בֵּין הַבְּתֵרִים אוֹ מִמֵּתָן תּוֹרָה, וְהִנֵּה בְּבִרְכַּת כְּהֵנִים מְרֻזָּם בּוֹ נִשְׂיָאֵת פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל 'יֵשָׁא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ, וְעַל זֶה מִתְאַוֵּנִים מִלֵּאכִי הַשְּׂרָתָה וְהָאוֹמוֹת אֵיךְ אֵתָה נּוֹשֵׂא פָּנִים לְיִשְׂרָאֵל, וְהִרִי כָּתוּב בְּתוֹרָה אֲשֶׁר לֹא יֵשָׁא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שָׁחַד וְכִדְאִיתָא בְּבִרְכּוֹת (כ, ב). וְנִשְׂיָאוֹת פָּנִים זֹו שִׁיכַת לְבַחֲרִית יִשְׂרָאֵל עַל פְּנֵי הָאוֹמוֹת. וְכִזֵּה נַחֲלָקוּ בְּמִדְרַשׁ לְמ"ד אֶחָד בַּחֲרִית כָּלֵל

מלכות הרביעית, שנאמר ויאמר ד' אל משה ואהרן לאמור וכו' יעו"ש.

ונראה הביאור כנ"ל, שסוד העיבור זוהי המתנה שנתן הקב"ה לחכמי התורה, ולכן כשבא ה' יתברך לגואלם ממצרים, והיו צריכים להתכונן לקבלת התורה, גילה להם הקב"ה את סוד העיבור ע"י משה ואהרן. וכך יהיה בגאולה העתידה כשתשתכח תורת העיבור, שבסוף הגלות הרביעית הקב"ה יחזיר לנו סוד העיבור, וע"י זה נגאל כמו בגאולת מצרים. [ואפשר שזה נכלל במה שנאמר 'שלח אורך ואמתך' היינו אליהו ומלך המשיח ויבואר עוד להלן (אות ז)].

והנה במדרש רבה (שמות יט, ג) איתא על הפסוק (ק"ט, פ) 'יהי לבי תמים בחקך' - זה חקת הפסח וחקת פרה אדומה, למה ששניהן דומין זה לזה, בזה נאמר זאת חקת הפסח, ובזה נאמר זאת חקת התורה, ואי אתה יודע איזו חקה גדולה מזו. משל לב' מטרונות דומות שהיו מהלכות שתיהן כאחת נראות שוות, מי גדולה מזו, אותה שחברתה מלוה אותה עד ביתה והולכת אחריה. כך בפסח נאמר בו חקה, ובפרה נאמר בה חקה, ומי גדולה הפרה שאוכלי פסח צריכין לה שנאמר (במדבר יט) ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת הוי כל בן נכר לא יאכל בו עכ"ד.

וביאר הבה"ל (שמות יב, מג) שהגאולה הראשונה היתה כשהתחזקו בבטיול 'צרא דע"ז' שזה הרי היה סיבת חורבן בית ראשון, אולם הגאולה השנייה תהיה ע"י שיתחזקו בתורה שבע"פ, כיון שעיקר החורבן ארע מאחר שזלזלו בתורה שבע"פ וזו הייתה סיבת המחלוקת שרבתה בישראל באותו הדור, ולכן הניסיון שמנסה אותנו הקב"ה בכל הגלות הארוכה הזאת הוא לראות האם אנו שלימים בתורה שבע"פ ע"י ש'נוראות דבריו'.

והנה חוקת פרה היא 'סוד תורה שבע"פ וכמבואר בזוה"ק וברמב"ן (ר"פ חוקת), וכבר שאמרו חז"ל (ויקרא ז, ג) שאין ישראל נגאלים אלא בזכות תורה שבע"פ, וזהו שדן המדרש איזה 'חוקה' גדול יותר, האם חוקת הפסח שבזכותה באה הגאולה הראשונה, או מצות פרה שעומדת לישראל לזכות למשיח, ש'כמו שהפסח היה נצרך בכדי לצאת מגלות מצרים, כך הפרה שזה תורה שבע"פ מוכרח בכדי לצאת מהגלות האחרונה. וראה בדרושי נחלת דוד (דרוש ה' אות ע"א) מה שכתב עוד בזה.

ונראה בס"ד לבאר באופן נוסף, דהנה כשבא הקב"ה במצרים לגאול את ישראל נתן להם שתי מצוות, דם פסח ודם מילה וכדאיתא בתחז"ל במכילתא (בא, פ' ה'). ויש לבאר מה הם שני הדמים הללו שבזכותם נגאלו, ומה הטעם שדווקא אותן שתי מצוות היו הזכות להיגאל ממצרים.

ונראה ששני הדברים הללו הם יסודות התורה שבכתב ושבע"פ, דם פסח הוא האמונה הפשוטה בקב"ה, וכמו שדרשו חז"ל משכו ידיכם מעבודה זרה, וזה מורה על יסוד התורה שבכתב, ואילו מילה הוא שיעבוד הגוף לתורה, והוא יסודה של תורה שבע"פ ד'מילה' בגימטריא פ"ה 'מלכות פה' - תורה שבעל פה' (ת"ז יז, א) וכבר נתבאר אצלנו בכמה דוכתא.

ואלו שתי הגאולות, הגאולה שאחר חורבן בית ראשון שהיה חטא ע"ז, היה ע"י תיקון חטא זה שהוא כנגד 'פסח' תורה שבכתב. והגאולה שלאחר חורבן בית שני תהיה ע"י תורה שבע"פ, וכמבואר בדברי הבה"ל הנ"ל, וגאולה זו היא הגאולה היותר גדולה 'גאולת עולם' שע"י זה יגאלו לעתיד לבוא, וזהו שחוקת הפרה שגם היא כנגד תורה שבע"פ גדולה מחוקת הפסח, ודו"ק.

ישראל התחילה מברית בין הבתרים ולכן אמר זכו לברכת כהנים מאברהם, ולמ"ד אחד ממדת תורה שנאמר בה 'כה תאמר לבית יעקב' ולכן אמר מיעקב עכ"ד.

ועדיין לא ביאר לנו הפרשת דרכים את המ"ד שזכו לברכת כוהנים מיצחק. ונראה לבאר, ע"פ מה שביאר לן מרן ההת"ס זי"ע (באו"ח סי' ר"ח ובהקדמה לזו"ר) שיצחק הוא יסוד תורה שבע"פ, שהרי אברהם שמע מהקב"ה ללכת לעקידה, אך יצחק שמע מאברהם והלך על סמך מה שקיבל ממנו וזהו תורה שבע"פ. ובזה ביאר מה שאנחנו מזכירים בתפלה עקידת 'יצחק' דווקא, לרמוז זכות תורה שבע"פ, ובגיטין (ס, ב) לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על תורה שבע"פ, וכיון שיצחק הוא יסוד תורה שבע"פ, ניחא היטב שגם נשיאות החן לישראל שבברכת כהנים באה בזכות יצחק שהוא יסוד תורה שבע"פ והשושלת לכריתת הברית עם ישראל ודו"ק.

ובאמת שמצאנו שענין התורה שבע"פ מרומז בברכת כהנים, וכמו שכתב במחזור ויטרי (סי' פ"ט) שאחר ברכת התורה אומרים ברכת כהנים משום שיש בה שישים אותיות כנגד שישים מסכתות שבתלמוד. ולפי מה שנתבאר נראה שהשייכות בין ברכת כהנים למסכות הש"ס משום שזכו לברכת כהנים ע"י תורה שבע"פ שהיא הסיבה לכריתת הברית עם ישראל.

והנה בסנהדרין (י, ב) איתא לגבי עיבור השנה 'כיצד, אמר רשב"ג בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומרין בשבעה וכו'. ואמרין, הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי וכו' חד אמר כנגד ברכת כהנים. ופירש רש"י 'בפסוק ראשון שלש תיבות, והשני חמש, ושלישי שבע תיבות'. וצ"ע מה השייכות בין עיבור השנה לברכת כהנים, עד שדיני עיבור השנה נרמזים בפסוקי ברכת כהנים [ועי' במהרש"א (שם) מש"כ בזה].

ונראה דהנה בירושלמי בכתובות (פ"א ה"ב) איתא, אמר רבי אבין 'אקרא לאלוקים עליון לקל גומר עלי (תהילים נז, ג) בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין בית דין לעוברו הבתולין חוזרין ואם לאו אין הבתולין חוזרין, ע"כ. ומבואר שבכוח שניתן לחכמים לעבר את השנה, נמסר להם כוח לפעול ולשנות את סדרי בראשית וע"י קביעתם לעבר את השנה בתולי הקטנה שוב חוזרים כקטנה פחות מבית שלוש.

וכיון שסגולת כוח התורה שבע"פ היא שנמסרה לחכמים גם יכולת קביעת המציאות ושינוי הטבע, דבר ששייך לנשיאות החן המיוחדת שניתנה לישראל בברכת כהנים, לכן דיני עיבור השנה נרמזים בפסוקים של ברכת כהנים, ומבואר היטב המ"ד שברכת כוהנים ניתנה בזכות יצחק שהוא יסוד תורה שבע"פ.

ומבואר לנו א"כ שהשולמית, היינו 'אומה שהכהנים משימים להם שלום בכל יום', הכוונה בזה לרמוז לתורה שבע"פ שנרמזה בברכת כוהנים וכו"ל, ונמצא א"כ ש'שוכי שוכי השלומית' היינו שרק ע"י שתי השלמויות האלו, שלימות בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ, תהיה הגאולה השלימה, ודו"ק.

גאולת מצרים - דם פסח ומילה

ד' זמעתה נשכיל ונבין את דברי הפרקי דר"א (עמוד לח, פ' ז') וז"ל מת יוסף ואחיו ונתמעטו העיבורין מישראל, וכשם שנתמעטו העבורין מישראל בשעבוד מצרים, כך עתידין להתמעט בסוף שעבוד מלכות הרביעית, עד שיבא מלך המשיח, כשם שנגלה הקב"ה על משה ואהרן במצרים כך הוא עתיד להגלות עלינו בסוף

הכבוד שמכוון כנגד הקב"ה שנאמר (תהלים נ, ב) מציון מכלל יופי אלהים הופיע, וביאר הדברים שיש שתי דרגות, יש דרגת שמים שהיא דרגה גבוהה, אך יש דרגת ארץ שהיא דרגה נמוכה, ותפקיד האדם הוא להעלות את הארץ לשמים, ואלו הכרובים שהם כנגד 'שמים וארץ', ופניהם איש אל אחיו היינו שהארץ מקביל כנגד השמים ועולה ומתעלה, אבל כשאין עושים רצונו של מקום, אז פניהם אל הכפורת, כי שמים לבד וארץ לבד ואין שייכות בין הארץ לשמים.

ויש בחינה שלישית והיא הגרועה שמכולם, שח"ו חוטאים כל כך עד שכביכול גם את השמים מורידים לארץ, שע"י שמקלקלים את התורה והמצוות ע"י מחשבות ופניות רעות, וגם את הדברים הגבוהים ביותר מטמאים ובכך מורידים אותם לארץ, וזה היה בחינת הזמן ההוא שכשנסכו גוים להיכל ראו את הכרובים דבוקים זה בזה, אבל בבחינה של השמים ירדו לארץ [ובמקום] הארכנו עוד בזה ובחילוק בין דורו של משה לדורו של ישע"י ועכ"פ לענייננו נראה שזה הענין 'ששלוש העולמים דר בתוכה' היינו שעושה שלום להעלות את הארץ ולחברה לשמים, ודו"ק בנוראות הדברים!.

גאולת מצרים - ליכא בשליחות ובתנאי

ו] ובמדרש נוסף עוד, 'השולמית - שאני עתיד ליתן בה שלום, שנאמר (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ. השולמית - אומה שאני עתיד לנטות אליה שלום, כדכתיב הנני נוטה אליה כנהר שלום'.

ונבאר בס"ד ע"פ דבריו המופלאים של העונג יו"ט (דרוש ב' לשבת הגדול) על מה שנאמר 'אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ה' ולא אחר', וכתב העונג יו"ט 'והנה המכה של בכורות לא היה רק שנתגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה, וקל נקמות ה' נקם את נקמתו מהם, כמו שנאמר וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, ובזה לא שייך שליחות, וזהו שנאמר אני ולא מלאך, ומפרש אח"כ אני ה' ולא אחר, היינו שהמכה היתה בעצמות התגלות שמו, ע"כ ולא אחר דלא שייך בזה שליחות במידי שלא ע"י מעשה'.

ובזה ביאר את הסוגיא בברכות (ט, ב) א"ל הקב"ה למשה, לך אמור לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכות, א"ל רבוננו של עולם די לצרה בשעתה וכו'. וביאר העונג יו"ט, דמילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, דיש בגאולה התקשרות וחיבור, ואין בזה שייכות לתנאי, ולכן היתה ההתגלות ע"י הקב"ה בעצמו להיות קנין חזק ואמין והתקרבות קדושת אלוקינו יתברך אשר לא תוכל להיות ע"י שליח כלל.

ומכיון שאי אפשר ע"י שליח, ליתא בתנאי, ולכן אי אפשר לבטל את ההתקשרות בינינו לבין הקב"ה לעולם, ולכן אע"פ שכלל ישראל אמרו 'עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום', אך הקב"ה אמר לנביא להשיב לישראל 'אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו, הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיהם שלחה אמכם', וכדאיתא בסנהדרין (קה, א). והיינו דכיון דילתא בשליחות ליתא בתנאי, וקדושת ישראל לעולם לא תפקע, ואף כשהם מורדים בו מ"מ לא נתבטל הקירוב, וזה שאמר אהיה עמהם בשעבוד זה כדי שאוכל להיות עמהם בשעבוד אחר, שאף שיהיה ח"ו בעוונם לא יתבטל הקשר לעולם ועד יעו"ש כל דבריו.

ובחינה זו היא בחינת בנים שלעולם רחמי האב על בניו [וכמשנ"ת באורך במקו"א], וזוהי התחייה שהייתה דווקא לעצמות היבשות מתורה ומעשים טובים. וזהו ביאור השולמית שאני עתיד ליתן בה שלום, ולנטות אליה שלום. היינו שמכות אותה ההבטחה שהבטיח לנו הקב"ה, בכל הגליות הנני נוטה אליה כנהר שלום.

והנה במדרש תלפיות איתא שצולים את הפסח בשפוד של רימון, שהוא כנגד (ר"ת) רחב, יתרו, משה ונעמן, שהם כפרו בע"ז. ונראה המכוון בזה שכיון שהפסח יסודו הוא כפירה בע"ז וכמו שאמרו חז"ל משכו וקחו לכם - משכו ידכם מע"ז, לכן צולים את הפסח בשפוד של רימון להורות שהפסח עומד כשיעבוד לה' וכפירה בע"ז.

ובדומה לזה נראה לבאר הא דאיתא (פרה ג, ח) ששורפים את הפרה בעצי תאנה, שזה בא להורות את השייכות בין עצי תאנה לפרשת פרה, שהרי אמרו חז"ל בברכות (נז, א) 'הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת בקרבו שנאמר נצר תאנה יאכל פריה', ולפיכך יש לשרוף את הפרה שהיא כנגד תורה שבע"פ - בעצי תאנה, להורות שאין התורה שבע"פ מתקיימת בלא שמירה מיוחדת. [וענין זה נתבאר במקו"א].

שובי השולמית - ששלוש העולמים דר בתוכה

ה] ועתה נבאר מה שאמרו חז"ל השולמית 'אומה ששלוש העולמים דר בתוכה שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'. והיינו שהקב"ה נקרא 'שלוש העולמים', וכמו שאנחנו אומרים בתפילה 'עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו'.

ובדרושי עונג יו"ט (סוף דרוש א' לשבועות) כתב לבאר הא דאמרו חז"ל כל העוסק בתורה עושה שלום בין פמליא של מטה לפמליא של מעלה. שבאמת אין קיום לנפש האיש הישראלי בחיבורה עם גוף העכור, כי שני הפכים הם, זה מושך לעניינים רוחניים, וזה מושך לעניינים גשמיים, אולם התורה משימה שלום ביניהם ע"י"ש בדבריו. ועל דרך זה נראה לבאר את הבקשה 'עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו' היינו גם בתוכנו בין הנשמה לבין הגוף העכור.

והנה ענין שלום זה היה במשכן בדמות שני הכרובים, דהנה בב"ב (צט, א) איתא שנחלקו אמוראים באיזה אופן היו עומדים הכרובים, חד אמר פניהם איש אל אחיו, וחד אמר פניהם לבית, ומקשינן, למ"ד פניהם איש אל אחיו הא כתיב ופניהם לבית, לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

ובריטב"א (שם) הביא בשם הר"י מגאש שהקשה מהא דאמרין ביומא (נד, ב) כשנסכו גוים להיכל ראו הכרובים שהיו מעורים זה בזה, אמרו אומה זו שקללתם קללה וברכתם ברכה מתעסקים בדברים אלו וכו', וקשה דהא באותה שעה לא היו עושים רצונו של מקום, ותיריך ר"י ש"ס נעשה להם לרעה, לקיים מה שנאמר כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה'.

ופרשת דרכים (דרוש כג) ביאר שהקב"ה רצה להראות שגם בזמן גלות וחורבן, מכל מקום אינו עוזב אותנו, ולכן דוקא כשנחרב הבית היו כרובים דבוקים זה בזה, שלא יטעו ישראל שבטלה אהבתו אליהם ח"ו אלא 'עמו אנכי בצרה'. וכמו שאמרו במדרש רבה (לך מ"ב, ג) 'אמר ישעיה (ח, יז) וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב, אין לך שעה קשה כאותה שעה שכתב בה (דברים לא, יח) ואנכי הסתר אסתיר פני בעת ההיא, ומאותה שעה קויתי לו, שאמר כי לא תשכח מפי זרעו, ומתבאר שגם בשעה הקשה ביותר, יש תקווה בקיום ההבטחה ש"כי לא תשכח מפי זרעו' (שם, כא), ולכן מצאו כרובים באותה שעה דבוקים זה בזה.

ובאור דוד (פרשת תרומה) ביאר ע"פ מה שאמרו חז"ל במד"ד (במדבר ד, יג) 'עשה בו שני כרובים שהם חביבים כנגד שמים וארץ שהיה בהם מושבו של הקב"ה וכו' ופניהם איש אל אחיו כנגד כסא

דרוש יא

הגאולה העתידה - בזכות השלום

הגאולה העתידה - אליהו ומלך המשיח

[ז] בשיר השירים (ז, א) כתיב 'שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו בשולמית כמחלת המחנים'. ובמדרש רבה (בראשית סו, ב) 'ארבעה פעמים כתיב שובי, כנגד ארבע מלכויות שישראל נכנסין לתוכן לשלום ויוצאין בשלום וכו'. השולמית - אומה שהכנהים משימין לה שלום בכל יום, שנאמר (במדבר ו) ושמנו את שמי, וכתיב וישם לך שלום, השולמית - אומה ששלום העולמים דר בתוכה, שנאמר (שמות כה) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, השולמית - אומה שאני עתיד ליתן בה שלום, שנאמר (ויקרא כו) ונתתי שלום בארץ, השולמית - אומה שאני עתיד לנטות אליה שלום, הה"ד (ישעיה סו) כה אמר ה' הנני נוטה אליה כנהר שלום וכו' ע"ש.

ומודגש מאוד במדרש שהגאולה מד' מלכויות וכן הגאולה העתידה תלויה היא בשלום, ומה שכלל ישראל נכנסים לארבע מלכויות ויוצאים בשלום תלוי בענין מעלת השלום, ויש להתבונן בדברים מהי מעלתה המיוחדת שהגאולה תלויה בה.

והנה איתא בילקוט שמעוני (מלאכי רמז תקצה) 'אמרו ישראל בגאולה ראשונה כתיב שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו, שלח לי אף שנים כנגדם שלח אורח ואמתך, אמר הקב"ה הנני משלח שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אחד, והשני הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי, והיינו שהגאולה הראשונה הייתה ע"י משה ואהרן והגאולה שלעתיד לבוא תהיה ע"י אליהו ומלך המשיח.

וביאר הנחלת דוד (דרוש יא) שהכוונה בזה שהשלחת כלל ישראל היא כשהם מאוחדים ואגודים זה בזה, וכאשר ח"ו הם בפירוד בלא אחדות אזי הם חסרים וריקים מכל ברכה והצלחה, וכמו שאמרו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, והרחיב שבשביל לזכות לגאולות מצרים היה נצרך שיגאלום משה ואהרן, כדי לזכות לשלום מצד שני חלקים, שאהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום (אבות פ"א מ"ב) היה מאחדם מבחינת הבניין כמו 'בית' שהלכנים מתאחדים ע"י הסיד, ומשה היה מאחדם כגוף אחד ממש ע"י שלמדם תורה ומצוות, משום שגוף אחד נעשה רק ע"י תורה ומצוות שאז זה חיבור מושלם, ועל זה מיוסד כל שהש"ר 'עיניך ראשך צואריך וגו'.

ולזה בקשו בני ישראל שגם לעתיד לבוא ישלח לנו עוד שנים כנגדם, שנאמר שלח אורח ואמתך, והכוונה 'אורח' שיאיר עינינו בתורתו ולא תהיה שום מחלוקת, ואז יהיו מאוחדים ע"י התורה, ו'אמתך' שיסיר השקר והתרמית מישראל שזהו הגורם לפירוד ומחלוקת, וע"י זה יהיו מוכנים לגאולה, ואמר הקב"ה אני עושה כן, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא והשיב לב אבות על בנים והיו מאוחדים כבנין אחד, והמלך המשיח יאיר עינינו בתורתו ונהיה מאוחדים ממש כגוף אחד, ויבוא הגואל במהרה בימינו ע"ש.

ונראה שלכן בתחילה יבוא אליהו הנביא ויבנה את 'בית ישראל', ורק אח"כ יבוא משיח צדקנו שיאיר עינינו בתורה ונהיה כבר ממש כגוף אחד, וע"י זה יהיה עיקר גאולתנו, ועניין זה מתבאר היטב עם מה שנתבאר בכמ"ד שהגאולה העתידה תהיה רק בשביל תורה שבע"פ וכמו שאמרו חז"ל במד"ר (ויקרא ז, ג) 'אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות'.

והנה ויעו' במדרש תהילים (פ' מ"ג) איתא 'למה קודר אתה לחץ אויב. כמה גאלת את אבותינו ממצרים מן הלחץ שהיו לוחצין אותן, וכן הוא אומר וגם ראיתי את הלחץ (שמות ג ט), וגם אני אין לי אלא לחץ אויב, ולמה קודר אתה לחץ. ולא שלחת הגאולה לדור ההוא, אלא על ידי שנים גואלים, שנאמר שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו (תהלים קה כו), וגם לדור הזה שלח שנים כנגדן. שלח אורח ואמתך, אורח זה אליהו הנביא מבית אהרן וכו', ואמתך זה משיח בן דוד וכו', עכ"ד. ומתבאר שיש שני מהלכים בבקשת דוד המלך שנוכה לגאולה העתידה א. שיגאלנו בגלל ש'גם אני אין לי אלא לחץ אויב', ב. שכמו ששלחת גאולה לדור ההוא ע"י שני גואלים, כמו כן 'שלח אורח ואמתך', היינו אליהו הנביא ומלך המשיח.

ונראה לבאר שהרי גם במצרים תחילת החיבור היה 'מעבודה', וכמו שדייק הבית דוד (דרוש י"ב) שכלל ישראל במצרים היו צועקים מתוך 'העבודה', לא בגלל דביקותם בה' ורצונם לצאת מטומאת מצרים אלא מתוך קושי העבודה צעקו אל ה', ובכל זאת ותעל שוועתם אל ה'. וא"כ זהו רק חיבור ע"י חומר ולא בצורה עצמה, ורק אח"כ כששלח את משה ואהרן שניתנה על ידיהם תורה הושלם החיבור ביניהם וזה מה שהכשיר אותם לקבלת התורה וכמשנ"ת במקו"א על הפסוק 'נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן' ע"ש.

ולפ"ז נראה שזו הכוונה גם במדרש תהלים שאף אם אין בלחץ אויב סיבה לגאול, שהרי הוא חיבור רק של החומר ולא בצורה עצמה, אבל בכל זאת 'שלח אורח ואמתך' שאליו ומלך המשיח יעשו אותם באחדות גמורה בחומר ובעיקר בצורה וע"י נהיה זכאים לגאולה כמו במצרים.

ונראה שזה מה שאנו אומרים בתפלה שבקריעת ים סוף 'יחד כולם הודו והמליכו וגו', היינו שע"י שהכינו את עצמם לקבל את התורה והמצוות ממילא הגיעו לבחינה של 'יחד כולם' שהוא אחדות גם בצורה. וניתחא היטב שזה גם מה שמבקשים באותה צורה ואופן ממש 'צור ישראל קומה בעזרת ישראל וגו', היינו שנוכה גם לגאולה העתידה באותה הבחינה של 'יחד כולם' ע"י אורח ואמתך שהוא חיבור של הצורה עצמה ע"י התורה והמצוות.

שובי שובי השולמית -

כי ירושלים שם העצמי הוא 'שלם'

[ח] והנה בביאור הגר"א על הפסוק (שה"ש ז, א) 'שובי שובי השולמית כתב: פירוש כי ירושלים שם העצמי הוא שלם, כמו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם, ותרגם אונקלוס מלכא דירושלים. ואברהם קרא אותה יראה שהקב"ה רואה דרך שם כל מעללי גבר ומצעדיו, כמו שנאמר ויקרא אברהם וכו', אשר יאמר וכו', וביאורו כי אברהם הוריד השכינה לארץ, שידעו הכל איך שהוא משיגה בכל וידע רזי עולם, ומשה הוריד השכינה למשכן בינו כדי שישגו הכל אותו, כמו שנאמר ראתה שפתה על הים וכו', וזהו ביאורו ויקרא אברהם וכו' יראה, שהקב"ה רואה בכל 'אשר יאמר היום' - בעת שכתב משה את התורה 'בהר ה' יראה' כי הוא נראה וכו' כמו שנאמר ויחזו את האלוקים וכו' עכ"ד, ויש להתבונן מהו ששם עצמי של ירושלים הוא 'שלם', וא"כ מדוע אברהם אבינו קרא לירושלים 'יראה'.

'אני חומה ושדי כמגדלות - אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום'

ט] ולהלן (שה"ש ת, י) כתיב 'אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום'. וכתב הגר"א ז"ל, פירוש כמו שנאמר (זכריה ת, ו) והיה ביום ההוא יפלא וכו' בעיני יפלא וכו', והיינו דבר נפלא הוא מה שלא ראה דבר זה מעולם אף שהיה בימי אבותיו מ"מ הוא לא ראה מימיו והוא פלא בעיניו, וזהו והיה היום ההוא יפלא בעיני העם הזה, והיינו שיעשה להם הקב"ה ניסים מה שלא ראו מימיהם, אבל אין זה דבר גדול כי אפשר שהיה לאבותיהם ג"כ ניסים כאלה, לזה אמר גם בעיני יפלא, שאפילו להקב"ה הוא חידוש, כי לא עשה הקב"ה ניסים כאלה עדיין לשום אדם בעולם, וא"כ היא פליאה גם בעיני הקב"ה, וזהו "אז הייתי בעיניו", אז כשיעשה לי הניסים אהיה בעיניו כאיש אשר מוצא שלום, פירוש דבר חדש ומציאה שלא היו מעולם ניסים כאלה, והוא השלום כמ"ש וגר זאב עם כבש וכו' וזהו כמוצאת שלום, עכ"ל.

ומבואר שהחידוש והגילוי שיתחדש לעתיד לבוא זהו השלום 'כמוצאת שלום', וזה מה שנאמר שלעתיד לבוא 'וגר זאב עם כבש', וביאור הדברים וכמו שהארץ בנחלת דוד (דרוש ד' אות ל) שע"י שלעתיד לבוא 'ומלאה הארץ דעה את ה', ממילא יתקון כל העולם ויתבטל כל הרע וממילא ישכון השלום בכל העולם ואפילו בבעלי חיים, עיי"ש בדבריו, ודו"ק.

ונראה להוסיף שהרי ענין זה הוא כהמשך למה שנאמר בתחילת הפסוק 'אני חומה ושדי כמגדלות', ודרשו חז"ל בב"ב (ז, ב) 'אני חומה ושדי כמגדלות, אני חומה זו תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ת', ורבא דרש 'אני חומה זו כנסת ישראל ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות'. היינו שרק כשתהיה בחינה שלימה של 'אני חומה ושדי כמגדלות', אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום שרק האני חומה יביא את הבחינה של שלום.

ויש להתבונן למה באמת לא היה הגילוי הזה קודם, ולמה עד שתהיה הגאולה השלימה עדיין ירושלים אינה בשלימותה ונקראת 'ירושלים' ולא שלם, ואף בזמן שהיה בית המקדש הראשון בנוי והיה גילוי כבוד מלכות ה' יתברך בעולם, מ"מ עדיין לא היה זה בבחינת 'שלם', ואפשר שיש לבאר ע"פ המבואר בזוהר (פ' פנחס רכא ע"א) שגם בניין הבית הראשון לא היה בשלימות ולכן לא היה לו קיום, ורק הבית השלישי שיבנה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י אחר יהיה לו קיום עיי"ש. ולכן רק אז יהיה בחינת 'שלם'.

שלום מושלם - בחינת משה ואהרן

י] והנה בתענית (ט, א) איתא שניתן לישראל באר בזכות מרים, עמוד ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה, מתה מרים נסתלק הבאר וכו' וחזרה בזכות שניהן, מת אהרן נסתלקו ענני כבוד וכו' חזרו שניהם בזכות משה, מת משה נסתלקו כולן, עיי"ש. ולכאורה אינו מבואר שאם שלוש המתנות הללו יכלו להתקיים בזכות משה רבינו ע"ה לבדו, א"כ למה אחר פטירת מרים נסתלקה הבאר וחזרה בזכות שניהם, וכן אחר פטירת אהרן נסתלקו ענני הכבוד וחזרו בזכות משה, וביאר המהרש"א (שם) שהטעם שנסתלקו המתנות אחר פטירת מרים ואהרן להורות שעד עתה עמדו הבאר והמן בזכותם, ובמקו"א (בדרושים פרשת חוקת) נתבאר עוד בענין זה.

ונראה לבאר את הצורך הגדול ללמדנו שענני הכבוד היו בזכות אהרן, ע"פ מה שכתב המשך חכמה (פרשת יתרו כ, יח) 'לכן מן

ובמדרש תהלים (עו, ג) איתא 'ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. אמר ר' ברכיה מתחילת ברייתו של עולם עשה הקב"ה בירושלים סוכה וכו', את מוצא שנקרא בית המקדש שלם, שנאמר ומלכי צדק מלך שלם (בראשית יד, יח) וכו'. ואברהם קרא לבית המקדש יראה, שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה (כב, יד), אמר המקום אם אקרא אותו שלם, כמו שקראו שם, אני אבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה, ואם אני קורא אותו יראה, אני אבטל דברי שם הצדיק שקראו שלם, מה עשה הקב"ה, שיתף מה שקראו שניהם, אברהם קראו יראה, ושם קראו שלם, והקב"ה ירושלים, הוי ויהי בשלם סוכו, ומהו ירושלים, יראה ושלם'.

ובדרושי נחלת דוד (דרוש ח') ביאר את הדברים, דהנה בארץ ישראל יש לה מעלה יותר משאר הארצות, כי עליה נאמר (דברים ת, ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה, והכוונה בזה שארץ ישראל כלולה מכל מיני השלימות שנמצאים על פני תבל, ושלמות כל הארצות ומעלותיהם יסודם מארץ ישראל, כי מארץ ישראל ומקום המקדש הושגת כל העולם, וכדאיתא במדרש רבה (במדבר יב, ד) לגבי 'אבן השתיה' ויש כביכול גידים שמוליכים מאר"י לכל העולם וכמבואר כל זה בחז"ל.

ויש עוד מעלה יתירה לאר"י וכמו שנאמר (שם יא, יב) 'ארץ אשר ה' אלוך דרש אותה, תמיד עיני ה' אלוך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה', והכוונה בזה שכל הארצות מונהגות ע"י שרים של הבורא עולם, ורק אר"י התייחדה בכך שה' עצמו כביכול דורש אותה ותמיד עיני ה' בה, וחידוש זה שכל שאר הארצות מונהגות ע"י שרים, נתחדש בדור הפלגה ולא קודם לכן, שבתחילה היה הכול שוה בהשגחת הש"י, ורק לאחר שהפיצם ה' כשהתגאו 'נעשה לנו שם' הפיצם השם ומסר את ארצותיהם להיות מונהגות ע"י שרים.

ומעתה ביאר שלכן שם קרא לארץ ישראל 'שלם' כי בתחילה המיוחדות של אר"י היה בזה שממנה מושפע כל השפע לעולם, שהרי בתחילה קודם דור הפלגה כל העולם היה מונהג ע"י הקב"ה בעצמו, אולם אברהם קרא לו 'יראה', והיינו משום שבזמן אברהם אחר דור הפלגה נתחדש ענין זה שרק המקדש ואר"י מונהגים ע"י הקב"ה בעצמו בלא שרים ולכן הם נקראים 'יראה', ולכן הקב"ה קורא לה 'ירושלים' שכלול משני השמות, משום שהאמת היא שקיימות בה שתי המעלות.

והוסיף עוד שגם לעתיד לבוא תחזור ההנהגה וההשגחה ע"י ה' יתברך לכל העולם בלא שרים, ויחזור ה' להיות למלך על כל הארץ, ולפיכך יחזור לה השם 'שלם', ובזה ביאר מה שנאמר ויהי 'בשלם' סוכו וביארו חז"ל אימתי בזמן שמעונתו בירושלים דהיינו לעתיד לבוא, שבאותו הזמן יחזור להיות שמו 'שלם', ובזה ביאר מה שאמרו 'עד שהוא שלם עשה לו הקב"ה סוכה', היינו שמקום הבית שבו הקב"ה מתפלל התייחד שהמשיך כפי תחילת ברייתו שנקרא 'שלם' שממנו הושפע לכל העולם. יעו"ש בנוראות הדברים.

ובזה מבואר למה נאמר שובי שובי 'השולמית', היינו שכשמדברים על העתיד שתשוב ירושלים על מכוונה, ירושלים נקראת על שם העצם ששמה הוא 'שלם', ומה שקרא לה אברהם 'יראה' הוא רק שם זמני לעת עתה עד שתתגלה כבוד מלכותו בקרוב, אך בעצם שמה הוא 'שלם' וגם בעתיד יהיה השם שלם, כשנוכה בקרוב ל'ויהיה ה' למלך על כל הארץ', ודו"ק.

של אהרן, והן בבחינת 'שלום' שבמידתו של משה שע"י לימוד התורה מאחדים את הצורה עצמה, ודו"ק.

מבשר טוב - משמיע ישועה

א ואיתא בפסיקתא רבתי (פל"ה) על הפסוק רוני ושמחי, 'אימת מתקיים הדבר הזה, בשעה שהקב"ה גואל את ישראל, קודם שלשה ימים שיבא משיח בא אליהו ועומד על הרי ישראל ובוכה ומספיד עליהם ואומר הרי ארץ ישראל עד מתי אתם עומדים בחורב צייה ושממה, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, ואח"כ אומר להם בא שלום לעולם שנאמר (נחום ב, א) הנה על ההרים גלגל מבשר משמיע שלום, כיון ששמעו רשעים הם שמחים כולם ואומרים זה לזה בא שלום לנו, ביום השני בא ועומד על הרי ישראל ואומר טובה באתה לעולם שנאמר (ישעיה נב, ז) מבשר טוב, ביום השלישי בא ואומר באתה ישועה לעולם שנאמר (שם, נ"ב) משמיע ישועה, וכיון שהוא רואה את הרשעים שהם אומרים כך, לכך אומר לציון מלך אלוקיך (שם), ללמדך לציון ולבניה בא ישועה ולא לרשעים וכו' ע"ש.

וכוננת הדברים שמי ששייך ל'מציון מכלל יופי' שממנו הושתת יפיו של עולם, היינו הצדיקים ששייכים לירושלים ולמקדש, הוא שייך 'לציון מלך אלוקיך' ולזכות לגאולה העתידה שיבשרנו אליהו הנביא במהרה בימינו, כי שלום וטובה שייכים רק לצדיקים, ולפיכך רק להם באה הישועה, שהרי בזכותם יבנה המקדש [והארכנו עוד בזה בדרושי בין המצרים, וע"י עוד בדרושי חנוכה (דרוש ד) מה שנתבאר משמעות השם 'ציון' ע"ש].

ובזה נבאר מאמר הפוסקים (תהילים קכב) 'שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך. יהי שלום בחילך שלום בארמנותיך. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. למען בית ה' אלוקינו אבקשה טוב לך', וכבר ביאר הגר"א במשלי (כז, י) על הפסוק 'רעך ורע אביך אל תעזב' שהכוונה בזה על התורה והמצוות שהם 'רעך ורעך אביך', ולמענם הקב"ה ידבר 'שלום' ויבקש 'טוב' בגאולה העתידה וכמבואר במדרש, וזהו למען 'בית ה' אלוקינו' שהוא יבנה בקרוב, בזכות הצדיקים השייכים לציון וירושלים [ובמקו"א (חוקת דרוש ג) מה שנתבאר עוד מי נקרא 'רעך' של מקום] אך כל זה יכול לבוא רק ע"י 'אני חומה ושדי כמגדלות', שאז זוכים ל'אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום'.

שירד בזכות משה, לא ידעו בני ישראל מה הוא (שמות טז, טו), כי לא השיגו ערך רוחניותו לרוב מעלתו, ונשתנה הטעם בין צדיקים לרשעים כמו שאמרו 'ונפשנו קצה בלחם הקלוקל' וכו' עד שבא אהרן ושרת בבגדי כהונה גדולה, ששם היו כלולים על לבו כל שמות שבטי בני ישראל בחושן ואפוד, ובגדיו היו מכפרים כל אחד כפרה מיוחדת על ישראל (זבחים פח, ב), והוא מפני כי אהב שלום ורדף שלום (אבות א, יב) וכו', לכן נראה כבוד ה' אל כל העם. וכן הענינים שירדו בזכותו היו מקיפים כל ישראל - כולם כאחד. וזה שאמר הלל הזקן שהיה במדרגת אהרן כידוע (אבות א, יב): אם אני כאן הכל ראויים להיות כאן במקדש לשאוב רוח הקודש, אבל אם אני כאן מי כאן - מי ראוי להיות כאן במקום קדוש כזה. כי משמאי וחבריו מעלתם גדולה כל כך עד שלא יוכלו העולם וכללות ישראל להתקדש על ידם וכו' ע"ש בנוראות הדברים.

ומעתה יש לבאר שלכן נסתלקו הענינים בפטירתו של אהרן, ונתבאר שאע"פ שחזרו בזכות משה, מכל מקום הסתלקו בתחילה בכדי להורות לנו שעד עתה היו בזכותו של אהרן, והכוונה בזה ללמדנו את סגולתו המיוחדת של אהרן בבניין אחדות כלל ישראל ע"י שהיה רודף שלום, ובנה וחיבר בין חלקי ישראל אף אלו שלא היו ראויים להידבק בו ובדרגתו כמו שביאר המשך חכמה.

ובזה נראה לבאר את הפסוק 'אני חומה ושדי כמגדלות, אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום', ובב"ב (ז, ב) איתא, אני חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו תלמידי חכמים. ונראה בביאור המשך הפסוק 'אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום', דהא לעיל בסוגיא שם איתא שמעשיהם של צדיקים מגינים עליהם ע"ש, והכוונה בזה שלהיות חומה ומגדל צריך שיהיה ת"ח שיש בו תורה עם מעשים טובים, בבחינת 'משה ואהרן', וזהו ההמשך בפסוק 'אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום' היינו שבהצטרפות שני הדברים הללו אז יהיה שלום אמיתי.

ולפי המבואר מדברי הנחלת דוד אפשר לבאר באופן אחר מדוע נסתלקו הענינים בסילוקו של אהרן, להראות לנו שגם ביהמ"ק שהוא סוכך עלינו יחרב, ויחזור לעתיד לבוא, כמו שחזרה הבאר בשביל משה, לרמז לנו שלעתיד לבוא הגאולה תהיה רק ע"י התורה, ונורא למתבונן!.

וע"פ כל מה שנתבאר נראה ששובי שובי 'השולמית', היינו בשתי הבחינות של 'שלום' הן בבחינת אוהב שלום ורודף שלום שבמידתו

לע"נ

הר"ר דוד הלוי ב"ר ברוך ראובן שלמה זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

הב' אליהו ב"ר אבי ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ

הק' אשר אנשיל ב"ר משה נתן נטע הלוי הי"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

לקבלת קובץ מורחב ומוגדל ניתן לשלוח בקשה למייל

7693305@gmail.com

יידבר משה 050-4177313

לקבלת הקובץ במייל ניתן לשלוח הודעה ל: S2007095@gmail.com

תיקוני עירובין

גליון שאלות הלכתיות

המתחדשות מידי שבוע בבדיקת העירובים השכונתיים

גליון מס' 278
ניסן תשפ"א

מוקד העירובין
בארץ הקודש
054-84-833-20

עירובין למעשה
עיון | שימוש | כשרות

מ"ז) אפילו כשהמחיצה אינה נופלת אלא רק מתנדנדת, נפסלת, ולא התבאר מהו השיעור של הנדנוד, וכאן הנילון היה מתוח אלא שבכל זאת במקום פתוח הוא מתנדנד ברוח. לכן נמנעו מלהשתמש במחיצה זו.

צורת הפתח במורד, וצירוף הצמחים עם תל קטן

באחד מהמקומות היו צריכים לעשות צורת הפתח במורד, לחבר בין שני מפלסים, אך אם יהיה תחת צורת הפתח מורד בשיעור של תל המתלקט, הרי זה כמחיצה המחלקת באמצע הפתח, שמקפידים בעירובים השכונתיים שהיא פוסלת את הפתח, וכאמור שזה אחת מהבעיות לסמוך על העירוב של המושב. לכן חיפשנו בתל מקום שאינו משופע כ"כ, ובס"ד היה שם קטע של כמה מטרים שעולה רק כמטר וחצי מתוך אורך של חמש מטר [שזה הרבה פחות משיעור המתלקט שמתוך חמש מטרים צריך לעלות יותר משני מטרים], ועשו את צורת הפתח בקטע הזה.

הזירות בהעמדת לחיים מכוונים תחת החוט

בצד העליון של המורד היה עמוד ברזל עקום לקשור אליו את החוט, אבל לא היתה אפשרות לקשור מעליו ממש, כי לא היה לו ראש וגם הוא עקום, לכן קשרו את החוט מהצד שלו בגובה נמוך, והביאו לחי רחב להניח תחתיו, כדי שיהיה בודאי תחת החוט. בעין היה נראה שהלחי מכונן מתחת החוט, שהרי הוא רחב יחסית, והחוט נמוך, אבל כידוע הזכרנו כמה פעמים, שבהתקנת לחי חשוב למדוד את המקום הנכון בעזרת מכשיר המדידה, ולא להסתמך על מראה העין, כי לפעמים זה מטעה, ולא מבחינים בצורת העקמומיות נכון, וכך היה כאן, לפני התקנת הלחי עצרו רגע ומדדו, וגילו שהלחי אינו מכונן תחת החוט, כי העמוד עקום מאוד. הפתרון לזה הוא להרחיק את הלחי מהעמוד, אבל במקרה זה השתמשו בפתרון אחר, כיון שזה לא מקום שעוברים בו, הורדנו את החוט עד גובה הלחי, והחוט היה ממש על הלחי, וכך לא היתה בעיה של עקמומיות בעמוד, כי החוט נמצא מעל הלחי ממש.

לאחר שגמרו לחבר את החוט והלחיים, הבחינו שיש צמחים בגובה כשבעים ס"מ על התל, בקו שמתחת החוט, ואמנם הם פחות משיעור מחיצה, אבל יתכן שהם מצטרפים עם חלק מהתל [אם יש קטע ממנו שמשופע בשיעור המתקלט, ע"י בביאור הלכה סי' ש"ב ס"ב ד"ה שעשה]. לכן הוסיפו להוריד ולסלק את הצמחים, כדי להסיר כל חשש ויהיה עירוב מהודר.

לחי על קיר נמוך שיש בו ג' טפחים

במקום אחר באותו מתחם, התעוררה שאלה הלכתית אחרת, בין החדרים היה מקום לצאת אל ההרים, והיה פתח יותר מ"א אמות [כחמשה מטרים], וגם אילו היה פחות מ"א אמות היה אסור, כי הוא פרוץ במלואו, ואין באותו פתח עומד מרובה על הפרוץ, וכמבואר בשו"ע (סי' ש"ב ס"ט) שגם פירצה פחות מ"א אמות שנחשבת פתח, צריך שיהיה בה עומד מרובה על הפרוץ באותו צד. משום כך עשו צורת הפתח, ומתחו חוט מגדר שבצד אחד לגדר שבצד השני [מעל גובה קומת אדם, כדי שהחוט לא יקרע מהעוברים ושבים], ואחרי קשירת החוט היה צריך להעמיד שני לחיים מתחת החוט, בשביל שיהיה לו דין צורת הפתח.

והנה הגדר היתה בנויה מקיר אבן נמוך ועליו מעקה ברזל, ובצורה זו המעקה נמצא במרכז עובי הקיר, והקיר בולט לפניו כעשרה ס"מ. הדרך

ישיבות שנסעו לישובים שהעירוב דחוק מאוד והקימו עירוב

בשבוע שעבר נתבקשנו לעשות עירוב ליישוב שנסעה לשבת לאחד היישובים הסמוכים לירושלים, ובישוב הזה אנו יודעים שיש אדם חרדי שמטפל בתחזוקת העירוב, והוא עושה את עבודתו במסירות ובאחריות, אך עם כל זאת הוא נאלץ להקל בהרבה דברים לא פשוטים, שההוראה לבני תורה שלא להקל בהם ולא לטלטל במקום כזה. כגון בנושא שהעירוב רחוק מאוד מן הישוב, וכולל שטחים גדולים הרבה יותר מבית סאתיים שאין בהם שימוש, וגם אינם ראויים לשימוש, ודינם כקרפף שאוסר את העירוב, כפי שהורה מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שדינו כמים שנכנסו בחצר (שו"ע סי' ש"נ ס"א). וא"כ למרות שבמקרה זה הם מסתמכים על סברות או שיטות שונות, איך ההוראה של גדולי ההוראה שמשפחות בני תורה לא יטלטלו במקום כזה. כמו כן מכיון שהישוב בנוי על הר, יש צורות הפתח שעולות במעלה ההר על שיפועים חזקים שהם בגדר תל המתלקט תחת החוט, שגם בזה האריכו האחרונים האם הוא כשר.

בשנה שעברה ניסה האחראי לחדש את העירוב לצמצם את הבעיות, אך לא עלה בידו מחמת התנגדות התושבים, לכן למעשה משפחות שיתארחו ביישוב הזה, יש להורות להם שלא יטלטלו בו.

הנהלת הישיבה שקיבלה את המידע הזה, החליטה שצריך לעשות עירוב נפרד ומהודר, וביקשו מהמוקד שישלח צוות להקים להם עירוב מצומצם סביב המתחם שהם שכרו, כולל כל חרדי האירוח שבתוך הבניין וחדרי הגן, ועם רחבה מסוימת שהבחורים יסתובבו בה בשבת, ויהיה בה עירוב מהודר שמותר לטלטל בו לכתחילה, ולא ח"ו יביאו אותם להיכשל באיסורי חילול שבת, או להקל ברמת הכשרות שהם רגילים וראויים לנהוג בה.

הקמת עירוב דורשת אמצעים והלכות לא שגרתיות

ביום חמישי יצאו צוות של מוקד העירוב להקים את העירוב, בעזרת ציוד מיוחד שמותאם למלאכה זו, עם מגוון פתרונות להתקנה זמנית בצורה שאינה מקלקלת שום דבר במתחם. לאחר השבת התקשר אחד מצוות הישיבה וסיפר שזו היתה הזדמנות להסביר לבחורים מהו עירוב, וללמד אותם שמחוץ לעירוב לא מטלטלים, רבים מהם לא ידעו כלל שמקיפים בחוטים, ומדוע החוטים מועילים, איזה חפצים אסור לקחת מחוץ לעירוב, ובשביל מה מזכים פת. אם כן העירוב במצב כזה אינו רק שלא יהיה מכשול, אלא גם להכניס יראת שמים ושמירת קיום ההלכה.

בשעת הקמת העירוב, היו צריכים לחשב הרבה הלכות שאינן שגרתיות, כיון שאין אפשרות להעמיד עמודי עירוב רגילים, ולחבר לחיים עם ברגים והלחמות, וממילא גם אי אפשר כ"כ לבחור את המיקום הרצוי, אלא צריך להתמודד עם תנאי השטח, העמודים והקירות הקיימים, ולהוסיף להם לחיים עם חיבורים כשרים, למרות שהם כמעט ללא קידוח, ועם כל המגבלות צריך שיהיה ברמה המהודרת, שצוה"פ לא עוברת על מחיצות והחוט מתוח ולא מתנדנד ברוח, ועוד כהנה וכהנה הלכות מעשיות, וזו מלאכה מיוחדת מאוד. כמובן שבמצב כזה מתעוררות שאלות רבות שקשה להכריע בהם, וגם אי אפשר להתקשר לרב לצייר לו בדיוק את הציור בכל דבר, ולכן צריך להחמיר ולהסתלק מן הספק.

באחת מהפינויות הפתוחות לשדות רצו להשתמש במחיצות מניילון ששימשו שם בבית המדרש בתקופת הקורונה, והם עשויים ממסגרת ברזל של מחיצות עזרת נשים, ובאמצע רק ניילון. אבל העוסקים הסתפקו האם זה פסול מדין מחיצה המתנדנדת ברוח, שלדעת המשנ"ב (סי' ש"ב ס"ב כ, וסי' תר"ל ס"ק

חוט העירוב בפתח קשור מודגד ולא מעל

לגבול, כיון שאינם רגילים לשהות במקום שהעירוב מצומצם סביב לחדרים. יש לציין שמנהלי האירוח שיתפו פעולה יפה עם עבודות העירוב, ואמרו שכבר כמה פעמים עשו להם כזה עירוב למחמירים, אלא שכאמור הוא נצרך גם למקילים.

ישיבה שנסעה במחשבה שיסתדרו בלי לטלטל או שיקימו עירוב
במקביל לכך יש לציין שיש קבוצות וישיבות שנוסעות למקומות אחרים בלי לברר כלל, ואינם שמים לב שהעירוב במקומות רבים מפוקפק מאוד, ולפעמים אינו כשר כלל, ובחורים במצב כזה נכשלים בחילול שבת רח"ל. בשבוע זה היתה ישיבה גדולה מבני ברק שהבחורים נסעו לאזור העיר טבריה, ורצו לשהות במקום פתוח, ולעשות סעודות שבת תחת סככה, וכתבו מודעה בישיבה שלא יטלטלו מחוץ לאהלים. כשפנו למוקד העירוב הסברנו להם שלא שייך להסתדר במצב כזה בלי לטלטל, ואם לא עושים עירוב, ברור שייכשלו.

בעקבות הדברים הם חזרו וביקשו שניתן להם עמודים יציבים להקמת עירוב במקום פתוח. אמרנו להם שאין עדיין כזה מוצר, כיון שהחוטים חייבים להיות מתוחים. וא"כ בהעמדה בלבד לא שייך להקים עירוב. [ובצבא משתמשים בידדות שתוקעים באדמה בעזרת אלמניה, וזה אנשים סתם לא יכולים לעשות, וגם העלות של הציוד והשינוע יקר מאוד]. לכן הפתרון שניתן לעשות הוא לקשור חוטים לדברים קבועים כגון למבנה או לעמוד חשמל, ולחבר לחיים מתחתיו, אך דבר כזה צריך להיות בקי איך להעמיד בצורה כשרה, ולא סתם לקחת ציוד ולעשות. בכל זאת הם טענו שיקחו ציוד ויסתדרו במקום. בערב שבת הם התקשרו שהאוטובוס היה מלא במזוודות, והם נסעו כך בלי הציוד. וההמשך מובן.

חייבים לעורר את הישיבות להיזהר בזה

הדבר הזה לא יתכן, הנהלת הישיבה והורי הבחורים חייבים לעמוד על כך, שהבחורים שנוסעים להתחזק בלימוד ובאווירה טובה, לא ילכו למקום שאינו כשר מכל סיבה שהיא, וגם בנושא שמירת השבת, אדרבה יימנעו ממקומות שאינם מהודרים, ויכניסו לבחורים את הזהירות וההקפדה בשמירת שבת בהידור. מי שיכול לעורר על כך, מזכה את הרבים, ומונע מכשול גדול.

עירוב חדש לגן הסנהדרין בירושלים, והנידונים בכשרותו

בשבוע זה זכינו בס"ד להקים עוד עירוב קבוע בירושלים, בגן הסנהדרין הסמוך לשכונת סנהדריה, שעד היום הוא היה פתוח לרחוב שלפניו שהעירוב שבו עם חשש רה"ר כמו בשאר רחובות הפתוחים בעיר, וכעת שעשינו צורות הפתח בכניסות הגדולות והקטנות, יהיה אפשר לטלטל בו לכתחילה.

הקמת עירוב חדש בגן הסנהדרין

האחראי בשכונה ציין שזה זמן טוב להשלמת העירוב, כיון שעוד מעט יהיה שבת ערב פסח, ומסתבר שמשפחות מהשכונה ילכו לשם עם הילדים לאכול את הפת של סעודת השבת. והנה שטח הגן הוא יותר מבית סאתיים, ואין בתוכו דירה, ומ"מ נחשב מוקף לדירה, והסיבה היא משום שיש דירות שפתוחות אליו מהשכונה, ובעבורן זה כמו חצר הסמוכה לבית, שכיון שיש בה שימוש להנאה, [ואין שטח של קוצים וצמחייה גבוהה, אלא כולו ראוי לשימוש], לכן זה מקום המוקף לשימוש דירה ופתוח לדירה, שמותר להקפו אפילו ביותר מבית סאתיים.

אך הנידון שיש לדון בו הוא מצד משהו אחר, שרוב הגדרות של המקום הם מחיצות של סורגים, שלדעת החזו"א הם שתי בלא ערב. אמנם המשנ"ב (סי' ש"ס בשעה"צ סק"ב) פסק כדעת הפמ"ג שנחשב שתי וערב כיון שיש פס אחד של ערב, אך גם לדעת החזו"א יש כאן פתרון, משום ששני צדדים הם במחיצה גמורה מחמת השכונה, ובצד השלישי יש חלקים גדולים שמצטרף גם היקף בחומת אבן נמוכה, שיצרת רוב במחיצה מעולה, ועי"ז העירוב טוב גם לדעת החזו"א.

לכל קוראיו היקרים, שיהיה חג פסח כשר ושמה, עם בריאות וחיוזק באמונה ובהלכה

בשנה זו נכון לעשות את העירוב בשבת ערב הפסח, עם מצות, כי הן ראויות לקטנים שאינם מבינים כיצאת מצרים. וגם לגדולים ראויות בלי שבת מעיקר הדין, ודבר של חומרה ומנהג אינו מעכב (משנ"ב סי' שפ"ו, מז).

ניתן לקבל את העלון במייל כשר, לשלוח בקשה ל- A83320@GMAIL.COM

הקלה לחבר את הלחי למעקה, שאז אפשר לקשור את הלחי בקלות עם אזיקונים. אבל העוסקים במלאכה הבחינו שיש בזה שאלה הלכתית, שאם נעמיד את הלחי צמוד למעקה, הוא יתחיל מעל הקיר, ואינו מתחיל מהקרקע. והנה בדיון זה הכלל הוא, שאם הלחי מתחיל בתוך ג' טפחים לקרקע הוא כשר, שנחשב כמגיע לקרקע, אבל כשמתחיל מעל ג' טפחים, נחשב מחיצה תלויה ואינו כשר ללחי (רמ"א סי' שס"ג ס"ז, ושו"ע ס"ז). ואמנם כאן אין חלל תחת הלחי, כי הוא סתום ע"י הקיר, מ"מ מבואר בחזו"א (סי' ע"ס"ק י"ח) במקרה דומה מאוד, שכיון שהקיר אינו כשר להחשב תחילת הלחי, מטעם שהוא ארוך מאוד, [ובתחילה סבר רק כשממשיך לאורך כל המבוך, ואח"כ בהערה כתב שלא יהיה משוך מכנגד החוט לפנים ג' או ד' טפחים], הרי ממילא הלחי נחשב רק מה שמעל הקיר, וכיון שמתחיל ג' טפחים או יותר מעל הקרקע, אינו כשר ללחי. לפ"ז גם בנידון דידן, במקומות שהקיר נמוך פחות מג' טפחים [ויש להקפיד שיהיה פחות משיעור רח"נ 24/22.5 ס"מ], הרי זה כשר, אבל במקומות שגבוה ג' טפחים אינו כשר.

לכן העוסקים במלאכה היו צריכים שהלחי יתחיל מלמטה מהקיר, וממילא אם יצמידו את החלק העליון למעקה, הרי הלחי יהיה משופע מאוד לכיוון אחורה, ויש מצב שיהיה בו חשש פתחי שימאי, לכן הוסיפו גם קרש מאחורי הלחי, כדי להשלים את העבודה בצורה מהודרת וטובה, והלחי עמד על הקרקע בצורה ישרה.

האם הקיר הנמוך יכול להשלים לגובה הלחי והמחיצה

מתוך זה התעוררנו לדון בשאלה, באופן שהיו מעמידים את הלחי במקום שהקיר נמוך רק שני טפחים, ואז אפשר להעמידו על הקיר, דלא גרע מלחי שיש מתחתיו חלל פחות מג' טפחים. האם יספיק להעמיד לחי של שמונה טפחים בלבד, כמו באופן שיש מתחתיו חלל, שהחלל משלים לשיעור י' טפחים כמבואר ברמ"א שם, או שמא כשיש אבנים תחתיו א"כ הקרקע גבוהה יותר, ואין שייך לומר לבד עד האדמה שלמטה לפני הקיר, ואם תאמר הרי לגבי המעקה מספיק שיהיה בו 8 טפחים, והוא מצטרף עם 2 מהקיר, אך זה דוקא למחיצה שהיא יכולה להיות ארוכה, משא"כ לגבי לחי שהחלק הארוך אינו מצטרף, א"כ הקיר אינו מצטרף, ורק מדין לבדו אנו רוצים לצרפו, ויתכן שבאופן זה אי אפשר לדון דין לבדו, ולכן צריך שיהיה בלחי י' טפחים בפני עצמו, ויש להאריך ולפלפל בזה, וע' בהגדרות החזו"א שם מדוע מתיחס לקרקע שלפני הקיר, ולא אומרים שהקיר הוא הקרקע. ותן לחכם ויחכם עוד.

התקנת הלחי בקרקע ולא על קיר נמוך

בכניסה לישוב רואים שהעירוב שלו פסול

בשבוע זה הוקם עירוב נוסף בישוב הסמוך לטבריה, שהרבה קבוצות נוסעים אליו, אך לצערינו העירוב של המקום פסול לגמרי, וכבר פנינו

הלחי נמצא רחוק מלהיות תחת החוט

לנציגים במקום שיתקנו ולצערנו הדבר לא תוקן כבר כמה פעמים. אחד מהדברים ניתן לראות בכניסה לישוב, שהחוט קשור לעמוד עץ מהצד, והם חיברו לחי מקרש צר בתחתית העמוד, אבל העמוד עקום כל כך, שכל מי שמבין מהי מטרת הלחי, רואה שהלחי אינו מתחת החוט, רחוק מהמקום כחצי מטר. זאת אומרת שכל הישוב אסור בטלטול, וגם בין החדרים ובית המדרש שבחצר הפתוחה אסור להוציא כלום, ואסור להעביר כסא או כל דבר קטן שנמצא בחצר, יותר מד' אמות שהם כשני מטרים בסה"כ, שלש פסיעות. ודאי שאי אפשר להביא ישיבה או משפחה למקום כזה, המכשול הוא גדול.

המנהל אמר שיש עירוב למתחם

הישיבה התקשרה למוקד העירוב לשמוע את רמת הכשרות, ואמרה שהמשכיר אומר שיש עירוב נפרד סביב למתחם, אך לצערינו גם במתחם רק קשרו חוטים, ואינם כשרים לעירוב. לדוגמה באחד מהמקומות קשרו את החוט לגדר של מגרש ספורט, והתכוונו שהחוט יהיה מעל העמוד של הגדר, אבל למעשה הוא קשור מהצד, ואינו נחשב לצורת הפתח.

בעקבות הדברים ביקשה הישיבה שנעשה להם עירוב חדש ומהודר סביב למתחם, הצוות יצא ביום שישי ועבד במקום, והקים עירוב עם חוטים חדשים ולחיים כשרות, ברמת עירוב שכונתי מהודר. ואמר לישיבה להבהיר לבחורים את גבול העירוב, שלא יוציאו חפצים מחוץ

גאולה מצרים

גאולה מעלייתא היא בצפרא

איתא בגמ' ברכות ד: "אמר ר' יוחנן איזהו בן העולם הבא זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית", [וכל שכן דשחרית דעיקר גאולה מצרים בשחרית הוה כדכתיב (במדבר ל"ג ג') "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" – רש"י], אך דעת רבי יהושע בן לוי שבערבית אין דין לסמוך גאולה לתפלה, ובביאור פלוגתתם קאמר בגמ' "דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויה אלא עד צפרא, וריב"ל סבר כיון דלא הויה אלא מצפרא לא הויה גאולה מעלייתא" [הילכך גאולה דאורתא לא חשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה – רש"י].

ובדף ט. "א"ר אבא הכל מודים [ראב"ע ור"ע דפליגי בזמן אכילת קרבן פסח אי הוי עד חצות או עד שיעלה עמוה"ש] כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מבערב [נתנו להם רשות לצאת - רש"י] שנאמר "הוציאך ד' אלקיך ממצרים לילה", וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר "ממחרת הפסח יצאו בני" ביד רמה", תניא נמי הכי "הוציאך ד' אלקיך ממצרים לילה" וכי בלילה יצאו, והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה", אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.

ובעין יעקב (פי' הכוונה) כתב "הזכירו זה למעלת לילי הפסח הנקרא ליל שמורים, ובזה יהיה טעם למה תקנו לומר בו ספור יציאת מצרים הנקרא הגדה ולא ביום".

ולכא' עדיין צ"ב, דכיון דבלילה אינה אלא התחלה דגאולה ובגמ' בדף ד. הנה"ל מבואר דלכו"ע גאולה מעלייתא לא הוי אלא עד צפרא, וא"כ לכא' מן הראוי שעיקר סיפור יציאת מצרים לא יהיה אלא ביום, שאז הוא עיקר הגאולה. [וכבר עמד בקו' זו בהגש"פ יד מצרים להגרי"א חבר, בענין מחלוקתם של ראב"ע וחכמים בזכירת יציאת מצרים בלילות עיי"ש מש"כ ליישב, ויש לדון בדבריו ואכמ"ל]

הפודך מבית עבדים

והנה על דברי הכתוב (דברים י"ג ו') "המוציא אתכם מארץ מצרים והפודך מבית עבדים" כתב באדרת אליהו "ששתי גאולות היה ביציאת מצרים, אחד בלילה והוא אתחלתא דגאולה, שאמר משה לפרעה בלילה אם תרצה לפטור מיד מן המכות אמור להם בני חורין אתם, ולמחרת בעצם היום יצאו ממצרים ביד רמה, ועל גאולת לילה היה פדיון של ישראל ממכת בכורות, כמו שאומרים (ברכת ק"ש דשחרית) "כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת", וגאולה של יום הוא ביד רמה בחזקה, לכך אמר 'המוציא אתכם ממצרים' והוא ביום, וזהו 'המוציא' בעל כרחם, 'והפודך' הוא גאולת לילה שנתנו פדיון וכו' ובמצרים ניתנו בכוריהם תחת בכורי ישראל לכך אמר לשון פדיון". וכוונתו שפדיון הוא זה תחת זה, כמבואר ברמב"ן עה"פ (דברים ז' ח') "ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים", וכתב הרמב"ן "ויפדך – רמז שהכה אותם תחתך, כענין שנאמר (ישעיה מ"ג ג') נתתי כפרך מצרים".

ובבאר יצחק להגרי"א חבר בביאורו על האדרת אליהו הביא את דברי הזהר (פרשת בא ל"ח ע"א) וז"ל "תנינן כתיב 'היום אתם יוצאים', וכתיב 'הוציאך ד' אלקיך ממצרים לילה', אלא תאנא עיקרא דפורקנא דישאל לא הוה אלא בלילה, דלילה שרי קטרין ועבוד נוקמין, ויומא אפיק לון בריש גלי וכו' והכונה דעבדא נוקמין בפרעה ובסט"א ועי"ז שרי קטרין דהוו קשרין לישראל שם בגלותא, והוא מ"ש כאן רבינו 'והוא אתחלתא דגאולה שאמר משה לפרעה בלילה וכו' אמור להם בני חורין אתם' וכו', והנה [בחינה זו] א"א להנצל כי אם ע"י פורקנא ופדיון אחר תמורתו שיהיה לסט"א מקום כמ"ש בכ"מ בזוהר, ולכן אז היה פדיון ישראל ע"י מכת בכורות כמ"ש כל בכוריהם הרגת ועי"ז ובכורך גאלת".

והנה מטו משמיה דהגר"ח מברסק זצ"ל דפדיון הוא שינוי בעצם הדבר, כפדיון מעשר שני, והפדיון שהיה ביציאת מצרים הוא שעם ישראל נהיו בני חורין בעצם, וא"כ הפדיון מיוחס בפרט לעבדות, וזהו 'והפודך מבית עבדים'.

והדברים עולים היטב עם דברי הגר"א הנ"ל דשינוי זה שנהיה בעצמותם, נעשה ע"י פדיה דזה תחת זה, דבזה 'שרו קטרין דהוו קשרין לישראל בגלותא', ונהיו בעצמותם בני חורין, ושמעתי מהגר"מ שפירא זצ"ל שהדברים מאירים במטבע ברכת ק"ש (של ערבית), "המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו מתוכם לחרות עולם", דע"י שהכה כל בכורי מצרים יצאו ישראל לחרות עולם, שנעשו בעצמותם בני חורין.

ועפי"ז א"ש שמצות ספור יציאת מצרים הוא בלילה, שאף שיציאת מצרים בפועל היתה ביום ולא בלילה, אך בלילה עם ישראל נפדו מעבדותם, שע"י מכת בכורות 'שרי קטרין דהוו קשרין לישראל בגלותא', ועי"ז יצאו לחרות עולם.

ע"י מכת בכורות נתקנו מהזוהמא שהיתה בהם

ונראה לבאר הדברים בתוספת ביאור עפ"י דברי הרמח"ל (דרך ח' ח"ד פ"ד ט') בביאור חיוב הזכרת יציאת מצרים בכל יום שכתב "הנה יציאת מצרים היה תקון גדול שנתקנו בו ישראל ונשאר הדבר לנצח, והיינו כי מאחר חטאו של אדם הראשון נשאר האנושיות כלו מקולקל וכו' ואע"פ שנברר אברהם אבינו ע"ה להיות הוא וזרעו לה' נבדלים מכל האומות, הנה עדיין לא היה להם מקום שיוכלו להתחזק ולהתכונן בבחינת אומה שלימה, ולזכות לעטרות הראויות להם, מפני הרע שהיה מחשיך עליהם, והזוהמא הראשונה שלא יצאו מהם עדיין, ועל כן הֶעָצַר שיגלו למצרים וישתעבדו שם, ובאותו השעבוד הגדול יצרפו כזהב בתוך הכור ויטהרו, והנה כשהגיע הזמן הראוי, חזק האדון ברוך הוא, את השפעתו והארתו על ישראל וכפה את הרע לפניהם, והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו, וְהֶעָלָם אליו, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם, ומשם והלאה הוקמו לאומה שלימה, דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו.

והנה זה תקון שנתקנו לעולמים כמו שזכרנו, וכל הטובות שהגיעו ושמגיעות לנו כולן תלויות בו, ועל כן נצטוונו לזכור אותו תמיד ולהזכירו בפנינו, שעל ידי זה מתחזק התיקון ההוא עלינו ומתאמץ האור בנו, ומתמיד בנו התועלת הנמשך מן התקון ההוא.

ומתוך דבריו יבואר לשון ברכת ק"ש ו'יוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם', היינו דהגאולה מן הרע שהיה עדיין מעורב בהם מזוהמת חטא אדה"ר, היא **לחרות עולם** וזהו הבני חורין בעצם, ודבר זה נעשה במכת בכורות, דע"י פורקנא ופדיון אחר תמורתו, שיהיה לרע מקום שליטה במקום אחר, בזה הופרד הרע מישראל והותרו הקשרים שהיו קשורים בו.

וזאת היא החרות האמיתית והחרות עולם שהיה לכלל ישראל ביציאת מצרים, וכל השעבודים שהיו אח"כ אינם אלא שעבודים חיצוניים לגוף בלבד, משא"כ עצמותם של עם ישראל, בני חורין הם.

וכפי שביאר הגרי"א חבר את דברי בעל ההגדה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים וכו'", שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם", וכתב הגרי"א חבר "בא לתרץ שלא יקשה תינח בזמן שבימה"ק היה קיים שאז היו ישראל בני חורין, היו חייבים לקיים מצות פסח ומצה ומרור לזכור הגאולה והחירות שהיה לנו ע"י יציאת מצרים, אבל בזמן הגלות שישאר בתכלית השפלות והשעבוד, א"כ כבר הם עבדים כמקדם ומה להם להזכיר יציאת מצרים, לזה בא בעל ההגדה לאמר ש'בכל דור ודור חייב לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים' וכו', והטעם כי 'לא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה', והוא כי הפרש גדול בין גלות מצרים לשאר הגלויות שאינם אלא לגוף בלבד אבל לא לנפש, כי כבר ניתנה תורה לישראל ושמו יתברך נקרא עלינו ואנו שומרים תורתו ומצותיו בכל עת וכו', ואין לך בין חורין אלא מי שעוסק בתורה, שאינו משועבד ליצרו הרע ואין טומאה שולטת עליו, והוא החירות הנפשי שקנינו ביציאת מצרים וכו', שתחילה בהיותינו במצרים היינו שקועים בגילולי מצרים וכו', ואז היתה לנו העבדות המוחלטת שהיינו משועבדים ליצה"ר ולסט"א, ומעת יציאת מצרים קנינו החירות המוחלטת.

ע"י פסח מצה ומרור נטהרו מזוהמת מצרים

"והגדת לבנך וכו' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים" (שמות י"ג ח'), "בעבור זה – לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך" (הגש"פ).

והנה רש"י שם פ"י "בעבור זה – בעבור שאקיים מצותי כגון פסח מצה ומרור הללו", ולפי"ז בעבור זה שאקיים מצוותי ה"ה שאר המצוות, ולדוגמא נקט מצוות הללו.

אך בפ"י הגש"פ שבמחזור ויטרי פ"י "ת"ל בעבור זה – דמשמע שהפסח והמצה מונחים לפניך, ואומר מפני עבודה זו שעבדתי במצרים נגאלתי".

וכן בהגש"פ יד מצרים מהגרי"א חבר כתב "לפי משמעות הכתוב משמע הכוונה שע"י עשיית המצוות גרם לנו יציאתנו ממצרים ופעולת הניסים הגדולים, והוא כמ"ש שבאמת קיום המצוות אכילת פסח ומצה ומרור גרם לנו זכות גדול וטהרת הנשמה והיציאה ממצרים מקום הזוהמא".

וכן הרמח"ל בדרך ה' (חלק ד' פ"ח) בביאור ענין החמץ והמצה כתב "כי הנה עד יציאת מצרים היו ישראל מעורבים בשאר האומות גוי בקרב גוי, וביציאתם נגאלו ונבדלו, והנה עד אותו הזמן היו כל

בחינות גופות בני האדם חשוכות בחשך וזוהמא שהיה מתגבר עליהם, וביציאה נבדלו ישראל, ונמצאו גופותם לְטָהָר ולהזדמן לתורה ולעבודה, ולענין זה נצטוו בהשבתת החמץ ואכילת המצה.

ובתוספת ביאור כתב הרמח"ל במאמר החכמה "בלילה הזה מתחדש ומתעורר מה שנעשה בראשונה, וזה עצמו סיוע אל הגאולה האחרונה שתיעשה ואמנם עיקר הסדר תלוי בד' דברים והם פסח מצה ומרור וכו' ועתה נבאר ענינם.

הנה צרוף הגלות כבר בארנו שזה היה מה שטהר את ישראל והוציא מהם הזוהמא, כדי שיוכלו אח"כ לקבל אור הקדושה, וזה ענין המרור שהוא "וימררו את חייהם".

ואולם כשהגיע הזמן שיגאלו הוצרך שיגלה להם גילוי מאור קדושתו יתברך, ובו יתדבקו נשמותיהם של ישראל וכו', ויתפרדו מן הטומאה שהיו שקועים בה וזה נעשה ע"י קרבן פסח, ובו נאמר להם "משכו וקחו לכם", שפירשו ז"ל משכו ידיכם מע"ז וקחו לכם צאן של מצוה.

ואמנם עוד הוצרכו ישראל לשיהיה גופם מוכן ומזומן לאור הראוי, שיוזנו ז' ימים אלה בשנה מן המצה, שהיא מזון בבחינת יצר טוב לבד, בלי יצר הרע כלל, ובהיות נזונים בזה ימים אלה, נשארה התולדה הטובה לכל השנה להיות כל השנה מוכנים לקדושה וכו',

וכן עושים אנו בכל שנה ושנה מתעוררים בכח הראשון שהאיר ובתיקון שנתקן אז, ומתחזקים להמשיך הדבר לפנים עד שיגמר, עכ"ל הרמח"ל.

והנה כידוע ענין המועדות הוא שבכל מועד חוזרת ההשפעה שהיתה באותו זמן, וכמבואר בדרך ה' (חלק ד' פרק ד' ו') שכתב "ושורש כולם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשום תקופת הזמן ההוא, יאיר עלינו אור מעין האור הראשון, ותְּחַדֵּשׁ תולדת התקון ההוא במי שקבלו, והנה על פי זה נצטוונו בחג הפסח, בכל הענינים שנצטוונו לזכור יציאת מצרים, כי בהיות התקון ההוא תקון גדול מאד שנתקנו בו וכמו שזכרנו למעלה, הוקבע שבשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותְּחַדֵּשׁ בנו תולדת אותו התיקון וע"כ נתחייבנו באותם הענינים כולם", וכמבואר גם בדבריו במאמר החכמה הנ"ל בפרטות על ליל פסח שע"י הפסח מצה ומרור שאנו עושים בכל שנה ושנה מ'תעוררים בכח הראשון שהאיר ובתיקון שנתקן אז, ומתחזקים להמשיך הדבר לפנים עד שיגמר".

ולפי"ז יבואר מה שנקבע סיפור יציאת מצרים ואכילת הפסח מצה ומרור בלילי פסחים, שהרי הלילה הזה כיום יאיר, שבליילה זה חָזַק האדון ברוך הוא, את השפעתו והארתו על ישראל וכפה את הרע לפנייהם, והבדיל אותם ממנו, ורומם אותם מן השפלות שהיו בו, וְהַעֲלָם אליהם, ונמצאו גאולים מן הרע גאולת עולם, ומשם והלאה הוקמו לאומה שלימה, דבוקה בו יתברך ומתעטרת בו, ועל כן בשוב הזמן ההוא יש להתחזק בכל המעשים שבכחם לעורר ולהמשיך מעין מה שהאיר, וכל זה היה בלילה, משא"כ מצות זכירת יציאת מצרים וסמיכת גאולה לתפלה ענינם בעיקר על הגאולה בגילוייה, ובחינה זאת עיקרה ביום.

דבאמת באתחלתא מונח הכל בכח, והגמר אינו אלא ההוצאה לפועל, וע"כ במצות הסיפור בלילי פסחים שענינו להמשיך האור בכל שנה כמו שהאיר בזמן יציאת מצרים יש להתחזק בעיקר ובשורש ההארה, משא"כ הסמיכת גאולה לתפלה וזכירת יציאת מצרים עיקרם על גילוי הגאולה ביד רמה שזה היה ביום ודו"ק.

ה' רוצה שתחיה יהודי גאה!!!

מרפא לנפש - כשפוגשים יהודים שאינם מתביישים ביהדותם - כיאה ליהודים גאים, תושפעו מכך, ותחילו להרגיש גאווה על היותכם יהודים! זה מדבק.

כמובן, כאשר נתקלים במישהו צריך לומר לו "סליחה", צריך לנהוג בנימוס, אבל צריך לזכור שבעצם הרשעים אינם אלא נוף ורקע סביבתי, לא אנשים!!!

בלי גאווה - אי אפשר להיות יהודי נאמן! "אשר בחר בנו, והבדילנו מן הטועים!"! אנחנו צודקים, והם הטועים!

אספר לכם מעשה - הלכתי פעם לבית משוגעים לבקר חולה, היה זה בשעות הלילה, וליווה אותי שומר שחור עור, גבוה כמעט עד התקרה, למען בטחוני.

נכנסנו לאולם גדול בו ישבו כשלוש מאות משוגעים, כולם ישבו והביטו בי, ולפתע החלו לצחוק! הם צחקו על הזקן שלי [באותם ימים, איש לא נהג לגדל זקן].

ברגע הראשון נרתעתי לאחור! זה עושה רושם: שלוש מאות אנשים צוחקים עלי! אולם אז אמרתי לעצמי: "מה אכפת לך? הם משוגעים כולם - אתה תצא מכאן עוד מעט, והם לא".

אין הכוונה שעליו לנשוד ולטרוף את סובביו, אלא לעטות על עצמו שריון לפני יציאה לרחוב, להרגיש אנרגיה ועוצמה פנימית להגן על עצמו מפני השפעות רעות, לחוש את האמת בוערת בעצמותיו, ולברוח אל בית המדרש בכל רגע אפשרי!!!

כדתנן ר' יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. [ק"ב].

הגאון רבי אבגדור מילר זצוק"ל מעורר שהתכלית של להיות "גיבור כארי" היא "לעשות רצון אביך שבשמים", לא את רצונך שלך!

אחד הדברים שרוצה אביך שבשמים יותר מכל הוא, שתתנגד להשפעה רעה מהסביבה!

יהודי צריך להיות גבור בפנימיותו, חזק אופי, כדי שלא ייסחף לבחור בדרך הקלה של הסביבה המובלת על ידי תאוות בלבד, ואינה חושבת כלום.

רוב רובם של מנהיגי החברה בעולם הינם אנשים חסרי אופי, גם כשהם משדרים עוצמה, האמת היא שאינם אלא עבדים כנועים המסורים בידי התקשורת.

כל האנושות שמחוברת לאותם מנהיגים מתדרדרת ונעשית גרועה יותר ויותר, נשקעת וטובעת במבול של שקר, ורק קבוצה קטנה של בני אדם ניצבת לבדה על אי של אמת - על ישראל גאוות!

אחד התנאים החשובים ביותר לשמירת הכח והגבורה הפנימיים, להישאר "אנשי חיל", הוא להיות קשורים ומחוברים לגדולי ישראל מאורי האומה!!!

השהייה במחיצתם של צדיקים ואנשים טובים היא כשלעצמה

כמה מצות לאכול בליל הסדר?

של אכילה, כדי להיחשב אכילה.

אמנם עיקר המצווה היא ב'אכילה' - וככל שמוסיף באכילה מרחיב ומגדיל את המצווה.

אולם **הגאון רבי חיים פיינשטיין זצוק"ל** סבר שאין ענין להרבות באכילה, אלא להרבות בתיאבון.

והמדד לתיאבון מוגבר הוא החשק לאכול יותר, ולכן רבא הרבה בשתיה להגברת התיאבון.

רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא כי היכי דניגרריה לליביה דניכול מצה טפי לאורתא. [ק"ז]:

יש להבין מה הענין לאכול 'הרבה מצה' יותר מהשיעור הנדרש?

הגאון רבי חיים פיינשטיין שליט"א בהספדו על אביו **הגאון רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצוק"ל** סיפר שאביו היה מתאמץ לאכול בליל פסח הרבה מעבר לכזתים המחווייבים.

ונימוקו כדעת הסוברים ששיעור כזית הוא המידה הפחותה ביותר

מתי ומדוע לטפח את התיאבון?

בגדי צבעונים.

כך תהיה לו שייכות אמיתית של עולם הרגשות אל עבודת ה'.

אדם הטוען שהוא שמח בחג עצמו ואינו צריך את הדברים שהורו לנו חז"ל, ברוב המקרים [מלבד יחידי סגולה] אין לו שמחה, אלא רק מחשבות על שמחה או ביטויי שמחה מהשפה ולחוץ.

הגאון רבי שלמה ולבה זצוק"ל גם עומד על הענין הזה ואומר שהתיאבון הוא כח קדוש - תאוה בעת המצוה יכולה להיות 'אש קודש' אבל רק אם היא באה להדר את המצוה ולא נהפכת למטרה בפני עצמה.

והביא את הגמרא בנזיר [כג]. שאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב 'כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בס' ופושעים יכשלו בס' משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אכלו לשום מצוה, ואחד אכלו לשום אכילה גסה, זה שאכלו לשום מצוה - וצדיקים ילכו בס', וזה שאכלו לשום אכילה גסה - ופושעים יכשלו בס'.

העבודה שלנו היא לרומם את צורכי הגוף - ולהתקדש לקראתם,

לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה. [צ"ט]:

מבואר שצריך לטפח את התיאבון עבור אכילת המצה, ויש להבין הרי מצינו ברמב"ם [פ"ו מהל' יו"ט ה"כ] שלא נצטוונו אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל, משמע שעיקר שאכילה צריכה להיות לשם שמים?

מסביר **הגאון רבי איזיק שר זצוק"ל** שבעולם המעשה התפקיד שלנו לקיים את רצון ה' עם הגוף שלנו, ולא די ברצון טוב ומחשבה.

אך צריך כוונה בקיום המצוות ויש אומרים שהיא לעיכובא, כוונה משמעו שקודם אדם הפעולה עוצר להתבונן ומפעיל את מחשבתו - להודיע לעצמו שהוא עושה את הפעולה זאת רצון ה'.

כך גם במצוות התלויות ברחשי הלב - אדם צריך להכין ולהכשיר את ליבו שיקצא בו אותם הרגשות.

כדי לפעיל רגשי שמחה - יש לשתף ולהפעיל גם את התחושות שלנו, עם שמחה מוחשית, כל אחד לפי תכונותיו - בשר ויין או

אבל מאידך על האדם להיות פקח ולהכיר את עצמו האם באמת הוא עומד ברף הגבוה של נקיות וקדושה אמיתית. כיוון שהמציאות לא תמיד כך... ואחרי שאוכלים לשם תענוג יש להנאות הגוף כח משיכה עצום להשכיח כל משיכה רוחנית. צריך להיטהר ולחזור לתחום הקדושה בחיינו. זה צורת העבודה - מחד גיסא להתרומם לקראת התאוות, ומאידך להתרומם אחריהם. כמו שמצינו בברכות [נג:] "דאמר רב יהודה אמר רב ואמרי לה

במתניתא תנא 'והתקדשתם' אלו מים ראשונים, 'והייתם קדושים' אלו מים אחרונים, 'כי קדושי זה שמן' אני ה' אלהיכם' זו ברכה". אמנם עיקר תקנת מים אחרונים היא משום מלח סדומית, אך בספרים מובא שיש להקפיד ע"י גם במקום שהמלח סדומית אינו מצוי, כדי להיטהר מהאכילה. כלומר לפני האכילה צריך להתקדש ולכוון שהאכילה תהיה לשם שמים, ואילו לאחר האכילה צריך להיטהר ממנה - שסוף סוף עסקנו בצורכי הגוף.

טעם החמץ מושפע מהסביבה - המצה היא המקור!

ת"ר ועצם לא תשברו בו בו בכשר ולא בפסול, רבי אומר 'בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו' כל הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם, ושאינ ראוי לאכילה אין בו משום שבירת עצם.

לכאורה קשה להבין מה הטעם באיסור שבירת עצם? למה מותר לשבור עצם בכל הקדשים הנאכלים, ובפסח אסור לשבור עצם, למרות שזה מבטל מצוה - כי הלא בתוך העצם יש מח, יש בפנים בשר שהוא נאכל, ואם העצם תישבר מאליה יש מצוה לאכול ואסור לחותיר?

מסביר **הגאון רבי משה שפירא זצוק"ל** שהעצמות הם עצמו של דבר, והבשר, הוא ההתגלות כלפי חוץ של אותה מציאות.

עצמו של דבר הוא העצם, לכן זה נקרא עצם, זה שם מושאל, שני השמות האלה משמשים כאחד אבל הכוונה היא לעצמו של דבר, ועצמותיו של דבר זאת הבחינה הפיסית של עצמו של דבר.

בפסח לא שוברים עצם - עצמו של דבר הוא תמיד אחד, מי שישבור עצם יהפוך את העצם לעוד תהו.

עצמו של דבר הוא תמיד אחד - הוא אף פעם לא שניים!

כל בני האדם שאנו מכירים הם לפחות שניים, ואף מאתיים, מושפעים מהסביבה ומשתנים ללא הרף.

בכל המרחב העצום של האנושות, כמעט שאין אדם שהוא 'אדם' במשמעות הזאת של מה שנקרא אדם בעצם - שכל מה שהוא עושה הכל נובע מתוך אותו עצם, מתוך עצמו נובעים הדברים.

איש כזה הוא צדיק יסוד עולם.

בפסח אנו חייבים לאכול רק אוכל שהוא בעצם - האוכל היחידי שהוא האוכל בעצם, זו מצה - הדגן והמים בלבד.

כל יתר הדברים, שייכים להבלי העולם הזה - תופח ע"י חומרי התפחה ושהיה, כך מקבל טעם, באמצעות השפעה חיצונית.

בזמן שאנו יוצאים ממצרים, אנו חייבים להיות בעצם, לאכול בעצם, ולקבל תורה בעצם.

בזמן יציאת מצרים, חמץ חייב להיות מחוץ למציאות, חייבים לסלקו החוצה, אסור אפילו לראותו, אסור שיהיה ברשותנו דבר כזה.

כיון שהמזון שאנו אוכלים, אנו יונקים ממנו את חיותנו, זה חייב להיות מתאים למציאות האמיתית שלנו.

איזו מצוה מקיימים בזמירות שבת?

בהם קדושת השבת, כגון כל מקדש שביעי, מנוחה ושמחה, ועוד הרבה זמירות כיוצא בזה.

הגם שיש גם זמירות שלא מוזכר בהם ענין קדושת השבת, כגון קה ריבון עלם, שבתחילתו מזכירים שבחי הקב"ה, ובהמשך מבקשים פרוק ית ענך מפום אריותא וכו' למקדשך תוב וכו', ובה לא שייך לומר שמקיימים מצות זכירת שבת בדברים, כי אין מזכירים בזה מקדושת השבת כלל.

ביאר הגר"צ הילמן שבזמירות אלו יש ענין אחר - מקיימים בהם מצות עבודה שבלב, כמו שאמרו חז"ל [תענית ב.] עבודה שבלב זו תפילה, והיינו כי תפילה כוללת שלושה חלקים: שבת, בקשה, והודאה.

כמו בשמונה עשרה, ששלושת הברכות הראשונות הם שבחיו של הקב"ה, וברכות האמצעיות הם בקשות, ומודים זו ברכת ההודאה, וכך גם בזמירות יש שלושה חלקים אלו: שבת, בקשה, והודאה, וזה כמו תפילה, שאם שרים את המילים בהרגשת הלב, מקיימים בזה מצות עבודה שבלב.

ת"ר 'זכור את יום השבת לקדשו' זכרהו על היין, אין לי אלא ביום בלילה מניין? ת"ל 'זכור את יום השבת לקדשו'. [קו.]

אמר מרן הגר"ג אדלשטיין שליט"א שיש להתבונן איזו מצוה מתרי"ג מצוות מקיימים בזמירות שבת?

ומוסיף מרן שפעם שאל יהודי אחד מה המצוה שמקיימים בזמירות? והלה התרגו על השאלה ואמר מדוע לחקור חקירות, הרי דבר פשוט הוא שצריכים לשיר זמירות בשבת...

אכן יש מקום להגדיר איזו מצוה מקיימים בזה.

והביא **שהגאון רבי דוד צבי הילמן זצוק"ל** ביאר שהלא יש בשבת מצוה "זכור את יום השבת לקדשו", ודרשו חז"ל זכרהו בדברים, דהיינו שיש מצוה לזכור את השבת על ידי דיבור במעלת וקדושת השבת, ולא מצינו שיעור לזה, אלא ככל שאדם מוסיף יותר לדבר בקדושת השבת, הרי הוא מקיים בזה מצות עשה של זכירת השבת בדברים.

וממילא מצוה זו מקיימים גם על ידי זמירות של שבת, שמזכירים

מה מועילה חסיבה לא נוחה על ספסל?

הרמב"ם שע"י צורת ישיבה כזו האדם יבוא לראות עצמו כאילו יצא ממצרים.

[וזה לשונו בפ"ו מהל' חמץ ומצה ה"ו: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משיעבוד מצרים וכו', לפיכך כשעוד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות]

וא"כ אפילו אם אין דרך בני חורין להסב על הספסל, אבל היות ואומרים לו לשנות ממנהגו - ולאכול ולשתות בתנוחה שונה מהרגיל - זה יביא אותו להתעורר לחשוב למה תיקנו לאכול כך?

וע"י זה יבוא לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים.

אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. [צט:]

בתוספות כתבו [ד"ה ואפילו] כתבו שרצינו לפטור עני, מפני שהסיבתו לא חשובה זה דרך חירות בגלל שאין לו על מה להסב. אך התוספות לא מפרשים למעשה כשחייבנו אותו להיסב - על מה יסב? ובהגהות מרדכי משמע שמיסב על ספסל.

ויש להבין במה זה נחשב דרך חירות - הרי אין דרך בני חורין להסב בצורה כזו?

מסביר **מרן הגר"ל שטינמן זצוק"ל** לפי המבואר בדברי

מדוע חולקים כבוד לרב - ומבטלים מצוות הסיבה?

איבעיא להו, תלמיד אצל רבו, מאי? ת"ש (אמר) אביי כי הוינן בי מר זגין אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן: לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. [קח].

יש להבין מדוע לא נחייב את התלמידים לאכול את המצה שלא בפני רבם, כדי שיוכלו לאכול בהסיבה?

ועוד יש להבין איך חולקים כבוד לרב כשהכבוד מבטל מצווה, הרי אין עיצה ואין תבונה נגד ה'?

מבאר **מנן הגר"ש אלישיב זצוק"ל** שישוד החיוב של הסיבה הוא - שלא תהיה באכילת מצה סתירה לדרך חירות.

אדם רגיל שלא אוכל בהסיבה - נחשב שאכל שלא בדרך חירות, ואינו יוצא ידי חובה.

אולם תלמידים בפני רבם - גם בבני חורין - הדרך המכובדת היא

שרק הרב מיסב, ותלמידיו סביבו אוכלים זקופים. ולכן מעמד כזה אינו נוגד וסותר וצורה של דרך חירות - ויוצאים כך באכילת מצות לכתחילה!

והגאון רבי אברהם ארלנגר שליט"א עורר שהגמרא הזו אמורה ללמד אותנו פרק בהלכות כבוד תלמיד לרב.

אם פטרו תלמיד ממצות הסיבה בשעת האכילה בליל הסדר - מפני שזו תנוחה לא מכובדת כלפי רבו, על אחת כמה וכמה צריך לחשוב איך לנהוג בשאר השנה.

ואין צריך לומר איך להתנהג בשעה ששומע ומקבל דברי תורה מרבו - שעליו לשבת בצורה הראויה למעלת רבו ותורתו.

מורא רבך כמורא שמים!

מה זופה המשתתף בברית מילה?

הלא אפילו ביום הכיפורים, עליו נאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל עוונותיכם", אומרים חז"ל שזהו דווקא אם עשה תשובה! לפיכך אמר, שהדבר מועיל רק ביחד עם תשובה.

אדם שעבר בו הרהורי תשובה, תועיל לו ההשתתפות בברית ותסייע לו לשוב בתשובה שלמה, וכך יתמרקו עוונותיו.

נשאלת השאלה: אם כך, מה הועילה הבטחתו של הקב"ה לאליהו? הרי למרבה הצער, לא כל המשתתפים בברית המילה אפופים בהרהורי תשובה.

על כך עונה הגרש"ז לכל חטא - מעבר להשפעות הרבות על האדם ודרגתו הרוחנית - יש ריח נורא, אשר הצדיקים אינם מסוגלים לעמוד בו.

ומפני שירא שמים מדיף ריח נעים ונפלא, וחוטא מדיף ריח נורא ודוחה, הבטיח הקב"ה לאליהו, שאותו ריח חטא לא יהיה בברית מילה.

יתכן, אם כן, שחוטא שמשתתף בברית מילה, זו הזדמנות עבורו לשוב בתשובה, שהרי 'מפלס' החטא ירד במעט, אין הוא מדיף ריח רע...

אמנם כשנשאל **מנן הגר"ח קניבסקי שליט"א** על המדרש הנזכר אמר שלא קיים מדרש כזה - מה שכן ידוע ומצוי תחת ידינו, הם דברי התוספות הללו - שהמשתתף בסעודת מצווה של ברית מילה, ניצל מדינה של גיהנום.

שבעה מנודין לשמים, אלו הן: יהודי שאין לו אשה וכו', וי"א אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה. [קיג].

ובתוספות כתב: ואין מיסב בסעודת מצוה - היינו סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנום וכו'.

אומר **הגאון הרב אברהם צבי מרגלית שליט"א** שמקובל בפי הבריות, שמי שמשתתף בברית מילה, מוחלין לו על כל עוונותיו.

ומה המקור לכך? העולם אומרים שכך כתוב במדרש [ה'בני יששכר] מביא שישנו מדרש כזה, אך לא ראוהו עיניו - יש אומרים שרבי שלמה מקרלין, מחבר השיר 'קה אכסוף', הוא שהביא את המדרש].

ומביאים בשם המדרש, שכאשר הקב"ה גזר על אליהו שישתתף בכל ברית מילה, טען לפניו: 'הלא ברוך ה' כל עם ישראל, גם הרחוקים ביותר, עורכים במסירות נפש ברית מילה לבניהם, כיצד אוכל להשתתף בברית מילה של חוטאים ופושעים? איני יכול לסבול את ריח החטא!'

אמר לו הקב"ה: 'מבטיחך אני, שבכל ברית מילה שתהיה בה, אמחל לעוונותיהם של כל המשתתפים, ועל פי זה העולם אומרים, שהמשתתף בברית מילה, מוחלים לו על כל עוונותיו.'

אך **הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצוק"ל** סבר שאין הדבר כך - היאך יתכן שאדם יהיה חוטא ופושע, וכשיכנס לברית מילה עם בגדיו הצואים, תוך רגע הופך לנקי וצח?

מידת הנסילה - מחריפה את העולם!

כנען היה ראש הנוטלים, ולכן נקרא ארור! הקו הזה שזור בכל הצווים שהנחיל לבניו, גם ההוראה לאהוב זה את זה - נועדה לאחד אותם לכנופיה מגובשת, כדי לבצע פשעים מאורגנים.

לעומת זאת ניצבת 'כח הניתנה' - מידת החסד, שהיא שורש כל הברכה בעולם, וכל מי שמשלם במידה זו מברך את כל העולם! ובראשם עמד אברהם אבינו ע"ה - עמוד החסד בעולם - שכל מי שראה אותו הושפע לטובה ונתרפא.

[דבר זה נרמז בדברי חז"ל בבי"ב טז: רבי שמעון בן יוחי אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא]

חמשה דברים צוה כנען את בניו: אהבו זה את זה, ואהבו את הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת. [קיג].

הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצוק"ל מסביר שהמכנה המשותף לכל הדברים שכנען צוה לבניו הוא - שהם היסוד של קילקולו וקללתו.

הענין הוא ששורש כל הרע בעולם נובע מ'כח נטילה' - אהבת עצמו וחטיפת כל דבר שחוץ ממנו, ליטלו אליו.

הכח הזה הוא המקור לכל המידות הרעות הגזילות והמלחמות, במיוחד כששני נוטלים נפגשים זה בזה - נהיה חורבן!

מדוע יש היום בעולם נסיה לסופלנות?

שאם ממבט ראשון נראה שכנען הנחה אותם למידה טובה של אחדות, הרי שלא זו היתה כוונתו.

הרעיון שכנען חתר להנחיל לבניו הוא 'חיה ותן לחיות' - אפשר לעשוק ולפשוע, ללא חשש מביקורת!

כל פושע יוכל להתמיד בסוג הפשעים שנח לו, ככל העולה על רוחו - ללא חשש מטענות שיבואו אליו מצד סוגי פושעים שונים...

חמשה דברים צוה כנען את בניו: אהבו זה את זה, ואהבו את הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת. [קיג].

ויש להבין - איך מסתדרים הצווים הללו יחדיו - איך ניתן לטפח אחווה, כשיש ביניהם גזל וזימה?

מסביר **הגאון רבי ירוחם הלוי ליבוביץ זצוק"ל** [המשגיח ממיר]

חלק מהקללות של עיקבתא דמשיחא הוא שאין תוכחת - שלא מקובל להעיר לשני תוכחת מוסר - בענייני רוחניות.

מה שמגלים היום בעולם נטייה לסובלנות וויתורים, צריך לדעת שאינם נובעים ממקום טהור של מידות טובות, אלא אדרבא מרוב השחתה לא רואים פחיתות אפילו בהשחתה הגדולה ביותר - ורק לכן נוהגים כלפיה בסלחנות.

המענין הוא - שאם אדם רואה ברשות הרבים הילך זר, שיש לו

איזה חיסרון בבגדו [כמו כובע הפוך] הוא לא יהסס להסב את תשומת ליבו, כדי למנוע ממנו עגמת נפש.

ואילו בצורכי שמים 'לא נעים' להעיר ולהאיר, כיוון שזה 'לא מקובל'...

והאמת היא שאין לך השבת אבידה גדולה מזו!

אם על ממונו וכבודו אתה חס - על רוחו ונשמתו לא כל שכן?

פליליה זה - זו ההזדמנות לקפוץ על המציאה ולהשיג קפיצת דרך בעבודת ה'

ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה. [קטז].

יש להתבונן מדוע מצוות הסיפור צריכה להעשות דווקא בדרך של שאלה - ולא די לתאר את הכל בצורה ברורה ומסודרת?

אומר **הגאון רבי שלמה ולבה זצוק"ל** שכידוע במועדים בכל שנה ושנה חוזרת ומתעוררת השפעת וסגולת הנס שאירע בימים ההם.

בחג הגאולה אנו צריכים להתעורר 'לשאל ולבקש' שנוכח גם אנו להתרומם ולהתעלות - משפלות הגלות בה אנו שרויים, אל רוממות הרוח שזכו לה יוצאי מצרים.

ולכן יש 'לדרוש ולשאל' בענינו של יום - להתבונן מהיכן זכו ישראל לצאת, ולאילו דרגה גבוהה ועצומה של קרבת ה' והשראת השכינה נפלאה באו.

כך נפתח בנו התעוררות פנימית ושאיפה טהורה לשאוב השגות אדירות מסגולת החג הקדוש.

אמנם גם בכל ימות השנה אנו מצפים לגאולה השלמה - אך אנו קטני הדורות נמצאים במרחק כה רב מהשגות אלו.

והרי בעבודת ה' יש לטפס בסולם המעלות ולא לקפוץ מדרגה לדרגה, ומה נשתנה הלילה הזה - שאנו חותרים להשיג קפיצת דרך משמעותית כל כך?

אכן זהו בדיוק סגולת הלילה הזה!

ראה ברש"י [שמות יב יא] שכל עבודת הלילה היא 'דרך דילוג וקפיצה', זכר לשמו שקרוי פסח, וגם פסק"א לשון פסיעה.

ואדרבא דווקא בלילה זה - זו ההזדמנות לקפוץ על המציאה - ולשאוף לפסגות תמירות במיוחד, להיות עבדי ה' כל הימים בקדושה וטהרה.

חאם ביציאת מצרים - קיבלנו מתנה או ספר?

אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות, ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה? אמר ליה בעי לאודווי ולשבוחי, א"ל פטרתן מלומר מה נשתנה, פתח ואמר 'עבדים היינו'. [קט"ז].

משמע שכל הממון שקיבלו ביציאת מצרים מוגדר כמתנה ומענק.

וקשה מהמסופר בסנהדרין [צא]. על הדיון שערך אלכסנדר מוקדון בין בני מצרים לעם ישראל.

שהם תבעו את מה שהשאילו אבותיהם, וגביהא בן פסיסא טען כנגדם 'תנו לנו שכר עבודה של ששים ריבוא ששיעבדתם במצרים', וכשלא מצאו תשובה ברחו.

משמע שהכל היה חלק קטן מתוך שכר העבודה שהיה מגיע להם?

מתוך **הגאון רבי שמואל יעקב בורשטיין זצוק"ל** שאכן השלל שהמצריים 'נתנו' להם בהשאלה, יש מקום לדון אותו כשכר.

אבל ביות הים - הרי נחשב כשלל מלחמה ללא קשר לעבודתם, וזה ודאי מתנה גמורה.

ועוד יישב שגם אם נאמר שמצד פרעה והמצריים השלל נחשב כחלק מחיוב התשלום - אבל כאן הנותן האמיתי הוא הבורא יתברך.

ומצד הבורא ית"ש כל מה שנתן והשפיע עלינו הכל בא רק מרוב חסדו ורחמיו - ואנו חייבים 'לאודווי ולשבוחי' עליהם!

איך לריות נחת מהדורות הבאים?

פסח - על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים [שנאמר 'ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו']. [קטז]:

הנה אחר הפסוק הזה נאמר 'ויקד העם וישתחווי ופירש"י, ויקד העם - על בשורת הגאולה, וביאת הארץ, ובשורת הבנים שיהיו להם.

ויש להבין בשלמה בשורת הגאולה וביאת הארץ, הרי זו בשורה טובה שנתבשרו שיבאו אל הארץ ויגאלו ממצרים.

מהי הבשורה המשמחת ב'בשורת הבנים', וכי עלתה על דעתם שלא יהיו בנים כלל, לכל הדור ההוא?

הגאון רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א הסביר שעם ישראל לא חששו האם יהיה להם בנים, אלא איזה בנים יהיו להם!

אמנם הדור הראשון של יוצאי מצרים שראו וחוו את כל הניסים הנפלאים - ודאי יאמינו בה' ובמשה עבדו.

אבל איך ניתן להבטיח את נאמנותם של הדורות הבאים - ולשמר את אמונתם?

ובאמת הפסוק הזה עוסק בשאלה של הבן הרשע - 'מה העבדה הזאת לכם?'

והתשובה היא - 'ואמרתם זבח פסח הוא לה', אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים, ואת בתינו הציל'.

תסבירו להם מדוע החג הזה נקרא 'פסח'? שה' פסח על בתינו בזכות שלא שינו שמם ולשונם [מכילתא ה'].

תשנו לבניכם שכח קיומם של ישראל בחשכת הגלות בין האומות, הוא תמיד רק על ידי הבידול, בביסוס בתים שמורים ומשמורים מההשפעות החיצוניות.

אחרי שקיבלו את ההדרכה המפורטת איך להנחיל את האמונה לדורות הבאים - ונרגעו שמחו והודו על בשורת הבנים!

מרן הגראמ"מ שך זצוק"ל דיבר על המצב היום בעולם - שהדור הצעיר לא מכבד, ואפילו לא מתעניין בהוריו.

ואמר שיוצאי מצרים - שזכו ללדת שישה בכרס אחת, לא חששו כמה ילדים יהיו להם - אלא על הקשר בין בניהם לדורות הקודמים.

ולכן כששמעו 'כי ישאלך בנך' - שהבנים יגלו התעניינות במעשי אבותיהם, ואף יצפו לתשובה - רווח להם.

האם בליל חסד צריך לספר דווקא לפני?

ת"ר חכם בנו שואלו ואם אינו חכם אשתו שואלתו ואם לאו הוא שואל לעצמו ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה. [קטז].

הגאון רבי שרגא שטינמן שליט"א נשאל מפי **הגאון רבי יוסף אברהם וולף זצוק"ל** על מה שמכּו אנשים רבים שאינם מקיימים כלל מצות 'והגדת לבנך', כגון כאשר הבנים הנשואים מתארחים אצל חמיהם או אוכלים לבד בביתם ואין לאב בן על שולחנו?

מדוע לא מקפידים שכל בן יאכל אצל אביו דווקא, כדי שתתקיים המצוה?

הגר"ש שאל את חמיו **מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א** שהשיב - כי בודאי אין כוונת הכתוב 'והגדת לבנך' רק על בנו כפשוטו, אלא עיקר המצוה היא סיפור יציאת מצרים לאחרים, ודיבר הכתוב

בהוה שבנו סמוך עליו, אך הוא הדין כשיש אחר. וזה מפורש כאן - 'אם אין לו בן אשתו שואלתו', וכן שמע הגר"ש מאביו **מרן הגראי"ל שטינמן זצוק"ל**.

בהזדמנות אחרת אמר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בנוסח כזה - שיסוד המצוה של 'והגדת לבנך' - אינו לומר לבן בדווקא, אלא לומר בדרך של הגדה וסיפור לשני, והמצוי ביותר שיאמר לבנו, ולכן כתבה התורה לשון בנך.

ומעיקר הדין מספיק לספר פעם אחת בחייו לבנו כדכתיב ואמרת לבנך ביום ההוא וגו', ובכל שנה בליל פסח די לספר אפילו לאשתו או לאחר, העיקר שיהיה בדרך הגדה.

ולפי זה נמצא למעשה - שמי שאין בנו מיסב עמו, אינו צריך לטרוח לילך אל בנו, ומי שסיים את הסדר ואח"כ הגיע בנו אצלו, יתכן שיש הידור לומר לו עבדים היינו וכו', דסוף סוף כתיב והגדת לבנך, אבל בנו לאו דווקא.

מתי אמרו את שירת הים?

פלט את המצריים כבר בזמן שישראל עברו בתוכו. ולכן יכלו לומר שירה - בשעה שעברו בתוך הים וכבר ראו בחוץ חלק מהמצריים מתים על שפת הים.

אך האמת היא שנחלקו בזה ר"ל ור"י במדרש [שמו"ר כ"ו] לפי ריש לקיש אכן טביעת המצריים אירעה באותה השעה שישראל עברו בים.

ואילו לר' יוחנן, רק לאחר שסיימו כל ישראל לעבור בים - הים סגר על המצריים והטביע אותם.

ולשיטתו יתכן לומר שישראל אמרו בים רק את הפסוק הראשון כשראו את פרעה וכרכו מושלכים בים, ואת שאר השירה השלימו כשעלו וראו את מצרים מת על שפת הים.

אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים. [ק"ז].

הנה משמע שישראל אמרו שירה רק אחרי שעלו מהים, כך גם משמע לקמן [ק"ח]: שישראל חששו ואמרו כשם שאנו עולין מצד אחד כך מצריים עולים מצד אחר - וא"כ ההודאה היתה רק אח"כ כשראו את מרים מת על שפת הים.

אולם ברמב"ן עה"ת כתב אז ישיר, כאשר בא סוס פרעה בים והשיב עליהם ה' מי הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו, להגיד כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה.

משמע שאמרו שירה בטרם עלו מהים?

מתוך הגאון רבי אברהם יצחק ברזל זצוק"ל שיתכן שהים

מה אכפת לאברהם שיוזכרו גם את שאר האבות?

אלא היא באה לעורר זכות אבות - שאצלם ידיעת ה' קבעה את אורח חייהם!!!

ולא היתה ידיעה בעלמא, כמו חוקרי פילוסופיה - שעלולים לעשות ככל העולה על רוחם, ללא שייכות לידיעה שלהם במציאות העולם.

ובחתימת הברכה אנחנו מדגישים מהו השורש של כל המהלך הזה - אברהם אבינו, שדבק במידותיו של בעל הברכה!

וזה מה שה' בשר לו - שהוא זכה להיות שהיסוד והשורש של כל האבות.

א"ר שמעון בן לקיש 'ואעשך לגוי גדול' זהו שאומרים אלהי אברהם, 'ואברכך' זהו שאומרים אלהי יצחק, 'ואגדלה שמך' זהו שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן? ת"ל 'והיה ברכה' בך חותמין, ואין חותמין בכולן. [ק"ז]:

יש להבין - וכי מה אכפת לו לאברהם אבינו ע"ה שיוזכרו גם את שאר האבות בחתימת הברכה?

מסביר **הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל** שהזכרת שמותם של אבותינו בברכת אבות אינה מזכרת בעלמא.

האם נס קריאת ים סוף היתה חלק מהגאולה?

שהשלמת הגאולה היתה דווקא בשירת הים. שהגמרא בברכות [נד]: אומרת שניתן להזכיר יציאת מצרים כשאומר: מודים אנחנו לך ה' אלהינו שהוצאתנו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים, ועשית לנו נסים וגבורות על הים, **ושרנו לך**.

ומהזכרת השירה מוכח שהשירה אינה תוצאה של הגאולה והישועה, אלא אדרבא היא סיבת הגאולה והיציאה ממצרים! כי השירה נבעה ממדרגת האמונה הגדולה שכנסת ישראל זכו לה באותה שעה, וההודאה היא גמר הגאולה!

ולכן כשרוצים להזכיר יציאת מצרים תמיד מוסיפים גם להזכיר את השירה, בשחרית 'על זאת שבחו אהובים', בערבית 'לך ענו שירה בשמחה רבה', ואפילו כשמזכיר בקצרה צריך להוסיף 'ושרנו לך', שמודים על שזכינו להתרומם ולהתעלות לדרגה הגבוהה הזו של אמירת שירה, שהיא תכלית הגאולה.

הגאון רבי ישראל מאיר דרוק שליט"א הביא מחלוקת האחרונים - עבור מי היה עיקר הנס.

לדעת הבית הלוי - הנס היה להצלת ישראל, והמצריים טבעו ממילא, כשתם הנס כמו כל הבא הים שטובע.

אך לדברי המלבי"ם [תהילים קלג] עיקר הנס היה כדי להעניש את מצרים, והעבירו את ישראל בתוכו, רק בשביל שיבואו אחריהם. והביא לדבריו כמה הוכחות.

עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה ובה"א עד חלמיש למעינו מים. [ק"ז]:

הגאון רבי אברהם יצחק ברזל זצוק"ל אומר שניתן לבאר את יסוד המחלוקת שנחלקו האם נס קריאת ים סוף היתה חלק מהגאולה?

לפי בית הלל היא חלק מהגאולה, ולכן צריך להזכיר אותה בהגדה, ולומר גם 'בצאת ישראל ממצרים'.

ולבית שמאי - הגאולה הושלמה כבר ביציאת מצרים, ולכן לא מזכירים אותה עד ההלל.

ועוד אפשר לומר שלדעת כולם עיקר הגאולה הושלמה כבר בליל יציאת מצרים - אבל לדעת בית הלל היה חסר להם בתחושת השחרור, כיוון שפחדו מהמצריים.

אמנם בעלי האמונה הגדולים שבהם כבר חוו את הגאולה השלמה מיד בתחילה, והם הנשים הצדקניות.

כמו שכתב רש"י [שמות ט"ו כ'] שמובטחות היו צדקניות שבדור, שהקב"ה עושה להם נסים, והוציאו תופים ממצרים.

ולכן לדעת בית שמאי די שזכיר זאת ברמזיה - 'אם הבנים שמחה'.

של הנשמה היהודית אל מורשת האבות הקדושים, הצילם.

אולם **הגאון רבי שמואל יעקב בורשטיין זצוק"ל** הביא ראיה

מבט אמיתי על השפעת של דורינו

עוברים בו בחרבה, אם היינו בעצמינו עולים מהים הרי ודאי שהיינו אומרים שירה, בהתלהבות נוראה ובשמחה עצומה. לימדונו חז"ל, שכשבא האדם לביתו, והנה ערוך לפניו כל טוב, לא חסר לו - לא מזונות ולא ביגוד, לו ולבני ביתו, הרי זה קריעת ים סוף ממש! ועל ידי קצת מחשבה יוכל לקנות לו הרגשה זו. וצריך כל אחד להתרגל, כשפותח את המקרר או ארון בבית ורואה שם ברכת השם כל טוב, יתעב רגע ויאמר לעצמו: "מאין לי כל זה ומי נתן לי זאת? כמה חן וחסד פרוש כאן! ואני יכול ליהנות מזה, והרי אני כדאי אפילו למשהו מכל זה!" ההכרה הזו תעורר את ליבו, לכל הפחות לרגע אחד, וישיב אל לבו להודות כמו שצריך ולומר שירה!

סוף החסד הוא דוקא במה שנראה בעינינו פדבר פשוט!!!

עבור הנס, והגדלות המיוחדת שבו היא לעשות זאת גם כשבעל הנס אינו מכיר בניסו. אברהם אבינו ע"ה כשרצה להידבק במידותיו של הקב"ה, הלך בדרכו וסיפק לעוברי דרכים פת לחם ומים לשתיה ורחיצת רגלים - שנראים לכאורה כזוטות, אבל הם הם עצמותו של החסד!!! בזכות הנהגה זו זכה לחסד עולם לו ולורעו עד סוף כל הדורות. בהכרה זו מחוייב כל אדם מישראל, לגשת אל ברכת המזון אחר אכילתו - ולהודות על הפת המצויה בסלו, לא פחות ה'מין' שירד בדרך ניסית!!! כך יזכה להכיר את גדולתו של הבורא ולהתנדב במידותיו.

אמר רב שיזבי משמיה דרבי אלעזר בן עזריה קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף דכתיב 'נותן לחם לכל בשר' וסמך ליה 'לגוזר ים סוף לגזרים'. [ק"ח].

הגאון רבי שמשון דוד פינקוס זצוק"ל שדברי חז"ל אלו הם להלכה ולמעשה!

נדמה לעצמנו, אם היינו אנו מיוצאי מצרים - אחר מאות שנים של עבדות נוראה, ועתה גאלנו הקב"ה משם בניסים גלויים ונפלאים.

וכאשר רודף פרעה אחרינו בשצף קצף להרוג אותנו על עוללנו וטפנו, והים הנורא שעוצר בעדינו - נקרע והופך ליבשה ואנו

ולמה נקרא שמו הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. [ק"ח].

יש להבין מהו הדגש המיוחד בשבח הזה - עד שמכחו קראו לו 'הלל הגדול'! וכי חסרים פלאות וגבורות כבירות שמוזכרים בפרק זה, מלבד חלוקת המזונות?

אומר הגאון רבי יחזקאל סרנא זצוק"ל שבזה נעוץ סוד החסד - השבח הגדול ביותר הוא דוקא בדבר שנראה בעינינו כדבר פשוט, ואנו מתייחסים אליו כמובן מאיליו - יותר ממעשים אדירים שמרעשים את כל העולם!

והסיבה היא שבאמת גם דבר טבעי זקוק למדת החסד שנצרכת

רק הפורא שמפיר את מעמקי נפשינו - יכול להצילנו!

לאחר כמה שנים במאסר עלו בהם הרהורי חרטה - ויש שאפילו התנדבו להפקיר את גופם לניסויים רפואיים, להצלת חיים - לכפר על פשעיהם.

כך גם רואים שאפילו אצל הפושעים הגדולים ביותר - לכל אחד יש איזה קו אדום שאותו הוא לא יעבור!

מסופר על רוצחי ילדים קטנים - שהסוהרים הוצרכו לשמור עליהם משאר הרוצחים...

הענין הוא כי בכל אדם מסתתרת נקודה פנימית עמוקה של אמונה - ורק ה' מבחין בה!

ושמעתי **מהגאון רבי דוד בליכער זצוק"ל** [בליל הסדר תרצ"ג] שהסביר עם היסוד הזה - שהמלאכים והשרפים אינם יכולים ליהנות את הגחלת העמומה, החבויה אי שם עמוק בפנימיות נפשו. לכך ביציאת מצרים כאשר ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה, לא מלאך ולא שרף יכלו להבחין במעלתם. רק הקב"ה בעצמו שמביט אל עמקי הנפש מבחין בויק הגעגועים של הנשמה היהודית אל מורשת האבות הקדושים, הצילם.

אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל בר' יוסי אמר ר"ש בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב 'וידי אדם מתחת כנפיהם' ידו כתיב זה ידו של הקדוש ברוך הוא, שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מיד מדת הדין. [ק"ט].

יש להבין את הענין - מהי הטענה של מידת הדין ומדוע ה' צריך לפרוס את ידיו כביכול תחת כנפיהם?

מסביר **הגאון רבי חיים זיטשיק זצוק"ל** שהמלאכים הם עצמים רוחניים מופשטים, שקבועים ועומדים בצביונם, ואין בכוחם להבין את עמקי הנפש וסודות הנשמה הגנוזה.

מלאכים אלה כשרואים לפניהם נפילה ואשפתות הטבע שנצטברו ברקע נשמת האדם, חורצים הם את פסק דינם לחובה ללא כל ערעור ושינוי - לראות עיניהם אין שום תקווה לתיקון.

אולם ה' אשר עיניו צופיות אל מעמקי נפש האדם, יודע גם יודע את דקות כח הבחירה, ומקווה לתשובת יציריו!!!

גם אנו רואים בעליל, שכמה רוצחי נפשות שנראה היה כי פסה מהם קצחו של מידת הרחמנות.

לפעל בחירה יש השפעה על כל העולמות!

אבל ברגע שיש לו שייכות עם אדם בעל בחירה - שמקיים תורה ומצוות - יש לו השפעה על כל העולמות, גם על מלאכים!!! ולכן ברגע שגבריאל הציל ושימש 'אדם השלם' - הוא עצמו נתעלה אתו.

מה שאנחנו יכולים ללמוד מזה - מלבד האחריות וההשפעה שיש לכל פעולה שלנו - גם להכיר מה באמת חשוב!!!

בעולם השקר בו אנו חיים - אנשים מעריך כל מיני הבלים, אבל כדאי להתבונן על ברואי מעלה, ולהיזכר מה הוא הדבר החשוב ביותר.

ואולי המבט הזה יעורר גם אותנו לשאוף למה שהם שואפים וחותרים אליו - להשיג עוד דרגה ומעלה רוחנית.

יש אומרים ואמת ה' לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה אמר תזכה ותציל שלשה מבני בניו.

דרש ר"ש השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש וכו', אמר לו הקב"ה: רד, באותה שעה פתח גבריאל ואמר 'ואמת ה' לעולם'. [ק"ח].

יש להבין הרי מלאכים הם ברואים בעלי השגה גבוהה מאוד - ולא נתונים ושינויים וירידות, ומה התחדש לגבריאל באותה שעה עד שאמר 'ואמר ואמת ה' לעולם'!

אומר מרן הגרא"ל שטינמן זצוק"ל שמבואר כאן ענין נפלא, שאמנם בדרך כלל מלאך אינו משתנה.

לתגובות הערות והארות וכן לקבלת הגיליון במייל
peninim88@gmail.com :ניתן לפנות לכתובת:

הפנינים מלוקטים ונערכים בשינויי עריכה וקיצור נדרשים

קדושת בתי מקדש מעט

בהכוונת הגרמ"מ לובין שליט"א רב שכונת רמת אהרן בני-ברק

דבר המערכת

או בציודו ושומע איך מדברים עמו, ואינו מגיב שאין לדבר עתה, הוא צבוע, וחטאו אינו קטן, אם לא יותר מן המדבר.

זאת ועוד, כבר בשבת השניה שקודם ראש השנה תש"פ הבאתי את מה שנאמר בחטא העגל שמתו רבים במגיפה. וקשה, מי אלו שמתו במגיפה? והרי את החוטאים כבר הרגו שבט לוי! מסבירים המפרשים, שכל אלו שהיה בידם למחות ולא מחו, נענשו עבור שלא מחו. והיינו לא רק שאין לאדם לדבר בתפילה, לא רק שאין לאדם לשמוע שמדברים עמו, אלא מי שרואה שמדברים אפילו לא בקרבתו ממש, ואינו ניגש למחות בפניהם נתפס באותו עון. כלשון הגמרא במסכת עבודה זרה (יח.); "כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה - נענש עליו". אנו אין צריכים לדרוש זאת מן הגמרא, ראינו זאת מפסוקים בחטא העגל שגם מי שלא השתתף בפועל בחטאת העגל, לפי שלא מחה מת אף הוא.

נחזור לענייננו, אחר פטירתם של מספר מתפללים ז"ל, מי רוצה להיות רוצח בדיבור? ומי רוצה להיות רוצח בשתיקה שאיננו מוחה? אינני רוצה להאריך בזה עוד, כי זה גורם לי לכאב לב, עד בכי, ואסור לבכות בשבת. אבל אני מבין שבמילים הקצרות הללו שדיברנו, כל לב מבין את עומק המעשה ויעשה את כל מה שנדרש.

בשנות ת"ח ות"ט היתה עת צרה וקשה, עם ישראל נידונו אז במיתות משונות ונוראות, ונהרגו אלפים ורובבות יהודים יראים ושלמים, עליהם אנו אומרים בשבת לפני תפילת מוסף "אב הרחמים". סיבת הצרות הקשות לא נתגלתה, ובני ישראל הנאנחים והנדכאים לא ידעו מה עליהם לעשות כדי להמתיק את הדינים ולבטל את הגזירות הקשות. אז קם הרב בעל "תוספות יום טוב", הרבה בתפילות ותחינות, התענה תעניות רבות, ועשה שאלת חלום שיודיעוהו מן השמים בשל מה הצרה הזאת. לפליאתו הגדולה השיבוהו מן השמים שכל זאת באה עליהם אך ורק משום שהיו מדברים בבתי הכנסת בשעה שהציבור מתפללים.

התבטאות דומה היתה לאדמו"ר מגור, בעל "אמרי אמת" שהיה גאון עולם בנגלה ובנסתר. הוא אמר שהשואה פגעה בעיקר ביהודי ארצות אשכנז, משום שהם זלזלו בקדושת בית הכנסת. יהודי עדות המזרח נוהגים כבוד בבתי כנסיות, ולכן הם נפגעו פחות בשואה.

מיד אחר שנודעה לבעל "תוספות יום טוב" סיבת הגזירות האיומות, הוא קם ועשה מעשה - חיבר תפילה "מי שביקר" מיוחדת לאותם שאינם מדברים בעת התפילה, והפיצו בכל תפוצות ישראל, והיה מעורר ומזהיר הרבה על חומר איסור הדיבור בבית הכנסת ובבית המדרש. בהרבה בתי כנסת אומרים ברכה זו לפני תפילת מוסף של שבת.

כאן בבית הכנסת עד עתה לא נהגו לומר תפילה זו, ואני מבקש שמעתה יאמרוה בכל שבת כחלק מתקנות ביהכ"נ. ולא במהירות ובחפזון לצאת ידי חובה, אלא בקול רם, בכוונה ובמתינות. גם אני אומר אותה עתה, והציבור יענה אמן בסופה.

את הדרשה השניה נשתדל בס"ד להביא בעתיד.

ברצוננו השבוע להביא דברי חיזוק שהובאו בספר 'מראה כהן' על הגאון רבי צבי כהן זצוק"ל מחבר הספרים טבילת כלים והגעלת כלים ושאר ספרים: הנושא של קדושת בית הכנסת, עמד כל השנים בראש מעייניו. בדרשת ליל יום הכיפורים, אחרי 'כל נדרי', היה אומר: ראיתם הכיצד ניגשנו לספר התורה בחדרת קודש? כך צריכה להיות הנהגתנו בבית הכנסת כל השנה כולה!

הנושא האחרון שטופל על ידו בבית הכנסת, עד שעותיו האחרונות, והיה בנפשו ממש, הוא - החדרת ההימנעות מלדבר בעת התפילה וקריאת התורה. בשבועות האחרונים לחייו עסק בענין זה הרבה מאוד. בין השאר, פנה לכל אחד ואחד מאלו שהיו 'מועדים' לדבר בשעת התפילה או קריאת התורה, וביקש מהם - ממש בדמעות - כי יחדלו מהרגלם, ואף הוסיף לזרזם לכך באומרו כי הוא מקווה כי ענין זה יעמוד לו לרפואתו. הוא גם טלפן לאלו המחלקים עלונים וסוכריות לילדים בליל שבת, וביקשם כי יחלקום רק אחרי סיום התפילה, ולא מיד בסיומה, אלא אחר סיום אמירת 'אדון עולם' דווקא.

שתי דרשותיו האחרונות, מדרשות ליל שבת קודם תפילת ערבית, עסקו בנושא זה. הדרשה הראשונה שבהן, נאמרה על ידו בשבת 'פרשת בא'. אמירתה לוותה בהתרגשות ובדמעות, והיא נאמרה בשארית כוחותיו ממש. תוכן הדברים היה תקיף מאוד, שלא כדרכו. בסיום הדרשה תיקן כי יאמרו מכאן ואילך, מדי שבת אחר קריאת התורה, את ה'מי שברך' לבעל התוספות יום טוב אודות השומר פיו שלא לדבר בעת התפילה וקריאת התורה. אף הוא עצמו קרא את ה'מי שברך' בסיום הדרשה.

וזהו תוכן דבריו: מורי ורבותי, אחי ורעי, ה' ישמרם לעד. לאחרונה הסתלקו לבית עולמם כמה וכמה מתפללים, אני מתאר לעצמי שהכאב הוא כאב של כולם, הציבור מחפש תיקון ומרגיש שחייבים להתחזק.

אמנם צריך לבדוק את מזוזות בית הכנסת שכן היא גם ההלכה, אבל כמובן מי שמסתפק רק בזה לא עשה כלום. התיקון הנכון, הוא תיקון של הציבור כולו. חייבים להתחזק בדבר שדיברתי עליו פעמים רבות, מעומק נשמת, לא לכבודי דיברתי אלא לכבוד שמים ולכבוד קדושת בית הכנסת. שלא לדבר כלל וכלל מתחילת התפילה עד סופה, ובלייל שבת עד אחר "אדון עולם". גם במקומות שעל פי הדין אין איסור לדבר שם, וגם אם באותה העת אין מדברים דברי בטלה שעליהם אין את האיסור של דיבור בבית הכנסת, אבל עצם הדבר מביא רפיון לבית הכנסת. ואחריותו של כל אחד היא לא רק על עצמו ועל ילדיו, אלא בהסתכלות רחבה על כל בית הכנסת. כל אחד שמדבר נותן היתר לאחרים לדבר, גם זה שלא מדבר ונותן שידברו איתו, חטאו אינו קטן מזה של המדבר.

למדתי ביישיבת פוניבז', הייתי מקורב מאד לנשיא הישיבה ומייסדה מרן רבי יוסף שלמה כהנמן. פעם אחת אמר לי: צבי, אתה תהיה רב בישראל, היזהר מן הצבועים. כוונתו היתה - מהעושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס. על כן, גם זה שאינו מדבר בעצמו אלא עומד באמצע בית הכנסת

בירורי הלכה

שמועה, נמצא שנכנס גם לצורך מצוה ולכן כשעושה כך מותר להיכנס לבית הכנסת.

והקשה המשנה ברורה (בשעה"צ ס"ק ב') על המעשה שהובא בגמ' (שם) ברכינא ורב אדא בר מתנא שעמדו בחוץ ושאלו שאלה את רבא, אתא זילחא דמיטרא (=זרם של מטר) והם נכנסו לבית הכנסת, ואמרו שאף שאסור להיכנס לביהכ"נ מפני החמה ומפני הגשמים, מכל מקום מותר להם להיכנס משום ש"שמעתתא בעי צילותא כיומא דאיסתנא", היינו,

מדוע לא הותר להיכנס לבית הכנסת מפני הגשמים על ידי שיקרא מעט

המשנה ברורה (ס' קנ"א ס"ק ד') כתב חידוש לדינא, במה שאמרו בגמ' (מגילה כ"ח ע"ב) ונפסק בשו"ע (שם ס"א) שמי שצריך לקרוא לחבירו שנמצא בבית הכנסת יקרא מעט או יאמר דבר שמועה ואחר כך יקראנו. והיינו, שאסור להיכנס לבית הכנסת לצורך של חול, אלא רק כדי ללמוד או להתפלל בו, ומטעם זה אסור להיכנס לביהכ"נ כשהמטרה בכניסה לשם היא רק כדי לקרוא לחבירו, שהוא צורך של חול, אבל אם יקרא מעט או יאמר דבר

1. בגמ' לא נזכר שצריך שתחילה יקרא מעט ורק אחר כך יקרא לחבירו, אבל כן הוא ברמב"ם (פי"א מתפילה ה"ט) וטור (ס' קנ"א), ונפסק בשו"ע.

2. כך פסק הרמב"ם (שם ה"ח): אסור להיכנס בהם אלא לדבר מצוה.

"שמעתתא בעי צילותא" כדי שיהיה מותר להם להיכנס לבית הכנסת. ועל פי דבריו עולה שהוא הדין גם במי שצריך להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו או לצורך אחר של חול (כגון כדי לאכסן שם חפץ כלשהו וכדו'), שאם הוא יכול לעשות זאת בלי להיכנס לבית הכנסת - אין לו היתר להיכנס על ידי שיקרא מעט אלא צריך למצוא את הדרך לעשות זאת מבלי להיכנס לבית הכנסת.

[הדברים נכתבו ע"י הרה"ג ר' מנחם זילברפרב שליט"א, רמות ד']

הדברים הובאו לפני מו"ר הגרמ"מ לובין שליט"א והשיב: למעשה לא מצינו בגמ' היתר ע"י אמירת פסוק רק בלקרוא לחבירו, ד"ל שדוקא בקריאה לחבירו שאין בזה שימוש בביהכ"נ הותר, אבל לשימוש גמור לא מהני פסוק ובפרט להסוברים דגם לקפנדריא לא מהני פסוק, ואמנם בביה"ל הביא לענין קפנדריא דמהני פסוק אך יש לחלק דדוקא בקפנדריא דאין מטרתו להשתמש בביהכ"נ (דמיצדו שלא יהיה כאן ביהכ"נ) משא"כ בנכנס מפני הגשמים דהוי שימוש גמור בביהכ"נ.

קוראים כותבים

שאומר שלצרכי צבור או לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה מותר להפסיק ונראה דכ"ש דבסיום התפילה לפני שיר של יום וכדו' ודאי שמותר. ולכאורה מפני כבוד התפילה וכבוד מעמד מצות הצדקה מן הראוי שהן הש"ץ והן המתפללים יעצרו לדקה-שתים ויקשיבו לגבאי צדקה ואח"כ יחזרו לתפילה, ולא ימשיכו להתפלל תוך-כדי דברי הגבאי-צדקה, שאזי התפילה יוצאת בבלבול כנלע"ד. והשי"ת ינהיג עימנו מידה במידה וירחם על כל עמו ישראל בב"א.

הרב ש.ק. כולל חזו"א

חיזוקים בבתי הכנסת

שולחן וכסאות המיועד לנצרך לדבר דברים-בטלים או לדבר בפלאפון. ליד ביהמ"ד ישנו חדר שברוב שעות היום יש בו 'מזכיר' השומר על ה'פלאפונים' של הלומדים, וכשמשיהו אמור לקבל שיחת טלפון חשובה הוא מעדכן את המזכיר על-כך, וכשהפלאפון מצלצל המזכיר הולך לקרוא לו. למען שמירת קדושת המקום הותקן דלת עם קוד כניסה, הקוד מועבר מפה-לאוזן לכל החפץ ללמוד במקום.

תיחזוק ביהכ"נ עולה כסף רב, ומבמה חשובה זו אנו קוראים לכל החפץ בהמשך קיום הביהכ"נ היחודי, לבוא ולסייע בפלא': 0533111702

סיפור השבוע

בבית כנסת מסוים התפלל יהודי, שלא פסק פומיא מלדבר בתפילה. הפצירו בו המתפללים שיחדל ממנהגו הרע, מאחר שהוא מזיק בזאת הן לעצמו והן לאחרים, אך הוא טען שקשה עליו הדבר יתר על המידה. אותו יהודי לא הצליח בשום עסק ובשום עבודה. כל עסקה שניסה לעשות כשלה והותירה אותו במצב גרוע מאשר לפני כן. כל משרה שניסה לקבל - נכשל בה תוך זמן קצר, וגאלץ לעזבה במפח נפש. הפרנסה התעקשה לברוח ממנו... דומה היה למי שכיסיו עשויים חורים-חורים, ואין מטבע יכולה להיחזק ולשרוד ברשותו.

לאחר זמן, בשמעו דברי מוסר על חשיבות התפילה ומעלתה התעורר ליבו לתשובה. הוא החליט ללכת מן הקצה אל הקצה, וקיבל על עצמו להקפיד הקפדה מוחלטת על זהירות מדיבור בתפילה. השינוי החד בהתנהגותו הורגש היטב בבית הכנסת, ונעשה קידוש השם גדול.

אותו אדם עמד מול ניסיון קשה. לא זו בלבד שבאופן טבעי נטה לפטפוטים, אלא שאף אנשים אחרים היו ניגשים אליו לעיתים תכופות, כיון שכולם היו רגילים שהוא מדבר בתפילה. מאחר שכך, הוא הכין מראש פתק, וכאשר ניגש אליו אדם לדבר עימו, הרים את הפתק מולו, כדי שיקרא את הכתוב - "איני מדבר בזמן התפילה".

המתפללים שהיו יראי ה' העריכו וכידו אותו, אך היו גם אנשים שצחקו ולעגו לו, שהפך להיות צדיק מופלג... על אף המלעיגים עמד האיש בקבלה שקיבל בנחישות ללא כל פשרות.

זמן מה לאחר שחדל להיות ה'פטפטן' של בית הכנסת, חדל גם להיות ה'לא-יוצא'. הקב"ה שלח הצלחה רבה במעשי ידיו, והוא הפך להיות עשיר גדול. (כבוד בית ה')

שכדי להתרכז בלימוד השמועה הם צריכים צלילות וישוב הדעת, ואם כן נמצא שהם נכנסים לביהכ"נ לצורך הלימוד ולא מפני הגשמים. והקשה, מדוע היו צריכים האמוראים להגיע לטעם של "שמעתתא בעי צילותא", והרי גם לולא טעם זה היה מותר להם להיכנס לביהכ"נ מאחר שהם עוסקים בלימוד, וכמו שהתירו למי שצריך לקרוא לחבירו להיכנס לבית הכנסת אם הוא יקרא מעט או יאמר דבר שמועה? והמשנה ברורה הוכיח מזה שההיתר להיכנס לבית הכנסת כדי לקרוא לחבירו על ידי שיקרא מעט או יאמר דבר שמועה אינו היתר לכתחילה, משום שגם באופן זה עיקר המטרה שלו במה שהוא נכנס היא לצורך חול, כדי לקרוא לחבירו, ומה שהוא קורא מעט הוא טפל לזה, אלא שהתירו לו להיכנס כאשר אין לו אפשרות אחרת לקרוא לחבירו. אבל האמוראים שעמדו בחוץ ורצו להיכנס לבית הכנסת כדי להינצל מהגשמים לא היו מוכרחים בדוקא להיכנס לבית הכנסת, שהרי יכלו להיכנס לבית אחר, של חול, ולכך לא התירו להם משום ההיתר שיקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ומשום כך הוצרכו לטעם של

לכבוד הגליון החשוב 'קדושת בתי מקדש מעט', יש"כ על עבודת הקודש שאתם עושים בחיזוק 'קדושת בתי כנסיות'.

לפני כמה שבועות פורסם בעלונכם מכתב המעורר על אוספי צדקה בסוף התפילה שמפריעים לתפילה באספם ובחלוקת עלוני הצדקה. אך לענ"ד יש להאיר דהנה בשו"ע סימן נ"ד ס"ג מובא מהירושלמי דהמספר בין ישתבח ליוצר אור עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה, וע"ש במשנ"ב סק"ה עוד בחומרת הדבר, ובכל זאת ממשיך השו"ע 'ויש מי

ביהכ"נ 'מקדש מעט' רח' דוד ילין 73, ירושלים

לפני כשנה הוקם בס"ד בית הכנסת 'מקדש מעט', הביהכ"נ הוקם במטרה של 'שמירת קדושת בית הכנסת' באופן מלא ע"פ כל כללי ההלכה, וכל הנכנס לביהכ"נ זהו על-דעת הכי ובדגש שלא לדבר דברים-בטלים כלל וכלל. הביהכ"נ נבנה בצורה מכובדת מאוד, ספסלים וסטנדרים נוחים ושלל ספרים חדשים. וכמו"כ מחוץ לביהכ"נ ישנו חדר עם תה קפה וחלב וכו'. בכל מהלך שעות היום והלילה מגיעים אברכים ובחורים החפצים ללמוד ולהתפלל בשקיעות מוחלטת ללא דיבורים ומפריעים, מחוץ לביהמ"ד ישנו

סיפור מזכה הרבים הרב גרינוולד שליט"א ביום ראשון ז' אייר תשע"ח סיפר לי יהודי משכונת רמת שלמה בירושלים, בשבת היתה אצלי אשה אלמנה שבעלה נפטר לא מזמן שהיה לו את המחלה הקשה וקראו לו ר' יצחק, וסיפרה לנו שראתה את בעלה בחלום כחודש אחרי שנפטר ואמרה לו, אתה צוחק למעלה וכל הצרות נשארו פה למטה!; ענה לה שאי-אפשר לעשות שום דבר בשמים בגלל שמדברים בתפילה, ואי אפשר לפעול שום דבר "כי לא מוותרים על הדבר הזה של דיבור בתפילה וכל הצרות שיש בעולם זה רק בגלל ענין דיבור בתפילה".

באותו יום ששמעתי את הסיפור הזה בערב קיבלתי טלפון מארה"ב מהרב יוסף דוד ל. וסיפר לי שהיה באמריקה רב שנקרא רב דצאליס הבן של "ערגות הבושם" והיה רב גדול מאד והוא פתח את כל הדברים הכשרים אחרי המלחמה (למשל לא היה חלב ישראל רק חלב עכו"ם והרב צאליס עשה שיהיה חלב כשר וכו') ר' יוסף דוד שימש את הרב הזה 14 שנה, והוא מספר שהשנה בלילה השני של ליל הסדר כשנדרם ראה את הרב מצאליס בחלום. (ומקובלני שהרה"צ ר' דוד לעלובער תלמיד של ה"נועם אלימלך" אמר שאם רואים צדיק בחלום החלום הוא אמיתי) הרב מצאליס אמר לי בחלום שהגואל צדק כבר מוכן והגאולה כבר מוכנה, שאלתי אותו אז למה הוא לא מגיע? ענה, בגלל שמדברים בתפילה, שאלתי אותו האם יש עוד דבר, לא ענה ונעלם, מכאן אני מבין שרק בגלל הדיבור בתפילה משיח אינו מגיע. כתוב בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל, וזה הרי היה בחודש ניסן בליל הסדר, והמבין יבין. וכן כתב בזוה"ק (סוף פ' אחרי מות) מה הטעם לעיכוב הגאולה כיון שיש אנשים שמדברים בתפילה ומביישים את המלך. וכידוע המבזה לחבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב והמבייש רח"ל לבורא ית"ש ברבים לא כ"ש!

לעילוי נשמת מזכי הרבים

הגה"צ רבי יהודה אריה בן רבי יעקב שכטר זצ"ל והרה"ג רבי עוזר בן רבי שלמה זלמן דרורי זצ"ל

לתרומות ולהפצת העלון 052-7101970 | לשליחת חומר ולקבלת העלון: פקס 15335792498 y0527176420@gmail.com

נאה דורש

מתוך הגדה של פסח "שש באמרתך"
מאוצרותיו של המגיד הרה"ג רבי גואל אלקריף שליט"א

ארבע כוסות

בליל הסדר שותים ארבע כוסות, כנגד ארבע לשונות של גאולה. שואל רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, מדוע דוקא ארבע כוסות של יין? הלא בכדי להזכיר ארבע לשונות של גאולה אפשר לאכל גם ארבעה תפוחים. מה המיוחד ביי? ואמר על כך תרופ נפלא. ביין רואים דבר מדהים. אדם עובר ליד הכרם ורואה את הגפן שהיא עץ קטן, החלש מכל שאר העצים. הוא חושב לעצמו: 'גו, אילו פרות כבר יוכל לתת העץ המסכן הזה...'

והנה, להפתעתו, העץ הזה גדל ענבים יפים, תאווה לעינים. טוב - הוא חושב - כעת חביבים לקטף במהירות האפשרית את הענבים הנעים הללו, לפני שיכמשו.

אך לא! בעל הכרם משאיר את הענבים על העץ, תחת השמש הקופחת, והענבים מתחילים לכמס. הם כבר כמעט מקלקלים, ועדין בעל הכרם נמנע מלקטם. רק אחרי שהענבים נעשים כמושים לגמרי ומפלו את כל המתקוות והספק של השמש - הוא קוטף אותם.

ואז, כשסוף סוף הורידם מהעץ, נוטלים בעל הכרם ודורך עליהם. והעומד מן הצד תמה: אדוני, עד שיש לך ענבים, במקום לאכל אותם אתה דורך עליהם ומקלקל אותם!

אולם גם את המיץ ענבים שיוצא מהדריכה על הענבים - בעליו לא שותה, אלא משאירו בתוך חביות, והוא מתחיל לתסס. כעת כבר אי אפשר לשותו. כך, במשך ארבעים יום, המיץ תוסס, נראה קטסטרופה...

אבל מה קורה בסוף? מהמיץ התוסס נוצר יין משבח, שחז"ל תקנו ברכה מיוחדת על שתיתו, כי המי מתעלה בברכתו.

מהיין למדנו, אמור, שכשאדם מקבל מכה ועוד מכה ועוד מכה, אל לו להסתפל על האמצע, אלא ימתין עד הסוף ואז יראה איך יד ה' מכוונת הכל.

רצוננו לעשות זכר ליציאת מצרים? עליך לשותת ארבע כוסות יין, כדי לזכור לאדם: אתה רואה את הגלות, את הקשי. אל תסתפל על התהליך כשהוא באמצעו, תמתין עד הסוף. וכמו שבין מתגלה בסופו של תהליך שהכל נעשה כדי להוציא מהענבים הללו את היין המשבח - כך בדין, כל קשי השעבוד היה כדי לגדל עם שלם שיתרגלו להיות עבדי ה'.

יחזי

המספר ארבע חוזר על עצמו כמה פעמים בליל הסדר: ארבע קשיות, ארבעה בנים, ארבע כוסות, ארבע לשונות של גאולה. גם בתפילין שהן זכר ליציאת מצרים יש ארבע פרשיות.

ובאר האברבנאל, שהמספר ארבע הוא כנגד "ארבעה שצריכים להודות": יורדי הים, והולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא.

והנה ביציאת מצרים היו בני ישראל בכל אחת מהקטגוריות האלו: הם היו אסורים במצרים, מקום שעבד לא היה יכול לפרו ממנו, והוציאם ה' לחרות עולם; היו חולים ופצועים מן הנגישות שנגשו בהם במצרים, ובמתן תורה התרפאו כל החולים ובעלי המומים; הלכו במדבר מקום נחש עקרב וצמאון, וטברו אותו בשלום; וירדו לים בעת קריעת ים סוף, וכנגד ארבע ההודאות שעליהם להודות, מחלקים את כל מה

שיש בליל הסדר לארבע.

שואל האדמו"ר מסאטמר זצ"ל: מדוע, אם כן, יש רק שלש מצות? למה שלא תהיינה ארבע מצות?

ומלש, שגם המצות הן ארבע. ומשום כך חוצים את המצה האמצעית לשני חלקים, כדי להפוך את המצות לארבע.

אלא שעדין נשאלת השאלה: למה בכל הדברים האחרים מלכתחלה עושים ארבע, ואילו במצה עושים מלכתחלה שלש, ורק אחר כך חוצים מצה לשנים, והופכים אותן לארבע?

התשובה: המצה מסמלת את היצר הטוב. כדי לזכות ליצר הטוב, לא הכל יכול להיות מוכן מראש, אלא שומה על האדם לעשות מעשים מצדו.

זוהי עבודת חיו של כל יהודי, לעשות פעולות כדי להתחזק ולהוסיף עוד קדושה.

עבדים היינו לפרעה במצרים

הבן הקטן שואל ארבע קשיות. עונים לו: "עבדים היינו". יש להבין איזו תשובה היא זו: "עבדים היינו" לשאלות שהוא שאל? מדוע לא עונים לו תשובות עניניות על השאלות?

הבאור: עבדים לא שואלים שאלות! הם עושים את רצון אדוניהם, ומבטלים את רצונותיהם האישיים מפני רצונו. זה גופא מה שעונים לילד: היינו עבדים של פרעה. כעת אנחנו עבדים של ה'. ועבדים - לא שואלים שאלות.

התפילת של ליל הסדר, וקיום כל המצוות שיש בלילה הקדוש הזה, היא לעשות את רצון ה', בלי כל נגיעות אישיות. ברור שבקיום המצוות הללו יש סגולות נפלאות, אבל אנחנו איננו מקיימים אותן בשביל הסגולות אלא כדי לקיים את רצון ה', כעבד העושה רצון אדוניו.

אדם צריך לקיים את המצוות בשלמות, לשם שמים. לא כדי להפיק מהן איזשהי תועלת אישית.

ספר ראש הישיבה, רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, שפעם אחת הוא פנה לעסקן גדול ובקש ממנו עזרה בנוגע לשדוד מסים.

העסקן היה צריך לעבד קשה על הענין. הוא היה שרוד מאד בעסקיו, והוא אמר לרב: "אני מסכים להתגייס לענין, אולם יש לי בקשה: יש לי בת שזקוקה לשדוד ואני מבקש שהרב יבטיח לי שבזכות התמסרותי לשדוד - שהבת שלי תתאגרס".

"לא כדאי לך", אמר לו הרב. "יש לעשות חסד לשם שמים. אם אתה עושה חסד לשם שמים הרי אתה הולך בדרךיו של הקב"ה: 'מה הוא רחום וחנון אף אתה חנון ורחום'. תעשה לשם שמים והקב"ה יחזיר לך. אבל אל תעשה תנאים, כי אז אתה עושה את החסד בשביל עצמך ולא בשביל אחרים".

"שמעתי", השיב הלה. "ולמרות זאת אני רוצה הבטחה".

"האמן לי", נסה הרב לשכנעו "לא כדאי לך".

"אף על פי כן", התעקש הלה, והרב נתן לו הבטחה.

סופו של ספור היה שבתו התחנתה והתגרשה. אז אז הוא הבין שבשעושים חסד שפלו לשם שמים, בלי הבטחות ותנאים - אז זוכים לברכה.

כשהיה מרגיש שהוא עבד ה', חיו יותר שמחים ומאשרים. הוא אינו מתהלך עם שאלות שטורדות את שלונו ומנוחתו. הוא יודע שכל מה שקורה לו הוא רצון ה', האדון.

#אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא... "מי חייב"

- הימים, 'כל ימי חייה' - הלילות

%מחלקת גדולה זו שבין רבי אלעזר בן עזריה וחכמים, האם מזכירים יציאת מצרים גם בלילות או רק בימים, יש בה רבד עמק יותר - האם גם על גאלה חלקית אומרים שיר והלל לשב"ה או רק על גאלה שלמה.

דעת חכמים היא, שאימתי צריך האדם לומר שירה? כשהיתה לו הצלה מפל צרותיו, גאלה שלמה, בבחינת "יום", הכל מאיר לו - אז עליו לומר שירה, אבל אם היתה לו גאלה חלקית, עדין לא נצל לגמרי - כאן אין מקום לשירה ולהודאה לשב"ה.

רבי אלעזר בן עזריה חולק, וסובר שיציאת מצרים צריכה להאמר גם בלילות. גם כשנמצאים עדין בגלות, בזמן שהוא בבחינת "לילה", אם המצב השתפר אפלו במעט, אם הצרות פחתו - כבר יש לומר שירה על כך. ממשיך רבי אלעזר בן עזריה ואומר: יש לי ראיה לשיטתי, שגם על גאלה חלקית יש להודות לשב"ה.

הגמרא (ברכות כח ע"ב) מספרת שרבו גמליאל היה נשיא ישראל. תפקיד זה עבר בירושה במשפחתו מאב לבן כבר כמה דורות. מהלל הוקן כלם היו נשיאים. יום אחד, מסבה שאין כאן המקום להאריך בה, החליטו חכמי ישראל לסלק את רבו גמליאל מנשיאותו, וחפשו את מי למנות נשיא במקומו. אמרו: רק רבי אלעזר בן עזריה ראוי להיות נשיא, כיון שהוא דור עשירי מעזרא הסופר, יש לו זכות אבות, והוא גם עשיר וחכם.

באו אליו והציעו לו את התפקיד. אמר להם רבי אלעזר שישאל את אשתו.

שאל את אשתו. אמרה לו אשתו: "אם את רבו גמליאל, שהוא נשיא, ואביו וסבו היו נשיאים, סלקו מהתפקיד - אותה, שמעולם לא היית נשיא, ודאי עלולים לסלק".

אמר לה: "אדם שותה בכוס של זכויות אפלו אם הוא יודע שמחר ישבר - כדאי להיות מלך אפלו ליום אחד, שכן רואים אנו כי מי שהיה מלך ליום אחד גם כן קוראים לו מלך".

אמרה לו: "אין לך שערות לבנות, ואין זה נאה לדרשן". באותו יום נעשה לו נס, וגדלו לרבי אלעזר בן עזריה שמונה עשרה שורות של שערות לבנות בזקנו. אמר רבי אלעזר בן עזריה לחכמים: "מזה שהקב"ה זכה אותי להראות כבן שבעים שנה, על אף שעתידי, אולי, לסלק אותי מהנשיאות, יש ראיה שאפלו על גאלה חלקית הקב"ה עושה נסים, וצריך להודות עליהם, ומכאן שצריכים לומר יציאת מצרים גם בלילות, כלומר: גם בזמן של גלות שיש בו גאלה חלקית בלבד".

אמרו לו חכמים: "לך גדול השערות הלבנות בגלל סבה אחרת. נכון שאתה קבלת על עצמך את תפקיד הנשיאות על דעת שיתכן ויסלקו אותך, אבל הקב"ה ידע שבסוף תשאר נשיא, (שגם אמר שהחזירו את רבו גמליאל הנשיא לרבי אלעזר שבת אחת בחדש לדרש) לכן עשה לך את הנס, אבל אין מכאן ראיה שהקב"ה עושה נסים, ושצריכים להודות לו גם על גאלה חלקית". "עד שדרשה בן זומא" - עד שבא בן זומא והביא ראיה מפסוק: "כל ימי חייה - הלילות", שגם בזמן של לילה, על כל משהו קטן של גאלה והטבה, צריך האדם להודות לשב"ה.

יהודי צריך לדעת להודות לבוראו. גם אם עדין אינו רואה גאלה שלמה, רק התקדמות כלשהי ביחס למה שהיה קודם לכן - זו כבר סבה גדולה להודות לו ויתברך.

חד גדיא

למה דוקא "גדיא", למה לא "חד בבשה"?

הגמרא במסכת בבא קמא (יש ע"א) אומרת: "ההוא ברחא דחזא לפתא אמימא דגא... - מדבר בעז, שראתה לפת על פי החבית, טפסה ועלתה על גבי החבית ושברה את החבית.

ומבאר שם הגמרא, שאין זה סוג של הוק משנה - שעליו משלמים רק חצי נזק - אלא זו דרכה הרגילה של העז. כאשר היא רואה דבר מאכל, קופצת העז ומשפסת על מקומות גבוהים.

מדוע מכנה העז "ברחא"?

מבאר ה"נמוקי יוסף": "לפי ששלה היא לברח".

עם ישראל נמשלו לשה, ולא לגדי עזים ספצן וברחו.

"חד גדיא" מספר את ספורו של הגדי, ונתן ללמד מכאן בדרך

רמוז, מסר חשוב.

בסימו של ליל הסדר יושבים כלם, ואומרים: "חד גדיא חד גדיא". פונה הילד אל אביו ואומר: "אבא, ספרת לי ספור, הפלא ופלא - היה גדי, ובא החתול וגם הכלב... ספור יפה מאד, אבל בשביל מה, בעצם, ספרת לי את זה? מה זה נוגע אלי?"

אומר האב לבן: בוא תתבונן. מה יהיה אם אתה תתנהג כמו אותו גדי, שבשביל תרי זוי הוא מחפש קצת 'רקודים' ורוצה לברח? אם אתה עוזב קצת את הלמוד, אתה מתחיל את המסלול כמו גדי - פעם לומד ופעם בורח - אבל מהר מאד הגדי הופך להיות שונרא. ה"שונרא" זה כבר מצב אחר, הוא כל הזמן מסתובב בחוץ...

ואם משאירים ילד קטן 'בחוץ' - מה יקרה אותו?

הוא יתפך להיות "כלבא" מזיק. חתול לא מזיק, אבל הכלב עלול להזיק. לא תמיד כלב מזיק, לפעמים הוא גם שומר, יש לו גם מעלות. אבל אם תשאיר אותו בחוץ, הוא יתפך ל"חוטרא", כלו מזיק.

אם ימשיך לשהות תמיד בחוץ, אזי "ואתא נורא" - אש היצר הרע תשרף ותשמיד הכל.

מה אני עושה עם ה'תפשטי' הזה, רבוננו של עולם??

אוי, הכל התחיל מהגדי הזה, שנתינו לו להסתובב יותר מדי...

עכשיו מגיע פתח ישועה: "ואתא מיא", ואין מים אלא תורה. 'זרק' אותו לתוך דף גמרא, ותראה את הבן אדם מתהפך לטובה. אפשר לראות זאת ממש בעיניים: כאשר אנשים רחוקים לומדים תורה, המאור שבה מחזירם למושב. אך עדין אי אפשר לשכן בבטחה, כי היצר הרע לא הולך לישן. מה קרה? "ואתא נורא" - קשה לו לקום בבוקר, כבד לו, קשה לו לבוא לסדר בזמן, העצלות שולטת בו.

וכבר כתב בעל התניא, שאם שני אנשים מתוכחים זה עם זה - האחד עצלן והשני נמרץ - לעצלן אין סכוי מול הנמרץ. היצר הרע הוא נמרץ מאד, וגם יש לו נסיון של שנים רבות, אם תפעל מתוך עצלות, תקום בשעה שאתה רוצה ותלמד רק בזמן שאתה רוצה, לא תוכל לעמד מול היצר, לא יצא ממך כלום, על כן, "ואתא השוחט", לך לתלמיד חכם. תדאג להשיג עבור בנה מגיד שעור טוב, שיכניס בו אהבת תורה.

אתה חושב שכאן נגמר הספור?

"ואתא מלאך המות", יבוא היצר הרע, והוא עלול לתפס אותו ברשתו.

אבל אם ימשיך האדם ללמוד וישתדל בכל כחו לעשות את רצון הבורא, אזי "ואתא הקדוש ברוך הוא" ויגאל ויושיע אותו.

גלות מצרים התחילה בזלזול במצוות. הישועה והיציאה לחרות היו בזכות זריזות במצוות.

רוצה אתה, בני היקר, לראות מה קורה למי שלא זריז במצוות?

"חד גדיא..." - הבש וראה, מה קורה עם גדי שמתחיל להסתובב...

ברד

מכת ברד היתה השפלה נוראה למצרים.

המצרים היו הולכים ברחוב לצדם של בני ישראל, העבדים השפלים, והנה החל מברד לרדת. ברחוב החלה מהומה גדולה, והמצרים החלו לרוץ ולהמלט לבתיהם, אך היהודים ממשיכים ללכת בנחת, משל כל ההתרחשויות אינה נוגעת להם כלל.

ליד אחד היהודים מהלך בנחת הכבש שלו, ובקרבת מקום צועד מרופסור מצרי מאוניברסיטת קהיר. לפתע נחת ברד, ומכה כמו טיל מנחה ישירות על ראשו של הפרופסור, ואילו הכבש של היהודי שצועד בקרבתו אינו נפגע כלל. היה זה בזיון אדיר למצרים, שכן הם החזיקו את עצמם לחכמים ונכבדים, ובמכה זו הברר שבהמה של יהודי חשובה יותר מפרופסור מצרי! מאידך גיסא, היתה במכה זו גם קרן אור דסיקה של התעוררות אצל המצרים. פרעה אומר למשה משפט שאותו לא אמר עד לרגע זה: "הי הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות ט, כו).

מה קרה לפרעה, שדוקא במכה זו הוא אומר זאת?

אלא, שבמכה זו היו בין המצרים כמה יראי שמים ששמעו בקול משה והניסו את בהמותיהם אל הבתים. הנקדה הקטנה של יראת השמים שהתעוררה אצלם, השפיעה במדת מה גם על פרעה הרשע.

ללמדנו, שגם הרשע הגדול ביותר יכול להתחזק, אם רק ירצה בכך.

שיעורי הלכה בדיני ערב פסח

מרבנו הגאב"ד הגאון הגדול רבי שריאל רוזנברג שליט"א

בדיקת חמץ

בודקין את החמץ לאור הנר וכדתנן ריש פסחים.

אסרו חכמים לאכול משהגיע זמן מצוה קודם שיקיים המצווה כמבואר בסוכה לח, א, ומ"מ טעימה של פת בכביצה מותרת בכמה מצוות כגון קודם תפילת מנחה ומעריב (כמבואר בסי' רל"ב ס"ג ובכ"ד). אכן ישנן מצוות שהחמירו ואסרו אף טעימת פת, כגון במקרא מגילה שלא הקילו בה אלא לצורך גדול (וכמש"כ המ"ב סי' תרצ"ב סק"ב). אמנם בבדיקת חמץ מצינו (במ"ב סי' תל"א סק"ו) יתירה מזו, דאין להקל באכילת פירות מרובים משהגיע זמן המצוה קודם הבדיקה. והטעם בזה, דבשאר מצוות כק"ש ותפילה זמנם אינו בתחילת הלילה בדווקא, ולכן לא אסרו אלא בסעודה קבועה שמא ימשר, משא"כ בדיקת חמץ שזמנה לכתחילה לדעת הרבה פוסקים הוא דוקא בתחילת הלילה וכדלהלן, א"כ עצם השהייה שבאכילתו מבטלת את קיום הזמן הראוי לבדיקה לכתחילה.

בהשגות הראב"ד על הרי"ף ריש פסחים למד מלישנא דמתני' "אור לארבעה עשר בודקין את החמץ" שעיקר מצוותה הוא כשיש עדיין מקצת אור. ודעת כמה אחרונים דהכוונה לבין השמשות (עי' מ"א ר"ס תל"א, ובסק"ה לפירוש המחה"ש), וכן היא דעת הגר"א, ויעוין במעשה רב סי' קע"ח שהגר"א היה מתחיל הבדיקה קודם מעריב, ולאחמ"כ הפסיק הבדיקה והתפלל [ולא חשש להפסק בבדיקה]. אכן לדינא קיי"ל דזמנה הוא בצאת הכוכבים, ומ"מ אין לאחר הבדיקה משעת צאת הכוכבים וכמבואר במ"ב סק"א.

דנו האחרונים האם מצות הבדיקה קודמת לתפילת מעריב. ובמ"ב (סי' תל"א סק"ח) כתב דאותן המתפללים בציבור יתפללו תחילה, דטורח לקבצן אחר כך, אבל המתפלל ביחידות ורגיל הוא לעולם בכך דן המ"ב האם יקדים התפילה דהיא תדירה, או דיקדים הבדיקה, ואסיק בשעה"צ סק"א "ודעביד כמר עביד". ואם אינו רגיל בתמידות להתפלל ביחידות יתפלל תחילה, שמא ישכח להתפלל מחמת עסק הבדיקה (שם).

מקום הבדיקה

חובת הבדיקה היא בכל מקום שבבעלותו, ואפי' במקום שהרשות משותפת לו ולאחרים. לפיכך **בתי כנסיות** ובתי מדרשות חייבים בבדיקה (שו"ע סי' ת"ל ס"י), לאותם אלו המשתמשים בהם בקביעות, והטעם מפני שיש לציבור רשות להכניס חמץ לשם. כמו"כ **בחלקים המשותפים בבנין**, כגון חדר המדרגות, החצר, החניון, וחדר האשפה, הגם שאינו משתמש בהם לבד מחוייב בבדיקתן. ואם חפץ להיפטר מבדיקת מקומות אלו יכול להשכירם לגוי, אם אינו משתמש בהם בפסח. אמנם יש לדון האם ישנה זכות לדייר להשכיר את חלקו בחדר האשפה לגוי שאינו א' מדיירי הבנין.

חדר בבנין שיש בו דיירים שאינם מקפידים על איסור חמץ ומשתמשים בחמץ במקומות המשותפים הרי אין תועלת בבדיקה, ועליו להשכיר המקום לגוי ולא להשתמש בו בפסח.

נמצא דמה שמצוי ששולחים הילדים קודם הפסח שיאכלו החמץ מחוץ לבית כדי למנוע ריבוי פירורים בבית, אזי אם הם אוכלים בחצר הרי החצר חייבת בבדיקה, וכמו שיתבאר להלן.

בדין **חצר שאינה מקורה** כתב השו"ע סי' תל"ג ס"ו שאמצע החצר א"צ בדיקה, ומשום שניתן לסמוך על כך שיאכלוהו עופות. והוסיף השו"ע דזהו דוקא בספק חמץ אבל בודאי חמץ אין לסמוך על אכילת העופות, דאין ספק מוציא מידי ודאי. ובמ"ב ס"ק כ"ז כתב משמיה דהמ"א שאם הכניסו הודאי חמץ זמן רב קודם הפסח אין צריך לבדוק, אבל בהכניסוהו תוך ל' יום הוי סמוך לפסח וחייב לבדוק. והביא דהמקור חיים חולק, ודעתו דכל חמץ שהיה קודם ליל הבדיקה אינו מחוייב לבדוק. נמצא, דלדעת המקו"ח ניתן לשלוח הילדים עם חמץ לחצר שאינה מקורה קודם הפסח בלי שיצטרך לבדוק לאחמ"כ, ולדעת

המ"א הרי בכך הוא מתחייב בבדיקה. אכן לכו"ע בערב פסח אם שולח הילדים לחצר עם חמץ מתחייב בבדיקה.

אכסדרה לאורה נבדקת (פסחים ח, א), ולפיכך יכול לבדוק מקום פתוח [שאינו לו דופן רביעי] לאור היום, ויכול לבדוק ב"ג לאור היום ובלא ברכה (יעוין מ"ב שם סק"ה וסק"ו, ובחוש"ש עמ' ס"ד), וכן אם לא בדק בליל י"ד יבדקנה ביום י"ד לאורה וברכה. אבל מלכתחילה חיוב הבדיקה הוא בליל י"ד, ואי אפשר לדחות את הבדיקה בחצר למחרת בבוקר, ואף שידוע שיאכלו שוב בחצר, ומשום דעיקר התקנה היתה לבדוק בלילה.

מי שיש לו **חצר פרטית** יכול לבדוקה ב"ג ביום לאורה אם מקפיד שלא להכניס חמץ לאחמ"כ, [והברכה יברך בליל י"ד על בדיקת הבית], אבל אין לדחות הבדיקה של החצר לי"ד ביום וכנ"ל.

גגון הפתוח מעל החצר וחושש שמא מונח על גביו חמץ שנפל או נזרק מהשכנים הדירים בקומות שמעליו, דינו הוא כאמצע החצר דכל שאין ידוע בודאי שנזרק שם חמץ סמוך לפסח א"צ בדיקה, דתלינן באכילת העופות.

המכונות חייבת בבדיקה מכיון שמכניסים לתוכה חמץ. ומאחר שישנה סכנה בבדיקתה בנר לכן מקילין לבדוקה בפנס. אבל בשאר מקומות בעינן נר דוקא וכדילפינן בפסחים ז, ב מציאה מחיפוש וחיפוש מ"נר".

ספרים שהדרך להשתמש בהם בשעת הסעודה הקפיד הגר"א לבדוקם (מעשה רב סימן קע"ח), ולפי"ז ברכונים וסידורים שבודאי משתמשים בהם בשעת הסעודה צריכים בדיקה. והחזו"א אמר שכהיום אין מקפידים להימנע מלהביא ספרים בשעת האכילה, ולפיכך הצריך בדיקה לכל הספרים. ספרים שקשה לבדוקם בליל י"ד אפשר לבדוקם לאור היום.

פחי האשפה בב"ב מתרוקנים מתכולתם ע"י העירייה הן באמצע ליל י"ד והן ביום י"ד בצהרים, לכן יש להשגיח שלא להכניס חמץ לתוך הפחים, לאחר שרוקנו אותם בליל י"ד, כדי שלא ישאר בפח לאחר זמן איסור חמץ. [אמנם בשנה שער"פ חל בשבת שמעיקר הדין יכול לבער החמץ גם אחה"צ, אפשר להכניס חמץ לפחים גם בשעה שידוע שירוקנו אותם סמוך לשבת].

השוהה בימי הפסח בדירה שאינה שלו או במלון [הגם שאין רוח חכמים נוחה ממלוונות], כאשר בא למקומות אלו [בין בפסח ובין בע"פ], אזי אם המקום לא נבדק חובה עליו לבדוקו.

העוזב דירתו לכל ימי הפסח והולך להוריו וכדומה וקשה עליו לבדוק החמץ, יכול להשכיר הדירה לגוי לכל הפסח. אמנם לחד שיטתא בשו"ע סי' תל"ו ס"ג הרי אם אין לו מקום בדיקה אחר חייב לבדוק ביתו אף שהשכירו לגוי. והעצה לזה, שישאיר חדר קטן בביתו שלא ישכירו לגוי ויקיים בו מצות בדיקה, או שישכור את החדר ששוהה בו בפסח ויבדקנו.

יש שכתבו שיטול ידיו לפני הבדיקה מפני כבוד הברכה, ומשום שהיא מצוה חשובה (שו"ת מהרש"ל ספ"ו, מ"א סי' תל"ב בשם מהר"ל, ומ"ב שם סק"ב).

י"א דמי שאין לו כזית לשרוף לא יברך על הבדיקה, ולכן מניחים פתיתי חמץ בשעת הבדיקה (עי' סי' תל"ב) וא"כ לכאורה יש ענין להשאיר כזית לצורך השריפה.

ביטול חמץ

מדינא דגמרא (פסחים ו, ב) הבודק צריך שיבטל החמץ שלא ראה. ונהגו לשוב ולבטל החמץ ביום י"ד לאחר השריפה, וביטול זה הוא אף על החמץ שראה ולא ביער (שו"ע סי' תל"ד ס"ב וס"ג). ויש להבין את נוסח הביטול, ושיהא הביטול בלב שלם (שם).

ביטול זה הנעשה ביום י"ד יש לעשותו לאחר המכירה שמוכר החמץ לגוי [ע"י הרב שנעשה שלוחו לכך], משום שאם יקדים הביטול תחילה הרי החמץ נעשה הפקר ואינו בכלל המכירה, ונהגו שחמץ שהופקר אסור בהנאה אחר הפסח. דאף שהחמץ המופקר מונח במקום המושכר לגוי מ"מ אי"ז מילתא דפשיטא שקנהו הגוי, די"א שגוי אינו קונה בחצר (עי' שעה"צ סי' תמ"ח סקמ"ב), וגם י"א דשוכר אינו קונה בחצר (עי' סמ"ע חו"מ סי' ש"ג סק"ה, ובשו"ת הגרעק"א מהדו"ק סי' קל"ג). והזריזים השורפים חמצם קודם המכירה יש להם לפרש שאינם מבטלים את מה שנמכר לגוי, [ואז אם המכירה לא חלה נמצא שעבר בב"י], או שיבטלו אחר המכירה. [ואי"ז נוגע השנה שער"פ חל בשבת, שהשריפה והמכירה ב"ג והביטול ב"ד].

ויש להבהיר, שאכן ראוי להקדים השריפה למכירה, כי אם ימכור תחילה נמצא ששרף חמץ של גוי, ואף אם יחזור ויזכה בחמץ, מ"מ הא החמץ שבירך עליו אתמול על ביעור חמץ נמכר לגוי ולא שרפו והחמץ שזכה בו כעת הוא כחמץ חדש ואפשר שלא חלה עליו הברכה. [ולפי"ז הסדר הנכון הוא, שריפה, מכירה, ביטול].

נערים בני י"ג שנים ומעלה שקיבלו משלוחי מנות וכיוצ"ב, שיש בהם חמץ (עי' רמ"א חו"מ סי' ר"ע ס"ב דאף הסמוכין על שלחן אביהם

זוכים במתנה דאחרים), וכן אשה שקיבלה חמץ כמתנה מבעלה (עי' שו"ע אה"ע ספ"ה ס"ז דמתנתו מתנה), חייבים לבער ולבטל את חמצם. ואם ברצונם לשומרו לאחר הפסח, צריכים למוכרו לגוי. ולפיכך טוב שיאמרו גם הם את נוסח הביטול של יום.

פתיחה למכירת חמץ

צייתה לנו התורה שלא יראה ולא ימצא לנו חמץ בכל גבולינו בחג הפסח, ומי שיש לו חמץ בע"פ חייב הוא לבערו מן העולם. ואם ירצה, יכול הוא ג"כ למכרו לנכרי קודם הפסח, שבהגיע זמן הביעור לא יהא זה חמץ שלו ואינו מוזהר עליו לבערו מן העולם, וכדתנן בפסחים [דף כ"א] ומבואר בשו"ע [או"ח סי' תמ"ח].

ומי שיש לו חמץ הרבה והוא חס עליו לבערו מן העולם, וגם אינו יכול למכרו לנכרי כדרך התגרים שאין לו נכרי שיסכים ליטפל בזה, או מפני שצריך הוא לחמץ תיכף אחר פסח ואם ימכרו לנכרי מכירה חלוטה מנין לו חמץ כזה אחר הפסח, בזה התירו הפוסקים למכור החמץ לנכרי על דעת לחזור ולקנות ממנו את החמץ לאחר הפסח, ומכירה זו מפקעת את חובת הביעור מהחמץ שאין חמץ זה שלו בפסח. [וכמדומני שראיתי אגרת מרבינו הרעק"א זצ"ל, שטוב לכלול במכירה כל חמץ שיש לו, שמא יש ברשותו חמץ שלא מצאו בבדיקה].

[ודעת הגר"א במע"ר להחמיר בזה, שאין למכור לנכרי כה"ג שדעתו לחזור ולקנות ממנו, שאין הישראל המוכר גומר בדעתו למכור מכירה גמורה ואין דעת הנכרי הקונה לקנות את החמץ בקנין גמור, ובלא גמירות דעת דמוכר ודקונה הרי לא חל הקנין, וכעין הא דמתנת בית חורון [נדרים מ"ח] דלא היא מתנה. והרבה מן המדקדקין נוהגין כן כהגר"א, ובפרט בחמץ גמור שיש בשהייתו ודאי איסור דאורייתא, ועי' א"ר [סי' תמ"ח סע"ק ז'] דלא התירו מכירת חמץ גמור אלא למבשלי שגר"א בע"א]. ומאחר שענין המכירה לנכרי צריך הוראת חכם, איך לעשות הקנין באופן המועיל, ואין כל אחד בקיא בדבר לדעת את המעשה אשר יעשה, לכן פשט המנהג בדורות האחרונים למכור את החמץ ע"י רב העיר או הבי"ד הבקאים בדינים, וכל א' וא' עושה אותם שלוחים למכור את חמצם לנכרי. ובשעת מינוי השליחות חותם הוא על שטר הרשאה, ובו מפורט כל ענין ההרשאה והשליחות באר היטב.

והנה, מלבד מה שהוא צריך למכור את החמץ לנכרי שלא יעבור בבל יראה, צריך הוא ג"כ להשכיר את המקום שמונח בו החמץ לנכרי. דאף שחמצו של נכרי בבית ישראל אין הוא עובר עליו, כל שלא קיבל עליו אחריות החמץ, עי' בס"ת ת"מ ס"ב, [ולא חששו האחרונים למש"כ המקו"ח בס"ק ג', דחמץ הנמכר לנכרי הוי כנכרי אלם, די"א דהוי כקיבל עליו אחריות], מ"מ בחמץ זה שהי' של ישראל ומכרו צריך הוא להוציאו מביתו לגמרי, ועי' שהוא משכיר את המקום לנכרי הרי הוא כמוציא את החמץ שנמכר מביתו לבית הנכרי. [ועוד יש ענין בהשכרת מקום החמץ, שיקנה הנכרי את החמץ בקנין אגב ובקנין חצר, עי' בכ"ז במ"ב [סי' תמ"ח סע"ק י"ב]].

ועוד אהני בהשכרת המקומות, להפטר עי"ז מחיוב בדיקת חמץ. כי תקנת חכמים היא לבדוק אור לי"ד את כל המקומות שמכניסים בהם את החמץ, וצריך לחפש לאור הנר בכל החורין והסדקין אם לא נשאר שם חמץ, ויש בדבר טירחא מרובה. [עי' מע"ר אות קע"ד דבדיקתו היתה נמשכת למאד]. ועי' שמשכיר את הבית לנכרי שוב אין זה ביתו שלו, ופטור הוא מבדיקה באותו מקום שמשכיר לגוי. ועי' במ"ב [סי' תל"ג סע"ק כ"ג] דלא התירו למכור המקום לנכרי כדי להפטר מבדיקה, אלא במקום שיש בו טירחא מרובה לבדוק.

ובענין זה נחלקו האחרונים, אם סגי בהשכרה די"ד להפטר מבדיקה. י"א דכיון דאור לי"ד כשהגיע זמן הבדיקה עדיין הי' המקום שלו ולא הי' מושכר לגוי חייב הוא בבדיקה, וי"א דכיון דדעתו להשכירו למחר ולמכור כל החמץ ששם אין הוא חייב בבדיקה. והמ"ב [בס"ת תל"ז סע"ק ל"ב] הביא דעות הפוסקים בזה, ומסיים דאף דאין למחות ביד המקילין המוכר ביום י"ג שפיר עדיף טפי. ועפ"י ז' הנהיג מו"ח זצ"ל להשכיר המקומות שאינו רוצה לבדוק אותם כבר מיום י"ג בניסן, קודם אור לארבעה עשר. ולמעשה השכירות די"ג היא בערך שעה קודם שקיעת החמה, ויש להזדרז להביא את שטרי ההרשאה בזמן.

ומאחר שאת החמץ עצמו עדיין א"א למכור אז בי"ג, שהרי עדיין אוכל הוא חמץ עד יום י"ד בשעה חמישית, ואיך ימכור את כל חמצו לגוי. ואם יוציא את אותו חמץ מכלל המכירה, הרי מה שישראל מאותו חמץ ישאר חמצו של הישראל ועובר עליו. [ואם ירצה להערים ולמכור את כל חמצו, ולאכול חמצו של עכו"ם, אכתי יש לחוש שמא יקנה חמץ אחר המכירה די"ג, ואותו חמץ הרי לא הי' בכלל המכירה. מלבד כמה פקפוקים שיש בזה שהוא קצת מוכיח דאין מכירתו מכירה כלל], ע"כ צריך לעשות הקנין פעמיים, ביום י"ג להשכיר לנכרי את המקומות שאין הוא חפץ לבדקם, להפטר עי"ז מחובת בדיקת חמץ, וביום י"ד

שחרית **למכור** לנכרי את כל החמץ, ואז גם משכירים לנכרי את כל המקומות שנמצא בהם חמץ או שבעליהם פרטו להשכירם ב"ד. והמכירה ד"ד היא בסוף שעה רביעית, קודם שהציבור גומרים לשרוף את החמץ ולומר כל חמירא.

מכירת חמץ

המכירה נסובה על ב' דברים, האחד - מכירת החמץ שברשותו [בין ודאי חמץ ובין ספיקו]. השני - השכרת המקומות כדי שלא להתחייב לבדוק בהם.

אף דמצינו בפוסקים דהשכרת המקום לגוי פוטרת מבדיקה יש לדון דזהו דוקא במוכר גם החמץ שבו (עי' מ"ב ס"ס תל"ו דאירי בכה"ג), אבל בזמן שהחמץ של ישראל אפשר דאי"ז פוטרו מבדיקה, ולפיכך המשכירים המקומות ב"ג יש להם להוסיף שמוכרים אף את החמץ הנמצא באותן מקומות, וסגי במה שמוכרים את החמץ שאינו ידוע הנמצא שם, [שחייב הבדיקה הוא למצוא את החמץ שאינו ידוע ולבערו].

המגדל בעלי חיים בביתו כגון דגים וציפורים שמאכלם דגן יבש שמניחים אותו במקום שפעמים שהוא מתרטב ונעשה חמץ, יש לו למכור את החיות, הכלוב, והדגן לגוי. ומאחר שהוא מאכיל הבע"ח בפסח מאותו דגן, לכן מוסיפים בשטר המכירה לגוי, שהגוי הקונה מבקש מהישראל המוכר שיאכיל את הבע"ח עבורו, וכאשר תתקיים המכירה יצטרך הגוי לשלם שכר טירחא על האכלת הבע"ח. והנה כל זה רק באופן שמאכלם הוא דגן יבש וכיוצ"ב שאינו חמץ ממש ורק שהוא עלול לבוא לידי חימוץ ולזה מועילה המכירה הנ"ל, אבל כאשר מאכלם הוא חמץ גמור אין מועילה המכירה, שכן עצם ההאכלה של הבע"ח בחמץ אסורה (וכמבואר במ"ב ס' תמ"ח סקכ"ח ובשעה"צ ס"ק ע"ו לגבי האכלת חמץ של נכרי לבהמת עכו"ם).

בעלי מניות בחברה שיש חמץ בבעלותה, ישנו צד גדול לומר שהוא נחשב שותף כפי אחוזי המניות שלו, ואם לא ימכור המניות נמצא שישנו חמץ בבעלותו. ושמענו שהיום ישנה בעלות לכל בעל מנייה, אלא שמחמת מיעוט המנייה אין לו כח השפעה, ואילו יהיו לאחד מניות רבות כדוגמת מחצה ממניות החברה תהיה לו השפעה, ונמצא דכל אחד ואחד מבעלי המניות נחשב בעלים אף שאין לו שליטה פרטית [ולומר שאין שום בעלות על החברה והיא רק רשות ממונית בפני עצמה, הוא דבר חידוש שלא מצאנוהו], ומכיון שאינו יכול למכור את החמץ של החברה שהרי בפועל אין לו שליטה [מחמת מיעוט מניותיו], לפיכך העצה היא שלא למכור את החמץ אלא את המניות שיש לו בחברה. ומודעים לגוי על מכירת המניות. קנין המניות לכאורה הוא ע"י כתיבת שטר.

כמו כן מי שיש לו **מעות בבנק**, מאחר שמעות אלו הם בהיתר עיסקא, הרי הוא נעשה שותף לכל העיסקאות של הבנק, ויש לו למכור לגוי את העיסקא שיש לו מכח מעותיו שבחשבונו, וכל רווחי העיסקא [וההפסדים] יהיו של הגוי.

וכן עובד שיש לו **קרן פנסיה** צריך להוסיף זאת במכירה. אלא שיש לדון בזה, שהרי זכות הפנסיה אינה ניתנת למכירה, כי היא זכות בלעדית למי שהפנסיה רשומה על שמו, והכיצד תועיל המכירה. ואפשר דמכירה זו מועילה לפו"מ שכתב החת"ס (שו"ת א"ח ס' ק"ג) דאף שהמדינה מקפדת על כל מכירה שתהיה עם תשלום מס ורישום בטאבו וכיוצ"ב, מ"מ לצורך מכירת חמץ אינה מקפידה. וא"כ שמא אף לענין מכירת זכות הפנסיה אינה מקפדת ותועיל המכירה.

הקנינים הנעשים במכירה

נחלקו אמוראי בבכורות (י"ג, א) בדין מכירה דאורייתא, דעת רבי יוחנן דישאל קונה במעות ועכו"ם במשיכה, ודעת ר"ל דישאל קונה במשיכה ועכו"ם במעות. ולדינא נחלקו בזה הראשונים [עי' תוס' ע"ז (עא, א), וישנה גם שיטת ר"ח בתוס' ב"מ (מח, ב) דבמעות ישראל ונכרי קנו, ועי' ברמב"ם פ"א זכיה ומתנה הי"ד].

וכתבו האחרונים לעשות את ב' הקנינים יחד, דכך קונה לכו"ע. אכן כהיום שמוכרים דרך שליחות ל"ש משיכה, לכן מצרפים למעות קנינים אחרים - סודר, חצר, אגב, סיטומתא, אודיתא. (עי' מ"ב ס' תמ"ח סק"ז). [והטעם שהוצרכו לריבוי קנינים הוא משום שאין קנין א' מרווח שיועיל מן התורה לכו"ע, כי בחצר למ"ד משום שליחות הא אין שליחות לגוי (ח"י בשם האמונת שמואל ס' שמ"ה), וקנין אגב לדעת התוס' ב"ק יב, א הוא רק מדרבנן ובאנו לנידון אי מהני לדאורייתא, ואף ד"ל דעכ"פ חשיב אינו ברשותו דמבואר בש"מ ב"ק צ"ו דאין עובר עליו הנגזל מה"ט דאינו ברשותו (ועי' נוב"ק ס"כ, ובחת"ס א"ח ס' ק"ז) עדיין אפשר דגוי אינו קונה באגב להסוברים דהוא דרבנן, דחז"ל לא תיקנו קנין עבור גוי, וכמש"כ בקצוה"ח ס' קצ"ד סק"ג (וראה בתומים

וקנין סודר אף דמהני לדעת ר"ת המובא בתוס' קידושין ג, א, מ"מ הש"ך חו"מ סי' קכ"ג סק"ל ס"ל דלא מהני, ואייתי כן מדברי קמאי. וקנין סיטומתא להסוברים שהוא דרבנן (כן כתבו בשו"ת הרמ"א סי' פ"ז ובנתי"ה מ"ס סק"א. ודעת החת"ס בתשובותיו חו"מ סי"ב וביו"ד סי' ש"ד דהוא דאורייתא) אי"ז פשוט דהגוי קונה בו וכן"ל. וקנין אודיתא נחלקו בו הראשונים האם הוא קנין או רק בירור (ראה בש"מ ב"ב קמט, א בשם תוס' הרא"ש דהוי קנין, וברשב"א קידושין כו, ב כתב דזהו רק ראייה, ועי' בתוס' ב"ק קד, ב ובכ"ד) ונ"מ דלא מהני לענין איסורין. וגם להסוברים דהוי קנין, יעוין בש"מ שם "כי תקנ"ח היא שתועיל ההודאה כמו קנין סודר", ותלוי בנידון הנ"ל. אמנם בנתי"ה מ"ס סק"ז נקט דהוי מן התורה].

במכירות הציבוריות הנעשות כיום, הרב נעשה שליח של כולם למכור עבורם, ומאחר שאנו מוכרים גם בקנין כסף, הרי באנו לנידון שדנו בו האחרונים (עי' באר יצחק או"ח סי' א') דאפשר שצריך שתהיה פרוטה לכל אחד ואחד מהמשלחים, וא"כ במכירה דילן בעינן שיהיו ב' פרוטות לכל משלח, פרוטה למכירת החמץ ופרוטה להשכרת המקום (עי' מקו"ח סי' תמ"ח סק"ט), וגם לאחר זאת, אם המעות יתחלקו באופן יחסי לפי הערך שכל אחד מוכר, יהיו כאלו שאין להם ערך פרוטה, לכן צריך לפרש בשטר שהחלוקה של המעות היא באופן שווה ויש לכל א' פרוטה. ומכירה זו אינה נחשבת כשותפים שמכרו [שאז יתכן שא"צ שיהיה פרוטה לכל א'], אלא זו מכירה של הרבה אנשים במעשה קנין אחד.

אחד הקנינים היותר עיקריים במכירה זו הוא קנין אגב. (הנו"ב בסדר מכירת חמץ הנדפס בשיבת ציון ס"י כתב שהוא המובחר שבקנינים). ודנו האחרונים האם ניתן למכור חפץ של ראובן אגב חצרו של שמעון, או דבעינן שהקרקע תהיה של בעל החפץ (במקו"ח סי' תמ"ח סק"ט כתב דמועיל אגב חצר השליח, ובחת"ס בשו"ת חו"מ סי' קט"ז לא ס"ל כן). והנ"מ למי שאינו משכיר קרקע האם ניתן למכור חמצו אגב קרקע שהשכיר חברו. ומאחר שזו שאלה לדינא, לכן המשכירים ב"ג יש להם להשאיר מקום אחד מסויים שלא ישכירוהו ב"ג אלא ב"ד כדי שיוכל למכור החמץ ב"ד אגב קרקע זו. אבל אותם שאינם משכירים ב"ג, אין להם נ"מ משאלה זו, שהרי בכלל השליחות הוא גם להשכיר את מקומות הבית שמכניס בהם חמץ, וא"כ אגב המקומות נמכר החמץ ב"ד.

והנה לענין שכירות הקרקע נהגו שמלבד הקנין כסף יהיה אף קנין שטר [ומיהו דעת ר"ת בתוס' קידושין יד, ב דעכו"ם אינו קונה בשטר], ומאחר שלדעת המקו"ח סי' תמ"ח סק"ט לא מהני שטר דשליח, ובעינן חתימת יד המשלח, לכן כתבו האחרונים (שד"ח מערכת חו"מ ס"ט אות) לצרף את שטרי ההרשאה החתומים בכת"י המשלחים לשטרי השכירות הנעשים בין הרב לנכרי.

בתוס' ב"מ עא, ב מבואר דשליח אינו יכול לזכות ממון מגוי עבור ישראל, ובטעמא דמילתא נשנו כמה דרכים בדברי רבותינו האחרונים (יעוין נתי"ה מ"מ סי' ק"ה סק"ב), ומעתה נמצא דאין ביד השליח לזכות המעות מהגוי עבור משלחיו, והכיצד יחול הקנין כסף (וזה העיר בשו"ת הגאון רבי משולם איגרא). וישנה עצה לזה שיסכמו המשלחים שיתן הגוי את המעות לשליח ויועיל המקח מדין ערב וכדאמרו בקידושין ז, א, תן מנה לפלוני ושדה מכורה לך דמהני. (כן כתב הבאר יצחק או"ח ס"א). אכן אי"ז דבר המוסכם, שכן דעת התוס' והרא"ש קידושין יט, א דל"ש דין ערבות אלא כשהמוכר מדבר עם הקונה, וכאן המשלחים שהם המוכרים לא דיברו עם הגוי הקונה מאומה. [ובדבר אברהם ח"א סל"ט ענף ג' אות י"א השיב ע"ז, דכיון דב"ד אומרים כן בשליחותיהו דמוכרים, הוי זה כמי שדיברו בעצמם להקונה].

אמנם ישנה עצה נוספת לזה, שיניחו המעות בחצר של המשלחים ויזכו בהן המשלחים בלא זכיית השליח, והאופן שתהיה לכל המשלחים חצר משותפת הוא ע"י שיזכו לכולם כלי, ויקנו המעות כשהכלי באויר. ומאחר שאף עצה זו אינה פשוטה [דאולי אין הכלי קונה כה"ג מגוי], על כן יתנו שאם אין מהני מדין חצר יועיל מתורת ערב.

המוכר חמץ ע"י שליחות, יש לו לידע דהחמץ שיקנה לאחר מינוי השליחות אינו בכלל המכירה, מכיון שהחמץ היה דבר שלבל"ע בשעת מינוי השליחות ואי"ז מועיל וכמש"כ התוס' בנזיר יב, א. אמנם כתב המרכבת המשנה (ח"א פ"ז גירושין ה"ג) שמינוי שליחות הנעשה בכתב מתחדש כל שעה, ולדבריו אין בכך חסרון של שליחות בדשלבל"ע. ומ"מ נראה שאם קנה חמץ לאחר מינוי השליחות טוב שיאמר בפה [בפני עדים] שממנה את השליח [הרב] למכור אף חמץ זה. [והרב בודאי מקבל על עצמו להיות שליח לכל].

בחורים שאין להם בית משלהם להקנות חמץ אגב קרקע, יכולים לשכור מאחר פיסת קרקע ואותה להשכיר או שסומכים על הפוסקים (מקו"ח סי' תמ"ח סק"ט) דמהני קנין אגב ע"י קרקע של אחר, ותועיל מכירת חמצם אגב קרקע של המוכרים האחרים.

הרשאה - ענין שטר זה הוא למנות שליח למכור את החמץ ולהשכיר את המקומות, וכפי שמתבאר מלשון השטר. ואף דמינוי שליחות א"צ שטר, ויכול למנות שליח בע"פ, מ"מ בנידון זה עדיף שיהא המינוי בשטר, שאותו יצרף הרב לשטר המכירה שהוא מוסר לקונה הנכרי. וע"כ יש להקפיד בשטר זה שיהא עשוי כדינו וככל הלכות שטרות.

ורבים מן ההמון טועים, והם סוברים דבזה הם מוכרים את חמצם להרב השליח. ואינו כן, כי אמנם ה' המנהג כן באיזה מדינות, וכמו שהביא בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות ו'), אך מ"מ בזמנינו כבר פשט המנהג בכ"מ למנות את הרב לשליח, ואין הוא קונה את החמץ של כל בני העיר. ועי"ש בשד"ח (דף קצ"ג), דהרבה חששות שישנם במכירה כוללת לא שייכי במכירה שע"י ההרשאה. [אם כי גם בזה יש הרבה פקפוקים שלא תמצאם במכירה שכל אחד מוכר חמץ של עצמו, ואכמ"ל בזה].

ושמעתי מהגאון רח"ש קרליץ זצ"ל, שפעם בשיעור הזכיר הגאון רב"ד זצ"ל את דברי הגר"ד מקרלין זצ"ל, דמהמנהג דמכירת חמץ יש רא' דשליח המוכר קרקע של כמה אנשים סגי בפרוטה א', ואין צריך שיהא פרוטה לכל א' וא' מהמשלחים. ונענה א' מן התלמידים ואמר, שהרב הלוא קונה את החמץ מכל האנשים ואינו בתורת שליחות. והשיב הגר"ד זצ"ל, וכי הרב אינו בר דעת, שיקנה את החמץ של כל בני העיר. ור"ל, שאז הוא עצמו נכנס בחששות של כל יראה, אם נחוש שהמכירה לא חלה מאיזה טעם.

ומה שעושים קנין סודר בשעה שנותנים את שטר ההרשאה לרב, הוא ע"פ מש"כ הרמב"ם [בפ"ה מהל' מכירה הי"א וי"ב וי"ג], יש דברים הרבה שאינן צריכין קנין ואין לקניין בהם טעם וכו' או העושה שליח וכו', נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים או כיוצא באלו ואומרים וקנינו מפלוני שעשה פלוני שליח וכו' אע"פ שאינו צריך, קנין זה שנהגו להקנות באלו הדברים אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל אלא שגמר בלבו ואח"כ אמר לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה א"צ דבר אחר כלל, ע"כ. ובאמת בני"ד ה' נראה מסברא דא"צ לזה, דהרי הוא נותן שטר הרשאה כתוב וחתום כדין ביד השליח ואיך יאמר שה' מהתל. ואפי' בעושה שליח בע"פ מסתבר דלא שייך לטעון כן, דכו"ע הכי נהיגי לעשות שליח למכור חמצו, ומהי"ת שהוא מהתל בדבר. אך מ"מ כבר נהגו העולם בזה.

ופעם א' אמר לי מרן הגר"י קניבסקי זצ"ל, שהוא רוצה דוקא בשטר שכתוב בו לשון שליחות במפורש ושיהא ע"ז קבלת קנין, וכמש"כ הנמו"י דהקנין הוא לחיזוק הדבר. [ואולי כונתו היתה שכיו"ב אשכחן בנמו"י [בסנהדרין דף כ"ד] דאשכחן בקנין שמחזק הדברים, עי"ש]. וכשחשש שמא אין בשטר לשון שליחות, הוא ביקש ממני לקנות את כל החמץ שלו לעצמי בקנין סודר.

הכשרת המטבח

השיש שבמטבח צריך הגעלה כמבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"כ ששלחנות שלעתים נשפך עליהם רוטב של חמץ רותח טעונים הגעלה.

כלי אבן וכלי עץ מועילה בהם הגעלה (שו"ע סי' תנ"א ס"ח), ועל כן "שיש חברון" שהוא אבן גמורה ניתן להגעילו. אבל שיש שלנו [שהוא כמו מוזאיקה] העשוי מאבנים קטנות המודבקות בדבק, הרי באופן שהדבק מיוצר מחול דינו ככלי אדמה שנחלקו בו האחרונים, דבמ"א (סי' תנ"א סק"ח) כתב דמועילה בהם הגעלה, ודעת החזו"א (סי' ק"כ סק"ב) דאין מועילה בהם הגעלה. [ואף שיש מקומות שצורפים השיש הנ"ל בתנור, מ"מ אי"ז נידון ככלי חרס, מאחר שהחום האמור אינו חום ככבשן אלא רק ששים מעלות ותו לא]. אכן גם אם היתה מועילה הגעלה בשיש שלנו, עם זאת עדיין לא יבואו המים לתוך כל החריצים הרבים שבשיש. וכבר נהגו ישראל לכסות השיש.

הרבה נוהגים לרווחא דמילתא, שמלבד שמכסים השיש גם מגעילים אותו. ומבואר בשו"ע סי' תנ"א ס"כ דצורת הגעלתו הוא ע"י עירווי מכלי ראשון, דמאחר דחשש החמץ הוא שמא נשפך מהקדירה על השיש, הרי כתשמישו כן הכשרו, ודי בהגעלה בעירווי מכלי ראשון. ובמ"ב ס"ק קי"ד הביא דמהר"י וי"ל חשש שמא הניח שם פשטידה רותחת דדינה ככלי ראשון ולא סגי לה בעירווי מכ"ר. אלא צריך להניח ע"ג השיש אבן מלובנת ויערה עליה ותוך כדי העירווי יעביר האבן ממקום למקום במרחבי השיש. ואם עובר עם מגהץ רותח על השיש הרטוב דינו כאבן מלובנת. וכן אם מערה מקומקום דולק שהוא עירווי מכ"ר שעל האש אפשר שהוא כ"ר. ובדיעבד הרי זו הגעלה גם אם לא הגעיל באבן מלובנת, שהרי רוב תשמישו ע"י עירווי (שעה"צ שם ס"ק קמ"ד בשם הח"י).

הכיורים העשויים מחרסינה דינם ככלי חרס והגעלה אינה מועילה בהם, ולכן מניחים בתוך הכיורים קערות מיוחדות לפסח

כיוור העשוי מנירוסטה, אם יש בו סדקים ההגעלה בו אינה מועילה, ולכן יש להכשירו בליבון קל (עי' רמ"א סי' תנ"א ס"ה).

מעיקרא דדינא כאשר מניחים קדירה על השיש ואין רטיבות ביניהם אינם בולעים זה מזה וכדי"ל ביו"ד סי' צ"ב ס"ז, ולכן בימות השנה ניתן להניח קדירה בשרית רותחת על גבי שיש חלבי כשהם יבשים, אבל בפסח מקפידים אף על הנחת יבש ביבש, ואין להניח כלי פסח ע"ג שיש הבלוע בחמץ (עי' מ"ב סי' תנ"א ס"ק ל"ד).

יש הנוהגים שכאשר נופל דבר מאכל על רצפת הבית משליכים אותו לאשפה, מחשש שמא ישנם פירורי חמץ על הארץ שנדבקו למאכל (עי' בבאה"ט סי' תנ"א סקמ"ג בשם מהרי"ל, ויש לחלק). אמנם גם אותם שלא נהגו להחמיר בזה (ראה בחוט שני עמ' ק'), מ"מ אם אירע בימות השנה שהניחו קדירה של חמץ על הארץ, הרי כאשר נפל שם בפסח מאכל רותח יש לחוש בו לבליעת חמץ. **החרסינה והקרמיקה שעל השיש** ושליד הכיריים צריך לכסותם, כי במשך השנה נוגע בהם חמץ [או אדים חמים], והקדירה של פסח עלולה לגעת בהם.

מאחר שפעמים שנוגע **ברז** חמץ רותח [או שעולים אליו אדים חמים של חמץ], לפיך ראוי לערות עליו מים מכ"ר. ועדיף שבאותה שעה יפתח את ברז המים החמים עד שיצאו ממנו מים רותחים, כדי שתהיה מתכת הברז חמה ולא תצנן את מי ההגעלה.

כשמכסים השיש עם נייר מתכת ומניחים על גביו קדירה חמה, וישנה רטיבות בין הנייר מתכת לקדירה, אין כאן בליעת חמץ מהשיש, ומשום דאין רטיבות בין השיש לנייר מתכת וקיי"ל ביו"ד סי' צ"ב ס"ז דאין בליעה מכלי לכלי בלא רוטב. אכן באופן שנייר המתכת אינו צמוד דיו לשיש אזי אם נכנסים מים בין השיש לנייר מתכת, הרי נמצא די שנה בליעת חמץ מהשיש לנייר מתכת ומהנייר מתכת לקדירה [עי' הרטיבות שבב' המקומות]. והעצה לזה, להניח ב' או ג' שכבות של נייר מתכת ולהצמידם זה לזה לגמרי, וביניהם לא ימצא רוטב כלל. אכן למעשה מקפידים לא להניח כלי רותח ע"ג הנייר מתכת אלא על דבר עבה מעט כמו צלחת וכיוצ"ב, וזה כדי שלא יתחממו הנייר מתכת והמים שעמו לכדי שיעור יד סולדת.

ברמ"א סי' תנ"א ס"ד מבואר שהחצובה טעונה ליבון. ואסברה לה המ"ב ס"ק ל"ד שזהו רק לכתחילה, דהלא אין הקדירה של פסח בולעת מהחצובה בלא רוטב. וגם באופן שהיא רטובה תלינן שמה שנשפך בימות השנה על החצובה נשרף ואין בה בליעת חמץ. ומאחר שזו רק חומרא די בליבון קל וא"צ ליבון גמור עד שיאדים.

וכל זה בחצובות שלהם, אבל **חצובות שלנו** שיש להם שכבת צבע חיצונית יתכן שדינם ככלי חרס שאין מועילה בו הגעלה, [ועי' במ"א סי' תנ"א סק"ד]. ועל כן המנהג להשתמש בחצובות מיוחדות לפסח. ואם אין בידו חצובות כאלו, יעטוף החצובות בנייר מתכת עבה שאינו נקרע מהקדירות. ואמנם גם בכל השנה יש מקום לזהר ולייחד חצובה נפרדת לבישול חלב ולבישול בשר, אלא שכל השנה הוא קל יותר מאחר שהוא אינו בן יומו ונטל"פ מותר.

המבערים של הגז ודאי אינם טעונים הכשרה.

פלטה של שבת [העשויה מפח] - אם ינקו אותה היטב ויצפוף בנייר מתכת לכאורה מועיל זה להתיר ההשתמשות בה בפסח. ואם ישנו חשש שיגלוש רוטב ויכנס בין הנייר מתכת לפלטה, יעטפנה בב' שכבות של נייר מתכת.

סכינים - ההגעלה בהם קשה מאוד, מאחר שישנם חריצים בחיבור של הקתא דסכינא לסכין שאין חודרים המים לתוכם.

מיהם של מים - פעמים רבות שנשפך עליו חמץ ואין להגעילו, וזהו משום שיש בו חלקי פלסטיק שאין מועילה בהם הגעלה, ועוד שאם קדמו הבליעות לאבנית שבתוכו צריך להסיר האבנית קודם הגעלתו, וכדין טלאי המבואר בסימן תנ"א סי"ג. אין לערות לכתחילה רותח מכלי פסח לתוך כלי חמץ, אפי' כשאינו בן יומו, (עי' רמ"א יו"ד סי' ק"ה ס"ג, ובשעה"צ סי' תמ"ד סק"ד, ובפסח אף נטל"פ אסור לכתחילה, עי' סי' תנ"ב). ובדיעבד אם עירו אין הכלי פסח נאסר (עי' רמ"א שם). וכל זה בפסח, אבל בערב פסח יכול לערות מכלי פסח לכלי חמץ שאינו בן יומו, דנותן טעם לפגם קודם הפסח מותר (וזה מבואר בדיני ע"פ שחל בשבת).

שלחנות אוכל שנשפך עליהם חמץ רותח במשך השנה, הגם שלכאורה די בכיסוי המפה, מ"מ נוהגים שמלבד המפה העשויה מבד פורסים גם כיסוי נוסף.

מעיקר הדין ניתן להכשיר המפות לפסח ע"י הרתחה הנחשבת הגעלה. אמנם זהו דווקא במפה העשויה כולה רק מבד, אבל אם מעורב בה אפילו כל שהוא של טרילין אין מועיל בה הגעלה. מלבד זאת, יש לחשוש שמא ישנו חמץ בקיפולי המפות

ויצטרכו לפרום הקיפולים. ולפיכך המנהג שלא להגעיל המפות, ומשתמשים במפות מיוחדות לפסח.

תנור אפיה - גם כשהאוכל אינו נוגע בו יש לדון לאוסרו מצד הזיעה הבלועה בדפנותיו, דאף דתנורים שהיו בזמן חז"ל לא היתה בהם זיעה, היינו מפני גודל האש שכלתה את הזיעה, אבל בתנורים הקטנים שלנו ישנה זיעה, ודמי לכיסוי קדירה שאף כשהאוכל אינו נוגע בו צריך הגעלה מהאי טעמא כמבואר בס' תנ"א ס"ד. אכן מכיון דהנידון לאוסרו הוא מצד זיעה היה די בליבון קל ע"י שיחמם התנור במעלות גבוהות. אמנם הלא הזכוכית שבדלת אין מועילה בה הגעלה כמבואר ברמ"א ס' תנ"א סכ"ו [דהמנהג כהמחמירים], ואף אם יכסה הדלת בנייר מתכת, עדיין התנור אינו סגור באופן הרמטי ויש מאחוריו גומיות וחוטיות חשמל מפלסטיק שלא שייך להגעיל אותם, ומאחר שבחמץ חיישינן אפי' למשהו אין להכשיר התנור. וכן הדין לענין **מיקרוגל**, שאין לו הכשר מהאי טעמא.

הכלל בדיני הכשר כלים שנשתמש בהן בחמין, "כתשמישן כן הכשרן", ועל כן כלים שנשתמש בהם ע"י האור כמו שיפוד צריכין ליבון חמור (שו"ע ס' תנ"א ס"ד). וכן כלים שנשתמש בהם בהיותם כ"ר על האש הכשרן ג"כ בכלי ראשון על האש (מ"ב ס' תנ"א סק"ו). כלי ראשון שנשתמש בו שלא על האש הכשרו בכ"ר אף שלא ע"ג האש. ליבון קל הרי הוא כהגעלה, ולכן כל הכלים שיש בהם חריצים וא"א להגעילן יעשה בהם ליבון קל (רמ"א שם ס"ה).

קיי"ל (י"ד ס' ק"ה) דכבוש הרי הוא כמבושל, ועל כן כלי שנכבש בו חמץ טעון הגעלה מכלי ראשון. והנה נחלקו קמאי בדין בליעה בזכוכית, [הנידון היה לענין בליעה דרך כבישה, שהרי בזמנם טרם נודעה אפשרות של זכוכית העומדת בפני האש]. דעת המחבר (ס' תנ"א סכ"ו) שאינה בולעת מאחר שהיא חלקה וקשה, אבל הרמ"א נחלק עליו ודעתו דאפשר דכלי זכוכית שנבראו מהחול דינם ככלי חרס שאין מועילה בהם הגעלה. ומ"מ במקום שאין אפשרות להשיג כלי אחר מלבד כלי זכוכית של חמץ, מקילים ע"י כך ששלשה ימים מערים מים לכלי, ומחליפים המים כל כ"ד שעות, וכל זה בשעת הדחק (מ"ב שם ס"ק קנ"ו בשם הח"א).

כוסות שתייה לדעת המחבר (שם סכ"ה) אינם צריכים הכשר, מאחר שרוב תשמישן בצונן, והרמ"א כתב דטעונים הגעלה משום דמיעוט תשמישן בחמין. ובביאור שורש הפלוגתא יש לדון, דאפשר דאזלי לשיטתייהו, דדעת השו"ע (ס' תמ"ז ס"י) דנטל"פ מותר בפסח, ועל כן אף אם השתמש בעבר בכוסות בחמין אין הבליעה בת יומא ונטל"פ שרי, אכן הרמ"א דס"ל שם דנטל"פ אסור בפסח הרי לשיטתו מה שבליעת החמין אינה בת יומא אינה מפקעת האיסור, ולפיכך החמיר אף ברוב תשמישן בצונן.

הנלמד מדברי המ"ב (ס' תנ"ב ס"א ובביאורו ל"ד"ה שאין) דישנן תרי גווני שניתן להגעיל בהן כלים שבלעו חמץ, או שהכלי המוגעל יהיה אינו בן יומו, או שיהיה ששים במים כנגד הכלי. וטעמא דמילתא, דמאחר שבמקום שישנה בליעת איסור כנבילה וטריפה ליכא להיתירא דנ"ט בר נ"ט, ורק היכא דהיתירא בלע אמרינן נ"ט בר נ"ט, א"כ לדעת הסוברים דחמץ קודם זמן איסורו הוא בגדר איסורא בלע (עי' ביאורו"ל שם), הרי כאשר יגעילו הכלי ויפלוט טעם חמץ לתוך המים, אזי אף לאחר ההגעלה לא יהא היתר לכלי, דהלא שבו המים המעורבים עם חמץ ונבלעו בכלי המוגעל, וליכא ביה היתירא דנ"ט בר נ"ט. ועל כן צריך להגעיל באחד מתרתי, או שיתבטלו המים בששים או שהבליעות יהיו אינן בני יומן, וקודם זמן איסור חמץ, וכדלקמן].

בהגעלות כלים ציבוריות טוב לחלק ההגעלות, ולייחד מקום מסוים להגעלת כלים חדשים, כדי שהמגעילים כלים חדשים לא יכניסו עצמם לחשש בליעת חמץ אם חלק מהכלים היו בני יומם ולא היה שם ששים.

לאור האמור, נכון להקדים ולהגעיל כלי החמץ קודם שיוגעלו כלים רבים באותם המים, שהרי ישנו חשש שמא יבואו אנשים שאינם בקיאים ויגעילו כלי חמץ בני יומן ולא יהא שם ששים.

ויש להבהיר, דאף שניתן לשפוך חומר הפוגם כדוגמת אקונומיקה, מ"מ כבר נחלקו קמאי אי מהני הגעלה בשאר משקים, ולכתחילה אין להגעיל אלא רק במים בלבד וכמש"כ המ"ב ס' תנ"ב ס"ק כ"ד.

וכל זה בהגעלת כלים קודם לפסח, אבל בפסח שאסור חמץ אפי' במשהו וגם באינו בן יומו, הרי אין אופן להגעיל הכלים בפסח.

נהגו שלא להגעיל בימות השנה כלי בשר עבור שימוש של חלב ולהיפוך, משום דחיישינן שיטעה ויחזור וישתמש בהם כבתחילה (מ"א ס' תק"ט סק"א). ומבואר בדברי המהרש"ם (ח"ב ס' רמ"א) בשם הדעת קדושים דכלי שלא נשתמש בו יותר מ"ב חודש לא שייכא גזירה זו, דאין חשש לטעות לאחר זמן רב שלא השתמש בו בשימושו הקודם. וא"כ לכאורה המגעיל כלי בשר

של פסח משנה הקודמת וחפץ כעת להופכו לכלי חלב של פסח יכול לעשות כן ואין שייכא גזירה זו, ומה גם שמצטרפת לזה דעת החכם צבי (סי' ע"ה) דלאחר י"ב חודש כל בליעה של חמץ בכלי מותרת בלי הגעלה כלל [והגרעק"א בתשובה מ"ט צירפו לדינא יעוי"ש].

אסרו חכמים להשתמש בקדירה שאינה בת יומא גזירה אטו בת יומא (י"ד סי' צ"ג). וכתבו הפוסקים דכלי שבישלו בו חמץ בפסח, מותר לבשל בו חמץ אחר הפסח לאחר שנעשה אינו בן יומו (ח"י ולבו"ש ר"ס תנ"א, וכ"ה במ"ב סק"ד). ומשום דעתה אי אפשר לבוא לידי בן יומו (פמ"ג א"א סק"א), וכתב המ"ב "ובפמ"ג מפקפק אם בישל בהם בשביעי של פסח וכו' בעוד שהכלי בן יומו שלא להשתמש בו ע"ש", ואינו מובן מהו צד ההיתר והרי ישנה בליעת איסור בת יומא בתוך הכלי וזהו טעם של חמץ שעבר עליו הפסח. ואמנם בדברי הפמ"ג שם נראה דהיה פשיטא ליה דהבליעה אסורה ורק דאתי עלה מצד ביטול בששים כנגד החמץ.

טבעות הנשים - אותן שאינן מסירות הטבעת בשעת הבישול, טעונות הגעלה מפני שהן בולעות טעם חמץ בימות השנה [ואף דרוב תשמישן בצונן מ"מ מיעוט שימושן הוא ע"י חמין הן בנגיעה בגוף החמץ והן ע"י זיעת התבשיל, וכבר כתב הרמ"א סי' תנ"א ס"ו דכה"ג צריך הגעלה].

רשימת מרן החזו"א זצ"ל, לע"פ שחל בשבת שנת תש"י

סעודת ליל שבת בשר דגים בכלי חמץ נקי, ולא לערב בהם שום חמץ ולא שום קטניות ולא אורז רק ירק או תפוחי אדמה או רוטב נקי.

בבקר מאכלים קרים: חלב גבינה ביצים פירות מיץ, לא אורז, לברך ברהמ"ז ולהפסיק חצי שעה, ולאכול כזית פת עם מיץ וכיו"ב ולגמר בשעה 8.30. אחר מנחה לאכול בשר ודגים ותבשיל פסח, הקדירה וכל כלי סעודה של פסח.

לנער שחרית את המפה מפירורי חמץ ולהוציא הכלים למקום הנמכר.

לדקדק שלא ישאר חמץ, ולבטל בשביל זה לחם משנה רק לצרף מצה בשביל לח"מ.

הערה: זמן זה הוא מוקדם מכפי הנהוג. והוא מבוסס על מנין שעות היום מעה"ש ועד צה"כ של הגאונים, וכך הי' המנהג בירושלים בשנים קודמות. ואומרים שבשנים האחרונות חזר בו מרן זצ"ל, דלפי"ז לא תהא השמש באמצע הרקיע בסוף שעה ששית, אלא יש למנות השעות מעה"ש ועד צה"כ של ד' מילין, שהזמן שמהשקיעה עד צה"כ זה שווה לזמן שמעה"ש ועד הנה"ח.

הלכות אלו נכתבו ע"י רבינו הגאב"ד שליט"א

והודפסו בשעתו בקובץ שי"ל ע"י ביה"ד

בהוראת מרן פוסק הדור זצ"ל

דיני ערב פסח שחל בשבת

(מיוסד בעיקר על פסקי המ"ב)

א. נוהגים לדרוש הדרשה בשבת שקודם ע"פ (מ"ב סי' ת"ל סע"ק ב'). [השנה היא ש"ק פר' ויקרא].

ב. הבכורים מתענים ביום ה' שהוא י"ב ניסן (רמ"א סי' ת"ע ס"ב). ואומרים בשם מרן החזו"א זצ"ל, דמי שעשה סיום ביום ה' ואכל סעודת מצוה, אינו צריך להתענות ביום ו'. [וז"ל כף החיים אות כ', וכ"ה המנהג דאפ"י אם לא התענו הבכורים ביום ה']

כגון שאכלו בסעודת חתן או ברית מילה אין מתענין עוד ביום הששי והטעם נ"ל דכיון שי"א שאינם מתענין כלל לכן נהגו להקל, ע"כ].

ג. בודקין את החמץ אור ליום ו' ליל י"ג בניסן, שהרי א"א לבדוק ולבער בי"ד שהוא שבת. ומאחר שכך היתה תקנת חכמים, לכן מברכין על הבדיקה, ולא כמו בשאר שנים דהבודק בליל י"ג אינו מברך. ואחר הבדיקה מבטל את החמץ שלא מצא בבדיקה (מ"ב סי' תמ"ד סע"ק א').

ד. בכור שהתענה ביום, וקשה עליו הבדיקה בלילה, יטעום מעט קודם הבדיקה (מ"ב סי' ת"ע סע"ק ו'), [ועדיף טפי שיטעום מעט מאשר למחר הבדיקה, עי' באה"ט סע"ק ג']. וטעימה היינו אכילת פירות ואפי' הרבה, או אכילת פת כביצה (שו"ע סי' רל"ב ס"ג), ומשקה סתם דינו כפירות ומשקה המשכר דינו כפת (מ"ב סע"ק ל"ה).
וגם יכול לצוות לאחר לבדוק והוא יאכל (מ"ב שם סי' ת"ע).

ה. כל יום ו' מותר החמץ באכילה. ודעת רש"י שיש לבער את החמץ בתחילת שעה ששית כמו בשאר שנים, והובא כן להלכה בשו"ע (סי' תמ"ד ס"ב). [ולדידן שמבערין החמץ כל שנה בשעה חמישית, כמובא במ"ב סי' תל"ד סע"ק י"ב, לכאן יש לנהוג כן אף בשנה זו, וצ"ע]. ומשייר הוא חמץ כדי אכילתו לע"ש ולש"ק (ביה"ל ס"א ד"ה ומשיירין), וצריך ליזהר להניחו במקום מוצנע (מ"ב סע"ק ג').

ו. בשעת שריפת חמץ אינו אומר כל חמירא וכו', שהרי אינו מבטל עדיין את כל החמץ, שהוא צריך לו לאכילה היום ובש"ק. ולאחר שגמר אכילתו בשבת בבקר, אז מבטל הוא את כל החמץ שברשותו (רמ"א סי' תמ"ד ס"ב). וצריך לבטלו קודם שעה ששית, דבשעה ששית כבר נאסר החמץ בהנאה וא"א לבטלו.

מצוי הרבה בשנה כזו ששוכחים, לבטל את החמץ בש"ק, שהרגילות היא לבטל בשעת שריפה. ובנוסח ההרשאות למכירת חמץ נזכר דממנים את הרב לשליח גם לבטל את החמץ, [וצריך לתקן בנוסח ההרשאה, שיהא כתוב במפורש שעושה את הרב שליח לבטל ביום י"ד בניסן, דעיקר ההרשאה היא לימים י"ב וי"ג בניסן ולא ליום י"ד]. והרב ביום ש"ק מבטל את החמץ של כל אותם אנשים שעשו אותו שליח למכור את חמצם. אך י"א דאין מועיל בטול ע"י שליח (מ"ב סי' תל"ד סע"ק ט"ו), וע"כ יראה כ"א לזכור ולבטל בעצמו את החמץ.

[לתשומת לב הרבנים המוכרים את החמץ ע"י שליח. בשטר ההרשאה בו הם ממנים את השליח למכור את החמץ של משלחיהם, הם עושים אותו שליח למכור ולהשכיר, אך לא להפקיר ולבטל, [וגם אם ירצו לעשותו שליח להפקיר ולבטל, הם יצטרכו להוסיף בשטר ההרשאה שלהם, שיש להם רשות להפקיר ולבטל הן בעצמם והן ע"י שליח]. וע"כ יראה כל א' מהם לבטל את כל החמץ של משלחיו בש"ק, ולא לסמוך ע"ז שהרב שמוכר את החמץ יבטל את החמץ עבור משלחיהם].

ז. יש אחרונים שכתבו [עי' שד"ח מערכת חו"מ סי' י"ט אות ל"ה באורך], דכשם שיש לבער את החמץ בזמן שהוא מבערו בכל שנה, כך יש גם למכור את החמץ שבדעתו למכור בשעה שמוכר בכל שנה. [והזהירו האחרונים את בעלי החנויות, שלא ימכרו חמץ אחר שנמכר החמץ לנכרי, דאל"כ יש לחוש על כל המכירה שלהם שאינה אלא לפנים. וימחרו לגמור את מכירת החמץ לקונים לפני השעה החמישית. ואם נראה שבעלי החנויות מוכרים חמץ בשעה חמישית, יש לרב לאחר את מכירת החמץ לנכרי]. ומיהו, אם שכח ולא מכר את החמץ בשעה החמישית, יכול הוא למכרו כל היום, שכל היום החמץ מותר ומועיל בו הקנין.

מי שמשכיר מקומות בביתו לנכרי כדי להפטר מבדיקת חמץ באותם מקומות, יש לו להשכירם השנה עוד בי"ב בניסן קודם זמן הבדיקה, דהיינו עד קודם ליל ו'. [וכמו דמסיק המ"ב בסי' תל"ו סע"ק ל"ב לענין שאר שנים, דעדיף טפי להשכיר בי"ג, עי"ש].

ח. לפי הנוסח הרגיל, מרשה כ"א את הרב למכור את כל החמץ שיש לו, וא"כ החמץ שמשייר לצורך סעודת ש"ק גם בכלל המכירה. והדרך היא להסכים עם הנכרי [אחר שכבר נגמרה המכירה], שמה שלוקחים מהחמץ עבור סעודת ש"ק ישלמו לו אחר החג עם ריוח מסוים.

ויש מדקדקין שאינם רוצים בזה, וזה קצת ריעותא במכירה, שסומך על כך שיוכל לקחת מהנכרי כל מה שהוא מוכר לו, ואינו חושש שהנכרי הוא נעשה בעצם הבעלים על החמץ וברצותו לתת לו לאכל וברצותו לעכב. וע"כ הם מפרטים בשטר ההרשאה להדיא, דהם משיירים את החמץ המונח במקום פלוני, [ומניחים אותו שם לפני שעה החמישית בעש"ק], ואין חמץ

זה בכלל המכירה. [ובטפסים של מכירת חמץ השנה, השאירו מקום ריק במיוחד לצורך זה].

אך אין לעשות כן אלא מי דקים לי' בנפשי' שיוכל להזהר ולא לשייר כלום מאותו חמץ, דמי שלא יוכל להזהר בכך יצא שכרו בהפסדו, דישייר מהחמץ הזה ולא יהא החמץ המשויר בכלל המכירה. ועדיף לו למכור את כל החמץ, ולא יחזור ויזכה במה שהוא נוטל לאכל בש"ק, אלא יאכל את סעודת השבת מהחמץ של הנכרי. [וע"כ יראה להפריש תרו"מ וחלה מפת זו קודם המכירה לנכרי, דאח"כ היא של נכרי ואין הוא יכול להפריש אא"כ יחזור ויזכה בפת].

ט. כל צרכי הסדר שאסור להכניס ביו"ט, יזכור להכניס בע"ש. עי' לקמן אות כ"ח כ"ט.

[ובענין איסור מלאכה בע"ש, עי' ביאה"ל ר"ס תס"ח דלטעם א' יש איסור מלאכה בע"ש זה כמו בע"פ, אלא דרוב פוסקים תפסו הטעם האחר וא"כ אפשר דאין להחמיר. ועי' סי' רנ"א דיני מלאכה בע"ש].

י. ע"פ דין מותר לאכל מצה ביי"ג בניסן, ואף בליל י"ד שרי, [מ"ב סי' תע"א סע"ק י"ב. וי"ח בדבר, עי' כה"ח אות כ"ב שלמד כן מדברי הארחות חיים הל' חו"מ אות קי"ד]. וא"כ אלו החוששים שלא יוכלו להזהר שלא יתפזר בבית החמץ מסעודת שבת, יכולים לקיים סעודת ליל שבת במצה. ויש נוהגים שלא לאכל מצה מר"ח (מ"ב שם), והם צריכים לקיים סעודת שבת בפת חמץ, ולהזהר שלא יתפזרו פירורים בבית. וכן סעודת היום, יש לקיים בחמץ.

קטן שאינו יודע מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים מותר להאכילו מצה ביי"ד (רמ"א שם ס"ב).

מצה עשירה, שנילושה במי פירות, מתיר השו"ע (סי' תמ"ד ס"א) לאכלה ביי"ד. ודעת הגר"א דאסור לאכלה ביי"ד (שעה"צ שם סע"ק א'), אמנם בליל י"ד נראה דאין לאסור כלל. ומנהג בני אשכנז שלא לאכול כלל מצה עשירה בפסח שחוששין לחימוץ (רמ"א סי' תס"ב ס"ד), ודעת הרמ"א לחוש בזה אף בע"פ אחר חצות (סי' תמ"ד שם), [ובשעת סע"ק א' הביא דדעת הנו"ב להקל בזה]. וצ"ע מה דין מצה עשירה לענין להשהות בפסח, [דאח"כ דשרי להשהות, הי' יכול לקיים סעודת שבת במצה עשירה, וא"צ לחוש על הנשאר. אך כ"ז הוא דוקא אם המצה נאפתה כראוי, שנזהרו שלא יתערב טיפת מים במי פירות, ושתהי' האפי' בזריזות בלא שהי' כלל, דאל"כ הרי יש בזה חשש חמץ גמור. ויש מכונות לאפיית מצות, שנראה שיש בהם שהי' בין גלגל א' לשני, וצ"ע].

מצה שאינה משומרת לשם מצוה, י"א דמותר לאכלה בע"פ כיון דאינו יוצא בה י"ח בפסח, [מאירי ר"פ ערבי פסחים ורבנו מנוח ספ"ו מהל' חו"מ. והמהרש"א בר"פ ע"פ אוסר, עי"ש]. אך כבר כתב הריב"ש בתשובה (סי' ת"ב), דבשעת הדחק יוצא י"ח במצה המשומרת משעת לישא, וכיון שכן אסור לאכלה בע"פ. ואינו מצוי מצה שלא יהא בה חשש חמץ, שיהא דינה בודאי כמצה שאינה משומרת.

יא. יראה לצמצם בפת המשייר לש"ק, שלא ישאר ברשותו פת חמץ. וכתב מרן החזו"א זצ"ל, דעדיף לוותר על לחם משנה מאשר להכנס לחשש שישאר חמץ, ויכול לצרף מצה ללחם משנה [אע"פ שאסור לאכלה ביום. וכתב הפמ"ג (בא"א סי' תע"א סע"ק ח'), דהמצות המיוחדות לסדר אסור לטלטלן בשבת משום מוקצה, דאינו ראוי ליתן מהם לקטן או לעכו"ם כי רוצה שיהיו שלימים בלילה. אך שאר מצות שאין מקפיד עליהם אינם מוקצה, עי"ש. אם מצרף מצה ללחם משנה, יזהר שלא יפלו עלי' פירורי חמץ, ויכול לעטוף אותה בנייר או בניילון].

יב. בשעת הדחק יכול הוא לאכל סעודת שבת במקום המושכר לנכרי, אם הנכרי אינו מקפיד על דריסת הרגל. שאין חיוב לסגור את המקום המושכר ולעשות מחיצה עד יום י"ד בחצות. [וכן יכול הוא להשתמש בספרים ובגדים שאינם בדוקים מחמץ עד יום י"ד בחצות, ואז יכניסם ויצניעם במקום המושכר לנכרי].

יג. לא יבשל לשבת מאכלי חמץ הנדבקים לסיר כגון דייסא, שיוכל לקנח את הסיר היטב אחר סעודה (סי' תמ"ד ס"ג).

וכתבו הפוסקים שטוב שיבשלו תבשילים שאינם חמץ בכלים חדשים המוכנים לפסח (מ"ב סע"ק י"ד). ואין לערות רותח מכלי פסח לתוך כלי חמץ, אם לא שדעתו שלא להשתמש בקדרה זו שעירה מתוכה עד לאחר הפסח (שעה"צ סע"ק ד'). ויכול להעביר התבשיל לכלי שני של פסח, ומשם לערות אותו לתוך כלי חמץ. ובדיעבד אם עירה מכלי פסח לכלי חמץ מותר, אפי' הוא בן יומו (פמ"ג בא"א סע"ק ד').

יד. יש נוהגים לקדש ולאכל כזית פת, [וגם תבשיל קר של דגים], ואח"כ שוטפים היטב הפה והידיים ואוכלים במקום אחר תבשילים חמין של פסח בכלים של פסח. [ועי' במ"ב סי' קע"ח סע"ק י"ב, דמחדר לחדר תחת גג א' ורואה מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו לא חשיב שינוי מקום, [ועי' שעה"צ סע"ק ח'], ואם הוא תחת גג א' ואין רואה מקומו הראשון והי' דעתו מתחילה לכך לאכל גם במקום השני ג"כ אין זה שינוי מקום, ואפי' לדעת המחבר שם מהני וכמש"כ

שם בסע"ק ג'.

טו. בשבת בבקר משכימין להתפלל, ולא יאריכו הרבה כדי שיספיקו לאכל החמץ קודם שעה חמישית ולא יבואו לידי מכשול (מ"ב ס' תמ"ד סע"ק ד').

ומנהגו להפטיר בשבת זו וערבה לה, כבכל שבת הגדול.

טז. אחר התפילה יזדרז לאכל סעודת שחרית. וכתבו האחרונים דטוב ג"כ לחלק סעודת שחרית של פת לשנים, [שיאכל מעט פת ויברך ברהמ"ז, ויפסיק כחצי שעה] [וטוב שיצא מביתו] ויחזור ויטול ידיו ויאכל פת], דהא י"א דיוצא בזה ידי סעודה ג'. אך אם אין לו שהות להפסיק בינתים לא יעשה כן, דלברך ברהמ"ז ולחזור ולאכל מיד פת הוא בכלל ברכה שאינה צריכה (שם סע"ק ח').

יז. אחר שגמר מלאכל, ירחץ פיו וינקה את שיניו, ובפרט אם יש בהם חורין או סדקין (כה"ח אות ל"ב). [ויש מי שטען שצריך בזה קינוח והדחה כמו בין חלב לבשר, דהיינו שיאכל איזה פרי וישתה איזה משקה, עי' יו"ד ס' פ"ט ס"ב ובפ"ת סע"ק ו']. יח. ואח"כ יקנח הקערות באצבעו, [וכן הסירים אם בישלו בהם חמץ], ויטמנם עם שאר כלי החמץ. ואם א"א בקנוח, יש להדיח מעט הכלים בכדי שיעבור החמץ (שם סע"ג ג' ד'), ואע"ג שהוא שלא לצורך שבת שרינן בדיעבד משום איסור חמץ. ואם אפשר ידיח ע"י עכו"ם (מ"ב סע"ק י"ד). [ויש מי שכתב עצה, שידיח הצלחות ואח"כ ישתמש בהם לאכילת פירות וכדו', ונמצא שהדיח לצורך השבת].

יט. ואח"כ ינער את המפה שאכלו בה (שם סע"ד ד'). וכתב המ"ב (סע"ק ט"ו), דאותם פירורין דקין א"צ להוציאן מרשותו מנדרסים ברגלים ומתבערין מאליהן. אך אומרים דבמרצפות דידן יש לחוש בדבר, וע"כ יראה לנער את הפירורין לתוך האסלה של השירותים. ואם הוא במקום המוקף עירוב, ינערם ברחוב חוץ לביתו. וכן ינער קפלי בגדיו, שיכול להיות שנפל שם חמץ. ואם ניער המפה בביתו, או שנפלו פירורים על הרצפה במקום שאכל, לדידן דכל בתי העיר מרוצפים ברצפת אבן מותר לטאטא במברשת של שיער, (עי' ביאה"ל ס' של"ז ס"ב ד"ה ויש מחמירין). [ומיהו העירו, דיש לעטוף את המטאטא במטלית וכדו', כדי שלא ידבקו פירורין בשערות].

כ. אם נשארה לו פת חמץ, יכול לאבדה ע"י שיפורר אותה וישליך לביה"כ. [וכן יכול ליתן במתנה לגוי פת מועטת כשיעור סעודה א', ע"מ שלא להוציא לרה"ר. ועי' פרטי הדין במ"ב סע"ק י"ז עד כ'].
עד שעה ששית מותר החמץ בטלטול, ומתחילת שעה ששית שנאסר בהנאה הרי הוא מוקצה ואסור בטלטול. אך גם אז מותר לומר לעכו"ם להשליך החמץ לנהר או לביה"כ (מ"ב סע"ק כ"א).

כא. נתערבו פירורי חמץ בפירות שביעית, אינו יכול לברור את החמץ מתוך הפירות שביעית משום איסור בורר, ויאבד הכל. [ואף מי שמכר את כל חמצו לעכו"ם, דיש לומר דאין הוא חייב לבער את פירורי החמץ כלל, מ"מ כיון דאסור לאכל תערובת זו, ואם יניחנה עד אחר הפסח בלא"ה תתקלקל ולא תהי' ראוי' לאכילה, א"כ יכול הוא לאבדה עכשיו].
כב. יזכור לבטל החמץ קודם שעה ששית, וכנ"ל אות ו'.

כג. אחר חצות יש לו לאכל כדי לצאת י"ח סעודה שלישית, כי י"א שאינו יוצא י"ח בסעודה שאכל קודם חצות. ומי שאוכל מצה עשירה בפסח יכול לקיים סעודה זו במצה עשירה, ולדידן בני אשכנז שאין אוכלין מצה עשירה יאכל תבשיל של בשר ודגים או קניידליך, ואם אין לו יאכל עכ"פ פירות (מ"ב סע"ק ח').

[ואי' בזהר (פר' אמור) דרשב"י ה' עוסק במעשה מרכבה במקום סעודה ג' בשבת זו. ומכאן למדו הפוסקים, דלדידן שאין אוכלין פת טוב לצרף עם האכילה שאוכל שגם יעסוק בתורה].

כד. מתחילת שעה עשירית אסור לאכל פת (ס' תע"א ס"א), וגם תבשיל העשוי מקמח מצה [או קמח הנילוש במי פירות] אסור לאכל (מ"ב סע"ק ג'). ופירות וירקות ובשר ודגים וביצים וכה"ג מותר, אך לא ימלא כריסו מהם (שם).

[דעת הר"ן בר"פ ערבי פסחים, דאכילת פת אסורה בע"פ מחצות, וא"כ לכאור' ה"ה אכילת ה' מיני דגן, ויהא אסור לאכל קניידליך אחר חצות אלא רק פירות ובשר. וכתב בשעה"צ סע"ק א', דהפר"ח והגר"א דחו דעת הר"ן, וע' בכה"ח אות ה'. ומש"כ הח"י סע"ק א', דהרמ"א לא הביא כאן דעת הר"ן כיון דבלא"ה אין אנו נוהגין לאכל מצה עשירה ואין נפ"מ בדין זה, צ"ע דמ"מ נפ"מ לענין קניידליך, ואולי הוא סובר דאין לאסור כ"א פת, ודו"ק].

עוגה מקמח מצה, אסור לאכלה כל היום (רמ"א ס"ב). [ועי' בשעה"צ סע"ק ט"ז, והוא מה שחילק במ"ב סי' קס"ח סע"ק נ"ט, דאם נילוש ברוב שומן או דבש מברך עליהם במ"מ. ומיהו, עי' מנ"ח מצוה י' דאם הוא פת הב"כ יוצא י"ח אכילת מצה, והכא לא גרע. אלא דמ"מ הוי מצה עשירה, כיון דבטלה אפי' ראשונה, וצ"ע].

[המקפידים שלא לאכל בפסח תבשיל מקמח מצה, לכאוי' אין להם להקפיד בזה בע"פ, שהרי אפי' אם יש שם קמח שלא נילוש ונאפה מ"מ יהא בטל בס', ועדיף טפי לקיים מצות סעודה שלישית בתבשיל מקמח מצה מאשר בתבשיל אחר שאין בו מה' מיני דגן. אך כבר נהגו שלא לבשל כלל קיינדליך בכלים של פסח קודם החג, וצ"ע].

כה. מי שהוא איסטניס, שכל שנה אינו אוכל בע"פ כלל כדי שיוכל לאכל מצה לתיאבון בלילה, מ"מ בשבת אין לו לדחות לגמרי סעודת שבת, רק שיזהר לאכל מעט לצאת ידי סעודת מצוה לבד (מ"ב סי' ת"ע סע"ק י"א).

כו. יאמר סדר הקרבת קרבן פסח, כמו בכל שנה. [ובשבת שזמנו פנוי, מה טוב לעסוק בהלכות ק"פ, לקיים מה שנאמר ונשלמה פרים שפתינו].

כז. אין להכין בש"ק כלום לצורך הסדר, דשבת אינו מכין ליו"ט (מהרי"ו סי' קצ"ג). [ומצות המצוה אסור לטלטלן בשבת, כנ"ל אות י"א].

כח. בדיקת עלי החסה למרור, צריך להיות בע"ש. ואם שכח ולא בדק, יכול לבדוק בליל יו"ט קודם הסעודה.

התמכא (חריין) יפורר בע"ש, ויסגור היטב כלי שלא תפוג חריפותו עד הסדר. ואם לא פורר אותו מע"ש, יפורר בליל יו"ט ע"י שינוי, דהיינו שיפורר במגרדת (רי"ב אייזין) על המפה או על השלחן ולא לתוך הצלחת (מ"ב סי' תק"ד סע"ק י"ט), ואצל מרן החזו"א זצ"ל שינוי להחזיק המגרדת הפוכה, וגררו מלמטה למעלה, וכ"ה בפעולת שכיר על המע"ר אות קס"ח. [ואומרים שמרן זצ"ל לא התיר לטחון ביו"ט במטחנת בשר, אפי' שהיא מחוברת מעיו"ט].

החרוסת יכין מע"ש, ואם שכח מותר ביו"ט (מ"ב סי' תע"ג סע"ק מ"ז). [ונראה דיפרר הפירות בשינוי דוקא, כמו לענין התמכא]. כתב הח"א (הסדר בקצרה אות א') והמי מלח יעשה מבעוד יום ואם שכח יתן המים תחלה ואח"כ יתן לתוכו מלח. וא"כ לכתחילה יש לו לעשות המי מלח מע"ש. [ומדברי מ"א סי' תע"ג סע"ק ה' בשם הגמ"נ, משמע לכאוי' דיכול לכתחילה לעשות את המי מלח ביו"ט, ודו"ק].

חבילות מצות ובקבוקי יין שאסור לפתחם ביו"ט, יזכור לפתחם ולהכניס מע"ש.

כט. גם כשחל ליל פסח במוצ"ש נוהגין בזרוע וביצה (שם סע"ק כ"ב). ויצלה הזרוע והביצה מע"ש, ואם לא צלה בע"ש יצלה בליל יו"ט, ויזהר לאכלם בו ביום, [הזרוע הצלוי' אסור לאכל בלילה אלא רק ביום]. (שם סע"ק ל"ב).

ל. בקידוש אומר יקנה"ז. וכשמברך על הנר לא יחבר ב' נרות להיות כאבוקה, דאח"כ אסור להפרידם [כהא דסי' תק"ב ס"ב ובמ"ב סע"ק כ' דנכון להחמיר]. ואם אין הוא מחבר הנרות ביחד, לכאוי' אין ענין בב' נרות טפי מא'.

לא. שכח להבדיל בקידוש, אם נזכר רק לאחר שאכל הכרפס לא יבדיל כשנזכר, אלא לאחר ברכת גאל ישראל, שאחר שמברך בפה"ג על כוס שני יברך בורא מא"ה והבדלה (מ"ב סי' תע"ג סע"ק ה'). [ואם נזכר קודם אכילת הכרפס, מסתפק בביאה"ל (ד"ה טז) אם יבדיל קודם אכילה או לא, ע"ש. אמנם מי שכיון בברכה על כוס ראשון שיוכל לשתות בין הכוסות, יכול להבדיל קודם שהתחיל ההגדה, ולא יברך על היין כ"א על הנר והבדלה (שם סע"ק ד').]

אם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל, מחויב להפסיק תיכף ולהבדיל. ולא יברך בפה"ג על כוס של הבדלה, דמסתמא דעתו היתה לשתות יין בתוך הסעודה (שם סע"ק ה').

אם נזכר בשעת ברהמ"ז שלא הבדיל, אומר הבדלה על כוס של ברהמ"ז (שם). נזכר אחר ברהמ"ז, ימתין עד לכוס ד' ויבדיל עלי' (שם). נזכר אחר ששתה כוס ד', יביא כוס חמישית ויבדיל עלי' (שם).

לב. כתב מהרי"ו, דאם חל ליל פסח במוצ"ש אומרים בברכת גאל ישראל ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים, שהרי אין קרבן חגיגה בלילה זה. ובתשובת כנ"י כתב שאין מדקדקין בכך, שהרי אנו מבקשים על שנה הבאה ולא על שנה זו, ובשנה הבאה כן יהי' קרבן חגיגה (שעה"צ סע"ק פ').

לג. מצוי מאד כשחל ליל פסח במוצ"ש שמתאחר הסדר, ויש להקפיד לאכל האפיקומן קודם חצות. [ולדעת הרמ"א (סי' תע"ז ס"א) יש לסיים גם אמירת ההלל ושתית כוס ד' קודם חצות].

לערב פסח שחל בשבת

ממורינו הגאון רבי ישראל זיכרמן שליט"א רב אחוזת ברכפלד

דרשת שבת הגדול

(א) דרשת שבת הגדול: כתב במנהגי מהרי"ל, דבשנה שערב פסח חל בשבת, מקדימים את דרשת שבת הגדול לשבת שלפניו (ז' בניסן), ולא בשבת שהוא ערב פסח, כדי לדרוש בהלכות החג¹.

יום חמישי - י"ב בניסן

(ב) תענית בכורים: הבכורים, וכן המתענה עבור בנו בכורו הקטן, מתענים ביום חמישי י"ב בניסן². והנהגים לפטור עצמם מהתענית ע"י סיום מסכתא או שמשותפים בסעודת מצוה, יעשו כן ביום חמישי. ויש מדקדקים לסיים מסכתא או להשתתף בסעודת מצוה גם ביום ששי, וכן נהג מרן בעל הקהלות יעקב זצ"ל³.

(ג) המתענה ביום חמישי, וקשה לו התענית משום שצריך לבדוק החמץ בלילה, והרי אינו רשאי לסעוד קודם הבדיקה, יטעום מעט לפני הבדיקה, או שימנה אחר שלא מתענה שיבדוק לו את חמצו⁴.

(ד) בדיקת חמץ: ביום זה ישלים את ניקוי הבית מחמץ, כמו שנוהגים בכל שנה ביום שלפני ערב פסח. ובערב, אור ליום ששי י"ג ניסן, בודקים את החמץ לאור הנר ומברכים 'על ביעור חמץ' כבכל שנה, ולאחר הבדיקה אומר 'כל חמירא וכו', לבטל החמץ שאינו ידוע לו, שלא מצא בבדיקה⁵.

המוכר את חמצו במכירה מוקדמת, כדי להפטר מחיוב בדיקת מקומות שאינו רוצה לבדוקם ("מכירת י"ג"),⁶ ימכרנו בשנה זו ביום י"ב בניסן.

(ה) בודק את החמץ בכל חדרי הבית, וגם את החדר או הפינה שבדעתו עדיין לאכול שם חמץ חייב לבדוק, שמא יש שם חמץ שאינו ידוע לו⁷. את החמץ שמצא ושאר החמץ שבדעתו לשרוף למחר, וכן החמץ שמשייר לערב שבת וסעודות השבת, יצניע במקום שמור היטב, שלא יתפזר ע"י קטנים⁸.

(ו) שכח לבדוק את החמץ בערב אור ליום ששי, יבדוק ביום ששי י"ג בניסן ביום לאור הנר ובברכה, ואחר הבדיקה יבטל החמץ⁹. ואם נזכר בליל שבת שלא בדק את החמץ, יבדוק בברכה בליל שבת את החדרים המוארים באור חשמל או נרות¹⁰. המקומות שאין בהם אור והם נגד חלון פתוח יבדוק ביום השבת קודם זמן איסורו. שאר המקומות שצריך נר, יבדוק במוצאי יו"ט ראשון דפסח לאור הנר¹¹. מצא חמץ בבדיקתו בשבת קודם זמן איסורו,

¹ והו"ד בא"ר סי' תל ס"ק ב, ובמשנ"ב סי' תל ס"ק ב. ואף דבערוה"ש סי' תל סעי' ה, כתב דבזה"ז שלא עוסקים כ"כ בהלכה אלא בפילפול אי"צ להקדים. אמנם למעשה, כיוון שהמנהג הראוי לעסוק בהלכה למעשה וכבר נהגו להזכיר גם הוראות להלכה ולמעשה, יש להקדים.

² בשו"ע סי' תע סעי' ב, הביא המחבר ב' דעות, "וי"א שמתענים ביום ה' וי"א שאינם מתענים כלל", ("דבתענית זה כיון שאינו אלא מנהגא, כיון דנדרחה ידחה" - משנ"ב שם ס"ק ז). והרמ"א הכריע כדעה ראשונה. (ובסידור בית יעקב להגרי"י עמדין, בד"ן תענית בכורים כתב דטעם הי"א להלך הוא, דמאחר שכל עיקר התענית אינו אלא מנהג, ספיקו להקל. ולמעשה כתב דטוב הדבר לנהוג כדעה א', ובמ"ש הרמ"א).

וכתב הפתחי תשובה (איסרלין) שם בשם שו"ת דברי מנחם סי' ח, דהמתענה בשביל בנו הבכור ומיקל כסברת הי"א (שלא לצום כלל) לא הפסיד.

³ כתב הפמ"ג שם א"א ס"ק א, דכשהתענית נדחה ליום ה' ואוכלים בסעודת מצוה יתענו ולא ישלימו או יתענו בע"ש, וכ"מ במשנ"ב שם ס"ק ו, דטוב יותר לדחות על יום ה' ולא יום ו'. וכיון דהסיום אינו רק פטור י"ל דישלים ביום ו'. ובפרט שהברכי יוסף שם סעי' ד, הביא דעות הראשונים דמתענים ביום ששי, ולכן יש העושים סיום גם ביום ו', וכ"כ בארחות רבינו (ח"ב עמ' נז) מנהג מרן זצ"ל שעשה ב' סיומים ביום ה' וביום ו'. ובכף החיים ס"ק כ, כתב דנהגו להקל בזה ביום ו', הואיל וי"א דאין מתענים כלל בשנה זו. וכ"כ בחוט שני פסח פ"א אות ו' משמיה דמרן החזו"א, דאם הבכור סיים מסכת ביום ה' ואכל סעודת מצוה אינו צריך להתענות ביום ששי. ובמקראי קודש פסח (ח"ב סי' כג) כתב שיעשה הסיום ביום ה' ויאכל גם ביום ו' משיירי הסיום של אתמול.

⁴ משנ"ב סי' תע ס"ק ו. ושיעור הטעימה ראה סי' רלב משנ"ב ס"ק לד-לה. ויזהר שלא לשתות משקה המשכר כי לא יוכל לבדוק בראוי.

⁵ שו"ע סי' תמד סעי' א ומשנ"ב שם.

⁶ ובמ"ש המשנ"ב סי' תלו ס"ק לב.

⁷ פשוט דחייב לבדוק גם במקום שאוכל שם בשבת החמץ, דכיון שישאר המקום שלו בפסח, עליו לבדוקו אם יש שם חמץ שאינו ידוע לו.

⁸ שו"ע סי' תמד סעי' א, משנ"ב ס"ק ג ע"פ שו"ע סי' תלד סעי' א.

⁹ סי' תלג סעי' א, וכמו בכל שנה הי"ה בשנה זו.

¹⁰ וראה מילואים בסוף הקונ' אות א, אי שרי לבדוק החמץ בליל שבת ע"י אמירה לנכרי שיטלטל את הנר למקומות החשובים.

¹¹ סי' תלה סעי' א. ויכוין בברכתו גם על הבדיקה שלמחרת. ועיין בשערים המצוינים בהלכה סי' קטו ס"ק א, דאע"פ שכתב

ינהג בו כמו שאר החמץ שנותר לו, להלן סעי' לז-מה. מצא חמץ בבדיקתו בשבת לאחר זמן איסורו או בליל יו"ט, כופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט, ואז יבערנו.¹²

יום שישי - י"ג בניסן

ז) שחרית: תפילת שחרית כרגיל בכל יום, ואומרים מזמור לתודה וכן למנצח (ואין אומרים תחנון כבכל חודש ניסן).¹³

ח) שריפת חמץ: בערב שבת שורפים את החמץ שנמצא בבדיקה ושאר החמץ שאין לו בו צורך לאכילתו היום ובשב"ק, בזמן הרגיל לבערו בכל שנה בסוף שעה חמישית.¹⁴ ואין אומרים לאחר השריפה 'כל חמירא' וכו',¹⁵ אבל את תפילת 'יהי רצון שנזכה לביעור יצר הרע' וכו', כנדפס בסדר ביעור חמץ, אומרים. ויש שאומרים תפילה זו בשבת ערב פסח, לאחר שמבטל את החמץ, ועיי' להלן סעי' מג.

ט) יזהר שלא לשייר חמץ יותר ממה שמשער שיצטרך לו, כדי שלא יצטרך לבערו בשבת (ועיין במילואים בסוף הקונ' אות ד). וכן יש לתת את הדעת לגבי דייסות חמץ לתינוקות, שלא להשאיר יותר ממה שיצטרכו. וראוי להתחיל להשתמש בדייסות כשרות לפסח, ובכלים כשרים לפסח, הן בשל הקושי בהכנת דייסות חמץ המצריכות בישול, והן מחשש שהתינוקות יפזרום וילכלכו מקומות נקיים עם מאכלם. ויזהר מאוד להשגיח על הילדים הקטנים באכילתם החמץ ביום זה, שלא יפוררו ויגרורו למקומות שנוקו והוכשרו לפסח,¹⁶ ויש שאין נותנים לקטנים חמץ כלל לאחר הבדיקה או שריפת החמץ.

י) החמץ שרוצה למכרו, יש למכרו עד זמן שריפת החמץ כמו בכל השנים, ומכל מקום מועילה מכירתו עד שבת קודש.¹⁷ ואין לכלול במכירה זו את החמץ ומאכלי חמץ שהכינים לאכול בסעודת שבת קודש זמן איסור אכילת חמץ (עי' מילואים אות ב). ואם שכח למכור החמץ בערב שבת, עיין במקורות והערות.¹⁸ ובעלי חנויות המזון המוכרים חמץ, יזרזו את לקוחותיהם שיקדימו לקנות עד זמן שריפת החמץ.

יא) בשנה זו, אף לאחר ששרף את החמץ רשאי לאכול חמץ כל היום.¹⁹ וראה הערה.²⁰

יב) יש להזהר ולהקפיד שלא להשליך חמץ לפחי האשפה הציבוריים, אם הם ישארו שם עד החג.²¹

יג) הכשרת כלים: בשנה זו, יכול להגעיל כלי חמץ כל היום כולו, אף לאחר זמן ביעור חמץ.²² שינים תותבות

המשנ"ב בסי' תלה ס"ק ג ובשעה"צ אות ה, דנראה שבי"ט עצמו לא יבדוק החמץ כשביטל את החמץ בער"פ, מ"מ הכא שאני, דבליל שבת עדיין לא הגיע זמן איסורו, ומותר להנות מהחמץ ואין כאן איסור מוקצה. ולענין שאר מקומות שבודק לאור הנר במוציא"ט א' דפסח ועיין במשנ"ב סי' תלה ס"ק ג, שהביא בזה פלוגתת האחרונים שם אם יבדוק ביו"ט עצמו, וכתב שהפרי"ח הכריע דאם כבר ביטל את החמץ יבדוק בחוה"מ ולא ביו"ט.

¹² שו"ע סי' תמו סעי' א.

¹³ לוח א"י, ויש מבני ספרד שאין אומרים כל חודש ניסן למנצח - כף החיים סי' קלא ס"ק לו. ואין צריכים להקדים את זמן התפילה, דבשאר שנים משכימים מפני סוף זמן אכילת חמץ כמבואר במשנ"ב סי' תכט ס"ק יג, משא"כ השנה דכל היום אפשר לאכול חמץ.

¹⁴ כ' המרדכי והובא בשו"ע סי' תמד סעי' ב, דיש לבער החמץ ביום י"ג עד חצות, משום גזירה שמא יטעו לבער מאוחר גם בשנה אחרת. והמהרש"ם בדעת שם, דייק דא"צ לבער לפני שעות דרבנן דהוי כעין גזירה לגזירה. ורוב האחרונים הבינו דלאו דוקא נקטו עד חצות, והכוונה לשעה חמישית כבכל שנה ושנה עיי"ש משנ"ב ס"ק ט, וכ"כ החיי אדם כלל קטס סעי' ט, ועיין משנ"ב סי' תלד ס"ק יב ושעה"צ אות ב.

¹⁵ משנ"ב סי' תמד ס"ק י, דאינו צריך לבטל החמץ בע"ש בשעת ביעורו דסוף סוף יהיה צריך לבטל ביום המחר שהרי חוזר וזוכה בפת שמשירר לצורך השבת ויש לחוש שמא ישאר מהם מעט, ע"כ. וראוי לבער בזית חמץ דוקא, שאז יש מצות ביעור.

¹⁶ קונטרס ערב פסח שחל בשבת להגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

¹⁷ בהלכה זו נחלקו הפוסקים אם לסיים את המכירה עד זמן הביעור כבכל השנים או מאוחר יותר. ועי' בדעת תורה למהרש"ם, הל' פסח סי' תמד סעי' ב שכתב כן. ועיין בספר ע"פ שחל בשבת פרק ד סעי' א-ב, שהביא דברי רבותינו האחרונים, ויש להחמיר בכתחילה למכור החמץ עד זמן הביעור.

¹⁸ עיין במשנ"ב סי' תמד ס"ק ב, דמי ששכח לילך לרב ולמכור חמצו ונזכר בשבת, יתן לנכרי החמץ במתנה והנכרי יעשה בחמץ משיכה או הגבהה, ואם החמץ מרובה יתן לנכרי את מפתח החדר שנמצא שם החמץ. והביא מאחרונים דיש המתירים למכור בשבת, אבל הביא שם בשעה"צ (אות ט) דהפמ"ג הניח דבר זה בצ"ע, ולכן יותר טוב ליתנו במתנה כנ"ל. ובשו"ע הרב סי' תמד סעי' טו, כתב דכל מקח וממכר אסור בשבת אפי' לדבר מצוה, ורק מתנה יש להתיר לדבר מצוה.

¹⁹ ביאור הלכה סי' תמד ד"ה ומשיירין.

²⁰ כתב במקור חיים (לבעל החות יאיר) סי' תמד סעי' ב, וז"ל "קבלתי שאם י"ג ניסן בע"ש, לא יתן לתינוק אחר שריפת חמץ וביטולו פת, כל שכן שימנע הוא מחשש דאית התינוק בראותו למיסרך". הרי דלדעתו אין לאכול חמץ ביום זה כלל, לא קטנים ולא גדולים, שמא יבוא למיסרך (התינוק) בשנה רגילה, כשערב פסח חל בחול, לאכול אחר זמן הביעור. אבל בשבת עצמה מותר לאכול, שהרי בזה אין חשש שיבוא לטעות בשאר שנים.

²¹ וראה להלן סעיף לח ושם הערה 71.

ינקה אותם היטב בערב שבת, ויערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון או יגעילם בכלי שני, ולאחר מכן שוב לא יאכל צמח חמץ בעין רותח.²³

יד) מצות מצוה: הנהגים בכל שנה לאפות מצות מצוה בערב פסח אחר חצות היום, אופים השנה בערב שבת אחר חצות היום.²⁴ ואין צריכים לבטל הפירורים והבצק כבשאר שנים. ויזהרו להפריש חלה מהמצות קודם השבת.²⁵ ונראה דאין אומרים הלל בשעת האפיה שאינו זמן הקרבת קרבן פסח.²⁶

טו) עשיית מלאכה: מותר לעשות מלאכה אפילו אחר חצות היום, עד זמן מנחה קטנה כבכל עש"ק. ומותר להסתפר וליטול צפרנים כל היום.²⁷

טז) הקזת דם: הקזת דם ובכלל זה תרומת דם, ניתוח וכדו' אף שאסרו להקזי דם בערב יו"ט, מ"מ כאשר חל פסח ביום א', יכול להקזי דם בערב שבת.²⁸

הכנת המאכלים לשבת

יז) אין מבשלים לשבת חמץ שדרכו להדבק בכלים, כי יצטרך להדיח את הכלים אחר האכילה משום איסור חמץ, ונמצא מדיחם בשבת שלא לצורך שבת. ואם יש חמץ שנדבק בכלים עיין בהערות.²⁹ ואפשר לכתחילה לבשל לשבת זו תבשילים שאינם חמץ בכלים של חמץ,³⁰ ויקפיד שלא לבשל על הכירים שהוכשרו לפסח, ולא יבשל מאכלים שנדבקים לכלי, כי יבא עי"ז להדיח הכלים בשבת, וכדלעיל.³¹

יח) והטוב ביותר, שיבשל כל התבשילים ממאכלים הכשרים לפסח בכלים כשרים לפסח.³² ואין לערות רותח מכלי פסח לתוך כלי חמץ, אלא מערה מהסיר שעמד על האש לכלי אחר של פסח וממנו יערה לכלי נקי של חמץ.³³ ויש להזהר ביותר שלא יתחבב כלי חמץ לתוך הקדירה,³⁴ וכן שלא יגע בכלי פסח בידים עסקניות שנדבק בהם פירורי חמץ. ורצוי להשתמש בכלים חד-פעמיים, לערות לתוכן התבשיל החם מתוך הקדירות של פסח, ויקפיד שיהיו

²² הוראת הגר"ש וואזנר זצ"ל, דלענין זה לא החמירו הפוסקים משום לא פלוג אטו שאר שנים, ודומיא דמלאכה שהקילו כל היום (ראה בסעיף טו). ולכן אין נפק"מ באופן ההגעלה בין קודם שעה חמישית ואחריה.

²³ ובקונטרס ע"פ שחל שבת מועדים וזמנים הוסיף דגם שן זהב או מילוי בשן ממתכת כתר וכד' יש לחוש שובלע חמץ ופולט אח"כ, ולכן לא יאכל לחם עם מרק ותבשיל חם כ"כ שהי"ס"ב, דכשאלו עם לחם שנשאר בין השיניים בולע ופולט אח"כ בפסח.

²⁴ שו"ע סי' תנח סעי' א, וכתב שם במשנ"ב ס"ק ו דאופים המצות אחר שש שעות זכר לשאר שנים. ועי' בשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' נט אות ב, שדקדק דלכא"ו לא מצאנו שעושים זכר לדין שלדעת השו"ע והפוסקים אינו אלא מנהג בעלמא. ובתוספתא פסחים פ"ג ה"ט "ואופה לו מצה מערב שבת". וביארו הרמב"ן במלחמות סוף פ"א דפסחים, הר"ן ועוד מקמאי, דהיינו לענין מצת מצוה שלא יאפה במוצ"ש דלמא אידי דמטרד אתי לאקדומי מבעו"י ונמצא מחלל שבת, ויעויין במשנ"ב סוף ס"ק ד.

²⁵ לוח ארץ ישראל.

²⁶ מנחת אלעזר ח"א סי' נט, ותשובות והנהגות ח"ב סי' ריא אות ט.

²⁷ עיין שערי תשובה סוף סי' תמד, שהביא כן בשם הכנה"ג והמח"ב בשם זרע אמת, דלא ראה שנוהרים בזה אפילו דרך חומרא, ושו"ת נקטי לב סוסי" פח. וכן הוא בביה"ל סי' תסח סעי' א ד"ה מחצות. ותליא בטעמים שנאמרו שם באיסור מלאכה בער"פ, ורוב הפוסקים קרוי כטעם הירושלמי שהוא משום הקרבת קרבן פסח, וכיון שאין מקריבים הפסח בע"ש אלא למחרת, לכן שרי במלאכה עד זמן המנחה. ומה דשרינן להסתפר וליטול צפרנים כל היום, יעויין בשו"ע סי' רנא סעי' ב, ובמשנ"ב שם ס"ק ז.

²⁸ ראה מש"כ בהלכות ומנהגי שבועות שחל ביום א סעי' ד, שהבאנו משו"ת מהר"י ברונא סי' קיח שהביא בשם מהר"ל שאין להקזי דם בערב שבת שהוא ערב שבועות שחל ביום א. אמנם בספר יפה ללב ח"ב סי' תסח אות ד (הו"ד בכפה"ח סי' תסח ס"ק צח), למד מדברי הבאר היטב סי' תסח ס"ק טו, דבע"ש שהוא ער"פ יכול להקזי דם.

²⁹ שו"ע סי' תמד סעי' ג ומשנ"ב ס"ק יא, ועי' שו"ע סי' שג סעי' ו. ולכן אין לבשל לשבת זו קוגל איטריות ופשטיות הנדבקות לכלים. וחמץ שנדבק בכלי יקנחנו באצבע או בנייר רך יבש וישליכנו לבית הכסא. ואם א"א בקנינו יש להדיחו מעט להעביר החמץ. וכתב המשנ"ב שם ס"ק יד, דטוב יותר שידחנו ע"י נכרי. ועיין במור וקציעה דדהיתר להדיח הוא רק כשדבוק בזית חמץ דוקא, ומסתמית הפוסקים משמע דאפי' פחות מכזית חמץ התירו להדיח היבא שא"א בקינוח, דהתירו בדיעבד משום איסור חמץ. ובערה"ש סעי' ט, ביאר דבקינחו לחוד שאין שם חמץ רק מלוכלך, לא הוי הכנה משבת לחול דאינו טרחה.

³⁰ מרן החו"א זצ"ל בהוראותיו לבני ביתו (קובץ אגרות חו"א ח"א סי' קפח) כתב לבשל עבור סעודת ליל שבת בכלי חמץ נקיים בשר ודגים בלי שום תערובת חמץ וקטניות.

³¹ ואם מניח הקדרות על כירים של פסח יקפיד שלא ישפך מהתבשיל על הכירים המוכשרים לפסח. ורצוי מאד שיהיו כלי החמץ נקיים ואינן בני יומן. כמו"כ, אם בישל תבשיל שאינו חמץ הנדבק לכלי, בכלי חמץ שאינו בן יומו, לא ידיחו אלא יצניעו כמות שהוא עד לאחר הפסח.

³² משנ"ב סי' תמד ס"ק יד.

³³ שער הציון שם אות ד. ועיין עוד בסדר ע"פ שחל בשבת להגר"ח זוננפלד זצ"ל.

³⁴ ובדיעבד אם עירה תבשיל רותח מקדירה של פסח, שהיא כלי ראשון העומד על האש, לתוך כלי חמץ, כתב הפמ"ג סי' תמד א"א ס"ק ד, דבדיעבד ניצוק אינו אוסר. עוד כתב שם, דאם אין הי"ס"ב, שרי לערות מכלי פסח לכלי חמץ. והפר"ח התיר להוציא התבשיל הרותח בקפ (מצקת) של פסח לערות לכלי חמץ.

נקיים³⁵. אמנם לקידוש ולנטילת ידים, לא ישתמש בכלים חד-פעמיים.

(ט) לשבת זו יקנה או יאפה חלות קטנות (ובחלות ללחם משנה יקפיד שיהיה בכל אחד מהן שיעור כזית), ובכמות מצומצמת כדי שלא יאחר חמץ בשבת, ואם יחסר לו חלה ללחם משנה, רשאי לצרף מצה³⁶. רצוי להסיר את התיות מהחלות ולחמניות מערב שבת בזירות, כך שלא תיפגם שלמות הפת, ולהשליכן לשריפה, שאם ישליכן בשבת לבית הכסא, יש בזה חשש מוחק.

(כ) בשבת ער"פ נוהגים להשתמש במיחם למים חמים של פסח, ויש להזהר שלא לערות מהמיחם לכלי ראשון של חמץ אלא דרך כלי שני, ורצוי להשתמש בכוסות חד פעמיים.

ההכנות לחג בערב שבת

(כא) נכון להקפיד לסדר מערב שבת כל מה שצריך לליל הסדר, ובפרט הדברים שבעשיתן יש שיהיו. כגון: צלית הזרוע, בישול הביצה וצליתה עבור הקערה, והכנת החרוסת ומי מלח. ואם שכח, עיין בהערות³⁷. ובמיוחד יזדרז במלאכות האסורות ביו"ט כגון:

מעשרות וחלה: לעשר ולהפריש חלה מהמצה ושאר המאכלים. אם שכח להפריש, עיין הערה³⁸.

נרות: יזכור לכוון את השעון-שבת, שהאור יכבה מאוחר יותר בליל הסדר. להכין אש להדלקת נרות יו"ט ושאר דברים הנצרכים כמו בישול (באופן המותר) וכד'. יכין נרות גדולים לצורך ההדלקה במוצאי שבת - ליל הסדר, שידלקו עד אחר הסעודה בליל הסדר. וידיבק הנרות מערב שבת בפמוטים. הנוהג להדליק בפתיחות יכין פתילות מיוחדות להדליק במוצאי ליל פסח, או ידליק הפתילות שמכין לשבת ויכבן מבעורי ויחזור וידליקן לכבוד שבת, ויוכל שוב להדליק בליל יו"ט³⁹.

³⁵ וגם לא יכנס בזה לחששות של קינוח הכלים וכני"ל בסעיף הקודם.

← יש להזהר כשמערה רותחים לכלים מפלסטיק חד פעמיים, שמחמת החום הכלי מתכווץ ומשתנה, ויש לחשוש בזה משום איסור בישול, שהוא בכלל ריפוי גוף קשה, דכ' הרמב"ם דהוי מבשל. כ"ה דעת מרן הגר"ש זצ"ל הו"ד בפניני מאור השבת ח"ד אות מט. וכ"ה דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני פרק טז לענין שימוש בצלחת חד פעמית במאכל רותח, דאם הוא פס"ר שישתנה צורת הכלי שאסור. ועיין שם בפניני מאור השבת מכתבי הגרשו"א מכתב נ וכן מהגרמ"פ זצ"ל להקל בזה.

³⁶ מרן החזו"א זצ"ל (אגרות ח"א, קפח) התיר לצרף מצה ללחם משנה. ועי' בכף החיים סי' תעא אות כד, דיקח מצה רגילה ולא מצת מצוה שהכינה לליל הסדר, לדעת הפרמ"ג בא"א ריש סי' תמד, הם מוקצה בשבת. ושאר מצה יכול ליתן לקטנים ולעופות או לעכו"ם, משא"כ מצת מצוה שמקפיד עליה, (בן אש חי, ש"א פ' צו, ו). ויזהר שהמצה לא תגע בחמץ. ומרן הקה"י זצ"ל נהג להכניס המצה בניילון כשהיה מצרפה ללחם משנה עם פת (ארחות רבינו ח"ב עמ' יא). וכתב בשערים מצוינים בהלכה (סי' קטו ס"ק ו) דאין צריכים שיהיו הלחם משנה נוגעים זה בזה, אלא די שיהיו שניהם בידו.

³⁷ שו"ע סי' תעג סעי' ד, ובמשנ"ב שם ס"ק כב כתב דנחלקו הפוסקים בער"פ שחל בשבת אי נהג ב' תבשילין, ונהגו להניח ב' תבשילים. וכתב שם הרמ"א דנהגו בעירנו לצלות הביצה כדי לחשוש לשיטות הסוברים כבן תימא שדוקא צלי עיי"ש שעה"צ אות לו, ועיין משנ"ב סי' תעו ס"ק ט, ודרי' לאכול הביצה צלוייה בלילה, משא"כ הזרוע הצלוייה שאין אוכלים בלילה, ואם שכח יצלה הזרוע בליל פסח ע"מ לאכול למחר, וכן יבשל הביצה ויצלנה ע"מ לאוכלה בלילה או למחר (עי' משנ"ב סי' תעג ס"ק לב).

← ובשמבשל וצולה הביצה, יזהר שלא יסיר קליפת הביצה, שהרי ביצה קלופה שעבר עליה הלילה אסור באכילה שרוח רעה שורה עליה, ואפילו אם חתום בכלל, כמבואר במס' נדה (ז' ע"א), ובשו"ע הרב בסוף חלק חו"מ הל' שמירת הנפש סעי' ז, הביא דין זה להלכה והוסיף שם שאם שייר מעט מקליפתו מותר.

ולענין החרוסת עיין משנ"ב סי' תעג ס"ק מז, דאם שכח מותר לעשותו ביו"ט. ואף כשעושה החרוסת מע"ש, מ"מ היין נותן בליל הסדר עצמו. וכ"ה בארחות רבינו (ח"ב עמ' י) מנהג בעל הקה"י זצ"ל. וכיום שמצוי עיסת חרוסת מוכנה, ורק משרים את העיסה ביין, מותר להשרות ביו"ט, דמלאכת לישה מותר ביו"ט. ואם לא הכין החרוסת מע"ש יכינו במוצאי ליל פסח בשינוי (פמ"ג משב"ז סי' תמד ס"ק ב). ואם אינו טוחן החרוסת אלא מחתכו דק דק מותר אף בלי שינוי, אבל רק את הכמות הנצרכת לו לאותו היום (משנ"ב סי' תקד ס"ק יט).

מי מלח - כתב המשנ"ב סי' תעג ס"ק כא, דהמי מלח יעשה מע"ש משום חשש מעבר, ואם לא עשה קודם השבת יעשה מי מלח מעט ויקפיד שיהיה המלח פחות משני שליש במים כמבואר בסי' שכא סעי' ב. ובסידור היעב"ץ החמיר ג"כ ביו"ט כמו בשבת. ועייין בחק יעקב סי' תעג אות יג. ובחיי אדם כלל קל סעי' א, כתב שיעשה בשינוי דיתן המים תחילה ואח"כ יתן לתוכו מלח.

³⁸ אם נזכר בבין השמשות שטרם הפריש חלה, ואין לו מצות אחרות, בארץ ישראל מותר להפריש חלה (משנ"ב סי' רסא ס"ק ד). ואם נזכר כשכבר לילה, בא"י דליכא העצה שאוכל והולך ואח"כ מפרש, אם יכול להשיג מצות מאחרים, לא הותר לו להפריש חלה, כמבואר בסי' שלט סעי' ה, ויש מגדולי ירושלים ומטין משמיה דמהרי"ל דיסקין שהתיר להפריש ע"י קטן מופלא וסמוך לאיש, ודיינו בין בן י"ב שנה ל' י"ג שנה. ובהרבה מקומות נהגו דהמרא דאתרא מפרש בערב פסח סמוך לכניסת החג חלה ממצותו ומכיון שהפרשתו תחול על כל המצות של הבע"ב ששכחו להפריש חלה, דקי"ל דזכין לאדם שלא בפניו. כן הוא בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נט עפ"י שו"ת ארץ צבי סי' מז. ואין לסמוך לכתח"י על הפרשת הרב דמתא, אלא רק באופן של אונו ושכחה.

³⁹ **פתילות** - עי' משנ"ב סי' תקא ס"ק לד, שהביא דעות בזה דפתילות ישנות נוחות יותר להדלק מפתילות חדשות, ונמצא דשבת מכין ליו"ט, ומסיק דלכתחילה טוב ונכון לצאת ידי הכל ולהכין מבעורי פתילות חדשות. ואם לא הכין, ידליק הפתילות מצידן השני. **בפתילות מוכנות כפתיל צף** - פעמים שצריך לקרעם ולקבם ויש בזה חששות לעשית כלי ומחתך, ויש להכניס מבעורי.

אריזות ובקבוקים: יפתח את הבקבוקים שיש להם פקקים מתברגים, וכן את האריזות של המצות ושאר מוצרים⁴⁰. ויפתח חבילות המצות ויבדקם מכפולות ונפוחות⁴¹.

כב) הכנת המרור: הלוקח חריין למרור ואם יפוררנו בע"ש יפוג חריפותו⁴², יפוררנו במוצ"ש שהוא ליל פסח בשינוי קצת, כגון שלא יפורר ע"ג קערה אלא על המפה או על השולחן או שיהפוך המגדרת⁴³. ויכול לפורר החריין מע"ש ויסגרנו היטב בכלי אטום כדי שלא תפוג חריפותו ויוצאים בו לכתחילה⁴⁴.

כג) הלוקח עלי חסה: למרור צריך לבדוק מתולעים בע"ש, וכדי לשמור על העלים שלא יכמושו, יעטפם במטלית רטובה או יניחם במקרר, ולא יניחם במים שלא יהיה כבוש⁴⁵.

כד) עירובי חצרות: המניח עירוב חצרות לשבת זו או לכל השנה, יעשה העירוב ממצה ולא מחמץ, ולא יזכה את העירוב לשכנים מהמצות מצוה שרוצה לצאת בהם יד"ח, דכעין 'לכם'. וגם אם עשה מחמץ יש אומרים שמועיל, ויאכלנו בשבת שחרית קודם זמן האיסור⁴⁶.

שבת קודש - ערב פסח

כה) סעודות השבת: יכין מקום מיוחד לאכול בו בשבת, ולא ידחוק עצמו לאכול בין תנור לכיריים שאין זה כבוד שבת. ומן הראוי לקדש ולסעוד בחדר שבו דולקים נרות השבת⁴⁷.

המדליק בפתיחת שמכין מצמר גפן יכין קודם יו"ט דפסח פתיחות לשביעי של פסח שהרי לכתחילה אין לעשות פתיחות בחוה"מ ובדיעבד מותר. עי' ברמ"א סי' תקמ"א סי' א, שמתיר לכתחילה והמשגיב שם ס"ק ג בשם הח"א, שכתב דלכתחילה יכנס מערב יו"ט ע"כ, וצ"ע אמאי לא מקפידים כן.

ובלענין פתיחת קופסאות עיין חו"מ או"ח סי' נ"א ס"ק י"א, לגבי קופסת שימורים, ובחזו"א או"ח סי' ס"א ס"ק ב, לגבי קופסת נייר, ובשו"ת אג"מ או"ח ח"א סי' קכב, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' פב.

⁴¹ כתב בלחם הפנים על קיצור שו"ע, דטוב לבדוק קודם הפסח את המצות אם יש בהם איזה כפולה או נפוחה, להסיר אותם קודם הפסח כדי שלא יעבור בספק חמץ להשהותו, וגם שלא יצטרך לשרוף בתוך הפסח כשיראה אותם, וגם שלא יכשל באכילה מהם. וכ"כ בשו"ע הרב סי' תס"א סעי' כא, דכשמסיר מקום הכפל עם מקום מגע ממצה כפולה תוך הפסח או בער"פ מו' שעות ולמעלה, טוב להחמיר לשרפם אם אפשר לו, עי"ש. ועיין גם בביתור הלכה סי' תס"א סעי' ב ד"ה אין לאסור. ועיין בספר מועד לכל חי להגר"ח פלאגי סי' ג סעי' לג, שכתב וז"ל: "הנה מה טוב ומה נעים שיקרא לת"ח שיעבור על המצות בשביל כפולה ונפוחה, וצר לי מאוד דעל הכל שואלים אך בענין מצה כפולה ונפוחה אין דורש ואין מבקש לשאול, ואין יתכן שעה יודע להבחין ולבקר בין טוב לרע איזה יכשר. ואי איישר חלי הייתי מתקן דלא יוכל איש ליקח המצות עד שילך אצל חכם ויבדקם היטב" עכ"ל. ובהשגחות המהודרות נהוג להשגיח על זה, ומ"מ טוב שכל אחד יבדוק המצות קודם איסור חמץ, ובשנה זו קודם שבת. ובפרט במצות עבודת יד, שבהן מצוי יותר ענין זה.

⁴² עיין משנ"ב סי' תע"ג ס"ק לו ושעה"צ אות מו, דהנהוג במדינתנו לאכול למרור התמכא, ואין לאכול אותו שלם שכמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת חריפותו הוא מזיק גדול, וצריך לפוררו על ריב-אייזון [=מגדרת], וכן הביא בשם החת"ס והגב"ב וכן הוא בעמ"ק רב מהגר"א אות קצ"א. דלא כהחזו"ד שרוצה לומר שאין יוצאין במפורר לפי שמפיג טעם החריפות.

⁴³ עיין משנ"ב סי' תקד ס"ק י"ט ושעה"צ אות לג.

⁴⁴ בארחות רבינו (ח"ב עמ' עד) כתב בשם מרן הקה"י זצ"ל דכשהוא בכלי אטום היטב, שפיר דמי לעשות כן לכתחילה מע"ש.

⁴⁵ כתב בהגדה מעשה ניסים לבעל החוו"ד ח"ל, והמרור לא יהיה כבוש, דהיינו שלא יהיה שריי במים מעל"ע, ולא מבושל". כף החיים סי' תע"ג ס"ק צ"א וס"ק ה. ואם מניחם בשקית ניילון, ינקב חורים בתחתיתה שלא תהיה החסה כבושה מחמת המים המצטברים בתחתיתה השקית. ואם שכח לבדקם מתולעים בע"ש יצא יד"ח בקלחים שאינם מוחזקים בתולעים.

ואם לא יעטוף במטלית רטובה או במקרר יכמוש, נחלקו הפוסקים בכמוש אם כשר. בלוח א"י להגר"מ טיקוצניסקי כתב דלרוב הפוסקים פסול, אך המשנ"ב בשעה"צ סי' תע"ג אות מח, הביא חבל נביאים החולקים על המג"א וסיעתו ומכשירים. ומ"מ לצאת ממחלוקת הפוסקים יעשה כמו שכתבנו, או שישתמש בקלחים שאין בהם ריעותא וחשש.

הלוקח חסה מנגידול ללא תולעים יש לשטפה היטב בברז עם מים זורמים ולבדקה בעין בערב שבת, שמצוי שמעורב בה חול ובזבז, ויש בזה חשש בורר, יעויין שו"ת שבת הלוי ח"א סי' נב. ואם שכח לשטוף מערב שבת, יקח מהעלים הפנימיים היותר נקיים וישטוף סמוך לאכילה.

נ"יש להעיר דבשנת השמיטה מגדלים אותן בעציץ שאינו נקוב המכור לגוי, ויש לעיין אי ברכתו בורא פרי האדמה או שמא שהכל נהיה בדברו, דעציץ שאינו נקוב לא מיקרי אדמה, עיין בחיי אדם סוף כלל נ"א, ובליל הסדר פוטרים את המרור בברכת בופה"א שמברכים על הכרפס, ואמנם לדעת הגר"א הו"ד בב"ה"ל סי' תע"ג סעי' ו ד"ה ואינו מברך, דנפטר המרור מדין דברים הבאים בתוך הסעודה אין מברכים עליו גם אם ברכתו בפ"ה ויל"ע בזה ואכמ"ל, ועיין בקונטרס ימי הפסח שהביא שמועה בשם החזו"א שהורה לברך על גידולי המים בקיבוץ חפץ-חיים בורא פרי האדמה, ואפשר דה"ה נמי בגדל על עציץ שאינו מנוקב, וכן הורה הגר"ש ואזנר זצ"ל בשו"ת שבת הלוי ח"א סי' רה דמברכים בורא פרי האדמה.

⁴⁶ רמ"א סי' שס"ח סעי' ה, דהמנהג להניח מצה בער"פ לכל השנה. ובשו"ת דובב מישרים סי' קל"ט הו"ד בשו"ת חלקת יעקב ח"א סי' ר"א, כתב דלערב במצה דוקא ולא בחמץ. והטעם דמועיל במצה אף שאין ראוי בער"פ לאכילה הואיל וראוי לאכילה לכתחילה לקטנים שלא מבינים סיפור יציאת מצרים. וראה בהוספות. ואם עשה העירוב בפת חמץ מהני עי' רמ"א סי' שצ"ד סעי' ב דאוכלים העירוב בשחרית. ויקפיד לאכול כולו או לבער את כל החמץ שנשאר. ועי"ל דאעפ"י שאסור לאכול מצה בער"פ מ"מ כיון דבליל שבת מותר לו לאכול מצה מן הדין ורק בער"פ מעמור השחר ואילך אסור (עיין להלן הע' 50), והרי הקובע לעירובי חצרות הוא אם המאכל היה ראוי לאוכלו בין השמשות של כניסת השבת, א"כ שפיר יכול לערב במצה. ואף לנוהגים שלא לאכול מצה מר"ח, הובא במשנ"ב סי' תע"א ס"ק יב, מ"מ כיון דמעיך הדין מותר לאכול, שפיר יכול לערב בו.

⁴⁷ עי' שו"ע סי' רע"ג סעי' ז. ובארחות רבינו (ח"ב עמ' י) הביא מנהג מרן הקה"י זצ"ל שאכל במרפסת. ומרן החזו"א זצ"ל שהיה אוכל

כו) אין להניח את הפמוטים ע"ג המפה שאוכלים עליה בשבת, דא"כ לא יוכל לנערה בשבת, שהרי אין לטלטל פמוטים בשבת אפילו לאחר שכבו הנרות משום מוקצה. אלא יניחם על שולחן שאין אוכלים עליו, או בקצה השולחן ע"ג מפה תחתונה שאין אוכלים עליה ושיוכל להשאירה במקומה⁴⁸.

כז) מותר לאכול בתחילת הסעודה מן הפת כשיעור ביצה, ולכוון להמשיך הסעודה בחדר אחר, וינקה פיו וידי ויגדיו, ויעבור לחדר אחר וימשיך סעודת השבת במאכלים ובכלים הכשרים לפסח, וא"צ לברך על דברים הבאים מחמת הסעודה שאוכל בחדר השני⁴⁹.

כח) יש שלא נהגו באיסור אכילת מצה מראש חודש ניסן אלא רק ביום י"ד, ומותרים באכילת מצה כליל שבת⁵⁰, וכן יש להקל לקטנים⁵¹.

כט) מצה ללחם משנה: עדיף להשתמש במצה לצירוף ללחם משנה בשבת זו, ולא להותיר חמץ משום כך⁵². ויעטוף את המצה בשקית ניילון, כדי שלא תגע בחלה, ואף שאין המצה נוגעת בחלה יוצאים ידי חובת לחם משנה גם בכה"ג⁵³. אין לטלטל מצת מצוה בערב פסח שחל בשבת, כיון שאסורה באכילה מדרבנן, ומקפידים שלא להאכילה לעופות ולנכרי, הרי היא מוקצה⁵⁴. אמנם אם יש לו קטן שאינו יודע לספר ביציאת מצרים, כיון שמותר להאכילו מן המצות הללו, אינן מוקצה ומותר לטלטלן⁵⁵. ויש מי שכתב אף אם לא מצוי בביתו אלא אצל שכניו וכדומה, גם מותר לטלטלן⁵⁶.

ל) מצה עשירה: מנהגינו שאין אוכלים מצה עשירה אפילו בערב פסח⁵⁷. אמנם מצה מבושלת ברותחים בכלי ראשון, ונכמו שנוהגים לעשות כופתאות ממצה שקורים 'קניידלאך', מותר לאוכלה בער"פ קודם שעה עשירית⁵⁸. עוגות מקמח מצה אין לאכול בערב פסח⁵⁹. שניצל שטוגן עם קמח מצה בשמן מועט שנועד רק

בביתו בחדר שיחד לתפילה בציבור [ולא היה לו דין ביהמ"ד] (שם עמ' יב).

⁴⁸ שו"ע סי' רעט סעי' א וסעי' ד, מחלוקת המחבר והרמ"א אי מהני תנאי, ויש להקפיד בע"ש להניח על השולחן תחילה דבר היתר חשוב יותר מהפמוטים כדי שיוכל בשבת בבוקר לטלטל את השולחן ולנקות באותו מקום.

⁴⁹ ואף שכתבנו בסעי' כה, דצריך לאכול במקום שהנרות דולקים, אך לענין זה די אם אוכל בביצה פת באותו מקום ויכול לגמור סעודתו במקום אחר וכ"ה במשנ"ב סו"ס רעג. והעושה כן צריך לחזור למקומו הראשון ולאכול בזית פת לברך ברכת המזון בחדר שאכל בו פת - שו"ע ומשנ"ב סי' קעח סעי' ב. וכן במנחת יצחק ח"ו סי' מח, שכתב דאף שהמשנ"ב שם ס"ק לג ביאר דמש"ב הרמ"א דלכתחילה לא יעקור ממקומו בלא ברכה משום דחיישנן שמא ישכח לחזור ולאכול ולברך במקומו או שישעה עד שיפסיד ברכהמ"ז לגמרי, אמנם בער"פ שחל בשבת לא חיישנן ומותר לעשות כן משום שלצורך מצוה עושים כן, ועוד שאין לחוש שמא ישעה וישכח לברך כיון שממהרים לגמור הסעודה. ובחשב האפוד ח"ב סי' קלא ז, כתב דאין להמתין מלבד ברכת המזון עד לאחר אכילת כל המאכלים כשחוזר למקום הראשון, כי אז יכנס לספק ברכות על המאכלים שאוכל אחר גמר אכילת הפת, מאחר שכבר משך ידיו מן הפת, עי' סי' קעז סעי' ב. ולמעשה נהגו כמו שכתוב למעלה, ואעפ"י שלכתחילה אין לעזוב את המקום שאכל בו פת קודם ברכת המזון כמבואר ברמ"א קעח סעי' ב, לצורך מצוה מותר, עיי"ש בביאור ד"ה עוברת, דלצורך מצוה אפי' אינה עוברת מותר.

ויש להעיר שאם עוברים באמצע הסעודה מחדר לחדר שלא באותו בנין או מחצר לבית אפי' אם התכוונו מתחילה לכך הרי"ז לדעת השו"ע כהפסק סעודה וצריך לברך מחדש על מה שאוכלים אח"כ והרמ"א חולק עיי"ש סי' קעח סעי' ב.

⁵⁰ משנ"ב סי' תעא ס"ק יב כתב בשם האחרונים דמצה שאסורים לאכול כל יום י"ד היינו מעמוד השחר ואילך. וכן נהג החיד"א (מעגל טוב עמ' 143), שאכל מצה בליל י"ד. ובקובץ הוספות להגש"פ מבית לוי עמ' 30, מובא דהגר"ח מברסק זצוק"ל הביא ראיה מהמשנה שמותר לאכול מצה בליל י"ד, דתנן בפסחים (קטז ע"א) "וכאן הבן שואל... שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה". ע"כ מבואר "שבכל הלילות", היינו אף בליל י"ד מותר לאכול מצה. ויעויין בבירור הלכה תליתא עמ' ר"ז שהגר"ח אמר ראה זו כשהיה בן שש. וכתב שם עוד שמרן הגר"ז זצוק"ל נהג כן למעשה בשנה שחל ערב פסח בשבת שאכל מצה בליל שבת וחמץ בבוקר. ואמנם משמעות המג"א סי' תעא ס"ק ו, דבליל י"ד אין לאכול מצה שיוצאים בה בפסח, עיי"ש בח"י אות ז. וכ"ה בשו"ת רב פעלים ח"ג סי' כז. ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קנה, כתב דבליל י"ד אין למחות באלו שאוכלים מצה לצורך סעודת שבת. אמנם לאלו הנוהגים איסור אכילת מצה מר"ח ודאי דאין לאכול בליל שבת.

⁵¹ ולקטנים שאין מבינים בספור יצי"מ שרי לכתח' ליתן להם מצה כל היום, רמ"א סי' תעא סעי' ב.

⁵² אגרות חו"א ח"א קפח.

⁵³ ארחות רבינו פסח עמ' יא. וביאר בחוט שני שבת ח"ד עמ' שסט, דאף שאינו ראוי לאכילה בער"פ, מ"מ יש חשיבות במה שמונח לפניו עוד לחם.

⁵⁴ פרמ"ג סי' תמד א"א ס"ק א.

⁵⁵ שו"ת שואל ומשיב תנינא ח"ב סי' עז.

⁵⁶ כף החיים סי' שח ס"ק מב.

⁵⁷ עיי"ן רמ"א סי' תמד סעי' א, ושע"צ שם אות א, ובערוה"ש סעי' ד.

⁵⁸ משנ"ב סי' תעא ס"ק כ, וסי' תמד ס"ק ח. והגר"א בביאורו ריש סי' תמד כתב דמצה מבושלת אסור אף קודם שעה עשירית. ו**מצה מטוגנת** עי' שע"צ סי' תעא אות כ, שהביא בזה דעות דהגר"ז והחיי אדם מקילים, והפמ"ג מסתפק בזה. ובמשנ"ב סי' רצא ס"ק כה, לגבי סעודה שלישית בער"פ שחל בשבת כתב להתיר לאכול מיני טיגון שעושים ממצה כתושה. ואם טיגן בשמן עמוק לכ"ע שרי לאכול בער"פ.

⁵⁹ עי' רמ"א סי' תעא סעי' ב, ומשנ"ב ס"ק יט ושע"צ אות טז. שכתב דדוקא שיש בה תאר לחם ועי' שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיז,

למנוע שלא ישרף, אין לאכול בער"פ.⁶⁰

(א) מצת חמץ: מעיקר הדין מותר לאכול מצת חמץ בער"פ קודם שעה חמישית, אך בזמנינו כיון שמצת חמץ שוה בטעם ובמראה למצת מכונה לפסח, לכן יש לאסור אכילת מצת חמץ בער"פ כדי שתהא המצה חביבה ויאכלנה לתיאבון.⁶¹

(ב) מצה שנאפתה שלא לשם מצה: אין להתיר לאכול בערב פסח מצות שנאפו במפורש שלא לשם מצות מצה. ובמקום שאם לא נתיר להם לאכול מצות אלו יאכלו מצות שנאפו לשם מצת מצוה או בכתי חולים כיו"ב, יש להקל בדיעבד עד חצות. ובאותם מקומות יש להזהר ביותר שלא יאכלו ממצות אלו בליל הסדר, שהרי אין יוצאים בהן יד"ח.⁶²

(ג) בשבת זו משכימים להתפלל, ולא יאריכו הרבה כדי שיהיה שהות לאכול.⁶³ ולא יבואו לידי מכשול באיסור חמץ אחר זמן איסורו. ואם קם מאוחר ע"י בהערה.⁶⁴

(ד) הפטרה: בשבת זו נהגו ברוב קהילות ישראל להפטיר 'וערכה לה' מנחת יהודה וירושלים' (מלאכי יג).⁶⁵ ויש הנוהגים להפטיר הפטרת השבוע.⁶⁶

(ה) נהגו שאחר התפילה אוכלים מאכלים קרים של חמץ. ואם יש שהות עד סוף זמן אכילת חמץ, יש נוהגים לחלק סעודת שחרית לשנים, ולאחר שאכלו חלק מהסעודה מברכים ברכת המזון, ומפסיקים הפסק גמור בהליכה ובד"ת, ושוב נוטלים ידיהם לסעודה שלישית, ומקיימים בכך מצות סעודה שלישית בפת לכמה שיטות.⁶⁷ ויקפיד לכתחילה לאכול יותר מכביצה פת.⁶⁸

אכל כביצה פת לפני סוף זמן אכילת חמץ, יכול להמשיך סעודתו במאכלים ותבשילים כשרים לפסח אף לאחר זמן אכילת חמץ ואינו צריך לברך עליהם בנפרד.⁶⁹

(ו) אין לחלק סעודת ליל שבת לשתיים כדי שסעודת שחרית תעלה לו לסעודה שלישית, דשתי הסעודות יש לאכול ביום.⁷⁰ (וראה מילואים סי' ד).

שהחמיר בזה ואוסר לאכול בער"פ עוגות שנאפו מקמח מצה, לפי שאם קובעים עליהם סעודה מברכים ברכת המזון, ולא דמי לקניידלאך שמתיר המשנ"ב בסי' תע"א ס"ק ב, משום שנקראים מעשה תבשיל.

⁶⁰ כ"ה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בהגד"ש ע"פ פסקיו, עיי"ש.
⁶¹ כ"ה עפ"י המאירי פסחים יג ע"א שם' הטעם שאסור אכילת מצה בער"פ כדי שיאכל בלילה לתיאבון, ה"ה במצת חמץ יש לאסור או מר"ח ניסן בזה יש להקל במצות חמץ ודי לאוסרם בער"פ, וכן הורה הגר"ש וואזנר זצ"ל.

⁶² יש שרצו להתיר לאוכלן בשבת ער"פ כיון שאין יוצאים ידי"ח במצות אלו. ועי' מהרש"א פסחים צט ע"ב, על תוס' ד"ה לא יאכל. ודעת מרן הגר"ש אורבאך זצ"ל בשש"כ פרק נו ה"ע, מו, והגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני שבת ח"ד עמ' שסט, שלמעשה אין להתיר לאוכלן בער"פ. ובמקומות שבלא זה יאכלו מצות כשרות שיוצאים בהן ידי"ח האסורות באכילה בער"פ, כתב ב"ש יוסף סי' צא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דיש להקל להם לאכול מצות אלו עד חצות היום, אך אין להקל במקומות אחרים. וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' לו, שבצנעא יש להקל בבתי חולים וכדו' והוא הרע במיעוטו.

⁶³ משנ"ב סי' תמד ס"ק ד, וכתב הבן אבי חי (שנה א', פ' צו מג, ב) שעכ"פ לא יתפללו בחפזון ובמרוצה. ואין להוסיף בקריאת התורה על השבעה קראים ולקצר במי שברך.

⁶⁴ אם קם מאוחר והזמן דחוק ואין סיפק בידו להתפלל ולאכול סעודת שבת קודם זמן סוף אכילת חמץ, כתב בשו"ת שרגא המאיר ח"ד סי' סב, דאם יש לו שהות לומר ברכת התורה ברוך שאמר [אשר] וישתבח וברכות ק"ש ושמור' דשחרית, יעשה כן, ותומ"י יקדש ויאכל כביצה פת לפני סוף זמן אכילת חמץ. ואם אין לו זמן לכך, אין היתר לאכול קודם התפילה כדי לקיים מצות עונג שבת, שהרי קודם התפילה לא חלה חובת סעודה כלל, אלא יתפלל ואח"כ יקדש וישתה שתי כוסות כדי שיהיה קידוש במקום סעודה, ויאכל מיני פירות ותבשילים של פסח כדי לקיים מצות עונג שבת.

⁶⁵ כן הוא מנהג א"י כמובא בלוח לא"י, וכן נהג מרן החזו"א זצ"ל.
⁶⁶ כ"ה דעת הגר"א במעשה רב וערוה"ש סי' תל סעי' ה.

⁶⁷ משנ"ב סי' תמד ס"ק ח וס"ק יד. ועיי"ש דאם אין זמן להפסיק בינתיים הוי בכלל ברכה שאינה צריכה. ומרן החזו"א זצ"ל כתב ברשימתו (אגרות ח"א קפח) להפסיק ביניהם חצי שעה, ובחמד משה כתב בשיעור ההפסק בין הסעודות לכל הפחות די הילוך ד' אמות. ובמשנ"ב סי' רצ"א ס"ק יד, כתב דיפסיק ע"י שילך מעט ולא כתב שיעור זמן. ועי' שו"ע סי' רצ"א סעי' ב דלא מהני לסעודה שלישית אם עשאה קודם חצות ויש ראשונים דס"ל שיוצא בזה.

⁶⁸ משנ"ב סי' רצ"א ס"ק ב.

⁶⁹ כן הביא ב"ש יוסף א"ח ח"ג סי' קג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דאף שאינו יכול לאכול עתה פת, מ"מ נחשבים המאכלים כבאים מחמת סעודה, שהרי לא משך ידיו מן הפת רק מחמת איסור אכילת חמץ, ושפיר נחשבים המאכלים כבאים מחמת סעודה ונפטרים בברכת הפת שבירך מתחילה.

⁷⁰ כן נראה מדברי הפוסקים שהזכירו רק חלוקת סעודת שחרית ולא הזכירו חלוקת סעודת ליל שבת. ועיין משנ"ב סי' רעד ס"ק ט, דאם יש לו אונס שאינו יכול לקיים סעודת ערבית ידחה הסעודה למחר ויאכל ג' סעודות ביום ובלבד שיקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים, יעו"ש. ונראה דמהני אונס לאכול כל הג' סעודות ביום דעיקר סעודת שבת ביום, אך לא להקדים סעודה השניה ללילה. ועי' שו"ת רבבות אפרים א"ח ח"א סי' רו שהאריך בזה, ומסיק כנ"ל.

ביעור החמץ שנותר בשבת

(לז) רצוי לאכול ולשתות את כל המאכלים והמשקאות של חמץ וחשש חמץ שבבית עד תומם⁷¹. והחכם עיניו בראשו שלא לשייר חמץ אלא בצמיצום כפי הנצרך לו לאכילה, וכדלעיל סעיף ט.

(לח) אחר שגמר האכילה, ינער את המפה שאכל עליה מהפירות, בבית הכסא או בחוץ במקום הפקר [אם יש ערוב כדין], או בביתו ע"ג הקרקע, וכיון שנדרסים ברגלים מתבערים מעצמם. החמץ שנשאר מהסעודה אם אין עכ"ם ובהמה שיכול ליתנו לו, ישליכנו לבית הכסא, ואסור לזרוקו לאשפה שבחצירו⁷². כמו"כ, יכול לפוסלו מאכילת כלב ע"י חומרי חיטוי חריפים שאינם מוקצה כגון אמה או סבון נוזלי בכמות נדיבה. או באמצעות אקונומיקה או נפט שיחדם לצורך זה מערב שבת⁷³. ולאחר שפסלם לגמרי מאכילת כלב, יכול להשליכם לאשפה שבחצירו.

את המפה עצמה יצניע עם כלי החמץ או שלכתחילה ישתמש במפת נילון חד פעמית.

(לט) יטאטא את המקום שאכל בו חמץ, ולאחר מכן ינער את הפירות מהמטאטא בבית הכסא, ויצניע את המטאטא עם שאר כלי החמץ⁷⁴. וכן ינקה היטב את סוליות הנעלים, שמצוי בהם חמץ ובפרט בחריצים.

(מ) כלי הסעודה שנשארו ודבוק בהם קצת חמץ יקנחם באצבעו ואם א"א בקינוח ישטפם במים, ויטמנם עם שאר כלי חמץ במקום המושכר לנכר⁷⁵.

(מא) לאחר מכן ישטוף ידי, וינער בגדיו וכיסי בגדיו, ואצ"ל של ילדיו ובעיקר אצל הקפלים בשולי המכנסים ('מנדטים'), ויש לבדוק היטב שלא נשאר בהם חמץ⁷⁶. וינקה היטב את הפה והשיניים משיירי החמץ⁷⁷, ואופן ניקוי השיניים ושיניים תותבות עיין בהערות⁷⁸.

⁷¹ בן איש חי שנה א', פ' צו סעי' ב. וכתב בלוח דבר בעתו משמיה דרבנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, דבברכת המזון בסעודה זו אין להשאיר פת.

⁷² הא דאסור לזרוק לאשפה שבחצירו ע"י בן איש חי (שנה א' פ' צו, סעי' ג) דיני ע"פ שחל בשבת, שאין לעשות כן, ויש להזהר השכנים על כך, ואם חושש שהשכנים מניחים חמץ באשפה שבחצר, יפקיר חלקו בפני שלושה או ישכרנו לנכר, וי"א שאף חמץ זה בכלל החמץ הנמכר לגוי. ועיין בארחות רבינו (ח"ב עמ' ז') שמרן הקה"י זצ"ל הורה לו למכור את חלקו באשפה, ובנוגע לרשות להשליך שם אשפה יש להסתדר עם א' מהשכנים לשם בחלקו, ואפשר דאין הם מקפידים בכך. (ראה בתשובות והנהגות ח"ב סי' ריא, משי"ב בענין זה, ומשמע שם מהגהות מרן הקה"י שגם להפקיר מהני, וא"צ דוקא למכור. ומהגר"י קרליץ שמעתי דלא בריא לן שמכירה בזה מהני). אמנם כל זה הוא דוקא במקומות בהם ישנו חדר-אשפה המשותף לשכנים, אבל במקומות בהם ישנו פח אשפה ציבורי המוצב ברחוב ('צפרדע' וכד'), אפשר דחשיב כהפקר. והא דהטלה לבית הכסא חשוב ביעור מבואר במשנ"ב סי' תמה ס"ק ה. ואמנם בחזו"א סי' קיח אות ג דיה"כ במ"ב, כתב דכל זה קודם שעה שישית, אבל אחר שש לא סגי בזה ע"ש.

⁷³ בשיעורי שבט הלוי, נדה סי' קצח סעי' ז' כתב: "נפט לכאורה מוקצה, אא"כ יחדוהו".

⁷⁴ המשנ"ב סי' תמד ס"ק טו כתב דאותם פירות דקים א"צ להוציאם מרשותו דנדרסים ברגלים ומתבערים מאליהם ומ"מ טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכ"ם, ואם אין עכ"ם יכבד בעצמו ע"י שינוי בגד ע"ש. והגר"י קרליץ זצ"ל ביאר דהמשנ"ב הני"ל מירי במקום שאינו מרוצף. ויטאטא במטאטא רך (ולא במטאטא קש), או במקל גומי כמ"ש בשו"ע סי' שלו סעי' ב ברמ"א, ומשנ"ב ס"ק יד.

טאטוא החצר: ויש להעיר שבערב פסח מצוי שאוכלים בחצר ופעמים שהחצר מרוצפת, ועיין בסי' שלו סעי' ב ובמשנ"ב שם וביה"ל שם, דבבתים שעביר דרובם מרוצפים לא גזרו אטו אינו מרוצף אך בחצרות שרובן אינן מרוצפות נראה דאסור לכבד אפי' במרוצף, משום גזירה אטו אינו מרוצף כמבואר שם, ולכן יש להמנע מלאכול בחצר בחלק מרוצף אם בכוונתו לכבד אח"כ.

⁷⁵ רמ"א סי' תמד סעי' ג. ועיין שם במשנ"ב ס"ק יג-יד, דאף שהוא לא לצורך שבת התירו להדיח היכא דא"א בקינוח משום איסור חמץ, ועדיף ע"י עכ"ם אם אפשר. ועי' בערוה"ש סעי' ח, דהתירו להדיח הכלים כשא"א בקינוח ומיקרי צורך שבת כיון שאסור להניחו כך ביום השבת.

⁷⁶ עיין בן איש חי פ' צו סעי' ד, וכתב שם שיחליף בגדיו.

⁷⁷ כף החיים סי' תמד ס"ק לב.

⁷⁸ לא יצחצח שיניו במשחה ומברשת מחשש ממחק וסחיטה. אולם במברשת ניילון ובמברשת יבשה בלא משחה יש שמקילים באופן שאין פסיק רישיה שיוציא דם מהחניכיים. עיין שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' מה. ובבן איש חי (ש"א פ' צו אות ח) הביא מעשה נורא: "מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה, ובכל הלכות פסח, והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאמר לו אדם אחד איני לו שאכל חמץ משוה, ויקץ ויתמרמר מאד ויבך בבי גדול, וחזר וישן מתוך בכייתו, ויחלום והנה איש מדבר עמו, ואמר לו זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השיניים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולעס המצה בלילה נפרד אותו פירור מבין השיניים ונרדק במצה ואכלו עם המצה, על כן כמה וכמה צריך האדם לשום לבו בדבר זה להזהר בנקיו שניו היטב".

שיניים תותבות ידיח וישפף היטב במים וינקה מהם החמץ, ואח"כ ינער מהם המים ויצחצחם במברשת ניילון יבשה. וי"א דמותר לערות עליהם בשבת מים רותחים מכ"ר - עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' לו. ועיי"ש דאלו שיש להם שיניים תותבות או כתרים וכד' יקפידו שלא לאכול חמץ חם שהיטב עשרים וארבע שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ.

סתימות ממותכת: מי שיש לו סתימות בשניים העשויות ממתכת, כתב בחוט שני, שבת ח"ד עמ' שצד, דיזהר שלא לאכול חמץ חם מעלי"ע קודם זמן איסור חמץ. אמנם יש לעיין איך יאכל המורר שהוא דבר חריף וכיון שלועס המורר פולט איסור חמץ ונעשה כבן יומו, ולכן נראה שיאכל חריין מפורר היטב שיכול לאכלו בלא ללעוס בשיניים, ולא דמי לבולע מרור דלא יצא דהתם לא הרגיש כלל טעם מרור שנכנס לתוך בית הבלעיה, משאי"כ כשאוכל חריין מפורר ומרגיש הטעם בפיו יצא יד"ח אף שלא ללעוס

מב) וכשמדיח כליו החמוצים או ידיו שדבוקים בהם חמץ, יזהר לעשות כן בחדר האמבטיה או בכיור אחר שיש בבית, ולא במטבח שהוכשר לפסח. ואין כלי החמץ מוקצה לאחר זמן איסור אכילה עד סוף זמן ביעור חמץ, וכדלהלן.

מג) לאחר שביער את החמץ וקודם תחילת שעה שישית יבטל את החמץ באמירת כל חמירא וכו' ואפי' אם ביטל אתמול חוזר ומבטל בשבת⁷⁹. ואומר את התפילת יהיה רצון שנוזה לביעור יצר הרע כנדפס בסידורים. ואין בזה משום תחינה שאסור לאומרה בשבת, אלא דהוי כמו תפילה⁸⁰.

מד) חמץ שנשאר לו לאחר תחילת השעה השישית, שהחמץ אסור בהנאה והוא מוקצה ואסור בטלטול, כופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ומבערו⁸¹, ומותר להשליכו לבית הכסא ע"י עכ"ם (וראה הערה)⁸². מה) כלי חמץ לאחר זמן ביעור חמץ, דינם כדין כלי שמלאכתו לאיסור, והתירו לטלטלו רק לצורך גופו ומקומו, אמנם כשמסלקו משום איסור חמץ אין זה צורך גופו ומקומו, והעצה שישתמש איזה שימוש באותו מקום שהיה בו הכלי אחר פינויו⁸³. ואם יש בכלי מעט תבשיל (שאינו חמץ) מותר לטלטלו אגב המאכל⁸⁴.

מן המנחה ולמעלה

מו) סעודה שלישית: מתפללים מנחה גדולה כדי למהר ולאכול סעודה שלישית קודם סוף שעה תשיעית⁸⁵. ואין אומרים 'ברכי נפשי'⁸⁶. גם מי שהחילק סעודת שחרית לשנים, יקיים שוב סעודה שלישית לאחר חצות, ויאכל מעט תבשילים של פסח כקניידלעך⁸⁷. בשר דגים או מיני פירות וטוב לעשותה בפירות שברכתן מעין ג'⁸⁸. ויזהר לאכול רק מעט ולא ימלא בטנו כדי שיאכל בערב מצה לתיאבון⁸⁹. ואם מותר לאכול תבשיל קטניות בסעודה זו, עיין בהערות⁹⁰. ועיין מילואים אות ג.

בשינוי.

⁷⁹ שו"ע סי' תמד סעי' ו, ומשנ"ב ס"ק כב, ורמ"א שם סעי' ב. וראוי שאף ב"ב יבטלו החמץ באמירת כל חמירא כ"ה בלקט יושר. **הנוסח הביטול בשבת:** במשנ"ב סי' תלד ס"ק ח, כתב דבשאר שנים טוב לומר "לבטיל ולהוי הפקר" ולכו"ע מהני לשון זה של הפקר אף שאמר לשון זה בינו לבין עצמו ולא בפני אנשים, וזאת לחוש לש"י התוס' דביטול הוא הפקר. אכן ש"י הרמב"ן ריש פסחים דביטול לא הוי הפקר וראייתו מהא דמותר לבטל בשבת ויו"ט והרי אסור להפקיר בשבת. ולפי"ז בשנה זו שחל ער"פ בשבת אין לומר לשון הפקר, אמנם לשון ביטול מועיל גם לתוס'. והגר"א סי' תלד סעי' ב, מביא לשון לבטל מהירושלמי פ"ב ה"ב: "רב אמר צריך שיאמר כל חמץ שיש לי בתוך ביתי ואיני יודע בו יבטל". והגר"א"ל שטיינמן זצ"ל אמר שיאמר בנוסח "לבטיל ואם צריך הפקר שיהא הפקר". מיהו כתב המשנ"ב סי' תמד ס"ק טז, דבשבת זו מותר ליתן מתנה לגוי את החמץ שצורך מצוה הוא שלא יהא החמץ ברשותו ולכאורה מהאי טעמא יוכל נמי לבטל ב"הפקר".

⁸⁰ שו"ת רבבות אפרים או"ח ח"ד סי' קיג אות מב.

⁸¹ עי' שו"ע סי' תמד סעי' ה ומשנ"ב ס"ק כא.

⁸² אף שכתבנו דשרי ע"י עכ"ם להשליכו לבה"כ וכ"כ המשנ"ב סי' תמד ס"ק כא, אמנם כתב המשנ"ב בסי' תמו ס"ק ז, דאין העולם נוהגים כן ובכל גווני כופין עליו כלי.

⁸³ וכמו תפילין שדינם ככלי שמלאכתו לאיסור שנפלו בשבת, והורה החזו"א להרים את התפילין ולשבת על אותו מקום שהתפילין היו מונחים וחשיב בזה צורך מקומו. שנמתי ממו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א.

⁸⁴ כני"ל ממו"ר שליט"א, וכמבואר במשנ"ב סי' שח ס"ק כ וס"ק כו, כדין כלי שמלאכתו להיות.

⁸⁵ גם אלו הרגילים בכל השנה להתפלל מנחה קטנה, בער"פ שחל בשבת יכולים להתפלל לכתחילה מנחה גדולה שכן היו מקדימים להקריב התמיד של בין הערבים בער"פ שחל בשבת חצי שעה אחר חצות היום, ותפילת מנחה היא כנגד תמיד של בין הערבים.

⁸⁶ רמ"א סי' תל.

⁸⁷ עיין שו"ע סי' תמד סעי' א משנ"ב ס"ק ח וס"ק יד. ולמחבר יאכל מצה עשירה שנלושה במי פירות לבד, ואם שהה עד שעה עשירית, לא יאכל אלא מעט פירות וירקות בשר ודגים, ועיין במשנ"ב סי' תמד ס"ק ח, דיותר טוב בבשר ודגים מבפירות. ובערוה"ש סי' תמד סעי' ה, כתב דפירות עדיפי כדי שלא ישבע ויאכל מצה לתיאבון. ועי' בפר"ח סי' תמד ס"ק א, שכתב דלא יאכל אלא כזית א' פירות, ועי' בתהלה לדוד סי' רצא ס"ק ב, שדייק מדברי הפר"ח שדי באכילת שיעור כזית א' של פירות לצאת ידי"ח סעודה שלישית, אך בפרמ"ג סי' רצא משב"ז ס"ק ב, דן לומר שצריך לאכול פירות יותר מכביצה בסעודה שלישית של שבת. ובזוה"ק פ' אמור איתא שרשב"י קיים סעודה זו בדי"ת הובא במג"א סי' תמד ס"ק ב. וכתב באלף למטה על המטיא סי' תקצו ס"ק ב "ומי הוא שידמה בעסק התורה לרשב"י ז"ל", ועיין גם בערוה"ש סי' תמד סעי' ו. ואין לשנות י"ח בסעודה זו - הנהגות הגר"יח זוננפלד זצ"ל עפ"י שו"ע סי' תעא סעי' א. ושמעתי מהגר"י קרליץ זצ"ל דלענין זה מיץ ענבים דינו כין. ועי"ש במשנ"ב ס"ק ו, דבפחות מרוב כוס שרי. ויכול לצאת בזה מש"כ המשנ"ב סי' רצא ס"ק כא דטוב להדר ולברך על היין בתוך סעודה ג' לצאת בזה דעת הרמב"ם שסובר כן, וי"ש מותר לשנות רק מעט שעה"צ תעא אות ט.

ואפי' המחמירים שלא לאכול מצה שרויה בפסח, בער"פ מותר, ועוד יותר קיל מאחרון של פסח (בחול), ויאכל בכלים מיוחדים. שערים מצוינים בהלכה סי' קטו אות ז. וראה לעיל סעי' ל, שאין לאכול כופתאות מקמח מצה לאחר שעה עשירית.

⁸⁸ בן איש חי שנה א', פ' צו, סעי' ה.

⁸⁹ שו"ע סי' תע סעי' ג ומשנ"ב שם, דהאיסטניס מתענה בערב פסח כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון, ומי"מ אם חל ערב פסח בשבת, אין כדאי לדחות לגמרי סעודת שבת בשביל זה, רק שיזהר לאכול מעט לצאת ידי סעודת מצוה לבד.

⁹⁰ החק יעקב סי' תעא ב, אסר לאכול קטניות בער"פ ממזן איסור אכילת חמץ, וכ"ה בהנהגות הגר"יח זצ"ל. ובפרמ"ג א"א סי' תמד

מז) שרם זמירות של סעודה שלישית בסעודה זו כבכל שבת⁹¹, ואין להשתמש בסידורי "זמירות שבת" שהם בשימוש בכל ימות השנה בעת אכילת חמץ⁹².

מח) אמירת סדר קרבן פסח: אחר תפילת המנחה אומרים סדר קרבן פסח ויחשוב לו הקב"ה כאילו קיים בפועל⁹³. ויש נוהגים לומר את ההגדה מ"עבדים היינו" עד "לכפר על כל עוונותינו" כבכל שנה בשבת הגדול⁹⁴.

מט) הכנה משבת ליו"ט: אין להכין דבר לצורך הסדר עד הלילה ממש⁹⁵, ובכלל זה שלא יערוך את השולחן לצורך הסדר מבע"י. ולערוך את השולחן בשבת לליל הסדר ע"י נכרי, מותר⁹⁶. וכשיש צורך מעט לסדר את השולחן כגון לגוי או כדי שיהיה החדר מסודר, מותר אף ע"י ישראל⁹⁷.

נ) ולכן אין לטלטל (אף במקום שיש עירוב) בשבת לצורך יו"ט, והמתארחים בליל הסדר אצל אחרים יזהרו שלא לטלטל בשבת בזמן בין השמשות לצורך הלילה, וכן אין להביא מחזור לבית הכנסת קודם הלילה. אא"כ משתמשים בחפץ בו ביום קודם הלילה (וכגון שיעיין בהגדה או במחזור מבע"י)⁹⁸.

נא) וכן לא יאמר שרצונו לישון כדי שיוכל להיות ניעור בלילה, שנראה כמכין משבת ליו"ט. ויש להזהר שלא לומר לילדים בשבת שילכו לישון כדי שיהיה להם כוח להיות ערים בליל הסדר⁹⁹. אבל מותר להרהר שישן ביום כדי להיות ניעור בלילה (וכן מותר לשלוח את הילדים לישון ביום מבלי לפרט את הסיבה שיהיה להם כוח בלילה)¹⁰⁰.

נב) יש להחליף בגדי השבת בבגדי יו"ט מבעוד יום ולא סמוך לשקיעה¹⁰¹.

מוצאי ש"ק - ליל פסח

נג) תפילת ערבית והבדלה: אחר צאת הכוכבים, מתפללים ערבית ואומרים "ותודיענו", ואם שכח אין צריך לחזור¹⁰².

ס"ב, התיר לאכול בער"פ מצה ממיני קטניות. וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' לא, דמנהגינו לאסור קטניות בערב פסח, ואין ראיה להתיר מהפמ"ג דמצה שאני, והמיקל בזה הוא בכלל פורץ גדר. ומרן החו"א זצ"ל כתב ברשימתו (אגרות ח"א קפח) דבסעודת ליל שבת לא לערב בתבשיל שום חמץ ולא שום קטניות ולא אורז.

⁹¹ בן איש חי שנה א' פ' צו סעי' ה.

⁹² עיין רמ"א סוף סי' תמו.

⁹³ משנ"ב סי' תע"א ס"ק כב, ולח א"י.

⁹⁴ משנ"ב סי' תל ס"ק ב, ועיי' בביה"ל ד"ה במנחה שהביא מהגר"א שלא היה נוהג בזה משום דאיתא בהגדה יכול מבעוד יום, וכ"ה בעב"ץ בספרו מור וקציעה ובסידור בית יעקב דכשם שאסור לאכול מצה מבע"י כך אין לומר ההגדה לפי שדברים חדשים חביבים על האדם והנפש מתפעלת ממנו יותר מהדברים הישנים, וראוי לכל אדם לעיין בהגדה ולא להוציאה בשפתיו. ובבן איש חי פ' צו, סעי' ז, כתב דטוב ללמוד משנה פסחים.

⁹⁵ דהוי הכנה משבת ליו"ט שאסור. וכתב המשנ"ב סי' שמ"ב ס"ק ב, דאף דשרינן שבות בבין השמשות לצורך מצוה, אך למעשה יש להחמיר בבין השמשות דמוצ"ש, דאין אנו בקיאים בזמן ביהש"מ וע"כ ימתין עד הלילה. תשובות מהרי"ו סי' קצג, פרי"ח סי' תמד.

⁹⁶ דע"ת למחרשים סי' תמד א. והראה לי ידידי הרה"ר ר' מרדכי רוטנברג שליט"א, שכתב הפרמ"ג בהקדמה לא"א סי' תקג, וז"ל: "ונסתפקנו ע"י עכ"ם בדבר שאין בו מלאכה רק טרחה בעלמא יש לומר דשרי". וכ"כ בפרמ"ג סי' תק משב"ז ס"ק ד. אמנם בסי' תק א"א ס"ק יג, הביא ראיה לאסור מגורלות. מי"מ במהרש"ם דעת תורה סי' תמד סעי' א ד"ה ועיי' בדיני ער"פ שחל בשבת, שהביא מהפרמ"ג בא"א ריש סי' תקג, דעיי' עכ"ם שרי, ואף שכ' שם ונסתפקנו, מי"מ מסתבר להקל. ועיי' במילואים סי' ז.

⁹⁷ מג"א סי' שב ס"ק ו, ומשנ"ב סוף סי' תרסו.

⁹⁸ וכדלעיל משום הכנה. עיי' מחצית השקל סי' תרפ"ח סוף ס"ק יב.

⁹⁹ מג"א סי' רצ בשם ספר חסידים הו"ד במשנ"ב שם ס"ק ד. ועיין בא"ר שם ובריש סי' שז בשם הס"ח שאין לומר כן, אפי' כשהפך לכתוב ס"ת בשבת, ומכאן שאפי' לדבר מצוה שיעשה במוצ"ש, אסור לומר שישן בשבת. וכתב הבא"ח שנה א' פ' צו הל' ער"פ שחל בשבת סעי' ז: "וצריך כל אדם לשון ביום שבת זו אחרי סעודת שחרית כדי שיוכל להיות נעור דיטב בלילה, וה"ה הנשים והקטנים יזהרו בכך ואחר שיקיץ משנתו ביום, יעסוק בתורה הנותנת חיים לעושה וטוב ללמוד משנה פסחים" עכ"ל.

¹⁰⁰ חק לישראל סעי' לח.

¹⁰¹ כתב הבן איש חי שנה א' פ' צו, סעי' ד, דיש להחליף את בגדי השבת בבגדי יו"ט אחר המנחה בשבת, מפני שאכל חמץ בלילה ובשחרית וחוששים שמא דבק פירורי חמץ ע"כ ואין בזה איסור הכנה וזלזול בשבת כיון שעושה כן בשבת אחר חצות ונהנה מהבגדים גם בשבת. וראוי ללוש בגדי יו"ט מחצות היום שהוא זמן הקרבת הפסח, ונחשב כיו"ט, כמבאר ברמב"ם הל' יו"ט פ"ח ה"ח, ובמשנ"ב סי' תס"ח ס"ק א.

ובענין טבילה לכבוד יו"ט יכוין בטבילתו בערב שבת גם לכבוד הרגל. דבספר מנחת שבת סי' עב אות נה, כתב לענין טבילה במקוה, דאם אי אפשר לי לטבול בע"ש, יטבול ביום ד' ויכוין לשם שבת. ושמע מגדול אחד שנהג כן לעת זקנתו, ואמר שדומה לכביסת כותונות שמכבסים ביום ד' לכבוד שבת. ולפי"ז נראה דמהני לטבול בע"ש לכבוד השבת והרגל. ומי"מ מי שטובל בשבת יכוין כן בטבילתו בשבת.

¹⁰² עיי' סי' תצא משנ"ב ס"ק ד. ואפי' אם התחיל רק "ותתן לנו ה' אלוהינו" כתב המט"א סי' תקצט סעי' ז, שאינו חוזר, ודלא כמו באתה חוננתו שמבואר בסי' רצ"ד סעי' ד, שכל זמן שלא סיים את הברכה יחזור. וביאר בשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' כג אות ב, שכיון שכבר התחיל "ותתן לנו ה'" אם יחזור ויאמר ותודיענו מפסיד הוא את אמירת השם שכבר אמר, וכיון שיבדיל על הכוס באמירת

טעה בתפילת שמונה עשרה ובמקום לומר 'אתה בחרתנו' התחיל תפילת חול 'אתה חונן', שהדין הוא דגומר אותה ברכה ומתחיל של שבת וה"ה לענין יו"ט¹⁰³, לא יבדיל בה באמירת 'ותודיענו' וכן לא יאמר 'אתה חוננתו' אלא יאמר 'ותודיענו בברכת "אתה בחרתנו" שיאמר אח"כ שהיא תפילת יו"ט¹⁰⁴.

נד) אין לעשות כל הכנה ומלאכה לצורך החג, ובכלל זה הדלקת הנר, בישול, עריכת השולחן, שטיפת כלים וכד', עד לאחר שהבדיל בתפילה או בקידוש, או שאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש'. ← וגם הנשים, לא תדלקנה נרות ולא תעשינה כל מלאכה או שאר צרכי החג, אא"כ אמרו 'ותודיענו' בתפילה, או 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש', לפני שמדליקות נרות או עושות שאר צרכי החג¹⁰⁵.

נה) הדלקת נרות: הכנת הנרות - אסור להדביק נרות בפמוטות ביו"ט, וכן אין להכין פתילות לצורך הדלקה בשמן, ועל כן יש להכין את הנרות מערב שבת, וכדלעיל סעיף כא. ומותר להוציא את הדיסקית של הנרונים הישנים שבתחתית הכוסית כדי להציב בה נרונים חדשים (אף שהיא דבוקה משיירי הנר הישן). ומכל מקום, יקפיד להוציא את הדיסקית מהכוסית ישר לאשפה וכד', שלא יצטרך לטלטלה שנית¹⁰⁶.

נו) הדלקת הנרות תיעשה באמצעות העברה מאש דולקת. ויש לומר לפני כן ברוך המבדיל, וכדלעיל בסעיף נד.

קידוש בליל יו"ט שחל במוצש"ק

נז) שתיית מים קודם יקנה"ז: בכל מוצאי שבת אסור לאכול ולשתות משתחשך עד שיבדיל, חוץ ממים שהתירו לו לשתות¹⁰⁷. אמנם בשבת ערב שבועות אין לשתות אפילו מים קודם הבדלה, שהוא גם קודם קידוש של יו"ט כדין איסור שתית מים קודם קידוש שאסרו¹⁰⁸. ואין הבדל בענין זה בין איש לאשה¹⁰⁹.

נח) סדר הקידוש הוא: יין, קידוש היום, נר, הבדלה, זמן - וסימנך: יקנה"ז¹¹⁰. טעה ושינה סדר הברכות, יצא ידי חובתו, שאין הסדר מעכב¹¹¹. וראה הערה¹¹². אם אין לו יין, ומקדש על הפת, יבדיל גם על הפת אגב הקידוש¹¹³. הנוהגים לעמוד בהבדלה בכל מוצאי שבת, ביקנה"ז, ישבו אף בברכת ההבדלה¹¹⁴.

נט) נר ביקנה"ז: בעת שמברך על הנר במוצאי שבת יחזיק שני נרות סמוכים זה לזה כדי שיהיו לאבוקה, ויזהר

יקנה"ז, הרי זה לא יחזור, ומ"מ אם חזר ואמרו אין מוחין בידו.

שכח להבדיל בתפילה וטעם דבר מה קודם הקידוש, קנסו אותו שעליו לחזור ולהתפלל ערבית וכמו במוצ"ש כמבואר בסי' רצד סעי' א, וכתב שם בב"אווה"ל ד"ה ואם טעה, דה"ה ביו"ט שחל במוצ"ש שאם טעה ולא אמר ותודיענו בתפילה וטעם אחר התפילה קודם קידוש של יקנה"ז חזר לראש התפילה, דכי משום שאכל גם קודם קידוש אתגור אתגר כ"ה בפרמ"ג שם א"א ס"ק ג. וה"ה אם שכח להבדיל בתפילה באמירת ותודיענו, וקידש על הכוס ולא הבדיל וטעם לאחר מכן, כתב בב"ה החיים סי' רצו ס"ק מד, שעליו לחזור ולהתפלל ויתפלל מיד ואין התפילה נחשבת הפסק בין הקידוש לסעודה הואיל וע"י התפילה מותר לו לאכול, שש"ב פרק סב ה"ע לו, בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל. ואם עבר או שלא ידע דצריך לחזור ולהתפלל והבדיל על הכוס אחר שטעם, כתב הפרמ"ג סי' רצד משב"ז ס"ק ב, דשוב א"צ לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפילה כיון שכבר יצא יד"ח הבדלה. ובסידור דרך החיים בדין אמירת אתה חוננתו סתם דאין חילוק וצריך לחזור ולהתפלל. וב"אווה"ל שם סעי' א ד"ה צריך לחזור, הביא דבריהם ומשמע דמצדד כפרמ"ג, ובכ"ה החיים סי' רצד אות יא, הביא רק את דברי הפרמ"ג שאם טעה והבדיל על הכוס קודם שחזר והבדיל בתפילה שא"צ לחזור ולהתפלל.

¹⁰³ וכמבואר סי' רסח סעי' ב, משנ"ב שם ס"ק ג.

¹⁰⁴ הגאון האדורי בספרו עובר אורח סי' קמג.

¹⁰⁵ עיין משנ"ב סי' רצט ס"ק לו, וי"א דצריך לומר כל נוסח ההבדלה בלא שם ומלכות - מט"א תקצט סעי' ה, שע"ת סי' רצט ס"ק יא, ולוח א"י. ועי' שער הציון סי' רצט אות מז, דאין להחמיר ולומר כל הנוסח.

¹⁰⁶ הדיסקית הישנה היא לכאורה מוקצה, ואף שהתירו לטלטל מוקצה ביו"ט לצורך אוכל נפש ושמחת יו"ט, כמבואר ברמ"א סוף סי' תקט, יש להמנע מלטלטלה שלא לצורך, וע"כ כתבנו שינער אותה מיד לאשפה וכד', כדי שלא יצטרך לטלטלה שנית.

¹⁰⁷ שו"ע סי' רצט סעי' א.

¹⁰⁸ שו"ע סי' רעא סעי' ד.

¹⁰⁹ משנ"ב סי' רפט ס"ק ו.

¹¹⁰ שו"ע אורח סי' תעג סעי' א, משנ"ב ס"ק ג.

¹¹¹ מג"א סי' רט סוף ס"ק ה, שו"ע הרב, סי' תעג סעי' ו.

¹¹² **הקדים ברכת הקידוש קודם ליין**, כתב בשו"ע הרב שם, שצריך לחזור, דסדר שאר הברכות הוא מחלוקת אמוראים (פסחים קב ע"ב-קג ע"א) ולכן יצא, אף שאמרו שם דהלכה כרבא דאמר יקנה"ז. משא"כ בהקדים ברכת הקידוש ליין, שעשה כביש כנגד ב"ה (פסחים קיד ע"א), וכל העושה כדברי ב"ש לא יצא יד"ח. אמנם עיין בתוספת שבת סי' רחצ ס"ק ב, שאין צריך לחזור, דב"ב ברכות סמוכות רגילים אנשים לטעות להקדים את המאחר, ולא מיחוזי דעבר כדברי ב"ש אלא טעות הוא בידו.

¹¹³ משנ"ב סי' רצו ס"ק יד-טו.

¹¹⁴ רמ"א סי' רצו סעי' ו, ומשנ"ב שם ס"ק כח, סי' תעג ס"ק ג. ובשו"ת אגרות משה אורח ח"ה סי' טז אות ה, כתב דגם לשיטת המקובלים הנוהגים לעמוד בקידוש של שבת, מ"מ בקידוש של יו"ט אין לעמוד אלא לשבת, וה"ה בקידוש של יקנה"ז, שיקדש בשיבה.

שלא תתחמם השעוה וידבקו הנרות זה לזה¹¹⁵. ויש הנוהגים לברך על שני נרות מבלי להסמיכם, או לברך על נר יחידי שעל השולחן, והטעם שלא יהיה נראה ככיובי בעת הפרדתם¹¹⁶. והדרך הנכון, לשייר חתיכת אבוקה מנר ולהדביקה בפמוט מערב שבת, להדליקה סמוך לקידוש ולברך עליה ברכת הנר ושתכבה בעצמה לאחר זמן מועט¹¹⁷. וכן יש להזהר שלא לכבות את הגפרור או הנר שבאמצעותו מעביר את האש, אלא יניחנו שיכבה מאליה.

להדליק נר במיוחד: יש שנסתפק אם מותר להדליק נר ביו"ט רק בשביל הידור של אבוקה, שהרי אינו מדליקו אלא רק כדי לברך על אבוקה שמאירה יותר, ולא כדי ליהנות מאורו¹¹⁸. ויש המברכים דוקא על הנר שברכו עליו, כיון דאיתעבידא חדא מצוה עביד בה מצוה אחריתי. אלא שיש המפקקים בדבר, וכתבו שיברך על נר אחר שהודלק לשם אורה, אבל לא הנר שבירכו עליו, וראה הערה¹¹⁹.

ס) ברכת הבדלה ביקנה"ז: מברך וחותר "המבדיל בין קודש לקודש". טעה וחתם הברכה 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', כהרגלו בחול, יש אומרים שלא יצא יד"ח וחוזר ומבדיל, שהרי משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות¹²⁰. ואם הסיח דעתו מברכת הגפן, או שהפסיק בדיבור שאינו מענין הקידוש וההבדלה קודם שטעם מן היין, חוזר ומברך ברכת הגפן וגם אומר ברכת המבדיל בין קודש לקודש ואינו חוזר על ברכות הקידוש, שהחיינו והנר. ואם נזכר תוכ"ד וגם לא התחיל ברכת שהחיינו, יחזור ויאמר 'המבדיל בין קודש לקודש'. ואמנם יש שפסקו, שגם אם חתם המבדיל בין קודש לחול יצא כיון שהזכיר 'בין קדושת יו"ט לקדושת שבת הבדלת'¹²¹. עוד בעניני טעות ושכחה בברכת הבדלה, ראה מילואים סי' ז.

סא) שכח לברך שהחיינו: מברך בכל ימי החג מתי שנזכר, עד מוציו"ט אחרון של פסח¹²², ולכתחילה יברך על כוס¹²³ [ואם הוא בתוך סעודתו, לא יברך שוב בפה"ג¹²⁴]. ואם שכח לברך שהחיינו ולא נזכר עד מוצאי יו"ט אחרון, שוב אינו מברך¹²⁵.

סב) אין מברכים על בשמים: אין מברכים על הבשמים במוצאי שבת שחל ביו"ט¹²⁶. טעה ובירך על הבשמים,

¹¹⁵ משנ"ב סיק תקיד ס"ק יח, משום חשש שמא ימרח.

¹¹⁶ עיין שו"ע סי' תקב משנ"ב ס"ק יט. ואמנם כתב שם דאם כוונתו כדי להניח כ"א במקומו שרי. ועיי"ש בס"ק כ, דאם שומט עץ דלוק ולקחו משם כדי להאיר לפניו אם כי מצד הדין מותר, מ"מ יש מחמירים ונכון להחמיר. ויש לחלק מכל הדלקת נר מנר דשרינן.

¹¹⁷ הגר"ש דבליצקי זצ"ל.

¹¹⁸ עי' מאמר מרדכי סי' רחצ סוף ס"ק ב, דאין להדליק נר מיוחד להבדלה במוצ"ש שחל יו"ט, משום דיש ריבוי נרות בבית. ועיין בסי' תלה שעה"צ ס"ק ט, שמי ששכח לבדוק את החמץ ונזכר בליל פסח, אם ביטל את החמץ בלבו, לא ידליק נר מיוחד כדי לבדוק החמץ. ובש"כ פרק סה דע' לא הביא בשם מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל שהסתפק בזה. אבל אח"כ בתיקונים ומילואים שם, כתב הגר"ש, דמסתבר דגם לצורך הידור של אבוקה מותר להדליק נר במיוחד. וגם מסתבר דשפיר חשיב גם צורך קצת כיון שמאיר יותר טוב, אע"ג שזה רק למצוה.

¹¹⁹ ציץ אליעזר, ח"ו סי' י, וחי"ד סי' מב. השו"ע או"ח סי' רחצ סעי' יב, כתב דאין מברכין על נר של מתים. וכתב שם במשנ"ב ס"ק לג, 'כיון שגם ביום היו מולכין לפניו א"כ הוא לכבוד אף על פי שצריכין לו עתה בלילה. וכתב המ"א דה"ה על נר שמדליקין לכבוד החתן אין מברכין', עכ"ל. וא"כ כשם שאין מברכים על נר שהוא גם לכבוד וגם להאיר, ה"ה ביו"ט שהדליקו נר לכבוד ולהאיר, אין לברך עליו. וכתב רבינו יונה (ברכות נג ע"א), שאין מברכים על נרות של בית הכנסת כיון שהדרך להדליקם לכבוד, אין מברכים עליהם אפי' הדליקום להאיר. אמנם כל זה צ"ע, שהרי ביו"ט לעולם לא מדליקים נר ביום, דהא הוי נר של בטלה שאסור להדליקו ביו"ט, א"כ מה שמדליקים בלילה הוא לעונג ולהאיר ולא לשם כבוד. וכן אין לברך על נר יארצייט, שאינו עשוי להאיר רק לזכר נשמת המת - משנ"ב סי' רחצ ס"ק ל.

¹²⁰ שו"ת שבת הלוי ח"ח סי' קיח, ארחות רבינו ח"ב עמ' קיא דכן משמע מהפוסקים. ועיי"ש שבט הלוי שצידד דאין זה נחשב להפסק לענין ברכת הגפן ואין צריך לחזור ולברך ברכת הגפן. ולא דמי לביאוו"ל סי' רחצ סעי' ה, בבירך בהבדלה על נר שלא שבת דהוי הפסק בין ברכת הגפן לטעימה, דהכא אין זה הפסק גמור יעיי"ש שכתב דעדיין צ"ע בזה. ועיין גם בשלמי תודה - יו"ט סי' טו אות ב, שנסתפק בזה אי הוה הפסק.

¹²¹ מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל הו"ד ברבבות אפרים ח"ו סי' תי, וכן מרן הגר"ש זצ"ל במכתבו להרה"ג ר' צבי כהן זצ"ל.

¹²² משנ"ב תעג ס"ק א.

¹²³ ביאוו"ל סי' תרצב סעי' א ד"ה שהחיינו.

¹²⁴ שו"ע או"ח סי' רעא סעי' ד, לגבי מי שהתחיל סעודתו בערב שבת מבעוד יום סעד והגיע זמן קידוש, דאם היו שותים יין תחילה אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, וכמבואר שם במשנ"ב ס"ק טז, וה"ה הכא. ובדאי היה גם דעתו לשתות יין בתוך הסעודה דהוה שמחת יו"ט כמבואר במשנ"ב סי' תקכט ס"ק יא, דגם באמצע הסעודה יקבע לשתות יין. וכמ"ש בשו"ת חת"ס או"ח סי' קסח, דבשבת יש רק דין עונג, ואם עונג לו לא לאכול אינו חייב לאכול, משא"כ ביו"ט שיש מצות שמחה ומחויב לשמוח בבשר ויין.

¹²⁵ משנ"ב שם.

¹²⁶ משנ"ב סי' תעג ס"ק ג, והטעם מובא בתוס' ביצה לג ע"ב ד"ה כי, שגם ביו"ט יש נשמה יתירה וא"כ לא אבדה הנפש ואין צריך להריח בבשמים. והקשו שם התוס' ע"ז דא"כ במוצאי יו"ט אמאי אין מברכים על בשמים בהבדלה כשהנשמה יתירה מסתלקת, ותי' שם, וכ"ה בתוספות פסחים ק"ב ע"ב, דבאמת ביו"ט אין נשמה יתירה, והטעם שאין מברכים על בשמים במוצ"ש ליל יו"ט מפני

נראה שאין זה הפסק בין ברכת היין לשתיית היין.¹²⁷

סג) מילוי הכוס: הנוהגים למלא בהבדלה את הכוס עד שתעלה על גדותיה ויישפך מעט מן היין משום סימן ברכה,¹²⁸ אין נוהגים לעשות כן ביו"ט שחל במוצ"ש.¹²⁹

סד) עמידה ביקנה"ז: גם הנוהגים לעמוד בשעת הבדלה, אם נוהג לישב בקידוש יאמר כל היקנה"ז, גם ההבדלה, בישיבה.¹³⁰

סה) נשים בהבדלה: בכל ימות השנה מבואר שלכתחילה אשה לא תבדיל במוצ"ש, רק תשמע הבדלה מאיש.¹³¹ וא"כ גם במוצ"ש שחל ביו"ט, עדיף שהאשה לא תקדש ביקנה"ז, מחשש שברכת ההבדלה היא הפסק בין ברכת היין והקידוש לשתיית היין. ואפשר שאין זה הפסק ויכולה לקדש ולהבדיל.¹³² ומכל מקום ברכת האש לא תברך, ויש אומרים שהמנהג שמברכת ברכת האש¹³³, ולכן עדיף שתברך לאחר שתיית היין. יכולות הנשים לענות אמן על ברכת הנר, ואין זה הפסק.¹³⁴

סו) שתיית נשים מכוס יקנה"ז: אף שבד"כ אין האשה שותה מכוס של הבדלה,¹³⁵ מ"מ המנהג שהנשים שותות מכוס זה של קידוש והבדלה יחד.¹³⁶

סז) יקנה"ז מבעוד יום: לכתחילה אין להתפלל ערבית ולהתפלל קודם צאת השבת שמא יבוא להקל במלאכה. אמנם בשעת הדחק, וכגון בבתי חולים ובתי אבות, יש מקום להתיר להתפלל ערבית ולהבדיל בתפילה באמירת ותודיענו ולא יקדשו יקנה"ז עד הלילה.¹³⁷

ששמחת יו"ט משיב הנפש, וכ"כ במג"א סי' תצא סי' א ובמשנ"ב סי' ג, דכיון שיש מאכלים טובים מיישבים דעתו כמו בשמים. ובפמ"ג סי' רצו משב"ז סי' ה, כתב "ואפשר קצת טעם שאין מברכים במוצ"ש ליו"ט על בשמים שמא ימלול ויוליד ריחא". [אמנם בספר אבן שלמה פרק ט אות י, הביא מהגר"א שבכל יום שיש בו תפילת מוסף יש לו לאדם נשמה יתירה והוא תוספת רוח הקודש. וצ"ל דמדרגות טובא יש בזה, ובשבת איכא טפי נשמה יתירה ועל זה הנפש מצטערת במוצ"ש ונטלינן בשמים בהבדלה, וביו"ט ליכא כמו בשבת]. ועיין מש"כ המאירי מס' פסחים דף ק"ב ע"ב ד"ה שביעי.

¹²⁷ הנה הטי"ז בסי' תרכ"ד סי' ב, צידד שאם מברך על בשמים במקום שאין צריך (שם איירי בהבדלה במוצאי יו"כ, לדעות שאין מברכים על בשמים), הוה הפסק, וכ"כ שם בהגהות רעק"א על השו"ע בשם הגינת ורדים (כלל א סי' ח). אמנם דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הו"ד בשש"כ פרק סב דע' מט), שיתכן דאינו נחשב להפסק בין ברכת היין לשתיית היין כיון שבברכת הבשמים הוא כבוד למצוה, וכמו שמצינו שמנהג הספרדים בברית מילה לברך על הבשמים לאחר ברכת בפה"ג. (ומה שכ' שם בשש"כ, דצ"ע מדברי הבה"ל בסי' רחצ סעי' ה ד"ה אין, שכ' שאם בירך במוצאי יו"כ על נר שלא שבת דלא יצא, וממילא הוה הפסק. יש ליישב בפשיטות, דהתם דברכת הנר שלא כראוי, הוה ברכה לבטלה לגמרי. משא"כ הכא, דמי"מ ברכת הבשמים הוי שפיר ברכה הראויה שיכול לברכה בכל עת).

¹²⁸ רמ"א אור"ח סי' רצו סעי' א, ומשנ"ב שם סי' ה.

¹²⁹ וטעם זה שייך רק בתחילת ימי המעשה משא"כ במוצ"ש שהוא יו"ט והוסף הגרש"א זצ"ל (מובא בספר ער"פ שחל בשבת) שכיון שיו"ט אסור בהרווחת שכר הו"ל בזיון לקדושת יו"ט. ובחמ"ד משה כתב טעם נוסף לשפיכת היין, משום הרשעים השבים לגיהנם ואף טעם זה אינו שייך אלא במוצאי שבת שהוא חול ולא כשהוא יו"ט.

¹³⁰ משנ"ב סי' תעג סי' ג.

¹³¹ רמ"א אור"ח סי' רצו סעי' ח.

¹³² דכיון שהאשה מושכת על עצמה חיוב הבדלה, שוב לא הוה הפסק, דומיא דברכת בשמים במוצאי יו"כ שחל בשבת, עי' משנ"ב סי' תרכ"ד סי' ה.

¹³³ דעת מרן הגר"ש ואזנר זצ"ל.

¹³⁴ מרן הגרש"א זצ"ל בהליכות שלמה פסח, פרק טז דע' 34, משום שהמברך חייב בברכה זו וכך קבעו אותה בסדר זה, ואין זה הפסק. עכ"ד. ועוד נראה לומר, דאין עניית אמן הפסק, שהרי יש שיטות שיכולות לברך בעצמן, וכמ"ש, וא"כ ודאי שעניית אמן על ברכת הנר דבעה"ב לא חשיב הפסק.

¹³⁵ משנ"ב סי' רצו סי' ו.

¹³⁶ כתב בקצוה"ש סי' צו בבדה"ש סי' ג (והו"ד בשו"ע שמחות עמ' קב), שאם הבדיל על הכוס שזימנו עליו, שפיר יכולות הנשים לשנות ממנו, דהוי כוס של ברכה. ומסתבר דה"ה כאן. והגר"ח זוננפלד זצ"ל במכתבו לספר משנה שבי (ונדפס בשו"ת תורת חיים סי' קד), כתב בפשיטות שהנשים יכולות לשנות מכוס זו, דהרי בפסח שחל במוצ"ש, שהכוס הראשון הוא גם הכוס שמבדילין עליו, וכי יש הו"א שלא ישתו, והרי מחויבות בד' כוסות, ומינה יש לדון לכל יו"ט. ועי' שו"ת הר צבי אור"ח סי' קנד, שהביא בשם הגר"א זצ"ל, דהטעם שאין הנשים נוהגות לשנות מכוס של הבדלה, שהובא במג"א סי' רצו סי' ד, משום דשמא פטורות הן מהבדלה, ונמצא שהאמן שעונות על ברכת ההבדלה הוי הפסק בין בפה"ג לשתייה. וטעם זה שייך לכאן גם ביקנה"ז, ועי"ש שההר צבי דחה טעם זה, דהרי סוף כל סוף היא חייבת להבדיל מספק וגם חיוב מספק הוי חיוב ותו לא הוי הפסק.

¹³⁷ שו"ע אור"ח סי' רצו סעי' ג. שמי שהוא אנוס, יכול להתפלל של מוצ"ש בשבת מפלג המנחה, ומבדיל מיד אך לא יברך על הנר. וכתב המשנ"ב שם סי' ט, דאין לעשות כן לכתחילה, שמא יבואו להקל במלאכה יעו"ש (ועי' שו"ת שבט הלוי ח"י סי' נד). ולפי"ז הי"נ דיש לחשוש שמא יבואו לעשות מלאכה במלאכת אוכ"נ דאסור בשבת, וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קיט, דבשעת הדחק לצורך זקנים אפשר להתיר, ולהשגיח שלא יעשו כלל מלאכה, וכמובן דאין להדליק הנר קודם צאת השבת. וכן הביא בשש"כ פרק מז דע' קיא, דעת מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל. ולפי"ז יתפללו ערבית מפלג המנחה ואילך ויאמרו 'ותודיענו' וימתינו מלקדש באמירת יקנה"ז עד צאת"כ כמבואר במשנ"ב סי' תע"ב סי' ד וד'.

סח) שכח להבדיל בקידוש: שכח להבדיל בקידוש, אם נזכר מיד אחר ששתה מיין הקידוש, לא יקח כוס אחרת להבדיל עליה, שהרי לפני מנהגו לברך בליל הסדר על כל כוס וכוס נראה כמוסיף על הכוסות¹³⁸. ואין לו תקנה עד שישלים את אמירת ההגדה ויבדיל על כוס שני, וסדר הברכות הוא: אשר גאלנו, הגפן, נר, הבדלה. ויאכל הכרפס אף שהוא קודם הבדלה¹³⁹. וראה הערה¹⁴⁰. אבל אם כיון בשעת הברכה על כוס ראשון ששתה בין הכוסות, דאז יכול לשותות בלי לברך¹⁴¹, בכה"ג יכול להבדיל קודם שיתחיל באמירת ההגדה. אמנם לדעת המחבר שאין מברכים על כל כוס וכוס, מוזג מיד כוס ואומר עליה ברכת הבדלה ושותהו. נזכר שלא הבדיל עד לאחר ששתה כוס שניה או בתוך סעודתו, יפסיק סעודתו ויבדיל על הכוס אך לא יברך עליה בפה"ג שברכת כוס שניה ששתה לפני האכילה פוטר¹⁴². נזכר לאחר שגמר לאכול את האפיקומן או בתוך ברכת המזון, מבדיל על כוס ברהמ"ז. נזכר לאחר ששתה כוס ברהמ"ז, יבדיל על הכוס הרביעית¹⁴³. נזכר אחר ששתה כוס ד', יבדיל על כוס ה', וצריך לברך עליו בפה"ג שכבר הסיח דעתו משתיה¹⁴⁴. נזכר רק למחרת, יבדיל בלא נר, דאין מברכים על הנר אלא במוצ"ש שהוא זמן בריאתו¹⁴⁵. נזכר במוצאי יו"ט או לאחריו, יוצא יד"ח הבדלה של מוצ"ש בהבדלה של מוצאי יו"ט, אע"פ שאומר בה "המבדיל בין קודש לחול" ולא "המבדיל בין קודש לקודש". ועיין מילואים אות ח.

עוד כמה פרטים מהלכות יו"ט

סט) ברכת שהחיינו לנשים: אשה המברכת שהחיינו בשעת הדלקת הנר¹⁴⁶, לא תברך שנית בשעת הקידוש. והנהוגים בכל שבת ויו"ט לצאת בברכה של המקדש לא תענה אמן בקידוש דליל יו"ט על ברכת שהחיינו של המקדש¹⁴⁷. ויש שכתבו שבפסח (וכן בסוכות) יענו אמן, כיון שברכת שהחיינו היא גם על שאר מצוות היום (מצה ומרור בפסח, וסוכה בסוכות)¹⁴⁸. ויש שכתבו שאין בעניית אמן חשש הפסק כלל, כיון שאצל המקדש הוה ברכה הצריכה, א"כ גם אצל השומעים אין זה הפסק¹⁴⁹. ע) גם כשחל ערב פסח בשבת, מכינים את הביצה שהיא זכר לחגיגה, אע"פ שכאשר ביהמ"ק היה קיים לא היו מקריבים את החגיגה. וי"א דאין צריך אלא תבשיל אחד זכר לקרבן פסח, והמנהג כדעה הראשונה¹⁵⁰. עא) בברכת "אשר גאלנו", יש נוהגים בשנה זו שע"פ שחל בשבת לומר "ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים"¹⁵¹, וי"א שא"צ לשנות וצ"ל כבשאר שנים "מן הזבחים ומן הפסחים"¹⁵².

¹³⁸ משנ"ב סי' תעג ס"ק ד'.

¹³⁹ שו"ע הרב סי' תעג סעי' ז, הו"ד בביתאורח סי' תעג סעי' א ד"ה עד.

¹⁴⁰ בביתאורח"ל שם העיר על דבריו דאכילה קודם הבדלה הוא איסור גמור לכו"ע ודינא דמוסיף על הכוסות ע"י ברכה לא נזכר בכל הפוסקים, והניח בצ"ע לדינא.

¹⁴¹ כמבואר במשנ"ב סי' תעב ס"ק כא.

¹⁴² עיין משנ"ב תע"ג ס"ק ה ושע"ז אות טו.

¹⁴³ שם במשנ"ב.

¹⁴⁴ ומשמע שם במשנ"ב דאף אם יש לו חמר מדינה שיוצא בה ידי הבדלה כמבואר בסי' רצו סעי' ב, מי"מ יבדיל על היין ואין חוששין שנראה כמוסיף על הכוסות.

¹⁴⁵ שו"ע סי' רצט סעי' ו.

¹⁴⁶ כתב המשנ"ב סי' רסג ס"ק כג, שאין הנשים צריכות לברך זמן בהדלקת נרות יו"ט, וכן מבואר באור זרוע הל' ער"ש סוף ד"ה תנן, שאינן מברכות. אלא שכתב המשנ"ב שבמקום שנהגו לברך אין למחות בידן (וכ"כ מטה אפרים סי' תרכח סעי' לג). ומרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל הורה שלא יברכו על שהחיינו בשעת הדלקת הנר, כיון שברכה זו נתקנה לאומרה על היין דוקא. ומנהג הנשים כיום כתב בשו"ת פרי יצחק ח"ב סי' ט, ובערוה"ש סי' רסג סעי' יד, שמברכות שהחיינו בהדלה"נ. וכ"כ בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קא אות א, שכן הוא המנהג כבר מאות שנים. ובמטה אפרים סי' תרכח סעי' לג באלף המנן אות מז, חילק בין איש לאשה, דאיש שמדליק נרות יו"ט יקדש מיד אחר ברכת ההדלקה וברכת שהחיינו עולה לו.

¹⁴⁷ שו"ת הר צבי או"ח ח"א סי' קנד.

¹⁴⁸ שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' סט. אבל בחג השבועות וכן ברי"ה, שהברכה היא רק על היום, אם כבר ברכה בשעת הדלה"נ, אין לה לענות בשעת הקידוש.

¹⁴⁹ אג"מ או"ח ח"ד סי' בא אות ט, ושם סי' קא אות א. וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות ב.

¹⁵⁰ עיין משנ"ב סי' תעג ס"ק כב, ושע"מ המחייבים להכין ביצה אף שלא היו מקריבים חגיגה בשבת, כיון שאין הביצה אלא לזכר בעלמא, ועוד דיש לחוש שאם לא יכניה בשנה זו לא יכניה גם בשנים אחרות, עיין תוס' פסחים קיד ע"ב ד"ה אחד ובטור סי' תעג.

¹⁵¹ עיין שע"ז סי' תעג אות פ, שהביא בשם מהרי"י דכיון שאין חגיגה נאכלת בלילה זה דאין חגיגה קריבה בשבת, וכ"כ ה"ט"ז ומג"א שם. ובלוח א"י.

¹⁵² תשובת כנסת יחזקאל סי' כג, דנאכל מן הזבחים ומן הפסחים קאי על שנה הבאה ואו לא יהיה במוצ"ש, ונאכל מן הזבחים תחילה ואח"כ מן הפסחים, הו"ד שם בשע"מ. ומשמע קצת שהמשנ"ב מצדד בדבריו דאין לשנות. וכן נהג מרן החו"א זצ"ל. וכ"ה

עב) מלוה מלכה: מוסיפים קצת בסעודה של ליל יו"ט במוצ"ש על מה שרגילים בכל שנה, לשם סעודת מלוה מלכה¹⁵³.

עג) אם לא קידש את הלבנה עד מוצ"ש ליל פסח, יקדשנה עתה, וראה הערה¹⁵⁴.

ניתן לקבל החוברת במילואה במייל halacha15@gmail.com

אם יש חיוב לבער את החמץ בפועל בשבת ער"פ (לסעיף ט)

שאלה: האם יש מצוה להשאיר כזית חמץ לאחר האכילה לקיים בו מצות ביעור ע"י שיזרקנו לבית הכסא. שדייק המנחת חינוך (מצוה ט אות א), מדברי התוס' בפסחים (ד ע"א ד"ה מדאורייתא), שיש מצות עשה בקום ועשה, ולא רק שיהיה מושבת, ואם אין לו חמץ לא עבר עליו בעשה אך לא קיים מ"ע.

תשובה: איתא בפסחים כ ע"א: "יד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת", וגם מפשטות לשון הברייתא דף יג ע"א, שכתוב שם "קבעו הלכה כר"א בן ר' יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע י"ד שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ומשיירין מן הטהורות מנין ב' סעודות כדי לאכול עד ארבע שעות". משמע שמשיירין רק מזון ב' סעודות ולא יותר, ואף שייתכן שבכל שנה יש מצוה לקיים בפועל מצות תשבתו, בביעור החמץ בפועל, מ"מ בשנה זו אין לעשות כן, וכן הוא פשטות לשון בשו"ע סי' תמד, ע"ש סעי' ה: "אם נשאר חמץ אחר שאכלו מבטלו וכופה עליו כלי" וכו', משמע דרך בדיעבד - "אם נשאר", אבל לכתח"י אין להותיר חמץ.

וייתכן שמקיים בשנה זו מצות הביעור, בביעור החמץ בערב שבת (כמ"ש השו"ע שם סעי' ב), או בביטול ביום השבת (וכמ"ש השו"ע שם סעי' ו).

ויהי רצון שימכה באמת לאכול זבחים ופסחים בירושלם
ברנה - ועינינו תחיינה בבנין אפריון - על מכוון הר ציון - הוד
והדר בבית מקדשינו ותפארתינו אמן:

בסידור בית יעקב להגר"י עמודין.

¹⁵³ כ"כ הגר"ח פלאגי בהגדה חיים לראש בער"פ שחל בשבת, לעשות כן בליל הסדר דמוצ"ש. וז"ל שם: "כשחל פסח במוצ"ש יהי מרבח קצת בשביל סעודה רביעית שהוא כנגד דוד המלך ע"ה ודבר בעתו מה טוב דמצה כנגד דוד כמוש"כ בזהר חדש פ' תשא", עכ"ל, הו"ד בויגד משה סי' כז. ומצינו ב"ר"ח שחל בשבת שם המשנ"ב סי' תיט ס"ק ב, בשם האחרונים לעשות מאכל אחד יותר ממה שנוהגים בכל השבתות כדי שיהיה ניכר כבוד של ר"ח. א"כ בסעודת מלוה מלכה שהוא מדינא דגמ' נראה פשוט שבמוצ"ש שהוא יו"ט בליל הסדר שיש להוסיף מאכל אחד יותר כדי ללוות את שבת מלכתא. ובספר מבקשי תורה יו"ט סי' מט פרק יא, הביא דשאל כן את מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל ודעתו שאין צריכים כלל בליל הסדר ובכל מוצ"ש שהוא ליל יו"ט לאכול סעודת מלוה מלכה, וכמו שמצינו שליל יו"ט פטור מבשמים הרי שיש לו דינים מיוחדים. וכשהראו למרן הגר"ש"א את דעת הגר"ח פלאגי הנ"ל, השיב שבטלה דעתו, ומ"מ אין זה דומה לר"ח. ובאמת טעמו של הגר"ח פלאגי להוסיף מאכל כנגד מלוה מלכה אינו מהטעם הדומיא דר"ח, אלא מפני שהוא כנגד דוד המלך ע"ה ודבר בעתו מה טוב דמצה כנגד דוד, ואפשר שזה רק בליל הסדר, ואין מדבריו ראיה לכל יו"ט שחל במוצ"ש שצריך להוסיף בסעודתו.

¹⁵⁴ כתב הרמ"א סי' תכו סעי' ב, דאין מקדשין את הלבנה במוצ"ש שחל בו יו"ט. וכתב שם במשנ"ב ס"ק יב, דמכ"ש אין מקדשין אותה בליל שבת. והרבה טעמים נאמרו בזה עפ"י הקבלה, יעוין כף החיים ס"ק לא, ובשעה"צ אות יב, ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' קכ. והוסיף המשנ"ב שם י"מ"מ אם לא קידשו עד שבא שבת ויו"ט ויעבור הזמן מותר לקדש גם בשבת ויו"ט ואפי' יחיד. ואם יש עוד שהות לילה א' יש דעות בזה אם לקדש בליל שבת, ע"ש בשע"ת ובשעה"צ ס"ק יג. וע"כ מי שלא קידש הלבנה עד מוצש"ק ליל פסח עקב טרדות החג או שלא היתה הלבנה נראית וכדו' יקדשנה במוצ"ש ליל יו"ט. וכתב בערוה"ש סעי' י, שיאמר רק את ברכת הלבנה ולא את התפילות והפסוקים שנוהגים לומר. ובאור לציון כתב דטוב לרווחא דמילתא שיברך בשם ומלכות מתוך הגמ' בסנהדרין מב ע"א את נוסח הברכה בדרך לימוד. ובחק לישראל להגר"י וועלץ, דיני ער"פ שחל בשבת סעי' נו (עמ' פז), על פי המטה אפרים סי' תרכה סעי' ו, כתב דאם לא נראית הלבנה עד מוצ"ש בליל פסח יקדשו אותה מיד בצאת הכוכבים ואח"כ יתפללו מערב של יו"ט, ועיי"ש באלף למטה ס"ק ו.

הלכות פסח

תוכן עניינים

ברכת האילנות | בדיקת חמץ | ביעור חמץ | מקומות החייבים בבדיקה | תענית בכורות | הלכות לשבת שחל בה ערב פסח | הגעלת כלים | דיני יו"ט שחל במוצאי שבת | דיני ליל הסדר | שו"ת בדיני ליל הסדר | כשרות תרופות בפסח | רשימת מוצרי חמץ ושאינם חמץ | קטניות | סדר והלכות מכירת חמץ | מזון בע"ח בפסח | הלכות יו"ט ודיני רחיצה ביום טוב הלכה למעשה | שש"פ שחל בשבת | שו"ת בהלכות פסח

ברכת האילנות

א. אין חובה לחפש אילנות לברך עליהם, אבל אם רואה אילן חייב לברך.

ב. מברכים על פרח העשוי להצמיח פרי, אבל פרח שלא עשוי להצמיח פרי אין מברכים עליו.

ג. אף שיש הסוברים שצריך שני אילנות ואף יש שנוהגים שצריך שיהיו משני מינים - העיקר להלכה שדי לברך על אילן אחד.

ד. אף שיש המהדרין לברך על אילנות שבשדות או פרדסים - העיקר להלכה שאפשר לברך אף על אילן שבחצר.

ה. אפשר אף להקל לברך על אילן הנטוע בעציץ נקוב.

ו. אם כבר נפל הפרח והפרי התחיל לגדול כל עוד שהפרי בוסר ואינו ראוי לאכילה מברך עליו לכתחילה.

ז. אם ראה ולא ברך בפעם הראשונה שראה, יכול לברך בפעם השניה שרואה רק אם עדין יש פרחים באילן, אבל אם כבר אין פרחים והתחיל לגדול הפרי אינו יכול לברך בראיה שניה.

ח. אפשר לברך בין ביום ובין בלילה אם רואה את האילנות בבירור.

שבת הגדול

דרשת שבת הגדול נאמרת בשבת שלפני השבת הסמוכה לפסח, השנה - בז' ניסן.

בדיקת חמץ

השנה שערב פסח חל בשבת מקדימים ובודקים חמץ ביום חמישי בלילה.

א. לאחר צאת הכוכבים יש להתפלל ערבית ולאחריה לבדוק את החמץ, מפני ש'תדיר ושאינו תדיר' - תדיר קודם, אמנם מי שבדעתו להתפלל ערבית בשעה מאוחרת יותר, יכול לבדוק ואחר כך להתפלל.

ב. מחצי שעה לפני צאת הכוכבים (מהשקיעה) אסור לעשות כל מלאכה שיש בה שיהוי (ופרטיה מבוארים

בסימן רל"ב סעיף ב) כבכל שנה, וכן אסור להיכנס למרחץ.

ג. וכן אסור לאכול פת ומזונות יותר מכביצה וכן אסור לשתות משקה המשכר יותר מכביצה, אבל טעימה - מותרת. הגדרת 'טעימה' היא - אכילת פת ומזונות עד כביצה, ופירות וירקות וחטיפים שאינם מיני דגן אפי' הרבה. שתיית משקאות שאינם אלכוהוליים אפי' הרבה דינה כטעימה.

ד. וכתב הביאור הלכה שהיתר טעימה הוא בחצי שעה שלפני צאת הכוכבים, אבל כשמגיע זמן הבדיקה דהיינו צאת הכוכבים - אין להקל אף בטעימה. ובשנה זו שהבכורות מתענים ביום חמישי, מי שקשה לו לבדוק ללא אכילה, מותר לו לטעום לפני הבדיקה.

ה. מותר ללמוד תורה עד צאת הכוכבים אם התחיל ללמוד לפני השקיעה, ובהגיע צאת הכוכבים צריך להפסיק ללמוד, גם אם התחיל ללמוד לפני השקיעה.

ו. נוהגים להטמין עשרה פתיתים כדי שימצא הבודק ויבערם.

ז. נכון להיזהר שהפתיתים יהיו פחות משיעור כזית, מלבד פתית אחד שיהיה בו כזית, ויזכור היטב היכן הניחו [ויותר טוב לכתוב על דף את המקומות בהם הניחו את פתיתי החמץ].

ח. לאחר הבדיקה יאמר נוסח ביטול חמץ.

ביעור חמץ

ט. טוב לבער את החמץ בערב שבת עד סוף זמן ביעור חמץ כבשאר שנים כדי שלא יבואו מזה לטעות בשנה אחרת.

י. יבער את כל החמץ שברשותו וישייר רק חמץ שרוצה לאכלו בשבת.

יא. את נוסח הביטול לא יאמר בזמן השריפה כבכל שנה אלא יאמרנו בשבת לפני סוף זמן ביעור חמץ.

יב. ביום שישי מתפללים שחרית כרגיל, ואומרים 'מזמור לתודה' ו'למנצח'.

יג. בשנה רגילה כתב המהר"ל (ומבואר במ"ב סי' תכ"ט ס"ק יג) שיש להקדים להתפלל שחרית בערב פסח כדי להספיק לאכול עד סוף זמן איסור אכילת חמץ, אבל השנה דין זה נוהג רק בשבת ולא ביום שישי, כיון שביום שישי מותר לאכול חמץ במשך כל היום.

כל מקום שיכול להגיע שם חמץ אפילו באקראי, חייב בבדיקה.

המטבח

המטבח הוא מקומו הרגיל והמצוי של החמץ בכל בית, ועל כן יש להקדיש תשומת לב מיוחדת לנקיונו והכשרתו. עוד שונה המטבח משאר חדרי הבית, שאם בכל החדרים אנו עסוקים בנקיונם, במטבח אנו עוסקים גם בהכשרת הכיורים משטחי העבודה וכלים שונים שרצוננו להשתמש בהם בפסח.

מכשירי הבישול והאפיה

כירת הגז (משטחי זכוכית, מתכת, וחרסינה)

• לכתחילה עדיף לייחד כירת גז מיוחדת לפסח, ולכל הפחות ישתמש בחצובות מיוחדות לפסח. את הכירה שמשתמש בה בחמץ יעטוף וימכור (את החמץ הדבוק בה) לגוי.

• מי שאין לו כירה לפסח, עליו להכשיר את החצובה ע"י ניקוי יסודי עם חומרי ניקוי, ולאחר מכן ילבן אותה באש ע"י העברת ברנר על כל חלקי החצובה, כשבכל מקום מתעכב לכמה דקות כדי להגיע לדרגת 'ליבון חמור' (שהברזל מאדים), או שיניח את החצובה על גבי להבת הגז, וכשהמקום שעל האש הגיע לדרגת 'ליבון חמור' יזיז את החצובה (ע"י צבת וכדומה) עד שתעבור החצובה כולה באש¹. אחר הליבון ראוי להחמיר ולעטוף את החצובה בנייר כסף עבה, ומי שעוטף היטב בנייר כסף עבה את החצובה ואת המשטח יש להקל שאין צריך לעשות ליבון. • מבערים, יש לנקותם עם חומרי ניקוי ולהדליק את האש למשך כמה דקות.

• משטח הגז יש לנקותו היטב ולכסותו בנייר כסף עבה, ועדיף להגעילו לפני כן ע"י עירוי מכלי ראשון.

• את מכסה התנור יש לנקות ולכסות עם נייר כסף עבה.

• הכפתורים שמדליקים את הגז יש לנקותם היטב (קיימים)

מסירי שומנים עדינים שאינם הורסים את הכפתור ומנקים אותו כראוי. יש מהדרים לכסותם בנייר כסף.

כיריים חשמליות ממשטח מתכת

• לכתחילה עדיף להשתמש בכיריים מיוחדות לפסח.

• במידה ואין לו, ינקה את הכירה היטב בחומר ניקוי, וידליק על החום הכי גבוה למשך שעה. אם אפשר, יש לעוטפה בנייר כסף עבה.

• הכפתורים שמדליקים בהם את הכירה יש לנקותם היטב (קיימים מסירי שומנים עדינים שאינם הורסים את הכפתור ומנקים אותו היטב). יש מהדרים לכסותם בנייר כסף.

כיריים חשמליות עם משטח זכוכית / כיריים קרמיות

• אין אפשרות להכשירם לפסח². לכתחילה עדיף להשתמש בכיריים מיוחדות לפסח.

• אבל אם מכסים היטב את הכירה בנייר כסף עבה [150 מקרון] - די בכך.

כיריים אינדוקציה

• אין אפשרות להכשירם לפסח. לכתחילה עדיף להשתמש בכיריים מיוחדות לפסח.

• אבל אפשר להשתמש במשטח סיליקון שמניחים על הכיריים ובתנאי שמקפידים שהמשטח יכסה היטב את כל הכיריים, וידביק היטב מסביב למשטח שלא יכנסו נוזלים תחתיו כלל.

ארון מעל כיריים וקולט אדים

• ארון עליון שהוא מעל הכיריים במקום שעולים אדים מהתבשילים, יש לנקותו ולכסות את תחתית הארון (החיצונית, זו שפונה אל התנור) בנייר כסף.

• קולט אדים, יש לכסותו בנייר כסף.

פלטה חשמלית

• לכתחילה יש לייחד פלטה חשמלית מיוחדת לפסח.

• מי שאין לו, ינקה היטב עם חומר ניקוי, וידליקה למשך שעה (ויש מהדרין לשפוך עליה מים רותחים מכלי ראשון), ולאחר מכן יכסנה עם נייר כסף עבה.

תנור אפיה

תנור רגיל אי אפשר להכשירו, מכמה טעמים:

• כדי להכשירו יש ללבנו ליבון חמור של קרוב ל 500 מעלות, ותנור רגיל מגיע לכל היותר ל 250-300 מעלות חום.

• לתנור דלת זכוכית שלדעת הרמ"א לא ניתן להכשירה.

שמצופות אמיל יש לדון אם מהני בהם ליבון. עיין משנה ברורה סימן תנ"א שער הציון קצ"א. חצובה שאמרנו צריכה ליבון ולא הגעלה מכיוון שבלע ע"י אש ולא ע"י נוזל ולכן לא מהני לזה הגעלה. יש שהורו שניתן להניח פלטה פח על החצובות ולהדליק בו זמנית את כל הלהבות, ובזה מתלבנת כל החצובה כאחת.

2 לדעת הרמ"א סימן תנ"א סעיף כ"ו לא מהני הכשרה כללי זכוכית. במקרה זה, גם לדעת השו"ע יש להמנע משימוש, שישנם הסבורים שזכוכית זו אינה זכוכית רגילה, ודינה ככלי חרס.

1 הליבון הנצרך - במשנה ברורה סימן תנ"א ס"ק ל"ד כתב שסיגי בליבון קל שהוא לכל היותר 250 מעלות צלזיוס, ולפי זה ישנה אפשרות להכשיר את החצובה לאחר ניקיונה ע"י ששימה בתוך התנור ויפעיל את התנור על החום הכיגובה למשך שעה. אך ישנם הטוענים שבחצובות שלנו שהאש אינה נוגעת בכל חלקי החצובה, החצובה צריכה ליבון חמור שהוא בערך 500 מעלות חום צלזיוס, ולפי זה אין אפשרות להכשירו בתנור רגיל רק בתנור פירוליטי (תנור עם מנגנון ניקוי עצמי) שמגיע ל 500 מעלות צלזיוס. חצובות הרגילות

• גומיות התנור דינם כפלסטיק, שמחמירים שלא מהני בו הגעלה וליבון קל.

• דפנות תאי האפיה עשויות מאמייל שמחמירים שלא להכשירו לפסח [עיין שער הציון סימן תנ"א אות קצ"א]. מכל הטעמים הללו, אין להכשיר את התנור אלא יש לסגורו, ולמכור (את החמץ הדבוק בו) במכירת החמץ. הרוצה להדר, יוכל קודם המכירה לבדוק קלות את התנור מחמץ בעין העלול להמצא שם, או שיפעיל את התנור למשך זמן מה כך שכל דבר שהיה עלול להיות שם כבר נשרף ובטל.

• יש להזיז את התנור ממקומו ולבדוק את השטח שתחתיו, שמצוי שם חמץ.

תנור ניקוי עצמי (פירוליטי)

• קיימים תנורים בעלי מנגנון ניקוי עצמי המתחממים לרמת חום של 500 מעלות צלזיוס הנחשבת לליבון חמור. אמנם, לא כל החברות שוות בדבר, וישנם שאף שמרכז התנור מגיע לרמת החום הזו, אך הדפנות אינן מתחממות עד כדי כך. לכן מי שברשותו תנור כזה לא יקל להשתמש בו בפסח עד שיוועץ עם מורה הוראה הבקי בפרטים האלו.

קומקום ומיחם חשמליים

• לכתחילה אין להשתמש בקומקום חשמלי של כל השנה לפסח מהסיבות הבאות:

לפעמים מניחים על מכסה הקומקום לחם ופיתות וכדו' לחימום, ויתכן שמכסה הקומקום צריך ליבון, דבר שלא ניתן לעשותו מפני שהמכסה עלול להינזק, ודבר שהגעלה עשויה לקלקל אותו לא מועילה לו הגעלה.

קומקום פלסטיק, כיוון ששופכים מהקומקום על אטריות, גריסים וכדו' והוא בולע טעם חמץ ע"י האדים, לכן צריך הגעלה, אך לא ניתן להגעילו, שלשיטות רבות לא מועילה הגעלה לפלסטיק.

ברוב המקרים יש אבן בקומקום, ויש הסוברים שלא מועילה הגעלה באופן כזה. לפעמים נכנסים בקומקום פירורי חמץ שקשה לזהותם ולנקותם.

מיחם חשמלי דינו כקומקום חשמלי כיון שיש בו חלק מהסיבות המנויות לעיל.

מיקרוגל

• לא ניתן להכשיר מיקרוגל לפסח, הן משום שאינו מתחמם

לדרגת ליבון חמור, ועוד שיש בו חלקי זכוכית ופלסטיק שלדעות רבות לא ניתן להכשירם.

מצנן (טוסטר)

• לא ניתן להכשיר מצנן לפסח, הן משום שאינו מתחמם לדרגת ליבון חמור, והן משום שפירורי חמץ נמצאים בכל חוריו וסדקיו. טוסטר לחיצה, דפנותיו מצופות טפלון ולא ניתן להכשירם.

מקרר ומקפיא

• המקרר והמקפיא יש לפרק את חלקיהם ככל הניתן ולנקותם היטב, ואח"כ לבודקם מחמץ.

• גומיות המקרר (בפרט גומיות הדלת התחתונה) מועדים לפירורי חמץ, יש לנקותם היטב מכל חמץ, ועי' הערה³.

• משטחים המוברגים בתוך המקרר, יש להקל שאין צריך לבודקם, דאפילו אם נכנס שם חמץ הוי חמץ שנפלה עליו מפולת, ומוטב לשים קצת חומר ניקוי [אם הדבר לא יזיק למקרר או מקפיא וכדו'].

• עדיף לשים ניירות על המדפים לפני שמניח את מוצרי הפסח.

משטחי העבודה

כיוור וברזים

• כיוור מחרס / חרסינה / פורצלן שלא ניתן להגעילם משום שאין הגעלה מועילה לכלי חרס, אם אינו משתמש בו, די בכך שינקה אותו. אולם אם משתמש בו, יש לנקותו היטב עם חומר ניקוי ולהניח בו כיוור המיוחד לפסח.

• כיוור נירוסטה - יש לנקותו היטב עם חומר ניקוי⁴ ולהניח בו כיוור המיוחד לפסח. אם רוצה להשתמש בכיוור עצמו, עליו לנקותו היטב ולהמתין 24 שעות בלא שימוש בחם. אופן ההכשרה - לדעת השולחן ערוך די בעירוי מכלי ראשון. אך לדעת הרמ"א [סימן תנ"א סעיף ו'] שחוששים למיעוט תשמיש⁵ אין די בכך, כיוון שלפעמים שופכים בכיוור מאכל גוש חמץ חם כגון פסטות וכדו', והדבר מצריך הגעלה בכלי ראשון ממש, ולא בעירוי בלבד. הכשרה זו נעשית ע"י עירוי מכלי ראשון והעברת אבן מלובנת באש ע"ג הכיוור. ניתן להשתמש במגהץ חשמלי כאבן מלובנת.

5 נחלקו השולחן ערוך והרמ"א בסימן תנ"א סעיף ו' בדין כלי שרוב תשמישו הוא בכלי שני או שרוב תשמישו בעירוי מכלי ראשון, ולפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון ממש, דעת השו"ע שהולכים אחר רוב תשמישו ולכן אין צורך להגעיל בכלי ראשון, ודעת הרמ"א שיש להכשירו בכלי ראשון משום אותם פעמים שמשתמשים בכלי ככלי ראשון.

3 החושש שאינו מצליח להגיע לכל הקפלים והחריצים של הגומיות יכול לשים חומר ניקוי שבמידה שיש שם פירור שלא מצליחים לנקות הוא יגם וימאס ושוב אין חייבים בביעורו. מאידך, אין לסמוך על פגימת הפירורים ולוותר על הניקוי, היות ואנו חוששים שפירור יפול לתוך מזוננו, ואין הדבר ברור שבכל המצבים נפסל הפירור מאכילת כלב.

4 יש השופכים חומר פוגם בתוך צינור הביוב.

- ברז שבמטבח שלפעמים נוגעים בו אדים מסירים שיש בהם חמץ או שזרמו מים רותחים מהברז לתוך סירים שיש בהם חמץ, יש להכשירו לפי השלבים הבאים:
- להמתין 24 שעות בלא שימוש במים חמים.

- להדליק את הבוילר, כדי שבשעת ההכשרה יהיו המים הזורמים חמים ככל האפשר.

- לפתוח את ברז המים החמים ולהמתין עד שיזרמו בו מים החמים ביותר.

- לערות מים רותחים מקומקום או סיר על הברז מבחוץ.

שיש וקרמיקה

- לכתחילה יש להמתין 24 שעות בלא שימוש בחם, להגעיל את השיש⁶ ע"י עירוי מכלי ראשון וגם לכסותו בפי וי סי (p.v.c.) או נייר כסף עבה. ואם אינו מכסהו יש לכתחילה להגעילו ע"י עירוי מכלי ראשון על אבן מלובנת כפי שפירשנו.

- הקרמיקה שעל הקיר במקומות שמגיעים שם אדים מהסירים, ראוי לכסותם עם נייר כסף וכדו'.

מעמד ליבוש כלים

- מעמד ליבוש כלים די לו בניקוי היטב, ושטיפה, ובדיקה (והרבה נוהגים להחליפו למעמד מיוחד לפסח, היות וכלי האכילה באים איתו במגע).

רהיטי המטבח

ארונות מטבח

- מדפים שמוכר לגוי, אם אין שם חמץ בעין, אין צריך לבדוקם.

- מדפים שרוצה להשתמש בהם בפסח, ינקם היטב עם סמרטוט וחומר ניקוי (יש לשים לב לפינות המדף), ויבדקם, ויש עדיפות לכסותם בנייר.

שולחן וכסאות

- השולחן יש לנקותו היטב, (יש להשגיח לנקות את פלדת השולחן מצידה התחתון), ולהשתמש בו כשמפה פרוסה על גביו. וראוי לכתחילה לצפות את הפלטה (בנייר כסף, גליון נייר, מפת ניילון או פי וי סי) ועל זה לפרוס את המפה.

- כיסאות יש לנקותם היטב, ובפרט כיסא אוכל של תינוקות, שמצויים שאריות אוכל בכל סדקיו וחריציו.

כלי האוכל ומכשירי החשמל

- במטבח כלי אכילה ואיחסון רבים, ומכשירי חשמל להכנת מזון כגון מיקסר, בלנדר, פוד פרוססור ומטחנה. יש להרחיב באופן נקיזם והכשרתם, אך לא עשינו זאת במסגרת זו, שכבר נהגו ישראל לייחד מערכות כלים ומכשירים מיוחדים לפסח [וכלי החמץ נסגרים, ומוכרים (את החמץ הבלוע בהם) לגוי].

רצפת המטבח

- יש להזיז את התנור ואת המקרר ולנקות תחתם, ומאוד מצוי שם חמץ [וראה להלן ערך "רצפה"]. אמנם ישנה אפשרות למכור במכירת חמץ את המקום שתחת המקרר/התנור ומאחוריהם ובכך לפטור את המקום מבדיקה, ואם קשה מאד להזיז את התנור/המקרר, יש לדון את המקום כחמץ שנפלה עליו מפולת שאין חיוב לבערו.

בקבוק תינוק

- בקבוק של תינוק המשמש לתחליפי חלב ודייסות, מוטב שלא לסמוך על נקיזו והכשרתו, אלא ישתמש בבקבוק נקי המיוחד לפסח.

חדר שינה

מיטות

- יש לבדוק תחת המזרון ותחת המיטות.

שידות, ארונות בגדים

- בשידות וארונות בגדים יש לבדוק מדפים שיתכן שניגשים אליהם בשעה שעסוקים עם חמץ, כגון מדפי המגבות. דוגמא נוספת: מדפי הבגדים באדם שעשוי לגשת בשעת הסעודה להחליף בגד שהתלכלך. (בבתים שיש לילדים גישה לארון, יש לבדוק כל מקום שהם מגיעים אליו) מקומות החייבים בבדיקה, די לראות שאין שם חמץ בעין, ולעבור עם סמרטוט וחומר ניקוי שיפגום כל פירור שיתכן ונמצא שם, וכיון שנפגם שוב אינו חייב בביעור.

- ארונות שאין גישה לרצפה שתחתיהם (אלא אם כן יזיז את הארון ממקומו) אין צריך לבדוק תחתם, ויש ארונות שבשליפת המגירה התחתונה ניתן לנקות את הרצפה שתחת הארון.

בגדים

- יש לבדוק את כיסי הבגדים ובפרט בגדי ילדים. עצה טובה היא לכבס את הבגדים לפני הפסח כשהכיסים כלפי חוץ, ושוב אין צריך לבדוקם. (כשהכיסים בפנים, אין די

הגעלה כלל. אך נראה ששיש זה מהני בו הגעלה על כל פנים ללא אבן מלובן] שכיון שהחום הוא לזמן קצר לא נגרם לשיש כל נזק ואין צריך לחשוש שלא יגעילנו כראוי. שיש קיסר, לדעת היד יהודה והחזון איש לא מהני הגעלה.

6 ישנם שלושה סוגי שיש: חברון, גרניט וקיסר. שיש חברון הוא אבן רגילה שדינה ככלי אבן שאפשר להגעילו. שיש גרניט, מעיקר הדין אפשר להגעילו, ויש שחוששים שלא ניתן להגעילו, כי הבעלים חושש שמא יפקע השיש ע"י החום, והדין הוא שדבר שבעליו חושש שינזק בהגעלה 'דילמא חייס עליה' ולא יגעילנו כראוי, לכן לא מהני בו

בכביסה, שלפעמים נמצא בכיס חמץ עטוף באריזה או שקית) תיקים

• תיקים יש לבדוקם, שמצוי מאוד שנוותר בהם חמץ, ואם ניתן טוב לכבסם. אם מוכרם לגוי, טוב שיבדקם מחמץ בעין, ואין צריך לכבסם.

חדרי ילדים

מיטות

• יש לבדוק תחת המזרון ותחת המיטות.

ארונות ומגירות

• ארונות ומגירות של חדרי ילדים חובה לבדוקם בכל מקום שיד הילדים מגעת. שאר המדפים אם אינו רגיל לגשת אליהם להוציא דברים בשעת הסעודה, אין צריך לבדוקם.

צעצועים

• אם מוכרים את המשחקים לגוי אין צריך לבדוק. • משחקי קופסה, אלו שלא יבואו לשימוש בימי הפסח, מוטב למוכרם. אם רוצים להשתמש בהם בפסח, יש לבדוק את חלקי המשחק ואת הקופסה. (וראו שלא לשחק בו בימי הפסח במקום שמניח עליו אוכל כמו השולחן או משטחי השיש במטבח).

• משחקים העשויים פלסטיק שרוצים להשתמש בהם בפסח, יש לכבסם במכונה, (ניתן להניח את החלקים בתוך רשת, סדין או ציפית), ואז אף אם יש בהם פירורי חמץ, הם פירורים מטונפים, שאין בהם חובת בדיקה וביעור.

ילקוטים ותיקי אוכל

• ילקוטים ותיקי אוכל, יש לבדוקם שמצוי מאוד שנוותר בהם חמץ, וטוב לכבסם. אם מוכרם לגוי, טוב שיבדקם מחמץ בעין, ואין צריך לכבסם.

הסלון

שולחן וכסאות

• השולחן יש לנקותו היטב, (יש להשגיח לנקות את פלטת השולחן מצידה התחתון,) ולהשתמש בו כשמפה פרוסה על גביו. וראוי לכתחילה לצפות את הפלטה (בנייר כסף, גליון נייר, מפת ניילון או פי וי סי) ועל זה לפרוס את המפה.

• כיסאות יש לנקותם היטב, ובפרט כיסאות אוכל של תינוקות, שמצויים שאריות אוכל בכל סדקיו וחריציו. חריצי כיסאות שיתכן שיש שם פירורי חמץ, ראוי במידת האפשר לפגום אותם ע"י חומר ניקוי.

ספות

• יש לנקות היטב בפרט ברווחים ובחריצים העמוקים שבין הכריות. אמנם מקום שאי אפשר להגיע אליו הוי כנפלה עליו מפולת ואינו צריך לבער.

ארונות הספרים

• ארונות ומדפי ספרים, שניגשים אליהם בשעת האוכל, חייבים בבדיקה. בבית שמצויים בו ילדים קטנים יש לבדוק בכל המקומות שהילדים מגיעים אליהם, שמצוי שמכניסים שם חמץ.

ספרים

• אם אינו נזהר כל השנה שלא לאכול איתם, נחלקו הפוסקים אם חייבים בבדיקה, וגם לדעת המקילים יש להקפיד שלא לאכול איתם בפסח, ולא להניחם על מקומות שמניחים שם מזון כגון השולחן ומשטחי השיש.

ברכונים

• ברכונים וזמירות קשה לנקותם, ויש למוכרם לגוי.

בבלי

רצפה

• הרצפה אינה צריכה בדיקה, היות ופירורי החמץ שעליה נדרסים ואינם חייבים ביעור, אכן בפינות הבית שאין דורסים שם יש לבדוק, אך כששוטפים את הרצפות עם חומר ניקוי נפגמים גם הפירורים שבפינות ואין חייבים ביעור.

חלונות ותריסים

• אין צורך לנקות חלונות ושלבי תריסים, אך במסילות חלונות מצוי חמץ, ויש לנקות מחתיכות חמץ ניכרות, ולשפוך שם חומר ניקוי שיפגום את הפירורים שיתכן ונותרו.

• הבידעם בדרך כלל אין מכניסים בו חמץ, ואינו חייב בבדיקה אלא אם כן יודע שהשתמש בו לאכסן חמץ.

טלפון, מחשב

• מוצרי אלקטרוניקה שרגילים לאכול בזמן השימוש בהם כטלפון ומחשב, יש לנקותם מחמץ העלול להיות דבוק בהם. (לרוב מצוי פירורי חמץ בחריצי מקלדת המחשב, ודי לנערה היטב כשהיא הפוכה ללא צורך בפירוק).

השיטת תמשותף

חדר מדרגות

• בנין שיש לו כניסה מרווחת (הול), יש לבדקה מחמץ. רצפת חדר המדרגות אינה צריכה בדיקה, חוץ מהפינות שלא דורכים בהם ששם יש לבדוק, אך אם שוטפים את

אף מי שלא סיים בעצמו, אלא שמע את הסיום והשתתף בסעודת הסיום גם פטור מהצום.

מי שרק שמע את הסיום ולא אכל מסעודת הסיום נראה שנפטר מהצום (ויש להסתפק בשומע דרך הטלפון).

מי שהשתתף בסעודת הסיום ולא שמע את הסיום, נראה להקל שיכול לאכול.

נהגו אף בנות ספרד שנשים ובנות אינן צמות.

לגבי אכילה בסוף התענית שנה זו ראה לעיל עמ' א סע' ד.

הלכות לשבת שחל בה ערב פסח

השנה מותרת עשיית מלאכה וכיבוס ותספורת בערב שבת, כיון שאינו ערב פסח ממש, והדין לענין כיבוס ותספורת ואיסור מלאכה הוא כשאר ערבי שבתות. [לגבי ביעור חמץ מבואר לעיל (בתחילת העלון סע' ט') שטוב להקדים לבער את החמץ עד סוף זמן ביעור חמץ כבשאר שנים. אבל אכילת חמץ מותרת עד למחרת בסוף זמן איסור אכילת חמץ].

הנוהגים לאכול מצה כל שנה עד ערב פסח, מותרים גם השנה לאכול ביום שישי ובליל שבת.

ביעור חמץ בשבת

רבים נוהגים בסעודת הלילה והבוקר של שבת לאכול פיתות שלא משאירים פירורים ואוכלים על מפה חד פעמית ואח"כ מנערים את הפירורים שבמפה לבית הכסא או לאמבטיה ואח"כ אוכלים בכלים חד פעמיים (או כלים של פסח) שאר תבשילין.

לכתחילה יש להספיק לאכול שתי סעודות בשבת בבוקר, ולכן יש להקדים להתפלל ולאכול סעודת שבת מוקדם ולברך ברכת המזון באזור 8:30 ואח"כ חצי שעה ללכת ללמוד או לטייל, ואח"כ ליטול ידיים עוד פעם ולאכול סעודה נוספת [שלישית] ולסיים לפני סוף זמן אכילת חמץ. ובני עדות המזרח אין נוהגים כן, אלא אוכלים סעודה אחת, וכן מי שקשה לו לחלק את הסעודה לשתיים, די לו בסעודה אחת. אח"כ אחה"צ יתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה נוספת [שלישית] מבשר דגים או פירות עד שעה עשירית, לא הספיק לאכול עד שעה עשירית יאכל מעט בשר דגים פירות אבל לא ימלא כריסו מהם, וכן מותר לאכול מעט שאר ירקות וביצים, אבל לא יאכל דגן כגון תבשיל של מצה אפילו מעט.

לבישת בגדי החג

את בגדי החג יש ללבוש בערב שבת ואפשר אף ללבוש בשבת עצמה בעוד היום גדול אם חושש ללבוש בערב שבת שלא יתלכלך מחמץ.

טבילה לכבוד שבת וי"ט

כל הרצפות עם חומר ניקוי נפגמים גם הפירורים שבפינות ואין חייבים ביעור. ואם אוכלים בערב פסח בחדר המדרגות ולא שוטפים אחר כך, אז יש לבדוק את הפינות שלא דורכים בהם.

• ארונות השירות (חשמל, מוני גז ומים) צריכים בדיקה, שפעמים מכניסים שם דברים לזמן קצר ושוכחים אותם,

וכן ילדי הבנין מאכסנים שם דברים.

• תיבות הדואר שנגישות לילדים צריכות בדיקה.

חדר אשפה

• זריקת חמץ למיכל האשפה אינה נחשבת לביעור חמץ, לכן אין להשליך חמץ לפח המשותף אחר פינוי האשפה האחרון שלפני זמן ביעור חמץ, ויש לכל אדם ליידע את שכניו מה שעת הפינוי האחרונה ולהזהירם שלא ישליכו חמץ לפח אחר זמן זה. מי שחושש שאחד השכנים לא יקפיד על האמור, עליו להפקיר בפני שלשה את חלקו בפח ובשטח המשותף.

החצר

• חצר פתוחה שמצויים שם בעלי חיים (יונים וכדו') אינה צריכה בדיקה, אך אם ידוע שאכלו שם חמץ מליל בדיקת חמץ ואילך יש לבדוקה. דין זה מצוי מאוד, שהדיירים שולחים את ילדיהם לאכול בחצר אחר בדיקת חמץ או בבוקר הביעור, ואז יש לשוב לבדוק את החצר.

• חורי החצר, שהם מקומות בחצר שהעופות אינם מגיעים לשם, צריכים בדיקה.

המקלט

• מקלט שמכניסים בו חמץ צריך לבדוקו, או שישכירוהו לגוי בהסכמה של כל השכנים (שכן שותף אינו יכול להשכיר את חלקו ללא הסכמת כל השותפים). בנין שכל דייריו שומרי תומ"צ יוכל ועד הבית להשכיר את המקלט לגוי. במידה ולא ניתן להשכיר את המקלט יפקיר את חלקו בפני שלשה.

תענית בכורות

הבכורות מתענים בערב פסח, בין בכור מאב, בין בכור מאם. והשנה שער"פ חל בשבת מקדימים ומתענים ביום חמישי יב' ניסן.

החש בראשו או בעיניו אינו צריך לצום.

תענית בכורות אינה צריכה קבלה מבעוד יום מפני שהיא חובה.

נחלקו הפוסקים האם מועילה סעודת סיום להתיר לבכור לאכול, והמנהג היום להקל לאכול ע"י סיום מסכת.

הטבילה בערב שבת מועילה אף ליום טוב. אם טובל בשבת אחר הצהריים אין בזה איסור הכנה.

לחם משנה

אפשר לצרף ללחם משנה מצה אף שאסור לאוכלה בערב פסח. אבל מי שיש לו מצות מיוחדות לליל הסדר יש לחשוש שאסור לטלטלם כי הם מוקצה מחמת חסרון כיס.

ביעור חמץ בשבת באופנים נוספים

חמץ שנשאר בצלחות חד פעמיות וכדו' או במפה וכדו', אם הם פירורים שאפשר לנערם בבית הכסא או באמבטיה יש לעשות כן, וכיון שהם נשטפים לגמרי הוי ביעור לכולי עלמא. או שיזרקנו (במקום שיש עירוב שאפשר לסמוך עליו) לפח אשפה ציבורי, אבל אסור לזרוקו לפח האשפה שבבנין, אלא באחד מהאופנים דלהלן – אם אין כזית בכל חתיכה די שישפוך על החמץ כל חומר פוגם שהוא (כי בפירורים פחותים מכזית די שהוא יהיה מטונף שיחשב כמבוער) ואם יש בהם כזית יש לפוסלם מאכילת כלב.

סעודה שלישית

לכתחילה יש לאכול בבוקר יום השבת שתי סעודות, ובנוסף לזה יאכל סעודה שלישית אחרי חצות בבשר ודגים, ולכתחילה יתפלל מנחה לפני הסעודה, ואם אין לו בשר ודגים יאכל פירות.

אין אפשרות לאכול סעודה שלישית בפת שהרי אסור אכילת חמץ ואין אפשרות לאכול מצה שהרי אסור לאכול מצה בערב פסח, אבל מעיקר הדין מותר לאכול מצה מבושלת וקניידלך ועוגיות שנילושו מקמח מצה עד שעה עשירית.

ולשיטה זו אפשר לקיים סעודה שלישית בהנ"ל עד שעה עשירית ויש מחמירים בכך.

משעה עשירית אסור לאכול תבשיל של מצה אפילו מעט כדי שיאכל מצה לתיאבון, ומותר רק לאכול מעט פירות וירקות, תפוחי אדמה, בשר דגים וביצים, אבל לא ימלא כריסו מהם.

קטן שלא יודע מה שמספרים בלילה מסיפור יציאת מצרים מותר להאכילו מצה [והוא בערך עד גיל 5].

הגעלת כלים

הוראות למגעילים ולציבור

א. מי שיש באפשרותו עדיף שיקנה כלים חדשים ולא יגעיל כלים ישנים מחמץ לפסח (עיין פסחים ל' ע"ב ומ"ב סימן תנ"א ס"ק י"ט).

ב. אין להגעיל כלי אם השתמשו בו בתוך 24 שעות שלפני

ההגעלה (ולכתחילה צריך שגם הניקיון של הכלי יהיה 24 שעות לפני ההגעלה) (מ"ב סימן תנ"ב ס"ק כ) ויש מקפידים שלא להשתמש בו 3 ימים לפני ההגעלה (ביה"ל סימן תנ"ב).

ג. אין להגעיל כלי אם הוא לא נקי לגמרי, דהיינו, שיש בו לכלוך או חלודה שיש בו ממשות.

ד. כלים שיש בהם קפלים או חריצים לא מועיל להם הגעלה וצריך ליבון קל במקום הקפלים או החריצים.

ה. סיר שיש בו ידידות, אם הידידות ניתנים לפירוק, צריך לפרקן וגם את הידידות צריך להגעיל. אם הידידות אינם ניתנים לפירוק, צריך ליבון במקום החריצים, הרבה פעמים זה יכול להינזק בליבון, לכן אין לזה תקנה, כמו כן סכינים העשויים משני חלקים שיש בהם חריצים במקום החיבור, צריך ליבון קל, וכנ"ל, אם יכול להינזק, אין לזה תקנה.

ו. גביעים ששימושם בצונן, אף שיש בזה קפלים, אפשר להקל בהגעלה, ולדעת השו"ע כיון שרוב תשמישו בצונן די בשטיפה, ואף לאשכנזים אם יודעים בוודאות שלא נגע בחמץ חם (ולא כבוש) בשום צורה – די בשטיפה.

ז. אין להגעיל כלי טפלון או ציפוי קרמי או כל ציפוי אחר.

ח. תבניות, אי אפשר להכשיר, ואין להם תקנה.

ט. אין להגעיל כלי פלסטיק שבלעו בכלי ראשון או בעירו מכלי ראשון.

י. אין להגעיל כלי זכוכית - קריסטל.

יא. אם מגעילים כמה כלים ביחד, צריך שלא יהא נגיעה בין כלי לכלי וע"כ אין להרבות בכלים, וכשמגעילים כמה כלים צריך לנער היטב את הסל בתוך המים.

יב. כשמגעילים כלים מחמץ לפסח יש להגעילים בכלי הכשר לפסח, ולכן אם הכלי אינו כשר לפסח יש להגעיל קודם את הכלי שבו עושים את ההגעלה, אופן ההגעלה וכן אופני ההגעלה למי שרוצה להשתמש בפסח בכלי שבו הגעיל כלים אחרים יתבאר להלן סעיפים טו - טז.

יג. יש להמתין 24 שעות לפני ההגעלה.

פרטי דיני הגעלת הכלים וכלים שלא ניתן להגעילים

יד. כאמור יש להגעיל את הכלים בכלי הכשר לפסח ולכן אם הכלי הוא כלי של חמץ יש להגעילו לפסח באופן זה - ימלא את הכלי במים ויניחו על האש עד שהמים ירתחו ויעלו בועות, ומכיון שצריך שהמים יגלשו קצת לצדדים יקח קומקום חשמלי של חמץ שהוא רותח ומעלה בועות וישפוך לסיר עד שיגלשו המים קצת לצדדים, ואז אפשר להגעיל בתוכו את כלי החמץ, כמבואר בסעיף הבא.

טו. כשמגעיל את כלי החמץ בתוך כלי שהוכן לכך כנ"ל, יש להמתין עד שהמים ירתחו ויעלו בועות, ואז יכניס לתוכו את הכלים הטעונים הגעלה, ישהה אותם למשך

אומרים שהחיינו בקידוש, נשים שברכו שהחיינו בהדלקת הנרות יש להסתפק אם יענו אמן, ונראה שיאמרו. ונשים שאין להם מנהג לא יאמרו שהחיינו בהדלקת נרות אלא בקידוש.

מלאכה במוצ"ש ליל יו"ט

עשיית מלאכה המותרת ביום טוב כשחל במוצ"ש: אף לאחר צאת הכוכבים של שבת אין לעשות מלאכה עד שיאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש". אולם אכילה אסורה עד לאחר הקידוש (משנ"ב רצט ס"ק ל"ו).

יקנה"ז

עושים קידוש והבדלה על כוס אחד וסדר הברכות הם: "בורא פרי הגפן", "קידוש", "בורא מאורי האש", "הבדלה", "שהחיינו".

יש לדון בגדר "יקנה"ז שיש בו גם קידוש וגם הבדלה, איזה שם יש לו. דהנה מצאנו כמה חילוקי דינים בין קידוש להבדלה (ויבוארו להלן), ואם כן יש להסתפק שכיון ועושים קידוש והבדלה על אותו כוס, האם נידון אותו כקידוש או שנחשיבנו כהבדלה.

ונראה למעשה שיש לדון אותו כקידוש וכמו שעולה מבואר מדברי המ"ב (המובאים בסמוך).

ויש לגדר זה כמה השלכות להלכה:

[א]. הנוהגים לשבת בקידוש ולעמוד בהבדלה: אומרים יקנה"ז בישיבה כיון שהוא נידון כקידוש ולא כהבדלה (משנ"ב רצו סק"כח, ובס' תעג סק"ג).

[ב]. נשים שותות מכוס יקנה"ז, אף שאינן שותות מכוס הבדלה.

[ג]. ביקנה"ז ממלאים את הכוס כמו בקידוש ואף שבהבדלה ממלאים את הכוס על כל גדותיו כדי שישפך, ביקנה"ז אין נוהגים כן מאחר והוא נידון כקידוש.

[ד]. אפשר לעשות יקנה"ז על פת כדן קידוש, ואף שאין מבדילים על הפת מכל מקום ביקנה"ז שעיקרו קידוש יכול לעשותו על הפת (ראה להלן בסמוך).

ויסוד הדבר שיקנה"ז נחשב לקידוש, נראה שיש ללמוד ממש"כ התוס' (פסחים קו ע"ב ד"ה מקדש) ונפסק בשו"ע (סי' רצו ס' ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ד) שאפשר לעשות יקנה"ז על הפת כדן קידוש אף על פי שאין מבדילים על הפת, וטעם הדבר משום שכיון שיש בו קידוש שיכול לעשותו על הפת אגב כן גם יכול להבדיל עליו. ומבואר מזה לכאורה שהקידוש עיקר שאם יקנה"ז היה לו חשיבות של הבדלה כמו קידוש לא היה מועיל על כך סברא של "אגב", ורק משום שההבדלה נטפלת לקידוש ביקנה"ז יש

שתי שניות בערך ויוציאם. אחר הגעלת כלי חמץ יש לשוטפם במים קרים, ואפשר לשטוף גם תחת הברז. השטיפה אינה מעכבת.

טז. אם ברצונו להשתמש בפסח בכלי שהגעיל בתוכו, אחר שהגעיל בתוכו את כל הכלים – יגעילו שנית כמבואר לעיל סעיף יד, וכששופך לתוך הסיר מהקומקום החשמלי כמבואר בסעיף יד, לא משנה מאיזה קומקום שופך – אם של חמץ או של פסח.

הגעלת כלים בערב שבת

יז. מותר להגעיל כלים עד כניסת שבת (רק יש להזהר בזה משום איסור עשיית מלאכה כבכל ער"ש).

הלכות יו"ט שחל במוצאי שבת

לבישת בגדי יו"ט

את בגדי החג יש ללבוש בערב שבת, ואפשר אף ללבוש בשבת עצמה בעוד היום גדול אם חושש ללבוש בערב שבת שלא יתלכלך מחמץ.

שינה בשבת ערב פסח

יש להסתפק האם מותר לאדם שהולך לישון בשבת ביום לומר שהולך לישון כדי שהיה לו כח להיות ער בליל הסדר (עיין במשנ"ב רצ' סק"ד).

הוצאת אוכל מהמקפא בשבת לצורך יו"ט

אין להוציא אוכל מבושל מההקפאה בשבת לצורך יו"ט עד צאת הכוכבים, אך בשעת הדחק אפשר להוציא בעוד היום גדול (משנ"ב תרסז סק"ה).

מעריב ליל יו"ט

אומרים ותודיענו במקום אתה חוננתנו, שכח לומר ותודיענו אם כבר הזכיר השם בסוף הברכה, אינו חוזר.

הדלקת נרות של יו"ט

את הנרות של יום טוב יש להדליקם רק לאחר צאת הכוכבים, וצריכה האשה לומר קודם הדלקת הנרות "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".

לגבי הוצאת הפתילה שנשארה מהנרות של שבת לצורך הכנת נרות ליום טוב: מעיקר הדין מותר להוציא את הפתילה אפילו בידו לצורך הדלקת הנרות יום טוב. וטעם הדבר שאין בכך משום איסור מוקצה, מכיון שהדלקת הנר נחשבת לאוכל נפש, ומותר טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש. אך בזמנינו שיש את אור החשמל אינו מבורר כל כך להחשיבו כצורך אוכל נפש, ולכן לכתחילה עדיף להוציא הפתילה ע"י כפית או מזלג וכדומה. וכן ניתן להוסיף שמן ופתילה חדשה לכוסיות מבלי להוציא את הפתילה הישנה.

להבין סברת התוס' שההבדלה נטפלת גם לקידוש שעושהו על הפת.

אבוקה להבדלה

בדין נר ההבדלה שעושים ביקנה"ז בליל יו"ט שחל במוצ"ש: הנה הדין ידוע שמצוה מן המובחר לברך בורא מאורי האש בהבדלה על אבוקה, ורק אם אין לו אבוקה, מברך על נר יחיד (שו"ע רצח ס"ב).

ויש לבאר כיצד לקיים את המצוה מן המובחר של אבוקה ביו"ט שחל במוצ"ש, דהנה הרבה נוהגים לעשות אבוקה ע"י חיבור של שני נרות או של שני גפרורים, ולכאורה ביו"ט יש לחוש לכך מג' טעמים:

[א]. בשעה שמקריבים הנרות נמס קצת מהחלב ויש לחוש בזה לגרם כיבוי (וחשש זה לא קיים בחיבור גפרורים זה לזה).

[ב]. עוד יש לחוש שהוא מוסיף הבערה שלא לצורך דשמא אין היתר ליצור אבוקה ביו"ט בשביל קיום מצוה מן המובחר, ומטעם זה גם אין לחבר ב' גפרורים זה לזה.

[ג]. יש לחוש בהפרדת הנרות או הגפרורים משום כיבוי בכך שממעט את אש האבוקה. ולכן כדי לקיים את המצוה מן המובחר של אבוקה יש להדליק בנר הבדלה קטן, או ע"י נעיצת פתילה נוספת בנר קטן סמוך לפתילה הקיימת מערב שבת (ויש לנעוץ את הפתילה הנוספת בחור נפרד כי אם יוצא כמה פתילות ממקום אחד הוי כפתילה אחת עבה ולא אבוקה. וצריך שיפריד בין הפתילות שעוה או חלב (מ"ב רצח סק"ח)).

אם אין אבוקה מוכנה ידליק נר אחד במיוחד להבדלה ויברך עליו [וישאינו דולק] ורבים נוהגים לברך על נרות החג [ללא אבוקה] (אך בשו"ע סי' רצח ס"ב שאם אין אבוקה ידליק נר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית וא"כ קשה איך מברכים על נרות החג וצ"ע). ומי שמיקל לחבר שני נרות ולהפרידם יש לו על מה לסמוך.

אסור לסדר את השולחן ואת כסאות ההסיבה בשבת אלא רק לאחר צאת השבת. ואם לא התפללו ערבית ואמרו 'ותודיענו' יש לומר לאחר צאת השבת 'ברוך המבדיל בין קודש לקודש' ואחר כך אפשר לעשות הכנות לצורך ליל הסדר. ועשיית מלאכת אוכל נפש המותרת.

אין להביא את המחזור של פסח בשבת מהבית לבית הכנסת, ויש להביאו לפני שבת או לאחר צאת השבת,

ואם מביאים אותו בשבת [במקום שיש עירוב] צריכים להשתמש בו ולקרוא בו בשבת עצמה.

יש אומרים שיש להוסיף מאכל מסוים בסעודת ליל הסדר לשם סעודת מלוה מלכה, ולא נהגו כן.

דיני ליל הסדר

עריכת הסדר

א. נוהגים ללבוש בגד לבן [קיטל] בעת עריכת הסדר, ולענין חתן בשנה הראשונה יש בזה מנהגים שונים⁷. אַבְל – המנהג שאינו לובש, ומי שלובש אין מוחין בידו.

ב. מביאים לשולחן את קערת ליל הסדר שבה יש את המרור, הכרפס, החרוסת, זרוע וביצה, ובזמן הבאת הקערה חלוקים המנהגים, יש נוהגים להביאה אחר הקידוש קודם אכילת הכרפס⁸, ויש שנהגו להביאה קודם הקידוש⁹ ומנהג הגר"א להביאה אחר טיבול ראשון¹⁰. וכמו כן חלוקים המנהגים בענין סידור הקערה, יש המסדרים באופן שהכרפס והמי מלח יעמדו סמוך לבעל הבית ואחריהם שלש מצות ואחריהם מרור וחרוסת וזרוע וביצה, כדי שלא יעבירו על המצוות¹¹, ויש המסדרים הזרוע מימין וביצה משמאל ומתחתיהם המרור באמצע, ואחר כך חרוסת מימין תחת הזרוע והכרפס משמאל תחת הביצה, והוא על פי קבלת האר"י¹², וכל אחד ינהג כמנהג

אבותיו.

ההסיבה

ג. יסדר מקום מושבו כדי שיוכל לישב בהסיבה, ואופן ההסיבה הוא שמטה גופו לצד שמאל¹³, ואף האיטר יסב על שמאלו¹⁴, וישען על כרים וכסתות¹⁵, ובדיעבד יכול להשען על חבירו¹⁶.

12 חיי אדם (כלל קל ס"א) משנה ברורה (שם ס"ק כו) וראה בחק יעקב (שם ס"ק טז) הטעם שאין בזה משום אין מעבירין על המצוות.
13 גמרא (פסחים צט ע"ב) שלחן ערוך (סימן תעב ס"ב).
14 שלחן ערוך (שם ס"ג).
15 משנה ברורה (שם סק"ז).
16 מגן אברהם (שם סק"ג).

7 עיין במהר"ם שיק (או"ח סימן כה) ובקצה המטה על מטה אפרים (סימן תרי" ס"ק טו).
8 רמב"ם (חמץ ומצה פ"ח ה"א) ושלחן ערוך (סימן תעג' ס"ד).
9 פרי מגדים (סימן תפו מש"ז).
10 מעשה רב (אות קצא).
11 רמ"א סימן תעג' ס"ד.

ד. צורת ההסיבה צריכה להיות באופן שידו אינה משוחררת ואינו יכול להשתמש בה¹⁷.

ה. מנהג רוב האשכנזים שאין הנשים מסיבות¹⁸, ויש שנהגו שאף הנשים מסיבות¹⁹.

ו. תלמיד אצל רבו אף שאינו מובהק אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות²⁰, וכן האוכל אצל גדול הדור אף אם לא למד ממנו תורה, אינו מיסב²¹. ובן אצל אביו מיסב אף אם אביו הוא רבו המובהק, שמסתמא מוחל²². ואם אומר בפירוש שאינו מוחל, יש אומרים שבטלה דעתו ומיסב²³, ויש אומרים שלא יסב²⁴.

ז. מי שיש לו מכה בצד שמאלו שההסיבה מכאיבה לו, אפשר שפטור מלהסב²⁵.

ח. לכתחילה יש להסב בכל הסעודה²⁶, והיום רבים נוהגים שאין מסבים במשך הסעודה כי אין רגילים להסב במשך השנה, וראה בהמשך הדברים שיש מקומות בהם ההסיבה מעכבת אף בדיעבד, שאינו יוצא ידי חובתו אם לא היסב בהם, ואף במקומות בהם ההסיבה מעכבת יחזור ויאכל וישתה ללא ברכה.

קדש

ט. הקידוש של ליל הסדר [ובשנה זו גם הבדלה, כ"ל] אין לעשותו אלא אחר צאת הכוכבים. ואמנם בהגיע הזמן מיד אחר תפילת ערבית יש למהר לעשות הקידוש כדי שלא ישנו התינוקות²⁷.

י. אומרים שהחיינו בקידוש, נשים שברכו שהחיינו בהדלקת הנרות יש להסתפק אם יענו אמון, ונראה שיאמרו, ונשים שאין להם מנהג לא יאמרו שהחיינו בהדלקת נרות אלא בקידוש²⁸.

יא. נוהגים לחלק לתינוקות קליות ואגוזים ושאר מיני מתיקה כדי לעוררם שלא ישנו²⁹, וכן כדי שיראו שינוי

מהמנהג בכל השנה שאין מחלקים אלא אחר הסעודה, ויבואו לשאול מה נשתנה³⁰.

יב. קודם הקידוש יאמר עורך הסדר 'קדש', וקודם נטילת ידים ראשונה יאמר 'ורחץ', וכן בכל עשיית הסדר יאמר קודם כל דבר מה הולך לעשות³¹.

יג. כוס הקידוש ימזגו אחרים לבעל הבית ואינו מוזג לעצמו³², ויש נוהגים שאף כל המסובים אינם מוזגים לעצמם, אלא כל אחד מוזג לחבירו, דרך חירות³³.

יד. לכתחילה יש לשתות מכל כוס שיעור רביעית שלם, [150 סמ"ק לשיעור הגדול, 86 סמ"ק לשיעור הקטן³⁴], ובפרט יש להקפיד על שתית כל הרביעית בכוס ראשון ובכוס רביעי³⁵, אולם אם שתה רוב רביעית [76 סמ"ק לשיעור הגדול, 44 סמ"ק לשיעור הקטן], יצא ידי חובה, יש אומרים שאין הדברים אמורים אלא בכוס המחזקת שיעור רביעית, אבל כוס שיש בה יותר מרביעית, חובה לשתות לכל הפחות רובה אף שהוא יותר מרביעית³⁶, ויש מחמירים אף את כולה³⁷, וראוי לחוש לדעות אלו ולכן מי שקשה לו שתיית יין מרובה יקח כוס שאין בה יותר מרביעית.

טו. לכתחילה יש לשתות את הרוב רביעית בבת אחת³⁸, ועכ"פ לא יותר מהפסק אחד דהינו שישתה בשתי לגימות, אם שהה בשתיית רוב רביעית מכוס ראשון יותר ממשך ארבע דקות, יחזור וישתה שנית, ואם שהה פחות מזמן זה אבל הפסיק באמצע שתייתו שתי פעמים, אם נהג כמבואר בסעיף יח' וכיון לפטור כל שתייתו עד כוס שני, יחזור וישתה שנית, ואם לא כיון, לא יחזור לשתות³⁹ [ואולם לענין שאר הכוסות ראה לקמן סעיפים לח, סא, סט].

34 ולכוס ראשון שהוא כוס הקידוש יש להחמיר לשתות כפי השיעור הגדול, כהכרעת המשנה ברורה (סימן תפ"א), שבדיני דאורייתא יש להחמיר לשער כפי שיעורו הגדול של הנועד ביהודה, וכיון שמצות הקידוש דאורייתא היא כמבואר בגמרא (ברכות כ"ב), ומצינו לכמה מהפוסקים (אור זרוע הלכות ערב שבת אות כה' מגן אברהם סימן תקצ"ז סק"ג בשם מהר"ם) שאף קידוש על היין דאורייתא הוא ועיין בהערה 43 שקידוש ביום טוב הוא מדרבנן אך יש אומרים שבביל פסח הוא מהתורה, עי' מדרש שכל טוב] משום כך יש להחמיר שכוס ראשון יהיה בשיעור הגדול של 150 סמ"ק.

35 שבכוס ראשון שיש בו רביעית מקיים קידוש במקום סעודה, שכיון שעריכת השלחן בשולחן עורך היא זמן רב אחר הקידוש, הרי שבשתיית יין של כוס ראשון מקיים דין קידוש במקום סעודה, אשר פסק השלחן ערוך (סימן רע"ז ס"ה) כדעת הגאונים ששתיית רביעית יין נחשבת סעודה לענין זה. ומשום כך ראוי להקפיד בכוס זו במיוחד שישתה רביעית כולה ולא רק רובה. ואף בכוס רביעי נכון להקפיד לשתות רביעית שלם כמבואר בט"ז (סימן תפ"א סק"א) שכיון שמברכים אחריו ברכה אחרונה, צריך שיהיה בו רביעית. וראה עוד להלן סעי' עט.

36 שלחן ערוך (סימן תעב ס"ט), ובמשנה ברורה שם (ס"ק לג) שראוי לחוש לדעה זו.

37 ב"ח וגר"ז (סעיף יט) לדעה זו.

38 מ"א (תעב ס"ק יא') ובגר"ז (שם סעי' כ') ובמשנ"ב (שם ס"ק יא').

39 משנה ברורה (סימן תעב' ס"ק לד').

17 ראה לכן מפסחים קח' ברשב"ם ד"ה הסיבת ימין ומ"ב תעב' ס"ק י',

18 שלחן ערוך ורמ"א (שם ס"ד).

19 פסח מעובין (סימן קע), בן איש חי (פרשת צו אות כח), ומנהגי חתם סופר.

20 שלחן ערוך (שם ס"ה), משנה ברורה (ס"ק יז).

21 מקור חיים (סימן תעב סק"ה).

22 כל בו (סימן מח), אבודרהם ולבוש (שם ס"ה).

23 חק יעקב (שם סק"ט).

24 פרי מגדים (שם מש"ז סק"ד).

25 ביאור הלכה (שם ס"ג).

26 רמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ה).

27 שלחן ערוך (סימן תעב ס"א) בט"ז (שם סק"א) ובמשנה ברורה (שם סק"ה).

28 משנ"ב (רס"ג ס"ק כג)

29 גמרא (פסחים קח ע"ב) שלחן ערוך (סימן תעב' סעי' ט"ז) ובמשנה ברורה (שם סק"ג).

30 רמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"ג) מנה חלוקת הקליות והאגוזים כחלק מהשינויים שעושים לעורר התינוקות לשאול. ובמאירי (פסחים קח ע"ב) מבואר דשניהם טעם אחד הוא.

31 יסוד ושורש העבודה (שער התשיעי פרק ו').

32 רמ"א (תעג' ס"א).

33 כף החיים (שם ס"ק לא').

טז. אדם שפיו גדול ומלא לוגמיו שלו מכיל יותר משיעור רוב רביעית, חייב לשנות כמלא לוגמיו⁴⁰.

יז. מנהג העולם שאין מברכים ברכה אחרונה אחר שתיית כוס ראשון אף כאשר יעבור שיעור עיכול, ויש שכתבו שיקפיד שלא יעבור שיעור זה ואם יעבור יברך ברכה אחרונה מיד אחרי שתיית הכוס⁴¹.

יח. יש לשנות כל ארבע הכוסות בהסיבה, שכח ולא היסב, בן אשכנז אינו חוזר ושותה אלא בכוס שני, ובן ספרד חוזר ושותה בכל הכוסות, ואם כיון מתחילה בברכת הגפן שישתה עוד יין, אף בן אשכנז יחזור וישתה בכוס ראשונה, ולכן נכון לכתחילה לכוין לפני שתיית כוס ראשונה שישתה עוד יין עד זמן כוס שני⁴², [וראה עוד לקמן בסעיף לו].

יט. נשים חייבות בכל מצוות הסדר.

כ. לפני הקידוש יכוין לשם מצות קידוש יום טוב⁴³, ולשם מצות ארבע כוסות, ולשם מצות שמחת יו"ט⁴⁴.

כא. סדר הקידוש: ברכת קידוש היום, וברכת שהחיינו, וי"א שיכוין בברכת שהחיינו על כל מצוות הלילה⁴⁵, וי"א שיכוין על מצות ספירת העומר⁴⁶ אך לא נהגו כן. וברכת שהחיינו יש המברכים בישיבה, ולדעת האר"י אף אותה יברך בעמידה.

כב. אין לברך ברכת הגפן אחר שתיית הכוס כיון שפוטרים אותה בברכת המזון, ואם חושש שיעבור שיעור עיכול עיין לעיל סעי' יז.

ורחץ

כג. נוטלים ידיים כדרך שנוטלים לאכילת לחם⁴⁷, אבל אין מברכים על נטילה זו⁴⁸. שכח וברך על נטילה זו, יאכל כזית מהכרפס⁴⁹.

כרפס

כד. למצות כרפס יש נוהגים ליקח סלרי⁵⁰, ויש נוהגים ליקח צנון⁵¹, ויש נוהגים ליקח תפוח אדמה⁵².

כה. יש לאכול פחות משיעור כזית מהכרפס, ויברך עליו בורא פרי האדמה, ויכוין לפטור בברכה זו את המרור⁵³. וראוי לכוין לפטור אף המרור שבכורך⁵⁴.

כו. נראה שיש להדר לטבול את הכרפס ולאכולו בידיו ממש ולא בעזרת מזלג וכדו', שכיון שצריך להתחייב בנטילת ידיו משום דבר שטיבולו במשקה צריך שטיבולו ויאכלנו בידיו⁵⁵.

כז. באכילת הכרפס אין חיוב להסב ואדרבה ע"פ סוד אין להסב⁵⁶, ויש אומרים שחייב להסב⁵⁷. ויש הנוהגים לאכול חצי מהכמות בהסיבה וחצי שלא בהסיבה ובזה יוצאים ידי כל הדעות.

יחץ

כח. יטול המצה האמצעית שבקערה ויבצענה לשתי חצאי מצה⁵⁸, את החצי הגדול יוציא וישמור לאפיקומן, ואת החצי

הקטן יותר יחזיר למקומו בין שתי המצות.

כט. יש להקפיד שאף בחצי הקטן יהיה לכל הפחות שיעור כזית, כדי שיוכל לברך עליו על אכילת מצה.

מגיד

ל. לפני שמתחיל באמירת ההגדה יכוין לשם מצוה דאורייתא של סיפור יציאת מצרים⁵⁹.

לא. סיפור יציאת מצרים, כשנמצאים אצל ההורים סגי בסיפור של הסבא מדין שומע כעונה וגם שהסבא עושה זאת במקום האב כיון שאין צורך דווקא שהאב יספר

45 עי' אבודרהם וברכי יוסף (סי' תעג) וביעב"ץ בסידורו.

46 עי' במאירי (פסחים דף ז') ובשיבולי הלקט (סי' רלד) ובאבודרהם.

47 בדיני הכלי ונטילת הידיים עד הזרוע, ואיסור הפסק והיסח הדעת כמבואר כל זה בשלחן ערוך (סימן קנח ס"ז) ובמשנה ברורה (שם ס"ק כ).

48 שלחן ערוך (שם ס"ד), ודעת הגר"א (שם) שמברכים על נטילה זו, אמנם רק כשאוכל כזית מהכרפס.

49 כמבואר בהערה לעיל דעת הגר"א שמברכים אף נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה, אמנם אין זה אלא כשאוכל ממנו שיעור כזית, ומטעם זה אם טעה וברך על נטילה זו, יאכל כזית ויציא דעת הגר"א, ולא תהיה ברכתו לבטלה לדעת הגר"א.

50 מחצית השקל (סימן תעג) וחתם סופר (שו"ת סימן קלב).

51 קיצור שו"ע (סימן קיח).

52 ערוך השלחן (סימן תעג).

53 משנ"ב (תעג ס"ק נה).

54 סידור יעב"ץ.

55 ע"פ אר"ח (קנח).

56 שבלי הלקט (סימן ריח), ומסקנת הברכי יוסף (סימן תעג).

57 אבודרהם (פירוש על ההגדה).

58 שהמצה לחם עוני היא ודרכו של עני בפרוסה.

59 משנ"ב (סי' תעג ס"ק א) שמצוות צריכות כונה כמו שפסק השלחן ערוך (סימן ס"ד), ובפרט מצוות דאורייתא כמו שכתב האליה רבה (סימן תפט ס"ק יב) ועוד פוסקים שם.

40 שלחן ערוך (סימן רעא ס"ק יג) משנה ברורה שם (ס"ק סח). וביאור הלכה (סימן תעב ד"ה וישתה).

41 על פי מהר"ח אור זרוע (סימן רעג), ועיין אשל אברהם (בוטאשט, סימן תעד).

42 השלחן ערוך (סימן תעב" ס"ז) פסק כדעת הרא"ש (פסחים פ"י סימן א') שכל דבר שצריך הסיבה אם אכל או שתה שלא בהסיבה לא יציא ידי חובתו, ומטעם זה פסק שבכל ארבע כוסות אם שתאן שלא בהסיבה צריך לחזור ולשתות בהסיבה, אולם הרמ"א שם כתב שבשתי כוסות ראשונות אכן יחזור ויסב, אבל בשתי כוסות אחרונות לא יחזור ויסב, שכיון שיש חשש של נראה כמוסיף על הכוסות, יש לסמוך בזה על דעת הראב"ה שבזמן הזה אין דרך להסב ואין חובה להסב. וכתב המגן אברהם (שם סק"ז) שלפי המנהג שאף בין כוסות ראשונות אין שותים, הרי שאם יחזור וישתה יצטרך לברך עליו ברכת הגפן כיון שלא כיון בברכה ראשונה שביך לפטור, ואם יברך יראה בזה כמוסיף על הכוסות, ומטעם זה אין לחזור אף בכוסות ראשונות, אמנם ראה בפרי מגדים שם שכתב שבכוס גדולה המחזקת שיעור שתי רביעיות, אם נשאר רביעית יכול לחזור ולשתות. וכמו כן מי שכיון לשנות עוד בין כוסות ראשונות יכול לשנות שנית.

43 ואמנם קידוש של יו"ט על היין אינו אלא מדרבנן כמו שכתב המגיד משנה (שבת פכ"ט) ומגן אברהם (סימן רעא), ואילו קידוש בשבת על היין לכמה דעות (תוספות נזיר ד' ע"א, ועוד) מדאורייתא הוא, ולכן באופן שליל הסדר חל בשבת נכון שיכוין לקיים המצוה כפי הדין.

44 יש אומרים שהוא מדרבנן ויש אומרים שהוא מן התורה עי' פסחים (עא' ובדף קח ע"ב) ובמג"א (סימן תקמו) ובשו"ת שאגת אריה (סימן סח).

בעצמו, אך לכתחילה עדיף שהאב גם יספר לבניו קצת מסיפור יצ"מ.

לב. יגביה הקערה עם המצות ויתחיל באמירת הא לחמא עניא וכו' עד מה נשתנה⁶⁰, ויש אומרים שיגביה את המצה הפרוסה בלבד⁶¹.

לג. אחר שסיים אמירת הא לחמא עניא, יסלק הקערה לקצה השולחן כדי שיראו התינוקות וישאלו, ויש אומרים שאין צורך לסלק הקערה אלא יכול להסתפק בכיסוי המצות.

לד. אחר כך ימזוג כוס שני, ואף שאין שותים ממנו אלא אחר סיום אמירת ההגדה מכל מקום מוזגים כבר הכוס כדי שיראו התינוקות ויתמהו ויבואו לשאול על כך.

לה. את ההגדה יש לומר באימה וביראה שלא בהסיבה⁶². ואין לאכול או לשתות בזמן אמירת ההגדה עד שיסיים ברכת גאל ישראל.

לו. כוס שני, בני ספרד אינם מברכים עליו בורא פרי הגפן, שכבר נפטר בברכת הגפן של כוס ראשון⁶³, ובני אשכנז מברכים עליו בורא פרי הגפן⁶⁴, וטוב שיכנונו בברכת כוס ראשון שאינם רוצים לפטור בו כוס שני, וראה עוד בהערה⁶⁵.

לז. שכח ולא היסב בכוס שני חוזר ושותה בהסיבה⁶⁶.

לח. אם הפסיק באמצע שתיית כוס שני שתי פעמים, יחזור וישתה שנית⁶⁷.

רחצה

לט. קודם נטילת ידיים לסעודה, מי שברור לו ששמר ידיו היטב ולא נגע בדבר המטמא את הידיים, נכון שיטמא ידיו

על ידי שיגע במקום מטונף או במקומות המכוסים, כיון שעל נטילה זו מברכים על נטילת ידיים⁶⁸.

מוציא מצה

מ. יש שכתבו שראוי להקנות המצות לכל המסובים [אשתו ובני ביתו וכיוצא ב], אבל מנהג העולם שלא להקנות ויש להם על מה שיסמוכו⁶⁹.

מא. יש לכוין באכילת המצה לשם מצות אכילת מצה⁷⁰. **מב.** אופן הבציעה: יקח שלושת המצות שתי השלימות והפרוסה שביניהן ויברך המוציא, אחר כך ישליך המצה התחתונה ויברך על שתים שנותרו בידיה על אכילת מצה⁷¹, ויכוין בברכה זו לפטור גם מצות של כורך ושל אפיקומן⁷², ויאכל כזית ממצה העליונה וכזית ממצה הפרוסה⁷³.

מג. שיעור המצה שנצרך לאכול הוא 30 גרם⁷⁴, שבזה נמצא אוכל כזית משיעור הגדול לקיום הדין דאורייתא של כזית אחד, ושני כזיתים משיעור הקטן לקיום הדין דרבנן לאכול משני המצות⁷⁵. ומותר לשקול המצה בשבת ויום טוב ואין בזה משום איסור מדידה בשבת כיון שהוא לצורך מצוה⁷⁶. וראה עוד להלן סע' ע'.

מד. המנהג הנפוץ הוא לאכול את ב' הכזיתים מעט מעט בלא הפסק עד השלמת השיעור בפחות מכדי אכילת פרס⁷⁷, [לכתחילה 2 דקות, ובדיעבד 4 דקות]⁷⁸.

מה. מנהג בני ספרד שאף בליל פסח טובלים המצה במלח⁷⁹, ומנהג בני אשכנז שבלייל פסח אין טובלים המצה במלח⁸⁰. ונראה שאף לבני אשכנז יש להביא מלח לשולחן אף שאין טובלים במלח⁸¹.

מרור

68 פרי מגדים (סימן תעג מש"ז סק"א) וביאור הלכה (תעה). 69 שפת אמת (סוכה לה ע"א) אמרי בינה (או"ח פסח סימן כג).

70 כמבואר בשלחן ערוך (סימן ס"ד) שהלכה שמצוות צריכות כונה, ואמנם בסימן תעה (ס"ד) פסק השלחן ערוך כדעת הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ו ה"ג) שאם אכל מצה בלא כונה יצא ידי חובה, כתב המשנה ברורה שם שביאור הדברים הוא על פי דברי המגיד משנה (שם) בשם הר"ן ר"ה שבמצוות שקיומם באכילה אין הכונה מעכבת משום שכן נהנה, וההנאה במקום הכונה, אמנם הביא המשנה ברורה שדעת הרא"ש (ר"ה פ"ג) שאף במצוות שקיומם באכילה הכונה מעכבת, ויש לחוש לדעות אלו, ומכל מקום לכתחילה לדעת הכל יש לכוין לשם מצוה אף במצוות שקיומם באכילה.

71 שלחן ערוך (סימן תעה ס"א) ומשנה ברורה (סק"ג).

72 פרי חדש (שם ס"א).

73 שלחן ערוך (שם), ומשנה ברורה (סק"ט).

74 שהם נפח 55 סמ"ק בקירוב.

75 שלחן ערוך (סימן תפז ס"א) ומשנה ברורה (שם סק"א). ומי שקשה עליו לאכול מצה בשיעור זה יכול להקל בפחות מזה, וישאל חכם, ולקטנים עד בר מצוה אפשר להקל לכתחילה בשיעור של 15 גרם.

76 שאין לחלק כלל בין מדידה לשקילה.

77 עי' או"ח (סימן תעה).

78 ויש מקלים ביותר מזה וחולה וכיוצא ב' ישאל חכם, ובפרט שבזמננו כיון שאם התקטנו השיעורים אז גם שיעור אכילת פרס הוא כפול זמן.

79 טור (סימן תעה בשם הירושלמי), שלחן ערוך (שם ס"א), ובאר היטב (סק"ג) מדברי האר"י בזה.

80 רמ"א (שם), ומקורו מלקט יושר (ח"י) בשם מהר"ל.

81 עי' ל'רכות (דף מ) בתוספות שם, ואו"ח קסז'.

60 שלחן ערוך (סימן תעג ס"ו), מגן אברהם (שם ס"ק כג), ומשנה ברורה (שם סק"ט).

61 חק יעקב (סימן תעג ס"ק לא) בשם פסח מעובין, משום חשש שלא יהיה נראה כמקדיש הזרוע המוגבהת בהגבהת הקערה כולה.

62 של"ה (פסחים ב.), חק יעקב (סימן תעה ס"ק יד), ופרי מגדים (מש"ז סימן תפז).

63 שלחן ערוך (סימן תעד ס"א) ויכנונו בני ספרד בברכת כוס ראשון לפטור את הכוס השני.

64 רמ"א (שם), מגן אברהם וט"ז (שם סק"א).

65 פרי מגדים (מש"ז שם) וטעמו כדי שיתחייב בברכה על כוס שני לכל הדעות, אולם מאידך מצינו במשנה ברורה (שם ס"ק כא) שכתב שהנכון שקודם שמברך על כוס ראשון יהיה בדעתו לשתות עוד כוסות כדי שאם ישכח ולא יסב בכוס ראשון יוכל לחזור ולשתות כוס נוספת בלא חיוב ברכת הגפן ולא יהיה בזה כמוסיף על הכוסות, ועל כן הנכון שיקיים עצה זו של הפרי מגדים באופן זה שיכוין שפוטור כל הכוסות שישתה עד כוס שני בלבד, אבל כוס שני אינו פוטור בברכה זו, ונמצא שמחד אם ישכח להסב בכוס ראשון יוכל לחזור ולשתות בלא ברכה, ומאידך על כוס שני כבר חייב לברך לכל הדעות, שלא נפטר בברכת כוס ראשון.

66 לבני ספרד פשוט כמבואר לעיל סעיף יח', ולבני אשכנז כתב המשנה ברורה (סימן תעב ס"ק כא) שכוין שאין מברכים על יין שבתוך הסעודה שברכת כוס שני פוטרת כל היין ששייך לסעודה, משום כך יכול לחזור ולשתות שהרי אינו מברך על כוס זו שיחזור וישתה, ואין בכך משום מוסיף על הכוסות, אולם לפי המבואר בשער הציון (אות לא) שאם אין דעתו לשתות יין בתוך הסעודה עליו לברך שנית, משום כך ראוי שיכוין בברכת כוס שני לפטור כל יין שישתה בתוך הסעודה.

67 משנה ברורה (סימן תעב ס"ק לד).

מו. יקח כזית מרור, חזרת או חסה, יטבלנו בחרוסת ומיד ינער החרוסת, ואף כשחל בשבת יכול לנער החרוסת ואין בכך משום מלאכת בורר, שהרי אינו מפריד בניעורו את החרוסת כולה⁸².

מז. יברך על אכילת מרור ויכוין בברכתו לפטור אף המרור שיאכל בכורך.

מח. באכילת מרור אין צורך להסב.

מט. שיעור המרור, עלי חסה קלים קצת מהמים ואפשר לשער את נפחו במשקל המים וכיון שכזית במרור דרבנן אפשר להקל כשיעור שכזית הוא שליש מביצה של זמנינו שהיא 17 סמ"ק - גרם, אך כל זה רק אם הוא שומע את הברכה של המרור מאחר אבל המברך על המרור כתב המשנ"ב שכיון שמברך צריך לאכול כשיעור הגדול של כזית שהוא חצי ביצה של זמננו והוא 50 סמ"ק - גרם והוא בערך 2 קלחי חסה גדולים.

כורך

נ. יקח כזית מהמצה השלישית וכזית ממרור, ונוהגים שמניח המרור בין שני חלקי המצה⁸³, ושיעור המצה לכורך 15 גרם⁸⁴, ואחר כך יטבלם בחרוסת, והמקפידים שלא לאכול שרויה לא יטבלו את המצה אלא רק את המרור. ויאמר זכר למקדש כהלל, ואחר כך יאכל הכורך⁸⁵, ויש אומרים שרק לאחר אכילת הכורך יאמר זכר למקדש כהלל⁸⁶.

שולחן ערוך

נא. לאחר הכורך אוכלים סעודה, ויש לאכול בה ביצים⁸⁷, ויהדר לאכול מהביצה שבקערה⁸⁸. אין אוכלים מהזרוע שבקערה כיון שלא אוכלים בשר צלוי בלילה זה.

נב. יזהר שלא יאכל בסעודה זו הרבה כדי שיוכל לאכול את האפיקומן לתאבון, ושלא תהיה אכילת האפיקומן אכילה גסה שאינה נחשבת אכילה.

צפון

נג. לאחר גמר הסעודה יאכל כזית ממצת האפיקומן⁸⁹, ולכתחילה ראוי שיאכל שני כזיתים ממצת האפיקומן⁹⁰. ושיעורם 30 גרם, ולקטנים עד בר מצוה אפשר להקל לכתחילה בשיעור של 15 גרם⁹¹.

נד. שאר המסובים יאכלו מעט ממצת האפיקומן, ואת החסר לשיעור כזית ישלימו משאר המצות.

נה. את האפיקומן יש לאכול בהסיבה, שכח ולא היסב, אם נזכר קודם ברכת המזון ראוי שיחזור ויאכל בהסיבה, אבל אם קשה עליו האכילה יכול להקל בכך ואין צריך לאכול שנית⁹².

נו. אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול ולשתות מלבד מים ותה, עד עלות השחר⁹³, ואם ישן והשכים קודם עלות השחר מן הדין רשאי לאכול ולשתות⁹⁴.

נז. יש להקפיד לאכול האפיקומן קודם חצות הלילה⁹⁵, ולצורך זה יזדרז בסעודתו, ובשעת הדחק יש מקילים על ידי עשיית תנאי, שאם הלכה כר"ע, שזמן אפיקומן עד עלות השחר יאכלנו בתורת אפיקומן, ואם הלכה כר"א אוכלו בתורת מצה סתם, ואילו במצה שאוכל בשולחן ערוך יוצא ידי אפיקומן⁹⁶.

ברך

נח. יברך ברכת המזון על הכוס, וישטפנה וידיחנה קודם הברכה⁹⁷.

נט. יש להזכיר בברכת המזון 'ועלה ויבוא', ואם שכח יחזור ויברך שנית⁹⁸. אולם אם נזכר אחר שכבר שתה מכוס של ברכת המזון, יברך ברכת המזון שנית בלא כוס⁹⁹.

ס. ישתה כוס שלישי בהסיבה, שכח ולא היסב, בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה, ובן אשכנז לא ישתה, שלא יוסיף על הכוסות.

האפיקומן שם לעצמו ונחשב שתי פעמים אפיקומן כלשונו שם, מה שאינן קודם ברכה וסילוק סעודה שנחשב אכילת אפיקומן אחת ארוכה.

93 שלחן ערוך (סימן תע"ח ס"א) ומשנה ברורה (שם סק"ב).
94 חק יעקב (סימן תפ"א סק"א), ופרי מגדים (שם אש"א סק"א).
ואולם על פי המבואר בזוהר לעולם הניעור משינתו אסור באכילה אף קודם עלות השחר, משנה ברורה (סימן פט').
95 שלחן ערוך שם.

96 אבני נזר (סימן שפ"א), על פי מה שחידש שם שאיסור אכילה אחר אפיקומן אינו נוהג לרבי אליעזר אלא עד חצות, שכיון שזמן אכילת אפיקומן עד חצות גם חיוב השארת טעם אפיקומן אינו אלא עד זמן זה, אמנם רבים מהפוסקים פקפקו בחידוש זה, וכן פקפקו בעצם התנאי אם מועיל, ולכן מן הראוי לאכול האפיקומן קודם חצות.

97 פרי מגדים (מש"ז סימן תפ"ו), משנה ברורה סימן תע"ט סק"א.
98 משנה ברורה (סימן קפ"ח סק"ט), ובנשים אם צריכות לחזור נחלקו בזה הפוסקים, עי' רע"א (שו"ת סימן א').

99 שאין להוסיף על הכוסות, וברכה שבירך אף בלא הזכרת רצה ויעלה ויבוא נחשבת ברכה כמבואר בסימן קפ"ח (ס"ט) [ותלוי בדעות בסימן ק"ח ס"א] וממילא קיים בברכת המזון הראשונה שבירך מצות כוס שלישי על סדר הברכות.

82 כמבואר בט"ז (סימן שי"ט ס"ק יג), ובמשנה ברורה (שם ס"ק סא) שמוחר להוציא זבוב ממשקה כשמעורב בו מעט מהמשקה, שאין בורר אלא כשמפריד לגמרי, וכמו כן בניעור החרוסת כיון שאף אחר הניעור נשאר מעט מהחרוסת דבוק במרור אין כאן מלאכת בורר.
83 קיצור שלחן ערוך (סימן קי"ט ס"ז), ערוך השלחן (סימן תע"ח ס"ו).
84 שלענין דרבנן סומכים על השיעור הקטן. משנה ברורה סימן תפ"ו סק"א.

85 משמעות לשון השלחן ערוך (סימן תע"ח ס"א), שלחן ערוך הגר"ז (שם ס"ח), קיצור שלחן ערוך (סימן קי"ט ס"ז).

86 ביאור הלכה (שם ד"ה ואומר), משום חשש הפסק בין ברכת המרור לאכילת הכורך.

87 רמ"א (סימן תע"ח ס"ב), וראה חק יעקב (שם סק"ו) בטעמים לכך, והנפקא מינה לענין יום טוב שני.

88 (משנ"ב תע"ח ס"ק יא) ויש שאין אוכלים מהביצה שבקערה כדי שהקערה תשאר שלימה עד סוף הסדר.

89 שלחן ערוך (סימן תע"ח ס"א). ושיעורו 15 גרם.

90 מגן אברהם (שם סק"א), ומשנה ברורה (שם סק"א).

91 עי' בהערה 76 ומ"מ מי שקשה לו יכול לאכול שיעור של 15 גרם, ומי שחולה יכול להקל אף בפחות מזה וישאל חכם.

92 משנה ברורה (סימן תע"ז סק"ד), ודבריו בסימן תע"ב (ס"ק כב) יש לומר שאמורים הם כשנזכר אחר ברכת המזון שבאופן זה חלק

סא. הפסיק באמצע שתיית כוס שלישי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית¹⁰⁰.

הלל

סב. אחר שתיית כוס של ברכת המזון ימזוג כוס רביעית ויאמר שפוך חמתך וכו', ויש מוזגים כוס רביעית אחר אמירה זו¹⁰¹.

סג. המנהג לפתוח דלת הבית קודם אמירה זו.

סד. לכתחילה יאמר ההלל קודם חצות¹⁰².

סה. אומר מ'לא לנו' עד סוף ההלל וברכת השיר על כוס רביעית, ואחר כך שותה ממנה, ויש לשתות ממנה שיעור רביעית כדי שיוכל לברך אחריה ברכה אחרונה.

סו. מן הראוי להקפיד לשתות מכוס רביעית קודם חצות¹⁰³.

סז. על שתית הכוס הרביעית בני ספרד אינם מברכים עליו בורא פרי הגפן שכבר נפטר בברכת הגפן של הכוס השלישית, ובני אשכנז מברכים עליו בורא פרי הגפן, וטוב לכוין בברכת הכוס השלישי שאינו רוצה לפטור את הכוס הרביעי.

סח. יש להסב בשתיית כוס רביעי, שכח ולא היסב בן ספרד יחזור וישתה שנית בהסיבה ובן אשכנז אינו חוזר לשתות.

סט. הפסיק באמצע שתיית כוס רביעי באופן ששתה אותו במשך זמן רב יותר מארבע דקות, יחזור וישתה שנית.

הלכות נוספות הנוגעות לליל הסדר

שיעור אכילת מצה

ע. עורך הסדר צריך לאכול לכתחילה בליל הסדר שני כזיתים והמסובים צריכים לאכול כזית אחד, ויש מחלוקת מהו שיעור כזית, והשיעור הגדול (55 סמ"ק) שקול לשיעור שני כזיתים לפי השיעור הקטן (27 סמ"ק), ולכן הלכה למעשה צריכים כל המסובים ועורך הסדר לאכול מצה בשיעור משקל 30 גרם שיש בה 55 סמ"ק, ושיעור זה כולל בתוכו כזית אחד גדול שהם שני כזיתים קטנים (וכיון שהדין שעורך הסדר צריך לאכול שני כזיתים הוא מדרבנן מספיק לאכול שיעור כזית גדול אחד שכולל בתוכו שיעור שני כזיתים קטנים). משקל 30 גרם מצה שקול למצת מכונה אחת מרובעת, ובמצות יד זה בערך חצי מצה, תלוי בגודל המצה (שישנן מצות גדולות שקילו אחד שווה לשש עשרה מצות, וישנן מצות שקילו אחד שווה ל22 מצות). וכן באפיקומן שצריך לאכול 2 כזיתים, לכתחילה יש לאכול

100 משנה ברורה (סימן תעב' ס"ק לד').

101 ויגד משה (סימן ל').

102 תוספות ור"ן (מגילה כא ע"א) רמ"א (סימן תעז) וראה בהערה הבאה.

מצת מכונה אחת שלימה או חצי מצת יד (תלוי בגודל כנ"ל), ובכורך די 15 גרם מצה שזה חצי מצת מכונה ורבע מצת יד. זהו השיעור לכתחילה.

עא. מי שקשה לו יכול להקל אף ב17 גרם מצה בין בהתחלה ובין באפיקומן, וכן הדין לילדים מתחת לגיל בר מצווה שדי להם בשיעור זה. מי שאסור לו לאכול את כמות זו, יש לשאול חכם אף על כמות פחותה מזו.

ארבע כוסות

עב. טוב יותר להשתמש ביין לא מבושל אלא אם כן היין המבושל טוב יותר.

עג. יין מפוסטר אינו נחשב יין מבושל ואפשר אפי' לכתחילה לצאת בו.

עד. לכתחילה יש לשתות יין המשכר שזהו דרך חירות ולכן לכתחילה יש לשתות יין ולא מיץ ענבים ולפחות שליש יין ושתי שליש מיץ ענבים [או על כל פנים ששית יין] אם מורגש בו היטב טעם היין ומי שקשה לו יכול לצאת במיץ ענבים.

עה. חמר מדינה כשר לארבע כוסות אם אין לו יין, ולא פשוט מה נקרא בזמנינו חמר מדינה ויש לומר שיוצאים יד"ח בדיעבד בתה או קפה או קוקה-קולה, וכיון דדבר זה אינו ברור דיש חמר מדינה בזמנינו לכן נכון לעשות גם שומע כעונה כדלהלן.

עו. כיון שחמר מדינה ברכתו שהכל לא מברכים על הכוס השניה והרביעית כי הם נפטרים בברכה הראשונה והשלישית.

עז. חולה סכרת שאינו יכול לשתות כלל יין או מיץ ענבים ואפי' לא יין יבש יצא י"ח בחמר מדינה וגם ע"י שומע כעונה כדלהלן.

עח. נסתפקו התוס' (פסחים צ"ט:) אם יוצאים יד"ח ארבע כוסות ע"י שומע כעונה כמו בקידוש שהמקדש מקדש על הכוס ואחרים יוצאים ממנו גם בשתיה והכא נמי גם בארבע כוסות יוצאים הציבור ע"י ברכת הבע"ב וביאר בחידושי מרן הגר"ז הלוי פ"ז מהל' חו"מ שאין עיקר מצות ארבע כוסות בשתית הכוסות אלא בברכה על הכוס.

עט. לכתחילה יש להשתמש בכוס המחזיקה רביעית (150 סמ"ק) ולשתות את כולה בכל הארבע כוסות חולים וקטנים שאינם יכולים לשתות שיעור זה ישתמשו בכוס המכילה 86 סמ"ק (רביעית לפי השיעור הקטן) ואם אינו יכול לשתות את כולו ישתה לפחות רוב רביעית שהוא 44 סמ"ק. וראה עוד בדיני ליל הסדר סעיף יד.

103 ביאור הגר"א (סימן תעז אות ו) בביאור טעם הרמ"א (שהובא לעיל סעיף סד) שהצריך לומר הלל קודם חצות. ואולם במעשה רב הובא שהגר"א נהג להקל בזה, וסיים ההלל אחר חצות.

פ. חולה שיכול לשתות 86 סמ"ק ולא הרבה יותר יש להסתפק אם יקח כוס גדולה המכילה 150 סמ"ק וישתה את רובה או שיקח כוס של 86 סמ"ק וישתה את כולה ונראה שיותר טוב שיקח כוס המכילה 150 סמ"ק וישתה את רובה.

דיני אכילת מצה בחולה

פא. בריא יכול לפורר את המצה לפרורים דקים ולאכלו או לטבול את המצה במים בלי לשרותה או לשתות קצת מים תוך כדי הבליעה.

פב. חולה יכול לשרות את המצה במים עד שיתרכך ואח"כ לאוכלו אבל שלא יהיה נימוח.

פג. אכל מצה או מרור והקיא יצא ידי חובה, אבל לא יברך ברכה אחרונה [על המצה] אם הקיא כל מה שאכל ולא נשאר כזית.

שיעור המרור

פד. כשמברכים על אכילת מרור המברך יאכל על 50 גרם חסה שהיא קרובה למשקל המים, והשומעים די להם 17 גרם חסה. לאכילת כורך די 17 גרם בין למברך ובין למסובים.

פה. חרי"ץ הוא כמשקל המים. ולכן המברך יאכל 50 גרם למרור ובכורך 17 גרם, והשומעים בכל האכילות 17 גרם.

דיני הסיבה

פו. מסיבים תמיד לצד שמאל, בין לאדם ימני ובין לשמאלי.

פז. אדם שיושב על כסא ומשעין את גופו באויר לצד שמאל לא יצא ידי חובת הסיבה.

פח. כשמסיבים יש לסובב את הכסא באופן שהמשענת תהיה לצד שמאל ויטה את עצמו לצד שמאל וישען על המשענת.

פט. מי שקשה לו להתחיל לשתות בהסיבה יכול להתחיל לשתות שלא בהסיבה וימשיך לשתות שיעור רביעית בהסיבה.

הכנת הזרוע, הביצה והחרוסת מערב שבת

צ. יש לצלות את הזרוע של ליל הסדר בערב שבת ואם שכח לצלותו בערב שבת מותר לצלותו בליל הסדר רק אם יאכלנה למחרת ליל הסדר (ביום טוב), אבל אין אוכלים את הזרוע בליל הסדר משום שלא אוכלים בשר צלי בליל הסדר.

צא. יש לבשל ולצלות את הביצה בערב שבת ואם שכח יבשלנה ויצלנה בליל הסדר ויאכלנה בליל הסדר או למחרת ביום טוב [כי מה שאין אוכלים צלי בליל הסדר נאמר רק לגבי בשר ולא על שאר דברים].

צב. יש להכין את החרוסת בערב שבת ואת היין אפשר לשים בליל הסדר כי לישא הותרה ביו"ט ואין צביעה באוכלין.

צג. יש להכין בערב שבת את המי מלח ואם לא הכין בערב שבת יכין ביו"ט מעט מי מלח והרוב יהיה מים ומיעוט מלח.

שור'ת בדיני ליל הסדר

שאלה האם מבשלים או צולים את הביצה שבקערה. תשובה קודם מבשלים את הביצה ואחר כך צולים אותה על האש.

שאלה איך מכינים את החרוסת שבקערה. תשובה שמים בה תפוחים חמוצים, תמרים, אגוזים, שקדים, עושים בלילה עבה זכר לטיט. ושמם בה יין אדום, זכר לדם. ושמם בו תבלינים קינמון וזנגוויל כי דומים הם לתבן.

שאלה האם מותר לאכול בליל הסדר צלי. תשובה בשר צלי אסור, אבל דגים וביצה ושאר מאכלים צלויים מותר.

שאלה האם אפשר לאכול בליל הסדר בשר שבושל ואח"כ נצלה ולהיפך.

תשובה הולכים לפי אחרון, אם הבשר נצלה לבסוף אסור לאוכלו, ואם בסוף נתבשל - אחרי הצליה - מותר.

כשרות תרופות בפסח

א. תרופות שאין בהם טעם מותר להשתמש בהם בפסח.

ב. תרופות שיש בהם טעם חייבים לברר כשרותם.

ג. תרופות שיש בהם טעם שיש בהם חמץ או חשש חמץ שזקוקים ליטלם באופן שמותר לקחתם בפסח, או הם ברשותו לפני פסח, יניחם במקום שמכור לגוי, וכל פעם שצריך יוציאם מרשות הגוי ויכוין מפורש שאינו רוצה לזכות בזה, וישתמש ויחזיר לרשות הגוי.

ד. אם קונה בבית מרקחת [שעשו מכירת חמץ] יכוין שאינו רוצה לקנות את זה לעצמו ואף שהתרופה נמצאת בביתו בכל אופן היא נשארת ברשות הגוי.

אופן הנטילה של התרופה בתינוק או בילד

ה. צורת הנטילה של התרופה בתינוק או בילד תהיה ע"י ילד מתחת לבר מצווה שיתן לתינוק הנצרך לכך, ואם הנצרך לכך הוא ילד גדול אך מתחת לגיל מצוות יקח זאת לעצמו.

אופן הנטילה של התרופה במבוגר [באופן המותר ליטול בפסח]

ז. גדול שצריך ליקח כדור בליעה עם טעם יברר אצל הרופא אם אפשר לקחת כדור ולהמיסו, ואם לא ניתן להמיס את הכדור, צריך שהתרופה תהיה ברשות הגוי וכנ"ל, ובכל פעם שצריך יוציא מרשות הגוי וימרר את המים.

ו. גדול שצריך ליקח סירופ עם טעם צריך שהתרופה תהיה ברשות הגוי וכנ"ל, ובכל פעם שצריך יוציא מרשות הגוי וימרר את התרופה.

רשימת מוצרי מזון חמץ ושאנים חמץ

ברשימה זו מופיעים מוצרי מזון שהם חמץ ממש או שיש בהם תערובת חמץ לפי מה שמקפידים שלא למכור מוצרים אלו. מוצר שכתוב עליו 'מכיל גלוטן' – הרי הוא חמץ. מוצר שכתוב עליו 'עלול להכיל גלוטן' – אינו חמץ.

מוצרים שאינם חמץ ולא מופיע ברשימת הרכיבים שלהם שהם מכילים גלוטן – מעיקר הדין אפשר להשאיר בבית ולא למכור, אף שאין להם כשרות לפסח, כיון שאין בהם אף תערובת חמץ. אמנם בכל אופן אין להשתמש בהם בפסח ולכתחילה אף ראוי למוכרם.

פיצוחים בהכשר עד"ח - קלויים כל השנה בקמח תפוז"א, חוץ מבוטנים אמריקאים לסוגיהם שהם חמץ פיצוחים קלויים - המצופים בקמח חיטה ולא בקמח תפוחי אדמה הרי הם חמץ פסטה - חמץ פצפוצי אורז - תלוי במרכיבים צריך לבדוק ברכיבים אם מכילים גלוטן פריכות אורז – אין בהם חמץ אלא אם מכילים חיטה או שיבולת שועל שאז יש בהם חשש חמץ צ'טוס - אם מכיל גלוטן - חמץ צ'פס מתובל - חמץ קוואקר - חמץ קורנפלקס - חמץ חוץ מ B&D שלא חמץ קטשופ - לא חמץ קמח/קמח מלא רגיל – חשש חמץ קמח מלא מטחינה ללא תולעים – פעמים רבות הוא מטחינה יבשה ואינו חמץ קמח כוסמין – בדרך כלל מטחינה יבשה ואינו חמץ קפה – לא חמץ רטבים למינהם - אם ברכיבים כתוב מכיל גלוטן חמץ, אבל אם כתוב עלול להכיל או שלא כתוב לא חמץ שיבולת שועל - חמץ שלוח – חמץ חוץ משל חברת 'אשכול' שמרים יבשים - חשש חמץ בציפוי, אא"כ בהכשר הבד"ץ העדה החרדית שמרים לחים - לא חמץ שניצל סויה - חמץ שקדי מרק - חמץ תה – אינו חמץ	חיטה - כל עוד שלא בושלה או נשרתה בבית במים אינה חמץ חלב - לא חמץ חלב סויה - לא חמץ חלווה - לא חמץ חמאת בוטנים - לא חמץ חרדל (תוצרת הארץ) - לא חמץ חרדל (תוצרת חו"ל) – תערובת חמץ ירקות קפואים - לא חמץ כוסמין – אם בא במגע עם מים הרי הוא חמץ כוסמת - לא חמץ ליקר - אפשר למכור לתת ותמצית לתת - חמץ מיונז - לא חמץ מלבין קפה - חמץ ממרח חרובים - לא חמץ ממרח אגוזים - לא חמץ מצות חמץ - חמץ משפרי האפיה - רובם חמץ, יש לבדוק ברכיבים אם מכילים גלוטן משקאות חריפים - אפשר למכור (למעט וויסקי וודקה) נקניקיות בשרי - לבדוק ברכיבים אם מכילים גלוטן נקניקיות סויה - חמץ סובין - חמץ סוכר - לא חמץ סוכר וניל - לא חמץ סוכריות וממתקים מחו"ל - תערובת חמץ, עדיף לא למכור סולת - חשש חמץ, עדיף לא למכור עמילן - רוב העמילן אינו חמץ, מצוי שהוא מקטניות פודינג - לא חמץ.	אבקת אפיה - לא חמץ אבקת בצל - לא חמץ אבקת ג'לי - לא חמץ אבקת מרק ללא גלוטן - לא חמץ אבקת מרק רגילה - יש בה גלוטן, אבל אם כתוב רק עמילן אינו חמץ אבקת סוכר - לא חמץ אבקת פלאפל - מכיל קמח אבקת קצפת - לא חמץ אבקת שום - לא חמץ אלכוהול (שמיוצר בארץ) - לא חמץ בוטנים אמריקאים לסוגיהם - חמץ בורגול - חמץ במבה - לא חמץ בצל מטוגן - לא חמץ ברנדי ליקרים (שמיוצרים בארץ) - לא חמץ גבינות לבן וכו' - לא חמץ גלידות ושלגונים - לא חמץ אם אין בהם שביר עוגיות וכדו' גפילטע פיש - צריך לבדוק אם יש קמח, בדרך כלל אינו חמץ גריסים לסוגיהם - כל עוד שלא בושלו או נשרו בבית במים אינם חמץ גריסים מחיטה שלמה - לא חמץ גרנולה - חמץ דגים - לא חמץ דגני הבוקר - רובם חמץ, לבדוק ברכיבים אם מכילים גלוטן דוריטוס – אם מכיל גלוטן - חמץ ד'ריש (בורגול דק) - חמץ וודקה - חמץ ויסקי - חמץ זעתר - לא חמץ חומץ סינטטי - לא חמץ
---	--	---

תחליב חלב (מלבין לקפה) - חמץ

תחליף קפה ציקו - חמץ

רשימת מוצרים שצריכים ושאינם

צריכים כשרות לפסח

דבק נייר / סלוטייף / דבק חם – אינם חמץ

כוסות נייר (קרטון) - צריך כשרות לפסח

כוסות פלסטיק - לא צריך כשרות לפסח

כפפות חד פעמיות לטקס - שיש בהם אבקה צריכים כשרות לפסח

נייר אפיה - צריך כשרות לפסח

מגבונים וממחטות לחות – אם אינם נוגעים באוכל אינם צריכים כשרות

מגבות נייר - צריך כשרות לפסח

מי פה - ראוי שיהיה כשר לפסח

מנג'טים - צריך כשרות לפסח

מפות ניילון - לא צריך כשרות לפסח

מפות ומפיות נייר - לא צריך כשרות לפסח (כשאינו נוגע באוכל)

מפות פלסטיק - לא צריך כשרות לפסח

משחת שיניים - ראוי שיהיה כשר לפסח

ניילון נצמד – ראוי שיהיה כשר לפסח

נייר לעטיפת מצות - צריך כשרות לפסח

נייר עטיפה לציפוי ארונות - לא צריך

כשרות לפסח (רק כשנשאר יבש)

סבון כלים – ראוי שיהיה כשר לפסח

סירים חד פעמיים - ראה תבניות

אלומניום

סכו"ם פלסטיק - לא צריך כשרות

לפסח

צלחות מנייר - צריך כשרות לפסח

רדיד אלומניום - ראה תבניות

אלומניום

שקיות ניילון - לא צריך כשרות לפסח

תבניות אפיה מקרטון / נייר - צריך

כשרות לפסח

תבניות ורדידי אלומניום חד פעמי עם

כשרות לכל השנה – ראוי שיהיו

כשרים לפסח מחשש שמן קטניות

רשימת קטניות

בטעם איסור קטניות כתב הטור סי' תנג' - "יש אוסרין לאכול אורז וכל מיני קטניות בתבשיל לפי שמיני חטין מתערבין בהן", ובסמ"ק כתב הטעם - "כיון שראוי לעשות עיסה מהן אתי לאחלופי בשאר עיסה של חמץ" (הביאו הט"ז סימן תנג ס"ק א'). ובגדר הנכנס בכלל קטניות - כתב הרמב"ם (הלכות כלאים פרק א' הלכה ח'): "הזרעונים נחלקין לשלשה חלקים... והשני מהן הוא הנקרא קטנית, והן כל זרעים הנאכל לאדם חוץ מן התבואה, כגון הפול והאפונים והעדשים והדוחן והאורז והשומשמן והפרגין והספיר וכיוצא בהן". ומבואר ברמב"ם שגדר קטנית הוא שאוכלים את הזרע שאותו זורעים. וכתב הט"ז (שם) עוד, "ונראה הטעם לפי שגידול החרדל הוא בשרביטי דומה לגידול קטניות ע"כ הוי בכלל איסור קטניות".

(הקטניות המוקפות בסוגריים יש בהן נידונים הלכתיים. תבלינים – רובם אינם קטניות ולא מופיעים ברשימה. ידיעה כללית – ישנם מוצרים הנחשבים קטניות בגלל שמן קטניות המעורב בהם. גריסים אינם קטניות)

אפונה, אורז, (בוטנים), גרעיני חמניות (ודלעת), דוחן, חומס, חרדל, חילבה (כיון שגדל בשרביט), כוסמת [לא כוסמין שהוא מין דגן], כמון [גם לאוכלי קטניות יש בעיה בזה מפני ששיבולת שועל דומה לכמון], (לפתית (וכן שמן קנולה המופק מלפתית, עי' שו"ת אבני נזר א"ח שעג'), סויה (ראה להלן לגבי תירס), עדשים, פול, פרג, קינואה, שומשום, שעועית, תורמוס, תירס (למרות שהוא מין חדש שלא היה ידוע בזמן הגזירה, מ"ב סי' תנג' ס"ק ד').

רחיצה ביום טוב הלכה למעשה

מעיקר הדין מותר לרחוץ במים קרים, אך בני אשכנז נהגו שלא לרחוץ בהם מכמה חששות. אולם במקום צער מותר לרחוץ במים קרים. גם במים חמים ישנם אופנים המותרים כפי שיתבאר להלן – וגם כאן ההיתר הוא במקום צער בלבד.

א - דיני רחיצה במים חמים ביו"ט

- א. רחיצת כל הגוף במים חמים אסורה.
- ב. רחיצת כל הגוף אבר - אבר בחמים שהוחמו ביו"ט אסורה. אך אם המים הוחמו מערב יו"ט - מותר לרחוץ אבר אבר (רחיצת אבר - אבר הכוונה עם ניגוב בין כל אבר ואבר שרוחצים). ולבני ספרד מותרת רחיצת כל הגוף במים חמים שהוחמו מערב יו"ט.
- ג. רחיצת פנים ידים ורגלים מותרת גם בחמים שהוחמו ביו"ט.

- ד. רחיצת מיעוט הגוף מותרת, ואף בחמים שהוחמו ביו"ט [עכ"פ שהוחמו בחמה].

ב - דיני חימום מים ביו"ט עבור רחיצה

- א. אסור לחמם מים ביו"ט עבור רחיצת כל הגוף, ואף אם כונתו לרחוץ אבר אבר.
- ב. מותר לחמם מים ביו"ט לצורך רחיצת פנים ידים ורגלים.
- ג. נחלקו הראשונים האם מותר לחמם מים ביו"ט כדי לרחוץ מיעוט הגוף, ולמעשה בחימום מים על האש וכן במים חמים שהוחמו על ידי בוילר חשמלי - המיקל יש לו על מי לסמוך. ובחימום מים על ידי דוד שמש ניתן להקל לכתחילה (ובתנאי שלא נכנסים מים קרים לדוד, אם נכנסים מים קרים – ראה בסע' הבא).

באופן זה אפשר גם להוסיף מים קרים למים שחוממו מערב יו"ט, וירחץ בהם כל גופו אבר אבר.

כאמור לעיל סעיף ב' אות ד', אין להשתמש במים מדוד שמש אף לרחיצת פנים או שטיפת כלים כיון שנכנסים מים קרים לדוד והם מתבשלים ללא צורך, ואף לסוברים שבמעשה אחד של הוצאת מים מותר השימוש בדוד שמש אף שנכנסים מים קרים - מותר רק לצורך רחיצת פנים ידים ורגלים [ולצורך מיעוט הגוף, עי' לעיל סעיף ב' אות ג' וכן לצורך שטיפת כלים, אבל לצורך רחיצת כל הגוף אבר אבר וכן לצורך רחיצת כל גוף התינוק - אסור].

כאמור לעיל סעיף ד' אות א', תינוק שרגילים לרחצו כל יום, מותר לרחצו ביו"ט, ואף במים שהוחמו ביו"ט, אך אסור לחמם מים לצורך כך. אך מותר לחמם מים באופן שחלק מהמים משמשים לצורך שטיפת כלים, כאמור שם. ולמקלים להשתמש בדוד שמש ביו"ט, אפשר לפתוח את ברז המים החמים באמבטיה, לצורך שטיפת כלים, ואז להשתמש במים גם לצורך רחיצת התינוק. [אך לצורך רחיצת גדול, אי אפשר להקל בכך, כיון שרחיצת כל הגוף אבר אבר בחמין שהוחמו ביו"ט - אסורה].

שיט"פ שחל בשבת

א. שביעי של פסח חל בשבת ויש להדליק נרות מבעוד יום ולברך 'להדליק נר של שבת ושל יו"ט', ולא מברכים 'שהחיינו' ואומרים רק 'מזמור שיר ליום השבת'.
ב. המנהג הנפוץ שאומרים 'שלום עליכם' בליל שבת שחל בו שי"פ, ויש שאינם אומרים.

שו"ת בהלכות פסח

שאלה מה מברכים על עוגיות בוטנים/קוקוס/קמח תפוחי אדמה/קקאו של פסח
תשובה 'שהכל' ו'בורא נפשות'
מקור: סי' ר"ח
שאלה יוצאים מהבית לכל חג הפסח האם צריך לנקותו לפני שמוכרו לגוי

תשובה אין צורך לנקות, רק יוציא מהבית מאכלים שהם חמץ ממש כמו אטריות ופסטה וכדומה, ואז אפשר למכור את כל הבית כמו שהוא וידאג לקיים מצוות בדיקת חמץ, או ע"י שלא ימכור את פתח הבית או שיבדוק חמץ היכן שהוא נמצא בליל בדיקת חמץ [במלון או בבית ההורים]

מקור: סי' תלו' משנ"ב ס"ק לב', סי' תמח'

שאלה משרד שנשאר סגור כל הפסח האם אפשר להשאיר שם דברי חמץ ולמכור את המקום לגוי

תשובה חמץ ממש (אטריות, פתיתים, עוגיות בייסקוויטים וכו') עדיף שלא להשאיר. ממרחים, שימורים ותבלינים אפשר למכור

ד. הפותח ברז מים חמים שהוחמו על ידי דוד שמש וכפועל יוצא מים קרים נכנסים לדוד השמש, לכאורה יש איסור בדבר כיון שהמים הקרים מתבשלים כעת בתוך הדוד שלא לצורך (שהרי בדרך כלל לא משתמשים בכל המים שבדוד). אמנם מי שמקל לפתוח לצורך רחיצה באופן המותר [לצורך פנים ידיים ורגליים או מיעוט הגוף או שפותח לצורך שטיפת כלים], אין למחות בידו, אך אין להקל בכך לכתחילה.

ג - גדרי 'הוחמו בערב יו"ט - וביו"ט'

א. סיר שהוסר מעל האש לפני כניסת החג המים שבו נחשבים 'הוחמו מערב יו"ט'.
ב. אם הניחו את הסיר על האש ביו"ט עצמו נחשב 'הוחמו ביו"ט'.
ג. הניחו סיר על האש בערב החג ונשאר שם בחג, נחלקו בדבר האם חשיב הוחמו בערב יו"ט או ביו"ט (רעק"א או"ח שכ"ו תוס' ישנים שבת ל"ט), ולהלכה נחשב כ'הוחמו מערב יו"ט'.

ד. המערב מים קרים במים חמים שחוממו מערב החג - נחלקו הפוסקים בדבר, יש אומרים שדינם כמים שהוחמו בערב יו"ט, ויש הסוברים לתלות זאת במטרה שלשמה עירב את המים - אם כוונתו לקרר את המים החמים - חשיב 'הוחמו בערב יו"ט', ואם המטרה להרבות במים חמים הוי 'הוחמו ביו"ט'. להלכה באופן זה הוי כמים שהוחמו מערב יו"ט.

ד - רחיצת תינוק

א. תינוק שרגילים לרחצו בכל יום, מותר לרחוץ כל גופו ביו"ט, ואף בחמין שהוחמו ביו"ט. וההיתר לחמם מים ביו"ט לרחיצת כל גופו של תינוק, הוא רק אם חלק מהמים שבסיר שהונח על האש ישמשו לשתייה או לצורך שטיפת כלים - אז אפשר יהיה להשתמש בשארית המים לרחיצת כל גופו של התינוק.

ב. תינוק שאין רגילים לרחצו בכל יום, דיני רחיצתו - כגדול.

ה - סיכום הלכה למעשה

אופנים של רחיצה המותרת -

- הנחת סיר מים על האש לצורך רחיצת פנים ידיים ורגליים - מותרת ביו"ט.
- חימום מים לרחיצת מיעוט הגוף - ראה לעיל סעיף ב' אות ג'.
- רחיצת כל הגוף אבר אבר מותרת אם הסיר היה מונח על האש לפני כניסת החג (סע' א' אות ב').

מקור: או"ח תמח'

שאלה נוסע לפני יום בדיקת חמץ למלון בחו"ל, כיצד ינהג **תשובה** ישכיר את ביתו לגוי ויעשה מכירת חמץ ויוציא מהבית את החמץ בעין, ויעשה בדיקת חמץ בברכה במלון בו הוא שוהה

מקור: סי' תלו' ס"ק לב', סי' תלו'

שאלה חמץ שנשאר בביתו אחר ששרף החמץ, האם ניתן להשליכו לפח האשפה בערב פסח לפני זמן ביעור חמץ **תשובה** לפח אשפה ציבורי הנמצא ברשות הרבים אפשר להשליך, ולפח אשפה של בנין פרטי אין להשליך אלא אם כן יודע שיפנו את האשפה קודם זמן איסור חמץ כיון שהפח של דיירי הבנין, אסור שישאר בו חמץ אחר זמן איסורו

מקור: סי' תמ"ה סעיף ג'

שאלה מה המנהג לגבי אכילת שום בפסח **תשובה** יש הנוהגים שלא לאכול שום כלל, ויש הנוהגים שלא לאכול שום יבש, רק שום טרי לח. אמנם מעיקר הדין אין בעיה בכל סוגי השום

מקור: רמ"א תס"ז ס' ח ופמ"ג סי' תמ"ז

שאלה האם אפשר לשטוף בכיור ריק שלא הוכשר לפסח מדפים של מקרר להכשירם לפסח **תשובה** במים קרים אפשר אם הכיור נקי

מקור: ע"פ סימן תנ"א

שאלה חולה בסכרת נעורים כיצד ינהג לגבי אכילת מצה ושתיית ד' כוסות, וכן לגבי החרוסת

תשובה אכילת מצה – אם באפשרותו יאכל רבע מצת יד, ואם זה קשה יש מקום להקל גם בפחות מזה. אם ביכולתו לאכול חצי מצה, אז יאכל רבע מצה בתחילת ליל הסדר בכזית הראשון ורבע נוסף באפיקומן. אך אם יכול לאכול רק רבע אחד בכל ליל הסדר, יאכל אותו לאפיקומן (ובאופן זה אוכל את ה'שולחן עורך' בלי נט"י ומצה, ויברך על כל דבר שיאכל, ובסוף הסעודה יטול ידיו ויברך 'על אכילת מצה').

לגבי שתיית ד' כוסות - לא ישתה ויצא ידי חובה מדין שומע כעונה, שישמע את הברכות ממישהו אחר שמברך וישמע ויתכוון לצאת ידי'ח בברכות (לפעמים כדאי להתייעץ ברופא, אם יכול לשתות cc45 אפשר לקחת כוס של cc86 ולשתות מתוך זה cc45 שהוא רוב כוס לצאת בזה ידי'ח)

חרוסת - מספיק שיטבול מעט מן המעט

מקור: סי' תעב' סע' י', תוס' פסחים צט', או"ח סי' תפז', סי' תעה' ותפכ'

שאלה אדם המשכיר את דירתו לחילוני לעניין מכירת חמץ

תשובה מעיקר הדין אין בזה איסור והרוצה להחמיר יפקיר את חלקו בפני ג'

מקור: סי' תמח'

שאלה לקנות חמץ ממכולת שעשה מכירת חמץ

תשובה מעיקר הדין מותר אבל יש הידור לא לקנות משם

מקור: סי' תמח' הגר"א במעשה רב, סי' רפה

שאלה האם מותר ללכת לבית קברות בחודש ניסן

תשובה אם אין חשש שיבואו לידי בכי יכולים לעלות לקבר גם בחודש ניסן [ויש נוהגים שלא לעלות], אבל מי שהדבר מביא אותו לבכי אסור לעלות. גם באופן זה וביראצייט של אדם שנפטר בימי חוה"מ הפסח, מעיקר הדין אפשר לעלות, ורק בראש חודש לא עולים, אבל בשאר ימים אפי' שאין אומרים תחנון – עולים. ויש נוהגים שלא לעלות כלל בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון.

מקור: סי' תכט', באר הגולה יו"ד סי' שדמ', קב הישר פרק פח' כתב שלא לעלות בחודש ניסן

שאלה קנו חזרת שהראש שלה חתוך, האם יש בעיה להשתמש בה כיוון שעבר עליה לילה

תשובה יש שמקפידים על זה אבל אין לזה מקור

מקור: בגמרא (נדה יז') מוזכר שיש בעיה רק לגבי שום בצל וביצה קלופים

שאלה בשלו קומפוט בערב פסח ולאחר הבישול הבחינו שהסיר היה של חמץ וסיר זה היה אינו בן יומו האם מותר לאכול בפסח

תשובה מותר וצריך להעביר את הקומפוט לכלי של פסח
מקור: סי' תמז' סע' ב' ברמ"א ובמשנ"ב ס"ק יז' ולט' ושעה"צ קנב', וסי' תנב'

שאלה בישל כמה ימים לפני החג אוכל לפסח בכלי פסח, וטעה ועירבב את האוכל בשעת הבישול בכף חמץ מה דין האוכל והכלים

תשובה אם הכף אינה בת יומה, בליעת החמץ בטלה והכל מותר, ואף בפסח מותר לאוכלו, ואם היא בת יומה, אם יש שישים כנגד הכף התבשיל מותר אפילו בפסח

מקור: סי' תמז' סע' ב' ג' ד' ברמ"א ובמשנ"ב ס"ק יז' ולט' ושעה"צ קנב'

שאלה האם רק בעל הבית שעורך הסדר לובש קיטל או גם כל הגברים הנשואים

תשובה המנהג שכל אדם נשוי לובש קיטל

מקור: סי' תעב'

שאלה האם אפשר להכשיר כלי חרסינה לפסח

תשובה אי אפשר

מקור: סי' תנא' ס"ק קסג'

שאלה גביע ותחתית של ימות השנה, האם צריך להגעילם לפסח

תשובה כיון שבדר"כ אין משתמשים בו לחמץ, לדעת השו"ע כיון שרוב תשמישו בצונן די בשטיפה, ואף לבני

אשכנז אם יודעים בוודאות שלא נגע בחמץ חם (ולא כבוש) כלל – די בשטיפה. תחתית הגביע אינה צריכה הגעלה.

מקור: סי' תנא' סע' כה'

שאלה דפי 'ממו' שיש בהם דבק האם אפשר להשתמש בהם בפסח

תשובה אם לא נוגעים באוכל - אין בעיה

מקור: סי' תמב' סע' ג'

שאלה אדם שהשכיר ביתו לגוי אך לא מכר החמץ האם נהג כהלכה

תשובה כתב החיי אדם כלל קיט' סע' יח' שצריך לבדוק את החמץ ולבער אף שהוא ברשות הגוי [ורק אם השכיר גם את המקום לגוי אז פטור מבדיקה בטרחה מרובה כמ"ב סי' תלג' כג' וכדלעיל]

מקור: סי' תלז'

שאלה האם אפשר להכשיר חצובה על ידי הגעלה

תשובה אי אפשר, חצובה צריכה ליבון ולא מספיק לה הגעלה מכיוון שבלעה על ידי אש ולא על ידי נוזל, וכבולעו כך פולטו

מקור: עבודה זרה עו', יו"ד סי' קכא'

שאלה עובדת זרה המטפלת באשה מבוגרת ומתגוררת עמה, מה יעשו עם החמץ שברשותה

תשובה מן הראוי להוציא כל החמץ מהבית, אמנם אם יש לה חדר נפרד והחמץ שלה מונח רק שם – מותר

מקור: סי' תמ' וסי' תנ'

שאלה מדיח כלים שמשתמשים בו בכל השנה, האם ניתן להכשירו לשימוש בפסח

תשובה אין להשתמש בו ואין להכשירו. במקרה שמתארח בפסח אצל אחרים, והוגש לפניו אוכל שבושל בכלים שהודחו במדיח שהוכשר לפסח, יעשה שאלת חכם

מקור: סי' תנא', יו"ד סי' צה' סע' ד', אינו מגיע ל-100 מעלות, ולכן א"א להכשירו, וגם קשה לנקותו היטב וחמץ בפסח אוסר במשהו, וגם יש בו חלקים שלא מועיל להם הגעלה

שאלה האם בארבע כוסות יוצאים ידי חובה במיץ ענבים או שצריך דווקא יין

תשובה לכתחילה יש לשתות יין המשכר שזהו דרך חירות, ולכן לכתחילה יש לשתות יין ולא מיץ ענבים, ועל כל פנים לא יפחות משליש יין

מקור: סי' תעב', סי' רעב'

שאלה חומרי ניקוי, מגבונים, משחת נעלים, תמיסה לעדשות מגע וכיוצא בהם, האם צריכים הכשר לפסח

תשובה מעיקר הדין אינם צריכים הכשר כלל לפסח, שאף אם מעורב בהם חמץ נפסל הוא מאכילת כלב, ואין בהם חשש חמץ כלל, ואינם צריכים הכשר לפסח.

מקור: סי' תמב' סע' ט' וסע' י'

שאלה שפתון אודם שהוא כשר לפסח בהכשר רבנות האם אפשר להשתמש בו בפסח.

תשובה מעיקר הדין לא צריך לאודם הכשר כלל ויש המהדרין שיהיה כשל"פ אבל יש כשרויות שסוברים שלא צריך שיהיה כשל"פ ולכן נותנים הכשר אף בלי לבדוק את הרכיבים, לכן המהדרין שיהיה כשר לפסח, צריכים לברר שהכשרות בדקה את הרכיבים

מקור: תמ"ב סע' ט'

שאלה האם צריך הכשר לתרופות בפסח

תשובה סירופים וטבילות העומדים למציצה וללעיסה, צריכים הכשר לפסח, ובאופן שאין חשש סכנה אין ליטלם אם אין עליהם כשרות לפסח ויש לבערם. טבילות וכמוסות שאין בהם טעם, מותר ליטלם מי שצריך להם אף כשאין עליהם כשרות לפסח, ויש הנזהרים להשתמש רק בתרופות שאין בהם חמץ. משחות הבאות בשימוש חיצוני אין צריכות הכשר לפסח

מקור: סי' תמב' סע' ד', וסע' ט' וי'

שאלה האם משחת שיניים צריכה הכשר לפסח

תשובה לכתחילה צריך כשרות. אם לא משיגים עם כשרות, אפשר להקל בזה כשלא ידוע שיש שם חמץ [ומ"מ עדיף בלא טעם]

מקור: יו"ד סי' קח' סע' ה', פתחי תשובה סי' צח', סי' תמב' סע' י' ובמשנ"ב ס"ק מה'

שאלה האם יש חשש חמץ בסיגריה אלקטרונית בפסח

תשובה אסור לעשן סיגריה אלקטרונית כשאין כשרות מוסמכת לפסח על המילוי שבתוכה, והחשש חמור יותר מאשר בסיגריה רגילה כיון שבולע טעם האדים, ואם הופקו מחמץ הרי עובר בזה ממש באיסור טעימת חמץ בפסח

מקור: סי' תמב'

שאלה מוצרים חד פעמיים האם צריכים הכשר מיוחד לפסח

תשובה באופן כללי עדיף שיהיה להם הכשר לפסח, מוצרי נייר צריכים הכשר מיוחד לפסח כשהם באים במגע עם אוכל חם או רטוב. כלי פלסטיק אינם צריכים הכשר מעיקר הדין

מקור: או"ח תמו' סעיף ה'

שאלה האם אפשר להשתמש בפסח במפיות ללא הכשר **תשובה** אם המפיות באות במגע עם האוכל אי אפשר

מקור: סי' תמ"ב ס"ג

שאלה האם ויטמינים צריכים כשרות לפסח

תשובה צריכים כשרות. רוב הויטמינים אינם כשרים לפסח [בפרט כשיש בהם טעם] וצריך לברר היטב

מקור: סי' תמב' סע' ד'

שאלה משחה ליובש בשפתיים האם צריכה הכשר לפסח

תשובה אם אין לה טעם אפשר גם בלי הכשר, אם יש לה טעם – לכתחילה צריך כשרות, וכשאין להשיג אפשר להקל בזה.

מקור: יו"ד סי' קח' סע' ה', פתחי תשובה סי' צח', סי' תמב' סע' י' ובמשנ"ב ס"ק מה'

שאלה תינוק שנולד בפסח האם אפשר להשתמש באלכוהול לניקוי הטבור

תשובה באלכוהול רפואי אין בעיה

מקור: תמב' סעיף י'

שאלה האם במעריב בליל פסח, המתפלל ביחידות יברך על ההלל או לא

תשובה גם ביחידות יש לומר הלל בברכה

מקור: כף החיים סי' תפז' אות לח', לט', ובברכי יוסף שם אות ח'
שאלה האם ניתן לסמוך על הנקיון העצמי של תנור פירוליטי כדי להכשירו לשימוש בפסח

תשובה תנור טעון ליבון חמור כדי להכשירו. ליבון חמור הוא בטמפרטורה של 470 מעלות, ובתנור פירוליטי רגיל (500 מעלות) בהרבה מן המקרים הטמפרטורה לא מגיעה ל-500 מעלות בכל מקום בתנור, ויש מקומות שמגיע ל-450 מעלות בלבד, ולכן כדי להסתמך על זה צריך לוודא שהתנור מגיע 470 מעלות בכל פינה בתנור

מקור: סי' תנא' סע' ד'

שאלה האם כשעושה ביעור חמץ, צריך לשפוך על החמץ חומר בערה

תשובה לא צריך לשפוך שום דבר, וישרוף את החמץ כמו שהוא, וכך טוב יותר

מקור: או"ח סי' תמה'

שאלה האם ישנה תועלת במכירת חמץ עבור משפחה שאינה שומרת תורה ומצוות בלי לשאול אותם ולהודיע להם

תשובה אם הם לא ישתמשו בחמץ - יש בזה תועלת

מקור: או"ח סי' תמח', שו"ת חת"ס אבהע"ז סי' יא', קצוה"ח סי' רמג' ס"ק ח'.

שאלה חמץ שהיה בפסח במקפיא בגלל ששכחו לזרוקו לפח, האם מותר להשתמש בו לאחר הפסח

תשובה אם עשו מכירת חמץ בבית, אפילו שלא התכוונו למכור את החמץ שנמצא במקפיא כי לא ידעו על קיומו, מותר ודינו ככל חמץ הנמכר לגוי

מקור: סי' תמח'

שאלה אגוזים וצימוקים ארוזים הנמכרים בחנויות טבע ללא השגחה לפסח, האם אפשר לקנותם לפסח

תשובה יש לקנות עם כשרות לפסח

מקור: או"ח תמז' סעיף ה'

שאלה מעיל שיש חור בכיס ואולי נפל לתוכו חמץ, מה הדין

תשובה אם אי אפשר להגיע אליו אין בזה איסור, ואפשר אף ללובשו בפסח

מקור: סי' תלג' סע' ח'

שאלה האם אפשר לאכול כמון בפסח

תשובה אין לאכול כמון בפסח מכיוון שיכול להיות מעורב בו שיבולת שועל הדומה לכמון

שאלה האם מותר לגזור ציפורניים ביום חמישי בבוקר לצורך התעסקות באפיית מצות

תשובה מותר

מקור: שערי תשובה סי' רנא' שבכל צורך שהוא מותר לגזור ציפורניים ביום חמישי

שאלה האם אפשר למכור חבילת חיטה סגורה או גריסים במכירת חמץ

תשובה אם החיטה לא באה בבית במגע עם מים, זה עדיין לא חמץ ואפשר למכור

מקור: סי' תמח'

שאלה צלחות זכוכית וכוסות זכוכית של חמץ האם יש אפשרות להשתמש בהם בפסח

תשובה לבני אשכנז - לא מועילה הגעלה לכלי זכוכית ולכן אסור.

לבני ספרד - לפי דעת השולחן ערוך מספיק לשוטפם היטב ומותר, אמנם יש אומרים שבזכוכית של זמננו לא מועיל הגעלה

מקור: סי' תנא' סע' כו'

שאלה יין שהיה בארון שמכרתי בו חמץ בפסח, האם זה יין נסך

תשובה אין שום בעיה בזה

מקור: ע"ז סא', יו"ד סי' קכט'

שאלה האם אפשר לצאת ידי חובת ארבע כוסות ביין 'מוסקטו' (לבן) מוגז

תשובה יוצאים ידי חובה אף ביין לבן, אבל לכתחילה יש לקחת יין אדום. ויוצאים לכתחילה ביין אדום מוגז.

מקור: סי' תעב' סע' יא', וסי' רעב'

שאלה האם צריך לכסות את הדברים שמוכרים לגוי לפסח

תשובה אם זה לא חמץ גמור מספיק להדביק מדבקה עליה כתוב 'מכור לגוי', ולא צריך לכסות ואם זה חמץ גמור חייב לכסות

מקור: או"ח תמ' תנא' סעיף א'

שאלה ארון בגדים שנמכר במכירת חמץ ואחר כך נזכר ששכח להוציא ממנו בגד שאין בו חשש חמץ, האם יכול לפותחו בפסח

תשובה במכירת חמץ משכירים לגוי את כל הארון, כי מטרת המכירה לא רק למכור את החמץ הממשי, אלא לפטור את המקום מבידיקה, ואם כן כיון שהמקום מושכר

לנכרי אי אפשר לפותחו. ומכל מקום באופן חד פעמי אפשר להוציא כי הגוי לא מקפיד.

מקור: סי' תמח'

שאלה אדם המוכר חמץ ומשכיר את מקומו לגוי, עד מתי יכול להכניס ולהוציא דברים מהמקומות שציין בשטר המכירה

תשובה עד שהרב עושה את המכירה [עד זמן שהמכירה חלה]

מקור: סי' תמח'

שאלה חבילת בשר שבושלה לפסח בפריקה ואחר כך נמצא שלפריקה אין כשרות לפסח מה דין הבשר **תשובה** בדיעבד מותר באכילה

מקור: סי' תמז' סע' ה'

שאלה האם יש חיוב לעשות סדר פסח עם ההורים מדין 'והגדת לבנך'

תשובה אין חיוב

מקור: סי' תעא'

שאלה סיגירות שלא נמכרו לפסח האם יש בהם בעיה אחר הפסח

תשובה אין בזה איסור חמץ שעבר עליו הפסח

מקור: סי' תסז' משנ"ב ס"ק לג'

שאלה האם אפשר להכשיר שיש קיסר לפסח

תשובה א"א, (ליד יהודה וחזו"א) וישתמש בו מכוסה

מקור: משנ"ב תנא' סע' ז' וכ' ומשנ"ב ס"ק לד' וס"ק קלו'

שאלה נשאר לנו קופסת טחינה אחת בארון שלא היה כתוב עליו נמכר לגוי האם אפשר להשתמש בה אחר הפסח

תשובה טחינה זה לא חמץ, אין בעיה

מקור: או"ח סי' תמח'

שאלה האם אפשר למכור לגוי תבלינים

תשובה אפשר כיון שאין בזה חמץ כלל ולכל היותר הוא חשש תערובת חמץ

מקור: תמח'

שאלה האם צריך לבדוק לפסח כיסים בבגדים שלא הולכים איתם בחג

תשובה כן, אלא אם כן אתה מוכר את זה לגוי או שאתה מכבס את זה עם כיסים בחוץ

מקור: סי' תלג'

שאלה כאשר מוכרים חמץ וחלק מן החמץ המוכר מאכסנים במחסן שאינו נמצא בתוך הבית אלא בקומה הראשונה של הבניין האם צריך למוכרו בנפרד

תשובה יש לציין את זה בשטר המכירה

מקור: או"ח תמח'

שאלה בן אשכנז הנוהג איסור בקטניות בפסח שהשאל כלל אוכל לשכנו וכשהחזירם התברר שהשתמשו בהם בקטניות, האם נאסרו לו הכלים לשאר הפסח

תשובה כלי אפיה או בישול כגון סירים ותבניות, אסורים בשימוש כיון שבליעתם היא כלי ראשון, אבל צלחות וכלי אוכל מותרים בשימוש לאחר 24 שעות כיון שבליעתם היא כלי שני

מקור: סי' תנג', שו"ת זרע אמת, וכף החיים שם

שאלה מי שאינו בכור, ויש לו בן שהוא בכור שאינו בר מצוה, האם צריך להתענות עבורו

תשובה צריך להתענות, ויתענה עד הלילה (עד קידוש החג) אם אינו מסיים מסכת או משתתף בסיום.

מקור: סימן תע'

שאלה כאשר אדם מבער חמץ עבור אדם אחר האם צריך לומר את שמו של המשלח כשאומר את הנוסח של ביעור חמץ

תשובה השליח רק מבער ושורף את החמץ עבור משלחו, אבל את נוסח הביטול השליח לא אומר אלא המשלח בעצמו אומר, ואפילו שלא נמצא במקום הביעור, ואם המשלח אינו יכול לומר את נוסח הביטול, יאמר השליח 'כל חמירא דאיכא ברשותיה דפלוני וכו'

מקור: או"ח תלד'

שאלה אדם שאמר בטעות 'בשר זה לפסח' מה דינו

תשובה בדיעבד לא נאסר באכילה אך לכתחילה לא יאמר דהוי כעין הקדש

מקור: סי' תסט' מ"ב ס"ק א'

שאלה האם מותר לאכול קניידלך העשויים מקמח מצה שלוש יום קודם החג

תשובה מותר לכולם לאכול עד ערב פסח, ובערב פסח מעיקר הדין מותר, ויש מחמירים

מקור: סי' תעא'

שאלה האם אומרים 'זכור' ביחידות, וכן האם מוסיפים 'ותערב' במקום שאין כהנים, וברכת 'שהחיינו' בשביעי של פסח

תשובה המתפלל ביחידות אומר 'זכור' (סי' תרכא').

אין אומרים 'ותערב' בתפילת מוסף של החג במקום שאין כהנים (סי' קכח' ס"ק קעג').

לא מברכים 'שהחיינו' לא בהדלקת נרות ולא בקידוש בשביעי של פסח (סי' תצ').

שאלה האם מותר להשתמש עם 'בלעך' שהשתמשו פעם אחת בימות השנה - בפסח

תשובה אם הוא נקי, יש לכסותו בנייר כסף ומותר בשימוש כך כשהוא מכוסה

מקור: סי' תנא' סע' ד', משנ"ב ס"ק לד'

שאלה בקבוק ויסקי שקניתי מיד אחרי פסח בחנות בבעלות יהודית, יש בו חמץ. האם אפשר לתת את הבקבוק לגוי שעשה אצלי עבודה, או שזה נחשב הנאה מחמץ שעבר עליו הפסח

תשובה אם הבקבוק לא נמכר על ידי בעל החנות במכירת חמץ - אסור להנות ממנו ואסור אף לתת אותו לגוי, כיון שגם זה נחשב להנאה

מקור: עירובין סד:, תוס' פסחים כב:

שאלה מצא בביתו חמץ בפסח, מה יעשה

תשובה מעיקר הדין כל החמץ כלול במכירה ויכול להעבירו למקום המכור לגוי, אבל בכל אופן עדיף לשורפו, ואין הבדל אם מצא כמות של יותר מכזית או פחות

מקור: סי' תמח' וסי' תמו' סע' א' ומשנ"ב ס"ק ה', ותוס' פסחים כט' **שאלה** בית שישנים בו חלק מחג הפסח כיצד יש לנהוג בבדיקת חמץ

תשובה צריך לבדוק את כל המקומות שיודעים שישתמשו בהם בפסח, והשאר ימכרו

מקור: סי' תמח'

שאלה האם אפשר להכשיר מוצץ של תינוק לפסח

תשובה מעיקר הדין די לנקותו היטב - אבל המהדרין קונים חדש לפסח

מקור: סי' תנא'

שאלה מה מברכים על מצה מטוגנת - 'מצה ברייט' כשאוכלה בפסח

תשובה אם טגנה בחתיכות גדולות שיש כזית בכל חתיכה - מברך 'המוציא', וחתיכות קטנות מכזית - אם טגנן בשמן עמוק מברך 'מזונות', ובמעט שמן (רק כדי שלא תשרף המצה) - מברך 'המוציא', ובכמות בינונית של שמן שנותנת טעם במצה יש ספק מה לברך ועדיף לאוכלה בתוך סעודה

מקור: או"ח קסח' סעיף י'

שאלה מוצרים שכתוב שמכיל עמילן שנמכרו לגוי האם יש ענין להחמיר ולא לקנותם אחר הפסח

תשובה בד"כ עמילן אינו חמץ, רק עשוי מקטניות או שמיוצר מתפוז'א ואפשר לקנותו

שאלה המוכר תנור אפיה במכירת חמץ, האם אפשר לכסותו ולהניח מעליו את כירת הגז של פסח

תשובה יש לציין בשטר המכירה שמוכר את התנור 'פרט לרשות להשתמש מעליו'

מקור: סי' תמח'

שאלה בצל ועגבניות שרי שהתגלגלו על מדרגות שאינן נקיות לפסח, האם יש בעיה להשתמש בהם בפסח

תשובה צריך רק לנקות אותם היטב, ואת הבצל לקלף **שאלה** האם נכון לפטור ע"י שסק וכדו' את ברכת שהחיינו על בדיקת חמץ

תשובה העולם אינו נוהג כן אך יש בכך מידת חסידות

מקור: סי' תלב'

שאלה האם אפשר לשלוח אדם אחר במקומי למכור את החמץ ולמנות אותו לשליח בטלפון

תשובה לכתחילה ראוי שאדם ימכור בעצמו אך אם אין אפשרות - אפשר אפילו למנות שליח בטלפון

מקור: סי' תמח', חו"מ סי' קפב'

שאלה האם אפשר לקנות גלידות מסוכן מכירות שספק אם עשה מכירת חמץ לאחר הפסח

תשובה כשיש בזה ודאי חמץ לא יקנה עד שיברר, ואם אינו מכיל חמץ - מותר אע"פ שכתוב 'עלול להכיל גלוטן'

מקור: סי' תמט'

שאלה האם אפשר להגעיל סיר חדש בסיר חמץ ולהשתמש בסיר החדש בפסח

תשובה לא, צריך קודם להגעיל את הסיר חמץ ולאחר מכן אפשר להגעיל בתוכו כלים לפסח

מקור: או"ח סי' תנב'

שאלה האם סויה היא קטנית

תשובה הסויה עצמו היא קטנית. קציצות ושניצל סויה זה חמץ ממש כי מעורב בהם חמץ מלבד הסויה

מקור: סי' תנג'

שאלה האם אפשר להגעיל בבית כלים לפסח

תשובה אפשר באופן הבא - יקח סיר גדול, ויכשיר אותו קודם כל על ידי שירתיו בו מים ויעלו וישפכו על גדותיו, ואחר כך ימלא בו מים פעם שניה, וכשהמים ירתחו ויעלו בועות ישים בפנים את הכלים, ויכניס את הכלים באופן שלא יהיו צמודים האחד לשני בתוך המים, ואפשר להגעיל לחצאין ע"י שיכניס חצי כלי מצדו האחד ואז יהפוך ויכניס את הצד האחר, וכל זה יעשה כשהסיר עדיין על האש רותח ומבעבע

מקור: סי' תנב'

שאלה האם אדם שיודע שחברו לא מכר את החמץ יכול למכור עבורו בלי ידיעתו

תשובה יכול לעשות כן רק אם חבירו לא משתמש בחמץ בפסח

מקור: או"ח סי' תמח', שו"ת חת"ס אבהע"ז סי' יא', קצוה"ח סי' רמג' ס"ק ח'.

שאלה האם יש אפשרות להגעיל כלים לפסח במדיח כלים **תשובה** כיון שאינו מגיע ל-100 מעלות אין אפשרות להגעיל בו, וגם יש לומר שזה נחשב רק עירוי מכלי ראשון ולא כלי ראשון ממש ואינו מועיל

מקור: או"ח תנא'

שאלה האם צריך להכשיר מיחם חשמלי חדש

תשובה אם מיוצר בישראל לא צריך הכשרה וטבילה. אם מיוצר בחו"ל - צריך טבילה ורבים מחמירים להגעילו ע"י שירתיו בו מים וישפכם

מקור: יר"ד סי' כז, חזו"א יר"ד מד'

שאלה מצננס וטוסטר שיש בהם הרבה פרורים וקשה לנקותם לגמרי מה יעשה בהם בפסח

תשובה ינקה מה שיוכל עם סמרטוט וחומר ניקוי וימכור לגוי

מקור: סי' תמב' לג' וסי' תמח'

שאלה אם מכסים את השיש ב'פיו.וי.סי', למה צריך להכשיר את השיש לפני כן

תשובה כדי שאם תהיה רטיבות בין הפיו.וי.סי' לשיש, לא יעבור האיסור הבלוע בשיש אל הכיסוי והדברים המונחים עליו

מקור: סי' תנא' סע' כ' ובמשנ"ב ס"ק קיד' וס"ק קטו' וסעיף ד' ובמשנ"ב ס"ק לד', יר"ד סי' צב' סע' ח', ויש בזה עוד אריכות דברים שהרי כיוון שהתחתון קר אינו אוסר אלא כדי קליפה והכיסוי הוא הקליפה, וגם דעת החוות דעת סי' צב' ס"ק כ' שרטיבות מועטת לא מעבירה, אך אכמ"ל

שאלה האם צריך לנקות סירים משיירי לכלוך ושומן לפני מכירתם לנכרי לפסח

תשובה אין צורך

מקור: סי' תמב'

שאלה האם אפשר להשתמש בבלעך של כל השנה בפסח, כשהוא מכוסה בנייר כסף

תשובה אם הוא נקי לגמרי די לכסותו בנייר כסף, אבל כיוון שבדרך"כ קשה לנקותו היטב, יש לקנות 'בלעך' חדש לפסח

מקור: סי' תנא' סע' ד' ובמשנ"ב ס"ק לד' ובסע' ג' מ"ב ס"ק יט' **שאלה** קטניות לבני אשכנז האם יש ענין להחמיר לקנות ייצור של אחר הפסח

תשובה אין צורך, וגם לא צריך למכרם לגוי לפני פסח

מקור: סי' תנג'

שאלה עוגיות של מצה עשירה שנאפו עם יין האם לבני ספרד מותר לאוכלם בפסח

תשובה יש החוששים בזה אף אם יש להם כשרות, משום שאם התערב בעוגיות במהלך הייצור אפילו מעט מים - הן נאסרות באכילה. וגם יש החוששים שכיון שמערבים בהם חומרי התפחה אז הן מחמיצות אף אם נילושו רק במי פירות

מקור: סי' תסב' ובאה"ל שם ד"ה ללוש, תוס' פסחים כח:

שאלה מסחטה ידנית של מיצי פירות ממנתת המשמשת לכל השנה האם ניתן להכשירה לפסח

תשובה אחרי הגעלה אפשר להשתמש בה

מקור: או"ח תנא'

שאלה שאלה משכנתה קמח מצה בפסח, ולאחר כחודש גלתה שהיה זה קמח מצה שהוא חמץ

תשובה יצטרכו בשנה הבאה בערב פסח להגעיל כל כלי הפסח שמועיל להם הגעלה, ולכפרה יקבלו להיזהר מאד בכל מוצר שלוקחים או קונים לראות שהוא באמת כשר לפסח כראוי, וילמדו לכפרה הלכות פסח

מקור: סי' תנא'

שאלה האם מותר לבן אשכנז לאכול קטניות אחר שעה שישית בערב פסח

תשובה אסור מסוף זמן אכילת חמץ, ולילדים עד בר מצווה אפשר להקל במקום הצורך עד כניסת החג

מקור: מח' פמ"ג [סי' תמד'] וחק יעקב [סי' תעא']

שאלה האם אפשר להגעיל שיש עם קומקום של חמץ

תשובה אפשר

מקור: סי' תנא'

שאלה סידורים שהשתמשו בהם במהלך השנה האם אפשר להשתמש בהם בפסח

תשובה יש הידור להשתמש בסידור מיוחד לפסח אבל אינו חובה

מקור: או"ח תמב' סעיף ו'

שאלה האם מותר להשאיר סלטים המכילים קטניות כחומס וכד' בפסח במקרה

תשובה אם הקופסא סגורה - מותר להשאיר במקרה. אך אם הקופסא כבר פתוחה וייתכן שהשתמשו בה בחמץ, עדיף לזרוק.

מקור: סי' תנג' וסי' תמז' סע' ד' וסע' ה'

שאלה מינימרקט שעשו מכירת חמץ אבל מכרו חמץ בפסח ללקוחות כגון בירות וכדו' האם מותר לקנות שם אחרי פסח

תשובה אסור לקנות שם

מקור: סי' תמח'

שאלה אישה הגרה לבדה האם חייבת בשריפת חמץ, או שיכולה לבערו בהשלכה לפח

תשובה עדיף שתשרוף מעט מהחמץ בעצמה, ואם אינה יכולה לשרוף תעשה שליח ואם אי אפשר לה לשרוף כלל, יכולה להשליך כל החמץ בפח אשפה ציבורי הנמצא ברשות הרבים לפני זמן האיסור

מקור: או"ח סי' תלד' וסי' תמה', מנח"ח מצוה ט'

שאלה שיבולת צבועה בירוק המשמשת לקישוט בזר פרחים האם צריך לבערה לפני פסח

תשובה אפשר למכור אותה לנכרי

מקור: או"ח תמב' סעיף ט'

שאלה האם יש דעה הסוברת שאין לסמוך על מכירת חמץ בעין

אותה

תשובה יש להשתדל מאד לא למכור חמץ בעין בפסח, אבל אם לאחר הפסח לא יהיה ניתן להשיג את זה, מכיוון שהילד צריך דווקא את זה, אפשר להקל. ולכתחילה יש לציין זאת עם פירוט המחיר בשטר מכירת החמץ

מקור: סי' תמח'

שאלה האם יש חשש חמץ בעישון סיגריות בפסח.

תשובה אף שהמקילים אין למחות בידם ויש להם על מה לסמוך מכל מקום לכתחילה אין להקל בעישון סיגריות בפסח (מלבד כל השנה).

שאלה גר בדירת חמיו

בהשאלה האם מחוייב לבדוק שם חמץ

תשובה אם גר בקביעות יעשה בדיקת חמץ כשוכר [ויעשה קנין שאילה במקום ע"י שיאמר לו בעה"ב 'לך חזק וקני', וינעל ויחזור ויפתח], וימכור לנכרי את החמץ שיש לו שם ובכל מקום. את הברכה עדיף לשמוע

מבעל הבית

מקור: סי' תלו' ס"ק לב', סי' תלו', חו"מ סי' קצב', קנין סודר לא מהני בשאלת ושכירות קרקע

שאלה גדול הסמוך על שולחן אביו כיצד ינהג לגבי מכירת חמץ

תשובה אם אין לו חמץ שאביו נתן לו לעצמו א"צ למכור חמץ דהכל שייך לאביו והוא נכלל במכירת החמץ של אביו.

מקור: או"ח סי' תמח', חו"מ סי' רע' והגהות רעק"א שם בשם תשובות רבי בצלאל אשכנזי

שאלה האם בחור ישיבה צריך לעשות בדיקת חמץ בחדרו
תשובה אם נמצא קרוב לישיבה, יש לבדוק בישיבה בליל בדיקת חמץ.

אם נוסע לישיבה מביתו, יבדוק עם נר בלי ברכה בלילה שלפני היציאה מהישיבה (כשיוצא לבין הזמנים) ויבטל אז את החמץ ונוסח הביטול שונה מהרגיל ויאמר "כל חמירא וחמיעא דאיכא בביתיה הדין ולא חמתיה וכו'".

ובאותו לילה אסור לאכול וללמוד ולעשות מלאכה עד שיבדוק את החמץ [פמ"ג סי' תל"ו].

ואם אינו רוצה לעשות בדיקת חמץ בחדרו, יהיה בדעתו למכור את החמץ לרב ויכתוב בשטר המכירה שהוא משכיר את חדרו שבישיבה לגוי. [ומהני, אף שהחדר אינו שלו, כיוון שהישיבה לא מקפידה על כך.] ואז אין צריך לבדוק לפני שיוצא מהישיבה.

ולא די בכך שהישיבה משכירה את החדרים לגוי כדי להיפטר מבדיקה. אא"כ הבחורים גם מוכרים את חמצם.

תשובה אליה רבה תמח' שכתב לא למכור חמץ, וכן רעק"א במכתבים ג"כ כתב שלא למכור, ויש כמה טעמים לחשש זה, ואחד מהם הוא מפני שהגוי לוקח אחריות וברוב המקרים אם ינזק החמץ לא מתכוון וגם לא יוכל לשלם, וגם יש מחלוקת אם לעשות את המכירה עם ערב קבלן.

שאלה מצאו עכשיו חטיף חמץ שנשאר במעיל מלפני פסח האם אפשר לאוכלו אחר פסח

תשובה אם עשו מכירת חמץ מותר להשתמש ואף אם אותו מקום לא סומן

מקור: או"ח סי' תמח'

שאלה הניחו מחבת חמה של פסח במהלך חג הפסח בתוך כיור שלא הוכשר לפסח והיו מים בכיור, מה דין המחבת

תשובה לדעת השולחן ערוך יש להקל בדיעבד כיון שאין הכיור בן יומו, ולדעת הרמ"א יש להחמיר גם באינו בן יומו, ולכן אם היתה שם רטיבות צריך להגעיל את המחבת (אמנם לחות מועטת ולא רטיבות ממש אינה אוסרת)

מקור: או"ח סי' תמו' סעיף י

שאלה האם צריך לקנות בקבוק חדש לתינוק לפסח

תשובה עדיף להחליף אף אם השתמשו רק במטרנה, בפרט אם השתמש בדייסה

מקור: סי' תנא'

שאלה פירווי חמץ שחדרו מעבר לרשת שעל מנוע האיוורור של המקפיא, וכל אופן הדומה לזה, וניתן לראותם בעין האם צריך לפרק את תחתית המקפיא כדי לבערם

תשובה כיון שקשה להגיע לשם הוי כחמץ שנפלה עליו מפולת ואין בו חובת ביעור ומספיק לבטלו, ואם יכול לפסול הפירורים מאכילה ע"י שפיכה של חומר ניקוי – עדיף לעשות כן

מקור: או"ח תלג'

שאלה תבניות תנור של פסח שנתערבו ולא ידוע מה חלבי ומה בשרי כיצד ניתן להשתמש בהם

תשובה יכניס אותם לתנור ויפעיל בטמפרטורה הגבוהה ביותר למשך שעה ואחר כך יוכל להשתמש בהם, ומה שירצה יעשה - חלבי/בשרי

מקור: סי' תנ"א יו"ד קכ"א

שאלה מי שאינו אוכל שרויה, האם יכול לאכול 'מצה ברייט' (מצה מטוגנת עם ביצה)

תשובה אם יקפיד שלא יהיה שם מים כלל מותר מן הדין, אמנם יש שמחמירים בזה בכל אופן

מקור: או"ח תנח סעיף קטן ד

שאלה האם מותר למכור במכירת חמץ דייסת דגנים, שאחרי פסח יהיה קשה להשיג אותה, והילד מעדיף דווקא

באיזני בנך

בהירות ולימוד ענייני יציאת מצרים

אנו כבר עומדים סמוכים וקרובים ליום הגדול של הסיפור על הלידה שלנו בתור עמו הנצחי של הקב"ה, ובוודאי כל אחד מהרהר בלבו כיצד להגיע באופן המושלם והנכון לספר את סיפור יציאת מצרים ולהניב את המקסימום הן בסיפור הן במשמעת של הקטנים להחזיקם שיהיו עירניים. וכיצד לעשות ולהשרות אוירה של יום מיוחד ומעניין. וכו' וכו'.

נראה בס"ד קצת דברים ממה שיש בהגדה ובחבורת כמה עצות מעשיות במצוות הסיפור.

טיפים לעריכת סדר רגוע והלכתי

על מה להתמקד בסיפור:

נראה כמה נקודות במסגרת זו כפי הניתן, כי מצוות 'והגדת לבנך' כדי שיכנס 'באיזני בנך' נצרך לכך אריכות דברים.

- יש להתמקד בביאורים ובפירושים העוסקים ב'תכליות הלילה', ולא על דיוקי מילים, ווארטים, או עומק פשטי ההגדה (כביאור המהר"ם ופנ"י על הש"ס). [גם אם עורך הסדר אינו מעוניין להוסיף מאומה על מה שכתב בעל ההגדה, וסומך על הסיפור העולה מההגדה עצמה, חייב לבאר ולספר כל חלק בהגדה בצורה של הבנת 'מהות' המימרא, ולא להיכנס לדיוקי פשט בסגנון הנ"ל].

- יש חלקים בביאור ההגדה שדורשים הסבר יותר ארוך או מורכב, אך כדאי להימנע מכך ולא להאריך, כדי שלא להכביד על המסובים ולאבד את הקשר וההקשבה שלהם.

ואף ביאורי הפשט הנצרכים, אם רואה שהקטנים לא אוחזים איתו לא יתעקש לבאר דוקא באופן המסוים שחפץ, והכל לפי העניין. [לפעמים אפשר להסתפק בהעלאת השאלה בלבד לעורר את לב השומעים, אמנם כשמכין כראוי קודם ליל הסדר והדברים רוטטים וברורים אצלו, יכול לבאר אף דברים ארוכים בצורה תמציתית].

- כדאי לעצור מידי פעם 'ולזרוק' שאלה שתרתק את בני הבית, לתת להם אפשרות לענות בעצמם ואח"כ להביא תירוץ אחד או שניים ומיד להמשיך בהגדה. הפסקות אלו מידי פעם חשובות, כי רצף אמירת ההגדה וביאורה עלולים לשעמם את הגיל הצעיר. אבל יש לשים לב היטב שלא 'לשקוע' בהם זמן רב.

לפעמים כדאי להוסיף איזה ווארט מעניין, בכדי למשוך את לב המסובים. וכן כדאי גם להכין משהו מלהיב לעת הצורך. (כעין שמצינו ברבי עקיבא שבאמצע השיעור ביקש לעורר את תלמידיו ואמר מה ראתה אסתר שתמלך על קצ"ז מדינות. ע"י מד"ר בראשית פרשה נח פסקה ג. וכן עשה רבי, ע"י מד"ר ש"ש פרשה א פסקה סה).

ואמר חכ"א ע"ד המליצה, שמומלץ לכל עורך סדר להגיע ערוך ומוכן עם כמה שקים. שק מלא סיפורים, שק מלא ווארטים, שק מלא גמטריות ופרפראות, שק מלא של אגוזים, וקליות, שוקולדים וכדו'. וישחיל כל פעם מה שצריך לפי העניין. אפשר גם לעשות אתחלתא ולשיר איזה שיר השייך למהות הלילה, כמו 'אשרי העם שככה לו', 'אתה בחרתנו מכל העמים' וכו'. (בפסח שחל בשבת יש כאלה שמוסיפים בזמן הסעודה וכדו' את הפזמון של קה רבון וכו', שזה פזמון שמדובר בו על בקשה להבאת פורקן ישראל מעול האומות, וישועתם של ישראל והאמונה בה').

כשחלק מהילדים כבר בוגרים, כדאי מדי שנה לשנות לגוון ולהוסיף דברים חדשים בביאור, כדי שיהיה להם חדוות ההתחדשות ולא תהיה הרגשה שזוכרים הכל מאשתיקד. וכן במבנה מהלך ההגדה, כשהדגיש כבר כמה שנים מסר מסויים, כדאי לשנות את הדברים, ואף אם מטרתו היא להגיע לבסוף לאותם המסרים, אך כדאי שהם יהיו עם המחשות שונות וסיפורים שונים.

ראשית דבר:

כפי הידוע מהנסיון כי כאשר יש מודעות אצל האדם כי במצבים מסויימים יכול לצאת משלוותו, וכשמודע לכך מראש יש לו כבר ארגז כלים לשלוט ברגשותיו.

ומשום כן כשאנו נגשים להכין את עצמינו ללילה גדול זה, דבר ראשון נזכור שהעיקר הראשון הוא לדאוג שליל הסדר יתנהל על מי מנוחות ברוגע ובשלווה. לפנינו לילה עמוס בהרבה פרטים של הכנה, וכולם דרוכים ומצפים שיהיה יפה ומאורגן. אך דוקא משום כך עלולים להגיע לידי לחץ ואוירה כבדה ומתוחה. ובפרט בשלב שרוצים להתחיל את הסדר, ואז אם בטעות, אחד הקטנים שפך יין על השולחן, או שבר מצות שהכינו, ילדים קטנים מייללים, שכחו להכין מי מלח וכדו', אפשר להגיע לידי כעס מחמת המתח, וזה גורם (מלבד איסור כעס) שהשומעים לא יהיו מספיק קשובים, כי הכעס מביא לידי אוירה עכורה וכלי הקיבול של השומעים נסתם מלקבל ולשמוע. לכן צריך הרבה עבודה והכנה להישאר בשמחה וברוגע בכל מצב, ולוותר מראש על דברים שנעשו שלא כרצונו, כל אחד לפי עניינו.

בפרט בשנה זו שערב פסח חל בשבת יש לשים לב כיצד לנהל נכון את השבת של לפני פסח באווירה רגועה ולא לחוצה, להתארגן נכון עם מלאי מספיק של סבלנות.... (בהגדה יש מגוון גדול של עצות ופרקטיקה כיצד להתכונן לשבת זו כדבעי. וכמו"כ הדרכה כיצד לנצל נכון שבת זו להכין את בני הבית לקראת ליל הסדר).

להנמיך ציפיות:

יש נקודה מהותית אצל עורכי סדר. הרבה פעמים יש לחץ גדול שהכל יהיה מאורגן והכל יתנהל כמו שצריך. אך אנו צריכים להנמיך ציפיות ולזכור שמה שיהיה הוא טוב. כמוכן צריכים לעשות את המקסימום, אך אין להגיע עם ציפיות מוגדרות שצריך להיות דוקא כך או כך, וכשיבאר את ההגדה כאן יגיד כך וכאן יגיד כך, איזה נקודות ידגיש יותר ואיזה פחות, ואיך צריכה להיות צורת ההשתתפות של משפחתו, וכנהנה מחשבות רבות. יש הרבה דברים בלתי צפויים, שבכוחם להפוך את כל התכנית. ולאמיתו של דבר, לעולם אי אפשר לדעת מראש איזה משפט או איזו פעולה יתפוס את הילדים וישאיר רושם והשפעה עמוקה בנפש הילד. אפשר לתכנן ולדבר על נושא מסויים שהוא בעינינו חשוב ביותר, ולמעשה הנושא חלף עבר מבלי להתקבל באוזני השומעים, ואילו משפט עוצמתי אחר שיצא מפיו בלי תכנון מראש, הוא דוקא חדר לעצמותיהם והפך להיות נושא מרכזי אשר ילווה אותם גם לאחר סיום הסדר. ולכן, אנחנו צריכים לבוא עם תכנית מסודרת, אך בצירוף ידיעה ברורה שיתכננו שיבושים שעלולים לגרום לשינויים משמעותיים מכל מה שהיינו רוצים ומצפים. [והכל בידי שמים, חוץ מהרצון וההכנה שלנו שזה בכלל יראת שמים. ודו"ק].

הוא, שהרי כבר נגאלנו ויצאנו ממצרים, ואם כן מה המטרה לעשות הנהגות של שעבוד. ולזה באה התשובה - 'עבדים היינו', בו מבארים את יסודות התשובה, שעושים גם זכר לשעבוד, כי בכדי שהאדם יצליח להרגיש את יציאת מצרים, הוא חייב קודם להתחיל בגנות ולבסוף לסיים בשבח, ורק כך ירגיש באמת את עומק ההודאה.

אח"כ יכנס לתיאור בצורות מוחשיים על השעבוד, והגאולה. ואפשר לספר על המכות ולפרט לפי הענין והזמן, או שיקראו להם כשיגיעו וידברו על המכות. (אפשר כל שנה להתמקד על מכה אחרת, או על מסר מסוים. וכדאי לרשום לעצמו לשנה הבאה על מה התמקד ועל מה דיבר). וכדאי להתייחס לילדים בתוך דבריו בתיאור מוחשי על עצמו, כמו: 'אתה שומע יענקי, תחשוב שאבא נמצא במצרים יחד איתך ואמא ואנחנו עובדים קשה... מקבלים מכות מאיזה מצרי ולא יודעים מה יהיה, מתי זה כבר ייגמר, ופתאום רואים איזה זברה (כמו שמצויר בספר שהבאת מהגן) קופצת על המצרי שאתמול היכה אותנו' וכו'...

ויבליט בתוך הדברים כמה נקודות חשובות, כגון שאת הניסים האלו עשה ה' לנו כי הוא אוהב את עמו ישראל, והוא גילה לנו ע"י הניסים האלו שהוא הבעה"ב של העולם והוא שולט ומנהיג את כל העולם כל רגע לפי רצונו. (אמונה והשגחה). והקב"ה קלקל בשבילנו את הבריאה ושיבש את סדרי בראשית ע"י המכות, - המים נעשו לדם, צפרדעים יצאו בכל מצרים בצורה בלתי טבעית, וכינים וכן הלאה. כי הקב"ה רצה להראות לנו שאין ערך לעולם אם עם ישראל משועבדים למצרים, שהרי כל הבריאה נבראה בשביל שזרע אברהם יהיו לו לעם [שסופם לקבל את התורה]. (בחירת ישראל). [ויאריך להם עוד בנושא של בחירת ישראל בהמחשות כפי המתבאר במאמר בסוף ההגדה]. וה' משלם שכר טוב לעושי רצונו ומעניש לעוברי רצונו, כמו שנענשו המצרים כי לא שמעו בקול ה' להוציא אותנו ממצרים. (שכר ועונש). וזה מדה כנגד מדה, שהקב"ה קבע בבריאה שכל דבר שעושים יש לו תוצאות בהתאם, ואם עושים טוב מקבלים שכר ועל ההיפך יש ח"ו מעניש.

ומתוך כך יוציא את המסר החד והברור, שע"י המכות האלו לקח אותנו הקב"ה לעמו ונגאלנו מלהיות עבדי פרעה ונהיינו עבדי ה', וכמה נחמד ונעים לנו היום שיש לנו תורה, מצוות, וחגים שמחים ונחמדים, וכו'.

- גם ילד בגיל קטן (5-6) יכול להבין שאע"פ שיש גויים שרודפים ושונאים אותנו אבל אנחנו העם המיוחד של הקב"ה שהוציא אותנו ממצרים והוא שומר עלינו ואין לנו מה לפחד מהם. וזה מחמת היום הגדול הזה שהוא כעת, הלילה הזה, כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בהקב"ה שבחר בנו לעם סגולתו.

ויש לראות ולהבחין שכל ילד וילד הבין את עיקרון הסיפור ואת המסר כפי דרגתו, ובזה כבר יוצא את עיקר הדין דאורייתא של הסיפור, לכל ילדיו בכל הגילאים.

- בשלב זה יכולים הקטנים כבר לעזוב את השולחן ולשחק עם המתנה החדשה שקנו להם לכבוד פסח וכדו', (עדיף בחדר אחר, ואם הוא חשוך אפשר להשאיר שם שעון שבת עד שעת השינה), ולומר להם שיקראו להם בקטעים המעניינים והחשובים כגון: והיא שעמדה, עשר המכות, דיינו, פסח מצה ומרור, וכדו'. וכך ניתן להישאר עם הגדולים ולהמשיך איתם את ההגדה.

ויש נותנים בשלב זה לקטנים לשנות כוס שני ומיד נוטלים ידים ומחלקים להם את הכזיתים של מצה מרור וכורך, ומברכים ברה"מ"ז עם כוס שלישי. ואז הם כבר רגועים לגמרי ולא מפריעים לשאר המסובים. ויש כאלה שנותנים לקטנים כרפס בשפע שלא יהיו רעבים, וגם כך יהיו רגועים עד מוציא מצה. (וע"ע בהגדה ובחברת שיעורי הכנה לליל הסדר שלל עצות ורעיונות כיצד לנהל נכון את כל הפרטים הרבים הנצרכים לליל הסדר).

מבית "בני בני"
להערות והארות, ולהשגת העלון,
ניתן לפנות במייל:
z6161523@gmail.com

- יש לשים לב להוביל את ההסברים באופן כזה שיתבררו למסובים הלימודים שיוצאים מהלילה הזה, ולהראות כיצד כל פרט משתלב עם כל המהלך של לקיחת ישראל לעם ה'. כי מי שמספר את הסיפור בהרחבה כגון מה התרחש במכת הדם ומתאר איך עם ישראל שתו והמצרים לא שתו וכו', אך לא מזכיר את חסדיו של הבורא וכו', לא קיים בזה מצוות סיפור יציאת מצרים. ומטעם זה בפרשת ארמי אובד אבי אין הרחבה בתיאור המכות אלא בתמצית, כי עיקר הלימוד זה האופן של היציאה. [ואכן על בסיס קו זה ביארנו את מהלך הסיפור כפי שבעל ההגדה דורש את ארמי אובד אבי. ועיין עוד במאמר 'מאפילה לאור גדול' שבסוף ההגדה, שהתבארו באר היטב התכליות והמסרים היוצאים מסיפור יציאת מצרים].

- מצוי בהרבה בתים שכבר יש בחורים בוגרים (ואברכים צעירים שעדיין אין להם ילדים בגיל של חיוב הסיפור), שקשה להם להתחבר לכל התיאורים וההמחשות שהם בעיקר ברמת הילדים. שהרי הם רגילים כל השנה לעיון וחריפות וכו', וזה נראה להם קטנוני. אבל צריך לדעת שבכדי להגיע לחיוב של חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא וכו' חשוב מאוד כח הציור וההמחשה כדי לחוות את הדברים בחוש ממש, כי בכל שנה חל בנו ענין זה מחדש בפועל. וכל זה כלול במה שהורנו חז"ל 'אפילו כולנו חכמים כולנו גבונים וכו' מצוה עלינו' וכו'. ואפילו מי שאין לו בנים קטנים מחוייב בזה, וכן עשו כל חכמי ישראל כל הדורות, למרות גודל חריפותם ומהירות כשרון שכלם. (אע"פ שכשאין קטנים אפשר וצריך לרומם ולדבר יותר בעמקות הענינים, אבל ודאי צריך את ההמחשות וכח הציור). וחשוב לדבר איתם ע"ז כבר לפני פסח, כדי שיבואו ערוכים לכך לליל הסדר. אך כאמור לעיל כדאי בכל זאת להשחיל כמה דברים לפי חריפותם כדי לקרב אותם לחוויה שבלייל הסדר. והדברים עתיקים.

הרחבה בתחילת הלילה עם הקטנים:

ולמעשה, כשיש רק קטנים יכול להאריך איתם בהתחלה, ולאחמ"כ יכול להתקדם מהר בהגדה לבדו. אך כשיש גם קטנים וגם גדולים, התימרון יותר קשה. כי כשידבר לגדולים, הדברים אינם מתקבלים על דעת הקטנים, וכשידבר לקטנים, הגדולים מסיחים את דעתם. ואע"פ שהכלל בליל הסדר הוא - 'הקטן קטן קודם', וזה בין לגבי צורת הסיפור, ובין לגבי צורת הישיבה בשולחן הסדר, אך בוודאי שמחוייב לספר לכל הגילאים.

על כן יקיים תחילה את המצוה עם הקטנים. והמיקום הנוח לקיום המצוה של הסיפור עם הקטנים הוא בתחילת הלילה שכולם עדיין עירניים ושרויים בפרשקייט של פתיחת הלילה, ולכן כדאי לנצל שלב זה. [ובדרך כלל כשמדברים אז לקטנים, גם הגדולים מקשיבים ונהנים מהתיאורים המרתקים ועדיין אינם מסיחים את דעתם].

והעצה היעוצה היא שכשמגיע ל'עבדים היינו... הרי זה משובח' יספר את הסיפור באריכות, ולראות שכל אחד מהקטנים הבין לפי דעתו, ואז הם יכולים לצאת ולשחק, והוא יכול להתקדם יותר מהר עם הגדולים.

ונרחיב את היריעה בס"ד.

- אחרי 'מה נשתנה' עונים להם עבדים היינו, ואז עוצרים את ההגדה בניחותא בלי לחץ להתקדם... [אפשר לעצור אפילו לארבעים דק' או יותר, הכל לפי הסבלנות של הילדים ולפי העניין], ולספר כפי צחות לשונו את הסיפור בשפה שהילדים מבינים.

בתחילה יבאר את רעיון השאלות של מה נשתנה, שיש הנהגות סותרות בלילה הזה, שחלק מהמעשים הם זכר לעבדות וחלק זכר לחירות. מסובין וטיבול הם הנהגות של חירות, ומצה ומרור הם הנהגות של שעבוד. ועיקר הקושי

ביאור הלכות ומנהגים לערב פסח ולליל הסדר

(נערך ונכתב מתוך הגדה של פסח "דביר קדש" של הגאון רבי יעקב גולדברג שליט"א)
הכנות והנחיות לערב פסח

- ❖ כמו שהאשה מכינה תבשילים וכל שצריך לחג, כך **תפקידו של הבעל** להכין את הרוחניות, היינו, ללמוד את ההגדה, להכין מדרשי חז"ל בענין השעבוד והניסים שנעשו לישראל במצרים, המכות והיציאה עצמה. וורטים יפים **המתאימים למסובים**.
- ❖ להכין מבעוד מועד את כסאות וכריות ההסיבה לכל בני הבית החייבים בהסיבה.
- ❖ יש לשלם עבור המצות קודם הפסח, כדי שתהיינה "שלו" מהתורה.
- ❖ לבדוק מצות מכפולות. לוודא שהופרש חלה. ואם נזכר בליל הסדר שלא הפריש חלה מהמצות (ואין אפשרות בידו ללוש עיסה חדשה ולהפריש ממנה חלה גם על המצות הראשונות), יפריש במחשבה ובלא ברכה (כ"כ בשמירת שבת כהלכתה מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל פ"א הערה נ"ח).
- ❖ להכין יין או מיץ ענבים. לד' כוסות לכל בני הבית.
- ❖ להכין את הקערה לפני מושבו של בעה"ב. וישים שלש מצות שלמות.
- ❖ כדאי שהילדים הקטנים ישבו ליד בעל הבית. ולהמריצם מבעוד יום להכין דברי תורה לליל הסדר.
- ❖ סימני ליל הסדר שיש להכין מבעוד יום: לצלות הזרוע והביצה - להכין מי מלח וחרוסת - לבדוק החסה מתולעים - לפורר החזרת - לפתוח את בקבוקי היין.
- ❖ יסתפר ויטול ציפורניו קודם חצות היום. ובדיעבד אם שכח ליטול ציפורניו לפני חצות יכול ליטלם אחר חצות. אך להסתפר אסור ע"י ישראל אחר חצות. וע"י גוי מותר.
- ❖ אין לצחצח נעלים אחר חצות היום בגלל איסור מלאכה, ולגהץ בגדים אחר חצות לצורך המועד, מותר (חזו"א).
- ❖ יש לזכור לכוון שעון שבת שידלק עד לשעת סיום הסדר - כדי שלא ייכבה האור באמצע הסדר.

הכנת שולחן הסדר

מובא שבעל הבית יערוך את השולחן, בכלים נאים שיש לו גם כאלה שאינם צריכים לו ללילה זה, דרך חירות. כתבו הטור והשו"ע, יסדר שולחנו בכלים נאים כפי כוחו, ויכין מקום מושבו שישב בהסבה דרך חירות. וכן כתב השל"ה (פסחים אות ל"ז) 'ויחזור לביתו ויתנהגו הוא ואשתו **כמלך וכמלכה**, ובני ביתו **כבני מלכים**, ויכינו כלי כסף וזהב ובגדי משי ורקמה מכל מה שחננם השי"ת, והכל כדי להראות לכל שמחת לבו בחסדו של מקום'. ואכן בתפוצות ישראל הקפידו על עריכת שולחן הסדר שתהיה ברוממות ובקדושה, והיו מגדולי ישראל שטרחו לערוך בעצמם את שולחן הסדר, ובוודאי שאין ראוי לתת לנכרי לסדר את שולחן הסדר. והמהרי"ל כתב, 'להראות דרך חירות, על דרך שמשממשין בכלי כסף וזהב באותו הלילה, ולשמח את לב הרואים בראייתם'.

כלים מאירים כברקים: בספר זבח פסח (לרבי יצחק אברבנאל), מבאר הטעם שמודגש במעשה התנאים שהרבו לספר ביצי"מ כפי שנאמר בסדר ההגדה שהיו מסובין **בבני ברק**, כדי להשמיע לנו, שאת שולחנם שולחן הפסח, עיטרו כלים שהיה להם זוהר וברק, והיו מאירים כברקים. והרשב"ץ (אות קכ"ב) כתב, ויהא לו מוכן שולחן קטן ומעוטר בכלים נאים משום, "זה א-לי ואנוהו" 'התנאה לפניו במצוות'.

שולחן ערוך - דרך חירות: כתב הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, דגם בסעודת שבת ויו"ט אין להחסיר דבר משולחנו, כי אין להראות אבלות וצער החורבן בשבת, וע"כ בתכשיטי נשים שאינו ניכר כל כך, צריך לשייר גם בשבת ויו"ט, 'אבל בליל הפסח אין למעט בכלים נאים כלל וכלל', אף במה דלא ניכר כל כך, דהמצוה בלילה זה להראות סימני חירות, ולהרגיש כאילו אין עלינו עול גלות וצרת החורבן אלא כאילו יצאנו עתה ממצרים (הליכות שלמה פ"ט). ובספר צמח צדיק כתב, שהוא זכר לרכוש גדול שיצאו בו בני ישראל ממצרים. ובספר תורת הנסתר כתב, 'מצוה לסדר כל אלה בכלים נאים והיותר חשובים שבביתו, ובכן יתגבר כח הקדושה, והסיטרא אחרא נשארת יבשה' (זוהר פ' עקב).

נאמר לבני הבית בפתיחת הסדר

(לפני קידוש מומלץ לומר זאת לבני הבית להורות להם מה עושים בלילה קדוש זה הלכות והנהגות)

א. הגר"א וסרמן זצ"ל הי"ד פתח את הסדר באומרו את מנין השנים לצאת בני ישראל ממצרים, דבשנת שני אלפים תמ"ח (2448) יצאו בני ישראל ממצרים, דהיינו השנה (התשפ"א) יוצא החשבון, שלפני שלשת אלפים שלש מאות שלושים ושלש (3333) שנים יצאו ישראל ממצרים. עוד היה אומר הגר"א וסרמן זצ"ל הי"ד, שבלייל הסדר ישנם 64 מצוות שמקיימים בלילה זה. "ליל הסדר" כשמו כן הוא, לעשות סדר באמונה ובמצוות הנוהגות בלילה זו. ולכן ממספרים ונותנים סימנים וכו', (ועיין מהר"ל בענין).

ב. **לילה זה הוא מסוגל לקבל ברכות מהקב"ה**, וכבר כתב בתרגום יונתן (בראשית כ"ז ו') שלכן יעקב אבינו נשלח ע"י רבקה לקבל את הברכות מיצחק אביו, כיון שהיה בזמן זה המסוגל לברכה.

ג. בלילה זה בזמן הזה, ישנן שתי מצוות מדאורייתא, והשאר מדרבנן. המצוות מדאורייתא הם א: מצות סיפור יציאת מצרים. ב: מצות אכילת מצה. ומדרבנן חייבים, בשתיית ארבע כוסות. אכילת מרור. ועוד דינים והנהגות מדרבנן, כגון: כורך, הסיבה וכו'. ומהרה יבנה בית המקדש, וגם קרבן פסח עם אכילת מצות ומרורים יהיו מדאורייתא.

ד. מצות **סיפור יציאת מצרים** שבלילה הזה, חלוקה **מזכירות** יציאת מצרים שחייבים בכל השנה. וביאר הגר"ח זצ"ל שלשה הבדלים בדבר. **ראשית**, סיפור צריך שיתחיל בגנות ויסיים בשבח. **שנית**, שיהיה בדרך של שאלה ותשובה. **ושלישית**, שיבין טעם המצוות, כמו שאמר רבן גמליאל שיאמר פסח מצה ומרור בטעמי הדברים. והגדרת הדברים: בכל השנה **מזכירין** יציאת מצרים, ובליל הסדר **מספרים** יציאת מצרים. ומרן הגר"ז זצ"ל הוסיף עוד נפק"מ, שבסיפור אפשר גם ללמוד את הלכות הפסח (כמבואר בתוספתא פ"י פסחים ה"ח), ולא רק סיפור הדברים. עוד נפק"מ **ויסוד גדול לעבודת הלילה**, דבסיפור **צריך להודות ולהלל**, שזהו גם עיקר ליל הסדר ואמירת ההגדה. (עיין במה שהארכנו בענין בתוך ההגדה).

ה. ונראה דיסוד אחד לשלשת הדברים, שיהיה הסיפור בדרך של המחשה, כמש"כ הרמב"ם בהלכה, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו, (או כמש"כ לראות עצמו בסדר ההגדה) כאילו הוא עצמו יצא ממצרים. והם הדברים, שימחיש הדברים לעצמו ולאחרים. וביותר, אפשר שאף מצוות הלילה, מלבד עצם המצוה, יש בהם אף מצות סיפור יציאת מצרים של המחשת הדברים, כמו הסיבה, ארבע כוסות וכו', שממחיש בדרך זו את סיפור הדברים, שעתה נמצא בחירות וכו'.

ו. הסיבה לצד שמאל כמש"כ בפוסקים, ואולם עדיף שתהיה לו אף משענת לגבו בדרך חירות, ואף כסא ההסיבה יהא נאה (כלשון הפיוט לשבת הגדול, ולמה מסובין **במיטה כבודה וכלולה**), ויסב ליד שולחן שזהו דרך חרות, (הגר"ח סטנסיל על דברי הרשב"ם ריש ערבי פסחים שכתב, שיסב כדרך בני חורין במיטה ועל השולחן), ויסב אף בזמן סעודתו באם יכול, כמש"כ הרמב"ם שהרי זה משובח.

ז. ישנם שני גדרים בהסיבה, **זכר** לחירות, **ודרך** חירות. זכר למה שיצאו ישראל ממצרים. ודרך הנהגת חירות עכשיו, ונפק"מ מרובות בדבר שיתבארו להלן. ויש שאמרו, כי הסיבה היא רק סניף לקיום מצוות מצה וארבע כוסות. ונראה ששני הדינים איתנייהו ביה.

ח. הנשים אף שפטורות מהסיבה, (ויש הסוברים, שאין מוחים בהם אם רוצות להיסב, ויש הסוברים שבימינו נקראות חשובות וצריכות להסב, וכך נהגו בבית מרן החזו"א והסטייפלער זצ"ל), אולם ודאי שלא יאכלו כשהן עומדות, כדקדוק לשון הפוסקים, כיון שכך אוכלים עבדים. ואם אכלה כך, השיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דיתכן שלא יצאה, וכן חידש בשו"ת "להורות נתן", שכן נהגו הנשים לסמוך על השיטות ששיבה בזמן הזה, היא ההסיבה (ח"א ס' כ"ב).

ט. בברכת שהחיינו שמברך בקידוש, יכוון לפטור את כל מצוות הלילה, ד' כוסות, סיפור יציאת מצרים, אכילת מצה ומרור. מלבד הברכה שניתקנה על עצם היו"ט. וכן להזהיר את הנשים שברכו שהחיינו בזמן הדלקת הנרות, שלא יענו אמן בברכת שהחיינו בעת הקידוש. אך שמעתי מהגר"צ"ק שליט"א משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל, שצריכות הנשים לענות אמן על ברכת שהחיינו, וטעמו בצדו, שמה שברכו שהחיינו פוטר רק את החיוב מדין היו"ט, ולא פוטר בזה את מצוות הלילה שעדיין איננה חייבת בהם. ורק אם מברכת בלילה כגון במוצאי שבת, או לשיטות שמדליקים את הנרות בלילה לאחר צאת הכוכבים, אזי לא תענה אמן.

י. בטעם מפני מה אין מברכים על מצות סיפור יציאת מצרים, ועל אמירת ההגדה. כתבנו רבות בענין (עיין מש"כ בזה

בתוך ההגדה באריכות), ואולם אחד מן התיאורים, כי יוצאים ידי חובת הברכה בקידוש, וא"כ יוצא נפק"מ לדינא, שיש לכוון בקידוש לצאת בברכת מצות סיפור יציאת מצרים, (עיין חיי אדם כלל ק"א י"א).

יא. בארבעת הכוסות עדיף לשתות יין **אדום** כנאמר (משלי כ"ג ל"א) "אַל תֵּרָא יַיִן כִּי יִתְאַדֶּם". הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל, להעדיף יין מלשתות מיץ ענבים, כיון שיוצא בזה גם במצוות שמחה וחירות, (כדאיתא בגמ' פסחים ק"ח ע"ב, ברשב"ם ובתוס' שם) שיש בשתית הכוסות שני דינים דין ארבע כוסות, וכן דין יין שהוא שמחה. אמנם כבר מטר, דמרנן הגר"ז, החזון איש והסטייפלער זצ"ל, ועוד גדולי ישראל, שתו מיץ ענבים לד' כוסות, (יש שהביאו, שהיה זה רק בזקנותם שהיין היה קשה עליהם). וכן עדיף לשתות כוס שלימה בשיעור קטן, מרוב כוס של שיעור גדול. (שמעתי מהגר"צ"ק שליט"א משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל). ואפשר לערב שניהם ושישאר עדיין טעם יין, ויוצא בזה ידי חובת כל השיטות. וצריך לכוון לצאת בשתית ארבעת הכוסות לאותם שתי מצוות, שמחה, וארבע כוסות. ויכול לכוון לצאת חובת כל מה שתיקנו חז"ל בד' כוסות.

יב. כשאוכל את הכרפס מברך "בורא פרי האדמה", ויכוון לפטור בברכה זו את המרור. להחזיק את הכרפס בידו כי לכך נטלו ידים. דורשי הדרוש אומרים שכרפס נוטריקון: כלל ראשון פה סגור, ובזה פוטר את המרור. "שומר פיו ולשונו שומר מצוות נפשו". והגר"מ פיינשטיין זצ"ל כתב בספרו אגרות משה, כי כשאוכל מרור בליל הסדר יכוון על מה שמר לו עתה זהו הטוב בעצם. כמו בגלות מצרים כי מה שהקשה עליהם הקב"ה את השיעבוד היה זה טוב, ונעשה כן בכדי לקצר להם את משך גלותם מארבע מאות שנים למאתים ועשר שנים. והוסיף, שכוונה זו מעכבת במצות אכילת מרור. **יג.** יש לכוון לצאת במצות סיפור יציאת מצרים. הגר"ח זצ"ל היה מחזיק את הכוס בעת אמירת ההגדה, ואין אנו נוהגין כן. (וראיה שאין צריך להחזיק את הכוס באמירת ההגדה, דבמשנ"ב (תע"ג ז') כתב, דכשמגיע ל"לפיכך" מגביה את הכוס, וכן כתב בשם השל"ה שכשאומר "והיא שעמדה" מגביה את הכוס, הרי שקודם לכן אין צריך להגביה).

יד. צריך להסביר את ההגדה בנחת בשפה בהירה, בדרך שמבינים אשתו ובניו הקטנים. ובחינוך (מצוה כ"א) כתב, שגם הנשים חייבות בסיפור יציאת מצרים מדאורייתא. ותמה המנחת חינוך מה המקור לדין זה. וביאר הקהללות יעקב זצ"ל (ח"י סימן נ"ה) דנשים חייבות, משום שסיפור יציאת מצרים הינו חלק ממצות אכילת מצה, שעל כן נקראת המצה לחם עוני, שעונים עליה דברים הרבה, ומכיון שחייבות באכילת מצה חייבות גם בסיפור.

טו. צריך לומר את ההגדה בקול רם (הריטב"א בסדר ההגדה, המהרש"ל תשובות סימן פ"ח), והריטב"א והשבלי הלקט הוסיפו, שיאמר בנעימה ובשיר, כמו שאמרו אבותינו במצרים שירה והלל באכילת הפסח. ונוהגים שבעל הבית יאמר ההגדה בקול ושאר המסובין יאמרו בלחש. ועיקר הסיפור החדוה והשמחה שבלילנו, (יסוד ושורש העבודה שער ט' פרק ו'). והבית הלוי היה מדקדק באמירת ההגדה כמו בקריאת שמע, (הגדה מבית לוי).

טז. ומאידך צריך לומר את ההגדה באימה ויראה, כמש"כ בזהר הקדו', שהקב"ה ופמליא שלו יורדים ושומעים את הנאמר בסדר ההגדה. ובמשנה ברורה (סימן תע"ב) הביא מהמהרש"ל, שמשום כך לא להסב בזמן אמירת ההגדה, כי הסיבה זוהי סתירה לפחד ויראה. ואין זו סתירה למש"כ לעיל שצריך לומר בנעימה ובשיר, שזהו כמו שנאמר "וגילו ברעדה" שאפשר לקיים שניהם. (אמנם ממשמעות דברי המאירי בפסחים (ק"ח ע"א) משמע, כי אמירת ההגדה הינה חלק מקיום מצות ארבעת הכוסות, וממילא יוצא מדבריו נפק"מ לדינא, שכמו שחייב להסב בכוסות, ה"ה צריך להסב באמירת ההגדה, ויש לדון בדבר).

[עוד יש לדון, ממש"כ המשנה ברורה (בסימן ת"פ ס"א) וז"ל, ואומרים הלל מיושב, אע"פ שבכל השנה אומרים מעומד, בפסח שאני, מפני שמיושב הוא דרך הסיבה וחירות, עכ"ל. ואין זה סותר למש"כ לענין ההגדה שאין מיסב כמש"כ לעיל. דיש לחלק בין הלל להגדה. ועוד יש לחלק, בין הסיבה לזה שאין לאומרו כשהוא עומד, אלא נקוט בידך דרך אמצעית, איננו מיסב שזוהי חירות גמורה, אולם אף אינו עומד שזה מסמל את ההיפך לגמרי ואכמ"ל].

יז. אמירת ההגדה, מלבד מצות סיפור יציאת מצרים, **הינה מהלך של הודאה להקב"ה על הניסים שנעשו מאז ועד היום, הגדה פירושה הודאה**, ולכן אפשר שיש לכוון באמירת ההגדה להודות ולהלל וכו'. (עיין להלן בתוך ההגדה שהארכנו והבאנו מקורות לגדר זה).

יח. אף שיוצא במצות סיפור יציאת מצרים בדברי תורה, חידושים וכיוצ"ב, וכן בלומד את הלכות החג מקיים ג"כ את המצוה (לדברי מרן הגר"ז זצ"ל), אולם עדיף לספר את סיפור השעבוד והגאולה ממדרשים, ולהמחיש לקטנים בכל דרך שימשוך את ליבם, ויבינו את סיפור הדברים בצורה חיה. ומאידך למהר את אמירת ההגדה באם רואה שרוצים הקטנים

ללכת לישון לפני אכילת מצה וסיפור ההגדה.

יט. כשמברך על המצה יכוון לצאת גם באכילת אפיקומן, שיש דעות בראשונים שזוהי מצות אכילת מצה. בברכת המוציא מוציא בעה"ב את כולם, ובברכת על אכילת מצה יברך כל אחד לעצמו (מין הגר"ז זצ"ל). ויש שאין נוהגין כן. הגר"ח זצ"ל היה מקפיד שלא לעשות ולא לדבר דברים של הפסק בין אכילת המצה לאכילת האפיקומן.

כ. באכילת מצה ישנם שני ענינים כמש"כ האבודרהם, שמסמל עוני ומאכל עבדים מחד. וחירות ביציאת מצרים מאידך. ויש בזה נפק"מ (והארנו להלן בתוך ההגדה).

כא. יש שמראים את המצה לכל המסובין, ואף מנשקים אותה משום חיבוב מצוה. (חיי אדם כלל ק"ל סעיף י"ט, והשל"ה ריש מסכת פסחים).

כב. יש אומרים (אמרי בינה ושפת אמת), שיקנה בעה"ב את המצות לאורחים שיהא שלהם, ואין מספיק שנותן להם רשות לאכול, ואין אנו חוששים לזה בדיעבד. ושמעתי ממורה הוראה אחד, שלכתחילה כדאי לעשות כן. (הדברים ארוכים בענין דין לכם במצה ונציין מעט להלן).

כג. אוכלים בלילה הזה מלכתחילה חמש כזיתים של מצה. בתחילה שני כזיתים לאכילת מצה. כיון שצריך לאכול כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה, ולכן אוכל בתחילה שני כזיתים. ושוב לוקח כזית אחד וכורך ביחד עם המרור כדאיתא בפסחים (קט"ו ע"א), זכר למקדש כהלל שכורך המצה והמרור ואוכלם יחד. ולבסוף באפיקומן לוקח שני כזיתים מצה. האחד, זכר לפסח. ועוד כזית, זכר למצה הנאכלת עם הפסח, שיש אומרים שזהו עיקר מצות אכילת מצה בלילה זה. אמנם יוצאים ידי חובה רק בשלש כזיתים. כמו"כ הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל שיש לכל אחד מהמסובין לאכול ב' כזיתים, כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה. (ואם אין מספיק לכולם, יש לעשות כמה קערות של שלש מצות).

כד. אוכלים את המצה בכדי אכילת פרס 4 דקות, ועדיף 2 דקות. אם אפשר לבלוע הכל בבת אחת כדברי המשנ"ב. הסיבה אז לעיכובא. ולכוון על קיום מצוה מדאורייתא של אכילת מצה. יש לברך על המצה בישיבה, מאחר ומצות אכילת מצה היא בישיבה, גם ברכותיה כך.

כה. כל מצה שאוכל בלילה הזה, בנוסף לאותם הכזיתים שחייב בהם, מקיים בזה מצות אכילת מצה כדברי הנצי"ב זצ"ל. וכבר מובא בשאלות, הובא בראשונים סוף פרק ערבי פסחים וז"ל, מאן דאית ליה **כוליה סעודה במצה מינטרא**, עכ"ל. וכן כתב האור זרוע (ח"ב סימן רנ"ו, ועיין משנ"ב תע"ה מ"ה). ולכן עדיף לאכול מצה המהודרת ביותר בכל הסעודה, ולא רק בכזיתים שמחוייב בהם, מצה, כורך, ואפיקומן.

כו. לאכול לכתחילה את האפיקומן לפני חצות. השנה זמן חצות בירושלים 12:41, יש העושים תנאי המובא באבני נזר (שו"ת או"ח סי' שפ"ח), שאם הוא בסעודה והזמן קרוב לחצות, יאכל כזית מצה ויתנה, אם הלכה כמ"ד דזמן אכילת מצה עד חצות, הרי כזית זה לאפיקומן. ואם הלכה כמ"ד דזמן אכילת מצה עד עלות השחר, הרי שאוכל סתם מצה, וימתין ויאכל רק לאחר חצות ובזה יקיים את האפיקומן. ואין חשש שאוכל עוד מצה באם יצא יד"ח במצה שאכל לפני חצות מדינא שישאר טעם מצה בפיו, דלמ"ד דהזמן עד חצות אין איסור לאכול לאחר חצות דהא לאו זמן מצוה הוא. ומרן הגר"ז זצ"ל נקט, שמועיל אף בלא תנאי, כי אפיקומן הוא המציאות שאוכל מצה באחרונה, (הדברים ארוכים ואכמ"ל). **כז.** מי שאכל האפיקומן ללא הסיבה, כתב ה"משנה ברורה" (סי' תע"ז סק"ד) שבדיעבד אינו חוזר אם קשה לו האכילה. ובמקום אחר (סי' תע"ב ס"ק כ"ב) כתב דלא יחזור לאכול, דאסור לאכול אפיקומן ב' פעמים, ובספר שונה הלכות כתב, שכאן מדובר באופן שכבר הסיח דעתו מהאכילה ולכן אסור לו לחזור ולאכול אפיקומן.

חטיפת האפיקומן: החוטפים האפיקומן ואינם משיבים עד שאביהם יבטיח להם כרצונם, ומכריחים אותו נגד רצונו, זהו היפך כיבוד אב. אמנם בדרך שהאב מרוצה מכך מותר וכך נהגו ברוב בתי ישראל. אולם החזו"א לא נתן לחטוף את האפיקומן, ושמעתי דרך נהגו בבית מרן הגר"ז זצ"ל.

כח. יש מחמירים לשיטת הגר"א, לומר את ההלל ולשתות כוס רביעי עוד קודם חצות (משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל), ויש שאין מקפידים על זאת, להחמיר שלש חומרות (נפסק שהזמן עד עלות השחר, וכן סיפור יציאת מצרים כל הלילה, וכן חומרא לחשוש להגר"א), ומאידך למנוע מצוה מדאורייתא, לספר לקטנים בזמן מצה ומרור שמונחים לפניו.

כט. אחיזת הכוס בהלל - כשמגיע ל'לפיכך' בהגדה, אוחז הכוס בידו עד 'גאל ישראל' (רמ"א סי' תע"ג ס"ז). ומסביר המשנ"ב דזה כדי לומר שירה על היין. אך להחזיק הכוס בקריאת הלל שלאחר ברכת המזון, הגרש"ז אויערבאך לא הקפיד. אבל הגר"מ פיינשטיין והגר"י קמינצקי והגר"ש אלישיב זצ"ל הקפידו מאד להחזיק הכוס כל זמן אמירת ההלל.

ל. עבודת הלילה היא להשריש את האמונה כמבואר בספרים. ועיקר עבודת הלילה נעשית עם הפה. והביאור, דהנה רואים שכמעט כל מצוות הלילה נעשות בפה, סיפור יציאת מצרים ואמירת ההגדה עם כל הדינים והענינים שבזה. לחם שעונים עליו דברים הרבה, היינו יצירת המצה למצת מצוה ע"י דיבור בפני המצה. מצות אכילה מצה מדאורייתא, ואכילת מרור, בזמן המקדש אכילת קרבן פסח, שתיית ארבע כוסות, טיבולים וכו'. וכן מצינו שקרבן פסח עצמו חלוק משאר הקרבנות לענין אכילה, שהיא מצוה בפני עצמה לאכול את הקרבן, ואילו שאר הקרבנות יש רק דין שהקרבנות יאכלו. (הבית הלוי חלק א' סימן ב' ס"ק ז'), כמו"כ שם החג הוא פסח וכבר כתב האר"י ז"ל שזהו צירוף של **פה סת**. ושמו של פרעה כתב החיד"א, שהיא מילה המורכבת משנים, **פה** אותיות חיצוניות ו**רע** אותיות הפנימיות.

לא. ארבע הכוסות הן כנגד - א: ד' לשונות של גאולה. (ראשונים במתני' ריש פרק ערבי פסחים). ב: כנגד כוסות האמורות בחלום שר המשקים שמרומז בהם ענין הגאולה. (רש"י פסחים ק"ח ע"א, מהירושלמי פ"י מפסחים ה"א). ג: כנגד ארבעת שלבי השחרור ממצרים, **כוס ראשונה**: כנגד מה שהפסיק השעבוד (בראש השנה חצי שנה קודם היציאה). **כוס שנייה**: כנגד הכרזת פרעה שמשחרר אותם, ונעשה נס עד שכל ישראל שמעו זאת אף שדיבורו היה בלחש, והיה זה בחצות הלילה של ליל ט"ו בניסן. **כוס שלישית**: כנגד היציאה למחרת בבוקר ממצרים, שאמר משה שאיננו יוצא כנגב בלילה ויצא לאור יום. **כוס רביעית**: כנגד הווייתם לעם במתן תורה. (הגר"א אדרת אליהו וזאת הברכה).

לב. צריך לגלות את המצות בזמן אמירת ההגדה, ועדיף לגלות את כל אותם המצות שיקיים בהם הוא ושאר בני הבית את המצוות שמקיימים באכילת המצה, כדי שיחול עליהם דין לחם עוני שעונים עליהם דברים הרבה. שמעתי שמרן הגר"ז זצ"ל לא הקפיד בזה. אולם אם יש כמה קערות בשולחן הסדר נראה שצריך לגלות את כולם.

לג. הסעודה מלבד היותה סעודת יו"ט, ומקיים המצוה לשמוח ביו"ט (שאגת אריה ס"ח), היא ג"כ חלק מהנהגת חירות שבליילה זה, ולכן נכללת בסימני הסדר "שולחן עורך". ואפשר, שזהו הביאור במש"כ הרמב"ם שיש ענין להסב אף בסעודה.

לד. נשים ששכחו לומר "יעלה ויבוא" בברכת המזון, למרות שבכל יו"ט אינן חוזרות, כיון שהסעודה היא מצות עשה שהזמן גרמא והנשים פטורות, מ"מ בליל הסדר חוזרות ומברכות שנית עם יעלה ויבוא (שו"ת רע"א ס"א).

לה. יש ללבוש קיטל בליל הסדר, ושני טעמים בדבר א: שזה מראה על שמחה כמו שבנות ישראל היו יוצאות אל הכרמים בבגדי לבן (תענית כ"ו ע"ב). והט"ז (תע"ב ס"ק ג') כתב, שכשלוש לבן זהו דרך חירות. ב: (ט"ז שם) בכדי שיזכיר לו את יום המיתה בלבושו בגד של מתים, שלא תזוח עליו דעתו מחמת השמחה.

לו. אומרים את חמישה עשר סימני הסדר "קדש ורחץ" וכו' שתיקנו הקדמונים, יש שהביאו זאת מרש"י במחזור ויטרי (הלכות פסח סימן ס"ה). ובסידור עיון תפילה הביא לייחס זאת לרבי שמואל מפליזא מבעלי התוס'. והטעם כתב בספר האורה, בכדי לסדר את הדינים כיון שרבים הם. ובספר ויגד משה (סימן י"ד) כתב הטעם, כיון שכל דבר שבקדושה צריך הכנה והזמנה כמו שאומרים לפני ברכת המזון 'הב לן ונברך'. ויש כמה גירסאות בסימנים, והסימנים שנדפסו בהגדה שלנו נתקבלו בתפוצות ישראל. ויש בהם ענינים גדולים, כמש"כ בספר יסוד ושורש העבודה (שער ט' פ"ו), ולכן בעל הבית יאמר בקול ושאר המסובין בלחש. ההכרזה על מוציא מצה יעשה לפני רחצה בכדי שלא יהיה הפסק.

לז. בקערה נותנים זרוע זכר לקרבן פסח, וביצה זכר לקרבן חגיגה. ונהגו שלא לאכול צלי בליל הסדר, שנראה אוכל מבשר הפסח (רש"י פסחים נ"ג ע"א), ולכן אין לאכול את הזרוע אלא רק למחר, (שו"ע סימן תע"א, הלבוש, מג"א, הגר"ז, חיי אדם, ומשנ"ב ס"ק א'). ואילו את הביצה המבושלת כתבו הגר"א (סימן תע"ו ס"ק ו', וכן במעשה רב) והגר"ז (שם סכ"א) והחיי אדם, והמשנה ברורה (ס"ק ל"ב), שיש לאכול את הביצה בתוך הסעודה זכר לקרבן החגיגה. ועוד טעם באכילת הביצה, כיון שתמיד יחול ליל תשעה באב באותו הלילה של ליל הסדר (וכבר כתבו בזה רבות ואכמ"ל), והוא מאכל אבילות שאוכלים בסעודת הבראה.

לח. שתיית ד' הכוסות לפני חצות - הגר"ח קנייבסקי אמר שאצל החזו"א והסטייפלר סיימו תמיד שתיית כל ד' כוסות לפני חצות, וכן הקפידו רבי אלעזר מנחם שך והגרש"ז אויערבאך, אבל הגר"מ פיינשטיין והגר"י קמינצקי לא הקפידו על כך. והתוס' (מגילה כ"א ע"א) כתב היות שהלל שאחר אפיקומן רק מדרבנן, אין צריך להחמיר לקרא לפני חצות.

לט. אחיזת הכוס בהלל - כשמגיע ל'לפיכך' בהגדה, אוחז הכוס בידו עד 'גאל ישראל' (רמ"א סי' תע"ג ס"ז). ומסביר המשנ"ב דזה כדי לומר שירה על היין. אך להחזיק הכוס בקריאת הלל שלאחר ברכת המזון, הגרש"ז אויערבאך לא הקפיד אבל הגר"מ פיינשטיין והגר"י קמינצקי והגר"ש אלישיב הקפידו מאד להחזיק הכוס כל זמן אמירת ההלל.

מ. מרן הגר"ז זצ"ל היה רוקד עם בניו בסיום הסדר בשמחה גדולה שזכה לקיים מצוות הלילה, היה זה ריקוד היחיד שרקד במשך השנה.

מא. יש האומרים לאחר הסדר את שיר השירים בנעימה. ומדינא דגמ' נפסק ברמב"ם ובשו"ע, שחובה ומצוה לספר ביציאת מצרים כל הלילה, ונפטר רק כשחוטפו שינה. היינו, שראשו כבד עליו מחמת עייפותו.

תקציר אירועי שיעבוד וגאולת מצרים - ע"פ מדרשי חז"ל וסדר הדורות המקוצר

א. תחילת השעבוד עם פטירתו של לוי, אחרון השבטים, בט"ז ניסן שנת 2331 לבריאת העולם. **ב.** הולדת מרים בשנת 2361 לבריאת העולם. **ג.** הולדת אהרן בשנת 2365 לבריאת העולם. **ד.** הולדת משה בשנת 2368 לבריאת העולם. שנתיים שהם משה בבית אמו, ואח"כ הועבר לבית פרעה וגדל שם. בהיותו בן 20 יצא לראות בסבל אחיו, הרג את המצרי וברח למדבר, שם הצטרף לצבא מלך כוש. בגיל 27 מלך על כוש 40 שנה, ואחר כך הגיע למדין, נשא את צפורה ונולדו לו שם גרשון ואליעזר. בגיל 79 נשלח לגאול את ישראל, ונכנס אל פרעה, כשהמכות על המצרים לקחו כשנה. **ה.** בר"ה שנת 2448 לבריאת העולם, ששה חודשים לפני הגאולה, פסק השעבוד. **ו.** ב"ד ניסן יום ד', שנת 2448 לבריאת העולם שחטו את הפסח. **ז.** ביום ד' הנ"ל בלילה (ליל חמישי) בחצות הייתה מכת בכורות. **ח.** בט"ו ניסן, יום ה' בבוקר שנת 2448 לבריאת העולם, יצאו ישראל ממצרים. **ט.** ביום ד' ליציאתם י"ח ניסן יום א' בשבוע, נודע לפרעה על בריחת העם. **י.** ביום ה' - ו' י"ט-כ' ניסן, ימי ב' וג' בשבוע, התחיל פרעה לרדוף אחרי ישראל. בליל יום השביעי ליציאתם, ליל יום ד', כ"א ניסן בחצות, נבקע הים והמצרים טבעו. **יא.** בבוקר יום ד' כ"א ניסן, שנת 2448 לבריאת העולם, אמרו ישראל שירת הים.

ד' כוסות ביין

יש להקשות, כיצד תיקנו חכמים לשתות ד' כוסות ביין שעלול ע"ז לבוא לידי שכרות? י"ל שיין שבא לאחר המזון משכר, אך היין שבא בתוך המזון אינו משכר. ובטעם הדבר שתיקנו חכמים שיעור יין (רביעית) שבדרך כלל נחשב למשכר, כתב ה'בני יששכר' (מאמרי חדש ניסן, מאמר ג' אות י"א) שהוא כדי לרמוז שאין לשטן טענת חזקה על עם ישראל בגלות, שכן החזיק בנכסי קטן מבלי דעת מעשיו אינו כלום (ב"מ ל"ט ע"א), כי בגלות נאמר (ישעיה נ"א כ"א) 'ושְׁכַרְתָּ וְלֹא מִיין'. וע"כ שותים יין משכר, להורות שגם בגלות הזה ניפטר מהדין, מפני שאין לנו דעת שלימה.

האם יש חובה להקנות את המצות לאורחים ולבני הסמוכים על שולחנו

יש לדון, האם יש דין 'לכם' במצה, כמו שיש בלולב שצריך שיהיה הלולב שלו, שאם לא קנה אותו לא יצא ידי חובה. והנה בגמ' (פסחים ל"ח ע"א וסוכה ל"ה ע"א) מבואר, דבעינן שיהיה 'מצתכם'. ומזה כתב הרא"ש (פסחים פ"ב סי' י"ח) שאין יוצאים במצה גזולה. ולפ"ז עורר השפת אמת (סוכה ל"ה ע"א), דאין יוצאים במצה שאולה דלא הוי 'מצתכם', וא"כ צריך להקנות המצות לאורחים, אבל כתב שהעולם אין נזהרים בזה.

והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סי' ר"מ) כתב שכן ראה ב"שבט סופר" שדרש (בשבת הגדול) שיש להיזהר בכך, וכן דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ט ס"ד) שראוי להדר ולהקנות המצה לכל אחד מהאורחים, וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (אשרי האיש ח"ג פס' ס"ז). לכתחילה ראוי להקנות המצות לכל אחד מהמסובים - שכל אחד יגביה הכזית שהוא אוכל, ויתכוון לזכות בזה, דאין אדם יוצא במצה של אחרים, אף שמצד הדין אין צריך לזה, דכיוון דהזמינם בעה"ב על שולחנו, בוודאי רצונו לתת להם מתנה גמורה כדי שיצאו חובת ההלכה, ובוודאי גמר ומקנה, אכן הרוצה להדר ולהקנות, ודאי יש מקום לזה.

והגר"ש אלישיב זצ"ל היה מקנה קודם נטילת ידיים, אף לבניו הגדולים או לחתניו שאינם סמוכים על שולחנו. והאמרי בינה (דיני פסח סוסי"ב ד) כתב ליישב מנהג העולם שלא מקפידים על כך, דלענין מצה סגי בזכות לאכול, כיון דלא כתיב מצתכם להדיא. וכעין זה כתב החזון איש. והגר"ח קנייבסקי שליט"א (תורת המועדים סוכות סי' תרל"ט), ורבי נסים קרליץ זצ"ל (חוט שני פסח פ"ג סוסק"א) הביא שהחזון איש לא הקנה את המצות למסובין עמו.

טעם נוסף לכך שאין צריך להקנות את המצה כתבו ה"אמרי בינה" והסטייפלר זצ"ל (פניני רבינו הקה"י ח"א עמ' 63), שאף אם נאמר שצריך מעשה קנין, מכל מקום בזה שמכניסו לפיו ולועסו ובלעו הרי הוא כקנין, ויוצא חובת מצה. ועוד הוסיפו הסטייפלר והגר"נ קרליץ זצ"ל, דמסתמית הפוסקים שלא הזכירו שיש לאורח לקנות המצות מבעל הבית, משמע שלא חששו לזה.

שיחה "כיצד נערוך ליל הסדר מעניין לכל המשפחה?"

שנמסרה ע"י הרב מאיר הכהן מונק זצ"ל

- ❖ **חייבים לתכנן!** - מה לתכנן לליל הסדר.
- ❖ **לדעת מה לתכנן?** - מטרת ליל הסדר.
- ❖ **במה להתמקד?** - התמקדות מיוחדת בילדים.
- ❖ **במי להתמקד?** - כנגד ארבעה בנים.
- ❖ **כיצד לומר?** - התאמת ההסברה לפי רמת השומעים.
- ❖ **כמה ומתי?** - תכנון ליל הסדר בפועל.
- ❖ **כיצד זה מחולק בהגדה?** - הסדר והתכנון שבהגדה.

פרק א': לתכנן, מה לתכנן

פסח הוא בנין יסודי ונצחי וחייבים לדעת כיצד לתכנן ולבנותו, כמו כן ישנם בפסח הרבה עניינים ומצוות, שאם לא נתכננם מראש נוכל להפסיד את מטרתם והבנת שורשם.

קל לנו לומר שיש לערוך תכנית מראש, אך שום תכנית לא נשלפת מהשרוול - צריך קודם לדעת מה אנו רוצים לתכנן.

פסח, בניית בנין שחייב תכנון

אי אפשר לבוא אל אדריכל ולומר לו "שרטט לי תכנית של בית", הלא בוודאי צריך לדעת - מיקום הבית, סוג האדמה, כמה חדרים, בכמה קומות, מה סוג החומרים שישמשו בהם, מה עומק היסודות, מה מראה המבנה וכו'. ואחר כל זאת, חייב האדריכל לעשות 'סקיצה' שכל אחד יבין כיצד יראה הבית. ועצם התכנון נמשך זמן רב, ועובר ביקורת ולפעמים אף צריך תיקון ושרטוט מחדש. קל וחומר ש-'ימים קדושים' כימי הפסח הבאים עלינו לטובה, צריכים תכנון יסודי ומקיף, שכן חג הפסח זה בניין יותר גדול, זה קניין עדי עד. וצריך לתכננו שנפיק ממנו את התועלת המרבית.

התכנון תלוי בכל מרכיבי הבית

וגם לגבי החינוך הנצרך בחג, כשצריך לערוך תכנית, הדבר תלוי במרכיבים רבים מאד. ראשית, סוג הילדים. האופי שלהם, האם הוא רגוע, או שמא סוער, ערני, רדום, מתעניין, אדיש, טיפוס רוחני, טיפוס מעשי. ואף עצם התכנון תלוי בכיוון הרוחני של הבית, משום שיש בית שחול המועד כולו קודש, מאריכים בתפילה, לומדים, הולכים להקביל פני רבם, ומבקרים אצל גדולי ישראל, וגם - מעט - ביקורי קרובים. ואילו בית אחר להבדיל שם חול המועד פירושו טיולים טיולים וטיולים. וכמובן שבין הקצוות יש שלבים רבים.

תכנון לא רק ל'ליל הסדר'

התכנית אינה מצטמצמת לשעת הסדר בלבד, היא מתחילה מהיום שהילדים בחופש ועד ... חג השבועות (כפי שידובר בהמשך) אנו צריכים לתכנן עיסוק לילדים בימי חופשתם ולתכנן כיצד לעניין אותם במצוות, שחלק מהן זרות וקשות להם. התכנית חייבת להתייחס הן לבעיות הגשמיות והן לבעיות הרוחניות שהן משולבות זה בזה, ולא יפרדו.

אנחנו נדון בהיבטים החינוכיים של חג הפסח הבעל"ט ועל ידי זה בסייעתא דשמיא נדע מה אנו רוצים. ועל בסיס ידיעות אלו נוכל לבנות תכנית מתאימה, כל משפחה ומשפחה בהתאם למרכיבים שלה. ותפילה לבוא עולם שיצליחנו וידריכנו ללכת בדרכי ישרים ושלא נגע לריק ולא נלד לבהלה.

פסח זמן מתאים להתדיר הרבה ערכים

ימי הפסח נושאים בחובם כל מיני פרטים גם בלתי ידועים ובלתי מורגשים, מלבד הנושאים העיקריים הידועים שעוד בסייעתא דשמיא נדבר עליהם.

התנהגות מלכותית

לדוגמא, יש מצוה בתורה שאמנם אינה נוהגת בזמן הזה, "ועצם לא תשברו בו", דהיינו איסור שבירת עצם בקרבן פסח, החינוך במצוה ט"ו מסביר את שורש תוכן המצוה: "שאינן כבוד לבני

מלכים לגרור עצמות ולשברם ככלבים, וע"כ בכל שנה בזמן שנעשינו עם סגולה, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה, וכך יקבע הדבר בנפשותינו לעולם". היום, בעונותינו הרבים, שאין לנו קרבן פסח, לא שייך המצוה, אבל שייך התוכן של המצוה.

ומוסיף על זה הגאון ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל, שהתוכן של הרעיון הזה נוהג תמיד, בכל עת ובכל שעה. כל יהודי חייב לנהוג בנכבדות גדולה, להתנהג כמו בן מלך. וזה מחייב את כל מהלך חייו בכל מעשה, וכל דבר יש לו משקל ומידה. כל תנועה יש לה משמעות. וכמו שבאמת ראו את זה על הגאון ר' שמואל, בהליכה שלו, בדיבור שלו, הכל היה בהנהגה מלכותית. ומוסיף ר' שמואל: "שאם ח"ו לא נוהגים כך, זה יכול לגרום לתהום שכל הרוחניות של האדם תיטבע שם". כי במהות הרוחנית של האדם - כל ישראל הם בני מלכים, והיא מחייבת התנהגות מלכותית. ומי שמבזה את עצמו - הוא מבזה את כל היהדות! (זכרון שמואל עמוד תקטז בשיחה "למען לא ניגע לריק" אותיות ז-ח).

היוצא הוא, שהתוכן של המצוה הזו קיימת גם היום. ואדרבה, זה יסוד לעליה רוחנית. אדם שמרגיש בעצמו שנמצא בלגיונו של מלך, ההתנהגות שלו אחרת, מאשר אדם המתנהג בצורה סתמית. נמצא שתוכן המצוה להרגילנו בהליכות נימוס ודרך ארץ, שזה היסוד להתנהגות מלכותית שכל יהודי חייב בה, והיא היסוד לעליה הרוחנית שלו. וע"ז יש לעבוד עוד לפני פסח, בעצם כל השנה, אבל בבין הזמנים יש מנוחת הנפש לזאת.

זריזות הנלמדת בפסח

הגה"צ ר' חיים פרידלנדר זצ"ל בספרו "מסילות חיים בחינוך" (עמ' 63) מציין בקודה נוספת, שפסח מחייב אותנו, והיא מידת הזריזות. התורה מצוה אותנו "ושמרתם את המצות" - שלא יחמיצו את המצות, וכיצד מונעים את החימוץ? ע"י שעושים בזריזות, וכן בצטונו לאכול את הפסח עם המצה והמרור קודם לחצות כדי שנתרגל לקיים מצוות בזריזות, א"כ מסיים הרב פרידלנדר: "הלימוד הראשון שעלינו ללמוד מיציאת מצרים זו זריזות למצוות".

ומעניין לראות, שעל ענין 'חינוך לזריזות' אנו לומדים בגמרא דווקא בנושא של פסח. שהנה בפסחים פט. במשנה "האומר לבניו הריני שוחט הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים, כיון שהכניס הראשון ראשו ורובו זכה בחלקו ומזכה אחריו עמו". ומסקינן בגמרא, שהאבא התכוון להקנות לכל בניו, ורצה לזרום ולחנכם במצוות. רואים שוב את הלימוד לזריזות מפסח.

עוד כהנה רבות

הבאנו שתי דוגמאות של נימוס וזריזות שמצוות פסח מלמדות אותנו, וכמו הדוגמאות הנזכרות, יש עוד כהנה וכהנה לימודים שאפשר ללמוד מההכנות והמצוות של החג. זה רק מוכיח כמה עלינו להקפיד על ביצוע כל ההלכות והמנהגים ולדקדק בכל דבר, שעצם העיסוק שמתעסקים בו כדין וכהלכה בכל הפרטים, זה יחנך אותנו ללמוד ולהשריש את התוכן של כל מעשה ומעשה.

פרק ב': מטרת ליל הסדר

פרק זה עוסק בחובת הבנתנו במהות ימים גדולים אלה, הרבה לפני שנרצה להעביר זאת לדור הבא. אמנם פרק זה מדבר - בתפיסה החינוכית - בעיקר, ברעיון והבנת החובה שבדבר.

אך עיקרי היסודות שחובה על האב לדעת ולהשריש בימים אלה, ושעל פיהם יש להכין את 'ליל הסדר', מובאים בחלק השני במאמרי הגות ומחשבה.

יום הכיפורים. בערבי פסחים לפי דעה אחת הטעם בשביל תינוקות כדי שלא יישנו. וברש"י שם מבאר 'בכדי שיישנו התינוקות ביום, ולא בלילה בשעת ההגדה'. וברשב"ם שם יש שני ביאורים, ותוס' אומרים שבזמן היה מקובל שלומדים גם בלילי יום טוב פרט ללילי פסח.

שלא יישנו עד אחר עבדים היינו

ההלכות הקשורות לגמרא זו נמצאים בשולחן ערוך סימן תע"ב אנו נצטט את המשנה ברורה האחרון מסימן זה "...וצריך לעוררם שלא יישנו עד אחר עבדים היינו וכו', שידעו ענין יציאת מצרים, דעיקר המצוה הוא התשובה על שאלת בנו, וכמו שכתוב "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה וגו', ולא כמו שעושים איזה המון שאחר אמירת מה נשתנה, מניחים לילדים לילך לישן ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם".

ועל כן בבואנו לתכנן עלינו לזכור כי התכנית (פסח) מכוונת לתועלת הילדים להנאתם ולפי רמתם, ויש לנו כל מיני רמות, החל מפעוטים עד מבוגרים.

פרק ד': כנגד ארבעה בנים

כנגד ארבעה סוגי ילדים, ובאמת ב' חג החינוך זה הזמן למצוא את השפה המתאימה לאותו ילד. ולשנן לעצמנו שגם אם לא רואים תוצאות, בוודאי בסוף יצמח.

כנגד ארבעה סוגי ילדים

בריש דברינו הזכרנו שזה חג החינוך. וכן בהגדה אומרים: כנגד ארבעה בנים דברה תורה. הדי' בנים זה לא מוכרח להיות בכל בית, אלא זה ארבעה סוגי ילדים. בהגדה הם מתוארים בצורה קיצונית: החכם מתעניין בכל דיני הפסח, כמו שכתוב: "אף אתה אמור לו בהלכות הפסח". ולעומתו הרשע בקיצוניות הפוכה שולל את הכל. אבל ודאי שבין זה לזה יש קצוות אחרות. יש חכם שמתעניין קצת, ויש רשע שכן מתעניין, והוא ישאל ויתווכח ואף בסוף ישתכנע ויחזור בו.

למצוא את השפה המתאימה לאותו ילד

ולא רק ליל הסדר זה חג החינוך, אלא כל ימי הפסח הם ימי חינוך ואנו צריכים למצוא את השפה המשותפת שמתאימה לכל סוג. צריכים לחשוב איזו צורת דיבור תשפיע עליו יותר.

גם אם לא רואים תוצאות, בסוף יצמח

וצריכים לדעת שאף אם לא רואים תוצאות מידיות, אי אפשר לדעת מה שיהיה. אנחנו זורעים, ומתי ינבטו הזרעים - מתי יצמח - לא יודעים.

דוגמא: מנשה בן חזקיה

בחז"ל מובא על המלך חזקיהו שלא רצה להינשא. וישעיה אמר לו שנגזר עליו מיתה. והשיב חזקיה שאינו רוצה להינשא, מפני שראה ברוח הקודש שיהיה לו בן רשע. אמר לו - בהדי כבשי דרחמנא למה לך (ברכות י' ע"א עיין בהגה"ב ח"ב). בסוף נולד מנשה שלא היה מלך שהרשיע ועשה תועבות כמותו. וסופו היה שהאויבים הכניסו אותו לתוך סיר ענק, ועשו חורים בסיר, והסיקו אותו. והוא ברשעתו התחיל להתפלל לע"ז שלו וכמובן שלא נענע, אחר כך נזכר ואמר כך זכור אני שהיה אבי מקריא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים, ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו, כי א-ל רחום ד' לא ירפך ולא ישחיתך, ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם". ואמר כך - אם הקב"ה עונה, סימן שזה אמת. ואם לאו וכו'... והתחיל להתפלל, ומלאכי השרת היו סותמים את החלונות, שלא תעלה תפילתו. ואמר הקב"ה - אם איני מקבלו בתשובה, הריני נועל דלת בפני כל בעלי תשובה! וד' קיבל תשובתו. (ירושלמי סנהדרין נא: פ"י ה"ב) רואים מפה שבסוף ימיו נזכר מה שלימדו אותו, וחזר בתשובה. זהו נקודה מעודדת להורים לדעת שלא צריכים לחפש את התוצאות מיד.

החפץ חיים: אנו לא מצוירים להצליח

אומרים בשם החפץ חיים שאמר, שאנו לא מצוירים להצליח. אנו צריכים לפעול, והקב"ה יעשה את רצונו. כמו שבתיה בת פרעה,

מה מתבקש מאיתנו

כדי לבנות תכנית, עלינו לדעת -מה המטרה של ליל הסדר? -מה מתבקש מאתנו? מה הקב"ה דורש מאתנו הלילה הזה? ומה עלינו לעשות?

חובה עלינו להחיות את יציאת מצרים

הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (פ"ז ה"ו) מביא בנוסח קצת שונה מההגדה: "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים וכו' ועל דבר זה צווה הקב"ה בתורה "וזכרת כי עבד הייתי..." (יש פה דיוקים נפלאים, אבל אין הזמן בידינו להאריך בזה, ויעיין בספר שפתי חיים מועדים ב' עמוד שנ"ה והלאה).

אם עושים זאת נכון, זוכים ליראת שמים

ועל זה אומר רבנו מנוח "ובזכירה זו תהיה יראת ה' על פניו תמיד בראותו השגחת השם שהייתה בישראל, ולא יסור לבו ממנו ית' לעולם, (ואף) ואם יצר לו זמנו מאד, יבטח בה' מקווה ישראל מושיעו בעת צרה. וכמו צרת גלות מצרים הייתה סיבה להיטיב להם באחריתם, כן כל צרות הגלות הזה, הם סיבה לישראל להושיעם תשועות עולמים". (עד כאן).

עיקר מטרתנו: החדרת יראת שמים

ודברי הרבינו מנוח צריכים להיות עיקר מטרתנו במסירת ההגדה, הזכירה הזאת חייבת להחדיר בנו יראת שמים להדבק בה' ולדעת שהצרה היא הסיבה לישועה.

זו העת ולא בזמן אחר

בספר "מנוחה וקדושה" מתלמיד הגאון ר' חיים מואלוז'ין (עמ' 94 בהגה) מדריך ומפרט יותר וזו לשונו: "ודע! שמי שברא אותנו ואת יצרנו הרע, יודע שבשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אז מועיל מעשה השרשת יראת שמים ללבנו ולא בעת אחר כמו שכתוב "ת"ל ביום ההוא וכו' ". -שזהו היום המיוחד שאנחנו משרישים עמוק לליבנו יראת שמים.

לזכור: עם חידודים ופסוקים לא יצא ידי חובה

ודע! שאף אם תעסוק עמו כל הלילה בדברי חידודים בפירוש ההגדה, או בפסוקי התורה, לא יצאת ידי חובתך (אלא) אך ורק להסביר לו היטב מכל דבר עומק הנס וגבורת ה' ויכולתו לשנות הטבע כרצונו, ואהבתו לעמו ושמריו החסד לאהביו לדורותם. וכל הרחבת דברים בכיוצא בהם. והוא הדין לדבר אודות צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, ומה שאנו מדולדלים בגלות, איך שהוא היטיב (וייטיב) לנו באחריתנו" עד כאן דבריו.

לנו זה ברור, אבל צריך להשריש לילדים

חשוב להדגיש, שדווקא משום שאנחנו כ"כ בטוחים בדברים אלו, שהלא זה מובן מאליה. על כן אנו שוכחים להעביר יסודות אלו לילדנו, ובעקבות זאת, יש באמת רחמנא ליצולן, שגדלים ללא אמונה.

לאחר שנתברר לנו, במדה מסוימת, מה מטרת ליל הסדר נוכל לגשת לתכנון ההכנות בצורה מתאימה.

פרק ג': התמקדות מיוחדת בילדים

יודעים אני כמה חכמינו ז"ל השתדלו בתקנות מיוחדות עבור הילדים בחג הפסח. שומה עלינו להבין את חשיבות החינוך בזמן זה ולנצל כל רגע בימים אלה.

חז"ל השתדלו בתקנות עבור הילדים

בגישתנו לתכנון עלינו לזכור שפסח הוא 'חג החינוך', פסח הוא המועד להעביר לילדינו את האמונה 'הביטחון' וה'יראת שמים', אנו רואים בגמרא ובהלכה עד כמה השתדלו חז"ל בתקנותיהם שהילדים יקבלו את המגיע להם מבחינת רוחנית בליל הסדר.

קליות כדי שלא יישנו

בגמרא בפסחים קט'. יש כמה תקנות, א. מחלקין להם קליות ואגוזים בערב פסח כדי שלא יישנו, וישאלו. -וכן אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזים לתינוקות בערב פסח כדי שלא יישנו וישאלו. ב. תניא אמרו עליו על רבי עקיבא מימיו לא אמר "הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערבי

להסביר בדברים פשוטים, רצוי למתק בספורים ובמשלים. וזאת ביד כל אחד לעשות, אפשר להפוך כל רעיון לסיפור או משל.

לכל סיפור יש גרעין, וכל המוסיף...

כפי שמייחסים למגיד מדובנא, ששאלוהו כיצד הוא מסוגל לכל דבר להביא משל קולע? והסביר במשל, מלך הגיע לכפר וראה גדר מקיפה בית של כפרי, ועל כל לוחות הגדר מצויר עיגול של מטר, וכל עיגול מנוקב ובאמצעו בדיוק נמרץ, התפעל המלך מדיוק קליעותיו של האיכר, והזמינו כדי למנותו שומר ראש, או ראש הציידים, וכששמע האיכר את בקשת המלך, הצטחק והצטדק, אדוני המלך קודם יריתי כל מיני נקבים בקרשים ואח"כ הקפתי אותם בעגול. אף אני אמר המגיד מדובנא כל רעיון שבא להסביר פסוק אני מתאים לו ספור.

אנו אמנם איננו "המגיד מדובנא" אבל צריכים אנו לקחת הבנה זו, לחדד מהו המסר עליו רוצים אנו לדבר, ומסביב זאת להוסיף סיפורים תיאורים ומשלים.

יש סיפור, וגם תיאור

לכל סיפור יש גרעין, זה השלד של הספור, ועל זה יש אפשרות להוסיף תיאורים כפי שהמספר חושב אל נכון.

הטיב להגדיר זאת הר"ר שרגא סיני ע"ה מנהל הראשון של ת"ת "יסודי התורה" בת"א בכנס מדריכים בחודש אב תש"ח, וסיפר שהיה יהודי ירושלמי שהיה אוסף סיפורי צדיקים, והיה משלם לכל מי שהיה מספר לו, יום אחד הופיע אצלו יהודי, ובתוך סיפורו תיאר, "...כיצד הסוסים משכו את העגלה כשהם שקועים בשלג עד צווארם, ופתאום נשמעה יללה של זאבים, וכבר יכלו להבחין בנצנוצי עיניהם הירוקות בתוך האפילה, הסוסים מרוב בהלה נעמדו על רגליהם האחוריות והעגלון..." וכאן הפסיקו הירושלמי, "את כל זה אני כבר יתאר אתה תספר לי רק מה קרה.

כמדומה שבשני כללים אלו נפתחת לנו הדרך להסביר כמה רעיונות בצורה סיפורית, אך נזכור, כמו כל דבר גם זה צריך הכנה מראש.

פרק ו': תכנון ליל הסדר בפועל

חובה עלינו לשים לב לשעון, ולהספיק בס"ד לקיים את כל מצוות היום, לתת יחס לכל ילד, ולספר את ההגדה, ולשבח להודות ולהלל

לשים לב לשעון

הנה בממוצע השקיעה היא באזור השעה שבע בערב, וחצות הוא בסביבות שתיים עשרה וארבעים סך הכל מהשקיעה עד חצות כחמש וחצי שעות (ומשך הזמן הלא אינו משתנה בין שעון קיץ לשעון חורף).

מעריב מתפללים לפחות כחצי שעה אחר השקיעה, ומשך התפילה כשלוש רבעי שעה, שכן מוסיפים הלל בנעימה. ומשך, יש להניח שלפני שמונה וחצי אין מגיעים הביתה. ומכיוון שמקפידים לאכול אפיקומן קודם חצות, צריכים להתחיל את הסעודה קרי שולחן עורך לכל המאוחר באחד עשרה וחצי שעה ורבע לפני חצות. נשאר לנו בשביל ההגדה פחות משלש שעות. ואילו זה היה נטו, אולי היינו מסתדרים. אבל זה ברוטו, כי עד שמתיישבים, עד שעורכים את הקערה, השעה כבר לפחות תשע, ונניח שבשעה טובה ומוצלחת אנו כבר מתחילים, גם אז יש לרוב בעיות קטנות שצצות, נשאר נטו במקרה הטוב ביותר, **שעתיים וחצי**. ויש להוסיף שחצי שעה אחרונה מהשעתיים וחצי נלקח בשביל ה"לפיקן" וכל מצוות היום, מזה, וכורך. נמצא שנשאר לגופו של סיפור **שעתיים בלבד**.

עיקר ההגדה מ"ארמי אובד אבי"

ב'שפתי חיים' (במועדים ב' עמוד שנה"ה) מעורר הרב פרידלנדר, שעיקר ההגדה הוא מ'ארמי עובד אבי', שבזה צריך להאריך ולספר ביציאת מצרים, אך בינתיים הזמן תפוס ע"י אמירת מה נשתנה (שזה חשוב מאד - באמת) ואח"כ מאריכים בפירושים על עבדים היינו, יכול מראש חדש, כנגד ארבעה בנים וכו' וכאשר מגיעים לארמי עובד אבי, מוכרחים למהר כדי להגיע לאפיקומן לפני חצות. ומבלי להרגיש הערב עובר מבלי שניצלנו אותו כראוי. ועיקר העיקרים

שהושיטה את ידה לקחת את התיבה, לא ידעה שהיד שלה תתארך אמות הרבה. היא עשתה מה שיכולה, והקב"ה עשה את מה שרצה.

השאלה: איך יוצא מהלב

ומה שצריך לדעת, זה - איך לדבר. בד"כ כשיש ילד שלא הולך בדיוק בדרך שההורים רוצים, ליל הסדר שהוא מוכרח לשבת, זו הזדמנות ששופכים עליו אש וגופרית, ומדברים בכאב מעומק הלב. וכל אחד יודע שדברים היוצאים מן הלב - נכנסים אל הלב, אבל זה תלוי איך הם יוצאים מן הלב... אם הם יוצאים בחמת זעם, גם ללב נכנס חמת זעם, והזעם הזה מתגבר נגד הוריו. ונמצא שהפסדנו פעמים, ראשית: שאדם מדבר מתוך כעס, הוא מוציא בחוסר תשומת לב מחשבות שליליות שחושב על בנו, וכיוון שאומר זאת מתוך כאב לב עמוק, בודאי שהבן יזכור זאת. ועוד, שאת עצם הכעס הבן בודאי יזכור וינצור בליבו. לכן צריך לחשוב בחכמה איזה סוג דיבור יכול להועיל.

לזכור: ליל הסדר לכולם

על כל פנים אנו יושבים בליל הסדר, ויש לנו כל מיני ילדים: קטנים, גדולים, טובים ועוד יותר טובים. אנו צריכים לזכור שלכולם צריך לספר. מ"את-פתח לו" שהוא לא שואל, וה'תם' שכן שואל, והחכם ששואל. ולכל אחד מהילדים צריך למצוא זמן ולדבר איתו. שכל אחד ירגיש שהוא מלך. ובאמת צריך לכך הרבה תכנון ומחשבה, היכן ואיך להתייחס לכל אחד, שכל אחד יקבל את הזמן שלו, ואת היחס המיוחד המגיע לו.

פרק ה': התאמת ההסברה לפי רמת השומעים

פרק זה עוסק ב'כיצד לומר?' בביאור העקרוני והחינוכי שבעניין. מתוך שיחה שמסר. יחד עם זאת, מתוך הבנה שיש המתקשים בכך, ראה לנכון הרב המחנך ז"ל להפיץ דפים - שבחברת זו מסודרים בחלק ג' - ובהם דוגמאות להעברת מסרים דרך משלים עם תיאור מיוחד המתאים לאוזניהם של כל המסובים.

פחות 'מה', יותר 'איך' ו'כיצד'.

אנו חוזרים לליל הסדר ולימים שאחריו, אין אנו נכנסים לפרטי הדברים מה שיש לומר, משום שיש על זה מאמרים וספרים מגדולים וטובים ממני, וכ"א לפי טעמו אבל חייבים לדון על 'איך' ו'כיצד לומר'.

להיזהר במה שהילדים קולטים במוחם

צריך להכין דברים שהילדים יכולים להבין אותם: אמונה, יר"ש, הודאה לד'. הסבא מקלם בספר חכמה ומוסר (ח"א עמ' קסב) העיר הערה מפליאה וז"ל: אתם יודעים שאני מונע את עצמי להסביר (דברים עמוקים) לקטני הבנה, שכיוון שעדיין אינו מסוגל להבין היטב את הרעיונות העמוקים - יזיק לו הדבר. כי גם אחר שיגדל ותתגדל הבנתו בדבר הזה - יתבסס על הבנתו הקודמת, ולא יגיע לעומק הכוונה הרצויה.

לדוגמא, כשמסבירים לילדים על קורח שחלק על משה, מסבירים קודם: מה הייתה דרגתו של קורח וילידים אף כשגדלים, נשאר להם במחשבתם שקורח היה צדיק, צריך להגיד לילדים דברים ברורים - קורח היה רשע. כמו שכתוב: "סורו נא מאהלי האנשים הרשעים האלה".

דוגמא מבהילה: יהונתן נכדו של משה רבינו

ומצינו בחז"ל (בבא בתרא דף ק:) דוגמא מבהילה בעניין כזה, כששליחי שָׁבֵט דן הגיעו לפסל מיכה פגשו שם את יהונתן בן גרשום נכד משה רבינו ע"ה, נדהמו השליחים, אתה?! צאצא של מרע"ה, תַּעֲשֶׂה כהן לעבודה זרה? השיב להם יהונתן כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבריות. והביאור הנכון בזה אומרת הגמרא שם: עבודה זרה דהיינו, עבודה שהיא זרה לך, אפילו שאינה לפי הכבוד שלך. "פשוט נבלתא בשוקא ואל תאמר גברא רבה אנא". אבל נכדו של משה טעה בפשט של המימרא הזו, והבינה כפשוטה.

לבאר עד הסוף וטוב למתק עם משל

ללמדנו עד כמה עלינו להיזהר בדברנו ולדייק בהם ולא להביע רעיונות עמוקים שאין הילדים מסוגלים להבין אל נכון, אלא

פעל השכל, ועתה עלינו להגביר את הרגש. ורק ע"י שמיעת הדברים אפשר להשפיע על עצמנו, ועל ילדינו בלי סוף.

להוסיף הסבר לפיוטים בסוף ההגדה

וכן את הפיוטים שתוקנו כשירי שבח בסוף ההגדה ויהי בחצי הלילה, זבח פסח, כי לו נאה, אדיר הוא, אחד מי יודע וחד גדיא, צריך לאומרם בנחת וברגש של קדושה. אך להם יש להוסיף הסברים, ואחרי כן כל אחד לפי כוחו ויראתו, עד שתחטפנו שינה.

הסתייגות בדביקות בשירת 'אדיר הוא'

ראוי לציין המובא על מרן בעל קה"א, זיע"א, בשעה שהיה שר "אדיר במלוכה" באיזו דבקות היה ממליך את הקב"ה ברגש, ואף מסופר שפעם שמעו מרן החזן "כששר "בצאת ישראל" וביקשו לשיר שנית. ואף בשנותיו האחרונות, כשכוחו לא היה עמו, וההגדה הלכה בקושי, בכ"ז כשהיה מגיע לשבח זה היה מתגבר כארי ושר בדביקות נפלאה בעינים דומעות.

פרק ז': הסדר והתכנון שבהגדה

אם נתבונן נראה שבעל ההגדה סידר את "ליל הסדר" באופן מתוכנן ומסודר.

ראשית צריך לסדר בפני המסובים את סדר הלילה ובשביל כך נקריא את כל הסימנים (קדש ורחץ וגו') שנדע כולנו את אשר לפנינו.

ובאמת "ליל-הסדר" מתחלק לחמשה שלבים.

שלב ראשון: /קדש ורחץ, כרפס, יחץ/תחילת הסדר.

שלב שני: /מגיד/סיפור יציאת מצרים.

שלב שלישי: /רחצה, מוציא, מצה, מרור, כורך/מצוות היום.

שלב רביעי: /שלחן-עורך, צפון, ברך/סעודה.

שלב חמישי: /הלל, גרצה/הלל והודאה.

ועתה נפרט:

שלב ראשון: מתחילים כמובן ע"י קידוש היום, נטילת ידיים -בלי ברכה- , כרפס (זכר לעבודת פרך), יחץ - מכינים מצה לאפיקומן.

שלב שני: קורא בנעימה הידועה ל-ליל הסדר ומסביר, בתחילה על צרותינו ועל מרירות השעבוד ואח"כ על ניסי הגאולה, להודות על ריבוי ניסי יציאת מצרים.

שלב שלישי: בסיומנו את החלק הראשון של ההגדה, אחר שסיפרנו על יציאת מצרים והגלגל ממנה, אנו מזדרזים לקיים מצוות היום: אכילת מצה, מרור, כורך -זכר למקדש כהלל.

שלב רביעי: עכשיו ראוי לכבד את היום בסעודת יו"ט. כמובן שהסעודה בשירה ובזמרה, ובסיום הסעודה אפיקומן, ברכת המזון, שפוך חמתך.

שלב חמישי: אחר שקיימנו מצוות היום וסיפרנו ניסי יציאת מצרים, לבנו מלא הכרת טובה לד', ואנו מקדישים את החלק השני להלל והודאה. לבנו מלא בחדרת קודש, בשעה זו בודאי אמונתנו מוחלטת ואנו מלאי הכרת הטוב על שנגאלנו ונבחרנו וזכינו, ועל זאת מגיעה פסגת תוכן ליל הסדר "הלל" להודות להלל לשבח לפאר למי שעשה לנו את כל הניסים.

והחלק הזה, לדעתך, הוא הנכבד והשיא של ליל הסדר.

אחרי שבחלק הראשון הכשרנו את עצמנו להכיר שיש אלוקים ושהרבה חסדו עלינו, וכבר התחלנו להתפעל מריבוי חסדיו אלינו "אילו" "דיינו" ושני מזמורי הלל ועוד, וקיימנו מצוות היום וסעדנו,

עכשיו פורצת מהלב -לב שמלא הכרת טובה- התודה וההודאה בכל צורותיה, הלל, נשמת, שירי שבח, פיוטים ופזמונים, הנאמרים בנעימה ובמנגינה לאט לאט, אין צורך בביאורים רק תודה, תודה, תודה לד'. מביעים בפה את הרגשת הלב - תודה תודה.

ובקצרה נוסף שעל הכל אנו צריכים להודות שהלא גם השעבוד הנוראי היה חלק מהגאולה. שהרי אם אין עבדות, גאולה מניין? ועוד שלשיעבוד יש כמה תועלתיות.

1. למדנו להכניע את ערפנו להיות עבדים לד'.

2. למדנו על כוחו האדיר של הקב"ה.

התחמק. לכן צריך לדקדק בזה ולא להאריך יותר מכדי הצורך כדי שיעיקר סיפור יציאת מצרים יהיה מ"ארמי אובד אבי".

התועלת בחילוק ההגדה לנושאים

ולכן עורכי סדר מנוסים - מחזיקים שיעון מולם, כדי לארגן את הזמן כראוי.

ובנוסף יש תועלת מרובה לחלק את ההגדה לשמונה נקודות נפרדות. מה שנותן לנו להתבונן ולהכין ווארטים על כל קטעי ההגדה ולא במקום אחד בלבד, ויתרה מכך יהווה תועלת לשים לב לזמן ולהספיק לתת זמן על כל חלק בנפרד.

א. הקדמה ב. קידוש ג. הא לחמא - כנגד ד' בנים ד. כנגד ד' בנים - והיא שעמדה ה. והיא שעמדה - י' המכות ו. עשרת המכות ז. מדינו עד הסעודה ח. שפוך חמתך עד סוף ההגדה.

לשתף את הילדים בתכנון

אחד הדברים הקשים בליל הסדר הוא שמכיוון שהילדים הכינו ביאורים והברקות וחידודים, ופסח כאמור הוא 'חג החינוך', ומוכרחים (באמת) לשמוע אותם. הפתרון הוא להודיעם מראש, רצוי כמה ימים קודם.

א. שיעיקר הסדר מ"ארמי אובד אבי" ושם יכינו.

ב. שיעיקר העיסוק יהא בעניינים של יצי"מ,

ג. להסביר שחידודים אפשר להגיד, אך לא בזמן אמירת ההגדה אלא בשעת הסעודה, או אפילו מחר ובכל חוה"מ.

ד. שבעיקר יכינו דברי מוסר והתעוררות, ולא דברי חידודין.

ללא הרבה ווארטים

וודאי שאף עורך הסדר האב, לא צריך לומר כל מה שיש לו בזמן הקצר ובהחלט יכול להשאיר דברים לאמרם בעת הסעודה, וגם לימי חוה"מ. ויש להקצות לזה זמן בימי חוה"מ ללימוד ההגדה ולהשלמת הדברים שלא הספיקו לאמרם.

ר' אלחנן אמר רק רעיון אחד בכל הסדר

ראיתי בספר זיכרון של 'יהודי', שאחד מזיכרונותיו היה שהוזמן לליל הסדר אצל הגאון הקדוש ר' אלחנן וסרמן וצ"ל. והוא כותב שם רעיון שאמר ר' אלחנן בהגדה, וזה היה הדבר היחידי שאמר בכל הסדר. שאר ההגדה הוא פשוט קרא והסביר, קרא והסביר. וכן יש הגדה ידועה של החתם סופר (באידיש), וגם שם רואים איך שהוא תרגם מילה במילה שכולם ישמעו.

לשתף אף את הנשים בתכנון

גם על הנשים לדעת מראש, כמה זמן קצוב לסעודה, ובהתאם יארגנו (בנחת) את הכנסת המנות שלא יהי' בלחץ, אלא בנעימות ובחגיגות "יומִטְבִּדִּיק" שירגישו את היו"ט גם בסעודה.

לא לפספס: עיקר הלילה שבח לה'

והנה כבר ברכנו 'על אכילת מצה', וטעמנו את המרור, וכורך, וסעדנו, וברכנו, נפשנו נספגה ברגשי אמונה ותודה להשם יתברך עכשיו עלינו לבצע זאת בפועל, על ידי אמירת ההלל והמזמורים. אך בדרך כלל כבר מאוחר ועייפים, אך כל אחד מוכרח לזרוז עצמו לומר את ההלל בנעימה, מילה במילה ברגשי קודש והודיה להשם יתברך על כל אשר גמלנו. וכי יש מילים יותר קולעות מהמילים של 'נעים זמירות ישראל -דוד המלך' בהלל ומילות התודה הנפלאות של ברכת השיר - נשמת. וזה חלק חשוב מאד שהרי זהו כל הבסיס של הסדר.

עד כאן השכל מכאן הרגש

כמובן שיש להודיע למשתתפים מראש, עכשיו 'לא אומרים - אלא משבחים' את ה' במזמורי הלל, אין צורך בהסברים רק לומר ברגש ובהטעמה בשירה ובזמרה, ולא צריך בזה הסברים, שכן עד כה

עוֹזִי: בַּזְמַן הַמֵּחֶרֶן אֲנִי לֹא מִפִּיר אֶת אֲבָא שְׁלִי. עַד כִּדִּי כָּךְ, שְׁאֲנִי רַק נִזְכָּר בָּזֶה, כִּכֵּר עוֹלוֹת דְּמָעוֹת בְּעֵינַי. כְּאֲשֶׁר אֲבָא מְגִיעַ הַבֵּיתָה, הוּא כָּלֵל אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל עָלַי. אִף אֲמָא אֵינָה מְסִיקָה לְהִפּוֹ לוֹ אֲרוּחָהּ, כִּי הוּא מִיד נִרְדָּם. וְאִף בְּשִׁנָּה הוּא נֶאֱנָח כָּל הַזְמַן, לִפְעָמִים פּוֹרֵץ בְּצִעְקוֹת: "דִּי דִי, הִנֵּה לִי, עֲזוּב! עֲזוּב! עֲזוּב!" אֲמָא בּוֹכָה כָּל הַיּוֹם, נֶאֱנָחֶת: "אִוִי, מָתַי יִהְיֶה הַסּוֹף לָזֶה?"

עֲזָרְיָה: גַּם אֶצְלָנוּ. תְּמִיד אֲבָא רָגִיל לְשִׁכַּת אִמִּי וּלְסִפּר עַל אֲבָרְקָם אֶבְיָנוּ, אִידִּךְ שֶׁהוּא פֶּרֶסֶם אֶת ה' בְּכָל הָעוֹלָם, וְעַל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁה' נִסָּהוּ, שֶׁהִנֵּה מוֹכֵן לְעִקּוֹד אֶת כְּנֹו יִצְחָק אֶבְיָנוּ. מְקוֹדֶם הוּא רָצָה לְסִפּר לִי עַל בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים, פְּתָאוֹם כָּא הַנוֹגֵשׁ וְקָרָא לוֹ. לְכִי נִקְרַע לַגְּזָרִים אִידִּךְ שְׁאֲבָא רַעַד כְּלוֹל מִסְתַּד הַמְצָרִי הַרְשָׁע הַזֶּה.

וּכְשֶׁאֲבָא תִּזְרַק בְּעַרְבִי, הָיָו כָּל פְּנֵיו שְׂטוּפִי דָם מִהֶמְכּוֹת שֶׁהַנוֹגֵשׁ הַרְשָׁע הִכָּהוּ.

לִפְתַּע הַתַּעֲוָרֶר אֲבָא וְקָרָא לִי: "עֲזָרְיָה, עֲזָרְיָה".

בֶּן אֲבָא

אַתָּה זֹכֵר שִׁסְפִּירְתִּי לָךְ עַל "בְּרִית בֵּין הַבְּתָרִים".

רְצִיתִי לְסִפּר אֲכָל לֹא סִפַּרְתִּי, עֲנִיתִי תְּרִשׁ.

שְׁמַע עֲזָרְיָה - הַתַּעֲוָדֶר אֲבָא לִפְתַּע- הַיְדַעְתָּ מִדּוּעַ קָרָאֲנוּ אֶת שְׁמֶךְ "עֲזָרְיָה"? הַסִּכַּת וּשְׁמַע! לִפְנֵי כִּ"ד00" שָׁנָה, הִתְהַיְדִי הֶרְאִשׁוֹן,

- אֲבָרְקָם אֶבְיָנוּ, לְחֻשְׁמִי.

כֹּן בְּנִי, אֲבָרְקָם אֶבְיָנוּ, ה' דִּיבֵּר אֵלָיו בְּמִתְנָה, וְהִרְאָה לוֹ נְבוּאָה עַל הַעֲמִיד לְבוֹא עֲלֵינוּ "יְהִי הַשְּׁמֵשׁ לְבוֹא וְתִרְדְּמָה נִפְלָה עַל אֲבָרְקָם, וְהִנֵּה אֵימָה חֲשִׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עָלֵינוּ" – שָׁנָה הִנֵּה רָמַז לְצֻרוֹת וְלַחֲשׁוֹךְ שֶׁל גִּלְיוֹת⁷ - "וַיֹּאמֶר לְאֲבָרְקָם יְדַע מַדּוּעַ כִּי גַר יִהְיֶה וְרָעַד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעָבְדוּם וַעֲנִי אֲתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה".

-וְהִנֵּה זֶה מִתְקַנֵּם עַכְשָׁיו, לְחֻשְׁמִי.

כֹּן בְּנִי, זֶה מִתְקַנֵּם עַכְשָׁיו, אִוִי, אִידִּךְ זֶה מִתְקַנֵּם, אִוִי, אִוִי, אֲכָל לֹא גִמְרִיתִי, לֵשׁ הַמִּלְשָׁה לְנְבוּאָת ה'. וְהַמִּלְשָׁה טוֹב וְשִׁמְחָה "וְגַם אֶת הַגִּי' אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ בְּן אֱלֹהִי וְאֲתֵרִי כֹן נִצָּאוּ בְּרִכּוּשׁ גְּדוֹל".

עַל כֹּן בְּנִי -סִיִּים אֲבָא- קָרָאֲנוּ לָךְ בְּשֵׁם "עֲזָרְיָה", שֶׁנִּזְכָּר תְּמִיד שֶׁה' עֲזָר, עֲזָר וְנִעְזָר, בְּשִׁבְלִי זֶה לֹא קָרָאֲנוּ לָךְ בְּשֵׁם מְצָרִי, שֶׁתִּזְכָּר תְּמִיד כְּאֲשֶׁר יִקְרָאוּ בְּשִׁמְךָ, שְׁאֲנִי מְצָפִים לַיּוֹם הַגְּדוֹל שֶׁתִּתְקַנֵּם הַנְּבוּאָה שֶׁל "וְאֲתֵרִי כֹן נִצָּאוּ..."

בְּגִלָּל מַה הַחֲלוּ הַצָּרוֹת

עוֹזִי: נִפְלָא הַדְּבָר אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ, זֶה מְקִישׁ נוֹתֵן פֶּחַ לַעֲמוֹד בְּצָרוֹת, אֲנִי חוֹשֵׁב שְׁגַם לִי קָרָאוּ "עוֹזִי" עַל שֵׁם "ה' עוֹזִי וְעִזְוִנוּ", שֶׁנִּזְכָּר שֶׁה' הוּא -נֶרֶק הוּא- הַכֹּחַ שֶׁלָּנוּ.

וְאַתָּה יוֹדַע, שֶׁמְעִמִּי בְּשָׁבוּעַ שֶׁעָבַר שְׁאֲבָא אָמַר לְאִמָּא, שֶׁצָּרִיךְ לָשִׁים לִבִּי, שֶׁהַצָּרוֹת הַתְּחִילוּ זְמַן קֶצֶר לְאַחַר שֶׁהַתְּחִילוּ הַמוֹנִים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהִיכָנֵס לְבִתִּי טְרַטְיָאוֹת וּבִתִּי קִרְקְסִיאוֹת, שֶׁלִּישָׁה חוֹדְשִׁים הַתְּעַקֵּשׁ פָּרְעָה וְלֹא רָצָה לְגִזּוֹר עַל יִשְׂרָאֵל, וְהִינֵנוּ וְכוֹלִים לְשׁוֹב בְּחֻשׁבָּה, וְאִזּוֹ נִדְּאִי הִיִּיתָה מִתְּבַטֵּלֶת הַגְּזִירָה, אֲכָל לֹא הִכְנוּ אֶת הַרְמִז, וְעַכְשָׁיו אֲנִינָנוּ סוֹבְלִים בְּגִלָּל זֶה⁸.

עֲזָרְיָה: עַכְשָׁיו אֲנִי נִזְכָּר שְׁגַם אֲבָא שְׁלִי אָמַר לְאִמָּא, אֲנִי חוֹשֵׁשׁ מְאֹד מְצָרָה, שֶׁלֹּא תִבּוֹא, עֲלֵינוּ, בְּגִלָּל שְׁאֲנִישִׁים הַפְּסִיקוּ לְמוֹל אֶת יְלָדֵיהֶם וְאָמְרוּ נִהְיֶה כְּמִצְרִים⁹.

חֲסִידֵי ה' בְּמִתְחַשֵּׁב הַצָּרוֹת

עֲזָרְיָה: אִוִי, כִּכֵּר זְמַן רַב שֶׁלֹּא רָאִיתִיד, שְׁמַע דְּכָר נִפְלָא. בּוֹקֵר אֲחֵד אֲנִי מִתַּעֲוָרֶר וְאִמָּא אֵינָה כְּבִית, רַק בְּצִהָרִים הַגִּיעָה הַבֵּיתָה וְעִנְיָנָה שְׂטוּפֶת דְּמָעָה.

רַק לְאַחַר הַפְּצָרוֹת מְרִיבוֹת נֶאֱוָתָה לְסִפּר לִי, שֶׁהִיא הַתְּחַכָּא בַּשָּׂדֶה כִּדִּי שֶׁהַמְצָרִים לֹא מְצָאוּ אוֹתָהּ וְיָלְדָה לְשָׁה תִּינוּקוֹת חֲמוּדִים, וְהַשְׁאִירָה אוֹתָם בַּשָּׂדֶה. -אִמָּא נִיגְבָּה אֶת הַתְּמָעוֹת וְהוֹסִיקָה לְסִפּר לִי- אֶסְפֵּר לָךְ דְּכָר שְׁמִי, נִישְׁקָמִי אֶת הַתִּינוּקוֹת, -הָאֲחִים שְׁלָךְ-, וְהַנְחָמִי אוֹתָם עַל הַחוּל וְהַלְכָמִי, לִפְנֵי שֶׁהַתְּרַחֲקָמִי, שׁוֹב הַסְתַּוְּבָכְמִי לְאַחֹר,

עוֹזִי וְעֲזָרְיָה

בַּפְּנִינוּ שִׁיחַת יְלָדִים דְּמִיוֹנִית -הַמְּבּוֹסֶסֶת עַל דְּבָרֵי חו"ל- שְׁבוּ מִסְפֵּר אֶחָד לַרַעְהוּ עַל הַמְּאֻרְעוֹת וְהַרְגָּשׁוֹתֵינוּ בַּעַת סוֹף הַשְּׁעֵבּוֹד.

בַּצּוּרָה זֶה נִיתָן לְהַמְחִישׁ בְּמִקְצַת וְלַהֲקַנּוֹת אֶת הַהַרְגָּשָׁה שֶׁל "לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֵצֵא מִמְּצָרִים" וְע"י זֶה לְהַשְׁרִישׁ בְּקִרְבָּנוּ יִרְאֵת שְׁמִים.

פְּתִיחָה

"כִּכֵּל דּוֹר וְדוֹר חַיִּיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֵצֵא מִמְּצָרִים" עַל מֵאִמֶּר זֶה מוֹסִיף הַרְמָכִים¹ שְׁתֵּי מִיָּלִים "יֵצֵא עֵתָה מִ-שִׁיעֵבּוֹד מְצָרִים"

הַבִּיאוֹר בִּזֶּה הוּא, שֶׁכֵּכֵל שְׂאָדָם מִתְּרַחֵק מִמְּאֻרַע אִפִּילוֹ הַמְּרַגֵּשׁ בִּיּוֹתֵר, נַחֲלִישִׁים וְנִמְוָגִים הַרְשָׁמִים וְהַהֲתַפְעִלוּיּוֹת. לַעֲוֹמֹת זֹאת כְּשֶׁאָדָם מִמְּחִישׁ לַעַצְמוֹ אֶת ה-עֵתָה, וּמִדְמִיִּין כְּאִילוֹ אִירַע זֶה עַכְשָׁיו, הוּא מַחִיה וּמַעֲוִרֵר אֶת הַרְשָׁמִים הַנִּרְדָּמִים, וְהוּא מְסוּגֵל - אִם יַעֲשֶׂה זֹאת כְּרָאוּ - לְהִגִּיעַ לְמַצֵּב שֶׁל הַתַּעֲוִרוֹת כְּאִילוֹ אִירַע הַדְּבָר עֵתָה.

כְּמוֹ כֵּן, גַּם זְכִירַת ה-שִׁיעֵבּוֹד תְּגַדִּיל אֶת הַהֲתַעֲוִרוֹת, שֶׁהִרִי אֵינָה דוֹמָה הַתַּעֲוִרוֹת שֶׁל סַתֵּם יֵצִיאָה, לְהַתַּעֲוִרוֹת שֶׁמַּחֶה עַל יֵצִיאָה מִשְׁעֵבּוֹד.

זְכִירָה זֶה מַעֲוִרֶת בְּנוּ יִרְאֵת שְׁמִים כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבְּנוּ מִנּוּחַ² חו"ל:

"וּבִזְכִּירָה זֶה תִּהְיֶה יִרְאֵת ה' עַל פְּנֵיו תְּמִיד בְּרִאוֹתוֹ הַשְּׁגַחַת הַשֵּׁם שֶׁהִיִּיתָה בִּישְׂרָאֵל וְלֹא יִסּוֹר לְכוּ מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ לַעֲלוֹם. וְאִם יִצֵּר לוֹ זְמַנּוֹ מֵאֵד, יִכְטֹחַ בְּה' מְקוּוֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בַּעַת צָרָה. וְכִמוֹ צֶרֶת גְּלוֹת מְצָרִים הִיִּיתָה סִיבָה לְהִיטִיב לָהֶם בְּאַחֲרֵיתָם, כֹּן כָּל צָרוֹת הַגְּלוֹת הַזֶּה, הֵם סִיבָה לְיִשְׂרָאֵל לְהוֹשִׁיעַם תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים".

דְּבָרִים אֵלּוּ הֵם נְקוּדַת מוֹצֵא לְתַכְנוּן מַה לִּזְמֹר, וְעַל מַה לַעֲמוֹד בַּעַת אִמִּירַת הַהַגְדָּה, וְמַה הָקוֹ הַחֲיוֹנִכִּי שֶׁעֲלֵינוּ לְתַכְנוּן לִלַּיל שְׁמוּרִים זֶה.

וְאִכּוֹן בַּסִּפֵּר "מִנּוּחָה וְקִדּוּשָׁה"³ הוּא מְדַרִּיךְ אוֹתָנוּ בַּפְּרָטוֹת בְּעֵינֵינוּ זֶה, וְאֵלּוּ דְּבָרֵינוּ:

"וְיָדַע שְׁמִי שֶׁבְּרָא אוֹתָנוּ וְאֵת יִצְרָנוּ הָרַע, יוֹדַע שֶׁבְּשַׁעֲשֶׂה שְׂמִצָּה וּמִרּוֹר מוֹנִחִים לְפָנֶיךָ אוֹ מוֹעִיל מַעֲשֶׂה הַשְּׁרֵשֶׁת יִרְאֵת שְׁמִים לְלִיבָנוּ וְלֹא בַּעַת אַחֵר. כְּמִשׁ"כ ת"ל בְּיוֹם הַהוּא וְכו'. וְדַע שְׁאִף אִם תַּעֲסוֹק עִמּוֹ כָּל הַלַּיְלָה בְּדְבָרֵי חִידוּדִין בְּפִירוּשׁ הַהַגְדָּה, אוּ בַּפְּסוּקֵי הַתּוֹרָה לֹא יֵצֵאת יְדֵי חוּבַתְךָ, אֲךָ וְרַק לְהַסְבִּיר לוֹ הֵיטֵב מִכָּל דְּבָר עוֹמֵק הַנֶּסֶם וְגִבּוֹרַת ה' וְיִכּוּלָתוֹ לַשְׁנוֹת הַטֵּבַע כְּרִצּוֹנוֹ, וְאַהֲבָתוֹ לַעֲמוֹ וּשְׁמוֹרוֹ הַחֲסֵד לְאוּהַבִּיו לְדוֹרוֹתָם. וְכָל הַרְחַבַת הַדְּבָרִים כְּכִיּוֹצֵא בָּהֶם וְה"ה לְדַבֵּר אוֹדוֹת צִדִּיק וְרַע לוֹ, רִשְׁע וְטוֹב לוֹ, וְמַה שְׁאֵנוּ מְגוֹלְגִלִּים בְּגִלוֹת, אִידִּךְ שֶׁהוּא יִטִּיב לָנוּ בְּאַחֲרֵיתָנוּ".

בַּפְּנִינוּ שִׁיחַת יְלָדִים דְּמִיוֹנִית -הַמְּבּוֹסֶסֶת עַל דְּבָרֵי חו"ל- שְׁבוּ מִסְפֵּר אֶחָד לַרַעְהוּ עַל הַמְּאֻרְעוֹת וְהַרְגָּשׁוֹתֵינוּ בַּעַת סוֹף הַשְּׁעֵבּוֹד.

בַּצּוּרָה זֶה נִיתָן לְהַמְחִישׁ בְּמִקְצַת וְלַהֲקַנּוֹת אֶת הַהַרְגָּשָׁה שֶׁל "לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֵצֵא מִמְּצָרִים" וְע"י זֶה לְהַשְׁרִישׁ בְּקִרְבָּנוּ יִרְאֵת שְׁמִים.

עוֹזִי וְעֲזָרְיָה

עוֹזִי וְעֲזָרְיָה הֵם שְׁמוֹת אֲמִיתִים, שֶׁל שְׁנֵי נַעֲרִים דְּמִיוֹנִים הַנִּמְצָאִים בַּזְמַן הַשְּׁעֵבּוֹד בְּמִצְרַיִם, הַנִּפְגָּשִׁים מִפְּעַם לַפְּעַם, וּמִסְפָּרִים זֶה לָזֶה עַל הַמְּאֻרְעוֹת הַעוֹבְרִים עֲלֵיהֶם.

הַנַּעֲרִים הֵם דְּמִיוֹנִים, הַמְּעַשִּׂים אֲמִיתִים, הֵם כְּתוּבִים בְּמִדְרַשׁ, וְאִף הַשְּׁמוֹת הֵם אֲמִיתִים:

עֲזָרְיָה מוֹזַכֵּר בְּדְבָרֵי הַיָּמִים⁴, עֲזָרְיָה בֶן אֵיתָן בֶּן זֶרַח בֶּן יְהוּדָה, וּלְפִי חֲשׁוֹנוֹ הַדּוֹרוֹת מִסְתַּבֵּר שֶׁהִיָּה בְּמִצְרַיִם⁵

עוֹזִי גַם הוּא מוֹזַכֵּר בְּדְבָרֵי הַיָּמִים⁶ "עוֹזִי בֶן תוֹלַע בֶּן יִשְׁשֹׁכָר".

הִבֵּה נִקְרָא אֶת דְּבָרֵיהֶם, וְנִרְגִישׁ אֶת הַרְגָּשׁוֹתֵיהֶם בְּמַעֲבַר מִהַשְּׁעֵבּוֹד לְגֹאֻלָּה.

וראיתי דבר נפלא. כל הששה החזיקו כל אחד שתי אבנים בידו. והתחילו למצוץ. והנה נראה שמאכן אחת יוצא חלב ומתשנה דבש. אני בטוחה שה' שומר עליהם.

ואז, לא יכולתי להתאפק ורצתי למקום ההוא, עליתי על עץ גבוה והסתתרתי בין הענפים. ובאמת, ראיתי שם תינוקות חמודים ולא רק ששה, אלא מאות מאות. זה היה מקום מתבודד של הנשים היהודיות שבו הן יולדות... אבל...

אבל פתאום הופיעו שם מצרים, ורצו להורגם אבל מה שראיתי זה שהתינוקות... נעלמו. אחר כך הם חזרו עם שוורים ומתחרשות והתחילו לחרוש את השדה, הם הגיעו מתחת לעץ שהסתתרתי בו, כעבור כמה שעות, לאחר שחרשו את כל השדה הסתלקו המצרים, והנה מתחילים לבצבץ מתוך האדמה כל התינוקות כאילו שהם צמח אדמה, וכעבור זמן קצר שוב היו כל התינוקות על הארץ¹⁰.

עוֹנִי: "גדול אדוננו ורב כח!" אם כך אספר לך דבר, אבל שמור זה בסוד, לפני כמה שבועות ספרה לי אמא, דע עוזי כי אין אתה בן יחיד, יש לך עוד אחים, תנחש כמה? עינתי לתומי: אחד? שניים? שלשה? ואמא מנענעת בראשה לאות 'לא'. בסוף אמרה לי - תקשיב טוב- ארבעים ושניים אחים. משום שכבר שבע שנים שהיא יולדת כל שנה ששה בבת אחת.

עוֹנִי: והיכן הם?

עוֹנִי: אתה שואל? הרי אתה סיפרת לי. מה שכן אני רוצה לספר לך שבשבוע שעבר דופקים בדת, נעומדים שם קבוצה של ילדים בני שבע, ואומרים שלום, אנו במוכן עונים שלום, ומתענגנים: 'מי אתם?' - אנהנו ממשפחת תולעי (זוכרים? עוזי בן תולע) למטה ישיש, ואתם המשפחה שלנו - איזו שמחה היתה, איד שמחה חיבקה ונישקה את כולם, ניגבה דמעותיה ואמרה 'גם בעומק חשיפת הצרות רואים את יד ה' המנהיג כל צעד וצעד'¹².

עוֹנִי: שמעתי שמכל התינוקות שהושלכו לאזור לא טבע אפילו אחד. הנאור פלט אותם למדבר והקדוש ברוך הוא שמר עליהם¹³.

בשעה שמתחיל לזרוח אור הגאולה מתקשה השעבוד

עוֹנִי: השעבוד נעשה קשה מיום ליום. אתה זוכר לפני כמה שנים הצלית בן עמרם - זה שבת פרעה גידלה אותו - להשפיע על פרעה שיפטר יום אחד מניוה, וקבעו שבשבת ננחה¹⁴ ובאותו יום היו קוראים במגילות, ואבא היה מספר לנו סיבוב יום זה גואלנו. עקשיו היתה ושיבה אצל פרעה, שהיה מרוגז, חרק בשיניו כקדח הריקים וגזר שלא ננחה בשבת¹⁵.

עוֹנִי: כן, כבר בשבועיים שאבא אינו חוזר הביתה, ואמא אומרת שהוא פצוע כל כך עד שרץ רע נודף ממצעיו, אני הולך לצעוק להתפלל לה' שיציל אותנו, אין כבר פח לסבל.

עוֹנִי: רציתי לספר לך שיש משפחה שהם מיואשים ואומרים דברים שאסור לחזור עליהם, ממש אנשים בלי אמונה, אז שאלתי את אבי למה משפחת... ואבי צעק עלי כאשר לא צעק עלי מעודי: אתה מדבר 'לשון הרע'! הרי ברתנו ברית שנעשה גמילות חסדים זה עם זה, ואלא נניח אבינו שבשמים, ולא נניח לשון אבותינו, ולא נדבר לשון הרע¹⁶.

עוֹנִי: אבי הסביר לי פעם. מי שנשאר דבוק בלימוד התורה, הוא מבין יותר שרצון ה' הוא רק לטובה, והלא הדבר הראשון שעשה הסבא, נעלב אבינו, עוד לפני רדתו למצרים: 'ישלח את יהודה, אבא של סבא שלי לפניו, לפתוח בית הוראה שילמדו תורה, כי בלי תורה אנהנו כמו המצרים, ולכן אנשים שאינם דבוקים בתורה נופלים לאוש. אבא אמר לי פעם שגם בזמנים הקשים ביותר שאין רגע מנוחה מהנוגש, הוא מוצא זמן לשגן כמה דברי תורה, מאלה שאבותינו נפו לדעת ברוח קודשם.

המכות הם שיעור באמונה במציאות ה'

עוֹנִי: עקשיו כולם רואים עין בעין, שמתקברים הנמים של 'ואתה' בן נאצו'. לפני כמה שבועות ניגש אלי מצרי ונתן לי מכתב זקב והתחנן שארשה לו לישות מנוח המים שלי, כינן ששמע שאם משלמים כסף, אז המים לא יתקפים להם לך¹⁷.

עוֹנִי: עקשיו כבר לא יגידו את השטויות ש' פרעה עשה את הנאור', עקשיו כולם רואים שה' שולט על המים, ובמפת צפרדע ראו שה' שולט אפילו על הבריות של המים.

עוֹנִי: ובכינוים, שמעתי איד התרטומים התגרדו בלי בושה בפני פרעה, וצעקו 'אצבע אלקים היא', אפילו המכשפים, האפיקורסים הכי גדולים, הודו שאצבע ה' עשתה זאת.

עוֹנִי: עקשיו פרעה כבר לא יעז לומר 'מי ה' אשר אשמע בקולו'. היום הוא כבר יודע ומרגיש - מי ה' - הרי אדמת מצרים הפכה לפניו והוא ראה כי ה' שולט גם על האדמה. המכות האלו הם שיעור נפלא באמונה בה' ובכחו, המצרים קיבלו שיעור במכות (ואנו קיבלנו שיעור במתיקות) צעד אחר צעד. במפת ערוב ראו שה' שולט על חיות השדה, הם באו רק אל בתי מצרים, מנפלאות ה' יתברך איד כל החיות ללא יוצא מהכלל, ידעו להבחין בין מצרי ליהודי.

ובמפת דבר ראו, שה' שולט על חיי בעלי החיים הלא רק בהממות של המצרים מתו. ובמפת שחין ראו שה' שולט על הבריאות עקשיו כבר לא יגידו 'העיקר הבריאות', אלא 'העיקר שה' יתן בריאות'.

עוֹנִי: מכל הדברים עד כאן למדנו (כן, גם אנהנו למדנו), שה' שולט על הטבע ומנהיג אותו, אבל במפת ברד היה חידוש עוד יותר גדול, שהאש והמים השלימו זה עם זה, אז ראו שה' לא רק שולט בטבע אלא יכול לעשותו כרצונו, ובמפת ארבה נוכחו, שה' שולט על הרוח להביא את הארבה, ובשעתיר משה להסירו הלך ברוח גם עמק מאד, והחושף הופית שה' הוא המאיר לארץ ולדברים עליה (אלקים בגי' הטבע).

מה שקרה לאברהם היה רמז למה שיהיה במצרים

עוֹנִי: אבי נכנס בימי החושך לבתי מצרים ובכלל לא הרגישו בנו שאנו רואים היכן נמצאים אוצרותיהם. אחר כך, אבי ביקש מהם שייתנו לו כלי זקב, והשקרים הללו הכחישו ואמרו 'אין לנו'. אז אבא שאל ומה יש לכם במגירה השלישית משמאל, מתחת לשמאס שלכם? שרשקת! וישבע יהלומים! ותתפלא קרה גם, והם הסכימו. המצרים אמרה לבצלה 'תרצה', הוא יודע הכל, הרי היה יכול לקחת ולא להגיד כלום, הוא בטח יחזיר, הן לו¹⁸.

עוֹנִי: ושמעתי שכל הכסף של מצרים שניד לנז, כי בשעה שפרעה לקח את שרה אמנו, אותו לילה היה יום טוב של פסח, והביא הקב"ה על פרעה ועל ביתו נגעים להדיע. שכן הוא עתיד להכות את ארצו בנגעים גדולים, ויש שסיפרו שפרעה מאהבתו אותה כתב לה בשר כחובה, כל ממונו בין כסף בין זקב בין שפחות בין קרקעות וכתב לה את ארץ גושן לאחיה, לפיכך נשכו ישראל בארץ גושן שהיא של שרה אמנו. וכל זה היה רמז לעתיד שיצאו ממצרים ברכוש גדול וישאילום, ולא נטלו מהם כלום בתורה¹⁹.

הסימן "פקד פקדתי" ולא האותיות

עוֹנִי: עקשיו שאבי שוב אינו עובד, הוא התקרב מאד אל זקני ישראל ולומד תורה מפיהם כל היום, ולפני ימים אחדים סיפר לי, שבאשר משה ואהרן באו לראשונה לזקני ישראל ועשו את המופתים ואמרו כל מה שה' אמר, הלכו הזקנים אל סרח בת אשר, הזקנה מפל היהודים, זו בבישרה לנעלב שעוד יוסף חי, וזה נמסר סוד הגאולה על ידי אבנה אשר בן נעלב, ואמרו לה: 'בא איש ועשה אותות לעינינו כך וכך'.

ואתה יודע מה היא ענתה? ממש לא יאומן, היא אמרה להם: אין באותות הללו ממש²⁰. אמרו לה: וקלא אמר לנו "פקד פקדתי אתכם?"

אמרה להם (אם כך) הוא האיש שעמיד לגאול את ישראל ממצרים. 'שך שמעתי מאבא סימן פ' ופ', מיד האמינו העם באלקים ובמשה - כמה האמינו? כי שמעו הפקידה שנא' "ונאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל"²¹.

ר' יהודה אומר: כל אותו הלילה היו ישראל אוכלין ושותין יין, וישמחים ומקללים לה' בקול גדול ויצאו ישראל ממצרים מלאים כל טוב ממין ברכות בן דבר שנא' לאברהם "וגם את הגוי אשר יעבדון דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול"²².

חלק ב': משיעבוד לגאולה

"ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחזו בסוכות ויסעו מסוכות ויחזו באיתם אשר בקצה המדבר" (מסעי)

השנה: ב' אלפים תמ"ח, ט"ז ניסן (א' דחזה"ט)

המקום: איתם

האנשים: עוזי (למטה ימשיכר), ועוזיה (למטה יהודה),
חברים ומיקים.

ימים אחרונים במצרים

עוזי: שלום עליכם עוזיה, שבוע בלפד שלא התראינו ואני מרגיש כאילו חלפו יובלות, אתה יודע בשלישית ימי החולשה ביקר אבי בבתי השכנים המצרים, הם לא הרגישו בו כלל, כאשר ביקר כל המפוצצים שלהם, ועל ידי זה ידע את כל הרפוש שלהם והיון הם מתפוצצים כל דבר ודבר.

ובשעה שמישה רבנו בקש, בשם ד', שגול למצרים שישיאלו לנו פלי כסף וכלי זהב ושימלות...

עוזיה: אתה יודע מדוע ד' בקש? כי הוא שומר הבטחתו לישראל, והוא הבטיח לאברהם אבינו "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" על כן צנה למשה תפקיד שישיאלו פלי כסף וזהב ממצרים, כדי שתקנים הבטחתו לאברהם²³.

עוזי: ...הלכה אמי אל השכנים המצרים, והם הקהו "אין לנו דבר כזה". אמרה להם אמי: וכי איני יודעת שבמגרה השלישית משמאל מתחת לגרבים הצהובות מונחים שבועה נזמים, ולמעלה בבוידעם שמתם את שמלות הקה הקיזיות, והמצרים היו מוכרחים לתת²⁴.

עוזיה: אבא סיפר כאשר נכנס לבית המצרי הרגיש רוח הקודש משמים ונדע היכן מונח כל חפץ, ואמר השאילני פליה ממונחים במקום פלוגי והנה אור כזה שהאיר מה שבחביות תיבות ומטמוניח²⁵ והמצרי הנה מוציא נותן לו, והנה מוציא עוד פלים שאבי לא ביקש וגם נתן לו²⁶ והמשיך לתת, ואבא לא רצה לקחת, כי הנה כבוד לשאת בדרך, אבל המצרי הכריחו נגד רצונו²⁷.

עוזי: לא שינונו לפושינו²⁸ ואמא לשהה כל הלילה לשנות את הבגדים המצריים שהיו כל כך קטנים וצרים וניסתה להרחיב אותם כך שלמעשה רק אנו הנלדים קיבלנו את בגדי המצרים והתקנים בנו "ושמתם על בגיכם ובנותיכם"²⁹.

עוזיה: והמתנה הנפה מכל, שקיבלנו מהקב"ה, שסלח לכל פשעינו ככתוב "מחיתי קצב פשעיך וכענן חטאתיך"³⁰.

עוזי: בנדאי אצלכם גם כן, אבא שלי הנה צריך תשעים חמורים לזבים טעוני כסף וזהב של מצרים³¹.

עוזיה: כן, גם לנו יש המון חמורים וצאן ובקר, אבל את המצות אבא שלי נשא על שקמו, הוא אמר: "מה מצוה קרה כזו אני אתן לחמורים לשאת?" הוא מחשב מצות ומשתדל לעשותן בעצמו.

עוזי: גם אבא שלי כן³².

מפת בכורות

עוזי: ועל מלחמת ה'בכורים' שמעת?

כשנדע במצרים שמישה רבינו הנהיר על מפת בכורות.

נערך פנס – קללי של כל בכורי מצרים, והחלטת שכל אחד ילך אל אביו ויאמר: "אתם ראיתם שכל מה שאמר משה התקנים, על כן בואו והוציאו את העברים האלה מבינו, ואם לאו אנו מתים".

ענו האבות: לכל אחד מאתנו עשרה בנים, שימות אחד מהם ולא יצאו היהודים האלו ממצרים.

אמרו הבכורים רפואת הדבר דהיינו הפתרון הטוב שנלה פולנו אל פרעה שהוא בכור, אולי הוא יחוס על עצמו ויציא את העברים מאתנו?

הלכו אל פרעה ובקשו שיציא את היהודים, אמר פרעה לעבדיו צאו וקפחו שוקיהם של אלו הבכורים, מיד יצאו הבכורות, והרגו באבותיהם שישים רבוא (שש מאות אלף).

וזה באור "למכה מצרים בבכוריהם", ולא רק למכה בכורי מצרים³³.

עוזיה: והייתה זקנה אחת שצחקה על משה רבנו, ואמרה לו: נביא שקר אתה, הנה אני זקנה אין לי אב ואם ולא אח ואחות ולא בן ובת, על מי אני אצעק ואבקח? ואתה אמרת "והייתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים".

נשבע לה משה רבנו שהיא תכפה הראשונה, וישמע עוזי – זקנה זו פאשר מת בנה לפני שנים רבות, עשתה דמותו מבצע, וכל יום אחר האוכל הייתה רוקדת לפניו, באותו לילה (שלישום), התקצו הפלבים בתצות לביתה ותפסו את הדמות הזאת ושיפלו בה,

והזקנה הייתה בוכה צועקת ומלילת עליו וכך נתקיימה נבואת משה רבינו "והייתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים" כל אחד מהמצרים נפגע³⁴.

עוזי: ואצלנו בערב פשהתפוזנו לאכול את הפסח, דופקים בדלת, והשכן המצרי שלנו – היית צריך לראות את פרצופו המסכן – מבקש מתחנן ממש שנרשה לבכור שלו לישון אצלנו, אבא הסכים, ואמר לנו עכשיו תראו קידוש ד', אין עצה ואין חכמה נגד ד'.

ובאמת אחר תצות נגשנו למשה של המצרי ובמובן שהנה מת.

ואז אמר אבא: "תצות לילה אקים להודות לך על משפטי צדקה" אנו עכשיו בתצות הלילה צריכים להודות לך ד' על המשפטים שאמתה עושה במצרים³⁵.

עוזיה: אצלנו בבית הדגישו כיצד צריך לזייק בכל מלה ומלה של נביאנו ותקנונו, משה רבנו ניבא "כי אין בית אשר אין שם מת", וזה התקנים ממש אפילו בבית שלא הנה בו כפור מת ראש הבית, ומנהג היה למצרים, שאם מת הבכור הנה עושה דמותו בתוך הבית, ובאותו הלילה הייתה הדמות מתפוררת ומתפזרת ברות, והיו בוכים כאילו באותו היום קברום.

מלבד זאת היו קוברים בתוך בתיים והיו פלבים הודרים לבית דרך מדרות וגוררים את הבכורים המתים ונהנים מהם, וכך התקנים ממש, אין בית אשר אין שם מת³⁶.

עוזי: נד' הראה למצרים את שער העבודה זרה שלהם, שהרי בליל פסח מתו בכוריהם ואוליהם – הצאן נשחטים לעיניהם ואנו אולכים ואין יכולים לעשות כלום – אינו בוששה הייתה להם, ורק ד' אלוקים אמת³⁷.

עוזיה: אני מתפעל מצדקותו של משה רבנו, והלנאי שאוכל להגיע לחלק קטן מצדקותו, בימים האחרונים עסקו פולם בכסף וזהב, (הרי דברנו ע"ז קודם) ומשה רבנו הסתובב שלישה ימים ושלישה לילות למצוא את ארזו של יוסף, משום שידע שלא יוכלו לצאת ממצרים בלי ארזו של יוסף, שהרי יוסף השביע את בני ישראל "פקוד פקוד אלוקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם", אף אחד לא דאג לזה מלבד משה רבנו, כאשר התעניף מאד מרוב החיפושים, פגשה אותו סרה בת אשר ושאלה אותו, אדוני משה למה אתה עניף?

וספר לה שנה שלישה ימים מחפש ואינו מוצא את ארזו של יוסף.

מיד הולכה סרה את משה לנחל, וספרה לו: שבמקום זה השליפו התרטומים את ארזו של יוסף שישקל 500 כפר (כ 14.4 טון), כדי שבני ישראל לא יצליחו להוציאו לעולם, והרי נשבעו שלא יצאו מבלעדו.

עמד משה על שפת הנחל ואמר יוסף! יוסף! אתה נדעת, היאך נשבעת לישראל, מן כבוד לאלוקי ישראל ואל תעכב את גאולתן של ישראל, בקש רחמים לפני פוראד ועלה מן התהומות.

מיד התחיל ארזו של יוסף צר, ומשה לקח את הארון בעל המשקל הזה ושם אותו על כתפו והלך – "תפס לב – וייקח מצות"³⁸.

קרבן פסח

עוזי: שמעת לב באיזו מהירות תוך שעה קצרה הגיעו פולם לרעמסס מפל קצוי ארץ גושן על גפני נשרים³⁹.

עוזיה: ועל ברית מילה ההמוני שמעת? כשמישה אדוננו הודיע שכל הערלים לא יאכלו מקרבן פסח, הלכו אלפים ומלו את העבדים ואת הבנים.

אך היו הרבה שלא רצו למול, ומשה רבנו עשה את הפסח, והקב"ה גזר על ארבע רוחות העולם ונשכו מגן עדן על הפסח והנה ריחו הולך למרתק של ארבעים יום, ואז

מִהָרָו כּוֹלֵם אֶל מִשָּׁה שֵׁנֶאֱכִילִם מִהֶפֶסֶת שְׁלֹו. וְהִקֵּב"ה אָסֵר לֹאֲכֹל עַד שֶׁיִּמּוּלֹו. וּמְלוֹ כּוֹלֵם⁴⁰.

עוֹנִי: הָאֵם שְׁמַת לֵב. כְּאֲשֶׁר שָׁקֵעָה הַשֶּׁמֶשׁ בְּיוֹם י"ד נִסָּן וְחִכְיוֹ לְצֵאת הַכּוֹכָבִים. וּבִמְקוֹם שֵׁנִישִׁי, הֵלֶךְ וְהִתְבַּהֵר וְהֵאִיר כְּאוֹר יוֹם כֹּל אוֹתוֹ הֵלִילָה.

עוֹנִי: וְכֵמָּה מִצְחִיק הִיָּה. כְּאֲשֶׁר לִכְוִלְנוּ אוֹר וְקִרְוֹת. וּפְרָעָה נִצָּא, הוּא בְּכָלֵל לֹא הִרְגִישׁ אוֹר, אֲצִלּוֹ הָיָה חֹשֶׁכֶת לְיָלֵה⁴¹.

עוֹנִי: אֲנִי הָיִיתִי נֹכַח כְּאֲשֶׁר פְּרָעָה הִגִּיעַ אֶל מִשָּׁה וְאָמַר: "קוֹמוּ צֵאוּ מִתּוֹךְ עִמִּי!" אֲסַפֵּר לָךְ מָה הָיָה שָׁם:

מִשָּׁה אָמַר לְפָרְעָה: כִּי גִבִּים אָנֹכִי? הִקֵּב"ה אָמַר לָנוּ "לֹא תֵצֵאוּ אִישׁ מִמֶּתֶחַ בֵּיתוֹ עַד בּוֹקֵר"

פְּרָעָה: -מִתְנַנֵּן- בִּבְקִשָּׁה מִמֶּה, קוֹמוּ צֵאוּ!

מִשָּׁה: לָמָּה אַתָּה מִסְרִית הֶרְבָּה?

פְּרָעָה: -מִמָּשׁ בִּבְכִי- שְׁאֵנִי כְּבוֹר, וּמִתְנַיֵּר אֲנִי שְׁמָא אֲמוֹת.

מִשָּׁה: אֵל תִּתְנַיֵּר, אַתָּה מִיּוֹעֵד לְקִידוּשׁ ד' יוֹתֵר גָּדוֹל (וְכוֹנֵתוֹ שֶׁיִּשְׁבַּע בָּנִים)⁴².

עוֹנִי: וְשִׁמְעַת כִּיצַד בְּתִנָּה בַת פְּרָעָה פָּתְחָה אֶל מִשָּׁה וְאָמְרָה לוֹ וְכִי זֶה הִגְמוּל שְׁאַתָּה מִשְׁלֵם לִי עַל שֶׁגִּדַּלְתִּי אוֹתָךְ, וְאַתָּה מֵבִיא עָלַי וְעַל בֵּית אֲבִי הִרְעָה הַזֹּאת?

וּמִשָּׁה עָנָה לָהּ בִּשְׂאֵלָה, הָאֵם הָיִיתָ לָךְ רָעָה בְּאַחַת מִכָּל עֶשֶׂר הַמִּכּוֹת?

וּבְתִנָּה נֹאֲלָצָה לְהוֹדוֹת שֶׁלֹא קִנְעָה בָּהּ יַד ד', וּמִשָּׁה הִבְטִיחַ לָהּ אֵף שֶׁהִיא בְּכוֹרָה, הִיא לֹא תָמוּת⁴³.

עוֹנִי: אַחֵר תְּצוֹת הֵלִילָה, כְּבֹר גִּמְרָנוּ אֲכִילַת הַפֶּסֶח, וְחִכְיוֹ בְּהִתְקַשְׁוֹת לְבָאוֹת, אֲכַל אֲמָא שְׁלִי אִישָׁה מְחוּשְׁכָת, וְהִיא אָמְרָה עוֹד מַעַט יוֹצֵאִים לְדָרָךְ, אֲנִי אֲכִין לָסֵם⁴⁴. אָמְרָה וְנִשְׁתָּה, הִכְנִיָּה כְּמוֹת גְּדוּלָּה שֶׁל בֶּצֶק, וְאָמְרָה עֲקִשְׁיוֹ נִחַפָּה עַד שִׁתְּפַח וְיִתְמִין וְאָז יָהּ לָנוּ ד' לָסֵם לְגִמִּים הֶרְאִשׁוּנִים. וּפְתָאוּם הִגִּיעָה הַשְׁמוּעָה שֶׁעוֹד זִמָּן קָצֵר אָנוּ יוֹצֵאִים, אָבָּא מִהָרַק לָקַח אֶת הַבֶּצֶק וְרָדַד אוֹתוֹ דַּק וְהִשְׁלִיךְ לַתּוֹר, הַבֶּצֶק נִאָּקָה חִישׁ מִהָרַק וְנִצָּא מִצּוֹת בִּמְקוֹם לָסֵם, אֵךְ לֹא הָיָה זִמָּן וְכָבֵר נִצָּאנוּ לְדָרָךְ⁴⁵.

מִקְרָוֹת לְסִיפּוֹר עוֹנִי וְעוֹזִיָּה:

- 1 ה' חֲמִץ וּמִצָּה פ"ז ה"ו.
- 2 נִדְפַס בְּרִמְבִּים פֶּרֶנְקֵל.
- 3 מִתְלַמֵּיד הַגֵּר"ח מוֹאֲלֵחִין עמ' 94 בַּהֲגַהָה.
- 4 א', פֶּרֶק ב' פֶּסוּקִים ד'-ח'.
- 5 הוּא מוֹזֵר גֶּס בְּמִס' בִּיב קמ"ג: בְּעִנִּין הִיוּתוֹ בֶּן יִחִיד, בְּסִפּוֹר שֶׁלָנוּ אִינוּ בֶּן יִחִיד.
- 6 א', פֶּרֶק ז' פֶּסוּק ב'.
- 7 רִשְׁיִי.
- 8 עִיף יִלְיֵשׁ רִישׁ שְׁמוֹת.
- 9 עִיף מִי"ר פִּי"א אוֹת י'.
- 10 עִיף שְׁמ"ר פִּי"א סִיזו.
- 11 פֶּסֶדִיד.
- 12 עִיף שְׁמוֹת רֶבֶה שֵׁם.
- 13 פֶּדְרִיא פִּמְיִב.
- 14 וְעִיז מִשְׁבָּחִים יִישְׁמַח מִשָּׁה בְּמִתְנַת חֲלֻקִי.
- 15 מ"ר פִּי"א אוֹת כִּיב.
- 16 עִיף תִּדְאִיר פֶּרֶק כִּיג וְיִלְיֵשׁ רִמֵּז קִעִיב דִּי"ה וְשֵׁאלָה אֲשֶׁה.
- 17 מִכָּאֵן עִיף "חֲדִי עוֹלָם" חִיב פִּסִּיז עַד סוֹף הַקְּטַע.
- 18 עִיף הַמִּדְרָשׁ.
- 19 שִׁי ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קִרְחָה אוֹמַר, עִיף פֶּרֶדְרִיא כִיג, וְרַד"ל אוֹת לִי"ה, וְיִלְיֵשׁ לָךְ לָךְ רִמֵּז סִי"ה.
- 20 הַשְׁוּוֹה רִמְבִּים פִּי"ח מִסּוּדֵי הַתּוֹרָה: "מִשָּׁה רִבְנָו לֹא הֵאֱמִינוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי הָאוֹתוֹת שֶׁשָּׁעָה, שֶׁהִמָּאֲמִין עִיף הָאוֹתוֹת יֵשׁ בִּלְבוֹ דּוּפִי.
- 21 עִיף פֶּרֶדְרִיא מִי"ח, וְשִׁי"ר פִּי"ה אוֹת טז
- 22 פֶּרֶדְרִיא סִפְמִי"ח.
- 23 בְּרִכּוֹת ט.
- 24 ע"פ יל"ש פֶּרֶשֶׁת בֹּא, ספ"י רִמֵּז קפּו.
- 25 מ"ר ספ"ד.

עוֹנִי: וְשִׁמְעַתִּי שֶׁלְזָכַר הַמִּהִירוֹת הַזֹּאת, מִשָּׁנָה הִבָּאָה תִּהְיֶה מִצְוָה לֹאֲכֹל כֹּל שִׁבְעַת הַנִּמִּים מִצּוֹת.

עוֹנִי: שִׁמְעַת אֶת הַקוֹל הַאֲדִיר שֶׁל מִשָּׁה, סִפְרוּ לִי שֶׁשָּׁמְעוּ אֶת קוֹלוֹ בְּמִרְקָק שֶׁל 40 יוֹם הִלִּיקָה, וְהִקְרִיז מִמְּקוֹם פְּלוֹנִי עַד מְקוֹם פְּלוֹנִי בַת אֶחָת וּמִמְּקוֹם פְּלוֹנִי בַת אֶחָת.

עוֹנִי: וְגַם קוֹלוֹ שֶׁל פְּרָעָה נִשְׁמַע כְּכֹל רִחְבִּי מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר הוּא צוֹעֵק "קוֹמוּ! צֵאוּ מִתּוֹךְ עִמִּי! לְשַׁעֲבֹר הָיִיתִם עֲבָדֵי פְּרָעָה מִכָּאֵן וְאִילָךְ אַתֶּם עֲבָדֵי ד'" אַתָּה שׁוֹמֵעַ עוֹנִי, אֲפִילוֹ פְּרָעָה הוֹדָה שְׁאֵנוּ עֲבָדֵי ד' וּמִשְׁתָּה חוֹכָה עֲלֵינוּ לְעִבּוֹד אֶת ד' בְּיוֹתֵר מֵאֲמִין מֵאֲשֶׁר עֲבָדְנוּ אֶת פְּרָעָה וְכוֹלְנוּ הַתְּהַלְלָנוּ לְשִׁיר: "הִלְלוּקָה, הִלְלוּ עֲבָדֵי ד', עֲבָדֵי ד' וְלֹא עֲבָדֵי פְּרָעָה"⁴⁶.

עוֹנִי: הָאֵם הַתְּבוֹנָנֶת כִּיצַד ד' שׁוֹמֵר עֲלֵינוּ? אֲנִי סִפְרָתִי שִׁבְעָה עֲנִיִּים.

אַרְבַּע מֵאָרְבַּע רוּחוֹת, אֶחָד מִלְמַעְלָה וְאֶחָד מִלְמַטָּה, וְחוּץ מִזֶּה הוֹלֵךְ לְפָנֵינוּ עֲנִין אֵם יֵשׁ עִמָּךְ מִגְבִּיהוּ, וְאֵם יֵשׁ הָרַק מִמִּכּוֹ וְהוּא מִכָּה נְחָשִׁים וְנִקְרָבִים⁴⁷. וְשׁוֹרֵף אֶת הַקּוֹצִים וּמַעְלָה עֲשׂוֹן וְרוּאִים אוֹתוֹ כֹּל מַלְכֵי מִזְרַח וּמַעֲרָב וְאוֹמְרִים "מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר?"⁴⁸

עוֹנִי: וְאוֹר ד' הַנִּפְלֵא הַמְּלִוָּה אוֹתָנוּ, אָבָּא הַסִּבִּיר לִי שְׂאֵם הָאוֹר נִשְׁעָה אֲדוֹם סִימָן שְׁלִילָה, וְאֵם שׁוֹב חוֹזֵר לְהִיּוֹת לָבָן סִימָן שֶׁהֵאִיר הַיּוֹם, וְהָאוֹר הוּא כֹה נִפְלֵא עַד שֶׁרוּאִים מִה שֶׁבְּתוֹךְ תְּבִיטָה שֶׁל עֵץ כֵּאִילוֹ הוּא זְכוּכִית⁴⁹.

וּבְנִיחוֹת ג' דְּבָרִים יִצָּאוּ יִשְׂרָאֵל
עַל שֶׁשָּׁמְרוּ לְשׁוֹנָם
וְלֹא הָיָה בִּינִיחָם לְשׁוֹן הָרַע
וּבְנִיחוֹד הַשֶּׁם (אוֹ בִּיחּוּס הַשֶּׁם – שְׁלֹא שִׁינוּ שְׁמוֹתָם)⁵⁰
וְנִצָּאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
מִלְאִים כֹּל טוֹב מִמִּין בְּרִכּוֹת.

"בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
בֵּית יַעֲקֹב מַעֲבָר לְעוֹ
הַיָּתָה יְהוּדָה לְקִדְשׁוֹ
יִשְׂרָאֵל מִמִּשְׁלוֹתֵיהֶם."

- 26 יל"ש סוֹף רִמֵּז ר"ח.
- 27 בְּרִכּוֹת ט.
- 28 זֶה הוּא אֶחָד מִהַדְּבָרִים שֶׁבְּזִכְרוֹתָם יִצָּאוּ מִמִּצְרַיִם.
- 29 "קִיּוֹם הָעוֹלָם" מִסִּפְרֵי דְבָרֵי יְחֻזְקָאֵל" בְּשֵׁם גְּדוֹל אֶחָד.
- 30 רִשְׁיִי יִשְׁעִי" מ"ד כ"ב.
- 31 בְּכּוֹרוֹת ה ב.
- 32 מִכִּילַת פֶּרֶשָׁה יג.
- 33 יל"ש רִמֵּז קפּו, פִּי"א.
- 34 מִדְרָשׁ הַגְּדוֹל בֹּא י"א ו'.
- 35 ש"ר פִּי"ח ב'.
- 36 יל"ש פִּי"א רִמֵּז קפ"ו.
- 37 ש"ר פִּסִּיז ג'.
- 38 מ"ר וְזֹאת הַבְּרָכָה פִּי"א ז'.
- 39 יל"ש יִתְרוֹ רַע"ו.
- 40 מ"ר בֹּא פִּי"ט ה'.
- 41 אוֹה"ח הַק', פִּי"ב פֶּס' ל' "וַיִּקֶּם פְּרָעָה לִילָה".
- 42 יל"ש רִמֵּז ר"ח.
- 43 סִפְרֵי הִישָׁר.
- 44 בְּפֶסֶח מִצְרַיִם נִאֲסְרוּ בַּחֲמֵץ רַק בְּלִילָה הִרְאִישׁוּן – לְדַעַת חֲכָמִים (פֶּסֶחִים צוּ): וְגַם לֹא הִיָּה אִסּוּר בִּלְרִיָּה.
- 45 ה"ג בְּרִי"ף פ"י דִּפְסָחִים בִּד"ה מִצָּה עַל שׁוֹם שֶׁנִּגְאָלוּ מִמִּצְרַיִם.
- 46 יְרוּשָׁלַיִם פֶּסֶחִים פ"ה ה"ה.
- 47 יל"ש בִּשְׁלַח רִמֵּז רכ"ח.
- 48 יל"ש שֶׁה"ש פ"ג.
- 49 יל"ש סוֹף סִפְרֵי שְׁמוֹת
- 50 פֶּרֶקִי דְר"ר הַגְּדוֹל סִפְמ"ח.

בשולי גלימתו של מו"ר הגה"צ רבי שמשון דוד פינקוס זצוק"ל

יראתי בבואי לדבר על הרב'ה ר' שמשון זצוק"ל דחש אני בגדר - של - "של נעליך מעל רגליך - כי המקום וכו' אדמת קודש" - שכן היה בבחינת סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ויודע אני שאין בכח עטי הדל להעלות על הכתב מה שראיתי בעיני בשר פשוטות שמי יודע אם השכילו-לראות ולהתבונן כיאות, וכל פעם שנתישבתי לכתוב ולו מעט חששתי מה לי להכנס בסוד קדושים עד שלבסוף נתן ד' יתברך בליבי עצה לשלב מדברי הרב'ה בעצמו בבחינת דבריהן הן הן - זכרון.

ובראשונה- היות שכתבתי - מו"ר הגאון החסיד והצדיק נלע"ד שמן הראוי להביא כהקדמה את דברי המסילת ישרים- בהקדמתו הוא וז"ל:

ומי שיתבונן במ יראה שאין החסידות תלוי באותם הדברים שיחשבו המתחסדים הטפשים, אלא בדברי שלמות אמיתי וחכמה רבה, הוא מה שמשנה רבנו, עליו השלום, מלמדנו באמרו (דברים י"ב): ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך, לשמור את מצות ה' ואת חקתיו. כאן כלל כל חלקי שלמות העבודה הנרצית לשמו יתברך, והם: היראה, ההליכה בדרכיו, האהבה, שלמות הלב, ושמירת כל המצות.

היראה היא יראת רוממותו יתברך שיירא מלפניו כמו שיירא מלפני מלך גדול ונורא, ויבוש מגדולתו על - כל תנועה שהוא בא להתנועע, כל - שכן בדברו לפניו בתפלה או בעסקו בתורתו.

ההליכה בדרכיו כולל כל ענין יושר המדות ותקונם. והוא מה שביארו ז"ל (שבת קל"ג): מה הוא רחום אף אתה רחום וכו'. וכלל - כל - זה שינהג האדם כל מדותיו וכל מיני פעולותיו על - פי היושר והמוסר. וכללו חכמינו ז"ל (אבות פ"ב): כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, דהיינו: כל ההולך אל תכלית ההטבה האמיתית, דהיינו, שתולדתה חזק התורה ותקון אחוות המדינות.

האהבה: שיהיה נקבע בלב - האדם אהבה אליו יתברך עד שתתעורר נפשו לעשות נחת רוח לפניו, כמו שלבו מתעורר לעשות נחת רוח לאביו ולאמו, ויצטער אם חסר זה מצדו או מאחרים ויקנא על זה - וישמח שמחה רבה בעשותו דבר מזה.

שלמות הלב הוא: שתהיה העבודה לפניו יתברך בטוהר הכוונה, דהיינו: לתכלית עבודתו בלבד ולא לשום פנייה אחרת. ונכלל בזה שיהיה שלם בעבודה ולא כפוסח על שתי הסעיפים או כעושה מצות אנשים מלומדה, אלא שיהיה כל לבו נתון לזה.

שמירת כל המצות: כמשמעו, דהיינו: שמירת כל המצות כלן בכל דקדוקיהן ותנאיהן.

והנה כל אלה כללים צריכים פירוש גדול. ומצאתי לחכמינו ז"ל שכללו החלקים האלה בסדר וחילוק אחר יותר פרטי ומסודר לפי ההדרגה המצטרפת בהם לקנות אותם על נכון. והוא מה שאמרו בברייתא, הובאה במקומות שונים בש"ס ואחד מהם בפרק לפני אידיהן (דף כ), זה לשונו: מכאן אמר רבי פינחס בן יאיר: "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי רוח הקדש, רוח הקדש מביאה לידי תחית המתים". עכ"ל הקדושה של המסילת ישרים.

לידי החפץ להקרא כתלמיד של הרב'ה הגדול ר' שמשון-דברי המס"י הנ"ל מהוים תיאור חי למעט ממה שזכינו לראות אצלו זצוק"ל.

א- תורה מביאה לידי זהירות וכו'- הורה לנו התנא-רבי פנחס שסולם העליה לכל, הינו התורה הקדושה-

מי שזכה להכיר את הרב'ה-ר' שמשון זצ"ל-ראה תמיד את המושג של הריתחא דאוריתא, את השקיעות בלימוד-המלווה בשמחה תמידית, שכן היה כמעין הנובע -שכל הזמן מחדש ומחדש ממש פה המתגבר בתורה, [ופעם בעת רצון ספר שהתלמד בצעירותו שלא להסיח דעת מהתורה"ק]- כולו שופע אהבת תורה ואהבת לומדיה -בבחינת ובאהבתה ישגה תמיד -וכך באר הוא עצמו

בדרכו המקורית בהקדמתו לספרו תפארת תורה, וז"ל:

מהות היהדות היא כריתת ברית עם השי"ת. כאשר נושא אדם אשה, מהות הקשר היא כריתת ברית, לא חוזה עבודה, שהיא תביא לו מעשה ידיה והוא יתן לה מזונות, היא תנקה את הבית, והוא יביא לה תכשיטים, מי שחושב כך פשיטא שאין זו מהות האישות כלל. כן לענין מתן תורה, מי שסובר שיש כאן חוזה עבודה בין הקב"ה וביננו, אנו נעשה את המצוות והקב"ה יתן לנו חיים וכל צורכינו, זה היפך כל מהות היהדות.

הדבר הזה, הוא לא רק לגבי מהות היהדות, אלא גם לגבי מהות עצם החיים. מהי תכלית עצם החיים ליהודי עלי אדמות. יש הסוברים שהאדם נמצא בהאי עלמא כדי לחיות בו, והרי כל אדם רוצה חיים טובים ומאושרים, וזה אי אפשר להשיג אלא רק מהקב"ה, שהוא הבעלים על הכל, ועל כן, כדי לזכות לחיים טובים, צריך ללמוד תורה ולקיים המצוות, ועל ידי כך זוכים לחיים טובים. גישה כזו למהות החיים היא ההיפך הגמור של היהדות. כי מי שחי בעולם הזה ונדמה לו שנמצא כאן כדי לאכול ולשתות ולהיות בריא, ולחתן ילדים עם רוב נחת יהודי, ולעשות מצוות כדי שיזכה לכל הנזכר, ושגם בעתיד יהא לו חיים טובים, הרי זה

כמי שיושב בחנות וקונה ומוכר, ונדמה לו שיושב רק כדי לקנות ולמוכר, ושוכח שיושב בעצם כדי להרויח כסף - ששכח את עצם המהות. כמו שעצם היהדות היא כריתת אהבה עם השי"ת, לחיות ביחד כאן חיים משותפים באהבה וחובה וסיעתא דשמיא, כן מהות החיים עלי אדמות היא להיות כאן קרוב להשי"ת, שרק כאן יש את הקירבה הגדולה ביותר, ולחיות חיים משותפים איתו, זו מהות האדם - ואין עוד מלבדו.

.....כדי שיהא קשר ודבקות בין שני צדדים, צריך דבר ממוצע ביניהם, שאוחז לכאן ולכאן, ועל ידו הם מתקשרים ומתדבקים, וזו התורה, שהקב"ה כביכול דבוק בתורה, וכפי המידה שישאל דבקים בתורה הם דבקים בהקב"ה, ועל כן התורה היא תכלית הכל ונשמת הכל, וזו בעיקר מידת יעקב אבינו, מידת התורה, ונקראת תפארת, שרק כשיש ריבוי גוונים המתאחדים יחד אז הוא פאר, וכתוב אלה תולדות יעקב - יוסף, שיוסף הוא המרכבה למידה הנקראת בלשון הפסוק - כי כל בשמים וארץ, היינו מאחד השמים והארץ, והיינו המשכת הדבקות עם השי"ת דרך הלימוד וההתעסקות בתורה, וכשיש הדבקות הזו, אז נאמר ישראל אשר בך אתפאר.

על פי בהירות זאת-לא פלא שהדבר הראשון שדבר עמי במוצאי שבת הראשון שנחת על אדמת דרום אפריקה-הוא-שמוכרחים לייסד פה ישיבה ברוך ד' יש פה כוללים אך זה לא מספיק -ישיבה זה משהו אחר .

וכך היה מיני אז במשך שלשת שנות חייו האחרונות בהן שהה שבועיים בחודש בדרא"פ ושבועיים בארה"ק -הוא לא הסיח דעת מהרעיון של הקמת ישיבה ביוהנסבורג, הוא נפגש עם גדולי התורה של אמריקה במטרה-למצוא ת"ח בעל שיעור קומה שיסכים לבוא ולשמש כראש ישיבה ולהתמסר להקמתה של ישיבה בדרא"פ-אך הדבר לא עלה בידו-עד שבביקורו האחרון החליט שאין ברירה -בפרט כשראה שיש כמה וכמה בחורים שחזרו לדרא"פ- אחר שלמדו שנה או שנתיים בישיבה-ואין להם מסגרת -ישיבתית שבה יוכלו להמשיך להתעלות, ואז הורה לי לשכור בית פרטי -"ובעזרת ד'-אחר הפסח נתחיל את הישיבה"-כך אמר לי יומיים לפני התאונה הנוראה אך משמים-נטרפה השעה-והרב'ה -עלה לישיבה של מעלה.

מעניין לציין שכל השנים-טרח ר' שמשון לחפש אחר מי שישמש כראש ישיבה - וכששאלתיו -והלא הרב בעצמו יכול להיות הראש ישיבה !?-ענה לי בזה הלשון-ראש ישיבה צריך להיות כל הזמן בישיבה- להתמסר לתלמידים-א"א להיות חצי חודש בישיבה וחצי חודש בארה"ק, והנה כשהורה לי לשכור בית כדי להתחיל את הישיבה אחר פסח -שאלתי מה נשתנה ?ענה-המצב מחייב להקים ישיבה עשינו כ"כ הרבה השתדלות בעניין-כנראה שצריך לקפוץ למים ומן השמים ירחמו.

אף שעניין הקמת הישיבה ביוהנסבורג העסיק את ר' שמשון במשך כל שלשת שנות חייו האחרונות אולם יחד עם זאת קיים בעצמו "כל שבכוהך עשה" - וכשהגה הרה"ג ר' ישעיהו פפויפר שליט"א לפתוח כולל ערב שאברכים וכן בעלי בתים יבואו ללמוד בשעות הלילה ור' שמשון יעמוד בראשו מיד שש על כך כמוצא שלל רב.

ובאמת ה' בכל הענין של כולל ערב חידוש עצום ביוהנסבורג שכן המצב הבטחוני בלילות מפחד הכושים ה' נורא ואיום ובאופן רגיל המנין האחרון לתפלת ערבית ה' בשעה 19:00!! ומיד אחר התפילה הזדרזו הכל לבתיהם-"מפחד בלילות".

ר' שמשון ראה חשיבות עצומה - לחזק ולפתח את עניין הלימוד בלילה ומיד בשיעור הפתיחה הסביר ללומדים - כדרכו - "דעו כי הלילה זה זמן מסוכן ולא לחינם המזיקים יכולים לפעול בלילה - וע"כ חשיבות מיוחדת יש ללמוד בתורה בלילה שמעלה חוט של חסד על לומדיו והיות שמשקיעים פה כל כך הרבה ממון על אמצעי אבטחה- כגדרות חשמלים, ומצלמות, ושומרים - אנו נתחיל ללמוד הלכות מזוזה - שהוא השמירה האמיתית לכל בית יהודי - ובס"ד הלימוד בלילה בנושא זה בוודאי ירבה שמירה על כל העיר".

ומיד פתח בסוגיא במנחות והדביק את כל הציבור בהתלהבותו ומיני אז מסר בסיום שעה וחצי של לימוד, שיעור קצר של כ - 20 דק' ובו הוסיף הערות והארות ממה שנתחדש לו בסוגיא הנלמדת, ומתיקות הסברתו והבהירות שבה נאמרו הדברים נתן לכל המשתתפים כזה גישמאק, שהמריץ את כולם להגיע מידי ערב.

אולם ר' שמשון לא הסתפק בזאת, במוצש"ק, שבו לא נתקיים הלימוד כולל החליט שהוא ימסור שיעור מעמיק (שנועד יותר לבני תורה) ב"נפש החיים" והתחיל בשער ד' שער התורה ואח"כ לשער ב', והי' בזה חיזוק עצום להחיות נפשנו "בנפש החיים."

מענין לציין שתמיד שהגיע לשיעור (כמובן ראשון ולפני הזמן) שאל: נו ! כבר אכלתם מלוח מלכה? "אני - (כך הוא הוסיף)- הספקתי לאכול "מלוח מלכה" ולזמר זמירות של מוצש"ק כמו שכתוב במ"ב (סימן ש' ס"ק ב' וסס"ג)

אגב לגבי הזמירות של מוצש"ק -אוסף מעשה קטן:

פעם אחת שהוצרך לטוס בחזרה לארה"ק במוצש"ק בקש ממני להביא עמי זמירות של שבת כשאקחהו לשדה התעופה כדי שיוכל להשלים את אמירת הזמירות במטוס כמבוא בהלכה, כ"כ ה' מדקדק על כל פרט בכל סעיף קטן במ"ב...

שמירת כל המצות: כמשמעו, דהיינו: שמירת כל המצות כלן בכל דקדוקיהן ותנאיהן. [המסילת ישרים הנ"ל בהקדמתו]

היה בחור צעיר שחזר בתשובה ור' שמשון מאד קרבו. יום אחד סח לי ר' שמשון-לפי תומו-

"תראה הבחור הזה צריך להתקדם חייבים לשלוח אותו לארץ ישראל לשיבה צריך לסדר לו כרטיס טיסה לארץ ישראל"- כל כך פשוט, הוא כבר שכנע את אימו של הבחור בשיבה יהי לו טוב מאד...-ור' שמשון כדרכו אומר ועושה-והבחור נסע לשיבה וכך נתווסף עוד בן משפחה, למשפחת פינקוס, כוון שהדבר לא נגמר רק בלשלוח, אותו לשיבה, אלא -מעתה הוא- ר' שמשון משמש לו כאבא, הוא בא לבקר אותו בשיבה והרבנית מכינה לו מיני מאפה ולפעמים גם כבסה את בגדיו כשהגיע לשבת להתארח אצל "המשפחה" משפחת פינקוס באופקים וכמובן שכל הוצאות הנלוות (נסיעות, וביגוד, ודמי כיס, והוצאות הטלפון, בכדי שהבחור יוכל לשמור על קשר עם המשפחה בדרום אפריקה), הכל שילם ר' שמשון - הלא הוא חתם "ערבות" לדאוג לעוד בן של הקב"ה.

האהבה: שיהיה נקבע בלב - האדם אהבה אליו יתברך עד שתעזור נפשו לעשות נחת רוח לפניו, כמו שלבו מתעורר לעשות נחת רוח לאביו ולאמו, ויצטער אם חסר זה מצדו או מאחרים ויקנא על זה - וישמח שמחה רבה בעשותו דבר מזה. [המסילת ישרים הנ"ל בהקדמתו]

ושמעתי מאותו בחור שבתקופה לפני שנסע לשיבה הוא זכה להתארח כמה שבתות בדירה הקטנה של ר' שמשון ולאחר הסעודה שהייתה מתובלת בדברי תורה ושירות ותשבחות וכל מיני מטעמים (שר' שמשון הכין בעצמו - ראה לקמן "שבת קודש").

הציע לו ר' שמשון ללמוד ביחד - "הרי יש טעם מיוחד ללימוד של ליל שבת" - והבחור מוסיף אני לא החזקתי מעמד שעה ארוכה - וכמדומה לי שר' שמשון שלח אותו לישון במיטתו שלו והוא הוסיף ללמוד עד אור הבוקר -שכן "יש טעם מיוחד ללמוד של ליל שבת...."

ידוע לכל שבקהילתו באופקים - הנהיג ר' שמשון סדרי לימוד מיוחדים לש"ק בפרט בקיץ שהשבתות ארוכות. (ראה מכתב מצורף)

בס"ד

אחי ורעי בני הקהילה תחיו נצח, שלום רב וכט"ס לכאו"א.

הנני בזה במילים של התעוררות על ענין שעומד על הפרק עכשיו.

אנו חיים בדור תהפוכות, עת רוגזה, וכל שעה באמת הוא שעת חרום. היום אנו רואים בחוש את מה שידענו תמיד באמונה שלימה, עוצם כוחו של לימוד תורה, ורק התורה בכוחה לפוצץ הרים הרמים וחומות בצורות של החילוניות, שהרסה והחריבה, שרפה והשחיתה כל נתח טוב מבית ישראל. אותנו שלח השם אל אלפים ורבבות וריבי רבבות מישראל, ששוכבים בלי רוח חיים פגרים חיים. לשונם דבקה לחיכם מצמא לדבר ה', נפשם פרחת, והם שקועים בשאול תחתית גהנום של כפירה ותאוה, להבות אש אוכלים בשר ורוח, ותורתנו היא בעבור להחיות מתים, לעורר ישנים, להרוות צמאים ולהאכיל רעבים, לקרב, לשקם ולרחם - כל זה ע"י תורתנו ותפילתנו, חוצבי להבות אש, בוקעי שחקים, אע"פ שאין עיני בשר רואות.

בזמן כזה אין אנו יכולים לשקול הנהגתנו, בין של יחיד בין של צבור, כמו בעת שלום, ודברים שנראים רחוקים עתה עיתם לקרב.

והענין כדלהלן: הזאת שעון קיץ העמיד אותנו לפני כמה עובדות. אחד מהם הוא - ימי ערב שבת, שהם ימים קדושים ומסוגלים לתורה וקדושה במיוחד, התארכו מאוד, ומגמר הלימוד בכולל עד השקיעה יש שבע שעות ויותר, ופירצה קוראת לגנב. והנה לפני חמש חודשים כשהדליק נרות בשעה 4.00 והיה פחות בארבע שעות שלמות, כולנו הסתדרנו ב"ה לקבל שבת בזמן. וא"כ עלינו לערוך חשבון הנפש על אותן ארבע שעות היכן הם, וכמה הם יקרים בפרט בימים טרופים אלו. האם אי אפשר להצילם?? היכן הם הולכים? כמו כן שבת אחרי הצהריים יש תשע שעות ויותר מגמר תפילת שחרית עד השקיעה, והמה שעות מיוחדות נפלאות, קדושת שבת בתוקפו.

ויש להוסיף, שעון הקיץ הביא גל נורא של חילול שבת. ואם אנו חיים במקום שמדיניות הממשלה הוא "שן תחת שן", על כל מטען חבלה חייב תגבול - מהו התגמול שנשיב מלחמה שורה, וכי נקבל מהם מכת מות כזו ונשתוק??! נבוא אנחנו בהתחזקות שלתורה דווקא בשבת קודש, שתאיר כל הסביבה באור בהיר לגרש החילול שבת ולהרבות קדושה.

ועליכם, קהילה קדושה, נאמר "רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כולנה". תמיד אתם ראש וראשון לכל דבר קדושה וחזיון, הן לדבר צדקה, הן לדבר תורה, לגדור כל פרץ במסירות נפלאה, וקול התורה שהיה בבין-הזמנים שעבר, בקע רקיעין להוריד ברכה גדולה ומרובה, וזכותו ישפיע עלינו ללכת מחיל אל חיל גם למשימה קשה מאוד זו, ולהתחזק כולנו בימי ששי ושבתות בהתמדת הלימוד יחד, כולנו יחד חברים.

ובקשתנו מעתה לכל אשר ביכולתו, והגם שכולם מתמידים וגורסים תמיד בביתם, אבל בזמנים יום ששי בשעה 3.30 עד 5.30 לפחות, וביום שבת משעה 3.00 עד 5.00 לפחות, שנתאסף כולנו, או בבית המדרש בשיבה או בבית הכנסת "קוית ה'", וכל אחד שמשותף מחזק ע"י כך אחרים, ונזכה לרוב ברכה ויראת שמים טהורה, ונחת ואושר וכל טוב ה' סלה.

שמשון דוד פינקוס

בשבתות ששה בקהילתו באופקים מלבד השיעור שמסר בין קבלת שבת למעריב, נהג למסור שיעור בליל שבת אחר סעודת שבת שהי' כעין "עונג שבת" לכל בני הקהילה ומדברותיו בשיחות אלו נכתב בספרו תפארת תורה וכן "בנפש שמשון" על חמשה חומשי תורה.

כן ספר לי ידידי הרב ר' יצחק דייטש שליט"א (שזכה לקרבה מיוחדת לר' שמשון) שבשנים שהוא התגורר באופקים ארעו כל מיני אסונות ובפרט שנפטר אחד האברכים ור' שמשון פנה אליו ואמר - "מוכרחים להגביר את כח התורה בלילות, בא נתחיל ללמוד - יחד בלילה ומתחילים הלילה", וכך הוה, ר' יצחק חשב שאחר שבוע - שבועיים יפסיק הלימוד המשותף אולם ר' שמשון סבור הי' אחרת וכך נמשך הדבר תקופה של שנה! שהוא ור' שמשון "חזקו את כח לימוד התורה בלילה" "משים לילות כימים".

וכמו שעמל לחזק את הלימוד בלילות כן השקיע מאמצים בחזקו "ישיבת בין הזמנים" - והתענג לראות את בני התורה עמלים לשמר תורתם גם בימי אלו, ותמיד נהג לחזור על דברי הגאון רבי חיים קמיל זצוק"ל - שאמר בלשון מליצית - "אמנם סוף הזמן יש מעט רפיון אך עוד מעט תתחיל ישיבת בין הזמנים ואז יהיה פה שטייגן כמו שצריך".

בהיותך חבר וחלק מ"התאחדות בני ישיבות" ומהעמלים בתורה בבין-הזמנים, הרשה לנו לחזור ולומר לך את הידוע לך. מה יקר הוא לימוד התורה ובמיוחד בבין-הזמנים, כאשר הישיבות הקדושות בכל רחבי העולם שובתות ודוממות, רק קבוצות בודדות, זעיר פה זעיר שם, עומדות על המשמר ולומדות תורה בכוונה מיוחדת - לדאוג שקול התורה לא יפסק ולא ידום אפילו לרגע, במסירות ובהתמדה לשם שמים. מה גדול כוחם ומה רבה זכותם, אין אהובים וחביבים אצל הקב"ה כמותם.

אם היו שואלים אחד מאתנו, ולאו דוקא בן תורה המבין ערכם של דברים, אלא כל בן אדם בעולם, מהי החוויה המרגשת ביותר שיכולה להיות לו, איזה רגע יהיה המאושר בחייו? - נראה שהתשובה תהיה - לזכות להציל אדם ממוות, למשל, לשלוף ברגע אחרון ילד מתחת לגלגלי מכונית נוסעת, או לנטרל מטען חבלני ברגע אחרון ברחוב הומה אדם, וכי יש רגע של אושר גדול מזה?!

בבית של אברך אחד קרה לא מזמן מקרה כזה, ילד בן עשר קם באמצע הלילה, וראה שתנור החימום גרם לשריפה בשמיכה של אחיו הקטן הישן לידו, והנה מיטתו עולה בלהבות אש. הילד לא איבד עשתונותיו, הוא קפץ ממיטתו ומשך בכח את אחיו הישן מתוך הלהבות אל מחוץ לחדר, ורק אחר כך רץ להזעיק את הוריו מחדרם. האבא רץ אל תוך החדר, וראה ארון ספרים שעלה בלהבות שהוא סמוך למוקד חשמלי, האב שחשש שיהיה קצר ויגרום לשריפה בכל הדירה, ניסה להזיז את הארון, ואז כל הארון נפל עליו ובגדיו עלו בלהבות. הילד בראותו שהלהבות אחזו באביו, רץ לאמבטיה, הביא גיגית מים ושפך על אביו - וכך הציל את אביו ואת אחיו ממוות. כל המשפחה יצאה ב"ה בלי פגע, חוץ מכמה כוויות קלות לאב שבע"ה יתרפא לגמרי.

האם יש אושר גדול מזה? ילד שזכה להציל שתי נפשות, ועוד את מי! - אבא יקר ואח יקר!! זו זכות לכל החיים, האם יש מי שאינו מקנא בו? הלוואי ולא נגיע למצבים כאלה, אבל אם זה כבר קרה - אין אושר גדול מזה בעולם.

אבל באמת, תלמיד יקר, גם לך יש את הזכות ואת האושר הזה, פשוטו כמשמעו בלי כל גוזמה. כשאנו אומרים על דברי התורה "כי הם חיינו ואורך ימינו", אין זה משל ומליצה, אלא כפשוטו ממש. התורה היא חיי הנפש של כל ישראל, וכאשר הישיבות דוממות, העולם עולה באש להבה המאיימת לעשות שמות בארץ, ר"ל, וכל התופס ספר, כתופס גיגית מים - ומציל עולם ומלואו.

הגמרא אומרת (ברכות דף ו') "אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין. אמר רב הונא, כל חד וחד מינן, אלפא משמאליה ורבבתא מימיניה שנאמר "יפול מצדך אלף ורבבה מימינך". בזמן הגמרא לא ראו את המזיקין הרבים ואת הסכנות. מזמינו, אולי ניתן לומר, הם כל כך רבים עד שכבר רואים אותם בעין, כמה מכוניות סובבות אותנו, כמה נפגעים בכל יום, כמה ערבים מסתובבים ברחובותינו, כמה מהם מחבלים, או קשורים למחבלים, או רוצים להיות מחבלים... כמה מחלות ר"ל... כמה סכנות רוחניות; הפריצות, חברים רעים, כלי התקשורת, כל אלה מאיימים על חיינו וחיי יקירנו בכל רגע... מי ישמור ומי יציל? התורה מגנא ומצלא!

אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שאנו זוכים ללמוד תורה בימים טרופים אלו, ובפרט בבין-הזמנים שהשכר כפול ומכופל, ועיין בשל"ה הק', מסכת שבועות, מכתבו של ר' שלמה אלקבץ זיע"א, שסיפר איך שהשכינה כביכול דיברה עם החבורה הקדושה של מרן הב"י בליל שבועות, וכנראה שאז עדיין לא התפשט המנהג להיות כולם ערים בליל שבועות, כמה משבחת היא את לימודם שהוא דוקא בזמן שכולם ישנים! ובתוך הדברים: "ולכן חזקו ואמצו ועלצו בני ידי המהדרים ואל תפסיקו הלימוד, כי חוט של חסד משוך עליכם ותורתכם עריבה לפני הקב"ה". [מדברים שנשא ר' שמשון בפני בחורי ישיבות בבין הזמנים]

אעפ"י שבשבועיים שהי' בדרום אפריקה הי' עליו למסור כ-30 שיעורים הקפיד מאד על סדרי הלימוד העצמי שלו, באופן רגיל הי' משכים קום, ולערך ב-5:00 והי' לו חברותא עם אחד מן האברכים ולאחר מכן ב-6:00 למד עם זוג בעה"ב מבוגרים (למעלה מ-07) שזכו להיות מחזיקי תורה, אך ר' שמשון - שאליה נקשרו והיו ממעריציו - לא נח ולא שקט, "אמנם תקבלו שכר מיוחד על ההחזקת תורה, אולם גם אתם מחוייבים - בלימוד תורה ובבנין הנפש העצמי שלכם" - כה דברי בעל "הנפש שמשון" - וכך החלו שני "צעירים" - זקנים אלו לשהות בים התלמוד בסוגיות של יאוש שלא מדעת, במלאכות דשבת וכו' וכו' עם כל "הברען" - "את הנפש אשר עשה"... בדרום אפריקה.

לאחר התפילה הזדרז לחזור לדירתו - ולשקוע בסוגיא בה אחז ולכתוב את חידושי תורתו. לכתובת חידושי תורה ייחס ר' שמשון חשיבות מיוחדת והשקיע בכך כוחות וזמן וכפי שמשתקף ממכתב אותו כתב בדבר הרשימה.

מעלת ה"פנקס"

הצעה לפנקס שכתב רבינו זצ"ל לתועלת הרבים

אנו שמחים להגיש בע"ה את הצעת זה הפנקס לפני הציבור, ואנו תפלה להשי"ת שיהיה בזה תועלת הרבים.

בגמ' שבת דף י"ב: "רבי ישמעאל קרא והטה, וכתב על פנקסו: אני ישמעאל בן אלישע קריתי והיטתי נר בשבת, לכשיבנה בית המקדש אביא חטאת שמנה", ע"כ. משמע שהיה לו פנקס, ולכאורה לשם מה נחוץ פנקס? אלא באמת זה חשוב מאוד שכל יהודי ויהודי בכלל ובן תורה בפרט יחזיק לעצמו פנקס קבוע מפני רוב התועלת שיש בזה. מטרתו העיקרית של הפנקס - שבעזרתו אפשר לזכור דברים רבים הנשכחים בדרך כלל, ועי"כ אפשר לאחוז בהרבה מצוות ולהינצל מעבירות רבות. ודאי הוא שתוכן הפנקס אינו שווה אצל כל אדם ואדם, שכל אחד צריך לתוכן אחר. ואנו באנו בהצעה וצורה השווה לרוב הציבור וכל אחד יכול לשנותה כפי צרכיו וענייני נפשו.

תוכן הפנקס:

חידושי תורה.

כל אחד מחדש או שומע חידושים יפים כמעט מדי יום ביומו. בשעת מעשה אנו מקווים שנזכור אותם, אבל ע"פ רוב הדברים נשכחים לאחר זמן קצר או ארוך. היה אחד שהיתה לו קביעות לבכות בכל יום על חידושי תורה שנשכחו. תועלת עצומה יש בזה אם מתרגל האדם לרשום מדי יום או בכל פעם שמזדמן לו את החידושים ששמע. אפשר לרשום בקיצור נמרץ והדברים שמורים לעולם. מי שיתרגל לכך אוצר גדול ונפלא שמור לו, וכשיחזור על המסכת פעם נוספת, וכן שנה הבאה בפרשת השבוע וכדומה, ימצא אוצרותיו ערוכים ושמורים לפניו.

חשבון הנפש.

כבר כתב המסילת ישרים שהדרך היחידה להצליח בעבודת השם היא על ידי חשבון נפש. אחד הקשים הגדולים בדורנו לאנשים כערכנו, שהדברים נשכחים מאתנו. בעזרת הפנקס אפשר לבדוק את התקדמותו בעבודה, לראות את הטעון תיקון ולבדוק אם אמנם מה שקבלנו לתקן נושא פרי.

התועלת היוצאת בחשבון הנפש אינה רק כאשר רואים התקדמות במשך תקופה, אלא עצם זה שאדם שם לבו על מעשיו ואינו משוטט בעולמו כספינה המטורפת בלי מנהיג, זוהי כבר מעלה עצומה והתקדמות גדולה, ודאי שבסוף יראה פירות ממעשיו, והבא ליטתהר מסייעים בידו.

לענין זה חילקנו את סדר היום לפרטים, ותועלת גדולה היא לבחון את ההתקדמות בכל פרט ופרט. כמוכן שסדרנו היא רק בגדר הצעה וכל אדם יודע נגעי נפשו ומהי הדרך הטובה לו, ועל זה נאמר "ישמע חכם ויוסף לקח".

ממון.

ידוע לכל חומר איסור גזל, ולדאבונו נכשלים בשוגג בלא מעט גזילות קטנות מכח השכחה ואי שימת לב לדבר, וזה מן האסונות האוכלים בנו חלקים טובים והוא מן העוונות שאדם דש בעקביו, וכבר אמרו חז"ל: "מי מקטרג בראש כולם?" וכו'. ולכן מה מאוד חשוב לרשום מיד כל פעם שלווה או מה שהזיק לחבירו, וכדאי מאוד לרשום גם את מי שחייבים לו, וכמוכן שלא לשכוח לרשום הפרעון.

להשלמת הפנקס הוספנו את זמני היום שהם יסוד גדול לעבודת השם יום יום.

לסיום ברצוננו להציע כמה הצעות מעשיות:

א. ההצלחה בענין החזקת פנקס היא בעקביות וההתמדה. הדבר הזה אינו גדלות אלא נקנה ע"י ההרגל. ודאי שבהתחלה זה קשה, אבל מי שיתעקש מאוד עד שיתרגל יראה בזה תועלת גדולה ועצומה.

ב. החידושי תורה צריכים ליכתב בקיצור ובתמציות אבל לא ברמזים, הנסיון הראה שבשעת מעשה הרמזים ברורים וחושבים שאחרי זמן יזכרו, אבל באמת לאחר זמן לא זוכרים למה הם רומזים והרבה חידושים אובדים לדאבון הלב. דברים מודפסים אין צורך להעתיק אלא לפרט את המראה מקומות בצורה ברורה. הכלל בזה הוא לכתוב כך שאדם אחר בקצת עמל יוכל להבין את הדברים.

ג. החשבון הנפש צריך שיהיה ברמזים בכדי שאף אחד אחר לא יוכל להבין. ואם שיתכן שישכח למה הם רומזים, אין בכך כ"כ הפסד כמו אם פנקסו פתוח לרבים.

ד. צריך לרשום את החשבון נפש בכל יום ועדיף בשעה קבועה ולא כמה פעמים ביום, ולפי מש"כ בחז"ל הזמן הרצוי הוא לפני השינה. את החידושי תורה כדאי לכתוב מיד אחר סיום עסקו בסוגיא, אם באמצע הלימוד עלה ברעיונו חידוש לא לכתוב מיד בפנקס אלא על דף נייר, ואחר בירור וליבון הסוגיא לרשום בפנקס.

וכן הוסיף הצעה לחשבון הנפש:	סיום התפלה
קשעה"מ אמש	ברהמ"ז
קימה בבוקר, שעה:	ברכת הנהנין
זריזות בקימה	סדר ראשון
שחרית:	מנחה
ברכות	סדר שני
קרבנות	לימוד ספרי יראה
פסוד"ז	מידות
ברכות ק"ש	ערבית
ק"ש	סדר שלישי
שמו"ע	הצעות לשיפור
אשרי ובל"צ	ממון

שמעתי מכמה מידידי מאופקים שעסקו בליקוט חידושי תורתו מתוך המחשב שבו אגר ר' שמשון את אוצרותיו, שכמויות חידושי התורה וההערות היו אדירות, והשאלה שעלתה מאלי' מתי הוא הספיק לכתוב כ"כ הרבה בכל חלקי תורה בנגלה ובנסתר?! והן הן הדברים האמורים בהצעת הפנקס מתוך אהבת התורה שבערה בו שהי' מוקיר כל דבר שהוא דברי אלוקים חיים ועמל והתייגע ללמוד וללמד ולשומרם כאוצר יקר לבל יאבדו- "נוצר תאנה יאכל פריה".

ואוסיף מעשה משמחת התורה של ר' שמשון שפעם בשעה מאוחרת בלילה, טרח להתקשר ולספר לי בהתרגשות שהלילה כשחזר מלמסור שיעור הקשיב לאיזה קלטת תוך כדי נהיגה (ניצול הזמן-כמובן...) ובס"ד התיישרה לו קושיא ש-12 שנים הוא מתקשה בה, "אתה שומע 12 שנה לא הי' לי תירוץ על הקושיא הזאת ובס"ד הלילה הכל נתבאר לי", כך באישון לילה אי שם באפריקה מנחיל הוא-מושגים של ר' שמשון-12 שנה !!

והבנתי מתוכ"ד שהי' זה בחלק הנסתר של התורה שאלולא כן הי' טורח והסביר לי במה התקשה ומה נתיישר, אך מ"מ לדידי היה זה שיעור באהבת תורה ושמחת התורה - שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב.

ובכלל שקיעותו בתורה היתה מפליאה לא אחת היה נראה מהורהר לכמה שניות כאילו משהו מטריד אותו -ומיד היה מתנצל "כן מה אתה אומר" זכורני כשישבנו פעם לאכול התבונן בילדי המשחקים ואחר כמה רגעים החל לדון עמי לגבי המשחקים מה יהא אסור לילדים גדולים לשחק בשבת וכו', דן על כמה היכי תמצוי של מוקצה, ולעיתים הי' זה דיון באמצע הסעודה בימות החול האם פעולה זו תחשב כבורר בשבת וכיו"ב והי' מעורר שצריך להתרגל שלא להסיח דעת מהתורה הקדושה ואמר כמסיח לפי תומו שהוא עבד על כך בצעירותו הרבה להתרגל להיות שקוע תדיר במחשבות של לימוד התורה.

ספר לי אחד מידידי שפעם זכה לטוס עמו בחזרתו לארץ ישראל, הוא אומר שממש דקות ספורות לאחר ההמראה ר' שמשון צלל בתוך הגמרא ולמד שעות רבות במתיקות עצומה ממש כבחור צעיר, ונתקיים בו "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי".

לא אחת הזכיר בשיחותיו על חשיבות ההתעמקות בלימוד, מעשה שהי' עמו בבחרותו בלומדו בבריסק ולמד עם חברותא (כמדומה שהי' זה הגאון הגדול רא"ב וכטפויגל שליט"א) מסכת תמורה וכשנצרך החברותא לצאת לבית הכסא נצל את הרגעים לעיין במסכת בבא קמא שעלי' מסר שיעור כל לילה לכמה בחורים מחוץ לארץ והנה פתע חזר החברותא ונעץ בו מבט של תמיהה-" באמצע תמורה-מסיחים דעת לרגעים לבבא קמא? הכיצד !?

על שולחנו מונח הי' פתק מודפס ובו כתוב, "כל הפוסק מדברי תורה מאכילים אותו גחלי רתמים" -וכן ציטוט מדברי מרן החזו"א- ללמוד שעה אחת, ולהפסיק שעה אחת הוא קיום התוהו, האפס, וההעדר וכו' עיקר הלימוד הוא התמידי והבלתי פוסק. וכן קבלתי על עצמי בלי נדר להשתדל ללמוד ברציפות.

בצהרים הי' יוצא לומר שיעור כפי הסדר הקבוע של השיעורים ושוב חוזר לדירתו ושוקע בתלמודו בד"כ לבד [כנראה הכין את השיעור לכולל ערב] עד זמן מנחה קטנה שאז הי' מוסר שיעור בבית הכנסת בין מנחה למערב, כל תקופה וענינה, לפי מיעוט זכרוני התחיל ללמד הלכות תרומות ומעשרות ובצד לימוד פרטי ההלכה הדגים באופן מעשי איך סדר הפרשת תרו"מ, וכשחש במבטי התמיהה של האנשים, שהרי זה לא כל כך נוגע בחוץ לארץ, באר בפשטות שזה חלק מהתורה וגם אותו צריך לדעת.

ועכ"פ הציבור הקשיב בצמאון ועלו ונתגדלו בהלכה ובסוגיות הש"ס, שבלול בהם מתיקות התורה מיוחדת שכן הי' לר' שמשון כשרון מיוחד להסביר ולבאר דברים עמוקים בהלכה ובהשקפה ובמחשבה, באופן שכל אחד יכול לקולטם.

על היכולת לבאר דברים עמוקים בשפה פשוטה השווה לכל נפש ובכל גיל יש בידי סיפור נפלא זכורני שנגש אלי יהודי (שירד מארץ ישראל לדרום אפריקה) יום אחד ואמר לי בהתרגשות: "אינך יודע מה הרב פינקוס עשה לבת שלי ולכל המשפחה! האצתי בו לספר במה דברים אמורים, "תראה הרב פינקוס דבר לפני שבועיים בביה"ס לכתות הנמוכות גלאים 8-10 לא פחות ולא יותר על ק"ש שעל המיטה, בלילה לפני שהשכבתי את בתי לישון היא אמרה לי בעיניים נוצצות שהי' רב גדול היום בבית הספר והסביר כמה חשוב להגיד ק"ש על המיטה וכאן חזרה הבת על פרטי הדרשה וסיימה "תדע לך אבא, שהרב הגדול אמר שאם לא אומרים ק"ש על המיטה זה כאלו שישנו על -מיטה של גוי (מיטה של ארמית כלשון הגמ' בברכות) וזה אני לא רוצה", ומאז היא- הקטנה- דואגת שכל בני המשפחה יגידו ק"ש על המיטה כמו שצריך! מיני אז דבקו האב והאם ברב פינקוס, עברו שנים המשפחה חזרה לארה"ק ואותה בת נשלחה ללמוד בסמינר באופקים, כיום אותה ילדה היא אשת אברך!!

בערבים הספיק כמה פעמים בשבוע למסור עוד שיעור ואח"כ הי' מגיע לכולל ערב עובר בין בלומדים ומתעניין בכל חבורת מעיר ומעורר, עונה לקושיות שהועלו מפי הלומדים ואח"כ מסר את השיעור בסוגיא שבה עסקו.

אך בזה לא תם סדר היום כוון שאז חיכו לו כמה חברות שנימשכו לשעות הלילה המאוחרות .

בין יתר החברות של הלילה היה לו חברותא קבועה בטלפון עם אחד מבניו, ללמוד כל יום כרבע עד עשרים דק' בספר חובת הלבבות, קביעות שנשמרה בהקפדה יתירה.

ואם כבר דברנו על הקשר עם הבית אוסיף מה אמר לי פעם אחת:

" חושבים שקל לי לנסוע לחו"ל כ"כ הרבה (שבועיים בדרום אפריקה שבועיים בארה"ק, חוץ מהנסיעות לאמריקה לסמינרים של "שלהבת" עם הרב טאובר שליט"א).

וזו טעות! אני מאד מתגעגע -אך אני מתגבר- כי זה התפקיד שלי, אולם איני מזניח את הקשר עם בני המשפחה ואני יודע בדיוק מה שנעשה איתם ותמיד יש לי אוזן קשובה אליהם, ותדע - שהקשר עם בני הבית אינו תלוי בזמן אלא באיכות, ובתשומת לב שאתה נותן שכל אחד מבני הבית מרגיש שכשאתה איתו אתה רק שלו והעולם לא קיים אין טלפון ואין עוד ענינים חשובים- אלא הוא הכי חשוב לך אזי הם לא רק יודעים שיש להם אבא ושהוא אוהב אותם אלא הם חשים זאת באמת.

אשתי שתחי' שאלה פעם את הרבנית ע"ה - איך את יכול לעמוד בזה?

והרבנית ע"ה ענתה בפשטות, בעלי שייך לכלל ישראל, יש לו כוחות מיוחדים והוא מנצל אותם כיאות, התפקיד שלי לסייע לו בתפקיד המיוחד שלו ובעבודת ד' שלו, ולא להפריע.

ומעולם, היא ע"ה לא בקשה דבר למעט תנאי אחד, שבבין הזמנים הרב יהי' בבית עם הילדים.

הרב מצידו, הקפיד תמיד לחזור עם מתנות לכל בני המשפחה וכמובן לרבנית.

פעם נלוה אליו לדרום אפריקה אחד מתלמידיו שזכה להקים מוסדות תורה לתפארה לפני הטיסה בהיותם בשדה התעופה בדרכם לחזור לארה"ק התברר לר' שמשון שהלה לא קנה שום דבר לאשתו, ר' שמשון נתן לו קצת "מוסר", אך הלה טען שאשתו לא צריכה כלום ר' שמשון ראה שאין עם מי לדבר נעלם לפתע ונבלע באחת מחנויות "הדייט פרי"[חנויות הפטורות ממס בשדה התעופה] וחזר כשמתנה יפה עמו ודאג שיעטפו את זה כמו שצריך....

לפני שירדו מהמטוס נתן לו ר' שמשון את המתנה ואמר לו תתן את זה לאשתך "ואוי ואבוי אם תזכיר שאני קניתי את זה".

לאחר שנים סיפר לי האיש שאשתו (שהיא אשה גדולה מאד) מאוד התרגשה ומיני אז הוא למד להקפיד בכל נסיעה לחזור עם משהו הביתה.

והמעין במכתבו "הדרכה בדרך הלימוד" יראה כמה הקפיד שבד בבד עם חיזוק ההתמדה בלימוד, יהא הבן תורה אבא טוב ובעל טוב -כלשוננו.

...ועל כן לפי דעתי מי שרוצה לגדול שלא יחשוב הרבה על דרך הלימוד, כל הדיבורים בזה בא מאלו שהזמן לא יקר להם, ובאים להטיל האשמה על רבותינו ראשי הישיבות שעליהם נאמר "כל הפורש ממך כפורש מן החיים", אלא ישים לב להאיכות והכמות של ההתמדה, ועיקר העיקרים, שעות רבות ברציפות דווקא, ובזמנים הפנויים שלא ישמע חדשות שלא יקרא עיתון שלא לפטפט עם החברה על דא ועל הא, ואז ממילא שישאף שאיפה נוראה לדעת את כל התורה ולחזור ולחזור, וימצא הדרך לעשות כן. בין-

הזמנים ובין הסדרים יהא עיקר אצלו לא פחות מסדרי הישיבה והכולל, מי שיעשה כן יש לו זמן לכל, גם ללמוד הרבה גם לעיין וגם להיות אבא טוב ובעל טוב.

ועוד כמה הערות למעשה, מן עיקרים הגדולים ביותר ויסוד לכל ההצלחה הוא לקום בזמן בבוקר. והוא ממש מעכב בהצלחת הגדלות.

בענין החיזוקים, צריך כל הזמן להתחזק עוד ועוד, להרבות ההתמדה, ויש כאלו שעושים כן על חשבון הבית, שזה טעות גדולה, לעולם לא תתחרט על מה ששוחחת קצת עם הבני-בית. ודאי שלא צריך להסתובב בבית כמו בטלן, אבל מי שהוא מתמיד בתורה, ואשתו רואה שזמנו יקר באמת, ובכל זאת הוא מקדיש זמן בשבילה, כל רגע כזה הוא מצוה ומוסיף לשלימות האדם והאווירה, ויסוד להצלחה. ולא כאלו כשמתלבש עליהם רוח טהרה מיד עושים דברים טובים על חשבון אחרים, לומדים חוץ מהישיבה ומזלזלים בראש הישיבה, מצערים האשה, כל זה עצת היצר, אפשר לגדול גדלות אמיתי ולצאת ידי חובת כולם והכל, ורק כך בא הסייעתא-דשמיא שהוא עיקר העיקרים.

וכבר אמרו חז"ל שכל זה הוא חצי מלאכה, וחצי שני הוא תפילה.

והדברים לא מסודרים ואתכם הסליחה

שמשון דוד פינקוס

כיבוד הורים

כלל ה' בידו ר' שמשון שכל הפעילות הנצרכת בהקשר לשהייתו בדרום אפריקה תעשה בין הסדרים בלא שיגרם לי ביטול תורה ובכך נראה סייעתא דשמיא.

אולם פעם אחת חרג ר' שמשון מהכלל הזה, יום בהיר אחד הוא הופיע בכולל באמצע סדר א' ובקש שאצא החוצה כי יש לו משהו דחוף לדבר עמי.

ראיתי שהוא נרגש ונסער, שאלתי הרב מה קרה? "אני מוכרח לחזור עכשיו לארץ ישראל אמי לא מרגישה טוב היא בבית חולים אני חייב להיות לידה".

אבל היום בלילה יש את השיעור של יום שני, שמשתתפים בו כמאתיים איש מכל רחבי העיר ואין לי דרך איך להודיע על ביטול השיעור, האם אי אפשר שהרב יסע מחר בלילה כמתוכנן? ר' שמשון הביט אלי, והיה נדמה לי כאילו דמעות מתנצצות בעיניו.

ובהתרגשות רבה ענה - בצורה החלטית - לא! אמא וגם אבא צריכים אותי לידם אני חייב לחזור לארה"ק! זה התפקיד שלי כעת בבקשה תראה מה אפשר לעשות בדבר אני חוזר לדירה תעדכן אותי מה קורה" והוא נפרד בזריזות ושב לדירתו.

דברתי עם סוכנות הנסיעות ולאחר כשעה חזרו אלי עם כמה הצעות לטוס דרך אירופה ולהגיע למחרת בשעות הצהריות לארץ ישראל.

ידעתי שר' שמשון לא יהי' מרוצה אך אלו היו האפשרויות היחידות להגיע מהר ככל האפשר, התקשרתי אליו, והוא שאל נו מה קורה? פרטתי לו את האפשרויות והוא ענה - "טוב מאד! אקח את הטיסה של 22:00 דרך אנגליה, ואז הוסיף בקול רגוע - "התיישבתי" בדבר ונזכרתי במעשה שהי' עם ידידי הרב ר' דוד אורדמן (בנו של הגאון רבי נתן אורדמן זצ"ל מאנגליה) שערך סמינר של "ערכים" באוסטרליה והודיעו לו שאביו לא חש בטוב והוא שלח לשאול את מורנו שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א אם להפסיק את ההרצאות בסמינר ולסוע מיד ללונדון או להשאר עד גמר הסמינר ור' חיים השיב שזכו הרבים שלו בסמינר יעמדו לזכותו של אביו, וע"כ אף אני אנהג כך באופן שאוכל למסור את השיעור של יום שני בלילה.

ואז הוא הרהר בקול, השיעור מתחיל ב-20:00 ואפשר לסיימו ב-21:00 יקח לנו בס"ד עוד כ-20 דק' לשדה התעופה וזה קצת מאוחר, אשר על כן אתפלל מנחה גדולה ואח"כ אתפלל מעריב מוקדם ככל האפשר וב-19:00 כבר אהי' בשדה התעופה אעשה -צ"ק אין- כלומר אכניס את המזוודות אקבל כטיס עלי' למטוס ואז אחזור לאולם ואמסור את השיחה לזכות רפואתה של אמי ואסיים ב-21:00 ומיד אצא לשדה התעופה ובס"ד הכל יסתדר על הצד היותר טוב פשוט, לא! אצל ר' שמשון הכל פשוט, לא מפסידים מניין, ומוסרים שיחה הרי אפשר לקיים שניהם !!.....

איני יודע מה התרחש בדירתו בשעות האלו, וכן מה קרה במשך הטיסה אך כמדומה שכל השערים של "שערים בתפילה" (ספרו של ר' שמשון על תפילה) וודאי בקעו רקיעים וכן שערי דמעות שיצאו מלב טהור של הבן הגדול פעלו את פעולתם שם למעלה ולמחרת בלילה קבלתי טלפון מארץ ישראל מר' שמשון -שהודה על כל הטרחה- והוסיף בשמחה שברוך ד' הוא אצל אמו הרבנית ומצבה השתפר מאד, ישמח האב ותגל אמו בפרי בטנה.

ואם בתפילה עסקינן-קשה שלא לציין את העבודה המיוחדת שניכרה על ר' שמשון בעת שהיה עומד לפני קונו ושופך שיחו כבן המתרפק על אביו וכמה נאים הדברים שכתב הוא עצמו בספרו "שערים בתפילה"-

"עיקר התפילה-שהוא להרגיש שעומד לפני הקב"ה במציאות ולהרגיש קרבתו, ושמיציאותו וקירבתו יתברך הם מציאות ממשית לא פחות מכל מציאות פשוטה המוכרת לנו, וכן שאר הרגלי הנפש היסודיים בתפילה המבוארים

במס"י וז"ל פי"ט : והנה ג' דברים צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב, כדי שיגיע אל זאת היראה: האחד שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של אדם רואהו, ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל, אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב שומע אליו. ואחר שיקבע זה בדעתו, צריך שיתבונן על רוממותו יתברך, אשר הוא מרומם ונשגב על כל ברכה ותהלה, על כל מיני שלימות שתוכל מחשבתנו לדמות ולהבין.

ועוד צריך שיתבונן על שפלות האדם ופחיתותו, לפי חומריותו וגסותו, כל שכן לפי החטאים שחטא מעודו, כי על כל אלה אי אפשר שלא יחד לבו ולא ירעש בעודו מדבר דבריו לפניו יתברך, ומזכיר בשמו ומשתדל להרצות לו, עכ"ל וכמדומה שכל אלה שחזוהו בעת עבודתו - ראו ציור חי של דברי המס"י - אשרי עין ראתה כל אלה.

ומכאן רוממות זו היה קל לקבל ממנו "מוסר" - כפי שנהג לומר מידי פעם בעניין ההכנה שלפני התפילה, "רבותי ! אני שואל אתכם אם היתה לכם פגישה אם איזה גביר שנדמה לכם שהוא יכול לפתור לכם את הקשיים הכלכליים שלכם הייתם מתאמצים להגיע בזמן? וודאי שכן, נו ! וד' יתברך שלנו שחיקו מממתקים וכולו מחמדים שהוא היחידי שיכול להועיל לנו באמת - האם לפגישה עמו מותר לאחר?!

הקרובים אליו זכו לשמוע ממנו מעשה נפלא - עד כמה הצטער - "על המנחה ההיא שהחמיץ"

וכך היה המעשה - ספר ר' שמשון - "נסעתי עם אוטובוס לירושלים מתוך כוונה להתפלל מנחה בעיר הקודש, אולם ארעה תקלה בכביש שהתארכה זמן רב והציבור בקש מהנהג לנצל את העיכוב ולהתפלל מנחה - ירדנו מהאוטובוס להתפלל. כשאחזתי באלקי נצור משום מה נלחצתי כוון שחששתי שהאוטובוס יברח לי - והזדרזתי בתפילתי מאד - וסיימתי מיד "יהיו לרצון", אי אי כל כך חבל מי יודע אם הייתי מתאמץ על התפילה ההיא וממשיך לומר את התחנונים כסדר ונותן לאוטובוס לילך לדרכו - איך הייתי נראה היום, איך אופקים היית נראית היום חבל, חבל." - עד כאן דברי בעל "השערים בתפילה".

מי שהכירו ראה לנגד עיניו יהודי ש"השויתי ד' לנגדי תמיד" - חי אצלו בכזו בהירות ובכזו פשטות. וכך כותב הוא במכתבו:

מכתב חיזוק לבן ישיבה

לכבוד הבחור היקר איני מכירו שליט"א

קראתי את מכתבך, ולא הגעתי למדרגה לתת עצות ולומר לך מה לעשות, אבל אכתוב מה שנראה לפענ"ד אחרי התיאור של הדברים שכתבת.

נראה לי שאתה משתדל מאוד בעליה בתורה ויראת שמים, ואתה עושה את כל יכולתך ויצאת ידי חובת השתדלות. עכשיו אתה נמצא בשלב שאתה צריך עזרה מבחוץ. הסיבה לזה הוא פשוט מפני שהדברים הם כל כך נשגבים ונוראים, לזכות לתורה ולחשק פנימי, וככל שתיארת, זה פשוט למעלה מכוחות אנושיים, ואע"פ שודאי צריך גם השתדלות מצדנו, אבל מגיע רגע שצריך לפנות לעזרה מבחוץ.

על כן אני אתן לך שם וכתובת, שאליו תפנה והוא יעזור לך.

קוראים לו - ד' יתברך

הוא חזק מאוד, שבאמת הוא ברא הכל, ואני יודע בסוד שהוא גם אוהב אותך באופן אישי, והוא מחכה בכליון עינים שתפנה אליו. אין בעיה למצוא הכתובת שלו יתב', שהוא נמצא בכל מקום, כפשוטו, גם הרגע הזה שאתה קורא המכתב אתה יכול לפנות אליו. אני כותב זה, מפני שהרבה חושבים שהוא ענין של תפילה ועשיית מצוה וחיפוש מדרגות. כל זה נכון אבל אינו העיקר - העיקר הוא שהקב"ה אישיות ברורה חי וקיים, שאפשר לתפוס אותו קשר אישי, ולעולם לא התאכזב מי שעשה כך.

ומה שהדבר יותר פשוט ופרקטי יותר טוב ויותר מועיל, והעיקר שיהא קשר אישי פשוט לספר לו על הבעיה שלך, ולבקש ממנו עוד פעם ועוד פעם.

מי שיתן לך עצה אחרת, חבל על ההשתדלות, תלך ישר למי שיכול לעזור באמת, ותתפוס אותו ואל תעזוב אותו, "אל תתני דמי לו" עד שהשגת את כל שלבך חפץ.

החותם בכבוד גדול לבן תורה המחפש באמת, ורק חבל שאינו יודע היכן לחפש.

שמשון דוד פינקוס

התפילה היא מציאות פשוטה

מכתב לשואל אשר התלונן על מצבו שהתפלל הרבה על דבר מסויים ולא יצא לפועל. ומאז לצערו ירד חשקו בתפילה

כבוד... יחי' עמו"ש

קבלתי מכתבך, ותודה. על השאלה מה הגדר המדויק של "כל המתפלל בעד חברו הוא נענה תחילה", אני חושב שיש הגדרה מדויקת חוץ מהפשט הפשוט.

ומה שביקשת עצה למועקה שלך, אני יודע לתת עצה. ומפני, שתפילה היא עבודה שבלב, והלב הוא דבר מאוד אישי, ואיך אפשר לתת עצה כאשר אין הלבבות דומות זה לזה. ומ"מ אנסה לנתח את הבעיה. הבעיה היא, שהתפילה אצלנו היא חוויה רוחנית נפלאה. ואני אומר שאין זה נכון, לפעמים זה כך, אבל חוץ מזה יש בו דבר יותר יסודי ויותר נפלאה, והוא שהתפילה היא לדבר עם השי"ת. באופן הכי פשוט שיכול להיות.

והכל מתחיל עם האמונה. האמונה הנכונה היא הידיעה הפשוטה ועובדתית שיש הקב"ה, כמו שיש שולחן ויש כסא - יש הקב"ה. לא מפני שזה מעלה לדעת שיש, ולא מפני שאם לא יודעים זה שפלות או אפיקורסות או כל כינוי אחר, אלא יש מפני שעובדה הוא - שיש, ותו לא מיד. וכיון שיש - אפשר לדבר אתו, אפילו כשאין בזה חוויה רוחנית.

כאשר כתבת אלי מכתב, איזו חוויה רוחנית היה בזה? כלום, ורק כיון שעובדתית באופקים יש שם איש שקוראים לו פינקוס, זה עובדה במציאות, והוא כתב ספר על התפילה, גם זה עובדה במציאות, והדואר פועל, זה גם מציאות, אם כן אפשר לפנות אליו, ויש סיכוי שזה יעזור לי.

כמו כן עובדה שיש הקב"ה, זה עובדה במציאות, והוא שומע הכל - גם זה עובדה במציאות, ועובדה שהוא ברא הכל, ועובדה שהוא חיכו ממתקים וכולו מחמדים, ועובדה שהוא איכפת לו עלי ודואג לטובתי יותר ממני עצמי, ולכן אפשר לפנות אליו, בין אם מרגישים בלב או בנפש, בין אם לא מרגישים כלום, אבל עובדה זה עובדה ומציאות זה מציאות - וזהו זה!!!

אבל מה? לפעמים יש הרגשה, נכון שאפשר לדבר אתו, אבל אני יודע אם אני רוצה - ח"ו - לדבר...

אבל גם לזה צריך לפנות ל"המציאות העובדתית". אף אחד לא עושה "ברוגז" עם העינים, או המוח, ואיך אפשר לעשות ברוגז עם החיים עצמם? "צור לבבי וחלקי אלקים לעולם" - הקב"ה לבם של ישראל, כפשוטו ממש.

וכאשר מצרפים לזה את הפתגם הידוע, לעולם אל תצטער על מה ש"לא", הלוואי שלא נצטער על מה ש"כן", ובפרט בשידוכים, שזה כל כך נעלם ונסתר, כמה מחלות נסתרות מתגלות, וכמה מידות לא טובות מתגלות, וכו' וכו'...

בקיצור, תעשה לשום עם הקב"ה שלנו, ואע"פ שהוא גדול מאוד, רק לעשות עין אחד, מכונת מצלמה משוכללת כל כך, בנוי מ-40,000,000,000 חלקים, אע"פ כ"ה הוא אינו ברוגז. ואע"פ שאצלך היה ברק של ברוגז, אצלו לא, אלא מחכה לך בכליון עינים וזרועות פתוחות, שתתנצל לפניו, ותחזור לאהבתו, ויש לו בשבילך, בזמן הנכון באמת, השידוך שהוא באמת טוב, מכל צד ומכל פינה, לאושר עולם.

והנני מצרף ברכת הדייט, שהקב"ה ימלא לך כל משאלות לבך לטובה.

שמשון דוד פינקוס

תורה מביאה לידי זהירות

סיפר לי יהודי מהקהילה בדרום אפריקה שהי' עד לאירוע, שר' שמשון ערך קניות בסופרמרקט ובלי משים פגעה עגלת הקניות שלו בבקבוק שתי' שנפל מהמדף ונשבר, עובדי הסופרמרקט הכושים נגשו אליו בדאגה לראות שהכל בסדר ולהרגיעו שמיד הם ינקו ויסדרו הכל והוא יכול להמשיך בקניותיו.

ר' שמשון חייך והודה להם מאד ונתן להם הרגשה טובה כדרכו בשבחו את יחסם האדיב תוך כדי שהם מנקים עמד ר' שמשון מהורהר ואז לפתע חייך ונטל מהמדף את אותו סוג של בקבוק ונתנו בתוך עגלת הקניות. "עניין אותי לראות מה בדיוק הוא עושה, כיון שלא הי' נראה כלל שנצרך לבקבוק זה"

ר' שמשון פנה לקופה, שלם עבור הבקבוק וחזר לתוך החנות והניח את הבקבוק על מקומו במדף והמשיך לדרכו, פתרון פשוט כדרכו המקורית של ר' שמשון, לתת הרגשה טובה לעובדי הסופרמרקט מחד, ולפטור על הצד היותר טוב את חלק החושן משפט מאידך.

יום אחד התקשרה אלי אישה מנשות הקהילה שהיתה משומעי לקחו בכל הזדמנות בשעור השבועי לנשים ובקשה להתייעץ עמו על משהו פרטי ומורכב והיא הרגישה שאינה יכולה לעשות זאת לאחר השיעור על רגל אחת אמרתי לי שאדבר עם הרב ואתקשר להודיעה.

שאלתי את ר' שמשון באיזה שעה היא תוכל להגיע ולדבר עם הרב שאלני ר' שמשון - מה זאת אומרת - להגיע ולדבר עם הרב? לאן היא תגיע??

לדירה של הרב - עניתי - הרב ישאיר את הדלת פתוחה ויש שם כמה וכמה דיירים חרדיים באותה קומה וחץ מזה כל מי שעובר בחדר מדרגות של הבנין רואה את הסלון של הדירה מבעד לחלונות הענקיים, אז אין שום בעיה.

"השתגעת?! מה קרה לך?! שאשה תבוא אלי לדירה לא בא בחשבון" - שאג עלי ר' שמשון ומיד

הוסיף -

"אספר לך מעשה שהיה" - פעם אחד מגדולי האדמו"רים נכנס לבנק לדבר עם המנהל. אחר זמן מועט נקרא המנהל לטפל בדבר מסוים, הוא התנצל על העיכוב ובקש מהאדמו"ר שישאר להמתין לו בחדרו - חדר המנהל, אולם האדמו"ר הזדרז לצאת עימו יחד מחדרו. ובאר - "אם חלילה בסוף היום יחסר דבר כל שהוא מחדרו של מנהל הבנק, יתחילו להעלות השערות מיהו הגנב ואז יחשבו -" פלוני היה בחדר המנהל ולא יתכן שזה הוא, וכן אלמוני, וכן האדמו"ר וגם על אפשרות זו יאמרו שלא יתכן שזה הוא" - ואני אפי' את ההוא אמינא שיחשבו שיתכן שזה אני - איני רוצה שתהיה" - ואז אמר ר' שמשון - והוא הדין בענייננו - איני רוצה שאנשים יאמרו שאשה היתה בדירה של פינקוס, כן אפילו דיבור שכזה איני רוצה" והציע בפשטות שהוא ישוחח עמה בביתי בשעת הצהרים כשאני ואשתי נמצאים בבית .

משפחה נוספת שהיתה מקורבת אליו ביותר הזמינה אותו לחתונת ביתם שאמורה להתקיים - לכשיבוא בפעם הבאה לדרום אפריקה ור' שמשון אמר שבל"נ הוא מקווה להשתתף. אולם ימים ספורים אחר שחזר לארה"ק התקשר אלי וביקש ממני שאסדר טיסה אופן שלא יוכל להגיע לחתונה אלא לאחריה - וטעמו - שלפתע עלה בדעתו שהיות שהם מקורבים אליו מאד בכוונתם לתת לו סידור קידושין דבר שעלול לפגוע ברב הקהילה אליו השתייכו. ולזאת לא הי' ר' שמשון מוכן בשום אופן ואכן סדרתי שיטוס בטיסה למחרת החתונה, למרות שהדבר היה כרוך בטרחה יתירה לטוס דרך אירופה [ולא טיסה ישירה]. ור' שמשון שמחם בהשתתפותו ב"שבע ברכות".

הי' לו מנהג קבוע להסתובב בין המתפללים אחר התפילה - והי' לכך מטרה - באגב אורחא הוא התבונן במצבם של רצועות התפילין של בנ"א שעבר לידם וכשהי' צורך בצביעת הרצועות העיר בעדינות - ורבים בזכותו - זכו להניח תפילין כהלכה. כשמצב הרצועות הי' כפי רע - דאג ר' שמשון להביא רצועות חדשות מארץ הקודש.

ידוע לכל ובפרט לקהילת אופקים - שמדי סוכות הרב נוסע לחוג את חג הסוכות בבני ברק לישיבת בית הלל והיה בזה כבוד חמיו וכן לזכות להקביל פני רבו הגרי"א וינטרוב זצוק"ל, אך בעיקר של העובדה שיוכל להתפלל במנין - ידוע של "בריסק" בכדי שיוכל לצאת בארבעת המינים בהידור.

החידור ביוהנסבורג - דרכי ההשגחה בהקמת מקום תורה

ר' שמשון כידוע לכל או בעצם שלא ידוע לכל, זכה להקים מקומות תורה רבים מלבד קהילתו באופקים. אי שם בקצה העולם - בצ'ילה אשר בדרום אמריקה שם העמיד כולל אברכים שהיה התשתית לכל בנין האידישקייט מחדש של יהודי צ'ילה שרובם ככולם מפאת חוסר הנהגה רוחנית - אבדו והתבוללו בין הגויים (עד כדי כך שאפי' בית כנסת אחד אורתודוקסי לא היה שם, מאידך בסמפל הרפורמי נכחו 2,000 איש! בליל שבת ובבית הספר היהודי היו 1800 ילדים שמנהל בית הספר סיפר לי שלמעלה מ-60% מהילדים האב או האם גויים. רח"ל !)

ר' שמשון השקיע כוחות אדירים לבסס את הכולל בצ'ילה ואת הקהילה שם שנוצרה אט אט ע"י אור התורה ואף הגדיל לעשות שהצליח להביא את הוריו הדגולים זצ"ל לאותה פינה נידחת באופן שאביו הגדול שמש כראש כולל ויחד עם הרבנית ע"ה שהיתה תלמידה של שרה שניר - הצליחו להפריח את המקום אט אט ולקרב לבות אחב"י לאביהם שבשמים.

וכן במשך תקופה של שנים נסע ר' שמשון נסיעות רבות וטפח את השממה הרוחנית של צ'ילה - אך עדיין זה לא ספק אותו ובלבו עלתה מחשבה להקים בצ'ילה ישיבה. אולם לשם כך ברור היה' לו שיהיה מוכרח לעבור עם משפחתו לשם ולהקים במקום מוסדות חינוך היתה זו הקרבה אדירה מצידו לעזוב את קהילתו המעטירה באופקים והקרבה לא פחות גדולה מצד הרבנית שבאותה פרק זמן שמשה כמנהלת בית הספר היסודי.

כשנודע לי הדבר בקשתי להצטרף אליו לכולל בצ'ילה אך עיכובים שונים ומשונים הביאו לביטול כל התוכנית והפסקת פעילותו של ר' שמשון בצ'ילה .

לתומי חשבתי שממילא בטלה אף נסעתי לצ'ילה. אך ר' שמשון דווקא התעקש שאסע ועשיתי כדבריו .

אחרי תקופה קצרה נודע שעומדים להקים בית ספר לקהילה, אך התברר לי שהמנהל שנשלח לשם אעפ"י שחזותו החיצונית נראתה חרדית - השקפותיו היו של "המזרחי". מיד יצרתי קשר עם ר' שמשון וספרתי לו על כך - ר' שמשון ענה - אני יודע אך אין מה לעשות. חלמתי להקים בית ספר תורני אך לא עלתה בידי רק בבקשה תגיד לתלמידי וכאן

נקב בשמו - שאני אמרתי שישלח את ילדיו לבי"ס של גויים ולא של המזרחי. [אז הבינותי שזו היתה סיבת פרישתו של ר' שמשון מכל הפעילות בצ"לה].

אגב, עם כל הדברים הנשגבים של הרבצת תורה וקירוב רחוקים בצ"לה, ידע ר' שמשון הגדול לשים לב גם לזוטות, "כביכול" - כך שמעתי מידידי הרב יוסף טויטו שליט"א, כשפעם שמע את אחד אברכי הכולל אומר לרעהו - "חבל על הזמן שאנו מבזבזים להמתין עד שהקומקום ירתח בשביל לעשות כוס קפה" - נתן ר' שמשון את הדברים על לבו - ובפעם הבאה שהגיע מארץ ישראל הביא עמו מיחם ענק לרווחת לומדי התורה, וכן כששמע שחסר כריות מיד ללא אומר דברים, יצא לקנותם וחזר לכולל שש ושמה - "נו, תשנו טוב! שיהא לכם כח ללמוד" (ועל מושג של גמילות חסד של ר' שמשון ידובר בהמשך).

רבות מחשבות בלב איש - ועצת ד' היא תקום - אם לא בצ"לה - אז בדרום אפריקה.....

לאחר שנה בצ"לה כשעברתי לכולל בדרום אפריקה זכיתי ללמוד בחברותא עם יהודי יקר בשם מני כאהן ז"ל יום אחד סח הוא לפי תומו - אני רוצה להביא משהו שיחזק את הקהילה בדרום אפריקה יש לך אולי רעיון?

כן! עניתי הרב'ה שלי ר' שמשון פינקוס הוא האיש שיוכל לחזק את דרום אפריקה ואכן בזכותו של מני כאהן ז"ל זכתה דרום אפריקה להנות במשך שלש שנים מאורו הגדול של ר' שמשון ושם ביוהנסבורג התגשם חלומו של ר' שמשון להקים לא רק בית ספר תורני כי אם "חיידר".

ביוהנסבורג באותה תקופה קיים היה בית ספר במתכונת של החינוך העצמאי על דרך בתי ספר של רשת "תורה ומסורה" באמריקה - אולם לא היה זה בסטנדרט של אמריקה. באותה עת היינו בכולל ביוהנסבורג קבוצה של כ-15 אברכים שלחלקם היו ילדים בגילאי 5-6 שכבר נכנסו לבית הספר ולחלקם ילדים שאך סיימו את הגן ועמדו להכנס לבית הספר.

ויהי היום ואחת מנשות האברכים הזדמנה לבית הספר בשעות אחה"צ ונתקלה בתופעה חמורה מאד שהמורות הגויות שלמדו למודי חול - לכתות הנמוכות נזקקו לנייר צבעוני לצורך יצירות ולשם כך הביאו עיתונים בלתי צנועים שמהם יגזרו הילדים וידבקו לעבודות אומנות. נהי' רעש גדול מכל הענין - למחרת מיד אחר התפילה עלינו שני אברכים לדירתו של ר' שמשון לספר לו על כך. ולהתייעץ מה לעשות.

ר' שמשון הרהר מעט - ואז הטיל "פצצה" לחלל האויר - זהו זה! אנחנו מקימים ביוהנסבורג - חיידר!!!

למה הרב מתכוון? שאלנו - ור' שמשון ענה בעניים נוצצות - לחיידר!! - לחי-י-ד-ר!!

ומיד הושיב אותם סביב השולחן - ופתח להסביר היום בערב תעשו אסיפה של כל האברכים עם עוד כמה בעלי בתים שמבינים ענין תספרו את מה שקרה ובכלל תסברו שיש הכרח להקים מקום לימוד שמתאים לרמה של ילדי האברכים בארץ ישראל. מה בגלל שאתם לומדים פה ומועילים לקהילה חלקם של בניכם יגרע?! אם רוצים שיהיו פה אברכים והקהילה תתפתח מבחינה תורנית חייבים חיידר.

והוסיף לדבר בלהט - כמובן באסיפה חלק מהאברכים יגידו שזה לא מעשי ואז תציעו לדרוש מהנהלת הבית ספר מסלול תורני מוגבר בתוך הבית ספר עבור הילדים שלכם ותשלחו משלחת של שלשה אברכים שידברו על כך עם ההנהלה. זה מה שצריך לצאת מהאסיפה היום.

ור' שמשון ממשיך - כאילו שהוא קורא מתוך תוכנית כתובה מראש - "הנהלת בית הספר" כמובן תסרב להצעה ואז יש לכם הרשות להביא רב'ה (מלמד) מהארץ ולפתוח חיידר, פשוט חיידר (אצל ר' שמשון הכל פשוט....) כמובן יהיה בעיר בלאגן - ויגידו שאתם עושים מחלוקת אבל בסופו של דבר החיידר יקום בעזרת ה' ואחרי שנים כולם יבינו איזה תועלת עצומה זה עשה ליוהנסבורג.

עשינו כדבריו - וכפי שר' שמשון צפה נתקיימו דבריו במלואם!! - לא נפל דבר!

וכחודשיים לפני פתיחת שנה"ל התחלנו לעסוק בהקמת החיידר - כשנוסף לנו מכתבי חיזוק מגדולי התורה בארץ ובאמריקה להקים את החיידר.

הנוטל עצה מן הזקנים אינו נכשל - ולמרות ההתנגדות להקמת החיידר ראינו בחוש סייעתא שמיא.

פתע הגיע יהודי שמשש כמלמד שנים רבות בארץ ישראל כחודש לאחר שהתחלנו להתארגן לפתיחת החיידר ונוסף אליו אברך יקר מאנגלי' שהגיע לגור סמוך לחותנו ביוהנסבורג-וכבר היו לנו שני מלמדים ובתחילת שנת הלימודים נפתחו שני כתות וגן. ממש פלאי פלאים. ר' שמשון היה מדושן עונג. ספרתי לו שישנה עדיין התנגדות חזקה בעיר לכל הנושא - ואז ר' שמשון אמר - "בכדי לריב צריך שני צדדים אך כשצד אחד לא מגיב המריבה דועכת-עתה עליכם לשמור על שתיקה ולהתמקד בעשיה".

כיום ישנו חיידר ובצידו בית יעקב יסודי וכן תיכון לבנות וישיבה קטנה על טהרת הקודש - במבט לאחור רואים כולם איזו תועלת עצומה הביאה הקמתו של החיידר לחינוך התורני של העיר בפרט, ולהתפתחות הרוחנית של כל המקום. בעקבות החיידר הובאו אנשים חינוך מעבר לים לשמש כמורים וכמורות הן בבית יעקב הישן והן בהיי סקול

- בתיכון לבנים וכן בבית הספר היסודי. כל רמת החינוך עלתה פלאים.

מענין לציין שבאותה תקופה שר' שמשון פעל מאחורי הפרגוד להקמת החיידר היה לו קשר הדוק וקרוב למנהל בית הספר שהיה מתייעץ אתו על כל פרט ופרט שקשור לבית הספר ואף נסע לשבות בקהילתו של אותו מנהל ששמש כרב קהילה. עד שהיו אנשים שאמרו לי- "הרב פינקוס לא מרוצה מהקמת חיידר. תראה כמה כוחות הוא משקיע בבית הספר ביעוץ - בפרט וגם שהוא מקפיד לומר שם שיחות תמידים כסדרן". שתקתי.

לך תסביר לאנשים שר' שמשון זה זן אחר, כלל לא אכפת לו מה אנשים חושבים- בלתי לה' לבדו - הוא מקים חיידר מחד כי צריך חיידר, ועוזר ומסייע ומייעץ מאידך לבית הספר - כי צריך גם בית ספר - הכל זה "מפעלים" של הרבוננו של עולם והוא- ר' שמשון פינקוס עבד ה' שמסייע שכל מפעל יוכל לעשות את תפקידו להגדיל תורה ולאדיר. ואוסיף סיפור שקשור לכך -

הי' יהודי חשוב שפגע בר' שמשון במשך תקופה ארוכה ללא הצדקה. יום אחד שאלתי את ר' שמשון - למה הרב לא מגיב למה הרב לא אומר משהו?

ר' שמשון נעץ בי מבט חודר ואמר מעט בתקיפות - תבין ! אנו שואפים להיות אנשים גדולים אין לנו זמן להתעסק עם קטנוניות (קליניקייט).

תקופה קצרה לאחר מכן-נשא משא נפלא בכנס ענק של שמירת הלשון -"לך דומיה תהילה"- "אדם יכול לזכות להלל לד' יתברך בשתיקה- תולה ארץ על בלימה"-על מי שבולם עצמו בשעת מריבה"- וכמה נאים היו הדברים למי שאמרם.

לא "משאירים" את ה' יתברך ביוהנסבורג

לפני נסיעתו הראשונה בחזרה לארה"ק סמוך לחופשת הקיץ התעניין ר' שמשון האיך יוצאים לנופש ביוהנסבורג הוא הי' רגיל למושגים של אמריקה של מחנות קיץ של ישיבות וקהילות בהרים. וכשנודע לו שבאופן כללי רוב הציבור נוסע למקומות בהם אין כלל מנין הוא הזדעזע ואז ניצל את הזמן של הימים הנותרים לדבר על כך בכל המקומות שבהם דרש. וכך אמר אספר לכם בדיחה משמו של הרב אורי זוהר. פעם ראה שוטר שני בחורי ישיבות שנוסעים על קוטנוע ("סקוטר") בסמטאות הצרות של ירושלים, והוא החליט לעקוב אחריהם ולתפוס אותם "על חם" בעבירות תנועה. אך למעשה כשעקב אחריהם לא תפסם בכלום - עצר אותם ואמר להם, "עקבתי אחריכם שעה ארוכה ולא עברתם שום עבירת תנועה. איך עשיתם זאת?" ענו הבחורים - מה זאת אומרת ד' (הקב"ה) אתנו? - אהה! נהם השוטר- "שלשה על הסקוטר (קוטנוע). זהו זה, תפסתי אתכם." -ואז הוסיף ר' שמשון בחיוך-"אני כל כך אוהב את הבדיחה הזאת כי זה כל כך נכון. ה' אתנו. איך אפשר ללכת למקום נופש של גויים בלי מניין למשך 5 שבועות בלי אוירה תורנית מה משאירים ח"ו את הקב"ה - ביוהנסבורג?"

אולם ר' שמשון לא הסתפק בכך אלא אמר לי תארגן את האברכים לכל הפחות ותצאו ביחד עם משפחותיכם-למקום שמור מבחינת צניעות ובאופן שיהיה לכם מניין מסודר ואוירה תורנית-כך זה יתחיל - וממכם יראו וכך יעשו.

כיום יש מקום מסויים שבבין הזמנים יש בו מניין, חלב ישראל טרי ואפי' מקוה לנשים שנבנה בפיקוח הרה"ג פוזן שליט"א מאנגליה (המקום רחוק מיוהנסבורג למעלה מ-1000 ק"מ)

"ורבים השיב מעוון" - והיו רבים כאלו.

"תביא לי כיפה!"

ביוהנסבורג הגדולה, התגוררו שני בחורים יהודים, שאחד מהם נולד בא"י והשני בדרום אפריקה. שניהם נמשכו אחר "מיסטיקה" רוחנית אבל תעו ורעו בשדות נכרים.

השמועה אודות רב גדול שבקי בקבלה הגיע לאוזניהם והם בקשוני לסדר לי שיעור "בקבלה"-לא פחות ולא יותר. ר' שמשון פגשם והבחין שהם בעלי רמה אינטלקטואלית החשים משיכה דוקא אל הרוח שבעולמנו, החל ללמוד עמם בשפה האהובה עליהם, באמצעות מושגים מעולם הקבלה וסודות התורה של עם ישראל. הם מאד נקשרו ונכרכו אחריו, לאחר תקופה ספר לי שלמרבה הפלא-"עם אחד מהם יש לי הצלחה, אבל השני - כל אימת שאני מנסה להוריד את הדברים לרמת הביצוע למעשה - המוח שלו סתום וממאן לקלוט. כאשר אני משוחח עמו על קיום המצוה למעשה, הוא ממש נרתע ונסוג". אף אני נוכחתי בתופעה תמוהה, כאשר מספר פעמים פנתי לאותו בחור ואמרתי: "תכבד את הרב פינקוס וחבוש כיפה, לפחות בשעת הלימוד עימו." אולם ללא הועיל. גם את הצעד הפעוט הזה הוא לא היה מוכן לעשות...

והנה יום אחד רבי שמשון פוגש אותי ולוחש לי בהתרגשות כממתיק סוד: "גיליתי את הנקודה. אני יודע את הסוד של הבחור! - שוחחתי עמו על הלכות בירת מילה, סחור סחור, והנה מגלה לתדהמתי תוך כדי כך כי הוריו לא מלו

אותו, [תופעה נדירה מאד בדרום אפריקה]. והוא ערל!"

רבי שמשון לא נואש מלהצילו, ומעתה ואילך ריכז את מאמציו להכניסו בברית. מתאר היה באזניו מה היא הערלה בדברים העשויים למשוך את ליבו. בעולם ה'רזין דאורייתא', אמר לו, זה מאוס ואף מזיק להוותר עם ערלה. ספק אם הלה הבין יותר מדי בסודות התורה העמוקים שאותם השמיע לו, אולם זה היה הסגנון שאותו הוא אהב לשמוע והיה מקום לתקוה כי בכיוון זה ישאו המאמצים פרי. שיחה ועוד שיחה, ללא ליאות, ו...סוף סוף פעלו הדברים את פעולתם והוא התרצה להכנס בבריתו של אאע"ה. בערב ראש השנה תש"ס זכה הבחור לבוא בברית. רבי שמשון לא נכח שם אמנם, אבל הוא היה זה שדאג למוהל ולרופא, וראה ברכה בעמלו.

ואז התחולל הפלא הגדול, כבמטה קסמים. תיכף משהתעורר הבחור מסמי המרפא שנועדו להקל ממכאוביו בהסרת הערלה, אירע הדבר. שכן לתדהמת הנוכחים הוא פנה תיכף לחברו שנכח במקום, וקרא אליו בבהילות: "תביא לי כיפה! אני מרגיש כעירום, תביא משהו לכסות את הראש שלי!"

מפגעי הטכנולוגיה:

ר' שמשון היה מן הראשונים שעוד לפני שנים קלט את הסכנה הגדולה הטמונה בהתפתחות הטכנולוגיה. ועבר ממקום למקום להתריע על הסכנה שיש במחשב, במשחקי מחשב וכיו"ב.

זכורני לפני כ- 17 שנה שעמדנו בחצר בית הכנסת "חפץ חיים" - ביוהנסבורג, ר' שמשון החזיק בידו מכשיר סלולרי ונראה מהורהר מאד - פתע פנה אלי ואמר:

"המכשיר הזה יהרוס אותנו! המכשיר הזה יהרוס את כלל ישראל" - אמרתי לו - הרב זה בסך הכל טלפון ! -

ואז הוא אמר לי: "אתה ישראלי ואינך מבין מה זה טכנולוגיה - אני אמריקאי ומבין מה זה טכנולוגיה - תדע לך שהמכשיר הזה יהיה עוד כמה זמן פשוט טלויזיה על הסטנדר של כל ישיבה בוח"ר - וד' יתברך יעזור שאני טועה" ומי כמונו יודע כיום כמה צדק הוא בדבריו - לולא שכל גדולי ישראל חגרו חרבם כולם כאחד בנושא הטלפון הנייד הכשר מי יודע היכן היינו היום.

כמה מסר נפש לעורר על התרחקות מכל ה"גויישע-זאכן" - והיה צווח "מה פירוש כל כך הרבה בתי אוכל לאורך כל "גאולה" - אז מה אם זה כשר - אבל זה לא אידישקייט! - זה הרי כל כך "גויש" - או - ליל הסדר אי שם בהרי אירופה - גלאט כשר - לא שרויה עם מופעים וכו' וכו' אולי זה כשר אבל כל כך לא יהודי" - הרגשים של בעל נפש....

הרב'ה הגדול נתבקש לישיבה של מעלה ונטמן בליל בדיקת חמץ - שבה אנו מברכים - "על ביעור חמץ" - אין איש יודע דרכי שמים - אבל סמלי הוא שהאיש שזכה לנקות כל כך הרבה "חמץ רוחני" - בכלל ישראל יעמוד למליץ יושר ויאמר ראה רבונו של עולם כמה נקיים הם בניך, כמה טהורים הם. (בהקדמה להקדמה להגדה של פסח של רבי שמשון הובא מעשה נורא הוד על מסירות נפשו של רבי שמשון על בדיקת חמץ בימי בחרותו שבו תלה רבי שמשון את הפתח והסיעתא דשמיא לגדילתו וגדלותו)

**יתן ד' שיהיו הדברים לחיזוק עמלה של תורה ועבודת ד' ובכך תהא עילוי לנשמתו
הטהורה של מו"ר רבי שמשון זצוק"ל**

שכל תשוקתו היתה להרבות כבוד שמים ולעשות נחת רוח ליוצרו

הגדות מגדולי הדרשנים בדורנו

סדרת המופת שהפכה לרב מכר ממשיכה להתרחב

הרי זה משובח!

והשנה:

אוצר של מתיקות מדרשותיו של המגיד
הגאון רבי **גואל אלקריף** שליט"א
מאות ווארטים נפלאים וסיפורים
מרטיטים על הגדה של פסח

הוצאה והפצה: "יפה נוף" ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ירושלים: מלכי ישראל 17 | חדש: ירמיהו פינת ברנדייס | צומת בר אילן 1 | גבעת שאול 28 | בית וגן הפסגה 50 | בית הדפוס 32 | מודיעין עילית-קריית ספר: אבני נזר 26 | שדי חמד 1 | ברכפלד: רבי יהודה הנשיא 14 | בית שמש: חפציבה-בן איש חי 29 | חזון איש 17 | חדש: רמה א'-נחל שורק 31 סעל שוק מהדרין | בני ברק: רבי עקיבא 130 | אהרונביץ 19 מול מרכז רימונים | ברטנורא 3 | רבי עקיבא 43 | עזרא 45 אשדוד: ענק הספרים - יוסי בן חלפתא 10 רובע ז' | פתח תקוה: קהילות יעקב 4 גני הדר | ההסתדרות 2 פינת רוטשילד | אלעד: רבי יהודה הנשיא 90 | קריית גת: האדמו"ר מחב"ד 1 פינת נתיבות שלום (בנין קרעטשניף) | רכסים: סביון 39 (בנה ביתך) | חדש: נתיבות: האר"י 86 | אופקים: חפץ חיים מול בית הכנסת אוהל משה.

משלוחים עד הבית: 1-599-581-581 אתר: YEFE.CO.IL

ההגדה

שחצעשה לך סדר

הגדה של פסח מסילות חכמה ומוסר

בהגשה מפוארת וברורה במיוחד
עם ביאור ההגדה, לימודי אמונה
ודרכי העבודה למעשה
בלשון בהירה ושווה לכל נפש

**כתבי
המשגיח
רבי אליעזר גינזבורג זללה"ה**

כמו כן, ניתן להשיג
את שאר ספרי
המשגיח זללה"ה
שיצאו עד כה
מכתבי הדרכה,
ימים נוראים

**ניתן להשיג
בחנויות הספרים
המובחרות
או בטל'
0533152970
0548501014**

יצירה ענק מפוארת ומרתקת

3 כרכים

1600 עמודים

להשיג: מוקד טלפוני 079.514.0000

• לפי מוקדים שכונתיים בריכוזים הגדולים •

Dirshu
דרשו'ד ועוז
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

יומא טבא לר-בנן ספר המפתח למשנ"ב

לגלות את כל אוצרות
'המשנה ברורה'
והביאורים ומוספים
שבמהדורת 'דרשו'

כולל הפניות להלכות שהביא
'המשנה ברורה' בשער הציון,
ביאור הלכה, ובנידונים
בהקשרים אחרים בכל
ששת חלקיו

עכשיו בחנויות הספרים • מוקד 'דרשו' 02-5609000

א

אינדקס מורחב

70,000

ערכי משנה

3,600

ערכים ראשיים

600

עמודים

תרום 28 ש"ח לחודש
למשך 16 חודשים
סך כל התרומה 448 ש"ח

וקבל

סט 'משנה ברורה'
סט 'לקראת שבת'
סט 'דרש דוד'
חמשה חומשי תורה
וספר המפתח על משנ"ב

תרום 24 ש"ח לחודש
למשך 16 חודשים
סך כל התרומה 384 ש"ח

וקבל

סט 'משנה ברורה'
סט 'לקראת שבת'
ספר 'דרש דוד'
וספר המפתח על
המשנ"ב - חדש!

תרום 23 ש"ח לחודש
למשך 12 חודשים
סך כל התרומה 276 ש"ח

וקבל

סט 'משנה
ברורה'
וספר המפתח
על המשנ"ב -
חדש!

תרום 20 ש"ח לחודש
למשך 10 חודשים
סך כל התרומה 200 ש"ח

וקבל

סט 'לקראת שבת'
וספר המפתח על
המשנ"ב - חדש!

תרום 21 ש"ח לחודש
למשך 6 חודשים
סך כל התרומה 126 ש"ח

וקבל

3 ענתקים
של ספר
המפתח על
המשנ"ב -
חדש!

המבצע הגדול

לרגל ההוצאה לאור
של ספר 'המפתח'
תורמים ל'אחינו'
זוכים
בספרי 'דרשו'

קריעת ים סוף

בעמלקה

התנצחו ותראו ישועת ד'!

למעלה
מ-90%
התארסו!

התנא הקדוש רבי יונתן בן עוזיאל זי"ע"א

שלוחי "ועד הרבנים" יעתירו בעמלקה
בהצות ליל שביעי של פסה

עת רצון המסוגל לשידוכים, וימשיכו להעתיך
יום יום עד שיבא השידוך

1-800-22-36-36

ועד הרבנים
לעניי צדקה בארה"ק

ניתן לתרום לוועד הרבנים גם בכל עמדות "גדרים פלוס / קהילות"